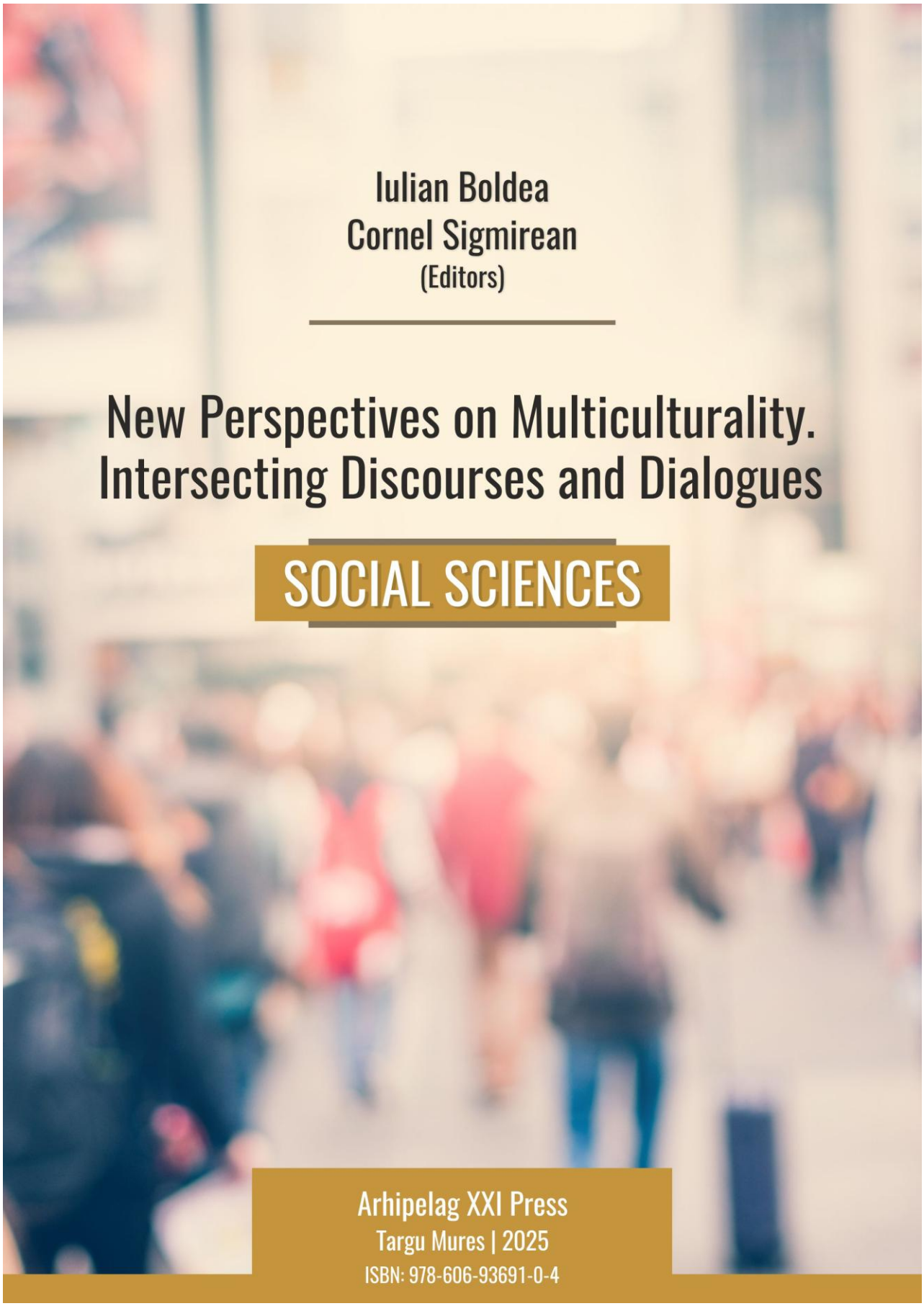
Iulian Boldea
Cornel Sigmirean
(Editors)
New Perspectives on Multiculturality.
Intersecting Discourses and Dialogues
SOCIAL SCIENCES
Arhipelag XXI Press
Targu Mures | 2025
ISBN: 978-606-93691-0-4

Date: 13-14 December 2025

Editors: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean

Location: „DIMITRIE CANTEMIR" University, Tîrgu Mureș

NEW PERSPECTIVES ON MULTICULTURALITY. INTERSECTING DISCOURSES AND DIALOGUES

Section: Social Sciences

ISBN: 978-606-93691-0-4

Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies

Moldovei Street, 8 540522, Tîrgu Mureș, România

Phone no: +40-744-511546 Published by: "Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureş, 2025

Email: tehnoredactare.ldmd@gmail.com

Contents

ACCESS TO INFORMATION VERSUS PROTECTION OF COMMERCIAL INTERESTS IN THE CASE OF BIOCIDAL PRODUCTS 9
Ileana Anca Duşcă 9
Prof., PhD, University of Craiova 9
HOW CAN THE REALIZATION OF THE LAW BE ACCOMPLISHED? 19
Lucreția Dogaru 19
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" of Târgu Mureş 19
SOME ISSUES RELATED TO THE DISCIPLINARY LIABILITY OF MAGISTRATES . 27
Lucreția Dogaru 27
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" of Târgu Mureş 27
RECENT CASE LAW AT UNION LEVEL ON THE EXECUTION OF THE EUROPEAN ARREST WARRANT 33
Anca-Lelia Lorincz 33
Prof., Phd, "Dunărea de Jos" University of Galaţi 33
THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON BUSINESS COMMUNICATION WORLDWIDE AND IN EUROPEAN COMPANIES 41
Elena Doval 41
Prof. PhD, "Spiru Haret" University of Bucharest 41
LANGUAGE BARRIERS IN STUDENT MOBILITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF INTEGRATION CHALLENGES AMONG ERASMUS PARTICIPANTS 50
Claudiu Coman 50
Prof., PhD, "Transilvania" Univeristy of Braşov 50
Monica Elena Cranta 50
PhD Candidate, University of Craiova 50
Raluca-Maria Șerbănescu 50
Bachelor Student, "Transilvania" Univeristy of Braşov 50
THEOLOGICAL ANTHROPOLOGY AS ONTOLOGICAL AND DOGMATIC FOUNDATION OF CHRISTIAN ICONOGRAPHY: THE HUMAN PERSON AS LIVING ICON OF GOD 59
Cristian Dragomirescu 59
Prof., PhD, National University of Science and Technology "Politehnica", Bucharest 59
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE RECONFIGURATION OF EPISTEMIC PARADIGMS IN THE HUMANITIES: BETWEEN ALGORITHMIC KNOWLEDGE AND HERMENEUTIC INTERPRETATION 67
Doina David 67

Assoc. Prof., PhD, "Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș 67
TRANSPARENCY, COMPLIANCE, AND INTEGRITY: ROMANIA FACING INTERNATIONAL CORPORATE GOVERNANCE STANDARDS 74
Simona Moise 74
Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University, Craiova 74
AN ANALYTICAL STUDY OF HOW THE DIGITAL ERA SHAPES THE PRINCIPLES AND APPLICATION OF PRIVATE INTERNATIONAL 87
Ana-Maria Comşa 87
Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University of Constanța 87
CONTRIBUTIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO THE GROWTH OF COMPETITIVENESS OF A ROMANIAN COMMERCIAL COMPANY IN THE SHIPBUILDING INDUSTRY 95
Romeo Boşneagu 95
Assoc. Prof. PhD, "Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanţa 95
Oana Bocănete 95
Assoc. Prof., PhD, "Tomis University" of Constanța 95
Daniela Simona Nenciu 95
Lecturer, PhD, "Tomis" University of Constanța 95
Carmen Elena Coca 95
Lecturer, PhD, "Tomis" University of Constanța 95
Daniel Dăneci Pătrău 95
Lecturer, PhD, "Tomis" University of Constanța 95
MODEL FOR IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN A PRIVATE UNIVERSITY THAT RUNS ECONOMIC STUDY PROGRAMS 103
Oana Bocănete 103
Assoc. Prof., PhD, „Tomis University" of Constanța 103
Romeo Boşneagu 103
Assoc. Prof., PhD, "Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanţa 103
Daniela Simona Nenciu 103
Lecturer, PhD, „Tomis" University of Constanța 103
Carmen Elena Coca 103
Lecturer, PhD, „Tomis" University of Constanța 103
Daniel Dăneci Pătrău 103
Lecturer, PhD, „Tomis" University of Constanța 103
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS CONCERNING THE EUROPEAN LEGISLATIVE FRAMEWORK ON DISCRIMINATION 113
Ingrid Ileana Nicolau 113

Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University of Constanța 113
FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURE BETWEEN TRADITION AND INNOVATION 123
Elena Oancea 123
Lecturer, PhD, University of Craiova 123
CASE STUDY ON AN ACTION BASED ON UNJUST ENRICHMENT 139
Daniela Isabela Scarlat 139
Lecturer, PhD, University of Craiova 139
LEGAL CONSIDERATIONS ON THE ROLE OF DISCERNMENT IN LABOR LAW ... 145
Marina Loredana Belu 145
Lecturer, PhD, University of Craiova 145
PROBLEM OF INFINITE IN ANCIENT, MEDIEVAL AND MODERN PHILOSOPHY 151
Niadi-Corina Cernica 151
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 151
CONDITIONAL RELEASE—PROPOSALS FOR LEX FERENDA 156
George Coca 156
Lecturer, PhD, "Spiru Haret" University of Bucharest 156
CONFLICT MANAGEMENT AND COMMUNICATION IN ORGANIZATIONS 159
Oriana Helena Negulescu 159
Lecturer, PhD, "Transilvania" University of Brașov 159
DIGITALIZATION-DRIVEN INNOVATION IN CIRCULAR BUSINESS MODELS 168
Gabriela-Cornelia Piciu 168
Senior Scientific Researcher, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Romanian Academy 168
NEXT GENERATION EU AND THE EUROPEAN POST-PANDEMIC RECOVERY: AN ANALYSIS OF THE EUROPEAN UNION'S ECONOMIC AND CLIMATE TRANSFORMATION 176
Georgiana Chițiga 176
Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research ... 176
EFFECTS OF INTERNATIONAL TAX DEVELOPMENTS ON THE INCREASE IN CAPITAL TAX REVENUES IN EU MEMBER STATES 183
Nicoleta Mihăilă 183
Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research ... 183
SOME PROPOSALS FOR FISCAL INSTRUMENTS REFORM TO COMBAT ENERGY POVERTY AT THE LEVEL OF ROMANIA 192
Alina Georgeta Ailincă 192
Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research ... 192

ETHNOLOGICAL CONFLUENCES IN THE TRADITIONAL CULTURE OF ARGES – RURAL MEANING AND RELIGIOUS SYNCRETISM 201
Ion Tița-Nicolescu 201
Scientific Researcher, Golești Museum of Viticulture and Pomology 201
MYSTICAL UTTERANCE. A PHENOMENOLOGICAL INTENDMENT OF RUMI'S INVOCATION 208
Alexandru-Ioan Cânda 208
PhD Student, West University of Timișoara 208
MYSTICAL DISTINCTION. A PHENOMENOLOGICAL INTENDMENT OF ENOCH'S ASCENSION 213
Alexandru-Ioan Cânda 213
PhD Student, West University of Timișoara 213
THE DIVINE ATTRIBUTE OF TRANSCENDENCE IN HEIDEGGER'S WORK: AN ONTOLOGICAL RECONFIGURATION 218
Sorin Benescu 218
PhD Student, University of Bucharest 218
THE UNIQUE MYSTICAL HUMANISM OF GRAND RABBI ALEXANDRU ŞAFRAN AND ABRAHAM JOSHUA HESCHEL: DIFFERENCES AND CONVERGENCES 228
Sorin Benescu 228
PhD Student, University of Bucharest 228
LEGAL RESPONSIBILITY BETWEEN LAW AND CONSCIENCE: AN EXISTENTIAL PERSPECTIVE ON GUILT AND ATONEMENT 239
Alina-Daiana Vaș 239
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 239
RUDOLF STEINER AND THE CONCEPT OF CHRISTIAN ESOTERICISM 245
Anca Bonto 245
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca 245
THE MOZARABIC LITURGICAL TRADITION AND CHRISTOLOGICAL SACRIFICE 251
Bogdan Ștefan Avram 251
PhD Student, The Roman Catholic Faculty of Theology in Bucharest 251
THE PERSON OF THE LOGOS JESUS CHRIST IN THE LITERATURE OF THE FIRST PATRISTIC CENTURIES 260
Daniela Ionescu 260
PhD Student, Bucharest Doctoral School of Letters 260
INTEGRAL EDUCATION: PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVES IN CONTEMPORARY CATHOLIC TEACHING 265

Gorzo Palaga 265
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 265
THE COORDINATES OF EDUCATION AND SOCIAL CULTURE AS FOUNDATIONS OF THE SPIRITUALIZATION OF THE NATION IN VASILE PÂRVAN'S CONCEPT OF THE STATE 276
Claudiu Holdiș 276
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 276
ANALYSIS OF THE SOCIO-PROFESSIONAL INTEGRATION OF HIGH SCHOOL GRADUATES - RESEARCH CARRIED OUT IN BUZĂU COUNTY 285
Andreea-Elena Stanciu (Petroșel) 285
PhD Student, “Dunărea de Jos” University of Galaţi 285
SUSTAINABLE URBAN PLANNING AND REGULATIONS REGARDING GREEN SPACES 299
Ştefan-Ciprian Raicea 299
PhD Student, University of Craiova 299
THE ETHOS OF CHURCH MUSIC BEYOND TECHNICAL SYSTEMS 316
Pavel-Vlad Cerlincă 316
PhD Student, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iaşi 316
EARLY MARRIAGES IN ROMA FAMILIES. TRADITION AS A JUSTIFICATION FOR BREAKING THE LAW 329
Adina-Ioana Ciobanu 329
PhD Candidate, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 329
SOCIAL RESPONSIBILITY AND PREFERENCE FOR A ROMANIAN BRAND 334
Maria-Ana Georgescu 334
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureş 334
Florina Popa 334
MA, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureş 334
EMPLOYEE MOTIVATION AND ITS IMPORTANCE IN MANAGEMENT 345
Petruța Blaga 345
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureş 345
PUCIOASA, BALNEOCLIMATERIC RESORT – OUTLOOK TO THE FUTURE 351
Raluca Leotescu 351
Prof., PhD, "Ion Luca Caragiale" National College, Ploiești 351
VENERABLE EUSTATHIUS THE PROTOPSALT AND THE MATHEMA FOR SAINT PARASKEVA 360

Ştefan-Iulian Apopei 360
PhD Student, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 360
THE ROLE OF THE OMBUDSMAN INSTITUTION IN MONITORING THE RESPECT OF THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF VULNERABLE PERSONS 369
Alina-Georgiana Nedea (Pangrate) 369
PhD Student, University of Craiova 369
MANAGERIAL FLEXIBILITY AS A DRIVER OF ORGANIZATIONAL RESILIENCE: RECONCEPTUALIZATION, MECHANISMS, AND INTEGRATION INTO MANAGEMENT SUBSYSTEMS 378
Marina Denisa Ciutoiu (Ion) 378
PhD Student, “Valahia” University of Târgovişte 378

ACCESS TO INFORMATION VERSUS PROTECTION OF COMMERCIAL INTERESTS IN THE CASE OF BIOCIDAL PRODUCTS

Ileana Anca Dușcă
Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: *Enshrined at the internal, regional and international levels, the human right to a healthy environment includes, among its attributes, access to information on the environment, in compliance with the confidentiality conditions provided for by the legislation in force which is an adaptation of the constitutional right provided for by art. 31, the right to information which provides: "The right of the person to have access to any information of public interest may not be restricted". At the international level, the Aarhus Convention (25 June 1998) recognizes and enshrines attributes of the right to a healthy environment, which results from its very title "Convention on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters". The Convention also takes as its starting point the recognition that adequate protection of the environment is essential for the well-being and exercise of fundamental human rights, including the right to life itself". However, Article 66 Confidentiality of Regulation (EU) No. 528/2012 of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 concerning the making available on the market and use of biocidal products as amended by Regulation No. 334/2014 provides in paragraph 2 that: The Agency (European Chemicals Agency, established by Regulation (EC) No. 1907/2006) and the competent authorities shall refuse access to information where disclosure would harm the protection of commercial interests or the privacy and safety of data subjects.*

Keywords: *Aarhus Convention, right to a healthy environment, access to environmental information, biocidal products, authorization to place a biocidal product on the market.*

Dreptul la un mediu sănătos – consacrare internă

Constituţia revizuită[1], prin Legea nr. 429/2003, include articolul 35 care are ca denumire marginală ”dreptul la un mediu sănătos”, text ce pare continuarea firească a articolului 34 ”dreptul la ocrotirea sănătăţii”. Astfel dacă art. 34 prevede în alin. 2 că ”statul este obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei şi a sănătăţii publice”, art. 35 prevede în alin. 1 ”statul recunoaşte dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos şi echilibrat ecologic”. Acestui drept poate să-i corespundă şi obligaţia prevăzută de art. 34 alin. 2. Cert este că o obligaţie specială a statului, cu privire la dreptul la un mediu sănătos, este prevăzută de alin. 2 al art. 35 ”statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept”. Deci, dreptului ”oricărei persoane” la un mediu sănătos îi corespunde obligaţia statului, prevăzută de art. 34 alin. 2 (de a lua măsuri pentru asigurarea igienei şi sănătăţii persoanelor), obligaţia prevăzută de art. 35 alin. 2 (de a asigura cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept) dar şi obligaţiile prevăzute de art. 135 (fost 134) alin. 2 lit. d) de a exploata resursele naturale în concordanţă cu interesul naţional; lit. e) de a reface şi ocroti mediul înconjurător, de a menţine echilibrul ecologic. Alin. 3 al art. 35, care prevede că ”persoanele fizice şi juridice au îndatorirea de a proteja şi ameliora mediul”, dă o natură completă conţinutului normativ al dreptului la un mediu sănătos, deoarece vedem că pe lângă obligaţia corelativă aparţinând statului, textul

[1] CONSTITUTIA ROMÂNIEI – consultat la data de 20.09.2025.

constituţional trasează în sarcina ”oricărei persoane”, care se bucură de acest drept special, o adevărată îndatorire fundamentală[2].

Ce nu precizează textul, dar rezultă din firescul situaţiei, este aceea că statul are nu doar obligaţiile amintite, ci şi obligaţia de a participa activ la cooperarea internaţională, ştiut fiind că problema protecţiei mediului face tot mai des, în zilele noastre, obiectul nu doar al colaborărilor în plan ştiinţific, dar mai ales al negocierilor politice şi al documentelor internaţionale cu caracter juridic[3].

Actul normativ cadru, O.U.G. nr. 195/2005[4] cu modificările ulterioare, prevede, în art. 5: ”Statul recunoaşte oricărei persoane dreptul la un ”mediu sănătos şi echilibrat ecologic” garantând în acest scop: a) accesul la informaţia privind mediul, cu respectarea condiţiilor de confidenţialitate prevăzute de legislaţia în vigoare; b) dreptul de asociere în organizaţii pentru protecţia mediului; c) dreptul de a fi consultat în procesul de luare a deciziilor privind dezvoltarea politicii şi legislaţiei de mediu, emiterea actelor de reglementare în domeniu; d) dreptul de a se adresa, direct sau prin intermediul organizaţiilor pentru protecţia mediului, autorităţilor administrative şi/sau judecătoreşti, după caz, în probleme de mediu, indiferent dacă s-a produs sau nu un prejudiciu; e) dreptul la despăgubire pentru prejudiciul produs”. Din acest text rezultă:

Titularul dreptului la un mediu sănătos este ”oricare persoană”, formulare cu care ne-am întâlnit şi în art. 35 alin. (1) din Constituţie. Expresia se referă la oameni priviţi individual sau în colectivitate, în organizaţii pentru protecţia mediului, alcătuite pe baza dreptului de asociere. Expresia ”mediul sănătos şi echilibrat ecologic”, cu toată imprecizia şi lipsa de definiţii, are în vedere un mediu ale cărui componente pot asigura sănătatea, acum şi în viitor, pentru ”orice persoană”. Faptul că între sănătatea omului şi sănătatea mediului este o legătură indisolubilă, rezultă şi din includerea printre modalităţile de implementare, prevăzute de art. 4, a ”înlăturării cu prioritate a poluanţilor care pericliteză nemijlocit şi grav sănătatea oamenilor” - litera s. Prin ”echilibru ecologic”, O.U.G. nr. 195/2005, art. 2 litera 24, înţelege: ”ansamblul stărilor şi interrelaţiilor dintre elementele componente ale unui sistem ecologic, care asigură menţinerea structurii, funcţionarea şi dinamica ideală a acestuia”.

În cele cinci puncte ale sale, art. 5 enumeră atributele dreptului la un mediu sănătos, posibilităţile pe care acest drept le oferă ”oricărei persoane”[5]. Aşa cum, de exemplu, dreptul de proprietate are atributele sale, dreptul de a poseda, dreptul de a folosi, dreptul de a dispune, aşa şi dreptul la un mediu sănătos are atributele sale, pe care ”orice persoană”, le poate exercita sau nu.

Accesul la informaţia privind mediul, cu respectarea condiţiilor de confidenţialitate prevăzute de legislaţia în vigoare, este o adaptare a dreptului constituţional prevăzut de art. 31, dreptul la informaţie care dispune: ”Dreptul persoanei de a avea acces la orice informaţie de interes public nu poate fi îngrădit”. Acestui drept îi corespunde, potrivit art. 31 alin. 2, obligaţia ”autorităţilor publice ... de a asigura informarea corectă a cetăţenilor asupra treburilor publice şi asupra problemelor de interes personal”. Textul constituţional stabileşte, în alin.3, ca graniţe

---

[2] A.-B. Ilie, *Dreptul Mediului,* Ed. C.H. Beck, 2017, p.25; A.-B. Ilie, „*Mining Procedures and Environmental Protection in Romania. Between Economical Benefits and Sustenable Development”,* Journal of Advanced Research in Law and Economics, http://www.asers.eu/journals/jarle.html, București, România, vol. I, nr. 2, februarie, 2011, p. 115-119; A.-B. Ilie, *The Right to a Healthy Environment-between a Basic Human Right and a Policy of Form without Substance,* Revista de Ştiinţe Politice (Revue des Sciences Politiques), nr. 52/2016, Craiova, p. 14-24; A.-B. Ilie, *The right to a healthy environment in international and EU states legislation,* Revista de Ştiinţe Politice (Revue des Sciences Politiques), nr. 55/2017, Craiova, p. 100-110.

[3] M.Constantinescu, A.Iorgovan, I.Muraru, E.S.Tănăsescu, *Constituţia României revizuită – comentarii şi explicaţii*, Ed. All Beck, Bucureşti, p.13-14.

[4] OUG 195 22/12/2005 - Portal Legislativ – consultat la data de 20.09.2025.

[5] Cu privire la garanţiile drepturilor constituţionale a se vedea: I.Deleanu, *Instituţii şi proceduri constituţionale – în dreptul comparat şi în dreptul român. Tratat*, Ed. Serv-Sat, 2003, p.101 şi urm; M.Duţu, *Tratat de dreptul mediului*, Ediţia 3, Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2007, p.318.

pentru dreptul la informaţie, ”securitatea naţională” şi ”să nu prejudicieze măsurile de protecţie a tinerilor”. Dreptul la informaţie se regăseşte pe tot parcursul actului normativ cadru (O.U.G. nr. 195/2005); de exemplu: art. 20 (1) “autoritatea competentă pentru protecţia mediului, împreună cu celelalte autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale, după caz, asigură informarea publicului…(2) informarea publicului în cadrul procedurilor de reglementare pentru planuri, proiecte şi activităţi se realizează conform legislaţiei specifice în vigoare”. La aceste norme trebuie să adăugăm şi Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informaţiile de interes public[6]; H.G. nr. 878/2005 privind accesul publicului la informaţia privind mediul[7]. În art. 2 H.G. nr. 878/2005 defineşte informaţia privind mediul astfel: orice informaţie scrisă, vizuală, audio, electronică sau sub orice formă materială despre: a) starea elementelor de mediu cum sunt aerul şi atmosfera, apa, solul, suprafaţa terestră, peisajul şi ariile naturale, inclusiv zonele umede, marine şi costiere, diversitatea biologică şi componentele sale, inclusiv organismele modificate genetic, precum şi interacţiunea dintre aceste elemente; b) factorii, cum sunt substanţele, energia, zgomotul, radiaţiile sau deşeurile, inclusiv deşeurile radioactive, emisiile, deversările şi alte evacuări în mediu, ce afectează sau pot afecta elemente de mediu, prevăzute mai sus…

Dreptul de asociere în organizaţii pentru protecţia mediului este tot o adaptare la situaţia specială a protecţiei mediului, a unui alt drept fundamental prevăzut de Constituţie în art. 40, dreptul de asociere care, în alin. 1, dispune: ”cetăţenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate, în patronate şi în alte forme de asociere”. La aceste norme trebuie să adăugăm O.G. nr. 26/2000 cu privire la asociaţii şi fundaţii[8] care în art. 1 alin. 1 prevede: "persoanele fizice şi persoanele juridice care urmăresc desfăşurarea unor activităţi de interes general sau de interes comunitar ori, după caz, în interesul lor personal nepatrimonial pot constitui asociaţii ori fundaţii". Sunt considerate de interes general domenii ca: dezvoltarea economică, culturală şi socială, …, protejarea mediului şi naturii, ... Acest drept şi în general participarea, inclusiv prin intermediul asociaţiilor, organizaţiilor şi al grupurilor, în special al organizaţiilor neguvernamentale care promovează protecţia mediului se bucură de încurajare, la nivel comunitar, inclusiv prin promovarea educaţiei ecologice a publicului[9].

Dreptul de a fi consultat în procesul de luare a deciziilor privind dezvoltarea politicii şi legislaţiei de mediu, emiterea actelor de reglementare în domeniu, elaborarea planurilor şi programelor se materializează atât prin modalităţile de implementare a principiilor şi elementelor strategice (ex. "educarea şi conştientizarea publicului, precum şi participarea acestuia în procesul de elaborare şi aplicare a deciziilor privind mediul", art. 4 lit. p. din O.U.G. nr. 195/2005) cât şi prin atribuţiile pe care le au autoritatea competentă pentru protecţia mediului şi celelalte autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale care trebuie să asigure participarea publicului la deciziile privind activităţi specifice - art. 20 alin. 1. Mai mult, consultarea publicului este obligatorie în cazul procedurilor de emitere a actelor de reglementare - art. 20 alin. 3 din O.U.G. nr. 195/2005. De asemenea, Legea nr. 86/2000 pentru

---

[6] M.Of. nr. 663, 23/10/2001. LEGE 544 12/10/2001 - Portal Legislativ – consultat la data de 20.09.2025.

[7] M.Of. nr.760, 22/08/2005. HG 878 28/07/2005 - Portal Legislativ – consultat la data de 20.09.2025. A se vedea şi Legea nr. 86/2000 pentru ratificarea Convenţiei privind accesul la informaţie, participarea publicului la luarea deciziei şi accesul la justiţie în materie de mediu, semnată la Aarhus, 25 iunie 1998 (M.Of. nr. 224, 22/05/2000) LEGE 86 10/05/2000 - Portal Legislativ – consultat la data de 20.09.2025.

[8] OG 26 30/01/2000 - Portal Legislativ – consultat la data de 20.09.2025 (M.Of. nr.39/2000), modificată şi completată şi prin Legea nr. 276/2020 pentru modificarea şi completarea Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații LEGE 276 27/11/2020 - Portal Legislativ (M. Of. nr. 1166, 02/12/2020).

[9] Punctul 4 din considerentele Directivei Parlamentului European şi a Consiliului 2003/35/C.E. din 26 mai 2003 de instituire a participării publicului la elaborarea anumitor planuri şi programe privind mediul şi de modificare a Directivelor Consiliului 85/337/C.E.E. şi 96/61/C.E. în ceea ce priveşte participarea publicului şi accesul la justiţie, prevede: "publicul" înseamnă "una sau mai multe persoane fizice sau juridice ... asociaţiile, organizaţiile sau grupurile constituite de acestea". Directivă - 2003/35 - EN - EUR-Lex – consultat la data de 20.09.2025.

ratificarea Convenţiei privind accesul la informaţie, participarea publicului la luarea deciziei şi accesul la justiţie în materie de mediu, semnată la Aarhus, 25 iunie 1998 prevede, în art. 6, art. 7, art. 8, modalităţile prin care publicul poate participa la deciziile privind activităţi specifice[10], măsurile practice care să asigure participarea publicului în timpul pregătirii planurilor şi politicilor legate de mediu şi participarea publicului în timpul pregătirii regulamentelor de aplicare a normativelor şi instrumentelor legale obligatorii, general aplicabile[11]. Şi Directiva Parlamentului European şi a Consiliului 2003/35/C.E. din 26 mai 2003 de instituire a participării publicului la elaborarea anumitor planuri şi programe privind mediul[12] stabileşte, în art. 2, măsurile pe care statele trebuie să le ia pentru a face efectivă participarea publică la planuri şi programe. Aceste măsuri constau în: informarea publicului prin mijloace adecvate; crearea condiţiilor pentru ca publicul să-şi exprime opiniile, când toate opţiunile sunt posibile, înainte de adoptarea deciziilor privind planurile şi programele; luarea în considerare, la adoptarea deciziilor a rezultatelor participării publicului; informarea publicului de către autoritatea competentă, cu privire la deciziile adoptate şi la motivele pe care se bazează. Din toate actele normative, mai sus amintite, rezultă că acest drept al "oricărei persoane" presupune o atitudine pasivă, altcineva are o iniţiativă, altcineva are o atitudine activă; autoritatea competentă pentru protecţia mediului, împreună cu celelalte autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale - art. 20 O.U.G. nr. 195/2005; Comitetul regional, etc. "Oricare persoană", sau publicul, are dreptul doar de a fi consultat, de a i se cere părerea cu privire la: decizii privind dezvoltarea politicii şi legislaţiei de mediu, emiterea actelor de reglementare în domeniu, elaborarea planurilor şi programelor. Considerăm că de lege ferenda ar trebui reglementat dreptul de a avea iniţiativă cu privire la dezvoltarea politicii şi legislaţiei de mediu, elaborarea planurilor şi programelor etc. Acest drept ar avea ca bază de pornire textul constituţional, art. 74 alin. 1, care recunoaşte unui număr de cel puţin 100000 de cetăţeni cu drept de vot, dreptul la iniţiativă legislativă[13]. Totodată problemele de mediu, care pot să intereseze pe cetăţeni în aşa măsură încât să dorească şi o modificare legislativă, nu intră în enumerarea cuprinsă în alin. 2 din art. 74 din Constituţie[14].

Dreptul de a se adresa, direct sau prin intermediul organizaţiilor pentru protecţia mediului, autorităţilor administrative şi/sau judecătoreşti, după caz, în probleme de mediu, indiferent dacă s-a produs sau nu un prejudiciu, are, de asemenea, ca punct de pornire Constituţia, art. 21 accesul liber la justiţie, în alin. 1 prevăzând că: "orice persoană se poate adresa justiţiei pentru apărarea drepturilor, a libertăţilor şi a intereselor sale legitime"[15]; art. 52 dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică care prevede, în alin. 1: "persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim, de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau nesoluţionarea în termenul legal al unei cereri, este îndreptăţită să obţină recunoaşterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului şi repararea pagubei". Acest drept se

[10] art.6 alin.3: „procedurile de participare publică vor include limite de timp rezonabile pentru diferite faze, care să permită timp suficient pentru informarea publicului şi timp suficient pentru ca acesta să se pregătească şi să participe efectiv în timpul procesului de luare a deciziei"; alin.4: „fiecare parte va asigura participarea publicului la începutul procedurii atunci când toate opţiunile sunt deschise şi poate avea loc o participare efectivă a publicului".

[11] Pentru implementarea obligaţiilor rezultate din Convenţia privind accesul la informaţie, participarea publicului la luarea deciziei şi accesul la justiţie în probleme de mediu, semnată la Aarhus a fost adoptată H.G. nr. 564/2006 privind cadrul de realizare a participării publicului la elaborarea anumitor planuri şi programe în legătură cu mediul. HG 564 26/04/2006 - Portal Legislativ – consultat la data de 20.09.2025. (M.Of. nr. 406, 10/5/2006).

[12] Directivă - 2003/35 - EN - EUR-Lex – consultat la data de 20.09.2025.

[13] „Cetăţenii care îşi manifestă dreptul la iniţiativă legislativă trebuie să provină din cel puţin un sfert din judeţele ţării, iar în fiecare din aceste judeţe, respectiv în municipiul Bucureşti, trebuie să fie înregistrate cel puţin 5000 de semnături în sprijinul acestei iniţiative".

[14] Aceasta prevede: "nu pot face obiectul iniţiativei legislative a cetăţenilor problemele fiscale, cele cu caracter internaţional, amnistia şi graţierea".

[15] Alin. 2: "nici o lege nu poate îngrădi exercitarea acestui drept: alin. 3: părţile au dreptul la un proces echitabil şi la soluţionarea cauzelor într-un termen rezonabil; alin. 4: jurisdicţiile speciale administrative sunt facultative şi gratuite".

regăseşte dezvoltat în O.U.G. nr. 195/2005 care, în art. 20, prevede că „autoritatea competentă pentru protecţia mediului, împreună cu celelalte autorităţi publice centrale şi locale, după caz, asigură ... accesul la justiţie; accesul la justiţie al publicului se realizează potrivit reglementărilor legale în vigoare, organizaţiile neguvernamentale care promovează protecţia mediului au drept de acţiune în probleme de mediu, având calitate procesuală activă în litigiile care au ca obiect protecţia mediului".

Dreptul la despăgubirile pentru prejudiciul suferit este alt atribut al dreptului la un mediu sănătos. Prejudiciul este urmarea unei poluări, care este definită de O.U.G. nr. 195/2005, în art. 2, pct. 51, ca fiind introducerea directă sau indirectă a unui poluant care poate aduce prejudicii sănătăţii umane şi/sau calităţii mediului, dăuna bunurilor materiale ori cauza o deteriorare sau o împiedicare a utilizării mediului în scop recreativ sau în alte scopuri legitime. Prejudiciul, în definiţia oferită de art. 2 pct. 52 din O.U.G. nr. 195/2005, este efectul cuantificabil în cost al daunelor asupra sănătăţii oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat prin poluanţi, activităţi dăunătoare ori dezastre.

Dreptul la un mediu sănătos – consacrare internațională

Declaraţia de la Stockholm[16] (iunie 1972) prevede în art. 1: "omul are un drept fundamental la libertate, egalitate şi condiţii de viaţă satisfăcătoare, într-un mediu a cărui calitate îi permite să trăiască în demnitate şi bunăstare. El are îndatorirea solemnă de a proteja şi ameliora mediul pentru generaţiile prezente şi viitoare". Cu privire la acest articol, în literatura juridică se afirmă că prima parte a sa subliniază legătura indestructibilă dintre cele trei categorii de drepturi fundamentale ale omului. Adică, "libertatea, egalitatea şi demnitatea" reprezintă drepturile civile şi politice, acele aşa-numite "drepturi de apărare"[17] a căror respectare poate fi solicitată în faţa judecătorului; "condiţiile de viaţă satisfăcătoare şi bunăstare" reprezintă drepturile economice, sociale şi culturale, adică a doua generaţie de drepturi, care le cuprinde pe cele care implică pentru autoritate o obligaţie pozitivă, dar a căror respectare e destul de dificil de solicitat în faţa judecătorului, cum este cazul dreptului la muncă[18], iar formularea "mediu a cărui calitate" evocă un nou drept, aparţinând celei de-a treia generaţii[19] a drepturilor de solidaritate, al căror conţinut este mai degrabă de natură programatică şi pedagogică decât juridică[20].

Declaraţia de la Rio de Janeiro[21] cu privire la mediu şi dezvoltare, adoptată de Conferinţa Naţiunilor Unite pentru Mediu şi Dezvoltare (Rio de Janeiro, 3-14 iunie 1992) deşi nu prevede în mod explicit dreptul la un mediu sănătos, totuşi dispune în principiul 1 că

---

[16] United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm 1972 | United Nations – consultat la data de 20.09.2025.

[17] M.Diaconu, *Dreptul la mediu sănătos în constituţiile unor ţări ale Uniunii Europene*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr.4/2006, Ed. Themis, Craiova, p.96; P.Thieffry, *Droit européen de l'environnement*, Editura Dalloz, Paris, 1998, p.28.

[18] A se vedea: L. Dogaru, *Quelques principes du droit de l'environment*, Revista Curentul Juridic, Juridical Current Journal, nr.2/2018; L. Dogaru, *Particularities on environmental damage*, Volume Mediating, Globalization: Identities in Dialogue, Volume 5/2018, Published by: Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, 2018; L. Dogaru, *The relationship between environmental protection and economic growth from the perspective of sustainable development,* Volume International Conference "Perspectives of Business in the Third Millennium", ADJURIS International Academic Publisher, 2018; L. Dogaru, *Reglementarea contravenţiilor silvice. Disfuncţionalităţi şi efecte,* Volum Conferinta internatională – Procesul civil şi executarea silită. De la clasic la modern, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019; L. Dogaru, *The role of sustainable management of the environment,* Proceedings of IAC-MEM, International Academic Conference on Management, Economics and Marketing, CIAE (Czech Institute of Academic Education) Publishing House, nr. 1/2017; L. Dogaru, *The impact of globalization on the quality of the environment,* Proceedings of IAC-MEM, International Academic Conference on Management, Economics and Marketing, CIAE (Czech Institute of Academic Education), Publisher House, nr.1/2017, 2017.

[19] M.Duțu, *op. cit., Tratat de dreptul mediului*, Ediția 3, p.285.

[20] M.Diaconu, *Dreptul la mediu sănătos în constituţiile unor ţări ale Uniunii Europene*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr. 4/2006, Editura Themis, Craiova, p.96.

[21] În 1992 a avut loc la Rio de Janeiro „Summitul Pământului". Grație acestei conferințe s-au adoptat numeroase declarații importante, cum ar fi Agenda 21, Declarația de la Rio, Convenția-cadru a Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice (CCONUSC) și Convenția privind diversitatea biologică. Politica de mediu: principii generale și cadrul de bază | Fișe descriptive despre Uniunea Europeană | Parlamentul European – consultat la data de 20.09.2025.

”oamenii se află în centrul strădaniilor noastre pentru o dezvoltare susţinută. Ei au dreptul la o viaţă sănătoasă şi productivă în armonie cu natura”.

Convenţia de la Aarhus (25 iunie 1998)[22] recunoaşte şi consacră atribute ale dreptului la un mediu sănătos. Acest lucru rezultă din chiar titlul său ”Convenţia privind accesul la informaţie, participarea publicului la luarea deciziei şi accesul la justiţie în probleme de mediu”. Convenţia are ca punct de plecare şi recunoaşterea faptului că „protecţia adecvată a mediului este esenţială pentru bunăstarea şi exercitarea drepturilor fundamentale ale omului, incluzând însuşi dreptul la viaţă”[23].

Carta africană a drepturilor omului şi ale popoarelor (1981) prevede, în art. 24 că ”toate popoarele au dreptul la un mediu satisfăcător şi global, propice dezvoltării lor”; Convenţia africană privind conservarea naturii şi a resurselor naturale (2003) prevede, în art. III.1, ”dreptul tuturor popoarelor la un mediu satisfăcător care favorizează dezvoltarea lor”, iar art. XVI arată atributele acestui drept: “difuzarea informaţiilor şi accesul publicului la informaţiile privind mediu, participarea publicului la luarea deciziei care poate să aibă un impact important asupra mediului, accesul la justiţie în ceea ce priveşte problemele legate de protecţia mediului şi a resurselor naturale”; Convenţia O.N.U. cu privire la drepturile copilului (20 noiembrie 1989)[24] prevede, în art. 24 alin. 1, ”statele părţi recunosc dreptul copilului de a se bucura de cea mai bună stare posibilă şi de a beneficia de servicii medicale şi de educare” … şi alin. 2: „statele părţi se vor strădui să asigure realizarea integrală a dreptului mai sus-menţionat şi, în mod deosebit, vor lua măsurile corespunzătoare pentru … c) lupta contra maladiilor şi malnutriţiei în cadrul măsurilor primare de ocrotire a sănătăţii, mulţumită tehnologiei uşor de promovat şi furnizarea de alimente nutritive, apă potabilă, ţinând seama de pericolele şi riscurile de poluare a mediului natural; … e) asigurarea ca toate grupurile societăţii, în mod deosebit părinţii şi copiii, să fie informaţi cu privire la … avantajele salubrităţii mediului şi prevenirii de accidente …”.

[22] Ratificată prin Legea nr.86/2000 (M.Of. nr.224, 22/05/2000). La Alma Ata, Kazahstan, 25-27 mai 2005, a fost adoptat amendamentul Convenţiei privind accesul la informaţii, participarea publicului la luarea deciziei şi accesul la justiţie în probleme de mediu. Acest amendament a fost acceptat de România prin Legea nr.24/2008 (M.Of. nr.173, 6/03/2008).

[23] Din preambulul convenției mai reținem: „Recunoscând, de asemenea, că fiecare persoană are dreptul de a trăi într-un mediu propice sănătății și bunăstării sale și că are obligația, atât individuală cât și colectivă, de a proteja și îmbunătăți mediul în folosul generațiilor prezente și viitoare,

Având în vedere că, pentru a putea afirma acest drept și pentru a îndeplini această obligație, cetățenii trebuie să aibă acces la informații, să aibă dreptul de a participa la luarea deciziilor și să aibă acces la justiție în probleme de mediu și înțelegând faptul că cetățenii au nevoie de asistență pentru a-și exercita drepturile în acest sens,

Recunoscând că, în domeniul mediului, îmbunătățirea accesului la informații și intensificarea participării publicului la luarea deciziilor cresc calitatea și îmbunătățesc aplicarea deciziilor, contribuie la conștientizarea publicului cu privire la problemele de mediu, dau publicului ocazia să-și exprime preocupările și permit autorităților publice să țină seama de aceste preocupări în mod corespunzător,

Având ca scop favorizarea respectării principiului responsabilității și transparenței luării deciziilor și asigurarea unui sprijin sporit al publicului privind deciziile din domeniul mediului,

Recunoscând dorința de transparență la toate nivelurile de guvernare și invitând organele legislative să aplice principiile prezentei convenții în procedurile lor,

Recunoscând, de asemenea, că publicul are nevoie să cunoască procedurile de participare la luarea deciziilor în probleme de mediu, să aibă acces liber la acestea și să știe cum să le folosească,..”

[24] Convenţia are şi un Protocol facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate la care România a aderat prin Legea nr.567/2001 (M.Of. nr.629, 31/10/2001). Convenția are ca precursori Declarația de la Geneva din 1924 cu privire la drepturile copilului, Declarația drepturilor copilului adoptată de Adunarea generală la 20 noiembrie 1959, Declarația universală a drepturilor omului.

Hotărârea Curții (Camera a șaptea) din 20 martie 2025 dată în cauza C-809/23[25]

Hotărârea a avut ca având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Conseil d'État (Consiliul de Stat, Franța), în procedura Sumitomo Chemical Agro Europe SAS împotriva Agence nationale de sécurité sanitaire de l'alimentation, de l'environnement et du travail (ANSES), Compagnie européenne de réalisations antiparasitaires SAS France (CERA).

Cererea de decizie preliminară a privit interpretarea articolului 19 din Directiva 98/8/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 privind comercializarea produselor biodestructive[26], a articolelor 66 și 67 din Regulamentul (UE) nr. 528/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 mai 2012 privind punerea la dispoziție pe piață și utilizarea produselor biocide[27], astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (UE) nr. 334/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014[28], precum și a articolului 4 alineatul (2) din Directiva 2003/4/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 28 ianuarie 2003privind accesul publicului la informațiile despre mediu și de abrogare a Directivei 90/313/CEE a Consiliului[29]. Cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Sumitomo Chemical Agro Europe SAS, pe de o parte, și Agence nationale de sécurité sanitaire de l'alimentation, de l'environnement et du travail (ANSES) (Agenția Națională pentru Securitatea Sanitară a Alimentației, Mediului și Muncii, Franța) și Compagnie européenne de réalisations antiparasitaires SAS France (CERA), pe de altă parte, în legătură cu refuzul accesului integral la un raport al acestei agenții prin care se constată echivalența tehnică dintre două substanțe active conținute în produsele biocide comercializate de Sumitomo Chemical Agro Europe și de CERA.

Pe scurt, starea de fapt poate fi rezumată în felul următor: reclamanta din litigiul principal comercializează un produs biocid denumit „Vectobac", destinat combaterii țânțarilor și a cărui substanță activă este *Bacillus thuringiensis israelensis*, serotipul H14 tulpina AM65-52 (Bti-AM65-52); aceasta din urmă a fost inclusă în lista substanțelor active și a cerințelor referitoare la acestea aprobate la nivel comunitar pentru includerea printre produsele biocide care figura în anexa I la Directiva 98/8. La 30 august 2013, potrivit indicațiilor Conseil d'État, instanță de trimitere, CERA a depus la ANSES cereri de autorizare a introducerii pe piață a trei produse biocide, denumite „Aquabac XT", „Aquabac DF3000" și „Aquabac 200G", a căror substanță activă este același bacil cu același serotip ca substanța activă menționată la punctul anterior, dar a cărui tulpină este BMP 144 (Bti-BMP 144). Finalitatea acestor produse este identică cu cea a produsului Vectobac. Autorizațiile solicitate au fost emise prin trei decizii ale ANSES din 19 august 2019, pe baza unui raport întocmit de aceasta din urmă, prin care se concluzionează în sensul echivalenței tehnice a substanțelor active Bti-BMP 144 și Bti-AM65-52. Din dosarul de care dispune Curtea reiese că, printr-o scrisoare din 11 februarie 2021, reclamanta din litigiul principal a solicitat ANSES să îi comunice acest raport. ANSES i-a transmis paginile 1, 2 și 23 din raportul menționat, care corespund paginii de gardă, sumarului și, respectiv, unei concluzii sub forma unui tabel, dar a refuzat comunicarea paginilor restante pentru motivul că acestea conțin informații acoperite de secretul comercial[30]. Reclamanta din litigiul principal a sesizat tribunal administratif de Melun pentru a obține anularea deciziei directorului general al ANSES din 8 august 2021de refuz al accesului la întregul raport în discuție în litigiul principal. Prin hotărârea din 22 septembrie 2022, această instanță a anulat

[25] Sumitomo Chemical Agro Europe/ EUR-Lex - 62023CJ0809 - EN - EUR-Lex – consultat la data de 21.09.2025.
[26] JO 1998, L 123, p. 1, Ediție specială, 03/vol. 24, p. 67.
[27] JO 2012, L 167, p. 1. Regulamentul (UE) nr. 528/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 mai 2012 privind punerea la dispoziție pe piață și utilizarea produselor biocideText cu relevanță pentru SEE – consultat la data de 21.09.2025.
[28] JO 2014, L 103, p. 22.
[29] JO 2003, L 41, p. 26, Ediție specială, 15/vol. 9, p. 200.
[30] Pct. 26-30.

decizia menționată în măsura în care a refuzat comunicarea punctului 2.2 din acest raport, care figurează la paginile 21 și 22 ale acestuia, a obligat ANSES să efectueze această comunicare și a respins în rest concluziile reclamantei din litigiul principal. Reclamanta din litigiul principal a formulat recurs împotriva acestei hotărâri la Conseil d'État, instanța de trimitere, solicitându-i printre altele să anuleze hotărârea menționată în măsura în care a respins în rest concluziile sale și, soluționând cauza pe fond, să îi admită cererea. Această instanță precizează că extrasele necomunicate din raportul în cauză privesc: – partea I, consacrată metodologiei utilizate de ANSES pentru a stabili dacă substanța activă conținută de produsele Aquabac este echivalentă din punct de vedere tehnic cu cea din produsul Vectobac și – prima subparte a părții a II-a, care pune în aplicare această metodologie pentru substanțele active în cauză și conține informații referitoare, în primul rând, la identitatea și la coordonatele solicitantului și ale fabricantului substanței active conținute în produsele Aquabac, în al doilea rând, la localizarea uzinei în care este fabricată, în al treilea rând, la numele microorganismului activ, în al patrulea rând, la clasificarea acestei substanțe active, în al cincilea rând, la procesul său de fabricație, în al șaselea rând, la conținutul de substanță activă din produsele biocide în cauză, în al șaptelea rând, la identitatea toxinelor și metaboliților relevanți, a reziduurilor de fermentare și a contaminanților, în al optulea rând, la „profilul de analiză" care constă în compararea compoziției a cinci loturi de produse biocide în cauză, în al nouălea rând, la metodele de analiză pentru identificarea microorganismului pur activ în microorganismul activ astfel cum este produs și, în al zecelea rând, la metodele de analiză pentru determinarea impurităților și toxinelor, a reziduurilor de fermentare și a contaminanților în acest microorganism[31].

La întrebarea instanței de trimitere care solicită să se stabilească dacă articolul 66 alineatul (3) litera (j)[32] din Regulamentul nr. 528/2012 trebuie interpretat în sensul că, drept răspuns la o cerere de acces întemeiată pe această dispoziție, autoritatea competentă este obligată să comunice orice informație detaliată referitoare la metodele de analiză prevăzute la articolul 19 alineatul (1) litera (c) din acest regulament, inclusiv în cazul în care divulgarea acestor informații ar aduce atingere secretului comercial, sau numai informații generale cu

[31] Pct. 31-34.

[32] *Articolul 66* Confidențialitatea (1) Regulamentul (CE) nr. 1049/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2001 privind accesul public la documentele Parlamentului European, ale Consiliului și ale Comisiei, precum și normele Consiliului de administrație al Agenției, adoptate în conformitate cu articolul 118 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 1907/2006, se aplică documentelor deținute de Agenție în sensul prezentului regulament. (2) Agenția și autoritățile competente refuză accesul la informații în cazul în care divulgarea ar afecta protecția intereselor comerciale sau viața privată și siguranța persoanelor vizate. În mod normal, se consideră că divulgarea următoarelor informații aduce atingere intereselor comerciale sau vieții private și siguranței persoanelor vizate: (a) detalii privind compoziția completă a produsului biocid; (b) cantitatea exactă de substanță activă sau de produs biocid fabricat sau pus la dispoziție pe piață; (c) legăturile dintre producătorul unei substanțe active și persoana responsabilă de introducerea unui produs biocid pe piață sau dintre persoana responsabilă de introducerea unui produs biocid pe piață și distribuitorii produsului; (d) numele și adresele persoanelor implicate în testele efectuate pe vertebrate. Cu toate acestea, în cazul în care este esențial să se acționeze de urgență pentru protejarea sănătății umane, a sănătății animale, a siguranței publice sau a mediului sau din alte motive de interes public major, Agenția sau autoritățile competente dezvăluie informațiile menționate la prezentul alineat. (3) Fără a aduce atingere alineatului (2), după acordarea autorizației, se acordă, în toate cazurile, accesul la următoarele informații: (a) numele și adresa titularului autorizației; (b) numele și adresa fabricantului produsului biocid; (c) numele și adresa fabricantului substanței active; (d) cantitatea de substanță activă sau substanțe active din produsul biocid și numele produsului biocid; (e) proprietățile fizice și chimice ale produsului biocid; (f) metodele utilizate pentru a face substanța activă sau produsul biocid inofensive; (g) rezumatul rezultatelor testelor necesare în temeiul articolului 20 și destinate stabilirii eficacității produsului și a efectelor acestuia asupra omului, animalelor și mediului, precum și, dacă este cazul, capacitatea sa de a genera rezistență; (h) metodele și măsurile de precauție recomandate pentru a reduce riscurile asociate manipulării, transportului, precum și riscurile de incendiu sau alte pericole; (i) fișele de date privind siguranța; j) metodele de analiză prevăzute la articolul 19 alineatul (1) litera (c).
Articolul 19 Condiții de acordare a unei autorizații (1) Un produs biocid, altul decât cele eligibile pentru o procedură de autorizare simplificată în conformitate cu articolul 25, este autorizat dacă sunt îndeplinite condițiile următoare: … (c) identitatea chimică, natura, cantitatea și echivalența tehnică a substanțelor active conținute de produsul biocid, precum și, după caz, impuritățile și substanțele inactive semnificative și relevante din punct de vedere toxicologic sau ecotoxicologic și reziduurile sale semnificative din punct de vedere toxicologic sau ecologic, care rezultă din utilizări care urmează să fie autorizate, pot fi determinate în conformitate cu cerințele corespunzătoare din anexele II și III.

privire la natura metodelor respective și, dacă este cazul, la concluziile care au putut fi deduse din acestea[33], curtea răspunde: din termenii neechivoci ai articolului 66 alineatul (3) din Regulamentul nr. 528/2012 și în special din expresia „în toate cazurile" reiese că, după acordarea autorizației de introducere pe piață, accesul la informațiile referitoare la metodele de analiză prevăzute la articolul 19 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul nr. 528/2012 nu poate fi refuzat pentru vreun motiv[34]. Această din urmă dispoziție impune, în temeiul condițiilor de acordare a unei autorizații de introducere pe piață pentru un produs biocid, altul decât unul dintre produsele eligibile pentru procedura de autorizare simplificată, ca, printre altele, identitatea chimică, cantitatea și echivalența tehnică a substanțelor active din produsul biocid să poată fi determinate în conformitate cu cerințele aplicabile definite în anexele II și III la acest regulament.[35] Articolul 19 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul nr. 528/2012 menționează, în mod explicit, printre elementele care fac obiectul unei evaluări efectuate în conformitate cu metodele de analiză prevăzute la acest articol 19 și care poate conduce la acordarea unei autorizații de introducere pe piață a produsului biocid în cauză, echivalența tehnică a substanțelor active conținute în acest produs. În consecință, în măsura în care articolul 66 alineatul (3) litera (j) din acest regulament interzice orice refuz al accesului la „metodele de analiză prevăzute la articolul 19 alineatul (1) litera (c)" din acesta, el vizează în mod necesar metodele care au permis să se stabilească printre altele această echivalență, astfel cum este definită la articolul 3 alineatul (1) litera (w) din regulamentul menționat și prevăzută în special la punctul 2.5 din titlul 2 din anexa III la același regulament[36]. Pe de altă parte, în măsura în care articolul 66 alineatul (3) litera (j) din Regulamentul nr. 528/2012 prevede obligația autorității competente de a asigura accesul la informațiile referitoare la metodele de analiză care au fost utilizate în scopul acordării autorizației de introducere pe piață în cauză, această dispoziție nu poate, astfel cum a arătat în esență domnul avocat general la punctul 82 din concluzii, să fie interpretată în sensul că vizează numai furnizarea de informații generale referitoare la natura acestor metode. Dimpotrivă, aceasta trebuie interpretată în sensul că obligă la furnizarea de informații precise și complete cu privire la metodele menționate. În schimb, astfel cum a arătat și domnul avocat general, obligația menționată este limitată la metodele de analiză și nu se extinde, așadar, la rezultatele sau la concluziile obținute în urma aplicării acestor metode[37].

Concluzii

Componentă a dreptului la un mediu sănătos, accesul la informațiile de mediu este recunoscut la nivel național, regional și internațional. Jurisprudența națională și europeană vin să clarifice, în cauzele judecate, cum se interpretează diferite norme din actele cu relevanță în materie. În cauza analizată, CJUE apreciază că articolul 66 alineatul (3) litera (j) din Regulamentul nr. 528/2012 trebuie interpretat în sensul că, după acordarea autorizației de introducere pe piață a unui produs biocid, autoritatea competentă nu poate refuza accesul solicitat la informațiile referitoare la metodele de analiză care au permis stabilirea echivalenței tehnice a substanțelor active conținute în acest produs. Aceste informații trebuie să fie precise și complete, dar nu se extind la rezultatele sau la concluziile obținute în urma aplicării acestor metode.

[33] Pct. 53
[34] Pct. 56.
[35] Pct. 57.
[36] Pct. 58.
[37] Pct. 59.

BIBLIOGRAPHY:

1. M.Constantinescu, A.Iorgovan, I.Muraru, E.S.Tănăsescu, *Constituţia României revizuită – comentarii şi explicaţii*, Ed. All Beck, Bucureşti;
2. I.Deleanu, *Instituţii şi proceduri constituţionale – în dreptul comparat şi în dreptul român. Tratat*, Ed. Serv-Sat, 2003;
3. M.Duţu, *Tratat de dreptul mediului*, Ediţia 3, Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2007;
4. M.Diaconu, *Dreptul la mediu sănătos în constituţiile unor ţări ale Uniunii Europene*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr.4/2006, Ed. Themis, Craiova;
5. P.Thieffry, *Droit européen de l'environnement*, Ed. Dalloz, Paris, 1998;
6. M.Duţu, *Dreptul mediului*, Ed. Economică, Bucureşti, 1998;
7. D.Marinescu, *Dreptul mediului*, Ed. Şansa, Bucureşti, 1993;
8. D.Marinescu, *Tratat de dreptul mediului*, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2007;
9. P.Neacşu, *Ecologie şi protecţia mediului înconjurător*, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Biologie, Curs, Partea I, 1984;
10. E.Bonnefous, *Omul sau natura*, Ed. Politică, Bucureşti, 1976;
11. Ilie Adrian-Barbu, *Dreptul Mediului*, Editura C.H. Beck, ISBN 978-606-18-0669-0, 2017;
12. L. Dogaru, *Rolul legislaţiei forestiere în protecţia pădurilor româneşti,* Volumul "100 de ani de Drept în România", Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2018;
13. L. Dogaru, *Quelques principes du droit de l'environment*, Revista Curentul Juridic, Juridical Current Journal, nr.2/2018;
14. L. Dogaru, *The general theory of law and its ambiguities,* Revista Curentul Juridic, Juridical Current Journal, nr.4/2018;
15. L. Dogaru, *Modalităţi de reparare a prejudiciului ecologic,* Volumul Conferinţei Internaţionale „Procesul civil şi executarea silită. Trecut, prezent, viitor", Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2018;
16. L. Dogaru, *Particularities on environmental damage*, Volume Mediating, Globalization: Identities in Dialogue, Volume 5/2018, Published by: Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, 2018;
17. L. Dogaru, *The relationship between environmental protection and economic growth from the perspective of sustainable development*, Volume International Conference "Perspectives of Business in the Third Millennium", ADJURIS International Academic Publisher, 2018;
18. L. Dogaru, *Reglementarea contravenţiilor silvice. Disfuncţionalităţi şi efecte,* Volum Conferinta internațională – Procesul civil şi executarea silită. De la clasic la modern, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019;
19. L. Dogaru, *Istorie şi patrimoniu naţional. Administrarea fondului forestier din perspectiva legislativă*, Volumul Actele Unirii, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2019;
20. L. Dogaru, *The role of sustainable management of the environment*, Proceedings of IAC-MEM, International Academic Conference on Management, Economics and Marketing, CIAE (Czech Institute of Academic Education) Publishing House, nr. 1/2017;
21. L. Dogaru, *The impact of globalization on the quality of the environment*, Proceedings of IAC-MEM, International Academic Conference on Management, Economics and Marketing, CIAE (Czech Institute of Academic Education), Publisher House, nr.1/2017, 2017.

HOW CAN THE REALIZATION OF THE LAW BE ACCOMPLISHED?

Lucreția Dogaru
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract: *In its capacity as guarantor of social order, law is established and exists with the aim of realizing itself, that is, fulfilling its purpose or mission. Thus, the realization of law appears as a complex process that involves fulfilling its role and purpose in the practical orientation of the conduct of the recipient subjects, which implies both the participation of legal subjects and the provision of the organizational framework for the exploitation of legal prerogatives by these subjects. In this article we will expose the ways of achieving objective law as a law in force at a given time in a given territory, we will analyze them to highlight their importance and priority. We will insist on the way that occurs when the conduct of the subjects to whom its rules are addressed does not comply, in which sense we proceed to an exhaustive analysis.*

Keywords: *respect for the law, application of the law, individual act of application*

1. The meaning and importance of accomplished the law

The subjects of law exercise their subjective rights and fulfill their correlative obligations, an activity that represents the realization of law, a complex process, materialized in the confrontation of the general model of conduct established by the legislator with the concrete reality[1].

The theory of law is the most general and important law discipline, that pays great attention to both the definition and the knowledge of this concept as well as to the understanding of the concrete mechanism that it implies[2].

The entire process of drafting or adopting the legal norms gathered in various normative acts is only a prerequisite for the achievement of the purpose or function of the law, that of ordering and guiding human conduct in the given social framework. For the validity and effectiveness of the rules of law, it is necessary that the subjects to be addressed of the normative acts should know the content of the provisions and execute them.

The analysis of this concept is nothing more than the analysis of the way in which the legal provision is implemented in social life, of the way in which society receives the legal norm intended for it, incorporates it into the mental heritage of its members.

The complex process of realizing the law involves fulfilling its role and purpose, in the practical orientation of the management of the intended subjects. The concrete implementation of the normative provisions in force involves both the participation of legal subjects (persons as recipients, state bodies or non-state bodies), and ensuring the organizational framework for these subjects to capitalize on their legal prerogatives.

As a guarantor of social order, law exists in order to achieve itself, to fulfill its purpose. Concreted in the form of a set of legal rules that configure the general, abstract, impersonal and

[1] **Lucretia Dogaru, Gheorghe Mihai,** *Norma juridică şi interpretarea ei,* Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2015, p. 108; **Lucretia Dogaru, Gheorghe Mihai**, *Lecons sur la Theorie du Droit,* IRL, Lausanne, Suisse, 2007, p. 247.

[2]See, **Ion Craiovan**, *Tratat de teoria generală a dreptului, ediția a IV-a revăzută și adăugită,* Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2020, p. 528-532; **Ion Craiovan**, *Tratat de teoria generală a dreptului*, 5th edition, reviewed and added, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2023, p. 540-542; **Simona Cristea,** *Teoria Generală a Dreptului*, 4th edition, reviewed and added, C.H. Beck Publishing House, Bucharest, 2022, p. 86-87; **Veronica Rebreanu,** *Teoria generală a dreptului*, second edition, reviewed and added, Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2022, p.165-172.

mandatory behavior model, established by the legislator in written form, it confronts concrete reality in achieving its purpose.

The realization of law can be defined as representing the process of implementing in social life the legal regulations in force, a process in which the subjects of law, as recipients, respect and execute the content of the legal provisions, and the competent bodies apply the law to concrete situations[3].

The entire process of realizing the law is also significantly influenced by a complex of non-legal factors and mechanisms (such as, for example, the type of social system, the type of economic relations, the level of culture and civilization, the political context, etc.), just as it is also conditioned by the personality and freedom of the person to whom it is addressed in ordering his or her conduct.

A lot of essential aspects are incidental to the realization of law. We recall in this context: the involvement of multiple and diverse categories of legal subjects; ensuring an appropriate framework for the valorization of legal prerogatives by these subjects, as well as ensuring the possibility of competent state bodies to act to restore the legal order disregarded at a given time. It essentially results that the realization of law is the process of implementing in social life the legal rules that make it up, their acceptance by society and their incorporation into the psyche of the recipient subjects.

Being a complex process of implementing the content of legal rules in concrete social life, within which the recipient subjects respect and execute them and the competent state bodies apply them, a series characteristics can be extracted[4]. Among these, we recall: the realization of law is the complex and permanent process of transposing the content of the rules of law in force in real social life and determining the conduct of the recipient subjects; the realization of law occurs after the legislative process, which is the first stage of the legal regulation of social relations according to the will of the legislative body, as the will of the state; the realization of law is the natural consequence of the creative activity of law and expresses the fulfillment of the goals pursued by the legislator through its enactment; within the process of realizing law, the subjects to whom positive law is addressed, respect and execute the provisions of the legal norms contained in normative acts in force; the authorized state bodies apply the law in force, based on their competence, to all situations that fall under its incidence; for a correct and efficient transposition into social life of the provisions contained in normative acts, it is necessary to create and ensure an appropriate organizational framework; the realization of law is influenced and conditioned by all major social processes that occur within the state; The realization of the law implies both an official and an unofficial activity of the recipient subjects; the process of realizing the law is based on the principle of legality, under which all subjects of law are obliged to strictly respect the content of legal provisions, not to deviate from their provisions.

[3] **Lucretia Dogaru,** *Elemente de drept. Sinteze*, added and revised edition, University Press Publishing House, Tg. Mureș, 2024, p. 215-2019.

[4] **Simona Cristea**, **Claudiu Munteanu Jipescu,** *Teoria generală a dreptului*, Seminar notebook, 8th edition, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2022, p. 65-66; **Momcilo Luburici**, *Teoria generală a dreptului*, revised edition, Pro Universitaria Publishing House, Bucharest, 2021, p. 166.

2. What are the ways to achieve the right? Presentation and analysis[5]

Regarding its role, the social process of realizing law constitutes the efficient means in achieving the objectives of social organization, in ensuring and maintaining social and legal order, the objective order established by the legislative body.

There is unanimity in the specialized legal doctrine on the modalities of realization of the law, its purpose or its purpose, meaning that two main forms or modalities are outlined, namely: the realization of the law through the execution and observance of its legal provisions by the recipient persons, and, the realization of the right by applying the legal norms to concrete facts or situations, by the competent state bodies.

Objective law is edicated for the purpose of disciplining human conduct in social relations, providing typologies or patterns of behavior to which all individual conduct must be subordinated, under the sanction of state coercion. The form of realization of the law by compliance and enforcement of the legal norms presupposes the subordination of individual conduct to the standard conduct stipulated in the content of the legal norms, subordination that is materialized both by acts of observance and by acts of execution of their provisions. This important form of realization of the objective law, which implies the conformity of the conduct of individuals to the social normality and to the legal normality, is also frequently referred to as the realization of the right through conformity. It is the most important way of ensuring and maintaining the social and legal order climate.

The form of compliance with and enforcement of the content of the rules of law in force therefore presupposes the subordination of individual conduct to the conduct established by the legal norm, and which is materialized in acts of compliance and enforcement of the legal provisions. In order to comply with and enforce the legal prescriptions, it is absolutely necessary to know their content by their recipients, which implies both the procedure of fixing them in a clear and accessible language and the procedure of advertising them.

As a complex phenomenon, the achievement of objective law by conforming the conduct of the recipient subjects to the content of the legal rules, that is, by observing their prescriptions, it presents a number of characteristics. Thus, it implies the fulfillment of the legal requirements, of the normative prerogatives (imperative or permissive) on the part of the legal subjects, being directly conditioned by a cumulative of factors (the axiological content of the law, the acceptance by the recipients of the normative acts as necessary, the degree of culture and legal education, the material and spiritual level of citizens, etc.). Then, the realization of the right by observing its norms is the main way of achieving the right, both in terms of volume and intensity, as it entails both a large number of subjects of law and a multitude of legal situations. And if we take the aspect of the legal technique, it follows that this way or form of realization of the objective right implies simpler activities, without the need to fulfill special conditions. And last but not least, it is the frequent form or way in which law subjects exploit their subjective rights in accordance with their correlative obligations in the process of social interaction.

Whenever the realization of the law by the observance of its provisions is not carried out, the operation of applying the provisions of the legal norms that make up it is involved[6].

The rule of principle is that the provisions of the legal norms that make up the law in force achieve their purpose for which they were elaborated, that is, they are carried out, in the vast majority, by conduct according to their provisions, that is, by compliance.

---

[5] **Mihail Niemesch**, *Teoria generală a dreptului,* 3rd edition,Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2019, p. 183; **Simona Cristea**, **Claudiu Munteanu Jipescu,** *op. cit.*, 2022, p. 67.

[6] For details, **Ion Craiovan**, *op.cit.*, 2020, p. 530-531; **Ion Craiovan**, *op.cit*., 2023, p. 542-543; **Nicolae Popa**, *Teoria generală a dreptului*, 6th edition, C. H. Beck Publishing House, Bucharest, 2020, p. 215-218.

If we take into account the diversity and complexity of the content of the legal norms applicable at a given time in a given territory, as an expression of the diversity of social phenomena, the complex process of realizing the law cannot be accomplished exclusively by complying with its provisions, so that to fulfill its purpose, a complex activity of organization and execution is also necessary, which belongs to state bodies.

The entire and complex operation consisting in the application of the law is to realize its main and specific, which implies the activity of implementing the content of the legal rules in force, a prerogative that belongs to state bodies according to their competence. Thus, the law application appears in the form of an official procedure, which implies an exclusive attribute of state bodies and state officials, materialized in the statical activity of issuing authority acts of individual character, by means of which the fulfillment of the normative provisions is carried out.

The specificity of this form or way of realizing the law is embodied in the following aspects: it represents a special, important and necessary form or way of realizing the law in force; it determines legal relations within which one of the subjects of law is always a state body that holds specific prerogatives in this regard; people, in their capacity as subjects of law (natural or legal persons), do not hold the prerogative of applying the content of the law to concrete situations or facts; state bodies that have competences to apply the legal provisions in practice hold a complex of power attributes.

According to the law, the legislative power (for example, when approving the Government list), the executive power (when transmitting provisions to its subordinate bodies for the performance of certain tasks)[7], as well as the judicial power (in cases, it applies the law in concrete terms in order to resolve them) have prerogatives in the application of the law. All concrete legal acts through which the law is applied are based on normative acts and aim to comply with their content, being official, authoritative legal acts, whose character is personal, concrete. At the same time, state bodies with powers to apply the objective law in force have the prerogatives to ascertain or recognize the subjective rights and correlative obligations of the subjects of law as well as to establish the sanctions stipulated for their deviant conduct. Last but not least, the purpose of the process of concrete application of the law in force consists both in carrying out the content of the legal norms that compose it and in maintaining and restoring the legal order that was violated by those who disregard the law.

The entire complex activity of applying the law, its provisions, with the purpose of ensuring the stability of the social and legal order, is exercised by the competent state bodies and is materialized in a specific result, called an individual act of applying the law[8].

In order to highlight the characteristics of the individual act of law enforcement, we will also proceed to establish some distinctions that exist between general normative acts and enforcement acts. Thus, normative acts contain a set of rules of conduct whose character is general, impersonal and typical, because they target general, hypothetical situations as well as undetermined categories of persons, while, concrete acts of law enforcement contain provisions of a personal or concrete nature, because they target concrete situations and determined subjects of law. Then, normative acts are mandatory in the sense that they generate legal consequences throughout the period of their validity (from the moment of entry into force until the moment of their expiry), thus regulating all the facts and situations that fall under the incidence of their provisions, and individual enforcement acts become mandatory from the moment of their communication to the recipient subjects. Their action is continuous, repetitive and impersonal, in the sense that they generate legal consequences continuously, throughout their entire period

[7] If the legislative power has as its priority the drafting of laws, and the executive power that of concretely executing the laws and only subsidiary to issuing normative acts, the judicial power is devoid of the attribute of legislation.

[8] See **Nicolae Popa**, *op. cit.*, 2020, p. 219-221; **Simona Cristea**, *op. cit.*, 2022, p. 87-89.

of validity, and the individual acts of application of their provisions consume their effects simultaneously with the resolution of the specific case. As regards the beginning of the effect over time of the normative acts, this is the moment when their vigor begins and the end is marked by their exit from force (by repeal, reaching the deadline, etc.), unlike the effect over time of the acts of application of the right, which is influenced by the interest of solving the concrete case, the nature of the acts of application, the urgency of the measures imposed etc. Then, all the acts of application of the right give birth, modify or terminate legal relations, unlike the normative acts do not create such legal relations, but only regulate the existing relations. In terms of the required formal validity conditions, the validity of the normative acts depends on the methodological rules of the legislative technique, in contrast to the validity of the implementing acts that are not conditional on prior procedures. If we take into account the procedural principles governing appeals that may be exercised against these types of acts, we note that individual acts of application of the right are subject to hierarchical or judicial control, while the legality of normative acts is conditional on certain specific guarantees. At the same time, individual acts of law enforcement, as an expression of the principle of legality, are subordinated to normative acts, being at the same time the result of the activity of interpretation and application of the normative provisions in force. We also recall here that the normative activity is an attribute of the regulatory or law-making bodies, unlike the activity of concrete application of the legal norms that can be performed by any competent state body. At the same time, the acts of concrete application of the law have the value of individual legal acts whose purpose is to ensure the observance of the objective law in force, their intervention being in concrete legal relations, while the normative acts are impersonal and general acts.

The doctrine[9] deals successively with the phases of law enforcement. These are nothing more than a combination of necessary and essential stages of the activity of concrete application of the normative provisions, which involve both a complex of generalization and abstraction operations and specific technical activities and processes. The procedure for the concrete application of the law is influenced both by the diversity of the legal norms that can be disregarded and by the various ways in which the competent state bodies can intervene in the process of compliance with the legality and ensuring the legal order.

The process of applying the right as an attribute of the competent state organs is an activity whose content has a continuity or logical succession of the factual actions that are called stages. The establishment of these phases, stages or structural subunits of the law enforcement process is of theoretical importance, as it allows a good examination of this activity and practical importance, considering that it contributes considerably to the improvement of the practical application of the law. Definitely, the application of the objective right in force is a complex and unitary process whose role is to solve a concrete situation, and at the same time to adopt a corresponding decision on that situation. The whole process of realizing the right by the way it is applied, knows the following stages or stages, which involve a continuous mutual relationship and conditioning: establishing the state of affairs or the circumstances of the act; selecting and checking the legal norm applicable to the concrete situation; interpreting the incidental legal norms; drafting or issuing the individual act of application; concrete execution of the individual acts of application[10].

Establishing the state of facts or the circumstances of the act is the initial stage in which a series of necessary and conclusive data is collected and recorded to know the circumstances or

[9] **Momcilo Luburici,** *op. cit.*, 2016, p. 164-166; **Nicolae Popa**, *op. cit.*, 2020, p. 221-223; **Lucretia Dogaru,** *op.cit.*, 2024, p. 222-227.

[10] **Mihai Bădescu,** *Teoria generală a dreptului*, university course, 7th edition, added and revised, Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2023, p. 252-256; **Nicolae Popa**, *op. cit.*, 2020, p. 222-223; **Mădălina Cristina Dănișor, Dan Claudiu Dănișo**r, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2023, p. 377; **Mihail Niemesch**, *op. cit.*, 2019, p. 189-187.

circumstances of the specific case, its nature as well as the subjects involved, participants. It thus results that, in this stage of triggering the process of applying the law, the authorized state bodies examine, investigate and evaluate the circumstances related to the conduct of individuals, as well as the existence and consequences of certain facts or events necessary for the resolution of the respective case. Of course, in fulfilling this purpose, certain concrete legal instruments and means are used.

In order to issue an individual enforcement act that is in accordance with reality but is also well-argued legally, the authorized body will be able to consult official documents, or to reconstruct the facts that occurred and to conduct expert assessments, as well as to hear possible witnesses, use results of scientific research and any other necessary procedures. As regards establishing the circumstances of the act to which the provision of the legal norm is incident, this may involve either a simple specific procedure or a more complex one, depending on the particularities of the individual enforcement act.

Subsequent to the initial stage, which involves the examination of the facts, follows the stage when the competent body in applying the normative provisions is bound to choose or select both the norms of the incidental law and the normative principles on which the decision will be made. Being often referred to as a legal qualification of the conduct of the addressees of the individual act of applying the right, it actually presupposes the finding of the concrete situation to which the rule is subject. Both the procedure for identifying and investigating the factual circumstances and the stage of selecting the rule of law incident or applicable, represent two operations which, although independent and successive, are closely connected and determined.

For the purpose of a proper legal classification of the factual situation, the implementing body shall be required to fulfil certain necessary prerequisites or preliminary operations. These are prerequisites of the next stage and aim at the following: establishing the original or authentic normative text in solving the concrete case (with all its subsequent modifications and completions); checking the legal norm in terms of its legality and legal force; establishing the relations of the incident normative text with other legal provisions in force; checking the temporal, spatial and on persons, as well a the rule of law chosen or selected in the given case for the purpose of identifying an appropriate legal solution.

With reference to the next phase, that of the interpretation of the legal norms or as defined, the legal interpretation[11], it designates a rational operation by which it analyzes and establishes the meaning, meaning and content of the legal norms based on specific methods and procedures. In order to transpose concretely the requirements of the rule of law in force in the social life, it is necessary to use appropriate legal means and procedures of interpretation. By means of this stage of logical analysis of the content of the incident right to the state of affairs subject to resolution, the process of studying the selected rule of law is completed. This is, in fact, the moment of concrete application of the law, which explains the exact meaning and meaning of the rule of law, in order to identify an appropriate legal solution for the given concrete case.

Establishing the circumstances or circumstances of the committed act and its legal classification are exclusive attributes of the competent state bodies, established being based on the law for the concrete operation of the incident legal norm.The stage consisting in the elaboration or issuance of the individual act of application is the main and decisive stage of the process of concrete application of the right. Its character is official and decisive and is materialized by the individual act of application, which has the attribute of an act of authority (such as a judgment or judgment).

If the previous stages have the quality of operations to prepare the preliminary and material conditions, operations of concrete legal assessment of the situation, this stage highlights the

[11] **Mihai Bădescu,** *op. cit.*, 2023, p. 257.

concrete application of the law in force. The official and individual act of issuing the decision, links the rules of law to the incidents with the concrete situations and establishes the rights and obligations of the subjects of law. The operation of issuing the individual legal act, as an act of authority of the competent state bodies, presupposes the cumulative fulfillment of certain formal and substantive conditions. The decision on the case must induce the addressees to the internal conviction that the circumstances have been duly assessed and that the chosen legal provisions are adequate. Only in this way, the content of the decision or of the concrete act, will be able to communicate to the interested persons. At the same time, the issued decisions will be subject to a strict and binding legal regime regarding the procedure of their communication to the directly affected subjects.

After the stage of issuing the legal decision or the act of application that is communicated to the interested subjects, it is transposed into real life. This is the phase of the implementation of the implementing act, which includes two connected subdivisions, which represent both cause and effect. The factual stage of the execution of the legal and correct decision by the subjects of law as addressees, is an essential requirement in the normal conduct of human relations and in ensuring and guaranteeing the legal order. It is the final stage of transposition into the real activity of the decisions of the competent bodies.

Certainly, the entire process of drafting and transposing into real life the provisions of the normative acts in force, is becoming an effective reality, by establishing appropriate measures for the execution of individual acts of law enforcement.

We can say that, the existence of the phases of concrete application of the law does not remove its unitary character, as these phases relate to and condition each other. Without a single procedure for the application of the right, it is difficult to establish both a categorical distinction between them and a strict hierarchy of them. Also, the diversity of the legal norms susceptible to infringement, the different means of state intervention in compliance with the legality, but also the different procedures of law enforcement are arguments in this respect[12].

[12] **Ioan Vida, Ioana Cristina Vida**, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2016, p. 164-166.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Ion Craiovan**, *Tratat de teoria generală a dreptului,* Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2020;
2. **Ion Craiovan**, *Tratat de teoria generală a dreptului,* 5th edition revised and added, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2023;
3. **Ioan Vida, Ioana Cristina Vida**, *Teoria generală a dreptului*, university course, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2016;
4. **Lucretia Dogaru,** *Elemente de drept. Sinteze*, edition revised and added, University Press Publishing House, Tg. Mureş, 2024;
5. **Lucretia Dogaru, Gheorghe Mihai,** *Norma juridică şi interpretarea ei,* Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2015;
6. **Lucretia Dogaru, Gheorghe Mihai**, *Lecons sur la Theorie du Droit*, IRL Publishing House, Lausanne, Suisse, 2007;
7. **Mădălina Cristina Dănişor, Dan Claudiu Dănişo**r, *Teoria generală a dreptului*, 4th edition revised and added, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2023;
8. **Mihai Bădescu,** *Teoria generală a dreptului*, university course, 7th edition revised and added, Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2023;
9. **Momcilo Luburici**, *Teoria generală a dreptului*, edition revised and added, Pro Universitaria Publishing House, Bucharest, 2021;
10. **Nicolae Popa**, *Teoria generală a dreptului, 6th edition revised and added,* 6th edition revised and added, C. H. Beck Publishing House, Bucharest, 2020;
11. **Simona Cristea**, **Claudiu Munteanu Jipescu,** *Teoria generală a dreptului*, 8th edition revised and added, Universul Juridic Publishing House, Bucharest, 2022;
12. **Veronica Rebreanu,** *Teoria generală a dreptului*, university course, 2nd edition, Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2022.

SOME ISSUES RELATED TO THE DISCIPLINARY LIABILITY OF MAGISTRATES

Lucreția Dogaru
Prof., PhD, UMFST „G.E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract: *One of the essential and important components that have become increasingly debated and controversial in terms of legal liability is that of the legal liability of judges and prosecutors on a disciplinary field.*

The legal regime of this type of liability is undoubtedly an area with a notable and rapid evolution in the Romanian and European law system. It is relevant that all legislative changes aim, on the one hand, to increase citizens' trust in the act of justice, and on the other hand, to ensure the transparency of the procedures that take place in this matter.

In this paper, we present aspects related to this specific type of legal liability that is incumbent on magistrates in the exercise of their profession, as they find their legal regulation and doctrinal and jurisprudential consecration.

Keywords: *magistrate, disciplinary liability, disciplinary misconduct, disciplinary sanctions.*

1. Noțiuni preliminare

Pentru început, amintim că, într-un sens general, forma răspunderii juridice disciplinare este definită în doctrina juridică de specialitate[1], dar fără a fi definită în mod expres în legislația muncii și legislațiile conexe.

Ceea ce este esențial de precizat este faptul că spre deosebire de alte categorii profesionale, a căror atribuții, drepturi, obligații sunt reglementate de legi specifice, magistrații nu au obligația să încheie un contract individual de muncă, îndatoririle lor derivând din Constituție, alte acte normative, precum și regulamentele emise în baza acestora.

Cu toate că magistratul se bucură incontestabil de independență în exercitarea atribuțiilor sale, acest fapt nu exclude necesitatea responsabilizării sale în realizarea actului de justiție, prin tragerea la răspundere juridică. Astfel, în articolul 94 al Legii 303/2004 privind statutul magistraților[2], se prevede că *judecătorii și procurorii răspund civil, disciplinar și penal, în condițiile legii*[3]. Referitor la independența magistraților, aceasta poate fi înțeleasă în sensul că aceștia trebuie să-și exercite funcția și atribuțiile conform propriei aprecieri a faptelor, fără să se lase influențați de persoane din exterior și fără să permită să fie convinși ori amenințați de cei din jur. Privitor la independența și nevoia de responsabilizare a magistraților, în cuprinsul documentului internațional „Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară" sunt stabilite standarde privind conduita etică, morală a magistraților[4].

---

[1] **Nicolae Popa**, *Teoria generală a dreptului*, ediția a 6-a, revăzută și adăugită, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 112-115; **Gheorghe Mihai**, *Fundamentele dreptului. Teoria răspunderii juridice*, Volumul V, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 55; **Lucretia Dogaru, Gheorghe Mihai**, *Lecons sur la Theorie du Droit*, IRL, Lausanne, Suisse, 2007, p. 267 și urm.; **Ioan Gârbuleț**, *Tratat privind răspunderea disciplinară a magistraților,* Ed. Universul Juridic, București, 2020, p. 27.

[2] Republicată în Monitorul Of. al României, Partea I, nr. 826 din 13 septembrie 2005, modificată și completată prin Legea nr. 24 din 17 ianuarie 2012 pentru modificarea și completarea Legii nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor și a Legii nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii, publicată în Monitorul Of. al României, Partea I, nr. 51 din 23 ianuarie 2012.

[3] **Marius Eftimie**, *Codul muncii. Legea dialogului social și legislație conexă. Actualizat la 15 ianuarie 2025,* Editura Hamangiu, București, 2025.

[4] Proiectul Codului de Conduită Judiciară de la Bangalore 2001, revizuit la Masa Rotundă a Președinților Curților Supreme, la Haga, la 26 noiembrie 2002.

Desigur, răspunderea disciplinară a magistraților, deopotrivă în jurisprudența națională și în cea europeană, există soluții ale instanțelor judecătorești care surprind acest subiect. Astfel, prin hotărârea dată în cauza Traghetti del Mediterraneo[5], CJUE a statuat că: „Dreptul comunitar se opune legislației naționale care limitează angajarea răspunderii disciplinare a magistraților doar la cazurile de dol sau culpă gravă, în ipoteza în care o asemenea limitare conduce la excluderea angajării răspunderii statului membru în cauză în alte situații în care a fost comisă o încălcare vădită a dreptului aplicabil."

Invocăm aici și dispozițiile art. 134, alin. 2 din Constituția României[6] , care prevăd că: „Rolul de instanță de judecată este îndeplinit de Consiliul Superior al Magistraturii, prin secțiile sale, în domeniul răspunderii disciplinare a judecătorilor și procurorilor, potrivit procedurii stabilite prin legea sa organică"[7].

Motivele în baza cărora magistrații pot fi trași la răspundere disciplinară se află stipulate în art. 98, alin 1 din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, republicată, care statuează că: „judecătorii și procurorii răspund disciplinar pentru abaterile de la îndatoririle de serviciu, precum și pentru faptele care afectează prestigiul justiției".

Această formă de răspundere juridică a magistraților se regăsește reglementată și în numeroase documente cadru adoptate la nivel internațional[8].

2. Despre abaterile disciplinare și sancțiunile aplicabile magistraților

Răspunderea disciplinară a magistraților fiind percepută de o importanță aparte în contextul juridic, componentele sale esențiale au fost consacrate și inserate de legiuitor în texte legale, au fost dezbătute în literatura de specialitate, ajungându-se la concluzia că elementul de bază al acestui tip de răspundere îl reprezintă săvârșirea unei abateri disciplinare.

Regăsim abaterea disciplinară definită la art. 247, alin (2) din Codul Muncii[9], o dispoziție legală care se circumscrie atât răspunderii disciplinare generale cât și răspunderii speciale a magistraților. Particularizând, abaterea disciplinară săvârșită de magistrat este fapta ilicită prin care acesta încalcă cu vinovăție normele legale și regulamentare ce guvernează statutul și această profesie nobilă, precum și activitatea de înfăptuire a justiției[10].

Referitor la abaterile disciplinare cate pot fi săvârșite de judecători și procurori, specific faptul că acestea sunt expres și limitativ prevăzute în art. 99 din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, republicată și cu modificările ulterioare. Astfel, în funcție de criteriul naturii faptei săvârșite de magistrat, abaterile disciplinare pot fi clasificate în trei mari categorii: abaterile disciplinare referitoare la îndatoririle de serviciu; abaterile disciplinare care aduc atingere demnității profesiei de magistrat; abaterile disciplinare care aduc atingere independenței și imparțialității magistraților.

Din larga categorie de abateri disciplinare, cele referitoare la îndatoririle de serviciu, fac parte, cu titlu exemplificativ, următoarele: refuzul nejustificat de a primi la dosar cererile, concluziile, memoriile sau actele depuse de părțile din proces (art. 99, lit. e din statut); absențe nemotivate de la serviciu, în mod repetat sau care afectează în mod direct activitatea instanței ori a parchetului (art. 99, lit. k); nerespectarea în mod repetat și din motive imputabile a dispozițiilor legale privitoare la soluționarea cu celeritate a cauzelor ori întârzierea repetată în

---

[5] CJUE, hotărârea nr. 173 din 13.06.2006, www.curia.europa.eu.

[6] **Bogdan Pătraşcu, Corina Adriana Dumitrescu, Cristian Ionescu, Cristina Bălăceanu & colectiv autori, *Constituția României. Comentarii și explicații*, Ed. C. H. Beck, București, 2017.**

[7] **Ioan Gârbuleț**, *Tratat privind răspunderea disciplinară a magistraților,* ediția a II-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2024, p. 68-72.

[8] Principiul 6, pct. 1 din Recomandarea nr. 94 (12) a Consiliului Europei .

[9] **Alexandru Țiclea**, *Răspunderea disciplinară. Teorie și jurisprudență,* Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 36.

[10] **Dan Lupașcu (coord.), Valeria Dumitrache, Florentina Dragomir**, *Răspunderea disciplinară a judecătorilor și procurorilor. Practica Consiliului Superior al Magistraturii și a fostei Comisii de disciplină a Ministerului Public,* Ed. Brilliance, Colecția LEX EXPERT, București, 2005, p. 59; **Ioan Gârbuleț**, *op. cit.*, 2020, p. 70.

efectuarea lucrărilor, din motive imputabile (art.99, lit. h); exercitarea funcției cu rea-credință sau gravă neglijență, dacă fapta nu întrunește elementele constitutive ale unei infracțiuni (art. 99, lit. t)[11] etc. Cu referire la abaterea disciplinară constând în absențe nemotivate de la serviciu, Consiliul Superior al Magistraturii, ca instanță disciplinară, s-a pronunțat într-o cauză în sensul că „Invocarea de către magistrat a unui acord tacit din partea conducerii instanței sau a refuzului conducerii de a admite cererea de concediu fără plată a judecătorului sau procurorului nu reprezintă o justificare pentru lipsa de la serviciu”[12], motivând hotărârea prin invocarea Regulamentului privind concediile judecătorilor și procurorilor, după care aceștia au dreptul la concediu fără plată dacă aprobarea în acel sens este obținută din partea conducerii instanței anterior efectuării concediului respectiv.

O a doua categorie de abateri disciplinare este alcătuită din acțiunile/inacțiunile ilicite ce aduc atingere demnității profesiei de magistrat, includ fapte deviante precum: manifestările care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției, săvârșite în exercitarea sau în afara exercitării atribuțiilor de serviciu (art. 99, lit. a); atitudinile nedemne în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu față de colegi, celălalt personal al instanței sau al parchetului în care funcționează, inspectori judiciari, avocați, experți, martori, justițiabili ori reprezentanții altor instituții (art. 99, lit. c); participarea directă sau prin persoane interpuse la jocurile de tip piramidal, jocurile de noroc sau sisteme de investiții pentru care nu este asigurată transparența fondurilor (art. 99, lit. q)[13] etc. Referitor la acestea, există o vastă jurisprudență din care rezultă că în majoritatea cazurilor au fost sancționate disciplinar de către Consiliul Superior al Magistraturii[14].

Acele abateri disciplinare având ca subiecți activi sunt magistrații, prin care se aduc atingere independenței și imparțialității acestora, reunesc următoarele fapte prevăzute expres în Statutul magistraților: imixtiunea în activitatea altui judecător sau procuror (art. 99, lit. l); încălcarea prevederilor legale referitoare la incompatibilități și interdicții privind judecătorii și procurorii (art. 99, lit. b); nerespectarea îndatoririi de a se abține atunci când judecătorul sau procurorul știe că există una din cauzele prevăzute de lege pentru abținerea sa, precum și formularea de cereri repetate și nejustificate de abținere în aceeași cauză, care are ca efect tergiversarea judecății (art. 99, lit. i)[15] etc.

În larga practică jurisprudențială[16], sunt litigii având ca obiect această categorie de abateri disciplinare finalizate cu hotărâri prin care s-a decis sancționarea pe motiv de imixtiune a unui judecător în activitatea altui judecător[17].

Potrivit legii în materie și a practicii judiciare, tragerea la răspundere juridică pe linie disciplinară a magistraților se finalizează cu aplicarea unei sancțiuni disciplinare, o pedeapsă prevăzută de lege care intervene în majoritatea ramurilor dreptului[18].

Un aspect pe care vrem să îl invocăm este că deși, Legea nr. 303/2004 privind statutul magistraților nu definește expres sancțiunea disciplinară, acestea stabilește prin dispozițiile sale de la art. 100 că ea „se aplică proporțional cu gravitatea faptei săvârșite”.

---

[11] **Traian C. Briciu**, *Instituții judiciare: principiile de organizare a justiției: magistratura, avocatura,* Ed. C. H. Beck, București, 2012, p. 367.

[12] **Dan Lupașcu (coord.), Valeria Dumitrache, Florentina Dragomir**, *op. cit.*, 2005, p. 63.

[13] **Dan Constantin Mata**, *Drept administrativ,* Volumul I, ediția a 3-a, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 396.

[14] Hotărârea nr. 9/1995 a Comisiei de Disciplină a Ministerului Public, rămasă definitivă prin Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1/1996, www.csm1909.ro.

[15] **Mona Pivniceru, Cătălin Luca (coord.) și colectiv autori,** *Deontologia profesiei de magistrat. Repere Contemporane,* Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 120.

[16] CSM, hotărârea nr. 10/1999, rămasă definitivă prin Decizia ICCJ nr. 6/2001, www.csm1909.ro.

[17] Secția pentru judecători a CSM, Hotărârea nr. 4 din 23.04.2008, irevocabilă prin Decizia nr. 1 din 23.04.2009 a Completului de 9 judecători ai ICCJ, www.csm1909.ro

[18] **Mihai Bădescu,** *Teoria generală a dreptului*, curs universitar, ediția a VII-a adăugită și revizuită, Editura Hamangiu, București, 2022, p. 295; **Lucretia Dogaru,** *Elemente de drept. Sinteze*, ediție adăugită și revizuită, Editura University Press, Tg. Mureș, 2024, p. 250.

În ansamblul său, doctrina de specialitate converge spre ideea că sancțiunea disciplinară, raportată la judecători și procurori, este acea măsură cu caracter coercitiv, care se dispune de către o instanță independentă, în conformitate cu principiile legalității și proporționalității, împotriva magistratului care a încălcat cu vinovăție normele legale referitoare la statutul și/sau activitatea sa profesională[19].

În mod cert, comiterea unei abateri disciplinare, va atrage pentru magistratul în cauză una din sancțiunile prevăzute expres și limitativ în art. 100 din Legea nr. 303/2004, și art. 108 din Legea nr. 161/2003[20]. Cu privire la noutățile intervenite în materie de răspundere a magistraților, statutul a suferit însemnate modificări și completări, precum introducerea sancțiunii disciplinare privind retrogradarea în grad profesional, potrivit cu art. 100, lit.d.[21].

Privitor la regulile de procedură în soluționarea unei cauze ce are ca obiect săvârșirea unei abateri disciplinare, în conformitate cu art. 44 din Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii[22], acesta „îndeplinește, prin secțiile sale, rolul de instanță de judecată în domeniul răspunderii disciplinare a judecătorilor și procurorilor, pentru faptele prevăzute în Legea nr. 303/2004, republicată, cu modificările și completările ulterioare".

Pentru ca acțiunea disciplinară să fie efectuată corect din punct de vedere legal, dispozițiile art. 44, alin. 3 din legea privind Consiliul Superior al Magistraturii stipulează că, „în privința abaterilor săvârșite de judecători, procurori și magistrați-asistenți, acțiunea disciplinară este de competența Inspecției Judiciare, prin inspectorul judiciar". Orice persoană interesată, are îndreptățirea să sesizeze în scris și motivat Inspecția Judiciară, inclusiv Consiliul Superior al Magistraturii, ori posibilitatea sesizării din oficiu[23]. Astfel, Ministerul Justiției poate sesiza Inspecția Judiciară, un rol conferit acestui organism doar în legătură cu abaterile disciplinare săvârșite de către procurori[24].

Anterior promovării acțiunii disciplinare, procedura disciplinară trece prin două etape, aceea de verificarea prealabilă și de cercetarea disciplinară.

Promovarea acțiunii disciplinare este condiționată de anumite termene stabilite expres de art. 46, alin. 7 din Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii, astfel că aceasta „se poate exercita în termen de 30 de zile de la finalizarea cercetării disciplinare, însă nu mai târziu de 2 ani de la data la care fapta a fost săvârșită"[25]. În situația în care se constată că sesizarea este întemeiată din punct de vedere legal, secțiile Consiliului Superior al Magistraturii decid aplicarea unei sancțiuni disciplinare prevăzute de lege. Individualizarea sancțiunii aplicată judecătorului sau procurorului se face în funcție de gravitatea faptei săvârșite de magistrat, precum și de circumstanțele personale ale acestuia[26].

Referitor la criteriile de individualizare a sancțiunii disciplinare, în jurisprudență s-a reținut[27] afirmația potrivit căreia „gravitatea faptelor săvârșite de judecător, cât și atitudinea refrectară a acestuia, precum și lipsa de interes în dobândirea unui comportament conform

---

[19] **Ioan Gârbuleț**, *op. cit.*, 2020, p. 73.

[20] Avertismentul (art. 100, alin. 1, lit. a din Legea nr. 303/2004); Diminuarea indemnizației de încadrare lunare brute cu până la 25% pe o perioadă de până la un an (art. 100, alin. 1, lit. b din Legea nr. 303/2004); Mutarea disciplinară pentru o perioadă efectivă de la un an la 3 ani la o altă instanță sau la un alt parchet, chiar de grad imediat inferior (art. 100, alin. 1, lit. c din Legea nr. 303/2004); Suspendarea din funcție pe o perioadă de până la 6 luni (art. 108, alin 1, lit. a din Legea nr. 161/2003 și art. 100, alin. 1, lit. d din Legea nr. 303/2004); Excluderea din magistratură (art. 100, alin. 1, lit. e din Legea nr. 303/2004 și art. 108, alin 1, lit. b din Legea nr. 161/2003); a se vedea, **Ioan Gârbuleț**, *op. cit.*, 2020, p. 771 și urm.

[21] În data de 18.10.2018, alin. 1 al art. 100 din Capitolul II, Titlul IV din Legea nr. 303/2004 a fost completat de punctul 154, art. 1 din Legea nr. 242 din 12 octombrie 2018, publicată în M. Of. nr. 868 din 15 octombrie 2018.

[22] Publicată în M. Of. al României nr. 628 din 1 septembrie 2012, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

[23] Art. 45, alin 1 din Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii.

[24] La 16 octombrie 2018, art. 44 din Secțiunea 4, Capitolul IV a fost completat de punctul 3, art. III din O.U.G. nr. 92 din 15 octombrie 2018, publicată în M. Of. al României nr. 874 din 16 octombrie 2018.

[25] **Ioan Gârbuleț**, *op. cit.*, 2020, p. 668.

[26] Art. 49, alin. 6 din Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii.

[27] Hotărârea nr. 9J/2005 a Consiliului Superior al Magistraturii, preluată din **Dan Lupașcu (coord.), Valeria Dumitrache, Florentina Dragomir**, *op. cit.*, 2005, p. 184.

normelor de etică și deontologie profesională" conduc inevitabil la aplicarea celei mai grave sancțiuni disciplinare, și anume excluderea judecătorului sau procurorului din magistratură[28].

3. Câteva aspecte de drept comparat

Privitor la domeniul controversat al răspunderii magistraților, în legislația țărilor europene, au intervenit modificări legislative, destinate să sporească încrederea cetățenilor în calitatea actului de justiție și să asigure transparența procedurilor desfășurate în această materie.

În acest context vom expune unele aspecte referitoare la modul în care este reglementată răspunderea disciplinară a acestei categorii profesionale în legislația unor state membre ale Uniunii Europene, și diverse comparații cu prevederile legale ale României în acest domeniu.

Astfel, în sistemul legislativ al Spaniei, răspunderea disciplinară a magistraților este reglementată și detaliată printr-o lege organică a Puterii judiciare, care clasifică abaterile disciplinare comise de magistrați în trei categorii, în funcție de nivelul de gravitate, astfel: abateri foarte grave (precum, afilierea la partide politice sau sindicate, abandonarea serviciului sau absențele nejustificate și repetate, lipsa absolută și manifestă de motivare a hotărârilor judecătorești etc.)[29], abateri grave (cum sunt, lipsa de respect față de superiorii ierarhici, obstrucționarea activităților de inspecție, excesul sau abuzul de autoritate, lipsa gravă de respect față de justițiabili sau alte instituții etc.) și abateri ușoare (care reunesc fapte precum: lipsa de respect față de superiorii ierarhici, lipsa de atenție sau desconsiderarea colegilor a justițiabililor sau altor instituții)[30].

În sistemul răspunderii disciplinare a magistraților din Italia, există o standardizare a abaterilor și un caracter absolut obligatoriu al acțiunilor disciplinare. Potrivit cu art. 105 din Constituția italiană, măsurile disciplinare luate împotriva magistraților sunt de competența Consiliului Superior al Magistraturii, la fel cum este prevăzut și în legislația României.

Arătăm aici că, în legislația și doctrina franceză, abaterile disciplinare ale magistraților sunt clasificate în două mari categorii și anume: abateri disciplinare în exercitarea funcției și abateri disciplinare comise în afara exercitării funcției. Aceste fapte sunt sintetizate și adunate dintr-o complexitate de surse (soluții jurisprudențiale, Codul de etică, circulare ale CSM, dispoziții legale, norme procesuale etc.).

În privința abordării răspunderii juridice disciplinare a magistraților la nivel european, sunt relevante unele cauze soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Amintim o soluție jurisprudențială relativ recentă se regăsește în cauza Brisc *versus* România[31], în care reclamantul a invocat incorectitudinea aplicării sancțiunii disciplinare prin care a fost revocat din funcția de prim-procuror pe motiv că a comunicat presei locale informații cu privire la o cercetare penală în desfășurare[32]. Astfel, urmare a faptului că instanțele naționale au sancționat disciplinar magistratul cu excluderea din funcție, acesta, nemulțumit de soluție a înaintat acțiunea spre apreciere și soluționare Curții Europene a Drepturilor Omului. Analizând conținutul speței soluționate de către instanțele naționale, CEDO a apreciat că declarația reclamantului nu cuprinde informații care să permită autorităților naționale să îl acuze de încălcarea secretului anchetei, și că nu există nimic în declarația sa care să permită instanțelor interne acuzarea de încălcarea dreptului la o imagine publică protejatăa magistraților. Sens în care Curtea a apreciat că „standardele aplicate de instanțele naționale interne nu au fost compatibile cu principiile consacrate de art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor

---

[28] **Ioan Gârbuleț**, *op. cit.*, 2020, p. 789.

[29] **Teodor Manea**, *Independența magistratului și răspunderea disciplinară a acestuia. Elemente de drept comparat,* Revista Institutului Național al Justiției, nr. 4/2014, p. 36.

[30] www.inm-lex.ro, accesat la 20.07. 2025.

[31] CEDO, hotărârea din 11 decembrie 2018, publicată în M. Of. al României nr. 513 din 25 iunie 2019.

[32] https://www.legal-land.ro/cedo-dreptul-procurorului-de-comunica-informatii/, accesat la 07.08.2025.

Omului[33], neprezentând motive suficiente și relevante pentru a demonstra că soluția din litigiu era necesară într-o societate democratică pentru protecția puterii judecătorești și a reputației sau a drepturilor altora".

Lăsând de o parte această speță, admitem că problematica răspunderii disciplinare a magistraților constituie un subiect controversat și de actualitate, având în vedere reglementarea acestuia la nivelul legislației noastre interne, a altor state din spațiul comunitar, precum și al jurisprudenței, care surprinde aspectele controversate ale acestei problematici.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Alexandru Țiclea**, *Răspunderea disciplinară. Teorie și jurisprudență,* Ed. Universul Juridic, București, 2014;
2. **Bogdan Pătrașcu, Corina Adriana Dumitrescu, Cristian Ionescu, Cristina Bălăceanu & colectiv autori**, *Constituția României. Comentarii și explicații*, Ed. C. H. Beck, București, 2017;
3. **Dan Constantin Mata**, *Drept administrativ,* Volumul I, ediția a 3-a, Ed. Universul Juridic, București, 2021;
4. **Dan Lupașcu (coord.), Valeria Dumitrache, Florentina Dragomir**, *Răspunderea disciplinară a judecătorilor și procurorilor. Practica Consiliului Superior al Magistraturii și a fostei Comisii de disciplină a Ministerului Public,* Ed. Brilliance, Colecția Lex Expert, București, 2005;
5. **Marius Eftimie**, *Codul muncii. Legea dialogului social și legislație conexă. Actualizat la 15 ianuarie 2025,* Editura Hamangiu, București, 2025;
6. **Gheorghe Mihai**, *Fundamentele dreptului. Teoria răspunderii juridice*, Volumul V, Ed. C.H. Beck, București, 2006;
7. **Ioan Gârbuleț**, *Tratat privind răspunderea disciplinară a magistraților,* ediția a II-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2024;
8. **Ioan Gârbuleț**, *Tratat privind răspunderea disciplinară a magistraților,* Ed. Universul Juridic, București, 2020;
9. **Lucretia Dogaru,** *Elemente de drept. Sinteze*, ediție adăugită și revizuită, Editura University Press, Tg. Mureș, 2024;
10. **Lucretia Dogaru, Gheorghe Mihai**, *Lecons sur la Theorie du Droit*, IRL, Lausanne, Suisse, 2007;
11. **Mihai Bădescu,** *Teoria generală a dreptului*, curs universitar, ediția a VII-a adăugită și revizuită, Editura Hamangiu, București, 2022;
12. **Mona Pivniceru, Cătălin Luca (coord.) & colectiv autori,** *Deontologia profesiei de magistrat. Repere Contemporane,* Ed. Hamangiu, București, 2008;
13. **Nicolae Popa**, *Teoria generală a dreptului*, ediția a 6-a, revăzută și adăugită, Ed. C.H. Beck, București, 2020;
14. **Teodor Manea**, *Independența magistratului și răspunderea disciplinară a acestuia. Elemente de drept comparat,* Revista Institutului Național al Justiției, nr. 4/2014;
15. **Traian C. Briciu**, *Instituții judiciare: principiile de organizare a justiției: magistratura, avocatura,* Ed. C. H. Beck, București, 2012.

[33] Amendată de Protocoalele nr. 11 și 14. Art. 10 al acestei Convenții reglementează libertatea de exprimare, care pevede expres prin alin. 1 faptul că: „Orice persoana are dreptul la liberatate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune unui regim de autorizare."

RECENT CASE LAW AT UNION LEVEL ON THE EXECUTION OF THE EUROPEAN ARREST WARRANT

Anca-Lelia Lorincz
Prof., Phd, "Dunărea de Jos" University of Galaţi

Abstract: *A recent case-law solution at the Union level, namely a solution of the Court of Justice of the European Union (Judgment of 10 April 2025), gives us the opportunity to make some considerations regarding the execution of the European arrest warrant, in the context of strengthening judicial cooperation in criminal matters.*

This study also brings to attention the most recent changes made to Romanian legislation in the field of international judicial cooperation in criminal matters (through Law no. 156/2025).
The paper emphasizes the importance of interpreting and applying the grounds for refusal of execution of the European arrest warrant in light of the primacy of EU regulations, as an expression of the evolution of the concept of European judicial cooperation in criminal matters from "mutual recognition" to "enhanced cooperation".

Keywords: *international judicial cooperation; legislative amendments; case law of the Court of Justice of the European Union; European arrest warrant; grounds for refusal of execution.*

1. Considerații generale privind mandatul european de arestare în contextul formelor de cooperare judiciară internațională în materie penală

Crearea unui spațiu judiciar comun al Uniunii Europene, care să garanteze tuturor cetățenilor statelor membre accesul la justiție în oricare dintre aceste țări pe baza unor proceduri similare sau identice, și care să permită o reacție concertată a tuturor acestor state împotriva fenomenului infracțional, a presupus ca, la nivel unional, cooperarea judiciară interstatală să se desfășoare în temeiul unor instrumente comunitare fundamentate pe principiile recunoașterii[1] și încrederii reciproce.

În România, cooperarea judiciară internațională în materie penală (concept folosit, în legislația noastră, începând cu anul 2004[2]) îmbracă, în prezent, mai multe forme[3]: extrădarea, predarea în baza unui mandat european de arestare, transferul de proceduri în materie penală, recunoașterea și executarea hotărârilor, transferarea persoanelor condamnate, asistența judiciară în materie penală, alte forme de cooperare; dintre toate aceste forme, predarea în baza unui mandat european de arestare reprezintă expresia cea mai clară a aplicării principiului recunoașterii reciproce.

De altfel, mandatul european de arestare a fost conceput tocmai ca un instrument simplificat și facil de cooperare care, de principiu, a înlocuit procedura clasică a extrădării în relația dintre statele membre ale Uniunii Europene. În acest sens, potrivit Deciziei-cadru nr. 584/JAI din 13 iunie 2002, "mandatul european de arestare este o decizie judiciară emisă de un stat membru în

[1] De altfel, încă din anul 1999 (la Consiliul European de la Tampere, Finlanda) se statuase faptul că recunoașterea reciprocă a hotărârilor este "piatra unghiulară" a cooperării judiciare între statele membre ale Uniunii Europene - Programul de măsuri adoptat la Consiliul de la Tampere, 15-16 octombrie 1999, publicat în Jurnalul Oficial al U.E., seria C, nr. 12 E din 15 ianuarie 2001.

[2] În acel an a fost adoptată Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 594 din 1 iulie 2004; anterior acestei date, noțiunea consacrată în definirea ajutorului pe care statele și-l acordau în cadrul luptei împotriva fenomenului infracțional era cea de "asistență juridică internațională în materie penală".

[3] Art. 1 alin. (1) din Legea nr. 302/2004, republicată în Monitorul Oficial al României nr. 411 din 27 mai 2019, cu modificările și completările ulterioare.

vederea arestării și a predării de către un alt stat membru a unei persoane căutate, pentru efectuarea urmăririi penale sau în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate”[4].

În legislația noastră națională, predarea în baza unui mandat european de arestare este reglementată în Titlul III al Legii nr. 302/2004, titlu denumit „Dispoziții privind cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene în aplicarea Deciziei-cadru nr.2002/584/JAI a Consiliului Uniunii Europene din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre”[5].

Modul în care a fost definit mandatul european de arestare, în legea noastră specială, a cunoscut o evoluție, de la textul inițial adoptat în 2004 la forma actuală stabilită în 2022. Astfel, potrivit formei inițiale a textului de lege[6], mandatul european de arestare era ”o hotărâre judecătorească emisă de instanța competentă a unui stat membru al Uniunii Europene în vederea arestării și predării de către un alt stat membru a persoanei solicitate, în vederea efectuării urmăririi penale sau în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate”.

Ulterior, în 2008, pentru înlăturarea unor neclarități existente în textul inițial al legii, mandatul european de arestare a fost redefinit[7] ca ”o decizie judiciară prin care o autoritate judiciară competentă a unui stat membru al Uniunii Europene solicită arestarea și predarea de către un alt stat membru a unei persoane, în scopul efectuării urmăririi penale, judecății sau executării unei pedepse ori a unei măsuri de siguranță privative de libertate”.

În prezent[8], mandatul european de arestare este definit ca acea ”decizie judiciară prin care o autoritate judiciară competentă a unui stat membru al Uniunii Europene solicită arestarea și predarea de către un alt stat membru a unei persoane, în scopul efectuării urmăririi penale, judecății sau executării unei pedepse ori a unei alte măsuri privative de libertate”. Observăm că actuala definiție extinde sfera de aplicare a procedurii de predare în baza unui mandat european de arestare, în sensul referirii la orice ”măsură privativă de libertate”, nu numai la măsurile de siguranță privative de libertate[9].

Dacă, așa cum arătam anterior, cooperarea judiciară în materie penală (în sensul de cooperare judiciară internațională între statele membre ale Uniunii Europene) s-a fundamentat, mai întâi, pe principiul recunoașterii reciproce, după anul 2017 se constată o abordare din perspectiva consolidării acestei cooperări, abordare materializată chiar prin reglementarea unor noi mecanisme de cooperare; în acest sens, tocmai în aplicarea conceptului de ”cooperare consolidată”[10] a fost înființat Parchetul European, prin Regulamentul U.E. nr. 1939/2017[11].

---

[4] Art. 1 alin. (1) al Deciziei-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre (publicată în Jurnalul Oficial al U.E., seria L, nr. 190 din 18 iulie 2002), astfel cum a fost modificată prin Decizia-cadru 2009/299/JAI a Consiliului din 26 februarie 2009 (publicată în Jurnalul Oficial al U.E., seria L, nr. 81 din 27 martie 2009).

[5] Titlul III al Legii nr. 302/2004, așa cum a fost modificat, succesiv, prin Legea nr. 224/2006, Legea nr. 222/2008, Legea nr. 300/2013, Legea nr. 236/2017, Legea nr. 51/2021, Legea nr. 306/2022 și Legea nr. 122/2024.

[6] Art. 77 din Legea nr. 302/2004 publicată în 2004.

[7] În art. 77 alin. (1) al Legii nr. 302/2004, așa cum a fost modificat prin Legea nr. 222/2008 (publicată în Monitorul Oficial al României nr. 758 din 10 noiembrie 2008).

[8] Potrivit art. 84 alin. (1) din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019, așa cum a fost modificată prin Legea nr. 306/2022 (publicată în Monitorul Oficial al României nr. 110 din 17 noiembrie 2022).

[9] Potrivit legislației penale și procesual-penale române, măsurile de siguranță privative de libertate reprezintă doar una dintre categoriile de măsuri privative de libertate.

[10] Lorincz Anca-Lelia, Stancu Adriana Iuliana, *Legal nature of the deprivation measure ordered during the procedure for the execution of the European arrest warrant,* Perspectives of Law and Public Administration, vol. 11, Issue 3, 2022, p. 411, https://adjuris.ro/revista/articole/An11nr3/6.%20Lorincz%20Stancu%20EN.pdf

[11] Regulamentul (UE) 2017/1939 al Consiliului din 12 octombrie 2017 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în ceea ce privește instituirea Parchetului European (EPPO), publicat în Jurnalul Oficial al U.E., seria L, nr. 283 din 31 octombrie 2017.

Această orientare spre proclamarea unei cooperări consolidate, nu numai la nivel european, ci și la nivel internațional, a condus la o serie de modificări și în legislația specială națională în domeniu, dintre care cele mai recente au fost operate prin Legea nr. 156/2025[12]. Astfel, în legătură cu transferul procedurii penale în situația refuzului extrădării[13], au fost adăugate dispoziții exprese[14] potrivit cărora în cazul cererilor de extrădare formulate în temeiul Convenției privind combaterea coruperii funcționarilor publici străini în cadrul operațiunilor economice internaționale (adoptată la Paris la 21 noiembrie 1997)[15], ”cauza va fi supusă autorităților judiciare române din oficiu, în vederea exercitării urmăririi penale sau judecății”. Dacă cererea de extrădare este formulată în scopul executării unei pedepse sau măsuri privative de libertate, cauza trebuie înaintată parchetului în vederea sesizării curții de apel, pentru recunoașterea hotărârii penale străine.

De asemenea, în ceea ce privește asistența judiciară internațională, ca formă de cooperare judiciară internațională în materie penală, au fost introduse prevederi distincte[16] referitoare la acordarea acestei asistențe în cazuri speciale în care se aplică dispozițiile Convenției privind combaterea coruperii funcționarilor publici străini în cadrul operațiunilor economice internaționale. Spre exemplu, se prevede expres faptul că probele obținute de un alt stat parte la această Convenție în scopul utilizării în procesul penal sunt admisibile, în principiu, și în procedurile penale desfășurate în România; excepție fac situațiile în care se stabilește că utilizarea probelor respective aduce atingere drepturilor fundamentale ale omului stabilite de legislația internă a României.

2. Aspecte jurisprudențiale – Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 10 aprilie 2025

O decizie recentă a instanței europene de la Luxemburg[17], pronunțată ca răspuns la două întrebări preliminare adresate de Curtea Centrală din Spania (Audiencia Nacional), aduce în atenție câteva aspecte referitoare la interpretarea și aplicarea unor dispoziții privind executarea mandatului european de arestare.

În speță, cererea de decizie preliminară, formulată în cadrul procedurii privind executarea mandatului european de arestare emis de Audiencia Nacional (Curtea Centrală, Spania) împotriva lui JMTB (un resortisant spaniol care locuia în România) a vizat interpretarea unor dispoziții din Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre.

Mai precis, printr-o hotărâre nedefinitivă din 21 februarie 2022, instanța spaniolă l-a condamnat pe inculpatul JMTB, în calitate de coautor al unui număr de trei infracțiuni fiscale și al unei infracțiuni de spălare a banilor. În condițiile în care inculpatul, declarând recurs împotriva acestei hotărâri, a solicitat încuviințarea deplasării în România, autoritățile spaniole i-au refuzat această încuviințare și, ulterior localizării sale la frontiera croată (în timp ce se deplasa către România), Curtea Centrală din Spania a emis, la 6 aprilie 2022, un mandat european de arestare și un mandat internațional de arestare, prin care a dispus ”căutarea, arestarea și detenția sa preventivă”.

---

[12] Legea nr. 156/2025 pentru modificarea și completarea Legii nr. 319/2024 privind stabilirea unor măsuri pentru punerea în aplicare a Convenției privind combaterea coruperii funcționarilor publici străini în cadrul operațiunilor economice internaționale, adoptată la Paris la 21 noiembrie 1997, precum și pentru completarea Legii nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală (publicată în Monitorul Oficial al României nr. 959 din 16 octombrie 2025).

[13] Art. 23 din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019, cu modificările și completările ulterioare.

[14] În art. 23 alin. (1^1) din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019, cu modificările și completările ulterioare.

[15] Convenție la care România a aderat prin Legea nr. 202/2023, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 617 din 6 iulie 2023.

[16] În art. 243^1 din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019, cu modificările și completările ulterioare.

[17] Hotărârea CJUE din 10 aprilie 2025, Cauza C-481/23 [Sangas], document disponibil online la adresa https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-481/23, accesat la data de 22.11.2025.

Întrucât, la data de 4 aprilie 2023, Curtea de Apel Alba Iulia (România) a comunicat o copie a hotărârii prin care refuzase executarea mandatului european de arestare, instanța de trimitere (Curtea Centrală din Spania) a adresat Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) două întrebări preliminare cu referire la motivele de neexecutare facultativă a unui mandat european de arestare, formulate în felul următor:

" *1) În măsura în care articolul 4 punctul 6 din Decizia-cadru 2002/584 prevede ca motiv de neexecutare facultativă a unui mandat european de arestare faptul că acest mandat european de arestare a fost emis în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate, persoana căutată rămâne în statul membru de executare, este resortisant sau rezident al acestuia, iar acest stat se angajează să execute această pedeapsă sau măsură de siguranță în conformitate cu dreptul său intern:*

a) Se poate extinde aplicarea acestui motiv de neexecutare facultativă a predării la cazurile în care nu s-a pronunțat încă o sentință definitivă împotriva persoanei căutate?

b) În ipoteza în care această posibilitate ar fi admisă, se poate refuza predarea persoanei căutate pentru motivul că aceasta din urmă este considerată rezident al statului membru de executare fără ca acest stat să se angajeze să execute el însuși această pedeapsă sau măsura de siguranță în conformitate cu dreptul său intern?

2) În măsura în care articolul 4 punctul 4 din Decizia-cadru 2002/584 prevede ca motiv de neexecutare facultativă a unui mandat european de arestare faptul că s-a prescris acțiunea penală sau pedeapsa, în conformitate cu dreptul statului membru de executare, iar faptele sunt de competența acestui stat membru, în conformitate cu dreptul său penal, se poate extinde acest motiv de neexecutare facultativă la cazurile în care se consideră că acțiunea penală sau pedeapsa s-a prescris, în conformitate cu dreptul statului membru de executare, chiar dacă faptele nu sunt de competența instanțelor acestui stat?".

Referitor la prima întrebare, CJUE a constatat[18] că solicitarea instanței de trimitere este în esență aceea de a se stabili dacă dispozițiile art. 4 pct. 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului trebuie interpretate în sensul că autoritatea judiciară de executare a unui mandat european de arestare poate refuza executarea mandatului în temeiul acestei reglementări atunci când mandatul de arestare respectiv nu a fost emis în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate, întrucât inculpatul nu a fost încă condamnat definitiv, iar statul membru de executare nu s-a angajat să execute, în conformitate cu dreptul său intern, pedeapsa sau măsura de siguranță privativă de libertate care ar putea fi aplicată în urma condamnării definitive a acestei persoane.

În argumentarea răspunsului dat la prima întrebare instanța europeană a precizat că un mandat european de arestare poate viza[19] două situații: pe de o parte, efectuarea urmăririi penale sau, pe de altă parte, executarea unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate.

Totodată, CJUE a apreciat[20] că, "deși principiul recunoașterii reciproce stă la baza economiei Deciziei-cadru 2002/584", nu există totuși o obligație absolută de executare a mandatului european de arestare emis, fiind prevăzute explicit atât motivele de neexecutare (obligatorie sau facultativă), cât și garanțiile pe care trebuie să le ofere statul membru emitent în cazuri speciale. În privința motivelor de neexecutare facultativă, instanța europeană a reținut că art. 4 pct. 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI prevede că autoritatea judiciară de executare *poate refuza* executarea unui mandat european de arestare în situația în care acesta a fost emis în vederea executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate, atunci când persoana căutată rămâne în statul membru de executare, este resortisant sau rezident al

[18] Hotărârea CJUE din 10 aprilie 2025, Cauza C-481/23 [Sangas], precitată, pct. 20.
[19] Așa cum reiese din art. 1 alin. (1) din Decizia-cadru 2002/584/JAI, precitată
[20] Hotărârea CJUE din 10 aprilie 2025, Cauza C-481/23 [Sangas], precitată, pct. 22.

acestuia, iar acest stat se angajează să execute pedeapsa sau măsură de siguranță aplicată în conformitate cu dreptul său intern.

Or, în speță, a reieșit că mandatul nu a fost emis în temeiul hotărârii de condamnare din 21 februarie 2022 (această hotărâre nefiind definitivă și executorie potrivit dreptului spaniol), ci în baza deciziei din 6 aprilie 2022, prin care instanța spaniolă a constatat că inculpatul nu s-a conformat măsurilor preventive la care era supus în cadrul procesului penal declanșat împotriva sa. Prin urmare, CJUE a reținut că mandatul european de arestare în discuție nu a fost emis „în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate", ci în scopul efectuării urmăririi penale.

Așadar, în fapt, situația inculpatului nu intra în sfera de aplicare a art. 4 pct. 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI, așa cum a apreciat instanța română (Curtea de Apel Alba Iulia) care a refuzat executarea mandatului.

În concluzie, ca răspuns la prima întrebare preliminară, CJUE a declarat că:

"*1) Articolul 4 punctul 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre, astfel cum a fost modificată prin Decizia-cadru 2009/299/JAI a Consiliului din 26 februarie 2009, trebuie interpretat în sensul că autoritatea judiciară de executare a unui mandat european de arestare nu poate refuza executarea acestui mandat de arestare în temeiul acestei dispoziții atunci când mandatul de arestare menționat nu a fost emis în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate*".

Cu privire la cea de a doua întrebare, CJUE a constatat[21] că solicitarea instanței de trimitere în esență este de a se stabili dacă art. 4 pct. 4 din Decizia-cadru 2002/584/JAI trebuie interpretat în sensul că autoritatea judiciară de executare a unui mandat european de arestare poate refuza executarea acestui mandat în temeiul acestei prevederi, chiar dacă faptele nu sunt de competența statului membru de executare în conformitate cu dreptul său penal, pentru motivul că acțiunea penală sau răspunderea penală ar fi fost prescrisă potrivit dreptului intern al acestui stat membru.

Pentru a formula un răspuns la această întrebare, instanța europeană de la Luxemburg a luat în considerare atât dreptul Uniunii (art. 4 pct. 4 din Decizia-cadru 2002/584/JAI), cât și dreptul român [art. 99 alin. (2) lit. g) din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019]. Astfel, potrivit art. 4 pct. 4 din Decizia-cadru 2002/584/JAI, autoritatea judiciară de executare *poate refuza* executarea mandatului european de arestare "atunci când s-a prescris acțiunea penală sau pedeapsa, în conformitate cu dreptul statului membru de executare, iar faptele sunt de competența acestui stat membru, în conformitate cu dreptul său penal". De asemenea, legea specială română în domeniu[22] prevede că autoritatea judiciară română de executare poate refuza executarea mandatului european de arestare "când, conform legislației române, răspunderea pentru infracțiunea pe care se întemeiază mandatul european de arestare ori executarea pedepsei aplicate s-a prescris, dacă faptele ar fi fost de competența autorităților române".

Totodată, CJUE a reținut că faptele care au stat la baza condamnării în primă instanță a inculpatului au constat în esență în crearea mai multor societăți în Spania, conduse de terți care acționau în calitate de administratori fictivi, pentru a eluda în Spania plata taxei pe valoarea adăugată aferente vânzării de hidrocarburi, în valoare totală de peste 100 de milioane de euro. În aceste condiții, s-a constatat[23] că instanța română de executare (Curtea de Apel Alba Iulia) ar fi considerat că infracțiunile pentru care inculpatul fusese condamnat în primă instanță în Spania erau definite de legislația spaniolă drept infracțiuni de evaziune fiscală și de spălare a banilor, pedepsite prin lege cu închisoarea de la trei la zece ani, astfel încât, dacă faptele ar fi

[21] Ibidem, pct. 31.

[22] Art. 99 alin. (2) lit. g) din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019, cu modificările și completările ulterioare, precitată.

[23] Așa cum reiese din pct. 13 și 14 ale Hotărârii CJUE din 10 aprilie 2025, Cauza C-481/23 [Sangas], precitată.

fost de competența autorităților judiciare române, termenul de prescripție a răspunderii penale ar fi fost împlinit.

În continuare, instanța europeană, raportându-se la ”însuși modul de redactare” a art. 4 pct. 4 din Decizia-cadru 2002/584/JAI, a precizat[24] că cele două condiții enunțate în acest text se aplică cumulativ. Cu alte cuvinte, art. 4 pct. 4 din Decizia-cadru 2002/584/JAI prevede posibilitatea autorității judiciare de executare de a refuza executarea unui mandat european de arestare dacă sunt îndeplinite două condiții:

- s-a prescris acțiunea penală în conformitate cu dreptul statului membru de executare
- și faptele sunt de competența acestui stat membru, în conformitate cu dreptul său penal.

Prin urmare, instanța de executare nu poate invoca motivul de neexecutare facultativă a unui mandat european de arestare atunci când faptele care fac obiectul cauzei nu sunt de competența statului membru de executare potrivit propriului drept penal, chiar dacă ar fi intervenit prescripția în ipoteza în care acest drept ar fi fost aplicabil.

Așadar, ca răspuns la cea de a doua întrebare preliminară, CJUE a declarat că:

”*2) Articolul 4 punctul 4 din Decizia-cadru 2002/584, astfel cum a fost modificată prin Decizia-cadru 2009/299, trebuie interpretat în sensul că autoritatea judiciară de executare a unui mandat european de arestare nu poate refuza executarea acestui mandat de arestare în temeiul acestei dispoziții atunci când faptele nu sunt de competența statului membru de executare în conformitate cu dreptul său penal, şi aceasta chiar dacă acțiunea penală sau pedeapsa ar fi fost prescrisă dacă dreptul acestui stat membru ar fi fost aplicabil*”.

Analizând Hotărârea CJUE din 10 aprilie 2025, constatăm că instanța europeană a interpretat motivele de neexecutare facultativă a mandatului european de arestare acordând, în mod firesc, prioritate dreptului unional (adică dispozițiilor din art. 4 pct. 4 al Deciziei-cadru 2002/584/JAI).

Primordialitatea dispozițiilor unionale în ceea ce privește invocarea motivelor de refuz al executării mandatului european de arestare, acest refuz reprezentând excepția[25], doar în situații temeinic justificate, cu respectarea condițiilor cumulative prevăzute în Decizia-cadru 2002/584/JAI, poate fi considerată și o manifestare a actualului concept de ”cooperare consolidată”.

Tocmai pentru consolidarea cooperării judiciare în materie penală la nivel european, prin simplificarea și accelerarea procedurii predării în baza mandatului european de arestare, a fost creată ”o listă exhaustivă de motive de neexecutare”[26].

3. Concluzii

În concluzie, observăm că diferențele de formulare a motivelor de neexecutare facultativă a mandatului european de arestare în legea specială internă (Legea nr. 302/2004) raportat la textul Deciziei-cadru 2002/584/JAI, au condus la pronunțarea de către instanța română (Curtea de Apel Alba Iulia) a unei hotărâri de refuz al executării puse în discuție la CJUE.

De altfel, în doctrină[27] s-a apreciat că, în aplicarea procedurii mandatului european de arestare, atât CJUE, cât și instanțele naționale au întâmpinat dificultăți în ceea ce privește

---

[24] Ibidem, pct. 33.

[25] Lorincz Anca-Lelia, *Compliance with the Principles of Legal Security and Reciprocity in the Application of the Provisions Relating to International Judicial Cooperation in Criminal Matters*, Perspectives of Law and Public Administration, vol. 14, Issue 1, 2025, DOI:10.62768/PLPA/2025/14/1/08, p. 147, https://adjuris.ro/revista/articole/An14nr1/8.pdf.

[26] Shevchuk Oleksandr, Samoshchenko Igor, Davydenko Svitlana, Babaieva Oleksandra, Verhoglyad Gerasymenko Olena, Marochkin Oleksii, *European Arrest Warrant and Protection of Human Rights: Problem Questions of Application in Context Practice of the CJEU,* Pakistan Journal of Life and Social Sciences 22, no. 2 (2024), p. 8902, https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00672.

[27] Giannopoulos Nikos, *Exception to the Rule of Law in the Period of the Crisis. Again About the Future of the European Arrest Warrant and Protection of the Fundamental Human Rights Between National and European Union Law*, Yearbook of International & European Criminal and Procedural Law, October 2024, p. 427, https://doi.org/10.5281/zenodo.13995707

menținerea unui echilibru adecvat între principiul recunoașterii reciproce pe de o parte, și valorile naționale, cum ar fi protecția drepturilor fundamentale potrivit dreptului intern, pe de altă parte.

Pentru evitarea unor asemenea dificultăți de interpretare a dispozițiilor privind motivele de refuz al executării mandatului european de arestare, propunem de *lege ferenda* modificarea conținutului art. 99 alin. (2) lit. g) din Legea nr. 302/2004 republicată în 2019, astfel: ”*g) când, potrivit legislației române, răspunderea pentru săvârșirea infracțiunii pe care se întemeiază mandatul european de arestare ori executarea pedepsei aplicate s-a prescris, iar fapta este de competența autorităților române, în conformitate cu dreptul penal intern*”.

BIBLIOGRAPHY:

1. Giannopoulos Nikos, *Exception to the Rule of Law in the Period of the Crisis. Again About the Future of the European Arrest Warrant and Protection of the Fundamental Human Rights Between National and European Union Law*, Yearbook of International & European Criminal and Procedural Law, October 2024, https://doi.org/10.5281/zenodo.13995707.
2. Lorincz Anca-Lelia, *Compliance with the Principles of Legal Security and Reciprocity in the Application of the Provisions Relating to International Judicial Cooperation in Criminal Matters*, Perspectives of Law and Public Administration, vol. 14, Issue 1, 2025, DOI: 10.62768/PLPA/2025/14/1/08, https://adjuris.ro/revista/articole/An14nr1/8.pdf.
3. Lorincz Anca-Lelia, Stancu Adriana Iuliana, *Legal nature of the deprivation measure ordered during the procedure for the execution of the European arrest warrant*, Perspectives of Law and Public Administration, vol. 11, Issue 3, 2022, https://adjuris.ro/revista/articole/An11nr3/6.%20Lorincz%20Stancu%20EN.pdf.
4. Shevchuk Oleksandr, Samoshchenko Igor, Davydenko Svitlana, Babaieva Oleksandra, Verhoglyad Gerasymenko Olena, Marochkin Oleksii, *European Arrest Warrant and Protection of Human Rights: Problem Questions of Application in Context Practice of the CJEU,* Pakistan Journal of Life and Social Sciences 22, no. 2 (2024), https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00672.
5. Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (published in Official Journal of the European Communities L 190 of 18.07.2002), as amended by Council Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009 (published in Official Journal of the European Communities L 81 of 27.03.2009).
6. Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office (EPPO), published in the Official Journal of the European Communities L 283 of 31 October 2017.
7. Programme of measures adopted at the Tampere Council, 15-16 October 1999, published in the Official Journal of the European Communities C 12 E of 15.01.2001.
8. Law no. 302/2004 on international judicial cooperation in criminal matters, republished in the Official Gazette of Romania no. 411 of 27 May 2019, with subsequent amendments and supplements.
9. Law no. 156/2025 amending and supplementing Law no. 319/2024 establishing measures for the implementation of the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Economic Transactions, adopted in Paris on 21 November 1997, as well as supplementing Law no. 302/2004 on international judicial cooperation in criminal matters, published in the Official Gazette of Romania no. 959 of 16 October 2025.
10. The CJEU Judgment of 10 April 2025, Case C-481/23 [Sangas], document available online at https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-481/23, accessed on 22.11.2025.

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON BUSINESS COMMUNICATION WORLDWIDE AND IN EUROPEAN COMPANIES

Elena Doval
Prof. PhD, "Spiru Haret" University of Bucharest

Abstract: *Communication allows the exchange of information and is the sine qua non of life in society. Also, communication is indispensable for personal and social progress; it is the mechanism through which human relationships exist, and businesses develop. In support of business communication development, globalization facilitates global interrelations and communication. In this context, the paper highlights the main aspects of communication based on globalization, addressing the following: 1. A summary of globalization, in which the main advantages and disadvantages of globalization are highlighted; 2. The effect of globalization on communication in general and 3. The impact of globalization on communication in the European Union (EU). The paper is based on secondary information, analysis, synthesis, and the author's own observations and considerations.*

Keywords*: globalization, communication, business, management, strategy*

Introduction

There is an intrinsic relationship between communication and globalization, in the sense that both influence each other.

So far as communication has progressed in the last few years, so greatly have international trade, investment, and migration multiplied, that many now speak of a single, global village, the "one world". The multi-layered interactions between issues affecting one region and those affecting the whole world, which are, by their very nature, composed of communicative exchange, look set to alter both the settings in which such communication occurs and, indeed, how communication across cultures can occur (Shokhina & Nishchev, 2009).

On the other hand, globalization can be seen as a situation in which parts of the world, even those distant from each other, are interlinked and influence each other, the effect of which is to produce a change in the structure of the economy, various cultures, and societies of the world (Cingi, 2018).

This paper brings together globalization and communication. Se discuta: (1) Advantages and disadvantages of globalization; (2) Effects of globalization on business communication; (3) The impact of globalization on communication in European business. The research methodology is based on secondary information, collected from references, analysis, synthesis, and own considerations.

1. Advantages and disadvantages of globalization

The globalization process involves the movement of goods, services, financial flows, and information. Through globalization, people and labor move, and it is also a powerful force driving the whole world (Rosnerova & Hraskova, 2019).

The most interesting approach to globalization is the recognition of its multidimensional nature, encompassing both the material and ideational aspects and their impact (Ladi, 2006). The approach emphasizes the reversibility of globalization and describes it as an ongoing

process in which numerous governmental and non-governmental actors play essential roles within a system of global governance (Higgott, 1999).

The implications of this approach are:

- First, the state is studied as an agent of equal analytical importance to other agents that adapt to new conditions while simultaneously influencing the direction of globalization (Scholte, 2005).
- Second, globalization is understood as a multidimensional approach in which equal emphasis should be placed on its political, economic, and cultural dimensions (Hay & Marsh, 1999).

Globalization brings both advantages and disadvantages to companies (Rosnerova & Hraskova, 2019). (fig.1).

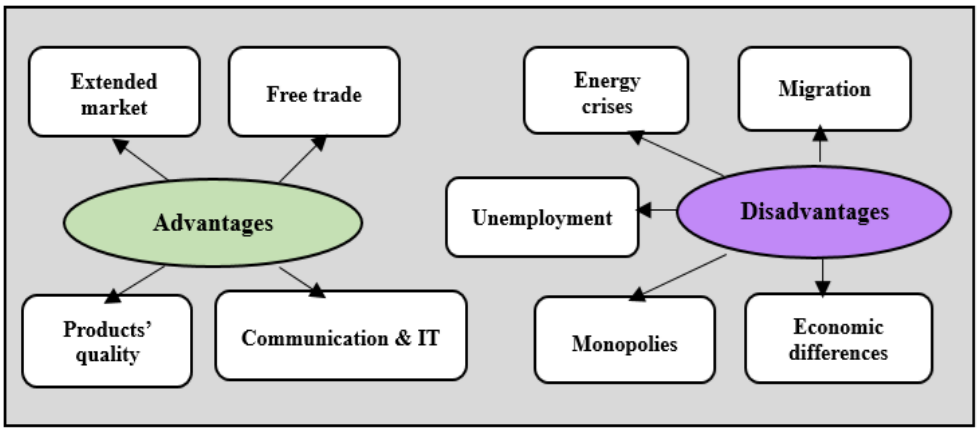

Fig. 1 Advantages and disadvantages of globalization
(Source: own conception, upon Rosnerova & Hraskova, 2019)

Advantages include:

- Market internationalization: opening borders has improved market access;
- Communication with information technologies (IT): which reduces time and space barriers (the Internet);
- Trade liberalization: facilitates world trade, which has significantly grown;
- The quality of products and services offered to the consumer with a wide range of products on the market through competition (Peng & Lin, 2019; Berlingieriet al., 2018).

Disadvantages include:

- Energy crisis: humanity is gradually depleting available resources, and these are increasingly scarce;
- Migration crisis: the migration crisis is also considered a significant problem (Hooghe & Marks, 2018)
- Unemployment: scientific and technological progress and automation of production pose threats to human employment, as does artificial intelligence (Greblikaite et al, 2015).
- Position of monopolies: pose a particular threat to financial markets, where large corporations are trying to speculate on the financial market.
- Economic differences between countries (Hooghe et al., 2018; Fan, 2019; Greblikaite et al., 2015).

2. Effects of globalization on business communication

Efectele benefice ale globalizarii asupra comunicarii in afaceri se regasesc in mai multe aspecte (fig. 2).

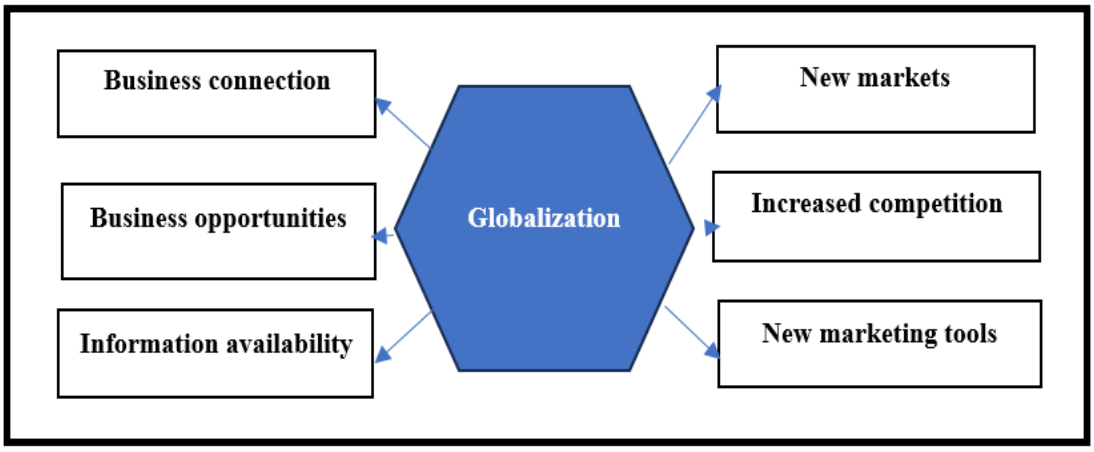

Fig.2 Effects of globalization on business communication
(Source: own conception)

The process of globalization has widely increased the availability of information to people around the world. By using the Internet and advanced mobile services, people can discuss business plans and proposals internationally and exchange private data securely. Global communication services have also contributed to the enlightenment and development of the political process in several states." (Danev, 2017)

Globalization makes international communication and business management easier and more efficient for world trade. Globalization connects businesses and customers worldwide. Companies open satellite offices to reduce production costs, establish relationships in new territories, and access new consumer markets (Purba, 2021).

The importance of communication in globalization is paramount, as individuals from different countries, ethnicities, languages, cultural attitudes, and other variations need to understand one another and express themselves effectively to work together. The ability to communicate with people both inside and outside the organization is a key characteristic of successful business builders in global commerce. Connecting with people on the other side of the world is now much easier than it was a few years ago. Satellites, fibre-optic cables, and the internet facilitate the exchange of information across different time zones and locations, helping increase business opportunities. Although globalization has many benefits for international communication and world trade, it also has its downsides. These include factors such as job insecurity, price and currency fluctuations, capital flows, and so on (Purba, 2021).

Danev (2017) lists significant impacts of globalization on global communication. These are: (1) availability of information; (2) business conduct; and (3) social awareness, but also (4) social determination.

(1) Availability of information. The availability of information is a significant effect of globalization. The low cost of providing Internet, satellite television, and mobile services makes it easier for people around the world to use the World Wide Web and the resources available on it.

(2) Business Conduct. Globalization has influenced global communication by introducing new business practices among workers in international corporations. Internet technology enables the exchange of business information and the conduct of video conferences. In addition, improved communication enables companies to promote their products more effectively in international markets.

(3) Social awareness. The availability of information, a direct effect of the development of global communication systems, has increased social awareness worldwide. Information technology and networks enable them to share opinions and views, work on projects,

and research different fields. These are among the main reasons globalization creates a sense of global society.

(4) *Social Determination.* Many social and political actions have been inspired by opinions and considerations shared on social networks. Despite the rapid spread and continuous development, global communication has not reached the majority of people across all continents. This highlights the need for a wider application of communication technologies as part of the globalization process.

Simon & Simon (2022) appreciate that, in the global market, social media platforms enable services to be marketed effectively in international and new consumer markets. Also, investments in broader marketing campaigns, including the company's global story, support the development of an international content marketing strategy. Storytelling is a powerful way to connect with people all over the world. When stories about the company, products, or services are shared, an emotional connection is created with the audience, which goes beyond the rational.

Forgeard (2023) illustrates the main aspects of globalization's influence on business and communication. The author considers that the influences can be seen in economic globalization, technology, competitiveness, and marketing.

Economic globalization. Globalization is transforming our world into a "global village". In recent decades, international trade and cross-border investment have increased dramatically, and technological advances are making it easier for companies to communicate with one another and with their customers. Thus, it benefits from bilateral trade agreements, increased sales, and job and business opportunities.

*Technology. W*ith a simple click of the mouse, everybody can chat on social media, send messages on Viber and WhatsApp, make video calls on Skype, etc. This has definitely changed how people interact daily. This is also the case in the business world. Business communication has also changed. Technology allows developed and developing nations to have more efficient communication tools.

Competitiveness. Globalization has led to increased competition. A company’s ability to compete successfully in the global economy depends on its ability to produce better and cheaper products than its foreign competitors. In many ways, this also affects business communications through a multifaceted corporate communications strategy that comprehensively covers all aspects of marketing, production, human resources, and finance, as well as an effective internal communications system. Rapid decision-making is required, which can be ensured by effective communication throughout the organization.

Marketing. Marketing has changed dramatically in recent decades due to an increasingly globalized world. The internet and social media have opened up new ways for companies to reach consumers and vice versa, creating a feedback loop in which both companies and consumers are constantly changing their behaviour. Three significant factors have contributed to this change: social media, mobile technology, and public relations. In fact, many companies are now turning to social media platforms (Facebook, Twitter, and YouTube) to increase their customer base and brand awareness among consumers.

3. The impact of globalization on communication in European business

Approaches in the EU

The European Union (EU) can be considered the most developed regional organization, with influence that extends beyond its borders (Ladi, 2006).

The impact of the EU is often described as Europeanization (Ladi, 2006). Europeanization is a concept that recognizes the two-way process of policy change between the EU and its domestic environments, in contrast to terms such as European integration, which describe the

unidirectional impact of the EU on its member states (Featherstone, 2003). It has been defined as "the emergence and development at the European level of distinct governance structures" (Risse et al.,2001).

For Radaelli (2003) Europeanization refers to: Processes of (a) construction, (b) diffusion and (c) institutionalization of formal and informal rules, procedures, policy paradigms, styles, "ways of doing" and shared beliefs and norms that are first defined and consolidated in public policy-making and EU policy and then incorporated into the logic of domestic discourse, identities, political structures and public policies. Radaelli's definition of Europeanization is helpful for three reasons:

- First, it sees Europeanization as a process of institutional and political change that takes place at both the European and national levels. However, it can be criticized for failing to recognize the importance of the two-way process of Europeanization.
- Second, it emphasizes the importance of policy transfer and diffusion, and
- Third, it leads us to a broad definition of policy change. Policy change can be traced to internal discourses, identities, political structures, and public policies, and is the result of the institutionalisation of rules, procedures, policy paradigms, styles, and beliefs, as well as formal and informal norms.

There is agreement that globalisation and Europeanisation are closely linked, but perceptions of their degree of integration vary (Ladi, 2006).

One approach argues that Europeanisation is a 'filter' for globalisation (Wallace, 2000) or, in even stronger language, an 'antidote' to globalisation (Graziano, 2003). Europeanisation as a 'filter' for globalisation signifies the EU's capacity for deep cooperation on political economy issues, as well as on other issues, allowing for a selective response to the pressures of globalisation (Wallace, 2000).

Another approach is Europeanization as an "antidote" to globalization, which goes a step further and refers to the capacity of Europeanization not only to act as a filter against the pressures of globalization, but also to promote policies and institutions that shape these processes towards more social development.

According to this theory of corporate communication, organizations should aim to integrate their communicative actions in order to speak with a "single voice" and present a coherent and unambiguous image of what the organization is and represents, inside and outside their sphere of influence (Christensen et al., 2008; Valentini & Nesti, 2010). However, it must be recognized that integrating internal and external communication requires applying different communication plans, strategies, and practices (Soproni & Horga, 2016).

Effects of Globalization in the EU

The main effect of globalization in Europe has been the increase in trade, both within Europe and between Europe and the rest of the world.

Access to new technologies. In addition to a more diverse range of food and goods, European globalization has also expanded access to new technologies. The telephone, radio, and television contributed to the spread and mixing of cultures and ideas in the mid-20th century. They allowed people across borders to communicate more effectively, enjoy similar entertainment, and access news and opinions they may share.

In more recent times, the computer, the internet, mobile phones, and the emergence of social media have only strengthened these connections. These technologies have not only facilitated further trade and the exchange of ideas, but have also made barriers between people, such as borders, seem less defined. The creation of a single market in Europe and the free movement of people within the Schengen area have further contributed to this dynamic.

Peace and Security. One of the basic objectives of reducing trade barriers was to promote peace in Europe. This objective has been largely successful. There has been no major war on the scale of the world wars in Europe, and globalization in Europe is at least one factor. Economic cooperation and collaboration have also contributed to diplomatic and political affiliation through the EU, the European Parliament, and organizations such as the United Nations and NATO, through communication.

Interdependence of economies. While increased economic integration has mainly led to increased trade and shared prosperity, economic interdependence can also exacerbate financial problems. Problems in one country can spread more easily to other countries. These problems have led to questions about the long-term health of the EU and the euro as a common currency. However, there are undoubtedly some adverse effects of globalisation in Europe, including clashes of cultures and debates over immigration, as well as the ripple effects of economic difficulties in one country spreading to others.

Effective communication. Butsch (2020) criticizes the way the EU communicates. He imagines an ideal scenario in which the European Union communicates so effectively and clearly that everyone can immediately understand its actions and intentions, and in which the EU conveys its long-term vision in a way that actually inspires people through active communication. It examines current communications and how citizens perceive the Union, because to be able to communicate – whether through language, images, or behaviour – perception is key. This poses quite a challenge for Brussels, especially in the context of subsidiarity. The EU has few points of contact with its citizens and therefore almost no opportunities to connect with them directly. Instead, the EU is perceived primarily through the news, i.e., indirectly.

These aspects lead to several peculiarities in European business communication (Bergonzoli, 2023):

- Communication styles: Europeans tend to have a more formal and indirect communication style;
- Time management: Europeans (not the Swiss or Germans) often have a more relaxed attitude towards punctuality and deadlines;
- Business etiquette: there are differences in business etiquette, such as gift giving, dress code, and negotiation strategies.
- Attitudes towards hierarchy: Some European cultures tend to have a more egalitarian approach to hierarchy. This can affect how decisions are made and who holds power in a business setting.
- Attitudes towards risk: Europeans tend to be more risk-averse, which can affect business decisions and investments;
- Attitudes towards negotiation: Europeans tend to be more relationship-oriented;
- Diversity and inclusion: how businesses approach and treat their employees, customers, and suppliers;
- They can also help facilitate communication and understanding between teams, which can be particularly important when working on cross-border projects.

EU communication strategy

Like all organisations, the European Union (EU) must take the following steps in developing its communication strategy:

- setting objectives, choosing the target audience, choosing the necessary means and actions, budget, and time allocated. The communication strategy should determine the EU's communication objectives, which may be: raising awareness among EU member or non-member countries about the EU's roles in providing aid in a given context;

- raising awareness of how the EU works to support education, health, and the environment; ensuring that the beneficiary population of the various projects is aware of the EU's roles in the activities or actions carried out (EC, 2010, p.8).

The establishment of these objectives is always linked to the target audience to which the communication actions are addressed. The target audience consists of the populations of the countries where EU projects are implemented, the populations of third countries, as well as regional and international entities and organisations.

To ensure effective communication for actions or projects in which the EU is involved as a partner, the target audience must be clearly identified. Therefore, the audience in the countries or regions targeted could include "opinion-formers and influential figures, as well as those outside government and the media who have an interest in or are affected by the action" (EC, 2010, p.7). This is important because these are the audiences for whom the impact of the action will be most obvious and immediately relevant.

The quality of the relationship established between the EU and the target audience depends to a large extent on the information and communication actions initiated and carried out, which must always take into account the specific needs of each audience type, as well as budgetary and time constraints. In establishing these actions, partners and international organisations should work together with the press and information officer at the EU delegation accredited in their country, who is responsible for coordinating the overall EU communication strategy in the country or countries concerned.

The communication tools that can be used within the strategy are (EC, 2010, pp.17-22):

- press releases; press conferences; press visits (group visits of journalists to project sites, which can provide additional visibility opportunities);
- leaflets, brochures, and newsletters (useful in communicating the results of an action to specific audiences);
- websites, banners, promotional items (which can be produced by implementing partners, contractors, or international organisations as support material for their information and communication activities within their action), photographs, audiovisual productions;
- public events and visits (conferences, workshops, seminars, fairs, and exhibitions which can provide good opportunities to generate interest in the achievements of an action) and information about campaigns (which can increase the visibility of the EU by promoting discussions on issues surrounding its actions).

Future Trends

As technology advances, more virtual and augmented reality will be used. The future of European and global corporate communication will be in this area. It will create an entirely different corporate environment. Social impact will also be a growing issue as global issues grow.

Some of the trends that European companies should expect are (Forgeard, 2023):

- *Social impact*: With younger generations more socially conscious than ever, social impact will become one of the most important topics of international communication. Companies should focus not only on promoting their products and services, but also on how they contribute to society.
- *Dynamic storytelling*: The way companies communicate has become much more dynamic. Companies no longer rely solely on press releases or videos to tell their stories; instead, there is greater emphasis on original content that can be delivered to audiences in a variety of ways.

- *More virtual reality (VR) and augmented reality (AR)*: The technological advances we are seeing mean that VR and AR are increasingly being used in global communication campaigns. These technologies offer new perspectives on internal and external communication, and allow audiences to interact with brands in more engaging ways.

Conclusion

In the era of globalization, effective communication has become a fundamental requirement for individuals and organizations operating in an interconnected world. Globalization has facilitated cross-border interactions, cultural exchanges, and international business, making communication a crucial tool for success (Giddens, 1999).

Communication in the globalization era has evolved into a crucial tool for connecting individuals, businesses, and nations across cultural and geographical boundaries. The rapid advancement of digital technology, social media, and artificial intelligence has revolutionized how people exchange information, enabling instant and borderless communication. As a result, global collaboration has become more efficient, fostering economic growth, innovation, and cultural exchange (Abernathy, 2025).

Globalization has had several impacts on organizational communication. One of the most notable effects is the increased use of technology. With the advent of the internet and other forms of communication technology, organizations can now communicate with employees, customers, and suppliers worldwide. In any case, business management functions cannot be operationalized without communication.

BIBLIOGRAPHY:

1. Abernathy, P. (2025). Communication in the Globalization Era: A Fundamental Requirement, DOI:10.20944/preprints202502. 1870.v2.
2. Bergonzoli, V. (2023). Tips for Managing Cultural Differences: A European's Perspective on Entering the US Market", https://www.linkedin.com/pulse/tips-managing-cultural-differences-europeans-entering-bergonzoli/.
3. Berlingieri, G., Breinlich, H., Dhingra, S. (2018). The impact of trade agreements on consumer welfare-evidence from the EU common external trade policy, *Journal of the European Economic Association*, 16, 1881-1928.
4. Christensen, L.T., Morsing, M., Cheney, G. (2008), *Corporate Communications: Convention, Complexity, and Critique*, Sage Publications, London.
5. Cingi, C.C. (2018). The Globalization of Communication, *Anadolu University Journal of Social Sciences*, pp. 89-94.
6. Danev, N. (2017). The effects of globalization on global communication, https://www.studocu.com/ph/document/gordon-college-philippines/marketing/purposive-communication-global-communication/27782827.
7. EC (2010). https://ec.europa.eu/economy_finance/articles/euro/documents/2010-05-12-com(2010)250_final.pdf.
8. Fan, J. (2019). Internal Geography, Labor Mobility, and the Distributional Impacts of Trade. *American Economic Journal-Macroeconomics*, 11, pp. 252-288.
9. Featherstone, K. (2003). Introduction: In the Name of 'Europe'. In Kevin Featherstone and Claudio Radaelli. *The Politics of Europeanization*, pp. 3-26. Oxford: Oxford University Press.
10. Forgeard, A. (2023). How Does Globalization Influence Business Communication, https://brilliantio.com/how-does-globalization-influence-business-communication/.

11. Giddens, A. (1999). Runaway world: How globalization is reshaping our lives. Profile Books.
12. Graziano, Paolo. 2003. Europeanization or Globalization? *Global Social Policy*, 3 (2): 173-194.
13. Greblikaite, J., Sroka, W., Grants, J. (2015). Development of Social Entrepreneurship in the European Union: Policy and Situation of Lithuania and Poland, Transformations in *Business & Economics*, 14, pp 376-369.
14. Hay, Colin, H., Marsh, D. (1999). Introduction: Towards a New (International) Political Economy? *New Political Economy*, 4 (1): 5-22.
15. Higgott, R. (1999). Economic, Politics and (International) Political Economy: The Need for a Balanced Diet in an Era of Globalization. *New Political Economy*, 4 (1): 24-36.
16. Hooghe, L., Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage, *Journal of European Public Policy*, p.25.
17. Ladi, S. (2006). Globalization and Europeanization: analysing change. IBEI Working Papers 2006/4, CIDOB, Barcelona. https://www.ibei.org/globalization-and-europeanization-analysing-change_20692.pdf.
18. Peng, M.Y.P., Lin, K.H. (2019). International networking in dynamic internationalization capability: the moderating role of absorptive capacity. *Total Quality Management & Business Excellence*.
19. Purba, A.R. (2021). The Effects of Globalization on International Communication in the World Business,SSRN: https://ssrn.com/abstract=3962731 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3962731
20. Radaelli, C. (2003). The Europeanization of Public Policy. In Kevin Featherstone and Claudio Radaelli. *The Politics of Europeanization*, pp. 27-56. Oxford: Oxford University Press.
21. Risse, T., Green Cowles, M., Caporaso, J. A. (2001). Europeanization and Domestic Change: Introduction. In *Europeanization and Domestic Change*, pp.1-20. New York: Ithaca.
22. Rosnerova, Z., Hraskova, D. (2019). The impact of globalization on the business position of the European Union, SHS Web of Conferences 74, 05022 (2020). Globalization and its Socio-Economic Consequences 2019, https://doi.org/10.1051/shsconf/20207405022.
23. Scholte, J.A. (2005). *Globalization*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
24. Shokhina, L. & Nishchev, A. (2009). Intercultural Communication in the Context of Globalization.
25. https://web.stanford.edu/group/ccr/blog/2009/04/intercultural_communication_in.html
26. Simon & Simon (2022) How Has Globalisation Changed Business Communication? https://www.simonandsimon.co.uk/blog/how-has-globalisation-changed-international-business-communication
27. Soproni, L., Horga, I. (2016). The EU's Voice Beyond its Borders: The European Union's External Communication, CES Working Papers, ISSN 2067-7693, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, Iasi, Vol. 8, Iss. 3, pp. 490-504.
28. Valentini, C., and Nesti, G. (2010). Public Communication in the European Union: History, Perspectives and Challenges, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
29. Wallace, H. (2000). Europeanisation and Globalisation: Complementary or Contradictory Trends? *New Political Economy*, 5 (3): 369-382.

LANGUAGE BARRIERS IN STUDENT MOBILITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF INTEGRATION CHALLENGES AMONG ERASMUS PARTICIPANTS

Claudiu Coman
Prof., PhD, "Transilvania" Univeristy of Braşov
Monica Elena Cranta
PhD Candidate, University of Craiova
Raluca-Maria Șerbănescu
Bachelor Student, "Transilvania" Univeristy of Braşov

Abstract: *Research on international students shows that linguistic barriers continue to shape academic performance, social engagement, and cultural adjustment, yet the field remains dispersed across disciplines and regions. This study aims to map publication trends, dominant themes, and intellectual structures related to language barriers and integration by examining 35 English-language, open-access research articles indexed in the Web of Science Core Collection. We conducted a bibliometric analysis and interpreted descriptive indicators together with the expected patterns of VOSviewer visualization, including author collaboration networks, keyword co-occurrence structures, and countries collaboration map. Results indicate that Education and Social Sciences emerging as the leading disciplinary areas and China, England, Canada, and the USA as the most active contributor countries. Based on the WoS maps, the expected VOSviewer patterns suggest three main thematic clusters: language proficiency and academic adjustment, social integration and intercultural communication, and psychological well-being linked to acculturation stress. Overall, the findings show that studies on linguistic barriers and integration are becoming more interdisciplinary, advancing a more holistic understanding of how language competence interacts with academic, social, and psychological dimensions of international student mobility*

Keywords*: international students, language barriers, cultural adjustment, social inclusion*

1. Introduction

1.1.Language Barriers in Student Mobility

Global student mobility has expanded dramatically in recent decades, growing from about 1.9 million international students in 1997 to over 6.1 million in 2019. The Erasmus program in Europe, launched in 1987, exemplifies this trend by facilitating academic exchanges across borders; by 2015 it had supported over 3.3 million students and become a flagship of higher education internationalization (Nada et al., 2023). Despite the clear benefits of such programs, language differences remain one of the most persistent challenges in student mobility worldwide.

Language barriers consistently emerge as primary stressors for international and Erasmus students. Many students report difficulty understanding lectures, participating in seminars and completing assessments when instruction occurs in either the host language or academic English that differs from their prior exposure (Andrade, 2006; O'Loughlin, 2013). Research across multiple European universities shows that insufficient host-language competence reduces students' willingness to communicate, increases anxiety and contributes to avoidance of mixed academic contexts (Earls, 2016). Furthermore, even where English functions as a lingua franca, comprehension challenges persist due to accent diversity, discipline-specific terminology and differing communication norms in classroom interactions (Dafouz & Smit, 2020; Klaassen & De Graaff, 2001). These linguistic obstacles can significantly influence

academic performance (Gülle, 2024). Studies in European English-medium instruction contexts show that when linguistic load is high, international students participate less in discussions, engage less with faculty and report lower satisfaction with learning outcomes (Rienties & Tempelaar, 2013).

Sawir et al (2015) emphasize that beyond academic contexts, language barriers strongly affect everyday life. Students often struggle with administrative procedures, healthcare interactions or simple social encounters, which leads to frustration and social withdrawal (Smith & Khawaja, 2011). Qualitative study in Spain describes the early stages of mobility as marked by uncertainty and dependence on English-speaking peers who act as mediators when navigating institutional or public services (Vazirani et al., 2018). Limited language proficiency also restricts engagement with host communities, reducing opportunities for intercultural contact. For example, Erasmus students or international students, report forming social circles primarily with other internationals because communicating with locals feels intimidating or effortful (Earls, 2016; Senci et al., 2022).

The overreliance on English as a lingua franca, while functional, can inadvertently reinforce linguistic segregation (Vazirani et al., 2018). Researchers note that when Erasmus students are offered English-medium academic tracks and English-language social events, they face fewer incentives to learn or use the host language, which contributes to the formation of international enclaves (Dafouz & Smit, 2020). Bibliometric findings confirm that this topic has become increasingly salient: language proficiency consistently co-occurs with keywords such as integration, satisfaction, well-being and intercultural competence (Jing et al., 2020; Wilczewski & Alon, 2023).

1.2.Integration Challenges among Erasmus Students

Research conducted by Montgomery & McDowell (2009) showsbthe difficulty international students experience when forming meaningful relationships with local peers. Social integration is a well-established predictor of psychological well-being, academic engagement and retention. Yet, Erasmus participants often report low levels of contact with host students and a tendency to form tight knit "Erasmus bubbles," where interactions occur mostly with other mobile students (Senci et al., 2022; Hernández, 2019). This pattern appears across institutional contexts and countries, indicating structural rather than incidental causes. For example, research shows that local students may not feel motivated to establish friendships with short-term visitors, and linguistic barriers often prevent spontaneous interaction (Trilokekar & Kukar, 2011).

Accommodation arrangements also affect integration. Mixed housing, where domestic and international students live together, correlates with stronger intercultural networks and greater host-language use (Montgomery & McDowell, 2009). However, many universities place Erasmus students in international dormitories, reinforcing social separation (Senci et al., 2022). Classroom dynamics play a similar role. Studies show that when international students are placed in separate English-medium instruction groups, their chances of interacting with locals diminish substantially (Dafouz & Smit, 2020).

Psychologically, limited integration is associated with loneliness, homesickness and anxwhich can impair academic performance and overall satisfaction with the mobility experience (Smith & Khawaja, 2011). Academic integration also interacts with social networks: students with stronger social ties report higher academic engagement, more proactive help-seeking behaviors and adjust straightforward (Rienties & Tempelaar, 2013; Tekel et al., 2025). Erasmus-specific studies show that students with closer contact with locals tend to improve their language skills more rapidly, participate in more cultural activities and develop stronger intercultural competence (Hernández, 2019). Yet, another concept that we should take into

consideration is linguistic anxiety, Valieva (2023) highlighted those multilingual respondents revealed the maximum anxiety concerning live communication and the minimum concerning testing.

1.3. The Reciprocal Relationship Between Language and Integration

A large body of research supports the idea that language proficiency and integration reinforce each other (Wei, 2025). Higher host-language competence predicts sociocultural adjustment, well-being and willingness to interact with locals, while increased interaction with locals leads to improved linguistic confidence and competence (Yu & Dowing, 2011; Martin-Rubió & Cots, 2018). According to intercultural communication research, perceived communication competence mediates the relationship between language proficiency and intercultural effectiveness, meaning that students who feel competent communicating in the host language are more likely to engage in face-to-face contact (Martin-Rubió & Cots, 2018; Hessel, 2019). Such engagement, in turn, accelerates linguistic gains through exposure to colloquial language.

Bibliometric analyses also emphasize this synergy. Wilczewski and Alon (2023) found that the most influential publications cluster around three themes: second-language proficiency, intercultural communication and adaptation outcomes. Studies across Europe show that language proficiency is a consistent predictor of both social and academic integration, regardless of country or institutional context (Hernández, 2019; Senci et al., 2022). Research on English-medium instruction highlights that proficiency in English is necessary but insufficient for full integration, because local-language competence remains essential for immersion in community life (Dafouz & Smit, 2020;).

Digital communication adds another layer of complexity. Studies during and after the COVID-19 pandemic indicate that online learning environments can both support and inhibit adaptation (Jing et al., 2020). Bibliometric studies call for more research on how hybrid mobility and digital communication affect evolving language-integration patterns (Wilczewski & Alon, 2023).

The literature demonstrates that language barriers remain central challenges shaping Erasmus students' academic and sociocultural experiences. Limited linguistic proficiency restricts participation in academic and social settings, reinforces international enclaves and contributes to psychological strain. Although research on linguistic barriers is extensive, it remains scattered across disciplines and national contexts, with no systematic mapping of its main themes and connections. A bibliometric analysis is therefore needed to clarify how the field is structured and where gaps in collaboration and knowledge persist.

2. Methodology

To identify publication patterns on linguistic barriers and integration among international and Erasmus+ students, this study used a bibliometric analysis approach. The Web of Science Core Collection was chosen as the main data source because it offers reliable indexing and is widely used for quantitative research mapping. The search followed a structured Boolean query designed to capture studies focusing on linguistic barriers, social adjustment, and integration outcomes in student mobility contexts. The search syntax applied in the Topic field was:

TS = ("international student*" AND ("language barrier*" OR "linguistic barrier*" OR "language proficiency" OR "language competence") AND ("integration" OR "social adjustment" OR "cultural adjustment")).

This query ensured the retrieval of publications in which the selected terms appeared in the title, abstract, author keywords, or keyword plus. The initial search returned 91 records. To ensure clarity and consistency, several inclusion criteria were applied. Only documents written

in English, published as articles, and available in open access format were considered. These filters refined the dataset to a final collection of 35 articles. The selection process ensured that all included publications addressed linguistic barriers and their impact on academic, social, or cultural integration, making them suitable for the aims of the study.

After the selection of the final corpus, the records were exported from Web of Science in plain text format and imported into VOSviewer. The analysis focused on three main areas: collaboration structures among authors and countries, keyword co-occurrence patterns showing dominant themes, and co-authorship networks capturing scientific collaboration in the field. These visual maps supported the identification of emerging trends, thematic clusters, and intellectual structures that define current research on language barriers and integration among Erasmus and international students.

Figure 1. Web of science categories (generated by the authors)

2.1.Trends identified in specialized literature

The distribution across Web of Science categories (Figure 1) shows that the field is strongly anchored in Educational Research, which contains the largest share of publications. This indicates that most studies approach language barriers and integration through educational processes, academic experiences, and learning-related outcomes. Social Sciences Interdisciplinary forms the second major area and reflects a broader analytical lens where cultural, psychological, and social dimensions are examined together. The presence of categories such as Social Psychology, Sociology, and Psychology Multidisciplinary highlights the role of identity, communication, and social adjustment in understanding international students' integration.

The distribution across countries (Figure 2) shows that research on language barriers and student integration is led by China, followed by Canada, Finland, the USA, England, and Germany. These countries contribute most of the publications and shape the core of the field. Poland, Türkiye, Italy, and Greece appear as smaller contributors, showing regional interest but lower output. Overall, the distribution suggests that the topic is driven mainly by countries with strong international student inflows and established research infrastructures.

Figure 2. Web of science countries distribution (generated by the authors)

The WoS countries map shows that research output is highest in China, Canada, Finland, the USA, England, and Germany. These countries consistently appear as the main producers of studies on language barriers and student integration. In the VOSviewer countries network visualization map (Figure 3) the three visible countries appear as isolated nodes with no connecting lines. This lack of links suggests several possible interpretations, one of them being that there may be no co-authored publications between countries in the dataset, meaning that researchers work largely within national contexts rather than through international teams. Another interpretation could possibly be that potential collaborations might exist but remain too limited to meet VOSviewer's minimum threshold, which reinforces the idea of a weakly connected research field. Overall, the disconnected map reflects a fragmented landscape where interest is widespread, but collaboration remains minimal.

The co-authorship map (Figure 4) shows many authors grouped into several small clusters, most likely reflecting researchers working within the same institution or country. However, these clusters are not connected to one another, which indicates a lack of collaboration across research groups. Like the country network, this lack of links indicates that researchers in this field rarely collaborate with one another, even within the same country. Each author or small group of authors seems to work independently, producing studies that are not part of larger research teams or ongoing collaborative projects. This pattern suggests a decentralized research landscape, where contributions are scattered and driven by local academic interests rather than by coordinated networks. The similarity between the country and author maps reinforces the idea that the field lacks stable research communities and instead develops through individual initiativ

Figure 3. Countries network visualization map (generated by the authors)

es.

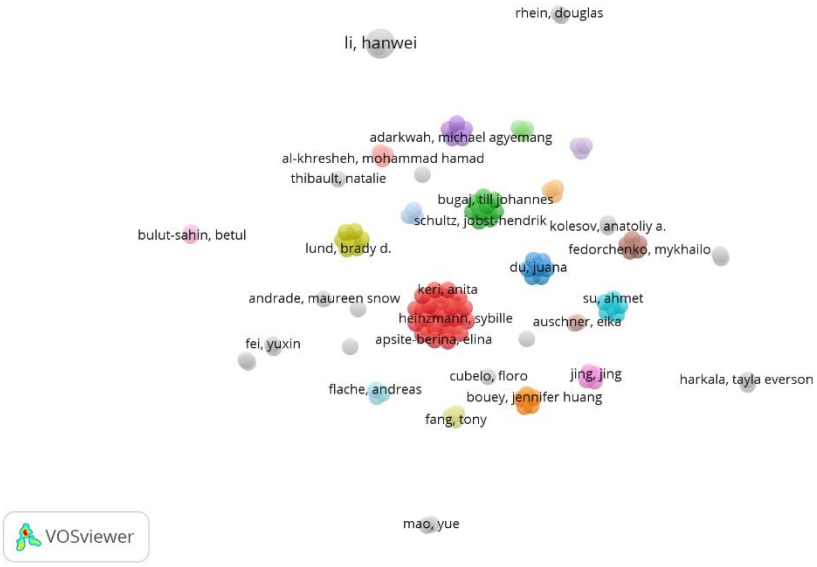

Figure 4. Co-authorship map (generated by the authors)

Finally, the last map, the keyword co-occurrence map (Figure 5) forms six distinct clusters, each represented by a different color. All these clusters are built around "international students" this term being the center of the map and all of them are strongly interconnected.

The yellow cluster focuses on language proficiency, stress, and strategies, showing that linguistic competence remains central to understanding how students navigate classroom demands and moreover, universities need to develop strategies for international students to have the least stressful adaptation possible, based on language proficiency.

The green cluster highlights concepts related to integration, social, economic and academic integration, community, and universities, emphasizing how structural and institutional factors shape the student experience. It suggests that integration is not only a personal or linguistic process but also depends on how accessible, inclusive, and supportive the host community and university environment are. In the context of language barriers, this cluster shows that limited language proficiency can restrict students' ability to participate fully in academic life, connect with peers, and engage in community activities, which ultimately influences their broader integration outcomes. These findings are consistent with Earls (2016), who notes that limited host-language competence reduces students' willingness to interact with local peers, a pattern also reflected in the integration cluster.

The blue, red and purple clusters bring together themes linked to psychological aspects, adaptation and performance of international students abroad. The strong connections between these 3 clusters suggest that emotional responses are closely tied to linguistics affecting how students cope with stress, manage academic demands and adjust to new cultural environments.

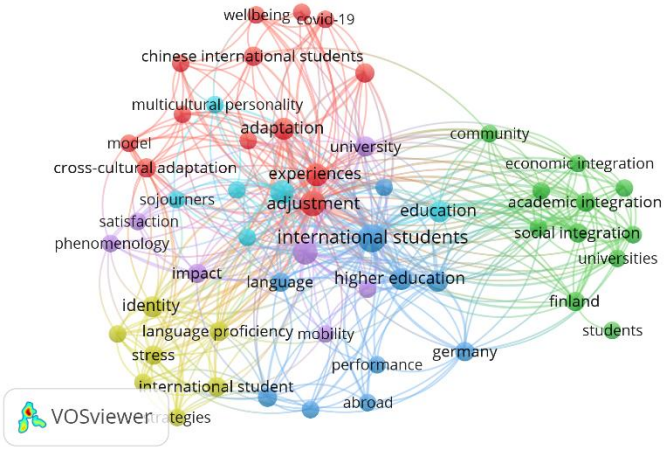

Figure 5. Co-occurrence map (generated by the authors)

3. Discussions and Conclusions

The results point to a fragmented research landscape, where interest in linguistic barriers is widespread but collaboration between countries and research groups remains limited. The absence of network connections in both countries and author maps suggests that studies are shaped by local contexts. This fragmentation contrasts with the global nature of student mobility, where challenges related to communication, adjustment and integration are experienced across borders.

The bibliometric analysis shows that language barriers remain central to understanding the integration of international students, shaping their academic performance, social engagement and emotional well-being. The strong links between language barriers and restricted social participation mirror Vazirani et al. (2018), who observed that international students often rely on English-speaking peers due to limited host-language skills. Research in this area is concentrated in education and the social sciences and is produced mainly through independent national efforts, with limited international collaboration. The thematic clusters reveal how linguistic, social, psychological and institutional factors intersect, forming a complex landscape of challenges and adaptation strategies. These findings highlight the need for more collaborative and interdisciplinary research to better understand how universities and communities can support students facing linguistic barriers and promote more inclusive mobility experiences. This study is based on a relatively small dataset of open-access articles from the Web of Science Core Collection, which may exclude relevant work published in subscription journals or indexed in other databases.

This bibliometric analysis successfully met its objective of mapping publication trends, dominant themes and the intellectual structure of research on language barriers and integration among international students. By analyzing 35 open-access articles, the bibliometric results captured the evolution of the field, identified its main disciplinary anchors and highlighted the countries contributing most visibly to the topic. The keyword clusters provided a clear representation of how linguistic challenges intersect with academic, social and psychological dimensions. The absence of strong international or inter-author collaboration networks also offers valuable insight into how the field is currently developing: through independent efforts rather than coordinated research communities. Overall, the analysis fulfils the study's goal of providing a structured overview of how language barriers are conceptualized and studied across the existing literature.

BIBLIOGRAPHY:

1. Andrade, M. S. (2006). International students in English-speaking universities: Adjustment factors. Journal of Research in International Education, 5(2), 131–154. https://doi.org/10.1177/1475240906065589
2. Dafouz, E., & Smit, U. (2020). ROAD-MAPPING English Medium Education in the Internationalised University., https://doi.org/10.1007/978-3-030-23463-8
3. Earls, C. W. (2016) When English just is not enough: 'Multilingualism with English' in contemporary European higher education. *International Journal of Applied Linguistics*, 26: 329–347. doi: 10.1111/ijal.12114.
4. European Commission. (2021). Erasmus+ Programme Guide (Version 2). Publications Office of the EU.
5. Gülle, T. (2024). English Medium Instruction in Higher Education: Global Trends, Challenges, and the Call for Multilingual Approaches. *English Studies at NBU, 10*(1), 73-94. https://doi.org/10.33919/esnbu.24.1.5
6. Hernández, M. R. (2019). Living abroad: Erasmus students' integration in Spain., http://hdl.handle.net/10197/10813
7. Hessel, G. (2019). Study Abroad: L2 Self-efficacy and Engagement in Intercultural Interactions. In: Kostoulas, A. (eds) Challenging Boundaries in Language Education. Second Language Learning and Teaching. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-17057-8_12
8. Jing, X., Ghosh, R., Sun, Z., & Liu, Q. (2020). Mapping global research related to international students: a scientometric review. *Higher Education*, *80*(3), 415–433. https://www.jstor.org/stable/48736420
9. Klaassen, R., & de Graaff, E. (2001). Facing innovation: Preparing lecturers for English-medium instruction in a non-native context. *European Journal of Engineering Education*, *26*(3), 281-289. https://doi.org/10.1080/03043790110054409
10. Martin-Rubió, X., & Cots, J. M. (2018). Self-confidence in ELF university settings. Language Awareness, 27(1-2), 96–112. https://doi.org/10.1080/09658416.2018.1435673
11. Montgomery, C., & McDowell, L. (2008). Social Networks and the International Student Experience: An International Community of Practice? An International Community of Practice? *Journal of Studies in International Education*, *13*(4), 455-466. https://doi.org/10.1177/1028315308321994
12. O'Loughlin, K. (2013). Developing the assessment literacy of university proficiency test users. *Language Testing*, *30*(3), 363-380. https://doi.org/10.1177/0265532213480336 (Original work published 2013)
13. Rienties, B., & Tempelaar, D. (2013). The role of cultural dimensions of international and Dutch students on academic and social integration and academic performance in the Netherlands. International Journal of Intercultural Relations. 37. 188–201. 10.1016/j.ijintrel.2012.11.004.
14. Sawir, Erlenawati & Marginson, Simon & Forbes-Mewett, Helen & Nyland, Chris & Ramia, Gaby. (2012). International Student Security and English Language Proficiency. Journal of Studies in International Education. 16. 434-454. 10.1177/1028315311435418.
15. Senci, V., Hendrickson, B., & Debevc, M. (2022). Erasmus student social integration. International Journal of Intercultural Relations, 90, 57–72. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.07.007

16. Smith, Clayton. (2020). International Students and Their Academic Experiences: Student Satisfaction, Student Success Challenges, and Promising Teaching Practices. 10.1007/978-981-15-2399-1_16.
17. Smith R., A., Nigar G. Khawaja, (2011) A review of the acculturation experiences of international students, International Journal of Intercultural Relations, Volume 35, Issue 6, https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.08.004.
18. Tekel, E., Ergin-Kocaturk, H., Su, A., Kocaturk, M., Caner, M., & Karadag, E. (2025). Impact of culture shock, acculturation approaches, and sociocultural adaptation on perceived proficiency in Turkish and English among international students in Turkey. *Acta Psychologica*, *256*, 104999. https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.104999
19. Trilokekar, R. D., & Kukar, P. (2011). Disorienting experiences during study abroad: Reflections of pre-service teacher candidates, https://doi.org/10.1016/j.tate.2011.06.002
20. Valieva, F. (2023). Foreign Language Anxiety in Multilingual Students Before and After Corona-Lockdown: A Comparative Analysis. In: Bylieva, D., Nordmann, A. (eds) Technologies in a Multilingual Environment. PCSF 2022. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 636. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26783-3_25
21. Vazirani, S., Carmona, C., Vidal, J., Hernaiz-Agreda, N., López-Francés, I., & Benlloch-Sanchis, M. J. (2018). International students integration in classroom: Strategies and support by teachers and local students in higher education, https://doi.org/10.4087/FRJU9197
22. Wei X., (2025) Sociocultural adaptation of Chinese international students in the United States and its influencing factors, Frontiers in Psychology, Volume 16 – 2025, DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1607241
23. Wilczewski, M., Alon, I. Language and communication in international students' adaptation: a bibliometric and content analysis review. *High Educ* 85, 1235–1256 (2023). https://doi.org/10.1007/s10734-022-00888-8
24. Yu, Baohua & Downing, Kevin. (2011). Determinants of international students' adaptation: Examining effects of integrative motivation, instrumental motivation and second language proficiency. Educational Studies - EDUC STUD. 38. 1-15. 10.1080/03055698.2011.643111.

THEOLOGICAL ANTHROPOLOGY AS ONTOLOGICAL AND DOGMATIC FOUNDATION OF CHRISTIAN ICONOGRAPHY: THE HUMAN PERSON AS LIVING ICON OF GOD

Cristian Dragomirescu
Prof., PhD, National University of Science and Technology "Politehnica", Bucharest

***Abstract*:** *This article investigates theological anthropology as the ontological and dogmatic foundation of Christian iconography. Starting from the doctrine of the human being created in the image and likeness of God (imago Dei), it shows that the human person, as microcosm and icon of the Creator, provides the essential framework for the legitimacy of sacred images. The Incarnation is identified as the decisive event that justifies the visible representation of the divine, while the process of deification reveals the transfiguration of matter and the vocation of the human being to communion with God. In this perspective, iconography is not a secondary expression of faith, but an integral part of theology, manifesting the truth that the human person is called to become a living icon of God.*

Keywords: *theological anthropology; iconography; imago Dei; Incarnation; deification*

Antropologia reprezintă fundamentul iconografiei, întrucât orice reprezentare vizuală a divinului se sprijină pe înțelegerea persoanei umane ca icoană vie a lui Dumnezeu. În analiza sa asupra culturii occidentale, Joseph Ratzinger subliniază limitele gândirii moderne, orientată predominant spre pozitivism și anti-metafizică. El observă că aplicarea universală a rațiunii empirice conduce la o reducere a potențialului uman și la o trunchiere a dimensiunii spirituale a existenței[1]. Această constatare se constituie într-un apel la redescoperirea dimensiunii metafizice a omului, fără de care nu poate exista o antropologie deplină.

Profesorul Andrei Marga completează observațiile lui Ratzinger, evidențiind rolul teologului german în reintroducerea conceptului de absolut în reflecția contemporană[2]. Pentru Marga, relevanța acestui demers constă în reafirmarea centralității lui Dumnezeu în viața conștiinței moderne, ceea ce oferă un cadru esențial pentru depășirea crizei spirituale actuale. Persoana, în acest context, nu este un simplu construct filosofic, ci expresia unei sinteze între rațiunea greacă și revelația creștină[3]. Astfel, antropologia devine o cheie hermeneutică pentru înțelegerea omului și a culturii.

Dimensiunea personalistă a ființei umane este revelată prin conceptul de adopție spirituală: Apostolul Pavel afirmă că „cei ce sunt mânați de Duhul lui Dumnezeu sunt fii ai lui Dumnezeu" (Rom. 8, 14-15). Dumitru Stăniloae subliniază că această filiație nu este una simbolică, ci reală, întrucât iubirea divină transformă omul și îl ridică la comuniunea cu Dumnezeu[4]. În același sens, Maxim Mărturisitorul arată că iubirea depășește orice separare dintre creat și necreat, unificând persoana prin har și conducând-o spre îndumnezeire[5]. Sfânta Treime constituie paradigma acestei comuniuni. Tatăl este izvorul unității, Fiul realizează unirea dintre tărâmul creat și cel necreat, iar Duhul Sfânt face posibilă transfigurarea omului[6]. Astfel, Persoana este mai mult decât un concept teologic: ea reprezintă cheia unității dintre diversitate și comuniune, fundamentul prin care omul devine icoană a lui Dumnezeu.

---

[1] Joseph Ratzinger, *Europa în criza culturilor*, Cluj-Napoca 2008, 49.
[2] Andrei Marga, *Absolutul astăzi. Teologia și filosofia lui Joseph Ratzinger*, Cluj-Napoca 2010, 12.
[3] Joseph Ratzinger, *Dogma e predicazione*, Brescia 1973, 173.
[4] Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Craiova 1993, 69.
[5] Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, col. *PSB* 81, București 1990, 126.
[6] Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, col. *PSB* 81, București 1990, 126.

Această perspectivă antropologică are implicații directe pentru iconografie. Dacă persoana umană este, prin însăși natura sa, o realitate relațională și deschisă către comuniune, atunci reprezentarea iconografică nu poate fi redusă la un simplu exercițiu artistic. Ea exprimă vizibil realitatea ontologică a omului chemat la asemănarea cu Dumnezeu. În acest sens, iconografia devine expresia plastică a unei viziuni teologice, în care chipul uman reflectă lumina și iubirea Treimii.

Prin urmare, antropologia teologică nu se limitează la o descriere a naturii umane, ci propune un model existențial bazat pe comuniune și iubire. Acest model depășește individualismul modern și afirmă că identitatea persoanei se dezvăluie pe deplin doar în relație cu Dumnezeu și cu ceilalți. O astfel de înțelegere constituie temelia iconografiei creștine, care își propune să reprezinte vizibil această taină a comuniunii.

Legătura dintre om și Dumnezeu nu poate fi concepută în absența iubirii, care devine principiul unificator al întregii antropologii teologice. În această privință, Dumitru Stăniloae insistă asupra faptului că iubirea divină nu doar împlinește ființa umană, ci îi conferă și direcția existențială printr-o relație de comuniune cu Tatăl ceresc[7]. Această iubire este dinamică, depășind limitele creației și transformând condiția umană prin participarea la viața lui Dumnezeu.

Maxim Mărturisitorul evidențiază faptul că dragostea este aceea care îl face pe om evlavios prin har[8]. În acest sens, comuniunea nu poate fi redusă la o simplă apropiere morală, ci implică o transformare ontologică profundă. Capacitatea omului de a răspunde iubirii divine devine fundamentul procesului de îndumnezeire, prin care umanitatea este ridicată la nivelul comuniunii trinitare. În această lumină, omul nu este doar o creatură izolată, ci o persoană orientată către relație și unitate.

Un alt aspect fundamental îl constituie înțelegerea Treimii ca model al comuniunii interpersonale. Grigorie de Nazianz subliniază că adevărata desăvârșire a iubirii nu se poate realiza decât în trei, deoarece numai prin includerea unei a treia persoane se depășește riscul închiderii reciproce a primelor două[9]. Această perspectivă arată că structura relațională a iubirii divine este înscrisă ca paradigmă în însăși existența umană. În consecință, omul, creat „după chipul lui Dumnezeu", este chemat să trăiască după logica Treimii, adică în comuniune și dialog.

Chiril al Alexandriei, în comentarul său la Evanghelia după Ioan, afirmă că relația interpersonală este consolidată de prezența Duhului Sfânt, care unifică legătura dintre Tatăl și Fiul și o extinde asupra umanității[10]. În acest fel, comuniunea divină se manifestă nu doar ca realitate transcendentă, ci ca structură constitutivă a ființei umane. Omul este, așadar, chemat să fie martor și părtaș al acestei comuniuni, să-și asume condiția de fiu adoptiv al lui Dumnezeu și să transfigureze existența prin iubire.

În plan practic, această viziune se concretizează în dimensiunea liturgică a vieții. Stăniloae remarcă faptul că numai în unirea cu puterea lui Dumnezeu omul se poate menține și dezvolta ca om, evitând degradarea spre animalitate și orientându-se spre spiritualitate[11]. Liturghia devine astfel spațiul privilegiat unde comuniunea dintre Dumnezeu și om se actualizează prin Duhul Sfânt. În această experiență, persoana umană nu își pierde identitatea, ci o împlinește prin participarea la iubirea divină.

Această antropologie nu se limitează la un cadru teoretic, ci fundamentează întreaga iconografie creștină. Icoana, ca expresie vizuală a realității nevăzute, nu reprezintă doar chipul exterior, ci interioritatea transfigurată a persoanei. În lumina acestei teologii, icoana devine o

[7] Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului,* Craiova 1993, 69.
[8] Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului,* Craiova 1993, 69.
[9] Grigorie de Nazianz, *Cele 5 Cuvântări Teologice*, București 1993, 138-139.
[10] Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, col. PSB 41, București 2000, 61.
[11] Chiril al Alexandriei, *Glafire*, col. *PSB* 39, București 1992, 451.

mărturie a comuniunii și un canal prin care iubirea divină se face vizibilă în lume. Astfel, iconografia nu este doar artă sacră, ci și teologie în culori, punte între taina Treimii și existența umană.

Un element fundamental al antropologiei este relația dintre iubire și responsabilitate. Dacă în tradiția ortodoxă, Maxim Mărturisitorul afirmă că iubirea este aceea care unește persoana cu Dumnezeu și care, prin har, îl conduce pe om la adevărata sa împlinire[12], în tradiția catolică reflecția personalistă a lui Karol Wojtyła adaugă o dimensiune etică și existențială profundă. În lucrarea sa *Love and Responsibility*, Wojtyła arată că iubirea nu este posibilă fără responsabilitate, iar libertatea umană nu poate fi exercitată autentic decât în comuniune cu celălalt[13]. Această viziune nu contrazice, ci completează în mod fericit perspectiva patristică, unde iubirea este atât principiu unificator, cât și fundament ontologic.

Papa Ioan Paul al II-lea continuă această linie prin catehezele sale cunoscute sub numele de *Theology of the Body*. El insistă asupra faptului că trupul uman nu este doar o realitate biologică, ci posedă o dimensiune sacramentală, fiind locul unde se revelează persoana și unde se face vizibilă chemarea la comuniune[14]. Într-o paralelă cu teologia ortodoxă, trupul uman este văzut nu doar ca suport al sufletului, ci ca templu al Duhului Sfânt și ca imagine a Treimii. Această sacramentalitate a trupului se reflectă direct în iconografie, unde chipul uman transfigurat devine loc al întâlnirii dintre văzut și nevăzut.

Romano Guardini aduce o contribuție importantă la dezvoltarea unei antropologii catolice moderne prin accentul pus pe dimensiunea relațională a persoanei. În studiile sale, el arată că omul nu poate fi înțeles ca individ izolat, ci ca ființă care își descoperă identitatea în comuniune și în raport cu absolutul divin[15]. Această perspectivă este convergentă cu ceea ce teologia ortodoxă subliniază atunci când afirmă că persoana este deschisă către Dumnezeu și către ceilalți, iar existența sa este una „ecclesială".

În același timp, Ratzinger menționează că modernitatea a diminuat treptat dimensiunea metafizică a existenței, transformând omul într-un „proiect social" fără rădăcini transcendente[16]. De aceea, el propune redescoperirea persoanei ca ființă orientată spre comuniune, nu ca simplu individ, insistând asupra legăturii dintre rațiune și credință. Într-un dialog cu această critică, atât Wojtyła cât și Guardini au dezvoltat concepte care permit o reapropiere a filosofiei de teologie, oferind un cadru coerent pentru revalorizarea persoanei umane în contextul crizei culturale moderne.

Perspectiva ortodoxă și cea catolică se întâlnesc aici într-un punct comun: ambele afirmă caracterul personal și relațional al omului. Dacă la Stăniloae această realitate este descrisă ca participare la iubirea divină care îl ridică pe om la comuniune cu Dumnezeu[17], la Wojtyła accentul cade pe responsabilitatea etică și pe exercițiul libertății ca expresie a iubirii. Iar Ioan Paul al II-lea reîntărește caracterul sacramental al existenței umane, oferind o bază solidă pentru reflecția iconografică: chipul uman devine, în același timp, expresie a iubirii divine și chemare la comuniune.

Astfel, antropologia, fie ea ortodoxă sau romano-catolică, converge către o înțelegere comună: omul este chemat să devină icoană vie a lui Dumnezeu. Iconografia creștină nu este altceva decât expresia vizibilă a acestei chemări.

Perspectiva teologică asupra persoanei nu poate fi separată de dimensiunea libertății. În tradiția ortodoxă, libertatea este văzută ca dar ontologic, expresie a chipului divin în om. Sfântul

---

[12] Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, col. *PSB* 81, București 1990, 126.
[13] Karol Wojtyła, *Love and Responsibility*, London 1981, 45.
[14] Ioan Paul al II-lea, *Theology of the Body. Human Love in the Divine Plan*, Boston 1997, 112.
[15] Robert A. Krieg, *Romano Guardini's Theology of the Human Person*, Theological Studies 59/3, Washington D.C. 1998, 450-451.
[16] Joseph Ratzinger, *Europa în criza culturilor*, Cluj-Napoca 2008, 52.
[17] Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Craiova 1993, 69.

Ioan Damaschin afirmă că omul este „făptură liberă, creată pentru comuniune cu Dumnezeu”, ceea ce înseamnă că libertatea nu are ca scop autosuficiența, ci deschiderea spre iubire[18]. Dumitru Stăniloae dezvoltă această idee, arătând că libertatea, dacă nu se împlinește în Dumnezeu, se transformă într-un mecanism autodistructiv care degradează persoana[19].

În tradiția catolică, Romano Guardini a remarcat că modernitatea a înțeles libertatea aproape exclusiv ca autonomie individuală, ceea ce a condus la o slăbire a sensului comunitar al existenței[20]. Karol Wojtyła propune însă o corectivă: libertatea nu se definește prin absența constrângerilor, ci prin capacitatea persoanei de a se dărui prin iubire[21]. Această viziune este consonantă cu antropologia ortodoxă, unde libertatea autentică nu se reduce la arbitru, ci presupune participare la binele absolut.

Papa Ioan Paul al II-lea, în *Veritatis Splendor*, subliniază că libertatea omului nu poate fi concepută în afara adevărului. El arată că numai adevărul despre om și despre Dumnezeu garantează autenticitatea actului liber[22]. În paralel, Ratzinger insistă asupra „dictaturii relativismului”, prin care libertatea este separată de adevăr, devenind simplă opțiune subiectivă fără valoare morală[23]. Această critică este relevantă pentru înțelegerea crizei antropologice contemporane, unde omul este redus la un „individ consumator”, lipsit de ancoră transcendentă. În plan iconografic, libertatea are o expresie vizibilă. Omul reprezentat în icoană nu este o entitate abstractă, ci persoana concretă, liberă și chemată să transfigureze libertatea în iubire. Chiril al Alexandriei, comentând Evanghelia după Ioan, arată că Duhul Sfânt este cel care desăvârșește libertatea interioară a credinciosului, orientând-o către comuniunea cu Treimea[24]. Această înțelegere arată că libertatea, departe de a fi un simplu atribut psihologic, este o dimensiune ontologică și teologică, inseparabilă de chemarea persoanei.

Astfel, antropologia teologică, atât în perspectiva ortodoxă, cât și în cea catolică, converg către ideea că libertatea nu este scop în sine, ci mijlocul prin care omul se realizează ca persoană. Ea este condiția iubirii, a responsabilității și a comuniunii, iar iconografia devine martor vizibil al acestei realități.

Cunoașterea teologică nu poate fi separată de experiența comuniunii, pentru că, în viziunea Părinților, adevărul se descoperă doar în iubire. Grigorie de Nyssa afirmă că omul nu atinge cunoașterea deplină a lui Dumnezeu prin simpla rațiune, ci prin participarea treptată la viața divină, într-un proces nesfârșit de urcuș spiritual[25]. Această idee este completată de Ioan Scărarul, care arată că ascensiunea sufletului către Dumnezeu se face printr-o scară a virtuților, unde cunoașterea este inseparabilă de iubire[26].

Augustin de Hipona a exprimat o viziune convergentă, subliniind că „a cunoaște” înseamnă a iubi, pentru că iubirea este criteriul ultim al adevărului[27]. În secolul XX, Hans Urs von Balthasar a reluat această idee, dezvoltând o estetică teologică unde frumusețea este chipul vizibil al adevărului și al iubirii[28]. Acest cadru oferă o punte de legătură între experiența mistică a Răsăritului și reflecția modernă catolică, mai ales în raport cu iconografia, unde frumusețea nu este ornament, ci epifanie a dumnezeirii.

Din perspectivă ortodoxă contemporană, Dumitru Stăniloae a subliniat că omul nu se poate menține și dezvolta ca persoană decât în unirea cu puterea lui Dumnezeu, care îl ferește

---

[18] Ioan Damaschin, *Dogmatica*, București 1993, 87.
[19] Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București 1996, 385-386.
[20] Romano Guardini, *The End of the Modern World*, Wilmington 1998, 82-83.
[21] Karol Wojtyła, *Love and Responsibility*, London 1981, 106.
[22] Ioan Paul al II-lea, *Veritatis Splendor*, Vatican 1993, 31-32.
[23] Joseph Ratzinger, *Europa în criza culturilor*, Cluj-Napoca 2008, 55.
[24] Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, col. *PSB* 41, București 2000, 61.
[25] Grigorie de Nyssa, *Despre fericiri*, col. PSB 30, București 1982, 201.
[26] Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, col. PSB 9, București 1992, 45.
[27] Augustin, *Confesiuni*, București 1985, 112.
[28] Hans Urs von Balthasar, *The Glory of the Lord. A Theological Aesthetics*, vol. 1, Edinburgh 1982, 119.

de degradare și îi dă orientarea spre spiritualitate[29]. Această afirmație este în acord cu reflecția lui Karl Rahner, care a arătat că omul este constitutiv orientat către transcendent, orice act de cunoaștere implicând implicit deschiderea către Taină[30]. Între cele două tradiții se conturează aceeași idee: persoana este făcută pentru comuniune, iar cunoașterea nu se reduce la un proces intelectual, ci este experiență existențială.

Karol Wojtyła, în lucrarea sa *Love and Responsibility*, a accentuat că libertatea și responsabilitatea sunt condițiile esențiale ale iubirii[31]. Această viziune personalistă confirmă faptul că omul nu poate fi înțeles ca individ izolat, ci ca ființă orientată spre dăruire și comuniune. Ioan Paul al II-lea, prin *Theology of the Body*, a dezvoltat această temă, arătând că trupul uman are valoare sacramentală, fiind locul unde se revelează persoana și unde cunoașterea se transformă în comuniune[32].

Astfel, de la Părinții capadocieni până la reflecțiile catolice moderne, cunoașterea este înțeleasă ca participare la iubire și ca deschidere spre frumusețea divină. Iconografia exprimă vizibil această realitate: chipul reprezentat nu este simplă imagine, ci o poartă către comuniunea cu Dumnezeu.

Dimensiunea hristologică a antropologiei este esențială pentru a înțelege destinul omului. Atanasie cel Mare subliniază în celebra sa lucrare *Despre Întruparea Cuvântului* că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om „pentru ca omul să devină dumnezeu”[33]. Această formulare programatică arată că îndumnezeirea nu este un adaos exterior, ci scopul însuși al creației. În același spirit, Chiril al Alexandriei evidențiază, în comentariul său la Evanghelia după Ioan, că unirea dintre divin și uman în Hristos este fundamentul transformării ființei umane[34].

Maxim Mărturisitorul dezvoltă această perspectivă, explicând că Mântuitorul Hristos, prin voința Sa umană liber asumată, a restaurat libertatea noastră și a făcut posibilă depășirea înstrăinării ontologice de Dumnezeu[35]. Astfel, destinul omului este inseparabil de Persoana lui Hristos, iar antropologia teologică nu poate fi concepută fără dimensiunea hristologică. Dumitru Stăniloae preia această idee patristică și arată că unirea ipostatică este modelul unirii dintre om și Dumnezeu prin har, unire care are drept consecință transfigurarea întregii umanități[36].

În tradiția catolică, Joseph Ratzinger subliniază că Hristos este „logosul întrupat” care luminează atât rațiunea, cât și credința, arătând că numai în El se descoperă adevărul deplin despre om[37]. Romano Guardini, într-o linie asemănătoare, afirmă că omul modern își redescoperă sensul existenței doar prin întâlnirea cu Hristos viu, care devine criteriul unic al adevărului personal[38]. Astfel, întâlnirea cu Hristos nu este doar un eveniment religios, ci revelația esențială a antropologiei.

Astfel, icoana lui Hristos nu este doar o reprezentare artistică, ci mărturia vizibilă a Întrupării și a posibilității comuniunii cu Dumnezeu. De aceea, Sinodul VII Ecumenic a insistat că negarea icoanei echivalează cu negarea realității Întrupării. Chipul zugrăvit al lui Hristos devine garanția că Dumnezeu S-a făcut om și că omul poate deveni asemenea lui Dumnezeu prin har.

Astfel, atât tradiția ortodoxă, cât și cea catolică converg spre aceeași concluzie: Hristos este cheia înțelegerii omului. Antropologia teologică este, în esența sa, hristologică, iar iconografia este expresia vizibilă a acestei realități mântuitoare.

---

[29] Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București 1996, 385.
[30] Karl Rahner, *Foundations of Christian Faith*, New York 1978, 41.
[31] Karol Wojtyła, *Love and Responsibility*, London 1981, 106.
[32] Ioan Paul al II-lea, *Theology of the Body. Human Love in the Divine Plan*, Boston 1997, 112.
[33] Atanasie cel Mare, *Despre Întruparea Cuvântului*, col. PSB 15, București 1987, 116.
[34] Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, col. PSB 41, București 2000, 61.
[35] Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, col. PSB 81, București 1990, 142.
[36] Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Craiova 1993, 72.
[37] Joseph Ratzinger, *Introducere în creștinism*, München 1968, 152.
[38] Romano Guardini, *The Lord*, Chicago 1954, 221.

O altă dimensiune fundamentală a antropologiei este cea pnevmatologică. Dacă Hristos este temelia ontologică a restaurării omului, Duhul Sfânt este cel care actualizează și desăvârșește această restaurare în viața fiecărei persoane. Chiril al Alexandriei arată că Duhul Sfânt locuiește în cei botezați și face posibilă comuniunea lor cu Dumnezeu, transformându-i din simple creaturi în fii adoptivi ai Tatălui[39]. Această lucrare nu este una exterioară, ci o realitate interioară care restaurează și transfigurează ființa umană.

Ioan Scărarul descrie lucrarea Duhului în viața ascetică, subliniind că fără harul Duhului nicio virtute nu poate fi desăvârșită[40]. Această afirmație este susținută și de Maxim Mărturisitorul, care explică faptul că omul nu poate depăși separarea dintre creat și necreat decât prin participarea la energiile divine comunicate de Duhul[41]. Dumitru Stăniloae, interpretând aceste texte patristice, arată că Duhul Sfânt este principiul personalizării și al comuniunii, cel care dăruiește fiecărei persoane unicitate și în același timp capacitatea de deschidere spre ceilalți[42].

În tradiția catolică, Ioan Paul al II-lea a accentuat în enciclica *Dominum et Vivificantem* rolul Duhului Sfânt ca „persoană-iubire", care revelează omului adevărul despre sine și îl conduce la comuniune cu Dumnezeu[43]. Joseph Ratzinger, pe aceeași linie, afirmă că pnevmatologia este inseparabilă de cristologie, pentru că numai în unirea dintre Fiul și Duhul omul devine cu adevărat persoană în comuniune[44]. Această perspectivă confirmă unitatea de viziune dintre Răsărit și Apus, chiar dacă limbajul și accentele diferă.

Iconografia exprimă și ea dimensiunea pnevmatologică: prezența Duhului este simbolizată prin lumina necreată, care transfigurează chipurile sfinților și face vizibilă comuniunea lor cu Dumnezeu. Astfel, icoana nu este doar o reprezentare statică, ci un spațiu al manifestării Duhului, un „sacrament vizual" prin care credincioșii participă la realitatea Împărăției.

Astfel, pnevmatologia se dovedește a fi nucleul dinamic al antropologiei: omul nu rămâne prizonier al propriei naturi, ci este transfigurat de Duhul și introdus în viața Treimii. Această realitate devine vizibilă în icoană, unde chipul omenesc strălucește de lumina Duhului. Dimensiunea ecleziologică a antropologiei arată că persoana nu poate fi înțeleasă în izolare, ci doar ca parte a comunității Bisericii. Grigorie de Nazianz afirmă că „mântuirea nu este a celui care se mântuiește singur, ci a celor care se adună în iubire"[45]. Această idee pune accent pe faptul că identitatea umană se realizează în comuniunea cu ceilalți și cu Dumnezeu. Ioan Gură de Aur, în omiliile sale, accentuează la rândul său dimensiunea comunitară a mântuirii, arătând că Biserica este Trupul lui Hristos, în care fiecare membru are un rol indispensabil[46].

Această viziune este dezvoltată în teologia ortodoxă contemporană de Dumitru Stăniloae, care descrie Biserica drept „spațiul comuniunii" unde persoana își găsește adevărata libertate și valoare[47]. El subliniază că numai prin apartenența la Trupul lui Hristos omul se eliberează de individualism și intră în couminunea iubirii trinitare. În acest sens, ecleziologia și antropologia se întrepătrund, deoarece persoana umană este constitutiv relațională.

În tradiția catolică, Joseph Ratzinger a insistat în *Introducere în creştinism* asupra faptului că actul credinței nu este niciodată individualist, ci întotdeauna comunitar. Credința înseamnă a spune „cred" împreună cu Biserica, iar această apartenență este constitutivă pentru

[39] Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, col. PSB 41, București 2000, 75.
[40] Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, col. PSB 9, București 1992, 133.
[41] Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, col. PSB 81, București 1990, 158.
[42] Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București 1996, 301.
[43] Ioan Paul al II-lea, *Dominum et Vivificantem*, Vatican 1986, 20.
[44] Joseph Ratzinger, *Introducere în creştinism*, München 1968, 215.
[45] Grigorie de Nazianz, *Cele 5 Cuvântări Teologice*, București 1993, 142.
[46] Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Efeseni*, col. PSB 20, București 1997, 51.
[47] Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, București 1997, 25.

identitatea creștină[48]. Romano Guardini, în celebra sa lucrare *The Spirit of the Liturgy*, arată că persoana se formează prin participarea la viața liturgică a comunității, acolo unde unitatea dintre diversitate devine văzută[49]. Astfel, comuniunea eclezială este locul unde se manifestă în mod deplin adevărul despre om.

Iconografia reflectă această dimensiune comunitară: sfinții nu sunt reprezentați izolat, ci în comuniune, în jurul lui Hristos, ca membri ai Trupului Său. De aceea, icoana Bisericii nu este o simplă compoziție artistică, ci o mărturie a realității eshatologice în care toți credincioșii sunt chemați să participe.

Antropologia se dovedește a fi un nucleu al reflecției creștine, deoarece în ea se concentrează toate dimensiunile fundamentale ale teologiei: hristologia, pnevmatologia, ecleziologia și chiar eshatologia. Omul nu este privit ca simplă creatură biologică sau ca individ închis în sine, ci ca persoană chemată la comuniune, creată după chipul lui Dumnezeu și destinată să devină asemănare prin iubire.

Întreaga tradiție, de la Părinții Capadocieni și până la gândirea teologică modernă, confirmă această idee fundamentală: persoana nu există decât în relație, iar libertatea, cunoașterea și adevărul își găsesc împlinirea doar în comuniunea cu Dumnezeu și cu ceilalți. Dacă Răsăritul a accentuat dimensiunea mistică și transformatoare a îndumnezeirii, Apusul a adus în prim-plan responsabilitatea, sacramentalitatea și caracterul personalist al iubirii. Cele două tradiții nu se exclud, ci se completează, oferind împreună o viziune mai deplină asupra misterului uman.

Iconografia reprezintă sinteza văzută a antropologiei. Chipurile zugrăvite în icoane nu sunt simple portrete, ci mărturii vii ale transfigurării și ale comuniunii. Ele arată că omul este destinat să reflecte lumina Treimii și să fie martor al frumuseții divine în lume. Astfel, icoana nu este doar o expresie artistică, ci o teologie în culori, un limbaj al Bisericii prin care se transmite adevărul despre om și despre Dumnezeu.

Privită în ansamblu, antropologia nu este o temă marginală, ci o cheie de lectură a întregii revelații creștine. Ea arată că adevărata identitate a omului nu se definește prin individualism, putere sau autonomie absolută, ci prin comuniune, iubire și dăruire de sine. În această perspectivă, vocația ultimă a omului este aceea de a deveni icoană vie a lui Dumnezeu, oglindind în propria existență frumusețea și unitatea Treimii.

[48] Joseph Ratzinger, *Introducere în creştinism*, München 1968, 54.
[49] Romano Guardini, *The Spirit of the Liturgy*, New York 1930, 67.

BIBLIOGRAPHY:

1. Atanasie cel Mare, Sfântul, *Despre Întruparea Cuvântului*, col. PSB 15, București, 1987.
2. Augustin, Sfântul, *Confesiuni*, București, 1985.
3. Balthasar, Hans Urs von, *The Glory of the Lord. A Theological Aesthetics*, vol. 1, Edinburgh, 1982.
4. Chiril al Alexandriei, Sfântul, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, col. PSB 41, București, 2000.
5. Chiril al Alexandriei, Sfântul, *Glafire*, col. PSB 39, București, 1992.
6. Grigorie de Nazianz, Sfântul, *Cele 5 Cuvântări Teologice*, București, 1993.
7. Grigorie de Nyssa, Sfântul, *Despre fericiri*, col. PSB 30, București, 1982.
8. Guardini, Romano, *The End of the Modern World*, Wilmington, 1998.
9. Guardini, Romano, *The Lord*, Chicago, 1954.
10. Guardini, Romano, *The Spirit of the Liturgy*, New York, 1930.
11. Ioan Damaschin, Sfântul, *Dogmatica*, București, 1993.
12. Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Omilii la Epistola către Efeseni*, col. PSB 20, București, 1997.
13. Ioan Paul al II-lea, Papa, *Dominum et Vivificantem*, Vatican, 1986.
14. Ioan Paul al II-lea, Papa, *Theology of the Body. Human Love in the Divine Plan*, Boston, 1997.
15. Ioan Paul al II-lea, Papa, *Veritatis Splendor*, Vatican, 1993.
16. Ioan Scărarul, Sfântul, *Scara Raiului*, col. PSB 9, București, 1992.
17. Krieg, Robert A., "Romano Guardini's Theology of the Human Person", *Theological Studies*, 59/3, Washington D.C., 1998.
18. Maxim Mărturisitorul, Sfântul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, col. PSB 81, București, 1990.
19. Rahner, Karl, *Foundations of Christian Faith*, New York, 1978.
20. Ratzinger, Joseph, *Dogma e predicazione*, Brescia, 1973.
21. Ratzinger, Joseph, *Europa în criza culturilor*, Cluj-Napoca, 2008.
22. Ratzinger, Joseph, *Introducere în creștinism*, München, 1968.
23. Stăniloae, Dumitru, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Craiova, 1993.
24. Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București, 1996.
25. Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, București, 1997.
26. Wojtyła, Karol, *Love and Responsibility*, London, 1981.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE RECONFIGURATION OF EPISTEMIC PARADIGMS IN THE HUMANITIES: BETWEEN ALGORITHMIC KNOWLEDGE AND HERMENEUTIC INTERPRETATION

Doina David
Assoc. Prof., PhD, "Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș

Abstract: *The advent of Artificial Intelligence (AI) has introduced profound transformations in the humanities, challenging established epistemic paradigms and prompting a reconsideration of knowledge production. This study explores the intersection between algorithmic knowledge and hermeneutic interpretation, examining how AI technologies, from natural language processing to machine learning, influence research methodologies, critical analysis, and interpretive practices. Unlike traditional humanistic inquiry, which relies on contextual understanding, historical insight, and subjective interpretation, AI operates through data-driven algorithms, pattern recognition, and predictive modeling. The tension between these modes of knowledge underscores both opportunities and limitations: AI can process vast corpora of textual, visual, and auditory materials at unprecedented speeds, revealing patterns and connections often imperceptible to human scholars, yet it lacks the nuanced comprehension and ethical judgment inherent in humanistic reasoning. By analyzing case studies across literature, history, and philosophy, this research highlights how AI tools complement, rather than replace, hermeneutic methods, fostering hybrid epistemologies that integrate computational analysis with critical reflection. Furthermore, the study addresses ethical and methodological considerations, including biases embedded in training datasets, the risk of epistemic reductionism, and the implications for scholarly authority and interpretive authenticity. The reconfiguration of epistemic paradigms in the humanities, therefore, is not merely technological but conceptual, prompting scholars to navigate the interplay between algorithmic efficiency and interpretive depth. Ultimately, this work argues that AI's integration into humanistic inquiry necessitates a reflective engagement that balances computational capabilities with the enduring values of critical interpretation, contextual sensitivity, and intellectual pluralism. By situating AI within the continuum of humanistic epistemologies, the study contributes to ongoing debates on the future of knowledge production and the transformative potential of technology in shaping how we understand, analyze, and generate meaning within the humanities.*

Keywords: *Artificial Intelligence, Humanities, Epistemic Paradigms, Hermeneutics, Algorithmic Knowledge*

Introduction

The evolution of artificial intelligence (AI) over the past two decades has profoundly transformed not only the technological field but also the way knowledge is produced, distributed, and interpreted. Whereas in modernity and postmodernity the humanities relied on critical, contextual, and hermeneutic analysis, today we are witnessing the emergence of "non-human actors" capable of generating texts, analyses, and interpretations at a speed and scale unattainable by individuals. This transformation raises essential epistemological questions: Can algorithmic interpretation be considered equivalent to human interpretation? What is the status of knowledge produced by AI? How can the hermeneutic specificity of the humanist be preserved in a world dominated by automated systems?

The acceleration of AI development in recent decades has opened not only new technological horizons but also unprecedented epistemological challenges. While in the modern era knowledge was associated with rationality and the accumulation of information, and in

postmodernity with the plurality of interpretations and contextual relativity, today we face a major shift: the emergence of non-human agents capable of generating texts, syntheses, and even interpretations. This situation fundamentally alters the relationship between knowledge and interpretation, especially within the humanities, where hermeneutic depth and contextual critique represent the methodological core.

The humanist tradition has always understood knowledge as a dynamic process mediated by the subjectivity of the interpreter. Gadamer (1975) argued that understanding is never neutral, bearing the imprint of the interpreter's "horizon of expectation," while Eco (1992) emphasized that interpretation exists in a fragile balance between freedom and the constraints of the text. Within this paradigm, hermeneutics represents the act through which meanings are extracted and negotiated culturally, socially, and historically. However, with the development of AI, interpretation risks being transformed into an algorithmic process devoid of intentionality and human experience.

For example, large language models operate through pattern recognition and probabilistic computation, generating coherent responses without possessing real semantic understanding (Bender & Gebru, 2021). They can produce literary analyses, philosophical syntheses, or historical interpretations that mimic human discourse, but these outputs lack authentic hermeneutic experience. This "simulation of interpretation" provokes an epistemological dilemma: is AI output a form of knowledge, or merely a linguistic artifact that imitates critical thought (Floridi, 2021)?

The issue becomes even more complex with AI's tendency to standardize discourse. Whereas interpretive plurality is a foundational value in the humanities, algorithms tend to reproduce dominant patterns from their training corpora, marginalizing alternative voices and cultural diversity (Margolis, 2020). In this sense, AI not only provides new analytical tools but also implicitly shapes what is considered valid or legitimate knowledge. This creates a major epistemic risk: algorithmic hegemony over the interpretive process. Moreover, AI transforms the role of the humanist scholar. Formerly defined by erudition and the ability to critically integrate diverse sources, the scholar now becomes a curator of algorithmic knowledge — a mediator between automated results and the cultural contexts in which they are applied (Latour, 2005). This shift entails new skills but also a heightened ethical responsibility. Questions such as "Who is the author of an AI-generated interpretation?" or "How can originality persist in a world where algorithms can produce infinite variations?" become central to defining a new ethics of knowledge (Smith & Shum, 2021).

Thus, the theme "Epistemological Challenges: How AI Changes the Relationship Between Knowledge and Interpretation in the Humanities" is not simply about adapting academic methodologies to a new technology — it reflects a paradigm shift. It involves reconfiguring fundamental concepts such as truth, meaning, and interpretation, as well as redefining the role of the researcher in the digital age. Faced with these transformations, the humanities must find a balance between using AI as a powerful processing tool and preserving the hermeneutic, critical, and pluralistic spirit that defines their identity. What follows presents several conceptual landmarks that may guide the analysis of this topic.

1. Traditional Epistemology and the Role of Interpretation versus AI Interpretation

Traditional epistemology focuses on identifying and justifying objective truths, viewing knowledge as a faithful reflection of reality through reason and direct experience. Within this framework, interpretation is an essential human process that organizes, contextualizes, and gives meaning to raw data, mediating between reality and cognitive perception. By contrast, artificial intelligence operates through algorithms that process vast amounts of data and generate "interpretations" based on learned statistical or logical models. Although AI can

identify patterns and produce complex predictions or explanations, its process of "interpretation" remains confined to predefined rules and correlations, lacking the reflexive and contextual dimension typical of human thought.

Thus, while AI amplifies information-processing capabilities and may reveal connections invisible to the human mind, deep understanding and critical evaluation of meaning remain the domain of human interpretation. Compared with traditional epistemology, where interpretation involves judgment, values, and experience, AI offers an instrumental and predictive form of "interpretation," highlighting both the complementarity and the limits of automatic knowledge relative to human reflection.

The humanities were built on the premise that interpretation lies at the heart of knowledge. Gadamer's hermeneutic philosophy (1975) and Umberto Eco's semiotics (1992) emphasized that understanding a text or cultural phenomenon is always conditioned by context, horizon of expectation, and the interaction between subject and object. Knowledge was not an objective product but a dialogic process between interpreter and material. AI alters this model by introducing algorithmic mechanisms that can produce results resembling interpretation but lacking intentionality or consciousness. Unlike the human interpreter, AI functions through pattern recognition, generating coherent texts without genuine comprehension of meaning (Floridi, 2021). This difference produces a fundamental epistemological tension.

2. AI Between Knowledge and Simulation

In the context of rapid technological evolution, artificial intelligence occupies a central place in contemporary epistemological and ethical reflections. Conceptually, AI lies at the intersection of knowledge and simulation, raising fundamental questions about the nature of understanding and the limits of algorithms.

On one hand, AI represents an advanced form of information processing capable of collecting data, identifying patterns, and generating seemingly "intelligent" solutions. This suggests a model of knowledge that imitates human cognition. Yet, the essential difference lies in the absence of consciousness and intuition: AI does not "understand" reality in the phenomenological sense but operates through the simulation of reasoning.

On the other hand, AI's simulation can serve as a valuable epistemic instrument, enabling hypothesis testing, complex modeling, and the expansion of human analytical capacity. Nonetheless, this simulation remains dependent on input data and parameters, demanding critical attention to interpretive limits and the risk of "illusory knowledge." Thus, AI does not replace human understanding but complements it through sophisticated simulation — creating an interactive space between algorithmic intelligence and rational judgment. Consequently, the dialogue between knowledge and simulation becomes essential for understanding AI's role in contemporary society and for developing ethical, effective applications.

A primary epistemological challenge concerns the boundary between knowledge and simulation. Large language models (such as GPT) can produce literary analyses or philosophical essays of apparent sophistication. Yet, these are not hermeneutic interpretations but probabilistic simulations of language (Bender & Gebru, 2021). The key question, therefore, is: Can AI-generated output be considered a form of knowledge? The answer depends on one's epistemological stance. From a positivist perspective, AI may be viewed as a tool for objectifying data, capable of revealing hidden patterns. From a hermeneutic viewpoint, however, the absence of intentionality renders such results mere linguistic artifacts devoid of interpretive authenticity (Holmes, 2020).

3. Redefining the Role of the Humanist Researcher

The emergence of AI also entails a transformation of the researcher's role. While in the past scholarship emphasized erudition, today the researcher becomes a curator of algorithmic knowledge, responsible for verifying, contextualizing, and critiquing machine-generated results. The humanist interpreter no longer competes directly with AI but mediates between the "algorithmic voice" and the cultural or value-based frameworks of the discipline (Latour, 2005). This new responsibility requires expanded epistemological and ethical competences: verifying biases, understanding model limitations, and identifying areas where human interpretation remains indispensable (Smith & Shum, 2021).

4. The Uniformization of Discourse and the Risk of Epistemic Hegemony

A central feature of the humanities is interpretive plurality. Hermeneutics rests on the idea that a text does not have a single valid interpretation but many, depending on theoretical and cultural contexts. AI, however, tends to standardize discourse, producing standardized answers derived from dominant patterns. The danger lies in establishing an epistemic hegemony in which the "valid" interpretation is the one produced by algorithms, thereby marginalizing alternative or minority voices (Margolis, 2020).

This has not only theoretical but also political consequences: cultural and epistemic diversity can be threatened by algorithms trained on limited datasets. Ironically, the very tools designed to enhance intellectual diversity can contribute to the homogenization of academic discourse, reinforcing what theorists term "epistemic hegemony."

Such hegemony occurs when particular ways of knowing, interpreting, and validating information become dominant, while alternative or marginal perspectives are diminished or ignored. Since AI systems are trained on large pre-existing data sets that reflect prevailing academic or cultural patterns, AI-assisted research risks reproducing and amplifying dominant norms reducing space for innovation, critique, and divergent reflection, which are central to the humanities. Moreover, excessive reliance on algorithmic suggestions can limit scholars' and students' ability to develop original arguments, challenge consensus, and explore multiple interpretations of cultural or social phenomena. As a result, AI may shift from being a tool that amplifies critical thought to one that standardizes it favoring what is "approved" or "dominant" in its data sources.

Therefore, integrating AI into the humanities must be accompanied by critical reflection on algorithmic limits, monitoring its impact on epistemic diversity, and promoting a balanced interaction between human judgment and technological tools. Only thus can we avoid epistemic hegemony and preserve the humanistic essence of research the freedom to explore, interpret, and contest cultural reality in a plural and dynamic framework.

5. The Ontology of Knowledge in the Age of AI

The ontology of knowledge understood as reflection on the "being" of knowledge acquires a radically new dimension in the age of artificial intelligence. If, for Heidegger, being revealed itself through modes of presence and understanding of the world, today we witness the emergence of an artificial presence that participates in the disclosure of truth. Knowledge is no longer solely a human act grounded in conscious intentionality; it is configured as a hybrid field in which the algorithm intervenes in the constitution of meaning. In this sense, AI becomes not just a tool but part of the "horizon of disclosure" through which humans relate to the world.

Lyotard spoke of the fragmentation of grand narratives and the proliferation of language games. The digital era, amplified by AI, not only confirms this view but radicalizes it: knowledge multiplies within a network of statements generated, verified, or distorted by non-human systems. Derrida, through deconstruction, would invite us to see AI as a new kind of

"writing," where différance and the deferral of meaning occur algorithmically. Truth no longer appears as a fixed essence but as flux, instability, and continual reconfiguration.

Thus, the ontology of knowledge in the AI era requires reevaluating the relationship between being and technology. If once technology was merely a means, it has now become a constitutive medium of understanding. The question is no longer simply "What is knowledge?" but "What is the being of knowledge when it arises from the interaction between human and machine?"

In modernity, knowledge was associated with discovering objective truth; postmodernism introduced constructivism, emphasizing the relative and contextual nature of truth. In the AI era, a new epistemological paradox emerges: algorithmic knowledge appears objective through scale and neutrality but in fact reproduces cultural and structural biases embedded in data (Harari, 2018). AI thus creates a hybrid form of knowledge simultaneously objective and constructivist forcing the humanities to rethink traditional distinctions between objectivity and subjectivity.

6. The Ethical Dimension and Epistemic Responsibility

The ethical problem is directly linked to the epistemological one. Who is the author of an AI-generated interpretation? What does originality mean in a context where algorithms can produce infinite variations? These questions call for a new ethics of knowledge based on transparency, responsibility, and acknowledgment of technological limits (Floridi, 2021).

At the same time, humanists bear the mission of preserving the critical spirit and reminding us that meaning cannot be reduced to statistical processing. Authentic interpretation requires experience, intentionality, and dialogue elements AI cannot reproduce.

New "ethics of knowledge" therefore crystallize around several principles: epistemic responsibility, algorithmic transparency, and recognition of technological limits. Epistemic responsibility means that researchers must assume the consequences of their methodological decisions and avoid outsourcing critical thinking to AI. Algorithmic transparency involves explaining how an algorithm shapes data selection, interpretation, and presentation, allowing objective evaluation of results. Recognition of limits means understanding that AI can detect patterns but cannot replace the intuition and deep reflection essential to interpreting complex cultural and historical phenomena.

In fields such as comparative literature or art history, automation may increase efficiency but risks simplifying interpretive complexity and diminishing critical judgment. Consequently, ethical knowledge in the digital age requires balancing efficiency with depth, innovation with intellectual autonomy, and technological progress with the preservation of humanistic values. Ultimately, AI should be seen as a valuable research partner, not a replacement for critical thought. Academic ethics must evolve to ensure that technological progress serves — rather than substitutes — humanistic inquiry.

Conclusions

Artificial intelligence is radically transforming the relationship between knowledge and interpretation in the humanities. It introduces a form of "algorithmic knowledge" that simulates interpretation but cannot fully replace it. The fundamental epistemological challenge is to find a balance between using AI as a tool and preserving the hermeneutic specificity of the humanities. Thus, the role of the humanist scholar becomes more complex: not only interpreter, but also critic, mediator, and defender of epistemic plurality. Only through a reflexive and ethical approach can the humanities coexist productively with AI, maintaining their relevance and specificity in the digital age.

The transformations generated by the development of artificial intelligence require a profound reevaluation of the relationship between knowledge and interpretation, particularly within the humanities. Traditionally, these disciplines have placed hermeneutics and critical reflection at their core, but the emergence of non-human agents capable of generating complex linguistic content raises fundamental questions about the very nature of knowledge. The issue goes beyond the technical utility of AI, touching upon epistemological and ethical dimensions concerning the status of truth, the authority of the interpreter, and the diversity of meanings.

On the one hand, AI offers extraordinary opportunities for text analysis and processing, the discovery of patterns invisible to the human eye, and the democratization of access to informational resources (Smith & Shum, 2021). In this sense, it can be considered an epistemic instrument that augments human capacities, much like the printing press revolutionized access to knowledge in modernity (Eisenstein, 1980). On the other hand, the "scholastic" nature of linguistic algorithms (Bender & Gebru, 2021) and their lack of intentionality carry the risk of confusing the simulation of interpretation with the authentic hermeneutic act. This ambivalence calls for a rethinking of the role of the humanist scholar. Rather than being replaced, they become mediators between algorithmic results and the cultural context of interpretation (Latour, 2005). Through this role, the humanist does not lose their epistemic function but reorients it—from the exhaustive accumulation of data to the critical filtering and contextualization of meaning. As Floridi (2021) emphasizes, in the information age the key is no longer mere access to data, but the ability to transform information into relevant and responsible knowledge.

At the same time, there is a real danger of epistemic homogenization. AI models, trained on dominant textual corpora, risk reproducing and reinforcing hegemonic cultural paradigms, marginalizing alternative interpretations or minority voices (Margolis, 2020). This phenomenon can lead to what might be called an "algorithmic hegemony of knowledge," which runs counter to the fundamental principle of humanism: interpretive plurality (Gadamer, 1975). In this context, the ethical responsibility of the researcher is to preserve a space for diversity, critique, and dialogue—integrating AI as a resource, but not as a substitute for human experience.

In conclusion, the epistemological challenges brought by artificial intelligence do not represent a fatal threat to the humanities, but rather an invitation to reinvent themselves. Integrating AI into research can broaden the methodological horizon and open new avenues of exploration, provided that the critical, hermeneutic, and ethical dimensions remain intact. The humanities have the opportunity to redefine what it means "to know" and "to interpret" in the digital era—preserving the human specificity of reflection on meaning and assuming an active role in shaping the epistemological future.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alvarado, R. (2023). *AI as an Epistemic Technology*. Science and Engineering Ethics, 29(3), 1-15. https://doi.org/10.1007/s11948-023-00451-3
2. Bender, E. M., & Gebru, T. (2021). On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big? *Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, 610–623.
3. Berry, D. M. (2022). *AI, Ethics, and Digital Humanities*. In *The Bloomsbury Handbook to the Digital Humanities* (pp. 446-460). Bloomsbury Academic.
4. Eco, U. (1992). *Interpretation and overinterpretation*. Cambridge University Press.
5. Eisenstein, E. L. (1980). *The printing press as an agent of change*. Cambridge University Press.
6. Floridi, L. (2021). *The logic of information: A theory of philosophy as conceptual design*. Oxford University Press.
7. Gadamer, H.-G. (1975). *Truth and method*. Continuum.
8. Harari, Y. N. (2018). *21 Lessons for the 21st Century*. Jonathan Cape.
9. Holmes, D. (2020). *Digital humanities and the challenge of AI*. Routledge.
10. Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
11. Margolis, J. (2020). *The fate of interpretation: Hermeneutics and AI in the humanities*. Palgrave Macmillan.
12. Resnik, D. B. (2024). *The Ethics of Using Artificial Intelligence in Scientific Research*. SpringerLink. https://link.springer.com/article/10.1007/s43681-024-00493-8
13. Smith, M., & Shum, H. (2021). *The future computed: Artificial intelligence and its role in society*. Microsoft Press.
14. Times of India. (2025). *JNU school edits rulebook for AI in research, plagiarism check to apply*. https://timesofindia.indiatimes.com/city/delhi/jnu-school-edits-rulebook-for-ai-in-research-plagiarism-check-to-apply/articleshow/124129295.cms

TRANSPARENCY, COMPLIANCE, AND INTEGRITY: ROMANIA FACING INTERNATIONAL CORPORATE GOVERNANCE STANDARDS

Simona Moise
Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University, Craiova

Abstract: *The manner in which Romania aligns with international corporate governance standards is particularly interesting, focusing on three essential principles: transparency, compliance, and integrity. Legislative developments, corporate practices, and the degree of integration of Romanian companies into European and international regulatory frameworks are the core of this study. Both international and Romanian sources have been used to provide a contextualized analysis relevant to the national economic environment.*

1. Introduction

Corporate governance represents a set of principles, norms, and practices that regulate the administration and control of an organization. In Romania, interest in this field increased significantly after 2000, along with the intensification of economic reforms, European Union accession, and the development of the capital market[1]. International standards (OECD, EU, World Bank) have directly influenced Romanian legislative architecture; however, the practical adaptation of these norms depends on institutional maturity, management quality, and organizational culture[2]. In this context, transparency, compliance, and integrity become determining factors for the efficiency of corporate governance, as well as for the competitiveness of Romanian companies[3].

2. Transparency – The Fundamental Condition for Effective Governance

Transparency is one of the fundamental pillars of corporate governance, being essential for the efficient functioning of markets and for strengthening trust among all actors involved in the life of an organization: shareholders, management, investors, financial institutions, and the general public. In Romanian literature, transparency is defined both as "the organization's ability to communicate clear and relevant information" and as "the willingness to expose decisions and internal processes to stakeholders"[4].

In the post-communist Romanian economy, transparency is not only a legal requirement but also a cultural process. The transition from an opaque and centralized management model to an open, responsibility-oriented, and continuously communicative model is influenced by political, administrative, and economic factors[5].

Transparency contributes to reducing information asymmetries, preventing abuses of power, and limiting corruption, being essential for developing a healthy investment climate and

[1] Țarțavulea, R. I., IMPLEMENTATION OF CORPORATE GOVERNANCE PRINCIPLES IN ROMANIA, Romanian Economic Journal, 2014, pp. 45-60.
[2] Bărbulescu, A., Hagiu, A., THE QUALITY OF CORPORATE GOVERNANCE IN ROMANIA, Journal of Economic Studies, 2022, vol. 3, pp. 97-106.
[3] Giurca Vasilescu, L., CORPORATE GOVERNANCE IN DEVELOPING AND EMERGING COUNTRIES. THE CASE OF ROMANIA, 2017, Editura ASE, București, pp. 88-102.
[4] Fülöp, M. T., CORPORATE GOVERNANCE – THE ROLE AND APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF TRANSPARENCY, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2011, p. 45.
[5] Țarțavulea, R. I., IMPLEMENTATION OF CORPORATE GOVERNANCE PRINCIPLES IN ROMANIA, Romanian Economic Journal, 2014, pp. 50-52.

increasing the competitiveness of Romanian companies[6]. Specific practices include reporting and disclosure mechanisms, such as the "Comply or Explain" principle applied by companies listed on the Bucharest Stock Exchange[7].

Although Romania has made significant progress in the last twenty years in creating a legislative framework compatible with European standards, its application remains uneven, and the level of transparency varies among economic entities[8].

2.1.Romanian Legislative Framework on Corporate Transparency

The development of Romanian corporate transparency legislation has been strongly influenced by EU accession and alignment with OECD standards. Romania has created a complex legal framework, consisting of laws, ordinances, ASF regulations, guides, and corporate governance codes, which together form a theoretically coherent system, though its practical application remains challenging for many organizations[9].

- **Law no. 24/2017** regulates the reporting obligations of companies listed on the Bucharest Stock Exchange. It requires the publication of audited annual financial reports according to international standards, semi-annual and quarterly reports in an accessible format, and the disclosure of material events that could affect stock prices. The law also requires issuers to ensure equal and simultaneous access to information for all investors[10].
- **Law no. 111/2016** introduced a clear governance framework for public enterprises, aligned with international best practices. It mandates the publication of financial statements and activity reports, reporting of performance indicators, publication of selection criteria for managers and board members, transparency in remuneration, and the implementation of internal reporting and control procedures[11].
- **The BVB Corporate Governance Code** operates on the "apply or explain" principle and establishes standards for board structure, remuneration policy transparency, risk reporting, shareholder dialogue, and corporate social responsibility[12]. In practice, implementation often remains formal; some companies provide general explanations instead of actual compliance[12].
- **Directive 2014/95/EU transposition** introduced mandatory non-financial reporting for large companies, addressing ESG (environmental, social, and governance) aspects. Although initially superficial, an increasing number of Romanian companies are adopting standards such as GRI, demonstrating the progressive maturation of transparency culture[13].

Other regulatory acts supporting corporate transparency include:

- Law no. 544/2001 on free access to public information
- Government Emergency Ordinance no. 109/2011, precursor to Law 111/2016
- ASF regulations regarding investor information
- Ministry of Finance regulations on standardized reporting

---

[6]Hagiu, A., Bărbulescu, M., THE QUALITY OF CORPORATE GOVERNANCE IN ROMANIA, Journal of Economic Studies, 2022, vol. 3, pp. 97-106.

[7]Apostol, C., CORPORATE GOVERNANCE IN ROMANIA, CBU International Conference Proceedings, 2019, pp. 88-95.

[8] Teză de doctorat – GUVERNANȚA CORPORATIVĂ ȘI TRANSPARENȚA INFORMAȚIONALĂ, Universitatea Babeș-Bolyai, 2018, pp. 120-125.

[9] Alina Androniceanu, Jocelyne Bourgon, *Reinventarea administrației publice: responsabilitate și performanță*, București, Editura ASE, 2017, p. 101–105.

[10] Legea nr. 24/2017 privind emitenții de instrumente financiare și operațiunile pe piața de capital, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 390/2017.

[11] Legea nr. 111/2016 privind guvernanța corporativă a întreprinderilor publice, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 465/2016.

[12] Bursa de Valori București, *Codul de Guvernanță Corporativă al BVB*, București, 2020, p. 12–18.

[13] Ministerul Finanțelor, *Transparența non-financiară și raportarea ESG în România*, București, 2021, p. 25–32.

These regulations, while complex, form a coherent framework facilitating transparency and managerial accountability, although their application depends on organizational resources and culture[14].

2.2.Limitations and Challenges Regarding Corporate Transparency in Romania

Despite legislative progress and theoretically robust governance mechanisms, Romania faces multiple practical limitations and challenges affecting the effective application of corporate transparency. These difficulties are cultural, organizational, and technological, influencing both private companies and public enterprises[15].

2.2.1. Formal and Superficial Transparency

A primary challenge is formal transparency, characterized by reporting practices aimed solely at satisfying legal requirements, without providing genuinely useful information for investors or the public. Romanian studies emphasize that published documents are often excessively technical, incomplete, general, and oriented more toward compliance than information quality. In specialized literature, this practice is called "mimetic reporting"[16].

2.2.2. Lack of an Organizational Culture Oriented Toward Transparency

Many organizations, particularly state-owned enterprises, treat public communication as a bureaucratic obligation rather than a strategic instrument. Mentalities persist that internal information should be protected, transparency may create vulnerabilities, or expose managerial deficiencies. This limited organizational culture affects decision-making and reporting quality[17].

2.2.3. Insufficient Digitalization

Digitalization of reporting processes represents another obstacle. Although progress exists, many companies and public enterprises have outdated websites, hard-to-access documents, and lack integrated reporting platforms. These technical deficiencies particularly affect SMEs and companies with limited resources[18].

2.2.4. Lack of Professionalization of Reporting Staff

Transparency quality is directly linked to the competencies of those managing reporting. In many companies, reporting tasks are carried out by personnel without specific training in finance, corporate communication, governance, or ESG. This leads to frequent errors and low-quality information[19].

2.2.5. Political Influence in Public Enterprises

Transparency in public enterprises is often affected by political interference. Appointments to boards are not always based on professional criteria, and managerial independence is limited. Reporting may be oriented toward justifying political decisions rather than objective analysis, generating conflicts of interest and weak internal control[20].

---

[14] Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 663/2001.
[15] Legea nr. 111/2016 privind guvernanța corporativă a întreprinderilor publice, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 465/2016
[16] Legea nr. 24/2017 privind emitenții de instrumente financiare și operațiunile pe piața de capital, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 390/2017.
[17] Legea nr. 111/2016 privind guvernanța corporativă a întreprinderilor publice, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 465/2016
[18] Alina Androniceanu, Jocelyne Bourgon, *Reinventarea administrației publice: responsabilitate și performanță*, București, Editura ASE, 2017, p. 101–105.
[19] ARACIP, *Ghid de bune practici pentru raportarea corporativă*, București, 2021, p. 19–24.
[20] Curtea de Conturi a României, *Raport anual privind întreprinderile publice*, București, 2022, p. 42–48.

2.2.6. Large Differences Between Private and Public Companies

Another challenge is the polarization between private companies, especially multinationals that adopt international transparency standards, and public enterprises or SMEs, which lag significantly. This discrepancy affects corporate governance uniformity and limits system credibility[21].

2.2.7. Low Investor Engagement

In Romania, institutional investors are still few, and individual investors lack a tradition of corporate activism. Consequently, demand for quality information remains low, reducing pressure on companies to be transparent and accountable[22].

In conclusion, challenges in corporate transparency are not only related to the legal framework, which is relatively well-developed, but also to organizational culture, staff professionalization, insufficient digitalization, and political influence. Overcoming these limitations is essential for consolidating efficient and credible corporate governance in Romania.

3. Compliance – Legal Obligation versus Strategic Instrument

Compliance represents the set of mechanisms through which an organization ensures that its activities comply with applicable legislation, internal policies, and professional ethical standards. While initially compliance was perceived as an externally imposed requirement, it has increasingly become a strategic instrument integrated into risk management, reputation management, and corporate governance. The evolution of compliance in Romania reflects a complex transition influenced by European integration, digitalization, and the professionalization of the financial and banking sector.

3.1.The Evolution of Compliance in Romania

Compliance, as a formal function, began to take shape in Romania in the early 2000s, in the context of regulatory modernization and preparations for accession to the European Union[23]. The National Bank of Romania played a decisive role by introducing strict requirements regarding internal control, audit, governance, and risk management[24]. These measures contributed to the professionalization of the field and encouraged credit institutions to establish the first specialized compliance departments.

As financial markets became increasingly integrated into the European space, compliance was adopted as an essential instrument of institutional credibility[25]. Companies listed on the stock exchange were required to implement transparent reporting procedures, mechanisms for controlling conflicts of interest, and codes of ethics in line with European corporate governance regulations[26].

However, the private sector exhibits uneven development. Large multinational companies have introduced ethics and compliance policies aligned with global standards (FCPA, UK Bribery Act, GDPR), benefiting from financial resources, expertise, and dedicated programs[27]. By contrast, small and medium-sized enterprises often perceive compliance as an administrative burden that is difficult to implement in the absence of specialized personnel[28].

---

[21] Ministerul Finanțelor, *Raport privind guvernanța corporativă în România*, București, 2021, p. 33–40.
[22] Bursa de Valori București, *Activismul investitorilor și transparența corporativă*, București, 2020, p. 21–28.
[23] Vintilă, G., *Guvernanța corporativă în România*, București, Editura ASE, 2012, p. 74–77.
[24] Banca Națională a României, *Reglementări privind controlul intern, auditul intern și administrarea riscurilor*, București, 2000–2020.
[25] OECD, *OECD Principles of Corporate Governance*, Paris, OECD Publishing, 2021.
[26] Bursa de Valori București, *Codul de Guvernanță Corporativă*, București, 2020.
[27] OECD, *Guidelines on Anti-Corruption and Integrity for State-Owned Enterprises*, Paris, OECD Publishing, 2023.
[28] Popescu, L., *Conformitatea în IMM-uri*, București, Editura Pro Universitaria, 2021, p. 65–70.

This structural difference has generated a mixed landscape: some sectors (banking, energy, telecommunications) have developed robust mechanisms, while others continue to operate with minimal practices, primarily oriented toward avoiding sanctions[29].

3.2.Obstacles to the Development of a Compliance Culture

Romanian and European literature highlights the existence of cultural, organizational, and systemic barriers that slow the maturation of the compliance function within corporate governance . Among the most significant obstacles is the authoritarian or informal managerial style still present in many Romanian organizations, which limits decision-making transparency and employee accountability[30]. In such contexts, compliance is perceived more as a hierarchical control tool than as a mechanism supporting good governance.

Another major impediment is the shortage of compliance specialists. As a relatively new field in Romania, educational and professional training offerings remain insufficiently developed, and many organizations lack qualified personnel capable of managing compliance risks in an integrated manner[31]. This situation particularly affects small and medium-sized enterprises, where the compliance function is often combined with other administrative responsibilities.

Moreover, the ambiguous relationship between public administration and the political sphere generates legislative unpredictability and difficulties in the coherent application of compliance rules[32]. Frequent changes in the regulatory framework and political interference in decision-making processes reduce the effectiveness of governance mechanisms and discourage long-term investments in robust compliance systems.

Last but not least, the perception of compliance as an "external bureaucracy" persists, being predominantly associated with regulatory oversight activities rather than with internal risk management and organizational value creation[33]. This approach limits the strategic role of compliance and transforms it into a formal exercise of minimal legal adherence.

In this context, compliance often remains a predominantly reactive process, focused on avoiding sanctions rather than on prevention and institutional performance . Transforming compliance into a strategic advantage requires sustained efforts in continuous training, cultural change, and the strengthening of corporate governance across all economic sectors.

4. Integrity – From Moral Requirement to Organizational Instrument

In Romanian academic literature, integrity is conceptualized as a fundamental dimension of ethical governance and institutional performance. Authors such as **Andronicean**u emphasize that integrity represents a *"mechanism of moral self-regulation of the organization"*, which goes beyond mere legal compliance and extends to organizational culture and professional responsibility[34]. Similarly, **Matei and Matei** argue that the sustainability of both public and private institutions depends on their capacity to integrate values such as transparency, impartiality, and accountability into managerial processes[35].

In Romania, strengthening integrity has become a major objective of administrative reform following accession to the European Union. Institutions such as the **National Integrity Agency**

[29] Păun, C., „Evoluția guvernanței corporative în România", *Studii Economice*, nr. 4/2019, p. 41–46.
[30] Vintilă, G., *Guvernanța corporativă în România*, București, Editura ASE, 2012, p. 112–115
[31] Mureșan, D., *Cultura organizațională în România*, București, Editura ASE, 2015, p. 67–72.
[32] Zaiț, A., *Etică și guvernanță corporativă*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2018, p. 89–93.
[33] Păun, C., „Evoluția guvernanței corporative în România", *Studii Economice*, nr. 4/2019, p. 44–47.
[34] Androniceanu, A., ETICA ȘI INTEGRITATEA ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ, Editura ASE, București, 2016, p. 72.
[35] Matei, L., Matei, A., GOOD GOVERNANCE AND PUBLIC INTEGRITY, Editura Economică, București, 2012, pp. 45–48.

(ANI) emphasize in their annual reports that integrity constitutes an essential pillar of administrative capacity and of public trust in state institutions[36].

4.1.Ethical Standards in Romanian Organizations

In recent years, Romanian public and private organizations have adopted a range of instruments aimed at promoting ethics and integrity, a process significantly influenced by European standards and international compliance pressures.

Codes of ethics and conduct

The adoption of ethical codes is regulated by **Law no. 7/2004 on the Code of Conduct of Civil Servants** and **Law no. 477/2004 on the Code of Conduct of Contractual Staff in Public Authorities and Institutions**. These legal acts establish the fundamental principles of professional behavior in the public sector. Empirical studies conducted by **Băluță and Iancu** show that the implementation of ethical codes contributes to the standardization of professional conduct and strengthens individual accountability within public institutions[37].

Anti-corruption programs

The **National Anti-Corruption Strategy (SNA)** has required public institutions to implement formal corruption-prevention programs, including periodic risk assessments, staff training, and internal procedure monitoring. Reports issued by the **Ministry of Justice** indicate a gradual professionalization of anti-corruption mechanisms and an increase in institutional prevention capacity[38].

Internal reporting mechanisms (whistleblowing)

The adoption of **Law no. 361/2022 on the protection of whistleblowers** has created the premises for the development of a coherent internal reporting system in both public and private organizations. Analyses conducted by the **Konrad Adenauer Foundation** indicate that the implementation of whistleblowing mechanisms enhances organizational transparency and reduces the risk of institutional abuse[39].

Management of conflicts of interest

The **PREVENT system**, developed by the **National Integrity Agency (ANI)**, represents one of the most advanced digital tools for the automatic identification of conflicts of interest in public procurement. Its operation has contributed to reducing vulnerabilities in public resource allocation and increasing transparency in decision-making processes[40].

Implementation of ISO 37001 – Anti-bribery management system

The international standard **ISO 37001** has been adopted by an increasing number of Romanian institutions and companies as a tool for professionalizing anti-bribery procedures. Guidelines issued by **ARACIP** highlight that implementing this standard strengthens organizations' capacity to prevent, detect, and manage ethical and corruption-related risks[41].

[36] Agenția Națională de Integritate, RAPORT ANUAL, București, 2022.
[37] Băluță, O., Iancu, D., CODURILE ETICE ȘI RESPONSABILITATEA PROFESIONALĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ, Revista Transilvană de Științe Administrative, 2015, pp. 33–41.
[38] Ministerul Justiției, RAPORT DE EVALUARE A STRATEGIEI NAȚIONALE ANTICORUPȚIE, București, 2021.
[39] Konrad Adenauer Stiftung, WHISTLEBLOWING AND INTEGRITY IN ROMANIA, București, 2022.
[40] Agenția Națională de Integritate, PREVENT – RAPORT DE ACTIVITATE, București, 2021.
[41]ARACIP, GHID PRIVIND IMPLEMENTAREA STANDARDULUI ISO 37001, București, 2020.

4.2.Challenges in the Application of Integrity in Romania

Despite the progress achieved, the application of integrity principles in Romanian organizations continues to face a series of structural and cultural obstacles.

Persistence of social tolerance toward unethical behavior

Research conducted by **Mungiu-Pippidi** indicates that Romanian society still exhibits a relatively high tolerance toward low-level corruption, which weakens social pressure on institutions to comply with integrity standards[42].

Political influence over public institutions

Reports of the **Court of Accounts**, corroborated by analyses conducted by the **Institute for Public Policy**, show that political interference negatively affects managerial professionalism and generates significant vulnerabilities in terms of transparency and fairness in decision-making[43].

Deficit of an accountability-oriented organizational culture

Specialists emphasize that the effective implementation of integrity cannot succeed without a change in organizational mindsets and without the development of a culture based on accountability, self-evaluation, and continuous institutional learning[44].

In conclusion, integrity in Romania has evolved from a predominantly moral requirement into an organizational instrument with strategic relevance for governance quality and institutional performance. However, consolidating integrity requires sustained efforts aimed at cultural transformation, professionalization, and the depoliticization of public management.

5. Regulations on Reporting and the Modernization of the Corporate Governance Framework

Compared to Western European countries, Romania has adopted several important regulations aimed at strengthening transparency and corporate governance. These developments reflect both internal reform efforts and external pressures stemming from European integration and alignment with international standards:

- **Modernization of the legal framework for public enterprises** – legislation governing state-owned enterprises has been updated in order to align with international standards, including the OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises[45].
- **OECD candidate status and formal opinions in the integration process** – Romania has received a formal opinion from the OECD Corporate Governance Committee regarding its alignment with the G20/OECD Principles of Corporate Governance[46].

These developments are essential, as OECD and EU standards place strong emphasis on decision-making transparency, board accountability, and comprehensive reporting of both financial and non-financial performance.

---

[42] Mungiu-Pippidi, A., THE QUEST FOR GOOD GOVERNANCE, Cambridge University Press, 2015, pp. 132–135 (studiu frecvent utilizat în literatura românească).

[43] Curtea de Conturi a României, RAPORT PUBLIC ANUAL, București, 2020; Institutul pentru Politici Publice, GUVERNANȚĂ ȘI INTEGRITATE, 2021.

[44] Matei, A., MANAGEMENT PUBLIC ȘI RESPONSABILITATE INSTITUȚIONALĂ, Editura Economică, București, 2014, pp. 90–95.

[45] OECD, *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises*, Paris, 2015; updated editions referenced in Romanian policy documents.

[46] OECD Corporate Governance Committee, *Romania – Accession Review and Formal Opinion*, Paris, 2023.

5.1.The Role of National Institutions

National institutions play a crucial role in overseeing the implementation and enforcement of governance and transparency standards, including:

- **Financial Supervisory Authority (ASF)** – responsible for supervising financial markets and monitoring the reporting obligations of publicly listed companies[47].
- **National Integrity Agency (ANI)** – responsible for preventing conflicts of interest and supervising managerial integrity in both public institutions and state-owned enterprises.
- **Court of Accounts** – the supreme audit institution responsible for auditing public administration and state-owned companies[48].
- **Ministry of Finance** – coordinates fiscal policy and the harmonization of national regulations with EU and OECD standards[49].

However, the effectiveness of these institutions depends largely on functional independence, legislative stability, and the availability of adequate financial and human resources[50].

5.2.Romania in Relation to International Standards (OECD, EU, and the World Bank)

International assessments provide a mixed picture of Romania's progress in aligning with global governance standards:

- **Legislative progress and technical consultations** – Romania is currently engaged in an extended OECD accession process, involving technical missions and consultations with international experts[51].
- **Uneven implementation** – the effective application of governance rules remains fragmented, with persistent challenges such as political appointments to boards of directors and insufficient professionalization of public management.
- **World Bank perspectives** – governance quality and institutional capacity continue to represent constraints on economic development, highlighting the need to strengthen transparency and integrity mechanisms[52].

OECD standards further recommend the implementation of robust anti-corruption mechanisms and effective internal control systems for state-owned enterprises, emphasizing the role of integrity and accountability as prerequisites for sustainable economic performance.

6. Governance Failures in Romania

Corporate governance represents a fundamental pillar of the efficient and transparent functioning of companies, particularly state-owned enterprises. In the academic literature, it is defined as the set of rules, processes, and practices through which managerial accountability, decision-making transparency, and the integrity of leadership are ensured[53].

In the context of Romania's accession to the European Union and its gradual alignment with the standards of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), the national legislative and institutional framework for corporate governance has been progressively adapted through the adoption of laws, codes, and guidelines inspired by international best practices[54]. Nevertheless, the analysis of reports issued by oversight institutions and academic studies indicates the persistence of **suspicions of governance**

[47] Autoritatea de Supraveghere Financiară, *Raport anual*, București, 2022.
[48] Curtea de Conturi a României, *Raport public anual*, București, 2021.
[49] Ministerul Finanțelor, *Strategia de armonizare legislativă cu standardele UE și OECD*, București, 2022.
[50] Ministerul Finanțelor, *Strategia de armonizare legislativă cu standardele UE și OECD*, București, 2022.
[51] OECD Corporate Governance Committee, *Romania – Accession Review and Formal Opinion*, Paris, 2023.
[52] World Bank, *Romania – Country Economic Memorandum: Governance and Institutional Capacity*, Washington D.C., 2021.
[53] Androniceanu, A., *Guvernanța publică și performanța instituțională*, Editura Economică, București, 2019.
[54] OECD, *Principles of Corporate Governance*; European Commission, *Corporate Governance Frameworks in EU Member States*.

failures, reflecting significant gaps between formal norms and their effective implementation in practice[55].

These suspicions do not constitute legal accusations but rather signals regarding the incomplete or uneven application of fundamental corporate governance principles, such as board independence, transparency of decision-making processes, effectiveness of internal control mechanisms, and compliance with codes of conduct. The analysis of these dysfunctions is essential for identifying systemic vulnerabilities and for strengthening integrity and managerial accountability within Romanian companies.

Suspicions of Governance Failures

One of the most frequently reported issues concerns **politically motivated appointments** to the boards of directors of state-owned enterprises, particularly in strategic sectors such as energy and transport. Institutional reports and expert analyses indicate that, in certain cases, professional criteria are subordinated to political interests, which may affect decision-making independence and long-term managerial orientation[56]. Such practices risk undermining the economic performance and sustainability objectives of public enterprises.

Another significant vulnerability relates to **the lack of transparency in public procurement and contract allocation processes**. There are suspicions regarding the use of non-competitive procedures or incomplete documentation within certain public companies, especially in the infrastructure and energy sectors[57]. These practices may reduce the efficiency of public fund allocation and negatively affect investor confidence and public trust.

Furthermore, deficiencies in **internal control and audit systems** constitute a recurrent issue. Reports issued by the Romanian Court of Accounts and the Financial Supervisory Authority highlight insufficient implementation of mechanisms for monitoring financial and operational risks, which may facilitate accounting errors, poorly substantiated managerial decisions, or even fraudulent practices[58].

Another contributing factor to governance failure suspicions is **inefficient management and a low level of professionalization** in some public enterprises. The academic literature emphasizes the existence of incomplete or superficially implemented strategic plans, leading to below-potential economic performance and long-term financial losses[59]. This situation negatively affects organizational sustainability and the capacity of companies to respond competitively to market changes.

Finally, the **uneven application of integrity codes and anti-corruption mechanisms** represents a significant limitation. Although these instruments are provided for by legislation and recommended by international organizations, their implementation often remains formal. The reporting of conflicts of interest and irregularities is frequently deficient, weakening the development of an organizational culture based on responsibility and integrity[60].

Impact of Governance Failure Suspicions

The persistence of these suspicions has significant consequences for the functioning of state-owned enterprises and for the economy as a whole. First, they contribute to reduced investment attractiveness and declining public trust in public enterprises. Second, they increase the risk of corruption, fraud, and inefficient managerial decisions. Ultimately, these

[55] Matei, L., Matei, A., *Guvernanța corporativă și reforma sectorului public*, Editura ASE, București, 2018.
[56] Curtea de Conturi a României, *Raport public anual*, București, 2021.
[57] Transparency International România, *Raport privind achizițiile publice*, București, 2020.
[58] Autoritatea de Supraveghere Financiară, *Raport anual*, București, 2022.
[59] Profiroiu, M., *Management public și performanță*, Editura Economică, București, 2017.
[60] Agenția Națională de Integritate, *Raport anual de activitate*, București, 2022.

dysfunctions undermine Romania's capacity to effectively align with international corporate governance standards, despite the legislative progress achieved in recent years[61].

Table No. 1 – *Type of Failure, Effects on Governance, and Remediation Recommendations*

Type of Governance Failure	Description / Example	Effect on Governance	Remediation Recommendations
Political appointments to boards	Politically motivated appointments to the boards of state-owned enterprises	Undermines decision-making independence, reduces management professionalism, and increases the risk of subjective decisions	Implement objective and transparent criteria for board member selection; enhance management professionalization
Lack of transparency in procurement	Direct contracts and public procurement procedures with incomplete documentation	Fosters corruption, undermines accountability, and reduces investor confidence	Full digitalization of the procurement process, independent external audit, and complete publication of information
Deficiencies in internal control	Lack of clear risk monitoring procedures and insufficient internal audit	Increases the risk of fraud, financial errors, and suboptimal managerial decisions	Strengthen internal control systems; implement effective audit and reporting mechanisms
Inefficient management	Incomplete or superficially implemented strategic plans in public enterprises	Financial losses, poor economic performance, and reputational damage	Professionalize management through specialized training and periodic performance evaluations
Uneven application of integrity codes	Codes of conduct and anti-corruption mechanisms are not applied uniformly	Weakens organizational culture, increases the risk of conflicts of interest and corruption	Ensure niform application of codes; establish confidential reporting systems and clear sanctions for non-compliance

Own source

Conclusions

The analysis of the evolution of corporate governance in Romania in relation to international standards reveals a mixed landscape, characterized by significant legislative progress alongside notable gaps in practical implementation. First and foremost, Romanian legislation has been gradually modernized through the adoption of norms aimed at alignment with OECD and EU standards on transparency, managerial accountability, and corporate reporting[62]. These reforms include the establishment of clear rules regarding the composition of boards of directors, the implementation of financial and non-financial reporting mechanisms, and the introduction of general principles of responsibility and integrity. In this respect, Romania has received formal recognition from the OECD Corporate Governance Committee for the legislative progress achieved in recent years[63].

[61] World Bank, *Romania – Governance Diagnostic*, Washington D.C., 2021.
[62] Matei, L., Matei, A., *Guvernanța corporativă și reforma sectorului public*, Editura ASE, București, 2018.
[63] OECD Corporate Governance Committee, *Romania – Accession Review and Formal Opinion*, Paris, 2023.

Nevertheless, the practical implementation of these norms remains fragmented and uneven, which limits the real impact of reforms on corporate performance and the transparency of decision-making processes[64]. In particular, state-owned enterprises and small and medium-sized enterprises continue to face difficulties in fully adopting reporting standards and corporate governance principles. This discrepancy between legislation and practice is also reflected in the low level of digitalization of reporting processes, limited access to public information, and the lack of standardized internal audit practices[65].

Another essential aspect concerns the role of national supervisory and control institutions. The Financial Supervisory Authority (ASF), the National Integrity Agency (ANI), the Court of Accounts, and the Ministry of Finance play a central role in monitoring compliance and safeguarding corporate integrity. However, the effectiveness of these institutions is often constrained by factors such as limited functional independence, insufficient resources, and legislative instability, which lead to uneven enforcement of rules and vulnerabilities in preventing corruption and conflicts of interest[66].

Structural challenges also persist with regard to the professionalization of management and the independence of boards of directors. Politically motivated appointments remain frequent in certain public enterprises, while public sector management is often insufficiently qualified to effectively apply corporate governance principles. These shortcomings negatively affect not only the economic performance of companies but also Romania's credibility and attractiveness for international investors, in a context where transparency and managerial integrity are fundamental criteria in investment decisions[67].

Finally, proactive mechanisms for corruption prevention and integrity assurance—such as codes of conduct, confidential whistleblowing systems, and internal control mechanisms—require further consolidation and uniform application across all economic entities. These instruments not only protect organizations against corruption-related risks but also contribute to the development of an organizational culture based on accountability and transparency, which is essential for the maturity and credibility of corporate governance systems[68].

In conclusion, Romania is clearly engaged in a process of convergence with international corporate governance norms, supported by important legislative progress and international acknowledgment. However, the real effectiveness of these reforms critically depends on the consistent enforcement of legislation, the professionalization of management, and the strengthening of supervisory institutions. Only by reducing the gap between regulation and practice, effectively implementing integrity mechanisms, and enhancing transparency will Romania be able to ensure a stable, accountable, and investor-attractive corporate environment[69].

Table No. 2 – *Legislative Progress versus Practice*

[64] World Bank, *Romania – Governance and Institutional Capacity Diagnostic*, Washington D.C., 2021.
[65] Curtea de Conturi a României, *Raport public anual*, București, 2021.
[66] Autoritatea de Supraveghere Financiară, *Raport anual*, București, 2022; Agenția Națională de Integritate, *Raport de activitate*, București, 2022.
[67] Androniceanu, A., *Guvernanța publică și performanța instituțională*, Editura Economică, București, 2019.
[68] Mungiu-Pippidi, A., *Corruption and Governance in Romania*, Editura Polirom, Iași, 2017.
[69] OECD, *Principles of Corporate Governance*; European Commission, *Corporate Governance Frameworks in EU Member States*.

Domain	Legislative Progress	Practice / Challenges
Financial and Non-Financial Reporting	Alignment with OECD and EU standards; clear transparency and reporting requirements; codes of conduct for public enterprises	Low level of digitalization; uneven implementation across state-owned enterprises and SMEs; limited access to information
Public Enterprise Governance	Modernization of the legal framework; rules on the composition of boards of directors; implementation of OECD principles	Political appointments persist on boards of directors; insufficient professionalization of management
Supervisory and Control Institutions	Strengthening the mandates of ASF, ANI, the Court of Accounts, and the Ministry of Finance	Independență limitată, resurse insuficiente, stabilitate legislativă variabilă
Corruption Prevention and Integrity	Adoption of confidential reporting (whistleblowing) mechanisms and internal controls; codes of conduct	Uneven enforcement; lack of uniformity in the implementation of anti-corruption mechanisms

Own source

BIBLIOGRAPHY:

1. Androniceanu, A. (2019). *Ethics and Integrity in Public Administration*. Bucharest: ASE Publishing House.
2. Androniceanu, A., & Bourgon, J. (2017). *Reinventing Public Administration: Accountability and Performance*. Bucharest: ASE Publishing House.
3. Dăianu, D. (2015). *Economy and Society. The Ethics of Public Responsibility*. Iași: Polirom Publishing House.
4. Matei, A., & Matei, L. (2011). *Efficiency and Integrity in Public Administration*. Bucharest: Economic Publishing House.
5. Mureșan, D. (2015). *Organizational Culture in Romania*. Bucharest: ASE Publishing House.
6. Popescu, L. (2021). *Compliance in Small and Medium-Sized Enterprises*. Bucharest: Pro Universitaria Publishing House.
7. Vintilă, G. (2012). *Corporate Governance in Romania*. Bucharest: ASE Publishing House.
8. Zaiț, A. (2018). *Ethics and Corporate Governance*. Iași: "Alexandru Ioan Cuza" University Publishing House.
9. Androniceanu, A. (2020). Public management and integrity. *Public Administration and Management*, No. 34.
10. Băluță, O., & Iancu, D. (2016). Ethical codes in Romanian public institutions. Bucharest: European Institute of Romania.
11. Ciobanu, A. (2020). Transparency in Romanian companies. *Management & Marketing*, No. 1.
12. Iancu, A., & Băluță, R. (2019). Transparency and corporate governance in Romania. *Journal of Public Administration*, No. 3.
13. Păun, C. (2019). The evolution of corporate governance in Romania. *Economic Studies*, No. 4.
14. Popescu, A. (2019). Compliance in Romanian companies: Perspectives and challenges. *Journal of Management and Ethics*, No. 2.
15. Pricop, M. (2019). Integrity as a prerequisite for organizational culture. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*.

16. Radu, F. (2021). ESG reporting in Romania. *Journal of Social Economy*, No. 2.
17. National Integrity Agency. (2022). *Annual Activity Report*. Bucharest.
18. Romanian Association for Quality. (2021). *Implementation of ISO 37001 in Romania*. Bucharest.
19. Financial Supervisory Authority. (2020). *Regulations on Investor Disclosure*. Bucharest.
20. National Bank of Romania. (2000–2020). *Regulations on Internal Control, Internal Audit, and Risk Management*. Bucharest.
21. Bucharest Stock Exchange. (2020). *Corporate Governance Code*. Bucharest.
22. Bucharest Stock Exchange. (2020). *Investor Activism and Corporate Transparency*. Bucharest.
23. Romanian Court of Accounts. (2022). *Annual Public Report*. Bucharest.
24. Ministry of Finance. (2021). *Report on the Corporate Governance of Public Enterprises*. Bucharest.
25. Ministry of Justice. (2021). *National Anti-Corruption Strategy 2021–2025*. Bucharest.
26. Transparency International Romania. (2022). *Corruption Perceptions Index*. Bucharest.
27. World Bank. (2023). *Romania: Systematic Country Diagnostic Update*. Washington, DC.
28. European Commission. (2002–2016). *Corporate Governance Reports*. Brussels: EC Publications.
29. OECD. (2021). *OECD Principles of Corporate Governance*. Paris: OECD Publishing.
30. OECD. (2023). *Guidelines on Anti-Corruption and Integrity for State-Owned Enterprises*. Paris: OECD Publishing.
31. OECD. (2023). *Review of the Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Romania*. Paris: OECD Publishing.
32. World Bank. (2023). *Romania: Systematic Country Diagnostic Update*. Washington, DC.
33. Konrad Adenauer Foundation. (2023). *Protection of Whistleblowers in Romania*. Bucharest.
34. Institute for Public Policy. (2020). *Studies on Integrity and Public Governance*. Bucharest.

AN ANALYTICAL STUDY OF HOW THE DIGITAL ERA SHAPES THE PRINCIPLES AND APPLICATION OF PRIVATE INTERNATIONAL

Ana-Maria Comșa
Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University of Constanța

Abstract: *The digital transformation of contemporary society has produced unprecedented shifts in the ways individuals, companies, and states interact across borders. Digital platforms, cloud computing, artificial intelligence, and blockchain-based systems have broken traditional geographical barriers, enabling instantaneous cross-border exchanges and complex virtual relationships. While these innovations have created new economic opportunities and redefined social and commercial dynamics, they have also generated significant challenges for Private International Law, a field historically grounded in territoriality, state sovereignty, and predictable conflict-of-laws rules. In an environment where the location of a digital act is often ambiguous, where data circulates independently of national borders, and where parties may never physically interact, classical Private International Law concepts—such as jurisdiction, lex loci delicti, and domicile—are increasingly tested. Courts and legislators struggle to accommodate digital realities within existing legal frameworks, and international coordination remains uneven. As a result, the digital era not only exposes limitations in traditional Private International Law doctrine but also demands innovative regulatory approaches capable of ensuring legal certainty and protecting the rights of individuals and businesses operating in cyberspace. This paper explores the multifaceted impact of digital technologies on Private International Law. By assessing doctrinal debates, judicial responses, and legislative developments, the study highlights the main areas of tension and formulates potential pathways for adapting Private International Law to the challenges of a global digital environment.*

Keywords: *International, Law, Digital Era, Jurisdiction, Technology*

1. Introduction

The transformations brought about by the digital age in contemporary society are as profound as those generated by the industrial revolutions. Over the past decades, information and communication technologies (ICT) have evolved into the very foundation of social, economic, and legal interactions. Global digitalization has dissolved physical boundaries, fostered continuous connectivity and created a virtual environment in which individuals, organizations, and institutions collaborate seamlessly, irrespective of geographical location.

This reconfiguration of the socio-legal landscape significantly affects private international law as well — the field that governs legal relationships containing foreign elements, particularly with respect to determining the applicable law, establishing jurisdiction, and recognizing foreign judgments. Traditionally, such rules relied on territorial connecting factors: the domicile of the parties, the place where the contract was concluded, or the place where the harm occurred. In the digital environment, however, these classical reference points have become increasingly difficult to identify or apply.

Contracts are increasingly being concluded through automated systems, algorithms, or artificial intelligence, without the need for direct, physical interaction between the contracting parties. Modern e-commerce and social media platforms offer global accessibility, enabling users from any part of the world to engage with services and content, often without having precise knowledge regarding the legal identity of the platform operator, the jurisdiction in which the operator is established, or the regulatory framework governing the platform's activities.

Moreover, the widespread use of cross-border data transfers, digital signatures, and transactions involving cryptocurrencies introduces additional layers of complexity into the legal landscape. Emerging technologies — particularly smart contracts, which execute automatically based on predefined conditions, and blockchain systems, which rely on decentralized, immutable ledgers — further disrupt long-standing assumptions about territoriality, jurisdiction, and legal certainty.

Taken together, these developments exert systemic and profound pressure on the traditional rules and connecting factors of private international law, calling into question their adequacy and exposing the need for new approaches capable of addressing the realities of an increasingly digital and dematerialized world.

- **Digital Globalization and the Transformation of International Legal Relations**

Digital globalization has fundamentally reshaped the ways in which individuals, societies, and economic systems interact, with profound implications for the legal sphere.[1]

The rapid development of digital technologies and the widespread availability of internet access have created a global virtual space that transcends the physical borders of nation-states. Interactions that once occurred exclusively within national jurisdictions — whether social, economic, or legal — now unfold in a transnational environment, detached from traditional geographical or political boundaries.

One of the most significant consequences of this transformation for private international law is the deterritorialization of legal relationships[2]. While, in the physical world, legal and economic activities were linked to specific locations and traditional connecting factors — such as the domicile of the parties, the place of contract formation, or the locus of the harm — the digital environment dissolves these reference points. Online contracts between parties located on different continents, data flows executed through decentralized infrastructures, and cross-border transactions carried out instantaneously render the determination of applicable law and competent jurisdiction increasingly complex.

Digital globalization has also expanded access to international markets, enabling any individual with an internet connection to participate in global economic exchanges. [3]A small entrepreneur in a developing country can sell products to a consumer in a highly developed state, operating within a global marketplace rather than within domestic regulatory frameworks. However, this unprecedented openness introduces new vulnerabilities, including intellectual property violations, the circulation of counterfeit goods, insufficient consumer protection, and challenges related to cross-border customs and regulatory oversight.

Moreover, the rise of dominant transnational digital platforms — such as Google, Amazon, Facebook, or Alibaba — has reconfigured the regulatory landscape. These companies now exercise a quasi-regulatory function by imposing contractual terms, jurisdiction clauses, and applicable-law provisions on users worldwide, without direct state intervention. Such asymmetries of power highlight the limits of traditional legal mechanisms, especially when consumers lack full awareness of the legal implications of the terms they accept.

In this context, private international law faces deep structural challenges.[4] Classical principles governing jurisdiction, applicable law, and the recognition and enforcement of

[1] European Commission, *Shaping Europe's Digital Future*.
Available at: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies (Accessed: 11.11.2025).
[2] Bogdan, M., 2012. *Private International Law as a Component of the Law of the Forum.* Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
[3] European Parliament, *Digital Transformation: The EU Strategy Explained | Topics | European Parliament*. Available at: https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20210414STO02010/transformarea-digitala-importanta-avantaje-si-politici-ue (Accessed: 11.11.2025).
[4] European Commission, *Shaping Europe's Digital Future – European Commission.* Available at: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies (Accessed: 11.11.2025).

foreign judgments are increasingly difficult to operationalize in a digital environment where online activities lack a clear territorial anchor. Questions regarding the location of digital contract formation, the governing law of cross-continental transactions, or the attribution of responsibility for online torts — such as defamation or copyright infringement — require new analytical approaches.

These developments underscore the need for a thorough reform and modernization of private international law. New frameworks must be developed to determine jurisdiction in cross-border digital disputes, to regulate the recognition and enforcement of judgments involving online activities, and to strengthen personal data protection in accordance with fundamental rights.

Ultimately, digital globalization calls for a renewed global normative architecture and sustained international cooperation. Effective regulation of the virtual space requires coordination among states, international organizations, and major technological actors in order to develop coherent legal mechanisms capable of safeguarding users' rights while supporting the stability and efficiency of the global digital economy. [5]

- **The Evolution and the future of Private International Law in the Digital Era**

In traditional cross-border legal relationships, the applicable law was determined by international conventions or uniform instruments (such as the Rome I Regulation on contractual obligations[6]). However, in the digital environment, parties no longer interact physically and are often unaware of each other's nationality or place of establishment.

Websites and digital applications frequently impose choice-of-law clauses through standard terms and conditions. For instance, a user residing in Romania who accesses an application developed in the United States is often subject to the law of the State of California, without being fully aware of this consequence. This situation raises significant concerns regarding contractual imbalance and consumer protection. Within EU law, consumers benefit from specific protective mechanisms, notably Article 6 of the Rome I Regulation, which limits the effects of choice-of-law clauses to the detriment of the weaker party.

Moreover, situations increasingly arise in which contracts are concluded through algorithms or fully automated platforms. In such cases, determining the parties' intention and identifying the applicable law become particularly problematic. Legal doctrine has therefore suggested adapting traditional conflict-of-laws principles and introducing specific rules tailored to digital contracts.

Another major challenge concerns the determination of jurisdiction. In the digital space, where there is no clear geographical location of the parties or of the place where the damage occurred, classical rules of jurisdiction become difficult to apply. For example, in the *eDate Advertising* and *Google Spain* cases[7], the Court of Justice of the European Union was required to interpret the notion of the "place where the damage occurred" in an extended manner, so as to include the place where the harmful online content was accessed or viewed.

In practice, courts in multiple jurisdictions may be seised, which creates a risk of forum shopping, namely the strategic choice of the most favorable court. European instruments such

[5] Păunescu, M., 2020. *Private International Law.* Bucharest: C.H. Beck.

[6] EUR-Lex, 2008. *Regulation (EC) No 593/2008 on the Law Applicable to Contractual Obligations (Rome I)*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593 (Accessed: 11.11.2025).

[7] Court of Justice of the European Union, *Case C-131/12, Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0131 (Accessed: 11.11.2025).

as the Brussels I bis[8] Regulation seek to limit this phenomenon; however, their effectiveness is reduced when one of the parties is not domiciled within the European Union.

Digitalisation has also complicated the recognition and enforcement of judicial decisions. For instance, if a Romanian court renders a judgment against an online platform headquartered in Singapore, enforcement may prove impossible in the absence of a bilateral treaty or an applicable international convention.

Furthermore, the lack of a clear localisation of the debtor's assets, as well as the use of cryptocurrencies, makes enforcement proceedings particularly difficult. In this context, legal scholars and policymakers have emphasized the need for a global framework for the recognition and enforcement of judgments (such as the 2019 Hague Judgments Convention[9]), as well as the development of alternative digital dispute resolution mechanisms, including online arbitration and Online Dispute Resolution (ODR).

Emerging technologies exert a profound influence not only on social and economic relations, but also on the traditional legal framework governing cross-border interactions. Among these developments, blockchain technology, smart contracts and artificial intelligence (AI) raise particularly complex issues from the perspective of private international law.

Blockchain[10] constitutes a form of distributed ledger technology that enables the validation and recording of transactions without reliance on a central authority. From a conflict-of-laws perspective, this decentralised architecture poses substantial challenges, as transactions lack a clearly identifiable territorial nexus, while the parties involved may remain anonymous or pseudonymous. In the absence of a uniform international regulatory framework, the determination of jurisdiction and of the applicable law in blockchain-based disputes becomes highly problematic.

Smart contracts[11], understood as self-executing software code implementing contractual obligations, further challenge traditional legal categories. While such mechanisms allow for the automatic performance of contractual terms upon the fulfilment of predefined conditions, they raise difficult questions regarding liability in cases of malfunction, coding errors or unforeseen outcomes. In particular, uncertainty persists as to whether the applicable law should be determined by reference to the place of the developer, the user, or the platform facilitating the execution of the smart contract.

Artificial intelligence[12] adds an additional layer of complexity. Where AI-driven agents conclude contracts on behalf of natural or legal persons, doubts arise as to the validity and attribution of such acts. Given that AI systems are not recognised as holders of legal personality in most jurisdictions, they cannot independently assume rights and obligations. This results in significant normative gaps, which directly affect legal certainty and predictability in international commercial relations.

Collectively, these technological developments necessitate a re-examination of core legal concepts, including legal capacity, consent, liability and localisation. They also underline the

---

[8] EUR-Lex, Regulation (EU) No 1215/2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Brussels I bis). Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215 (Accessed: 11.11.2025).

[9] Hague Conference on Private International Law, 2019. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. Available at: https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/convention-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgments-in-civil-or-commercial-matters-hcch-2019-judgments-convention.html (Accessed: 11.11.2025). EUR-Lex

[10] Binance Academy, n.d. *What Is Blockchain and How Does It Work?*. Available at: https://academy.binance.com/en/articles/what-is-blockchain-and-how-does-it-work (Accessed: 11.11.2025).

[11] Corporate Finance Institute, SMART CONTRACTS. Available at: https://corporatefinanceinstitute.com/resources/valuation/smart-contracts/ (Accessed: 14.11.2025).

[12] European Parliament, 2020. *What Is Artificial Intelligence and How Is It Used?*. Available at:https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata (Accessed: 10.11.2025). Parlamentul European

need for enhanced international cooperation in order to adapt private international law to emerging forms of digital interaction and to ensure the effective governance of cross-border technological phenomena.[13]

The future of private international law is inevitably and closely linked to technological developments, as the digital era continues to shape and transform this field of law. From the regulation of electronic commerce to innovative approaches to dispute resolution, emerging digital realities require significant adaptations and reforms of the international legal system. While private international law was traditionally built upon rules reflecting territorial connections and physical relationships, digital technologies challenge it to develop a normative framework capable of effectively regulating virtual activities and relationships that transcend multiple jurisdictions.[14]

In this context, the future development of private international law must take into account several essential directions. One of the primary challenges lies in the harmonisation of international regulations, with the aim of ensuring a coherent global legal framework governing digital commerce, data protection and cross-border disputes. Normative harmonisation is a priority, given that each state maintains its own legal rules, which may lead to a fragmented system ill-equipped to address the realities of a globally interconnected digital economy. In this respect, international organisations such as the United Nations and the European Union are expected to play a crucial role in the development of international instruments and treaties designed to promote regulatory uniformity and reduce conflicts of laws between jurisdictions.

Another key aspect of the future of private international law concerns the adoption and integration of emerging technologies. Artificial intelligence, blockchain technology and smart contracts have the potential to become fundamental tools in addressing issues related to jurisdiction and the determination of the applicable law. These technologies may profoundly transform the regulation of cross-border transactions, dispute resolution mechanisms and consumer protection in the digital environment. For instance, smart contracts allow for the automation of legal processes, whereby contractual terms are executed directly by an information system without the intervention of a central authority, thereby significantly reducing the time and costs associated with legal proceedings. Similarly, the decentralised and transparent nature of blockchain technology may reshape the management of digital evidence and transactions by enhancing security and traceability.

Nevertheless, the integration of such technologies requires clear and detailed regulatory frameworks in order to prevent abuse and to safeguard fundamental rights, particularly the right to privacy and the protection of personal data. Data protection represents a major challenge in the digital context, as personal data are often stored and processed across multiple jurisdictions. Instruments such as the European Union's General Data Protection Regulation[15] (GDPR) constitute an important step towards ensuring a high level of data protection; however, the global application and enforcement of such standards remain problematic due to the diversity of national legal systems.

Furthermore, the digital transformation of private international law necessitates the adaptation of traditional legal principles to new technological realities. In the context of conflict-of-laws rules, future regulations may need to take into account the location of servers or technological infrastructure, rather than focusing exclusively on the physical location of individuals or companies involved in a transaction. Virtual distance and global mobility thus

[13] De Miguel Asensio, P., 2021. *Digital Technology and Private International Law*. Oxford: Oxford University Press.
[14] Păunescu, M., 2020. *Private International Law*. Bucharest: C.H. Beck.
[15] EUR-Lex, *General Data Protection Regulation (GDPR)*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/general-data-protection-regulation-gdpr.html (Accessed: 14.11.2025).

call for a rethinking of core concepts such as territoriality and party autonomy in the choice of jurisdiction.

In this regard, closer cooperation between states and international organisations will be essential in order to establish a functional legal framework capable of effectively regulating digital commerce, consumer protection and cross-border dispute resolution[16]. The European Union has already made significant progress by developing a unified framework for electronic commerce and data protection; nevertheless, extending these regulatory standards at the global level remains a long-term objective.

Looking ahead, private international law will need to adopt a more flexible and dynamic approach, enabling the effective regulation of legal relationships involving rapidly evolving digital activities. National legal systems will be required to cooperate more efficiently in addressing emerging issues such as algorithmic transparency and the ethical use of data. It will therefore be essential for future regulations to promote transparency and to ensure that digital technologies are employed in a manner consistent with the protection of fundamental rights.

Thus, the future of private international law in the digital era depends on its capacity to adapt swiftly to technological change and to the challenges of the digital economy. Although this process is complex, it also presents significant opportunities to establish a more efficient, transparent and equitable global legal framework. International regulation must remain sufficiently flexible to reflect the diversity of existing legal systems, while at the same time guaranteeing the effective protection of fundamental rights in an increasingly digitally interconnected world.

- **Conclusion**

Private international law is currently undergoing a process of structural reconfiguration as a result of the pervasive impact of digitalisation on cross-border legal relationships. As this paper has sought to demonstrate, the digital transformation of economic and social interactions has altered the factual and normative premises upon which traditional conflict-of-laws mechanisms were developed. Legal relations are increasingly characterised by dematerialisation, decentralisation and automation, thereby challenging the continued adequacy of territorially grounded connecting factors.

The analysis of online contractual relations, digital platforms and emerging technologies—including blockchain, smart contracts and artificial intelligence—highlights a series of normative discontinuities within existing private international law frameworks. In the digital environment, classical connecting factors such as domicile, place of contract formation or place of performance frequently lose their determinative function or become indeterminate. At the same time, algorithmically mediated interactions raise complex issues concerning consent, attribution and liability, particularly in situations involving asymmetries of information and bargaining power.

Moreover, the absence of a sufficiently harmonised international regulatory framework in areas such as digital commerce and data protection contributes to legal fragmentation and uncertainty. Divergent national approaches, overlapping regulatory regimes and competing jurisdictional claims increase the risk of forum shopping and undermine the predictability and effectiveness of legal protection. While regional regulatory models—most notably within the European Union—offer valuable normative guidance, their inherently limited territorial scope restricts their capacity to address global digital phenomena comprehensively.

[16] European Union Agency for Fundamental Rights, n.d. *The United Nations, the OSCE and Other International Organisations.* Available at: https://fra.europa.eu/en/themes/international-organisations (Accessed: 10.11.2025).

Against this background, the further development of private international law necessitates a recalibration of both its methodological foundations and its normative instruments. This requires not only the revision of existing conflict-of-laws rules, but also the formulation of targeted solutions adapted to the digital context, including refined criteria for online jurisdiction, functional approaches to virtual localisation and coherent standards of responsibility applicable to transnational digital actors. In this process, particular emphasis should be placed on preserving the balance between party autonomy, technological innovation and the protection of fundamental rights, especially with regard to privacy and personal data.

In the absence of comprehensive legislative harmonisation, judicial interpretation and doctrinal analysis will continue to play a decisive role in ensuring the coherence and adaptability of private international law. At the same time, enhanced international cooperation remains indispensable. Institutions such as the Hague Conference on Private International Law, UNCITRAL and the European Union are well placed to promote coordinated regulatory responses and to facilitate the gradual convergence of national legal systems in the digital sphere.

In conclusion, the adaptation of private international law to the realities of the digital era constitutes a structural necessity rather than a policy option. The long-term effectiveness of this adaptation will depend on the capacity of legal systems to reconcile the stability and predictability of traditional legal principles with the flexibility required to accommodate technological change, while maintaining the core values of legal certainty, fairness and access to justice.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bogdan, M., 2012. *Private International Law as a Component of the Law of the Forum*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
2. Court of Justice of the European Union, *Case C-131/12, Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0131 (Accessed: 11.11.2025).
3. Corporate Finance Institute, *Smart Contracts*. Available at: https://corporatefinanceinstitute.com/resources/valuation/smart-contracts/ (Accessed: 14.11.2025).
4. European Parliament, 2020. *What Is Artificial Intelligence and How Is It Used?*. Available at:https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata (Accessed: 10.11.2025). Parlamentul European
5. European Parliament, 2021. *Digital Transformation: EU Strategy Explained*. Available at:https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20210414STO02010/transformarea-digitala-importanta-avantaje-si-politici-ue (Accessed: 10.11.2025). Parlamentul European
6. European Commission, 2023. *Shaping Europe's Digital Future*. Available at: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies (Accessed: 11.11.2025). Digital Strategy
7. European Commission, 2025. *Europe's Digital Decade*. Available at: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade (Accessed: 11.11.2025). Digital Strategy

8. Hague Conference on Private International Law, 2019. *Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/convention-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgments-in-civil-or-commercial-matters-hcch-2019-judgments-convention.html (Accessed: 11.11.2025). EUR-Lex
9. De Miguel Asensio, P., 2021. *Digital Technology and Private International Law*. Oxford: Oxford University Press.
10. European Union Agency for Fundamental Rights, n.d. *The United Nations, the OSCE and Other International Organisations*.
11. Available at: https://fra.europa.eu/en/themes/international-organisations (Accessed: 10.11.2025).
12. Păunescu, M., 2020. *Private International Law*. Bucharest: C.H. Beck.
13. EUR-Lex, 2012. *Regulation (EU) No 1215/2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Brussels I bis)*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R121 (Accessed: 11.11.2025).
14. EUR-Lex, *General Data Protection Regulation (GDPR)*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/general-data-protection-regulation-gdpr.html (Accessed: 14.11.2025).
15. EUR-Lex, 2008. *Regulation (EC) No 593/2008 on the Law Applicable to Contractual Obligations (Rome I)*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593 (Accessed: 12.11.2025).

16. Binance Academy, n.d. *What Is Blockchain and How Does It Work?*. Available at: https://academy.binance.com/en/articles/what-is-blockchain-and-how-does-it-work (Accessed: 11.11. 2025).

CONTRIBUTIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO THE GROWTH OF COMPETITIVENESS OF A ROMANIAN COMMERCIAL COMPANY IN THE SHIPBUILDING INDUSTRY

Romeo Boşneagu
Assoc. Prof. PhD, "Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanţa
Oana Bocănete
Assoc. Prof., PhD, "Tomis University" of Constanța
Daniela Simona Nenciu
Lecturer, PhD, "Tomis" University of Constanța
Carmen Elena Coca
Lecturer, PhD, "Tomis" University of Constanța
Daniel Dăneci Pătrău
Lecturer, PhD, "Tomis" University of Constanța

Abstract: *The accelerated progress of artificial intelligence (AI) is transforming the global naval economy, generating profound changes in ship design, construction, maintenance and modernization. This paper is a first step in analyzing how AI can contribute to increasing the competitiveness of companies in the shipbuilding and shiprepair industry and providing an applied assessment for a Romanian company in this field. The research includes an international comparative analysis, a bibliographic study (2018–2025), a SWOT analysis, the interpretation of economic data and the formulation of scenarios for the technological integration of AI in this field. We can say that AI can optimize execution times, reduce operating costs, increase the accuracy of technical diagnostics and support the automation of economic and technological processes. The study demonstrates that Romanian companies can benefit from the adoption of AI in logistics, technological planning, assisted repair and maintenance, structural modelling and human resources management. It highlights the current nature and necessity of investing in digitization through positive examples and risks related to the implementation of AI in shipbuilding.*

Keyword: *competitiveness, artificial intelligence, the shipbuilding industry, analysis.*

1. Introduction

The global shipbuilding industry is undergoing quickly digital transformation amid rising labour costs, environmental pressures, and the need for efficiency. AI is a strategic tool for increasing competitiveness, particularly through automation, predictive maintenance, design optimisation and operational risk analysis.

The use of artificial intelligence (AI) in the shipbuilding industry has evolved rapidly over the last decade, driven by automation, the digitization of design processes, strict energy efficiency requirements, increasing pressure on production and maintenance costs. Shipbuilding and repair are highly complex technical fields involving thousands of components, sequential industrial processes, operational risks, and constant pressure to deliver on time. For these reasons, the global shipbuilding industry has become an area where AI has direct and measurable applicability, both in shipyards and in repair and modernization facilities.

The world leaders in shipbuilding are South Korea, Japan and China. South Korean shipyards Hyundai Heavy Industries, Samsung Heavy Industries and Daewoo Shipbuilding & Marine Engineering (now part of Hanwha Ocean) are pioneers of the smart shipyard concept, where AI, big data, augmented reality and industrial robotics are integrated into production flows. In 2025, HD Hyundai Samho signed a strategic agreement with the American Bureau of

Shipping to develop a smart shipyard based on predictive analytics, automated planning and quality control using AI algorithms. Also in Korea, the HD Hyundai group announced plans for humanoid robots designed for welding and material handling in shipyards, integrated with AI systems for defect detection, route optimization, and increased safety.

In Japan, Mitsubishi Heavy Industries and Mitsubishi Shipbuilding use AI for hydrodynamic modeling and energy consumption optimization, while in China, state-owned companies integrate AI into manufacturing monitoring, material quality control and internal logistics tracking. Europe, although less automated than Asia, is turning to AI for design, monitoring, and predictive maintenance, with examples at Naval Group (France), Damen Shipyards (Netherlands, Romania), Fincantieri (Italy), and shipyards in Norway and Germany, where the focus is on digital twins, structural simulation, fleet management and modernized maintenance.

In Romania, the shipbuilding and repair sector includes traditional shipyards—Constanța, Brăila, Galați, Mangalia—but the level of digitization differs significantly from the large shipyards in Korea, Japan, and Northern Europe. Reports from the European Shipbuilders' Association show that companies implementing AI technologies reduce production costs by up to 18% and repair and maintenance times by 25–40%.

In Romania, digitization and the use of smart technologies represent an emerging direction in the shipbuilding and repair industry. Although the technological level is not yet on par with South Korean implementations, developments in recent years indicate a gradual transition towards digitally "augmented" shipyards, where computer-aided design, 3D modeling, structural simulation and real-time technical monitoring are becoming increasingly common.

A positive example is Damen Shipyards Galați (DSG), one of Europe's largest shipyards, which produces military vessels, support vessels and complex civilian vessels for export. According to România-Insider (March 5, 2024), DSG has invested €23 million in the expansion of a modernized assembly hall, creating facilities for heavy industrial production (Romania-Insider, 2024). The Damen Group uses CADMATIC digital platforms and production-connected information management systems such as eShare and eGo, which enable digital visualization of projects, tracking of project changes, verification of interference between structures and synchronization of work between design and execution. Although not yet fully operational AI, these technologies are the necessary foundation for the transition to automatic optimization algorithms, visual error detection, and predictive maintenance.

Another important example is Constanța Shipyard (SNC), which is specialized in repairing commercial ships, oil tankers, FPSOs and operating a large dry dock. According to official communications in 2024, SNC has modernized its docking equipment, sandblasting facilities, and energy mechanisms, and part of its design workflows already use 3D tools and naval engineering software (SNC, 2024). This enables digital scans of the ship's hull, verification of structural deformations and better traceability of work—essential conditions for AI integration in subsequent stages, particularly for predictive maintenance and automated visual inspection of welds, macrostructures and corrosion areas.

Romania also has other industrial capacities that can be digitally transformed, such as Vard Tulcea and Orșova Shipyard, which focus on river cruise ships, offshore structures, and specialized ships. These shipyards have already adopted digital-assisted design and remote collaboration with international partners. In practice, this means that ship design no longer depends exclusively on local teams, but can be carried out simultaneously by specialists in Norway, Romania, and the Netherlands, facilitating the future integration of AI into structural optimization, materials analysis and system sizing. For example, portable 3D scanning, used in ship repair yards in Galați and Constanța, allows a damaged ship to be digitally modelled in a matter of hours. In advanced scenarios, AI can compare the scan with the original model and

automatically identify deformed areas, sections affected by corrosion or incorrect alignments. Currently, this process is still partly manual, but the technical basis for automation already exists.

Practical examples have also begun to emerge in the area of maintenance. Romanian shipping companies and commercial fleet operators are testing predictive maintenance solutions for auxiliary engines, compressors and propulsion systems on ships undergoing repairs, using IoT sensors and anomaly detection algorithms. This type of approach allows for the prediction of failures, the reduction of unplanned downtime and the accurate planning of spare parts before the ship arrives at the dock. In a case study, frequently discussed in the European industry, predictive maintenance reduces costs by 15–25% and eliminates up to 30–40% of operational downtime.

2. Materials and Methods

The methodology used combines documentary analysis, comparative analysis, selection of case studies and economic modelling. The approach was designed to capture both the global perspectives on the use of artificial intelligence (AI) in shipbuilding and repair, and the actual situation in Romania, where industrial digitization and automation processes are in a stage of accelerated development. The research was organized along four main lines: international literature review (2018–2025), comparative analysis of South Korea and Romania, case study applied to a Romanian shipyard, economic and operational evaluation using industrial indicators.

This mixed approach is frequently used in applied engineering research, especially in areas where direct experimental testing is difficult, costly or dependent on real industrial infrastructure [3], [8].

Internationally recognized scientific databases such as ScienceDirect, Elsevier, SpringerLink, IEEE Xplore and Web of Science were consulted in order to identify real applications of AI in industrial processes in the naval sector, direct examples of robotics, automation, predictive maintenance and structural optimization relevant to the present study.

To analyse real-world implementations of "smart shipyards," official press releases from South Korean companies Hyundai Heavy Industries and Samsung Heavy Industries were used, as well as reports from the American Bureau of Shipping (ABS), which document the integration of AI into production planning, safety control and quality systems [6], [1]. At the European level, ACES (2024) reports on shipyard’s digitization [4] were consulted and for Romania, public statements from Damen Shipyards Galați [5], Constanța Shipyard [7], press articles on industrial investments and the modernization of digital flows [5] were used.

The review method included: selection of articles published between 2018 and 2025, filtering by technological relevance and exclusion of speculative sources without industrial demonstration.

The research questions pursued were: who uses AI in shipbuilding and repair, in which processes is AI used (design, welding, logistics, maintenance, etc.) and what is Romania's level in relation to Asian and Western European shipyards.

This step allowed for a clear distinction between digitization (3D design, documentation management, simulation) and operational AI (predictive analysis, autonomous robotics, automatic visual detection).

A comparative method was applied to assess the differences between: South Korean shipyards (dominant in robotics and operational AI), Western European shipyards (focus on simulation and digital twin) and Romanian shipyards (growing digitization, modernized infrastructure, high potential for AI). The comparison was focused on indicators such as the

level of automation, technological investments, digitally assisted processes, operational experience and publicly documented examples of AI use [3], [6], [5], [7], [4].

3. Results and discussions

AI applications can be grouped into six broad categories: Design and engineering – AI-based software platforms are used to optimize ship shape, perform hydrodynamic calculations, reduce drag, and optimize metal structures. Automated simulations reduce design time from months to weeks and machine learning algorithms can propose configurations with lower energy consumption and increased stability. Assisted manufacturing and welding – AI-equipped industrial robots are used in Korea and Japan for automated cutting, adaptive welding and visual inspection. HD Hyundai uses robots controlled by algorithms that adjust welding speed and temperature based on thickness and material, reducing defects and processing time.

Smart shipyard & internal logistics: AI organizes material flows, crane allocation, work sequencing in halls, and optimal routes for internal transport. In large shipyards, logistics optimization can reduce downtime by 20-30%.

Predictive maintenance and ship repairs: AI analyzes vibrations, temperature, pressure, power consumption and equipment signals in order to predict defects before they occur. This type of diagnosis is already used on commercial ships, but also in shipyards for cranes, compressors, pumps and critical machinery.

Predictive maintenance reduces major breakdowns, costly interventions and delivery delays. Inspection and quality control: AI-integrated cameras and sensors detect cracks, imperfect welds or structural deformations, reducing reliance on human visual inspection alone. The technology is used in Korea, Germany and the Netherlands, where 3D scanning of the hull allows for rapid detection of corrosion and deformation. Digital twin ships—AI creates a virtual model of the ship, mimicking its structural and mechanical behaviour. In repairs, digital twins allow for virtual testing of interventions without the risk of potential failure in the real world.

The general flow of AI implementation in a shipyard follows a standard technical cycle: Data collection (industrial IoT sensors: pressure, vibrations, thermography, electricity consumption, 3D scanning of the ship's hull, historical fault databases). Data storage and analysis (industrial software platforms connected via OPC-UA, integration between production lines, laboratories and the logistics system). AI and machine learning defective identification algorithms (computer vision), equipment failure time prediction, work planning optimization. Automatic decisions in production or repair (alert systems, intervention recommendations, automatic adjustments, optimal allocation of technical teams, digital reporting and traceability).

An analysis of the situation in South Korea shows that AI does not replace the workforce, but assists it — increasing accuracy, reducing human risk, eliminating repetitive errors (Houston Chronicle, 2025). In Europe, AI is seen as a solution to the shortage of skilled personnel and the increase in order volume in modern shipyards.

The economic benefits reported in the South Korean shipbuilding industry include: a 20–35% reduction in repair times, a 10–25% reduction in operating costs, a reduction in manufacturing errors and defects and improved work security.

As the global shipbuilding industry moves towards digitalization, AI is becoming a strategic tool. Shipyards that adopt AI become more competitive, efficient and secure. That is why, between 2024 and 2026, AI is projected to become the industry standard for modern shipyards, both in construction and repair.

The current state of AI use in the global shipbuilding industry indicates three major areas of application: intelligent ship design—automated structural modelling, hydrodynamic optimization. Predictive maintenance—diagnostic systems based on machine learning. Automation of industrial processes—welding robots, 3D scanning, quality control.

The level of artificial intelligence implementation in Romania shows that only powerful companies use AI, especially for technical diagnosis and 3D simulations. Most companies use traditional processes that depend on manual labour.

The SWOT analysis of AI integration in a Romanian shipbuilding company looks like this (Tables 1 and 2):

Identified Elements in the SWOT Analysis

Table 1

Strengths	high technical expertise of the staff; access to seaports; tradition in ship repairs
Weaknesses	Low level of digitalization; lack of AI specialists; high initial costs
Opportunities	EU funding for digitalization; increased external demand; cooperation with technical universities
Threats	international competition; labor shortage; internal resistance to change

Estimated Benefits of Implementing AI in the Production Process of a Shipyard in Romania

Table 2

Indicator analyzed	**Current situation (without AI)**	**Estimated situation (after AI implementation)**
Main engine repair time	18–25 days	11–14 days
Average operational cost	100%	78–82%
Technical errors	medium–high	low–very low
Number of external works annually	slow growth	estimated growth 10–20%

3.1.Case Study (AI Implementation at Constanța Shipyard)

For the applied section, a case study was developed focusing on the feasibility of implementing a predictive maintenance system at the Constanța Shipyard, using a modern technical architecture that integrates industrial IoT sensors (vibration, temperature, pressure, electrical consumption), a software platform for data acquisition through the OPC-UA protocol, AI/ML models for anomaly detection and estimation of the remaining time until failure, as well as the operational integration of alert mechanisms to support the planning of interventions. This approach is already employed in commercial fleets and Asian shipyards, where predictive maintenance has proven effective in reducing downtime and failure-related expenses [1], [6], [8]. The case study enabled the simulation of a realistic scenario without requiring direct intervention in the industrial process, in accordance with engineering methodologies commonly applied in applied research.

The operational context of the Constanța Shipyard (SNC) reveals its status as one of the largest Romanian shipyards, specialized in large-scale construction, dry-dock operations, and repair services for commercial and offshore fleets. Its activities involve a substantial proportion of complex mechanical repairs, including work on main engines, generators, and propulsion systems, together with heavy-capacity crane operations, blasting and painting processes, and structural works characterized by a high degree of risk regarding potential delays. Critical equipment—such as cranes, industrial compressors, pumps, lifting machinery, and hydraulic installations—can generate significant losses in the event of unplanned failures. International studies indicate that predictive maintenance can reduce downtime by 20–40% and maintenance costs by 10–25% [1][6].

The objective of the case study is to evaluate the implementation of an AI-based predictive maintenance system for critical shipyard equipment, with particular attention to port and dock

cranes, industrial compressors, and docking water pumps. The purpose is to identify approaches that may reduce unplanned shutdowns, increase the predictability of project execution, and diminish delivery delays and failure-related costs.

The technical methodology involves the implementation of three operational phases. The first phase consists of data collection and sensor deployment, including the installation of industrial IoT sensors for monitoring vibration, temperature, pressure, and electrical consumption, as well as the continuous acquisition of data at second- or minute-level granularity via the standardized OPC-UA communication protocol. The second phase is dedicated to the development of an AI model for detection and prediction, using machine-learning algorithms such as Random Forest, Gradient Boosting, and LSTM for time-series analysis, trained on both historical data and real-time data streams. The system produces results such as the predicted probability of failure, the estimated time until shutdown, and the identification of high-risk components. The third phase concerns the integration of the system into the logistical workflow, enabling an alert mechanism for section supervisors, the automatic scheduling of interventions during operational windows that do not impact project timelines, and the generation of monthly reports containing trends related to vibration, consumption, and equipment wear (Table 3).

Indicators and Results

Table 3

Indicator	**Current situation**	**After AI implementation (realistic estimate)**
Unplanned downtime	100% (baseline)	60–75% (25–40% reduction)
Unplanned repair costs	100%	70–85%
Average repair time for large project	100%	90–95%
Project predictability	medium	high
Operational safety	standard	improved (anticipated failures)

For the economic analysis, two scenarios were defined: a non-AI scenario, characterized by reactive maintenance, conventional operation, and interventions performed only after failure, and an AI-based scenario, characterized by predictive maintenance, scheduled interventions, and controlled costs. The evaluation relied on industrial indicators commonly referenced in the literature, such as the reduction of unplanned downtime by 20–40%, the reduction of repair expenditures by 10–25%, and the improvement of operational predictability [3], [8], [4].

The methodology presents several limitations, including the lack of direct access to internal economic data from shipyards, the uneven level of digitalization within the Romanian maritime industry, and the fact that some AI implementations are still at a pilot stage in Central Europe. Nevertheless, this methodological combination is considered valid for applied engineering research, particularly in industrial sectors where technological investments are substantial and data accessibility may be restricted for public use [8], [4].

By integrating a literature review, a comparative analysis, and a case study applied to Romanian industrial infrastructure, the methodology provides a realistic perspective on the use of AI in shipbuilding and ship repair. The results can inform both future academic studies and strategic decisions regarding AI adoption within shipyards.

3.2.SWOT Analysis on the Implementation of AI at Constanța Shipyard

Strengths

The shipyard operates a large fleet of industrial equipment, which implies a substantial economic impact when predictive capabilities are introduced.

The technical teams possess extensive professional experience, providing a solid foundation for the adoption of advanced digital systems.

Weaknesses

The absence of complete digital historical datasets limits the initial performance of predictive models and requires dedicated personnel for training and system familiarization.

The upfront costs associated with sensor deployment and system integration represent a significant initial investment.

Opportunities

The shipyard may benefit from access to European Union funding programs dedicated to industrial digitalization, as well as from potential partnerships with technical universities that can support research, model development, and workforce training.

Threats

Resistance to organizational change, market instability, and the shortage of AI specialists within the industrial sector may hinder the rate of adoption and the long-term sustainability of AI-driven maintenance strategies.

3.3.Conclusion of the Case Study

The implementation of AI-based predictive maintenance at Constanța Shipyard (SNC) is feasible, realistic, and capable of generating a direct economic impact. SNC benefits from a modernized infrastructure and a diverse portfolio of repair and offshore projects, which together create an ideal technical environment for the integration of advanced predictive systems.

Artificial intelligence has the potential to transform SNC from a reactive operational model-focused on repairing equipment only after failures occur—into a predictive and optimized framework aligned with international trends observed in Korean and European shipbuilding.

4. Conclusions

Romania is undergoing rapid digital transformation, with large construction sites adopting digital design and collaboration systems, modernizing infrastructure and beginning to test smart functions for diagnostics and optimization. Although large-scale AI implementations—such as those in Korea—are not yet widespread, the technical foundations are already settled: advanced software, modernized industrial infrastructure, 3D scanning and digitization of documentation. The next step will be the transition from digitization to AI-based automation, where Romania has real potential for competitiveness, especially in ship repair, an area where speed and predictability are essential for profitability.

Research confirms the current and strategic nature of artificial intelligence implementation in the shipbuilding and repair industry. Romanian companies can: reduce operating costs by 15–25%; shorten execution times by up to 30%; increase service quality; attract international customers; access EU funds for digitization.

Positive examples: Japanese shipyards - welding robots and automatic inspection; The Netherlands-predictive diagnostics and 3D scanning for ship hulls; Romania (isolated cases) - 3D simulations and digital order management.

Negative examples: pilot projects implemented without staff training → resistance and blockages; lack of software maintenance → systems become unusable after a few years.

AI implementation is no longer an option. It is a necessary process for survival in the global market. Romanian companies in the shipbuilding sector can become competitive through gradual digitization, smart investments and technical-academic partnerships.

BIBLIOGRAPHY:

1. Chava, K., & Dharmavaram, G., *AI-Driven predictive maintenance in shipyards: Enhancing project management efficiency and operational cost reduction through statistical, data-driven strategies for MRO services*, Journal of Information Systems Engineering and Management, 10(12s), (2025), https://doi.org/10.52783/jisem.v10i12s.1707.
2. Karatug, Ç., *A hybrid predictive maintenance approach for ship engine failures. Reliability Engineering and System Safety*, (2025), Advance online publication. https://doi.org/10.1080/20464177.2024.2393484.
3. Liu, J., Zhang, Y., Liu, Z., Leng, J., Zhou, H., Gu, S., & Liu, X., *Digital twins enable shipbuilding*. Alexandria Engineering Journal, 107, 915–931, (2024). https://doi.org/10.1016/j.aej.2024.09.007.
4. Simion, D., Postolache, F., Fleacă, B., & Fleacă, E., AI-Driven predictive maintenance in modern maritime transport-Enhancing operational efficiency and reliability, Applied Sciences, 14(20), 9439, (2024). https://doi.org/10.3390/app14209439
5. Zhou, X., et al., *Machine learning-based techniques for marine structures: A state-of-the-art review*, OCEAN, (2025), https://doi.org/10.26599/OCEAN.2025.9470005.
6. SNC., *HSEQ Management System*, (2025). http://www.snc.ro/40/hseq-management-system/static.html.
7. Smart European Shipbuilding (SEUS), Report: *Advancing the digital future of European shipbuilding*, (2024). https://www.sarc.nl/news/seus-2024-report-advancing-the-digital-future-of-european-shipbuilding/.
8. SMM Hamburg, *Industry launches investment drive – Shipowners and yards bet on AI and efficiency enhancements*, (2025). https://www.smm-hamburg.com/news-details/article/smm-maritime-industry-report-2025.
9. CADMATIC. (n.d.). *Digital transformation in naval shipbuilding*. https://cadmatic.com/en/solutions/digital-transformation-in-naval-shipbuilding/.
10. Romania-Insider, *Dutch Damen invests EUR 23 mln in its Romanian shipyard*, (2024). https://www.romania-insider.com/damen-investment-galati-shipyard-march-2024.
11. Offshore Energy, ABS, *HD Hyundai join forces on AI-backed smart shipyard vision*, (2025). https://www.offshore-energy.biz/abs-hd-hyundai-join-forces-on-ai-backed-smart-shipyard-vision/.
12. Robotics & Automation News, *HD shipbuilding unit partners with Persona AI to implement humanoid welding robots*, (2025). https://roboticsandautomationnews.com/2025/07/16/hyundai-shipbuilding-unit-partners-with-persona-ai-to-implement-humanoid-welding-robots/93094/.

MODEL FOR IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN A PRIVATE UNIVERSITY THAT RUNS ECONOMIC STUDY PROGRAMS

Oana Bocănete
Assoc. Prof., PhD, „Tomis University" of Constanța
Romeo Boşneagu
Assoc. Prof., PhD, "Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanţa
Daniela Simona Nenciu
Lecturer, PhD, „Tomis" University of Constanța
Carmen Elena Coca
Lecturer, PhD, „Tomis" University of Constanța
Daniel Dăneci Pătrău
Lecturer, PhD, „Tomis" University of Constanța

Abstract: *Artificial intelligence (AI) is reshaping higher education by supporting personalized learning, automating administrative processes, improving research capabilities, and facilitating data-driven academic decision-making. For universities offering economics programs, AI provides opportunities to strengthen qualitative training, business environment analysis, financial modeling, entrepreneurship, and alignment with the labor market. However, implementing AI in higher education requires responsible governance, training for teachers and researchers, transparent policies for students, and compliance with regulations, particularly in line with the EU AI Act and the digitalization agenda. This article represents a first approach to a policy framework in the current landscape of AI implementation in universities in Europe and Romania, assesses the stage of development using a maturity model, identifies strengths and risks through a SWOT analysis, and proposes practical implementation guidelines tailored to a private university in Romania. The results show that European universities are moving from experimental pilot projects to the adoption of institutionalized, policy-based AI. Romanian universities benefit from national digital strategies and European funding, but face challenges in terms of academic integrity, data governance, sustainability, and curriculum redesign. The article concludes with a program for implementing AI at a private university in Romania that offers economics programs. The model presents structured and realistic activities that combine governance, academic practices, teacher skills development, research integration, and partnerships with the business community.*

Keyword: *Artificial intelligence, modelling, analysis, development, strategies.*

1. Introduction

Artificial intelligence has gone from being an emerging technological innovation to a structural component of modern higher education. In economics universities, AI is used for automatic data analysis, forecasting, marketing simulations, academic research support, automatic writing feedback, strategic planning dashboards, and hybrid learning systems. These effective tools provide opportunities for individualized learning, generate realistic scenarios for business plans, and help students acquire skills relevant to the labor market.

At the European level, the adoption of AI in higher education is strongly influenced by the Digital Education Action Plan 2021-2027, which promotes digital transformation, AI literacy, and data-driven decision-making (European Commission 2021). Complementing this, the EU AI Act introduces binding legal requirements for institutions using AI in assessment, profiling, or decision-making support contexts. Universities must therefore ensure transparency,

documentation, human oversight, and bias mitigation (European Parliament and Council 2024). This places compliance, ethics, and governance at the heart of AI implementation.

In Romania, the SMART-Edu Strategy (2021-2027) and the National AI Strategy (2024-2027) outline the objectives of digital transformation for higher education, including infrastructure, digital content, teacher training, and research ecosystems. Funding from the Recovery and Resilience Plan (PNRR) supports smart laboratories, high-capacity data infrastructure, research partnerships, and digital platforms. Private universities, especially those offering economics programs, benefit from institutional flexibility, which allows for faster procurement, redesign of study programs, and collaboration with the business community.

However, the degree of adoption remains uneven. While some universities have integrated AI into business analysis and research workflows, others are still in the early stages, focusing primarily on equipment or administrative automation. This article addresses these gaps by analyzing policy frameworks, documenting the state of implementation, and building an evidence-based model for the responsible implementation of AI at a private university in Romania that offers economics programs.

Research shows that AI supports personalized instruction, automatic grading, adaptive learning, and academic early warning systems (Holmes et al. 2022; Nussbaum et al. 2021). Automated writing tutors and large language models improve writing fluency and feedback quality, although effectiveness depends on student preparation and critical evaluation (Kasneci et al. 2023). Universities also use AI for scheduling, plagiarism detection, language translation, and accessibility for students with disabilities (OECD 2021).

However, AI raises concerns about explainability, bias, data privacy, and academic integrity (Floridi & Cowls 2020). Researchers argue that AI should complement, not replace, pedagogical judgment, requiring a decision-making process that involves the human factor and transparent institutional policies (Holmes, et al. 2020).

Economic disciplines benefit greatly from AI-enhanced modeling, forecasting, and simulations. AI-based decision-making environments help students understand risk, pricing, logistics, consumer behavior, and financial markets (Van der Aalst 2022). Generative AI supports entrepreneurship and consulting courses by producing strategic information, business plans, marketing hypotheses, and investment reports (Davis & García 2023). However, passive acceptance of AI-generated solutions can undermine analytical thinking unless teachers require verification, comparison with real data, and justification of decisions (Zawacki-Richter & Marin 2023).

The EU AI Act (2024) introduces the first comprehensive legal regime for AI. For universities, key obligations include transparency, non-discrimination, documentation of high-risk systems, and strong data protection. Researchers consider the law a turning point in AI ethics and the protection of children/students (Smuha 2023; Floridi 2024). The Digital Education Action Plan promotes teacher training in AI, research in learning analytics, and interoperable digital ecosystems (European Commission 2021).

The literature in Romania highlights the rapid expansion of infrastructure, but also the uneven skills of teaching staff and limited institutional governance (Istrate 2023). The sustainable adoption of AI requires training, policy frameworks, and research capacity.

Research reveals four persistent gaps: limited institutional models for comprehensive AI governance in private universities; weak integration of AI into economics curricula beyond isolated tools; the need for academic integrity models that address generative AI; few studies assessing long-term outcomes in terms of employability and entrepreneurship.

This study responds to these needs by proposing a scalable governance framework that is compliant and tailored to a private university offering economics programs.

2. Materials and methods

This study adopted a mixed-method, exploratory design, combining qualitative document analysis, quantitative descriptive indicators, a maturity model assessment, and a SWOT analysis. Mixed methods are particularly well suited to emerging technologies in higher education because they allow for the integration of contextual interpretation of policies with institutional performance indicators (Creswell 2018; Johnson & Onwuegbuzie 2004).

The research focused on four interconnected modules:

- policy and regulatory analysis – examining the legislative frameworks of the EU and Romania to determine the obligations regarding the adoption of AI in higher education;
- institutional maturity assessment – evaluating the stage of AI implementation in European and Romanian universities using a five-level AI readiness model;
- SWOT analysis – highlighting the strengths, weaknesses, opportunities, and threats resulting from the application of policies, approaches in the literature, and university cases;
- cost and time modeling – estimating the resources needed for the phased implementation of AI in a private university in Romania.

This structure took into account legal requirements, pedagogical needs, and operational feasibility simultaneously.

Three independent categories of data were used to ensure triangulation and reliability:

- policy and regulatory documents: EU AI Act (European Parliament and Council 2024), Digital Education Action Plan 2021-2027 (European Commission 2021), SMART-Edu Strategy for Romania (2021-2027), Romania's National AI Strategy (2024-2027), guidelines and investment reports of the Recovery and Resilience Plan (PNRR). These sources were selected because they contain binding legal obligations, political priorities, and funding mechanisms relevant to universities;
- specialized literature covering: studies and analyses conducted by specialists on the use of AI in higher education, sources accessed through SpringerLink, Web of Science, Scopus, and ERIC. The inclusion criteria were: publication between 2018 and 2024, empirical or conceptual relevance to AI in education;
- sectoral and statistical reports: OECD digitalization indicators (OECD 2021), UNESCO guidelines on AI skills (UNESCO 2022), national reports on the digitalization of higher education, datasets on EdTech investments relevant to Romanian universities.

A structured content analysis was performed using deductive coding aligned with five categories of regulations derived from the IA and DEAP Act: transparency and human oversight, risk classification (low, limited, high), data protection and privacy restrictions, applications impacting students (grading, recommendation systems, admissions algorithms), governance and audit requirements.

A five-level AI readiness scale has been developed, adapted from European digital transformation frameworks (UNESCO 2022; European Commission 2021) (Table 1):

Five-level IA readiness scale

Table 1

level	Description
1. Ad-hoc	No structured use of AI; isolated experimentation.
2. Repeatable	Several departments use AI tools, but without a unified policy or training.
3. Defined	Policies at the institutional level and teacher training are initiated; risk classification is documented.
4. Managed	Governance council, AI literacy for staff and students, assessment redesign, audits.
5. Optimized	AI integrated into teaching, research, administration, and partnerships; continuous improvement.

SWOT analysis: strengths, weaknesses, opportunities, and threats were obtained through triangulation: political obligations, academic literature, reports on the digitization of European universities, evidence from Romanian private institutions.

Triangulation between policy documents, peer-reviewed studies, and digitization reports strengthened validity. Reliability was supported by the use of explicit variable categories and standardized maturity criteria. However, there are a number of limitations: the absence of primary data from surveys/interviews with university staff or students, rapid technological changes that may alter costs or the tools available.

The variability between private universities means that the results provide a representative model, not a universal recipe.

No personal data or human subjects were involved; therefore, ethics committee approval was not required. All recommendations are consistent with: the data minimization principles of the GDPR, the transparency obligations of the EU AI Act, students' rights to explanation, and academic fairness.

3. Results and discussions

EU legislation on AI requires universities that use AI for assessment, admission, recommendation systems, or academic analysis to maintain human oversight, bias control, documentation, and audit trails (European Parliament and Council 2024). The Digital Education Action Plan and SMART-Edu emphasize AI literacy for teachers and students, generating systemic expectations for training.

Renowned universities in the Netherlands, Germany, Finland, and Denmark offer AI-enhanced business labs, machine learning modules, and research centers that connect the business world with students (OECD 2021). Many institutions use AI analytics for retention, scheduling, and administrative automation. However, governance at the university level remains inconsistent, leaving compliance risks and unclear responsibilities (Holmes et al. 2022).

Romanian universities are experiencing rapid infrastructure growth, new business analysis programs, and emerging partnerships with fintech and IT companies (Dumitrescu 2024). However, teacher training and AI ethics guidelines remain uneven. Challenges related to academic integrity have intensified since the introduction of generative AI in university courses, forcing universities to redesign research assessment and oversight.

Following the SWOT analysis, the following aspects were identified:

- strengths: flexible private governance; high relevance of AI to the economy, ability to design innovative study programs;
- weaknesses: limited knowledge of AI among teachers, inconsistent academic integrity policies, gaps in data governance;
- opportunities: EU funding (PNRR), partnerships with the business community, partial certifications, improved research through AI;
- threats: legal liability under the AI Act, reputational risk due to uncontrolled use of AI, dependence on a single provider, data security breaches.

The key points of the analysis were: AI improves educational efficiency and relevance in economics, but irresponsible use undermines credibility and student learning (Kasneci et al. 2023). Governance is the critical success factor: acceptable use policies, transparency, and risk classification must precede large-scale implementation. Teacher competency development determines educational impact. AI without pedagogy produces automation, not learning. Private universities can serve as leaders in innovation by integrating AI into teaching, research,

and administration, supported by partnerships with fintech, consulting, and data-driven enterprises.

Recommendations for a private university offering economics programs can be summarized as follows:

- Establishing institutional governance in the field of AI:
- creating a university council or committee for AI, responsible for approving tools, monitoring compliance, and updating policies;
- maintaining an official register of AI tools used for teaching, learning analytics, research, and administration;
- conducting regular internal audits in accordance with the risk classification principles of the EU AI Act.
- Strategic investments in the development of teaching and research staff skills:
- implementation of training courses in AI and instructional design (30-50 hours per member of academic staff);
- encouraging partial certifications in computer-assisted learning, business analysis, and prompt-based teaching;
- providing mentoring for researchers using generative AI in data science and academic writing.
- Reorganizing assessment to protect academic integrity:
- requiring disclosure statements on the use of AI in all courses;
- introducing oral presentations, in-class projects, data set analysis, code notebooks, and scenario-based assessment.
- using plagiarism and AI detection tools ethically, combined with reflective and practical assessments.
- Development of business analysis and entrepreneurship laboratories enhanced with AI:
- equipping laboratories with forecasting tools, simulation platforms, cloud analytics, and code copilots;
- connecting lab activities to real-world business challenges through business internships and consulting projects;
- using labs to support research-based teaching, student competitions, and innovation incubators.
- Strengthening data governance and cybersecurity:
- storing student and research data in EU infrastructures that comply with the GDPR;
- conducting data protection impact assessments (DPIAs) for high-risk AI applications;
- ensuring transparency of providers regarding training datasets, model limitations, and security.
- Using partnerships as accelerators:
- working with banks, fintech companies, consulting firms, and IT developers on conferences, internships, and research grants;
- joining international university networks focused on digital education and AI ethics;
- encouraging joint research projects in the field of digital finance, innovation, and algorithmic markets.
- Sustainability planning:
- moving beyond pilot phases and defining long-term budgets for licenses, updates, teacher training, and infrastructure upgrades;
- appointing a dedicated team to continuously monitor AI performance, ethics, and effectiveness;
- ensuring transparency for students and parents regarding AI use and learning benefits.

AI should not replace academic expertise, but universities that ignore AI risk producing graduates who are unprepared for automated markets and data-driven decision-making. A private university that runs economics programs that integrate AI responsibly, ethically, and strategically can offer a superior education, strengthen research outcomes, improve the employability of its graduates, and build a distinct institutional identity on the national and international stage. By adopting an approach that prioritizes governance, faculty accountability, and continuous innovation, such a university can position itself as a modern, trusted, and globally competitive institution.

The results of this study have significant implications for institutional and national policy (Tables 2 and 3), as follows:

- for universities: AI should be institutionalized through governance frameworks, not led exclusively by individual departments. Universities should integrate AI policies into strategic planning, accreditation documentation, and quality assurance procedures;
- for national policymakers: funding programs should prioritize faculty training and governance development, not just equipment procurement. National guidelines could support universities by providing standardized models for AI transparency, academic integrity, and risk classification;
- for accreditation and quality assurance agencies: evaluation criteria for digital higher education should include AI ethics, explainability, academic integrity protocols, and student rights. AI-related research outcomes and industry partnerships should be recognized as indicators of institutional innovation.
- for business partners: sustainable collaboration models—internships, joint research projects, access to real economic data—could transform business schools into innovation hubs that directly respond to labor market needs.

This diagram (Table 2) illustrates a phased, governance-focused strategy aligned with the EU AI Act and SMART-Edu principles. The approach prioritizes policy, ethics, teacher competence, and academic integrity before scaling the technology across the institution. By the end of the 24 months, the university moves from experimental use of AI to a mature, integrated model where governance, curriculum, research, and data security reinforce each other.

Diagram for implementing AI in a private university offering

economics programs (12-24 months)

Table 2

Phase	Period	Actions	Results
Phase 0: Preparation and governance	Months 0–3	Establishment of the University Governance Council in the field of AI	Developing a policy on acceptable use of AI
		Acquisition of artificial intelligence-based learning platforms	Transparency notices for students and faculty Classification of instruments according to risk level
Phase 1: Infrastructure and pilot tools	Months 3–8	Acquisition of artificial intelligence-based learning platforms	Establishment of a pilot laboratory for business analysis and entrepreneurship
		Smart Lab operational pilot programs carried out within 2-3 economic disciplines	
Phase 2: Teacher training and redesign of teaching, learning, and assessment activities	Months 6–12	30–50 hours of training in AI knowledge and pedagogy	Workshops on academic integrity and AI disclosure requirements
		AI certifications for academic staff	New AI-integrated assessment frameworks
Phase 3: Curriculum integration and expansion	Months 12–18	Integration of AI tools into other disciplines: micro/macroeconomics, finance, accounting, marketing, and management	Launch of AI guides for students
		Study platforms enhanced with artificial intelligence for all programs offered at the university	Reduced plagiarism and more robust analytical results
Phase 4: Research and external partnerships	Months 18–24	Joint projects with financial technology and consulting firms	AI-assisted research for theses and dissertations Application for national / international projects
		Partnerships with the business community	Research with real data sets Increase in the number of research publications

Table 3 summarizes the critical risks identified during the implementation of the proposed model. This demonstrates that responsible implementation requires not only technical solutions but also organizational processes: audits, teacher training, data governance, procurement transparency, and effective communication. Such strategies transform risks into manageable and predictable institutional practices.

Risks and mitigation strategies for implementing AI in a private university

offering economics programs

Table 3

Risk Category	Risk Description	Affected Areas	Mitigation strategies
Legal and regulatory compliance	AI systems used without documentation may violate the requirements of the EU AI Act or the GDPR.	Assessment, analysis, admission	Maintaining an official register of AI tools
Academic integrity	Students may misuse generative AI to produce unoriginal or automated work.	Coursework, exams, thesis supervision	Require disclosure of AI use in all assignments Use oral presentations, in-class assignments, and project-based assessments Ethically apply plagiarism and AI detection tools
Algorithm impartiality and fairness	AI results may favor certain groups or generate unfair recommendations.	Grading, admission, support for job placement	Test AI tools for bias detection before deployment Review AI-generated results yourself Use diverse datasets and transparent model documentation.
Insufficient staff skills	Teachers may lack the skills to use AI for pedagogical or critical purposes.	Quality of teaching, curriculum innovation	Providing 30-50 hours of structured training
Data privacy and security	Sensitive data belonging to students or researchers may be exposed through AI tools.	Student files, research platforms	Use EU servers that comply with GDPR regulations
Dependence on supplier	Dependence on a single AI provider can limit flexibility and increase costs in the long term.	Budget, system compatibility	The existence of open standards and data export options
Multi-annual financial sustainability	Long-term AI licenses and updates can exceed initial budgets	Procurement, IT infrastructure	Prepare multi-annual budgets
Cultural and organizational resistance	Staff, teachers, and students may distrust AI or feel threatened by automation.	Adoption, motivation	Communicate the advantages and limitations transparently. Involve teachers in the decision-making process. Organize ethics and awareness workshops.

4. Conclusions

The analysis carried out following the implementation of the presented model confirms that artificial intelligence plays a strategic role in higher education, especially in economics programs, where data-driven learning, financial modeling, forecasting, and digital entrepreneurship are becoming increasingly important in the curriculum and in research. At the European level, the adoption of AI is no longer determined solely by technological

opportunities, but also by legal responsibility. The Digital Education Action Plan and the EU AI Act establish an ecosystem in which universities must combine innovation with governance, transparency, human oversight, and student protection.

Romania is undergoing a rapid digital transition, supported by national strategies and PNRR investments. Private universities, thanks to their institutional autonomy and flexible governance, are positioned to adopt AI more quickly than public institutions. However, the findings show that meaningful implementation is not achieved solely through the purchase of software or equipment. The real impact depends on the expertise of teaching staff, ethical guidelines, academic integrity policies, risk management, and sustainable financial planning. Universities that introduce AI without governance frameworks risk non-compliance, damage to their reputation, and providing a superficial education.

In contrast, universities that integrate AI into policy, training, curricula, and research culture can gain a competitive advantage. They can offer a modern business education, prepare students for a labor market transformed by automation, and position themselves as leaders in innovation and ethics.

AI offers transformative benefits for universities running economics programs, supporting research, teaching, employability, and institutional competitiveness. However, the benefits only materialize when governance frameworks, teaching capacity, and ethics are in place.

For a private university in Romania offering economics programs, the following actions are recommended:

- establishing an AI governance council to evaluate tools, monitor compliance, classify risks, and maintain transparency;
- implementing structured training for teaching staff (30-50 hours) covering AI pedagogy, integrity, bias mitigation, and the responsible use of AI in research;
- rethinking assessment through oral presentations, project-based learning, code notebooks, and mandatory disclosure of AI use.
- creating an AI-enhanced business and analytics lab to support financial modeling, marketing simulations, and entrepreneurship projects;
- adopting ethical research policies to regulate AI-assisted writing, data generation, and statistical modeling in theses and dissertations;
- leveraging partnerships with the business community for internships, research collaborations, and lectures by specialists in the field of AI-based economics;
- ensuring sustainability—budget for renewals, cybersecurity, software maintenance, and continuing education.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alkaabi, A., M., *ChatGPT in higher education: Opportunities, challenges, and required competencies in the absence of guiding policies*, (2025), https://www.researchgate.net/publication/392646759_ChatGPT_in_higher_education_Opportunities_challenges_and_required_competencies_in_the_absence_of_guiding_policies.
2. Bowen, G.: *Document analysis as a qualitative research method*. Qual. Res. J. 9(2), 27–40 (2009), https://www.researchgate.net/publication/240807798_Document Analysis_as_a_Qualitative_Research Method.
3. Creswell, J.: *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 5th ed. Sage, Thousand Oaks (2018).
4. Davis, L., García, R.: *Artificial intelligence and student entrepreneurship: teaching business planning with generative assistants*. Int. J. Bus. Educ. 18(2), 45–62 (2023).
5. Dumitrescu, Cr., *Digitalisation of Public Administration in Romania: the Way Towards Efficiency and Accessibility, (2024)* https://adjuris.ro/revista/articole/An13nr1/18.%20Dumitrescu%20Cristian%20Art.%201%20EN.pdf
6. Floridi, L., Cowls, J.: *A unified framework of five principles for AI in society*. Harv. Data Sci. Rev. 2(1), 1–15 (2020), https://hdsr.mitpress.mit.edu/pub/l0jsh9d1/release/8.
7. Holmes, W., Porayska-Pomsta, K., Holstein, K.: *The Ethics of Artificial Intelligence in Education,* (2022) https://www.taylorfrancis.com/reader/read-online/99e8383d-c238-4464-a689-c2afb25d985d/book/epub?context=ubx.
8. Hudrea, A, *et al*., *Digital Tools in Romanian Higher Education: The Influence of the COVID-19 Pandemic on the Digitalization of Universities, pg.44-63, (2023),* https://rtsa.ro/tras/index.php/tras/article/viewFile/741/739.
9. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., *Mixed methods research: a research paradigm whose time has come*. Educ. Res. 33(7), 14–26 (2004), https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/0013189X033007014.
10. Van der Aalst, W., *Process mining, data science in action*, second edition, Springer, (2016).
11. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. *Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators?* International Journal of Educational Technology in Higher Education 16(39), 10-20, (2019).
12. European Commission: *Digital Education Action Plan: 2021–2027*. Brussels (2021), https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan.
13. European Parliament and Council: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 *Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence* Brussels (2024).
14. OECD, *Artificial intelligence and education and skills, (2025),* https://www.oecd.org/en/topics/artificial-intelligence-and-education-and-skills.html.
15. UNESCO: *Artificial intelligence in education*, (2025), https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS CONCERNING THE EUROPEAN LEGISLATIVE FRAMEWORK ON DISCRIMINATION

Ingrid Ileana Nicolau
Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University of Constanța

***Abstract**: In the context of strengthening democratic order at the European and international levels, the principle of non-discrimination gains particular importance, being enshrined both in international human rights law and in the national legislation of member states. Direct discrimination involves an explicitly unfavorable treatment applied to a person in a comparable situation, based on a prohibited criterion. It represents the classic form of discrimination, easily identifiable and sanctionable. Indirect discrimination, on the other hand, refers to seemingly neutral measures which, in practice, generate disproportionate effects on a protected group. This form is more subtle, requiring an in-depth analysis of the context and real effects. The test of objective justification, applied both in the jurisprudence of the ECtHR and the NCCD, involves three stages: establishing the existence of a difference in treatment, verifying the legitimacy of the aim, and assessing the proportionality of the measure. Only when there is no reasonable and proportionate justification can the treatment be qualified as discriminatory. Through this analytical framework, a balance is ensured between the need to protect vulnerable groups and the right of authorities to apply objective, proportionate, and justified distinctions.*

***Keywords:** discrimination, hatred, global migration, equality, preventive role.*

Introducere

În contextul consolidării ordinii democratice la nivel european și internațional, principiul nediscriminării capătă o importanță deosebită, fiind consacrat atât la nivel de drept internațional al drepturilor omului, cât și în legislația națională a statelor membre[1]. Tema „Interzicerea discriminării" reprezintă o opțiune relevantă și necesară, întrucât, în pofida evoluției normative, în societatea românească persistă manifestări de discriminare care contravin atât principiilor constituționale,[2] cât și angajamentelor internaționale asumate de România.[3]

Analiza juridică a discriminării se impune cu atât mai mult cu cât formele acesteia devin din ce în ce mai subtile, preluând adesea aparența unor practici neutre în esență, dar cu efecte discriminatorii. Or, eficiența luptei împotriva discriminării depinde esențial de capacitatea cadrului normativ de a identifica, sancționa și preveni asemenea comportamente. În perioada ultimilor zece ani, atât Uniunea Europeană, cât și Consiliul Europei și organismele naționale, au adoptat noi instrumente juridice, au formulat recomandări și au emis jurisprudență clarificatoare. Totodată, interpretările Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO)[4] și deciziile Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)[5] au contribuit la o definire dinamică a noțiunii de discriminare, cu impact direct asupra protecției persoanelor vulnerabile.

Extinderea reglementărilor europene în domeniul drepturilor omului, în special în materie de egalitate și non-discriminare, a condus la o presiune crescândă asupra statelor

[1] Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 2;
[2] Constituția României, art. 16 alin. (1);
[3] Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ratificată prin Legea nr. 30/1994;
[4] Hotărârea CEDO Opuz c. Turciei, 2009;
[5] Hotărâri CNCD, de exemplu Hotărârea nr. 220/2023;

membre, inclusiv România, de a armoniza legislația internă cu standardele impuse de organismele internaționale. Astfel, nu doar normele imperative, ci și recomandările Consiliului Europei[6], directivele Uniunii Europene[7] și practica CEDO[8] constituie puncte de referință în procesul de aliniere a dreptului intern la cerințele statului de drept european. În România, această armonizare s-a realizat prin adoptarea unor acte normative fundamentale, precum Ordonanța Guvernului nr. 137/2000[9], completată și modificată în mod succesiv, prin Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați[10], dar și prin introducerea unor dispoziții relevante în alte legi speciale care reglementează domenii precum educația, sănătatea sau dreptul muncii.

Cu toate acestea, simpla existență a cadrului normativ nu este suficientă pentru asigurarea efectivă a respectării principiului nediscriminării. Este esențial ca acest cadru să fie însoțit de mecanisme de aplicare eficiente, de instituții independente și funcționale, dar și de o cultură juridică și civică favorabilă egalității. Realitatea demonstrează, însă, că discriminarea continuă să se manifeste în forme multiple, de la cele evidente, cum ar fi refuzul accesului la servicii sau la locuri de muncă pe criterii etnice, religioase ori de gen, până la forme mai subtile, greu de dovedit, precum discriminarea indirectă sau cea instituționalizată. Această complexitate justifică necesitatea unei analize juridice riguroase și actualizate, care să țină cont de tendințele recente, de evoluția practicii judiciare[11] și de perspectivele de reformă.

În plus, trebuie menționat că, în practica judiciară românească, deși există cauze în care instanțele de judecată au reținut caracterul discriminatoriu al unor acte sau fapte, numărul acestora este încă redus în raport cu incidența fenomenului în societate. În majoritatea cazurilor, persoanele discriminate aleg să nu sesizeze autoritățile, fie din lipsa încrederii în eficiența procedurilor, fie din teama de represalii, fie din necunoașterea drepturilor care le sunt garantate. Astfel, educația juridică a cetățenilor devine un element cheie în procesul de combatere a discriminării, împreună cu măsurile legislative și instituționale. Rolul organizațiilor neguvernamentale, al mass-mediei și al instituțiilor de învățământ este, în acest context, determinant pentru crearea unei culturi a toleranței și a respectului față de diversitate.

Discriminarea ca fenomen juridic: obligațiile statului în materia egalității

Egalitatea reală presupune nu doar interzicerea discriminării, ci și obligația statului de a acționa activ pentru corectarea inegalităților de facto. Această dimensiune pozitivă a principiului egalității este consacrată atât în jurisprudența CEDO,[12] cât și în politicile Uniunii Europene și ale Consiliului Europei.

Statul are obligația de a adopta politici publice, măsuri legislative și administrative pentru a asigura egalitatea de șanse. Strategiile naționale privind egalitatea de șanse între femei și bărbați sau pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități reflectă această obligație pozitivă.[13] Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării are nu doar rol sancționator, ci și competența de a emite recomandări și de a contribui la formularea politicilor publice antidiscriminare.

În acest context, egalitatea formală (egalitatea în drept) trebuie completată de egalitatea substanțială (egalitatea în fapte), pentru a asigura un efect real în viața socială.

---

[6] Recomandările Consiliului Europei privind combaterea discriminării, 2015–2025;
[7] Directivele Uniunii Europene privind egalitatea de tratament (ex.: Directiva 2000/43/CE, Directiva 2000/78/CE);
[8] Jurisprudența CEDO privind Art. 14 și Protocolul nr. 12 (2015–2025);
[9] Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare;
[10] Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați;
[11] Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a CNCD, 2015–2025;
[12] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Opuz vs. Turcia, 2009.
[13] Strategia națională privind egalitatea de șanse între femei și bărbați (2022–2027), Strategia națională pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități (2021–2027).

Discriminarea directă reprezintă forma cea mai evidentă și clasică a tratamentului inegal. Ea constă într-un comportament explicit și conștient prin care o persoană este tratată mai puțin favorabil decât o alta aflată într-o situație comparabilă, pe baza unui criteriu prevăzut de lege. Exemple tipice de discriminare directă se întâlnesc în refuzul angajării, limitarea accesului la educație sau la servicii publice, atunci când aceste decizii sunt motivate de sex, etnie, vârstă sau alte criterii protejate.

Discriminarea indirectă, mai subtilă, apare atunci când o măsură, practică sau dispoziție aparent neutră afectează în mod disproporționat o categorie vulnerabilă. Deși nu este formulată explicit în termeni discriminatorii, efectele sale sunt inechitabile. Articolul 2 alin. (4) din OG nr. 137/2000[14] o definește ca fiind actul, fapta sau comportamentul care, prin conținutul, forma sau efectul său, dezavantajează în mod disproporționat o persoană sau un grup.

Discriminarea instituțională și structurală – între norme neutre și efecte disproporționate

Discriminarea instituțională, cunoscută și ca discriminare structurală, se manifestă prin existența unor reguli, practici administrative sau politici publice care, deși formulate într-un limbaj neutru, au efecte discriminatorii persistente asupra anumitor grupuri sociale. Această formă este dificil de identificat, deoarece nu implică o intenție individuală, ci rezultă din funcționarea generalizată a instituțiilor.

Exemple tipice includ sistemele educaționale care nu oferă măsuri compensatorii pentru copiii din comunități marginalizate, serviciile publice inaccesibile persoanelor cu dizabilități sau lipsa programelor de sprijin pentru persoane fără adăpost. Astfel de practici conduc la excludere sistemică și perpetuează inegalitatea socială.

Raportul FRA din 2024[15] atrage atenția că lipsa datelor statistice dezagregate limitează identificarea și combaterea discriminării structurale. Recomandările vizează obligativitatea evaluărilor de impact privind egalitatea în procesul legislativ, precum și instituirea unor standarde minime de accesibilitate și incluziune în toate domeniile serviciului public.

În România, Strategia Națională privind Incluziunea Socială (2022–2027)[16] promovează măsuri de prevenire a excluderii prin introducerea analizei de impact asupra diversității. Totuși, aplicarea acestor instrumente este încă incipientă, iar instituțiile publice întâmpină dificultăți în adaptarea structurilor interne la cerințele incluziunii.

Manifestări actuale ale discriminării în societatea românească

În ciuda existenței unui cadru legislativ complex și a unor instituții specializate în combaterea discriminării, realitatea socială românească arată că fenomenul persistă sub multiple forme. Discriminarea de gen, etnică, religioasă, împotriva persoanelor LGBTQ+, a celor cu dizabilități sau vârstnice rămâne o problemă semnificativă în societatea contemporană.

Persoanele cu dizabilități se confruntă cu lipsa adaptării infrastructurii publice, absența sprijinului educațional adecvat și discriminare în ocuparea unui loc de muncă. Deși legislația prevede măsuri de protecție și adaptare rezonabilă, implementarea acestora este inegală și depinde adesea de voința autorităților locale.

Persoanele LGBTQ+ întâmpină obstacole în accesarea serviciilor medicale, în special din cauza lipsei de formare a personalului medical și a prejudecăților. Studiile arată că un procent semnificativ dintre acestea au fost tratate cu ostilitate în spitale sau cabinete publice.

O preocupare recentă este discriminarea algoritmică, generată de utilizarea sistemelor automate în procese de selecție sau acordare de beneficii. Algoritmii pot reproduce inegalități

[14] Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, modificată;
[15] Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), *Raportul 2024 privind discriminarea structurală;*
[16] Guvernul României, Strategia Națională privind Incluziunea Socială (2022–2027);

existente, prin utilizarea unor criterii indirect discriminatorii, iar lipsa transparenței face dificilă contestarea acestor decizii.

Discursul instigator la ură, prezent în media și pe rețelele sociale, rămâne o formă periculoasă de discriminare latentă. Reacțiile autorităților la aceste manifestări sunt rareori eficiente, ceea ce favorizează consolidarea stereotipurilor și perpetuarea excluziunii.

Aceste realități evidențiază faptul că, în pofida progreselor legislative, discriminarea rămâne o problemă structurală. Combaterea ei necesită un efort susținut și coordonat din partea instituțiilor publice, societății civile și a sistemului educațional.

Cadrul legislativ european privind interzicerea discriminării

Adoptată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO)[17] reprezintă unul dintre cele mai influente și durabile instrumente internaționale în materie de protecție a drepturilor fundamentale ale omului. Deși nu are valoare juridică obligatorie în sens strict, DUDO a dobândit, prin recunoaștere universală și aplicare constantă, caracterul de drept cutumiar internațional[18] și a servit drept fundament pentru constituțiile moderne, tratatele internaționale, directivele europene și jurisprudența curților internaționale și naționale.

În contextul interzicerii discriminării, DUDO are un rol esențial, în special prin Articolul 1, care afirmă că „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi", și Articolul 2, care consacră principiul nediscriminării prin formula: „fiecare om are toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta Declarație, fără niciun fel de deosebire". Enumerarea criteriilor de interdicție este vastă, incluzând rasa, culoarea, sexul, limba, religia, opinia politică sau de altă natură, originea națională sau socială, averea, nașterea sau orice altă situație.

În actualul context internațional, marcat de fenomene precum migrația globală, extinderea inteligenței artificiale în procese decizionale, răspândirea discursului instigator la ură în mediul online și recrudescența naționalismelor radicale, valorile fundamentale consacrate de DUDO capătă o relevanță reînnoită. Declarația rămâne un pilon în susținerea principiului universalității drepturilor, inclusiv a dreptului de a nu fi discriminat.

Din perspectiva constituțională, influența Declarației asupra dreptului românesc este incontestabilă. Constituția României (revizuită în 2003)[19] reflectă în mod clar valorile promovate de DUDO, în special în articolele referitoare la egalitate în fața legii, interzicerea discriminării și demnitatea umană. Curtea Constituțională a României a recunoscut, în decizii recente (2021–2024),[20] că principiile DUDO pot constitui repere interpretative pentru aplicarea normelor constituționale în domeniul drepturilor fundamentale, mai ales atunci când se impune armonizarea cu tratatele internaționale ratificate.

În mod particular, în contextul românesc, Declarația Universală este adesea invocată de instituții precum Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)[21] și Avocatul Poporului,[22] atât în documentele de poziție, cât și în recomandările emise autorităților publice. De pildă, în Raportul CNCD din 2023,[23] se menționează că principiile DUDO trebuie integrate

[17] Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a ONU;
[18] Drept cutumiar internațional, consolidat prin practica statelor și recunoașterea generală (conform art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție);
[19] Constituția României, revizuită în 2003;
[20] Curtea Constituțională a României, decizii relevante 2021–2024 privind aplicarea Declarației Universale a Drepturilor Omului;
[21] Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, documente de poziție și rapoarte 2015–2025;
[22] Avocatul Poporului, rapoarte și recomandări 2015–2025;
[23] Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, *Raportul anual 2023 privind aplicarea Declarației Universale a Drepturilor Omului;*

în strategiile naționale privind egalitatea de șanse și combaterea discriminării indirecte, mai ales în zonele afectate de excluziune multiplă (etnie, dizabilitate, statut socio-economic).

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), adoptată la Roma în 1950 și intrată în vigoare în 1953,[24] este unul dintre cele mai influente instrumente internaționale în domeniul drepturilor fundamentale. Elaborată sub egida Consiliului Europei,[25] CEDO consacră un set de garanții juridice aplicabile tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția statelor semnatare. Dincolo de recunoașterea formală a drepturilor, CEDO a devenit în ultimele decenii un cadru juridic robust pentru combaterea discriminării în toate formele sale, inclusiv cele moderne și subtile.
Piatra de temelie în materie de nediscriminare este reprezentată de Articolul 14 al Convenției,[26] care stipulează că exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de aceasta trebuie să se realizeze fără niciun fel de deosebire, în special pe baza sexului, rasei, culorii, limbii, religiei, opiniilor politice sau de altă natură, originii naționale sau sociale, apartenenței la o minoritate națională, averii, nașterii sau oricărei alte situații. Deși Articolul 14 nu consacră un drept autonom, el funcționează ca o normă transversală care garantează egalitatea de tratament în exercitarea oricărui drept prevăzut de Convenție.

O dezvoltare esențială a acestui principiu este oferită de Protocolul nr. 12 la CEDO, ratificat de România prin Legea nr. 103/2006,[27] care introduce o interdicție generală a discriminării, independentă de exercitarea unui drept specific din Convenție. Protocolul a permis extinderea controlului de constituționalitate și de convenționalitate asupra unor măsuri sau politici publice aparent neutre, dar care produc efecte discriminatorii disproporționate. Această modificare a dinamizat interpretarea obligației statului și a amplificat aplicabilitatea principiului egalității substanțiale.

Pentru România, deciziile CEDO au avut un impact profund. În *Stoian c. România* (2019),[28] Curtea a reținut că statul a eșuat în asigurarea accesului efectiv la educație pentru un elev cu dizabilitate locomotorie, întrucât nu au fost adoptate adaptările rezonabile necesare. În *M.C. și A.C. c. România* (2016),[29] lipsa de reacție a autorităților față de un act de agresiune cu conotație homofobă a fost calificată drept o formă de discriminare prin omisiune. Mai recent, în *Toma c. România* (2023),[30] CEDO a analizat un caz de discriminare în procesul de selecție pentru un post public, în care etnia reclamantului (romă) a constituit un factor determinant în excluderea acestuia, în absența unei justificări obiective.

Un element distinctiv al jurisprudenței CEDO este recunoașterea discriminării instituționale și a obligației statului de a lua măsuri proactive pentru a preveni și combate excluderea. Această viziune extinsă presupune că statul trebuie să identifice barierele structurale care afectează grupurile vulnerabile și să le elimine prin politici publice incluzive. În acest sens, hotărârile Curții nu doar sancționează faptele discriminatorii, ci și oferă standarde detaliate pentru politicile statale: accesibilizarea serviciilor publice, reformarea criteriilor de selecție în administrație, protecția împotriva discriminării digitale, combaterea hărțuirii în instituții publice.

Jurisprudența CEDO a contribuit semnificativ și la formarea unei culturi juridice europene a nediscriminării, prin publicarea de ghiduri interpretative și sinteze tematice. Un exemplu relevant este Ghidul actualizat privind Articolul 14 și Protocolul nr. 12,[31] publicat în februarie 2025, care sintetizează peste 500 de spețe și oferă interpretări clare privind

[24] Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma în 1950 și ratificată de România prin Legea nr. 30/1994;
[25] Consiliul Europei, adoptarea CEDO, 1950;
[26] Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 14;
[27] Protocolul nr. 12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ratificat de România prin Legea nr. 103/2006;
[28] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Stoian c. România, 2019;
[29] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza M.C. și A.C. c. România, 2016;
[30] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Toma c. România, 2023;
[31] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghidul actualizat privind Articolul 14 și Protocolul nr. 12, februarie 2025;

discriminarea directă, indirectă, multiplă și structurală. Acest document este folosit în prezent de instanțele naționale, inclusiv din România, pentru orientare jurisprudențială.

În plan intern, aplicabilitatea CEDO este consacrată de articolul 11 și articolul 20 din Constituția României,[32] care prevăd prioritatea tratatelor internaționale privind drepturile omului față de normele interne contrare, în măsura în care acestea oferă o protecție mai ridicată. Acest cadru constituțional asigură forță juridică deplină pentru deciziile CEDO și obligă toate autoritățile publice, inclusiv instanțele, să interpreteze legea națională în conformitate cu standardele de la Strasbourg.

Cadrul juridic al Uniunii Europene în materie de combatere a discriminării reflectă o evoluție progresivă și coerentă a standardelor europene privind drepturile fundamentale ale persoanei. Într-o Uniune construită pe valorile respectului pentru demnitatea umană, libertate, democrație, egalitate și stat de drept, protecția împotriva discriminării nu reprezintă doar o expresie a unui drept individual, ci o componentă esențială a ordinii constituționale europene. Această protecție se realizează în principal printr-un set de directive adoptate în temeiul articolului 19 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene,[33] ce conferă Consiliului competența de a lua măsuri adecvate pentru combaterea discriminării pe orice motiv, în toate sferele vieții sociale.

Rațiunea adoptării acestor directive rezidă în constatarea existenței unor decalaje semnificative între statele membre în ceea ce privește tratamentul juridic al inegalităților, precum și în necesitatea creării unui standard comun de echitate în cadrul pieței interne. Începând cu anul 2000, Uniunea Europeană a emis acte normative cu aplicabilitate extinsă, precum Directiva 2000/43/CE privind egalitatea de tratament fără deosebire de origine rasială sau etnică[34] și Directiva 2000/78/CE privind egalitatea în muncă,[35] care au fundamentat un cadru general pentru prevenirea discriminării în domeniul ocupării, educației, accesului la servicii și protecției sociale. Ulterior, Directiva 2006/54/CE privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați[36] a adus o consolidare a protecției pe criteriu de sex, iar Directiva 2010/41/UE[37] a extins aplicabilitatea egalității de tratament asupra activităților independente. Aceste acte creează împreună o rețea legislativă europeană menită să asigure o protecție eficientă împotriva oricărei forme de tratament inechitabil.

Directivele europene nu se limitează la formulări programatice, ci impun statelor membre obligații concrete și măsurabile. Printre acestea se numără adoptarea unor mecanisme accesibile de soluționare a plângerilor, instituirea unor organisme independente de monitorizare, introducerea unor sancțiuni proporționale și efective, precum și promovarea activă a politicilor de incluziune socială. Mai mult, directivele consacră principii de mare importanță practică, precum inversarea sarcinii probei în materie de discriminare,[38] obligația de adaptare rezonabilă pentru persoanele cu dizabilități și posibilitatea acordării de reparații integrale pentru victimele discriminării, inclusiv daune morale.

Rolul interpretativ al Curții de Justiție a Uniunii Europene este fundamental în aplicarea acestor directive. Prin jurisprudența sa, CJUE a conturat concepte esențiale pentru aplicarea uniformă a dreptului european, oferind clarificări asupra noțiunii de discriminare indirectă, asupra validității măsurilor afirmative și asupra compatibilității normelor naționale cu principiile tratatelor. De exemplu, în cauza CHEZ Razpredelenie Bulgaria,[39] Curtea a stabilit

[32] Constituția României, art. 11 și art. 20;
[33] Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE), art. 19;
[34] Directiva 2000/43/CE privind egalitatea de tratament fără deosebire de origine rasială sau etnică.
[35] Directiva 2000/78/CE privind egalitatea de tratament în ocuparea forței de muncă și profesie;
[36] Directiva 2006/54/CE privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați;
[37] Directiva 2010/41/UE privind aplicarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în cadrul activităților independente;
[38] Directiva 2000/43/CE și Directiva 2000/78/CE privind inversarea sarcinii probei;
[39] Curtea de Justiție a Uniunii Europene, cauza C-83/14, CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD, 2015;

că o măsură cu aplicabilitate formal neutră, precum montarea contoarelor electrice la înălțimi inaccesibile într-un cartier locuit majoritar de romi, poate fi considerată discriminatorie în mod indirect dacă produce un efect disproporționat asupra acelui grup. Această speță este relevantă pentru modul în care CJUE analizează impactul concret al unei măsuri, dincolo de intenția autorității sau formularea ei aparent imparțială.

În ceea ce privește România, aplicarea directivelor europene a determinat transformări importante în arhitectura normativă internă. Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare și Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați au fost revizuite și extinse pentru a asigura conformitatea cu cerințele directivelor. Cu toate acestea, rapoartele recente ale Comisiei Europene[40] și ale Agenției pentru Drepturi Fundamentale a UE[41] indică deficiențe persistente în aplicarea practică a acestor norme. Printre problemele identificate se numără lipsa unor sancțiuni efective și disuasive, dificultățile de acces la justiție pentru victimele discriminării, lipsa de expertiză specializată în rândul instanțelor și reticența autorităților în implementarea politicilor afirmative.

În ultimii ani, Uniunea Europeană a consolidat și dimensiunea politică a combaterii discriminării, prin adoptarea unor strategii tematice de amploare, precum Strategia pentru egalitate de șanse între femei și bărbați (2020–2025), Strategia privind egalitatea LGBTIQ (2020–2025) și Planul de acțiune pentru incluziunea romilor (2021–2030).[42] Aceste politici, deși nu au caracter normativ direct, sunt susținute de directivele existente și se sprijină pe interpretarea evolutivă oferită de Curtea de Justiție. Ele încurajează statele membre să colecteze date statistice privind discriminarea, să implementeze măsuri de sprijin financiar pentru grupurile vulnerabile și să creeze parteneriate interinstituționale pentru prevenirea excluderii.
Într-o perspectivă evolutivă, directivele Uniunii Europene nu doar codifică principiul nediscriminării, ci acționează ca mecanisme de transformare structurală a societății. Prin impunerea unor standarde minime de protecție, prin stimularea convergenței legislative și prin oferirea unui cadru coerent de intervenție în fața tratamentului inegal, aceste instrumente contribuie la modelarea unui spațiu juridic european în care demnitatea umană și egalitatea în drepturi nu sunt doar enunțuri simbolice, ci realități operaționale.

În concluzie, directivele Uniunii Europene și jurisprudența Curții de Justiție constituie fundamentul normativ și interpretativ al regimului antidiscriminare din spațiul comunitar. Acestea asigură coerență legislativă, eficiență procedurală și un standard înalt de protecție, oferind instanțelor, autorităților și cetățenilor instrumentele necesare pentru apărarea dreptului la egalitate. În contextul actual, în care discriminarea cunoaște forme sofisticate și adesea ascunse, aplicarea corectă a acestor norme rămâne un test esențial al maturității democratice și al funcționării statului de drept în Uniunea Europeană.

Concluzii

Din perspectiva legislației naționale, pilonul central în materia combaterii discriminării îl reprezintă Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată și modificată.[43] Această ordonanță reprezintă transpunerea în dreptul intern a directivelor europene relevante, în special Directiva 2000/43/CE privind egalitatea rasială și Directiva 2000/78/CE privind egalitatea de tratament în ceea ce privește ocuparea forței de muncă.[44] În plus, Constituția României, prin art. 16 alin.

[40] Comisia Europeană, *Rapoarte anuale privind aplicarea directivelor antidiscriminare în statele membre,* 2020–2025;
[41] Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), *Rapoartele privind discriminarea și egalitatea,* 2022–2024;
[42] Comisia Europeană, *Strategii și planuri de acțiune în domeniul egalității* (2020–2030);
[43] OG nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea discriminării (republicată și modificată);
[44] Directiva 2000/43/CE și Directiva 2000/78/CE;

(1), consacră principiul egalității în fața legii, subliniind că „cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”.[45] Consider că acest fundament constituțional creează o obligație pozitivă pentru statul român de a lua măsuri concrete și eficiente împotriva oricărei forme de discriminare.

La nivel instituțional, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) joacă un rol central. Conform OG nr. 137/2000, CNCD este o autoritate administrativă autonomă care are competența de a primi, analiza și soluționa petițiile și plângerile referitoare la discriminare.[46] În opinia mea, CNCD are o importanță strategică, fiind conceput ca un mecanism de acces rapid și specializat pentru victimele discriminării, în paralel cu calea judiciară. Art. 20 și următoarele din OG nr. 137/2000 stabilesc atribuțiile CNCD, printre care competența de a aplica sancțiuni contravenționale și de a emite recomandări.[47] Consider că acest mecanism administrativ oferă victimei o alternativă mai puțin formalistă și mai accesibilă decât procedura judiciară, ceea ce este esențial într-un domeniu în care proba discriminării este adesea dificil de administrat.

Eficiența CNCD este limitată în mai multe privințe. În primul rând, CNCD nu are competența de a acorda despăgubiri victimelor discriminării, potrivit art. 27 din OG nr. 137/2000. Astfel, victima trebuie să urmeze un demers separat în instanță pentru a obține daune morale și/sau materiale. În opinia mea, această fragmentare procedurală poate descuraja victimele și poate conduce la o protecție mai slabă decât cea pe care o impune Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care, prin art. 13, consacră dreptul la un remediu efectiv.

Mai mult, CNCD aplică, în majoritatea cazurilor, amenzi contravenționale. Deși acestea au un rol preventiv și sancționator, consider că efectul lor este uneori simbolic, iar impactul real asupra făptuitorului poate fi redus, mai ales când acesta este o instituție publică cu buget propriu. De aceea, cred că legislația ar trebui să permită CNCD să emită și recomandări obligatorii, cu caracter executoriu, pentru a crește eficiența remediilor administrative.

Eficiența mecanismelor juridice și instituționale depinde și de colaborarea dintre CNCD și instanțele de judecată. În prezent, deciziile CNCD pot fi contestate la instanța de contencios administrativ. Cu toate acestea, deciziile CNCD nu au, în practică, un efect obligatoriu pentru instanțele de drept comun care judecă acțiunile civile pentru despăgubiri. Această lipsă de coordonare între procedurile administrative și cele judiciare poate duce la soluții contradictorii și la o protecție fragmentară a dreptului la nediscriminare. Astfel, ar fi oportună o reformă legislativă care să clarifice raporturile dintre CNCD și instanțe, eventual prin conferirea unui efect probatoriu consolidat deciziilor CNCD în fața instanțelor.

[45] Constituția României, art. 16 alin. (1);
[46] OG nr. 137/2000, art. 19;
[47] OG nr. 137/2000, art. 20 și următoarele;

BIBLIOGRAPHY:

1. Bideleux, R. (2020**), „**EU Anti-Discrimination Policy: Achievements and Challenges", *European Law Journal*, vol. 26;
2. Ștefănescu, I. (2019), *Protecția drepturilor omului în Uniunea Europeană*, Ed. Hamangiu;
3. Toma Mădălina (2024), *Drepturile omului. Tendinte si orientari contemporane. Editia a V-a, revazuta si adaugita,* Ed. Pro Universitaria;
4. Toma, S. (2020)**,** *Dreptul nediscriminării în Uniunea Europeană*, Ed. Universul Juridic;
5. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), *Raportul 2024 privind discriminarea structurală;*
6. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), *Rapoartele privind discriminarea și egalitatea,* 2022–2024;
7. Avocatul Poporului, rapoarte și recomandări 2015–2025;
8. Constituția României;
9. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, documente de poziție și rapoarte 2015–2025;
10. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, *Raportul anual 2023 privind aplicarea Declarației Universale a Drepturilor Omului;*
11. Comisia Europeană (2020–2030), *Strategii și planuri de acțiune în domeniul egalității* ;
12. Comisia Europeană, (2020-2025), *Rapoarte anuale privind aplicarea directivelor antidiscriminare în statele membre*;
13. Curtea Europeană a Drepturilor Omului (2025), *Ghidul actualizat privind Articolul 14 și Protocolul nr. 12*;
14. Curtea Constituțională a României, decizii relevante 2021–2024 privind aplicarea Declarației Universale a Drepturilor Omului;
15. Directiva 2000/43/CE și Directiva 2000/78/CE privind inversarea sarcinii probei;
16. Directiva 2000/43/CE privind egalitatea de tratament fără deosebire de origine rasială sau etnică.
17. Directiva 2000/78/CE privind egalitatea de tratament în ocuparea forței de muncă și profesie;
18. Directiva 2006/54/CE privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați;
19. Directiva 2010/41/UE privind aplicarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în cadrul activităților independente;
20. Guvernul României (2022–2027), *Strategia Națională privind Incluziunea Socială* ;
21. OG nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea discriminării (republicată și modificată);
22. Protocolul nr. 12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ratificat de România prin Legea nr. 103/2006.

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEDURE BETWEEN TRADITION AND INNOVATION

Elena Oancea
Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: *The principles of criminal procedure are fundamental norms guiding the activity of judicial bodies and protecting the rights of participants in the process. They serve both theoretical and practical roles, providing benchmarks for interpreting and applying legislation. These include the search for truth, the presumption of innocence, the right to defense, respect for human dignity, and publicity of proceedings. The principles ensure fairness, impartiality, and legality of procedures, as well as the protection of fundamental freedoms. Their effective application requires adaptation to legislative and jurisprudential developments, alignment with European standards, and the use of information technologies to enhance transparency. Respecting these principles transforms them from theoretical guidelines into real instruments of protection and judicial control.*

Keywords: *criminal procedure principles, fundamental rights, fairness, legality, transparency*

I. Introducere

Principiile procesului penal reprezintă temelia pe care se sprijină întreaga construcție a dreptului procesual penal. Ele exprimă regulile tehnice de desfășurare a activităților judiciare și reflectă, la un nivel superior de generalitate, concepțiile fundamentale despre rolul justiției penale într-un stat de drept. În doctrină s-a arătat că principiile sunt idei conducătoare care dau unitate sistemului procesual penal, orientându-l atât din perspectiva valorilor constituționale, cât și a celor convenționale[11].

Principiile nu au un rol pur teoretic, ci sunt esențiale pentru funcționarea sistemului judiciar. Ele determină limitele în care organele judiciare pot acționa, asigurând o garanție împotriva abuzului de putere. Astfel, prin consacrarea lor, procesul penal este așezat pe baze solide, care îl fac coerent și previzibil, indiferent de diversitatea normelor tehnice sau de modificările legislative punctuale[22].

Din punct de vedere teoretic, principiile facilitează sistematizarea și înțelegerea instituțiilor procesual penale, fiind indispensabile în cercetarea științifică. Din perspectivă practică, ele funcționează ca repere în situațiile neacoperite de reglementări explicite sau insuficient normate, oferind un cadru de orientare atunci când legea sau procedurile existente nu sunt suficiente. Aceste repere permit interpretarea coerentă a principiilor generale și asigură continuitatea și predictibilitatea deciziilor în domenii în care lacunele legislative sau ambiguitățile pot genera incertitudine. Ele nu înlocuiesc normele juridice, ci completează cadrul legal, servind atât autorităților, cât și practicienilor sau cetățenilor în procesul de evaluare și aplicare a regulilor, contribuind astfel la menținerea coeziunii și stabilității sociale și instituționale. În asemenea cazuri, soluția dată de organul judiciar trebuie să fie în consonanță cu principiile fundamentale, pentru a evita arbitrariul și pentru a asigura conformitatea cu voința legiuitorului[33].

Consacrarea legislativă a principiilor în **Titlul I al Codului de procedură penală (2014)** nu are doar un rol declarativ, ci reprezintă o opțiune esențială a legiuitorului. Ea marchează

[1] M. Basarab, *Drept procesual penal. Partea generală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1973, p. 53.
[2] Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 50.
[3] Gh. Nistoreanu, A. Boroi, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 61.

continuitatea cu tradiția dreptului procesual român, dar și deschiderea către inovație, prin introducerea unor principii moderne, precum dreptul la un proces echitabil într-un termen rezonabil, separarea funcțiilor judiciare sau loialitatea obținerii probelor. Această abordare legislativă confirmă că principiile nu pot fi lăsate exclusiv în seama doctrinei, întrucât absența lor din cod ar putea favoriza interpretări arbitrare și aplicări neuniforme[44].

În acest context, principiile fundamentale se impun ca **elemente de stabilitate și garanție**, dar și ca **vectori de inovație**, orientând procesul penal spre un standard european al protecției drepturilor fundamentale.

II. Noțiunea și funcțiile principiilor procesual penale

1. Definiții doctrinare

În doctrină nu există un consens deplin asupra noțiunii de „principii procesual penale". Totuși, majoritatea autorilor converg spre ideea că acestea reprezintă **reguli fundamentale** care structurează întregul sistem al procesului penal.

Astfel, **Mihail Basarab** definea principiile drept idei sau teze pe care se întemeiază întregul sistem de instituții procesuale şi care exprimă concepțiile juridice despre modul cum trebuie să se desfăşoare activitățile organelor judiciare[5].

La rândul său, **Grigore Theodoru**, împreună cu **T. Plăeşu**, le consideră reguli de bază ale procesului penal, cu caracter general, în temeiul cărora este reglementată întreaga desfășurare a procesului penal[6].

O perspectivă mai recentă este oferită de **D. Dănișor**, care, prin prisma teoriei interpretării, arată că principiile au un rol distinct de cel al normelor juridice obișnuite: ele funcționează ca repere interpretative generale, capabile să asigure unitatea și coerența legislației[7].

Din aceste definiții rezultă că principiile procesual penale nu sunt simple reguli tehnice, ci norme de rang superior, cu funcție integratoare și protectoare.

2. Funcțiile principiilor procesual penale

Principiile îndeplinesc mai multe funcții fundamentale, indispensabile pentru buna desfășurare a procesului penal:

- **Funcția de orientare** – principiile ghidează activitatea organelor judiciare, oferind cadrul general de desfășurare a procesului. Ele reprezintă „busola" după care magistratul trebuie să se orienteze atunci când aplică legea.
- **Funcția de garantare** – principiile sunt expresia unor valori fundamentale (legalitatea, prezumția de nevinovăție, dreptul la apărare), transformându-se în garanții pentru drepturile procesuale ale părților.
- **Funcția de interpretare** – în caz de lacune legislative sau de dispoziții ambigue, principiile constituie repere de interpretare, permițând soluționarea problemelor fără a se recurge la arbitrariu.
- **Funcția de suplinire legislativă** – atunci când norma juridică lipsește sau este incompletă, principiile oferă baza pentru adoptarea unei soluții conforme cu spiritul legii și cu voința legiuitorului[8].

---

[4] D. Dănișor, *Interpretarea Codului civil. Perspectivă lingvistică*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 50.
[5] M. Basarab, *op. cit.*, p. 53.
[6] Gr. Theodoru, *op. cit.*, p. 38.
[7] D. Dănișor, *op. cit.*, p. 50.
[8] V. Dongoroz (coord.), *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1975, p. 24.

3. Riscul absenței principiilor din textul de lege

În literatura de specialitate au existat opinii potrivit cărora reglementările cu caracter de principiu ar putea fi lăsate exclusiv în seama doctrinei, pentru a evita redundanța legislativă[5]. Totuși, o asemenea abordare ar putea conduce la **arbitrar judiciar**, deoarece organele judiciare ar aplica legea fără repere clare și unitare.

Lipsa principiilor consacrate în cod ar crea premisele unei jurisprudențe fragmentare și contradictorii, diminuând securitatea juridică și încrederea publicului în actul de justiție. Consacrarea lor expresă în Codul de procedură penală reprezintă, așadar, nu doar o opțiune legislativă, ci o **garanție a previzibilității și a uniformității aplicării legii**.

III. Principiile tradiționale ale procesului penal

1. Principiul aflării adevărului

Unul dintre principiile fundamentale ale procesului penal român este acela al **aflării adevărului**, consacrat în art. 5 C.proc.pen. Potrivit acestuia, organele judiciare sunt obligate să asigure, pe baza probelor, stabilirea corectă și completă a faptelor care constituie obiectul cauzei penale, precum și identificarea persoanelor implicate.

Doctrina a subliniat că acest principiu reprezintă scopul suprem al procesului penal, întrucât numai prin cunoașterea adevărului judiciar se poate realiza justiția penală[9]. Totuși, aflarea adevărului nu este absolută, ea trebuind să se realizeze cu respectarea altor principii fundamentale, în special al legalității administrării probelor și al drepturilor fundamentale ale persoanei.

2. Prezumția de nevinovăție

Prezumția de nevinovăție, reglementată de art. 4 C.proc.pen. și art. 23 alin. (11) din Constituție, consacră regula conform căreia orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că această prezumție este una dintre garanțiile fundamentale ale procesului echitabil (cauza *Barberà, Messegué și Jabardo c. Spania*)[10]. În doctrină, s-a arătat că prezumția de nevinovăție nu are doar valoare probatorie, ci și **valoare de politică penală**, obligând statul să trateze persoana cercetată cu respect și să îi asigure toate drepturile procesuale[11].

3. Dreptul la apărare

Dreptul la apărare este prevăzut în art. 10 C.proc.pen. și art. 24 din Constituție, garantând oricărei persoane implicate în procesul penal posibilitatea de a fi asistată de avocat și de a folosi mijloacele de apărare prevăzute de lege.

În doctrină s-a subliniat că acest drept nu este un simplu accesoriu al procesului penal, ci o condiție esențială a legalității sale.[12] Dreptul la apărare presupune nu doar asistența juridică, ci

---

[9] Gr. Theodoru, *op. cit.*, p. 73; V. Dongoroz (coord.), *op. cit.*, p. 41.

[10] CEDO, cauza *Barberà, Messegué și Jabardo c. Spania*, hotărârea din 6 decembrie 1988. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că prezumția de nevinovăție (art. 6 § 2 CEDO) persistă și după încheierea procedurilor penale, inclusiv în cazurile de achitare sau de încetare a urmăririi penale. Aceasta protejează persoanele pentru a nu fi tratate ca vinovate în proceduri ulterioare și asigură respectarea statutului de nevinovat în fața legii și a opiniei publice. Orice procedură care examinează rezultatele procesului penal anterior trebuie să respecte această prezumție.

[11] I. Neagu, M. Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Universul Juridic, București, 2024, p. 98 și urm.; D. Pavel, *Considerații asupra prezumției de nevinovăție*, în *RDP*, nr. 10/1978, p. 10.

[12] M. Udroiu, O. Predescu, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Edit. C.H. Beck, București, 2008, p. 664; E.S.Tănăsescu, I. Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția a XVI-a, Edit. C.H. Beck, București, 2024, p. 312.

și timpul și facilitățile necesare pregătirii apărării, accesul la dosar și egalitatea de arme în fața acuzării, conform jurisprudenței constante a CEDO (ex. *Salduz c. Turcia*)[13].

4. Respectarea demnității umane și a vieții private

Consacrat de art. 11 C.proc.pen. și art. 1 alin. (3) din Constituție, principiul respectării demnității umane obligă organele judiciare să asigure desfășurarea procesului penal cu respectarea integrității fizice și psihice a persoanei.

Demnitatea este recunoscută ca valoare supremă a statului român, iar protecția sa în procesul penal este deosebit de importantă, având în vedere caracterul represiv al procedurilor. Astfel, tratamentele degradante, umilitoare sau disproporționate contravin nu doar legislației interne, ci și art. 3 din CEDO, care interzice tortura și tratamentele inumane sau degradante.[14]

Respectarea demnității constituie, așadar, o **limită a puterii de constrângere a statului** și o condiție de legitimitate a procesului penal într-un stat democratic.

5. Dreptul la un proces echitabil într-un termen rezonabil

Dreptul la un **proces echitabil**, consacrat în Codul de procedură penală și inspirat din **art. 6 CEDO**, reprezintă nucleul procesului penal și criteriul principal pentru aprecierea respectării drepturilor substanțiale ale părților[15]. Acest principiu presupune:

- existența unei **instanțe independente și imparțiale**,
- **publicitatea procesului**,
- respectarea unui **termen rezonabil**,
- egalitatea armelor și garantarea **contradictorialității**,
- dreptul la tăcere și la apărare, fie personal, fie prin avocat,
- **obligația motivării hotărârilor**.[16]

Curtea Constituțională a României, în **Decizia nr. 802/2007**, a reținut că restrângerea mijloacelor de probă în camera preliminară poate aduce atingere dreptului la apărare și egalității armelor, afectând astfel procesul echitabil[17].

Jurisprudența CEDO impune statelor să ia măsuri pozitive pentru asigurarea echilibrului între acuzare și apărare: informarea inculpatului asupra acuzației, garantarea timpului și facilităților necesare pregătirii apărării, posibilitatea interogării martorilor acuzării și citarea martorilor apărării în aceleași condiții (*Bönisch c. Austria*, *Barberà, Messegué și Jabardo c. Spania*)[18].

Necesitatea unui **termen rezonabil** urmărește asigurarea credibilității și eficienței justiției. Durata rezonabilă se apreciază în funcție de: complexitatea cauzei, comportamentul părților și al autorităților, importanța obiectului cauzei și resursele disponibile (număr de judecători, procurori, personal auxiliar)[19].

I. Ionescu-Dolj, încă din 1938, sublinia că accelerarea proceselor trebuie realizată **într-un cadru de echitate**, evitând măsuri exagerate care afectează calitatea actului de justiție[6]. Practic, eficientizarea procesului poate fi obținută prin organizarea dosarelor în ordine cronologică,

---

[13] **Salduzcv. Turcia** (cererea nr. 36391/02, 27 noiembrie 2008) - a stabilit că orice persoană acuzată penal are dreptul la asistență juridică încă de la primele interogatorii de către autorități, inclusiv în faza de detenție preventivă și a subliniat caracterul efectiv al dreptului la apărare, nu doar formal.

[14] Vezi, în acest sens, **Soering v. United Kingdom.** European Court of Human Rights, 7 July 1989, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57619%22]}, care a subliniat protecția demnității umane prin interzicerea tratamentelor inumane și degradante (Articolul 3) și a integrității persoanei, prevenind riscul unor proceduri care i-ar fi afectat viața și libertatea.

[15] Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal. Partea generală,* ed. a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 61.

[16] I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală,* vol. IV, Tipografia „Curierul judiciar", București, 1927, p. 17.

[17] DECIZIA Nr.802 din 5 decembrie 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.342 și art.345 alin.(1) din Codul de procedură penală Publicată în Monitorul Oficial nr.116 din 06.02.2018.

[18] CEDO, *Bönisch c. Austria,* 6 mai 1985; *Barberà, Messegué și Jabardo c. Spania,* 6 decembrie 1988, pct. 78.

[19] I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 17.

consolidarea rolului judecătorului de drepturi și libertăți, crearea de complete specializate și limitarea transferurilor dosarelor între instanțe și parchete.[20]

Astfel, dreptul la un proces echitabil și respectarea termenului rezonabil constituie **garanții fundamentale ale securității juridice**, asigurând un echilibru între promptitudinea și corectitudinea judiciară.

6. Separarea funcțiilor judiciare

Principiul separării funcțiilor judiciare vizează exercitarea activităților specializate ale organelor judiciare, distinct de funcția de apărare, care nu este inclusă în art. 3 C. pr. pen. Această separare urmărește garantarea neutralității instanței și a independenței judecătorului, precum și evitarea interferențelor între funcțiile judiciare. Codul de procedură penală enumeră limitativ funcțiile judiciare, respectiv urmărirea penală, dispoziția asupra drepturilor și libertăților fundamentale în faza urmăririi penale, verificarea legalității trimiterii sau netrimiterii în judecată și judecata[21]. Exercitarea funcțiilor se realizează din oficiu, în limitele atribuțiilor prevăzute de lege, fără imixtiuni și cu respectarea imparțialității organelor judiciare[3]. Aceasta presupune că organele judiciare desfășoară toate actele necesare procesului penal, iar limitarea exercitării din oficiu trebuie să fie prevăzută expres de lege, cum este cazul în situațiile de lipsă a sesizării organului competent sau a plângerii prealabile.

În scopul protejării imparțialității și evitării suprapunerii funcțiilor, legislația prevede incompatibilități: o persoană care a exercitat funcția de urmărire penală nu poate să mai exercite alte funcții judiciare în aceeași cauză, cu excepția verificării legalității trimiterii în judecată, care poate fi compatibilă cu funcția de judecată, conform art. 346 alin. (7) și art. 341 alin. (7) pct. 2 lit. c) C. pr. pen. Această reglementare asigură că judecătorul de cameră preliminară care apreciază suficiența probelor nu poate ulterior să exercite funcția de judecată în aceeași cauză, evitându-se astfel un conflict de interese și garantând imparțialitatea deciziei.

Jurisprudența CEDO a susținut inițial delimitarea strictă a funcțiilor procesuale, apreciind incompatibili judecătorul fondului și cel care, anterior, a desfășurat activități specifice altei funcții, pentru a asigura imparțialitatea deciziilor[22]. Ulterior, această abordare a fost flexibilizată pentru a evita blocajele jurisdicționale determinate de lipsa resurselor umane sau de inconvenientele materiale, apreciindu-se acum de la caz la caz dacă existența incompatibilității este justificată obiectiv[6]. În acest mod, principiul separării funcțiilor judiciare asigură atât independența și imparțialitatea procesului penal, cât și desfășurarea eficientă a actului de justiție, fără ca rigurozitatea formală să genereze obstacole inutile în administrarea justiției.

7. Obligativitatea acțiunii penale vs. principiul oportunității

Codul consacră principiul **obligativității acțiunii penale** (art. 7 C.proc.pen.), dar introduce și limitări inspirate de **principiul oportunității** (art. 318 și urm. C.proc.pen.), permițând renunțarea la urmărirea penală în anumite situații. Această dualitate reglementează echilibrul între interesul public și protecția drepturilor individului, limitând discreția excesivă a procurorului.

Regula prevăzută în art. 7 alin. (1) C. pr. pen. subliniază caracterul de ordine publică al normelor procedurii penale și impune autorităților judiciare obligația de a declanșa și exercita acțiunea penală din oficiu atunci când există probe privind săvârșirea unei infracțiuni[23]. Această obligație presupune oficialitate și neutralitate, iar activitățile necesare procesului penal se

---

[20] I. Ionescu-Dolj, Problema unificării legislațiunii în discuția Secțiunii Juridice a Asociațiunii pentru știință și reformă socială, în „Curierul Judiciar" nr. 30–31, 2 mai 1920.

[21] I. Neagu, M. Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Universul Juridic, București, 2024, pp. 95-98.

[22] Jurisprudența CEDO privind imparțialitatea judecătorilor, conform doctrinelor menționate în Gr. Theodoru, T. Plăeșu, *Drept procesual penal. Partea generală*, Iași, 1986, p. 38.

[23] Art. 7 alin. (1) C. pr. pen.; G. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 80.

desfășoară fără autorizări suplimentare din partea altor instituții sau persoane prejudiciate[24]. În raport cu latura civilă, care funcționează pe principiul disponibilității, acțiunea penală este predominant oficială, iar derogările de la exercitarea acesteia sunt strict reglementate prin lege, inclusiv prin introducerea principiului subsidiar al oportunității, care permite procurorului, în anumite cazuri, să renunțe la urmărirea penală în lipsa unui interes public clar[25].

Principiul obligativității acțiunii penale cunoaște totuși limitări, în special prin mecanismul oportunității reglementat în art. 318 C. pr. pen., care permite procurorului să aprecieze, în anumite condiții, dacă urmărirea penală este necesară sau poate fi suspendată. Această reglementare derivă din combinarea dreptului continental, care impune legalitatea și oficialitatea procesului penal, cu elemente ale dreptului anglo-saxon, menite să degreveze instanțele de procese penale minore sau fără interes public. Decizia nr. 23/2016 a Curții Constituționale a subliniat că legiuitorul nu a realizat un echilibru complet între principiul legalității și principiul oportunității, conferind prevalență excesivă acestuia din urmă, ceea ce a determinat necesitatea unor clarificări privind rolul instanței în confirmarea renunțării la urmărirea penală[26].

Caracterul echitabil al procesului penal, inclusiv termenul rezonabil, constituie nucleul respectării drepturilor substanțiale ale părților și este garantat de norme precum art. 6 CEDO și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Un proces echitabil presupune existența unei instanțe independente și imparțiale, publicitatea ședințelor, respectarea contradictorialității, dreptul la apărare și obligativitatea motivării hotărârilor[27]. Necesitatea accelerării procedurilor penale a fost evidențiată încă din expunerea de motive a Codului de procedură penală, fiind asociată cu eficiența și credibilitatea justiției[28]. Totuși, promptitudinea nu poate compromite dreptatea, iar durata rezonabilă a procesului trebuie evaluată ținând cont de complexitatea cauzei, comportamentul părților și al organelor judiciare, importanța obiectului și resursele disponibile[29].

Pentru optimizarea duratei proceselor, legislația prevede măsuri practice, cum ar fi ordonarea cronologică a înscrisurilor, sporirea atribuțiilor judecătorului de drepturi și libertăți, crearea completelor specializate și eliminarea trimiterii dosarelor între instanțe și parchete pentru redactarea motivelor de apel[30]. Astfel, principiul termenului rezonabil funcționează în tandem cu obligativitatea acțiunii penale, asigurând atât aplicarea justiției punitive, cât și protecția drepturilor fundamentale ale părților implicate.[31]

8. Dreptul la libertate și siguranță

Dreptul la libertate și siguranță reprezintă un drept fundamental al persoanei și al cetățeanului, fiind conceput atât ca atribut al individului, cât și ca principiu de protecție constituțională împotriva abuzurilor autorităților. Necesitatea protecției societății față de persoane pentru care există probe privind săvârșirea de infracțiuni, precum și necesitatea garantării libertății individuale, au determinat instituirea unor reguli procedurale specifice aplicabile celor care fac obiectul cercetării penale[32]. În Codul de procedură penală, art. 9 alin. (1) consacră dreptul la libertate și siguranță pentru orice participant la procesul penal și, în

[24] C. Ghigheci, *Principiile procesului penal în Noul Cod de Procedură penală*, Ed. Universul Juridic, 2014, p. 117.
[25] N. Volonciu, A. Vasiliu, R. Gheorghe, *Noul Cod de procedură penală adnotat*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 27.
[26] Decizia nr. 23/2016 a Curții Constituționale; pct. 30.
[27] Art. 802 din 5 decembrie 2007, Curtea Constituțională a României; Idem.
[28] I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 17.
[29] *Idem*.
[30] *Idem*, recomandări privind optimizarea duratei procesului.
[31] Art. 7 alin. (1) și 309 C. pr. pen.; art. 16 alin. (1) C. pr. pen.
[32] Art. 9 alin. (1) C. pr. pen.; M. Udroiu, O. Predescu, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 389.

anumite situații, pentru membrii familiei acestuia, iar normele detaliază limitele și condițiile aplicării măsurilor privative sau restrictive de libertate[33].

Libertatea individuală se definește ca posibilitatea unei persoane de a se deplasa în mod liber, iar siguranța persoanei presupune ansamblul de garanții menite să protejeze individul în fața măsurilor legale care îi restricționează libertatea[34]. Codul de procedură penală, în art. 9 alin. (2), subliniază caracterul excepțional al măsurilor privative sau restrictive de libertate, prevăzând că acestea pot fi dispuse doar „în cazurile și în condițiile prevăzute de lege", respectând dispozițiile substanțiale și procedurale naționale și obiectivele art. 5 din Convenția Europeană pentru protecția împotriva privării arbitrare de libertate[35].

Măsurile privative de libertate trebuie să fie dispuse de organele judiciare competente, să fie motivate și să respecte durata și condițiile stabilite de lege. Art. 9 alin. (3) C. pr. pen. garantează persoanei arestate dreptul de a fi informată, în cel mai scurt timp și într-o limbă pe care o înțelege, cu privire la motivele arestării, iar alin. (5) conferă dreptul la repararea prejudiciului în cazul constatării nelegalității măsurii[36]. Înalta Curte de Casație și Justiție, în Decizia 15/2017 (RIL), a clarificat că pronunțarea unei hotărâri de achitare nu conferă automat caracter nelegal măsurii privative de libertate, acesta trebuind stabilit de organele judiciare desemnate în art. 539 alin. (2) C. pr. pen.[37]

În context european, art. 5 CEDO garantează dreptul la libertate și siguranță, prevăzând că privarea de libertate este permisă numai în cazurile excepționale, cum ar fi reținerea în vederea prezentării în fața autorității judiciare, atunci când există motive verosimile de a suspecta săvârșirea unei infracțiuni sau necesitatea prevenirii unei noi infracțiuni sau a fugii inculpatului[38]. Scopul măsurii trebuie să fie bine determinat și proporțional cu situația concretă. Normele privind siguranța persoanelor se regăsesc și în Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate, care prevede că administrația penitenciarului desfășoară activități menite să prevină săvârșirea de noi infracțiuni, să împiedice sustragerea de la executarea pedepselor și să protejeze viața, integritatea corporală și sănătatea deținuților, a personalului și a terților[39]. Astfel, dreptul la libertate și siguranță asigură echilibrul între necesitatea protecției societății și respectarea libertăților fundamentale ale individului în procesul penal.

9. Ne bis in idem

Principiul **ne bis in idem** este consacrat în art. 6 C. pr. pen. și prevede că „nicio persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică". Scopul acestui principiu este de a pune capăt conflictului penal prin pronunțarea unei hotărâri definitive care să se bucure de **autoritate de lucru judecat**, ceea ce conferă atât un efect pozitiv – posibilitatea punerii în executare a hotărârii –, cât și un efect negativ – împiedicarea reluării procesului pentru același conflict penal[40].

Acest principiu nu este unul nou în legislația românească, fiind reglementat încă din Codul de procedură criminală din 1864 (art. 241 și 383), fiind astfel aplicat de peste 150 de ani[41]. Autoritatea de lucru judecat constituie un obstacol în calea exercitării acțiunii penale, fiind

[33] Art. 9 alin. (1) C. pr. pen.; art. 113, art. 125-130 C. pr. pen.
[34] M. Udroiu, O. Predescu, *op. cit.*, p. 389.
[35] Art. 9 alin. (2) C. pr. pen.; art. 5 CEDO.
[36] Art. 9 alin. (3) și (5) C. pr. pen.
[37] Decizia 15/2017 (RIL), Î.C.C.J., privind caracterul nelegal al măsurii preventive.
[38] Art. 5 CEDO, prevederi privind excepțiile de la dreptul la libertate.
[39] Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate. Art. 15.
[40] Art. 6 C. pr. pen.; T. Pop, *Drept procesual penal*, vol. IV, Cluj, 1948, p. 557.
[41] Codul de procedură criminală 1864, art. 241 și 383; M. Udroiu, O. Predescu, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Ed. C.H. Beck, 2008, p. 932.

invocabilă din oficiu, în orice stare a procesului. Aceasta se întemeiază pe **prezumția legală a adevărului hotărârii** (res judicata pro veritate habetur). Spre deosebire de procesul civil, unde hotărârile au efecte **inter partes**, în materie penală ele au efecte **erga omnes**[42].

Aplicabilitatea principiului ne bis in idem se apreciază pe baza a trei criterii fundamentale:

1. **Existența unei hotărâri definitive** – aceasta include hotărârile definitive pronunțate prin epuizarea căilor de atac sau prin neexercitarea acestora, indiferent de natura materiei (penală, civilă, contravențională).
2. **Identitatea de persoane** – persoana împotriva căreia s-a pronunțat hotărârea definitivă trebuie să fie aceeași cu cea vizată de o eventuală nouă urmărire penală, indiferent de calitatea procesuală sau de forma participării (autor, complice, instigator)[43].
3. **Identitatea de obiect** – este necesară corespunderea faptei materiale, nu a încadrării juridice. Astfel, chiar dacă încadrarea juridică a fost incorectă, nu poate fi reluată urmărirea penală pentru aceeași faptă materială[44].

În cazul **infracțiunilor continuate**, autoritatea de lucru judecat se aplică doar actelor materiale avute în vedere la pronunțarea hotărârii definitive; actele ulterioare pot face obiectul unei noi urmăriri. În **infracțiunile complexe**, elementele constitutive sau circumstanțele agravante care nu au fost considerate la pronunțare pot fi investigate ulterior[45]. Pentru **infracțiunile progresive**, nu există un punct de vedere unitar: dacă rezultatul mai grav apare după pronunțarea hotărârii definitive, nu se poate începe o nouă urmărire penală, putând fi cerute despăgubiri pentru prejudiciul neprevăzut la momentul hotărârii[46].

Principiul este consacrat și în legislația internațională: art. 4 Protocolul nr. 7 la CEDO, art. 20 Statutul C.P.I. și art. 50 Carta Drepturilor Fundamentale a UE. Totuși, jurisprudența europeană arată că protecția nu se aplică între state diferite (Protocolul nr. 7), dar Carta UE extinde aplicabilitatea la toate statele membre. Deciziile CEDO și CJUE stabilesc trei criterii suplimentare pentru definirea „acuzației în materie penală": încadrarea juridică națională, natura infracțiunii și severitatea pedepsei[47].

Înalta Curte de Casație și Justiție, în Decizia nr. 8/2016, a clarificat că noțiunea de „hotărâre penală" din art. 6 C. pr. pen. trebuie interpretată **în sens larg**, incluzând și hotărârile administrative sau civile care au produs efecte echivalente condamnării sau achitării penale. Aceasta permite ca instanțele naționale să aplice principiile europene chiar atunci când elementul „bis" derivă din alte tipuri de hotărâri[48].

10. Loialitatea în obținerea probelor

Principiul loialității în obținerea probelor reprezintă o garanție fundamentală a procesului penal, impunând ca probele să fie obținute în mod cinstit și legal, fără violență, amenințări, inducere în eroare sau orice alte metode abuzive. Acest principiu are drept scop protejarea dreptului la un proces echitabil și a demnității persoanei investigate sau judecate. În dreptul intern, principiul este consacrat de **art. 99 alin. (1-3) C. proc. pen.**, care interzice utilizarea violenței, promisiunilor nepermise de lege, amenințărilor sau oricărui alt mijloc de constrângere, indiferent dacă persoana consimte la folosirea unor astfel de metode. De asemenea, este interzisă provocarea unei persoane pentru a săvârși o infracțiune în scopul

---

[42] M. Udroiu, O. Predescu, *op. cit.*, p. 933.
[43] Art. 16 alin. (1) lit. i) C. pr. pen.; art. 10 alin. (1) lit. j) C. pr. pen. 1968.
[44] Art. 6 C. pr. pen.; jurisprudența CEDO Engel c. Olanda.
[45] M. Udroiu, O. Predescu, op. cit., p. 934.
[46] Decizia nr. 8/2016, ÎCCJ – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, dosar nr. 558/1/2016.
[47] Art. 4 Protocol nr. 7 la CEDO; art. 20 Statutul C.P.I.; art. 50 Carta Drepturilor Fundamentale UE; jurisprudența CEDO și CJUE.
[48] Decizia nr. 8/2016, ÎCCJ, considerente privind aplicarea principiului ne bis in idem pentru hotărârile de natură administrativă, civilă sau contravențională.

obținerii de probe. În completare, **art. 100 și 101 C. proc. pen.** prevăd că probele obținute prin tortură sau prin orice mijloc ilegal nu pot fi folosite în procesul penal.

La nivel internațional, principiul loialității se regăsește în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO), care a stabilit că probele obținute prin metode neloiale încalcă dreptul la un proces echitabil, prevăzut de **Art. 6 CEDO**. În cauza **Teixeira de Castro v. Portugalia (1998)**, CEDO a constatat că utilizarea unui agent provocator de către autoritățile portugheze pentru determinarea comiterii unei infracțiuni a reprezentat o încălcare a dreptului la un proces echitabil[49]. Totodată, Curtea a subliniat că metodele care induc eroarea sau constrângerea asupra persoanei afectează capacitatea instanței de a asigura o judecată corectă, punând în pericol protecția drepturilor fundamentale ale individului.

Jurisprudența **Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE)** a completat interpretarea principiului, afirmând că probele obținute în mod ilegal sau neloial, inclusiv în context transfrontalier, nu pot fi folosite pentru stabilirea vinovăției într-un proces penal, iar autoritățile statelor membre trebuie să respecte standardele comune de protecție a drepturilor fundamentale ale persoanei[50]. Astfel, principiul loialității în obținerea probelor este consolidat nu doar de legislația națională, ci și de tratatele și jurisprudența europeană, subliniind caracterul său universal și obligatoriu pentru asigurarea unui proces echitabil.

În concluzie, respectarea principiului loialității în obținerea probelor este esențială pentru prevenirea abuzurilor în procesul penal, garantarea unui proces echitabil și protecția integrității și demnității persoanelor implicate. Nerespectarea acestui principiu atrage inadmisibilitatea probelor obținute prin metode neloiale și poate genera răspunderea organelor judiciare care au acționat contrar normelor legale și standardelor internaționale.

IV. Principii cu aplicabilitate limitată

Pe lângă principiile fundamentale și cele de noutate, procesul penal român recunoaște și **principii cu aplicabilitate mai restrânsă**, care operează doar în anumite faze sau în contexte specifice. Deși nu sunt universale pentru întregul proces, ele au un rol3 esențial în garantarea echității și coerenței procedurale.

1. Publicitatea

Principiul publicității procesului penal reprezintă o garanție procedurală esențială, care presupune că desfășurarea actelor judiciare și a dezbaterilor în instanță este, în mod general, accesibilă publicului. Publicitatea asigură transparență, legitimitate socială și control asupra activității judiciare, contribuind astfel la creșterea încrederii cetățeanului în sistemul judiciar (Codul de procedură penală, art. 351)[51].

Legea prevede excepții motivate de protecția ordinii publice, a securității naționale, a intereselor minorilor sau a drepturilor fundamentale ale participanților în proces. Astfel, instanța poate decide ca ședința de judecată să se desfășoare cu ușile închise, fie la cererea procurorului sau a părților, fie din oficiu, atunci când publicitatea ar putea aduce atingere

[49] **CEDO, Teixeira de Castro v. Portugalia, 1998**, Recurs nr. 44/1998, jurisprudență privind principiul loialității în obținerea probelor.

[50] În cauza C-105/03, Maria Pupino, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că statele membre sunt obligate să interpreteze și să aplice legislația națională în conformitate cu Decizia-cadru 2001/220/JAI privind statutul victimei în procedurile penale, în special în ceea ce privește protecția minorilor în calitate de martori. Astfel, autoritățile naționale trebuie să adopte măsuri care să asigure o protecție adecvată a minorilor, inclusiv prin administrarea anticipată a probelor, în conformitate cu principiile fundamentale ale ordinii juridice interne. Această hotărâre subliniază importanța respectării drepturilor fundamentale ale victimelor, în special ale minorilor, în cadrul procedurilor penale. CJUE, *Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 16 iunie 2005, cauza C-105/03, Maria Pupino*. EUR-Lex, ECLI:EU:C:2005:386, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62003CJ0105

[51] I. Neagu, M. Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Universul Juridic, București, 2024, p. 851.

intereselor esențiale, cum ar fi demnitatea persoanei, viața intimă sau siguranța martorilor și a altor participanți (art. 351 alin. 3-4).

Accesul la dosarul cauzei este reglementat clar: în timpul ședințelor nepublice, numai părțile, reprezentanții acestora, avocații și experții desemnați pot consulta documentele, având obligația de a păstra confidențialitatea informațiilor (art. 351 alin. 6-8). De asemenea, instanța poate interzice publicarea sau difuzarea de texte, imagini sau alte materiale care ar putea dezvălui identitatea persoanei vătămate, a martorilor sau a părților implicate (art. 351 alin. 9-10).

Prin aceste dispoziții, principiul publicității echilibrează **transparența procesului**, responsabilitatea instituțiilor judiciare și protecția drepturilor fundamentale ale participanților, reprezentând astfel un pilon esențial al procesului penal român.

2. Contradictorialitatea

Principiul **contradictorialității** garantează fiecărei părți dreptul de a-și exprima punctul de vedere, de a formula cereri și de a participa efectiv la dezbateri. Contradictorialitatea se aplică în special în faza de judecată și în evaluarea probelor, fiind indispensabilă pentru realizarea echității procesului[52].

Conform art. 350 din Codul de procedură penală, judecata cauzei se desfășoară în fața instanței, în ședință publică sau restrânsă, oral, nemijlocit și în contradictoriu, iar instanța este obligată să discute cererile și excepțiile ridicate de părți sau din oficiu și să se pronunțe asupra lor prin încheiere motivată. De asemenea, instanța nu poate întemeia hotărârea pe probe care nu au fost supuse dezbaterii contradictorii a părților, asigurând astfel că fiecare probă este evaluată într-un cadru transparent și echitabil.

Doctrina subliniază că acest principiu nu este doar un mecanism procedural, ci un adevărat garant al echității procesuale și al protecției drepturilor fundamentale ale participanților la proces. Astfel, Udroiu și Predescu evidențiază că contradictorialitatea constituie un instrument esențial de control al probelor și de prevenire a abuzurilor, contribuind la consolidarea unui proces echitabil și la respectarea dreptului la apărare.[53] De asemenea, Pop arată că fără respectarea strictă a principiului contradictorialității, instanța riscă să adopte soluții arbitrare, afectând atât legitimitatea deciziilor judiciare, cât și încrederea publicului în sistemul de justiție.[54]

Aplicarea principiului contradictorialității se extinde și asupra tuturor etapelor procesuale, inclusiv asupra modalităților de administrare a probelor, audierea martorilor și părților, precum și asupra formulării concluziilor. Prin asigurarea participării efective a părților, contradictorialitatea contribuie la realizarea unei evaluări complete și obiective a probelor și împiedică ca deciziile instanței să se bazeze pe informații necontestate sau administrate în mod unilateral. În context european, CEDO a reiterat importanța principiului contradictorialității în mai multe cauze, afirmând că încălcarea sa poate constitui o atingere semnificativă a dreptului la un proces echitabil, garantat de art. 6 CEDO (Teixeira de Castro v. Portugalia, 1998)[55].

---

[52] Gr. Theodoru, T. Plăeșu, *Drept procesual penal. Partea generală*, Tipografia Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1986, p. 102.
[53] M. Udroiu, O. Predescu, *op. cit.*, p. 412.
[54] T. Pop, *Drept procesual penal*, vol. IV, Universul Juridic: București, 2019, p. 267.
[55] Hotărârea Teixeira de Castro v. Portugalia (1998) a Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) este relevantă pentru principiul contradictorialității. În această cauză, Curtea a subliniat importanța respectării dreptului părților de a participa efectiv la proces și de a fi informate despre probele utilizate împotriva lor, în conformitate cu articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. CEDO a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil din cauza lipsei de transparență și a imposibilității părții de a contesta probele prezentate, ceea ce contravine principiului contradictorialității. Hotărârea Teixeira de Castro v. Portugalia este un exemplu semnificativ în jurisprudența CEDO privind aplicarea principiului contradictorialității în procesul penal. **Teixeira de Castro v. Portugal.** *European Court of Human Rights*, 9 June 1998, Case No. 44/1997/828/1034, Strasbourg. HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58193%22]}

Astfel, principiul contradictorialității este un mecanism indispensabil pentru asigurarea echității și transparenței procesului penal, fiind strâns legat de dreptul la apărare și de garantarea unui proces judiciar corect și predictibil.

3. Non reformatio in peius

Principiul **non reformatio in peius** reprezintă o garanție esențială a dreptului la apărare în cadrul procedurii penale, având scopul de a încuraja exercitarea apelului fără teama de a fi penalizat printr-o situație mai gravă decât cea stabilită prin hotărârea inițială. Conform art. 418 din Codul de procedură penală, instanța de apel nu poate agrava situația apelantului, fie că este vorba de o persoană fizică sau de o parte implicată, nici chiar în cazul în care apelul este formulat de procuror în favoarea altei părți. Acest principiu are fundament în protecția dreptului la un proces echitabil, fiind strâns legat de garantarea unui sistem judiciar predictibil și echilibrat, în care cetățeanul poate contesta o decizie fără a risca consecințe suplimentare negative.

Din perspectivă doctrinară, acesta reprezintă o expresie a principiului echității procesuale, prevenind abuzurile sau interpretările discreționare ale instanței de apel și consolidând încrederea publicului în justiție.[56] De asemenea, doctrina europeană și jurisprudența CEDO confirmă că orice măsură care ar putea agrava situația apelantului fără consimțământul său ar constitui o încălcare a art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care garantează dreptul la un proces echitabil.[57]

Aplicarea principiului non reformatio in peius nu se limitează doar la pedepse, ci poate viza și alte efecte ale hotărârii inițiale, cum ar fi obligații civile accesorii sau măsuri preventive. Astfel, instanțele trebuie să respecte în mod strict limitele impuse de lege atunci când soluționează apelurile, protejând astfel drepturile fundamentale ale părților implicate și evitând situații în care apelul devine o procedură cu risc suplimentar pentru reclamant.

V. Probleme de aplicare și soluții practice pentru principiile procesual penale

Deși principiile procesual penale oferă repere teoretice și garantii fundamentale, în practică ele se confruntă cu numeroase dificultăți, legate de resurse, interpretare sau suprapunerea principiilor între ele. Analiza acestor probleme este esențială pentru identificarea soluțiilor care să asigure atât eficiența procesului, cât și respectarea drepturilor fundamentale.

1. Probleme legate de termenele rezonabile și procesul echitabil

Principiul dreptului la un proces echitabil într-un termen rezonabil reprezintă o garanție fundamentală a sistemului judiciar, însă în practică acesta se confruntă frecvent cu multiple dificultăți. Lipsa resurselor materiale și umane, volumul mare de cauze și complexitatea procedurilor contribuie la întârzieri semnificative, afectând eficiența și legitimitatea procesului penal. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) a sancționat astfel de întârzieri nejustificate, subliniind responsabilitatea statelor membre în asigurarea unui proces echitabil într-un termen rezonabil. În cazul *Stoianova și Nedelcu v. România*, CEDO a constatat că durata excesivă a procedurilor penale nu a fost justificată de complexitatea cazului sau de comportamentul părților, încălcând astfel articolul 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[58]. De asemenea, în *Vlad și alții v. România*, CEDO a evidențiat întârzierile nejustificate

[56] T. Pop, *Drept procesual penal*, vol. IV, Universul Juridic: București, 2019, p. 314.
[57] European Court of Human Rights. *Case law on fair trial rights,* Art. 6 CEDO.
[58] Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Stoianova și Nedelcu v. România.* 4 august 2005. Hudoc, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[70043]}.

și lipsa eforturilor suficiente ale autorităților române pentru a gestiona eficient procedurile, accentuând necesitatea unui sistem judiciar bine organizat[59].

Pentru a remedia aceste probleme, doctrina și literatura de specialitate propun mai multe soluții. În primul rând, simplificarea procedurilor poate contribui la reducerea duratei proceselor, eliminând etapele inutile sau redundante, conform recomandărilor Comisiei de la Veneția[60]. În al doilea rând, implementarea unor mecanisme eficiente de gestionare a dosarelor, inclusiv sisteme informatizate și strategii de prioritizare a cauzelor, poate optimiza fluxul de lucru al instanțelor și preveni blocajele administrative, așa cum este subliniat în Strategia de dezvoltare a sistemului judiciar 2022–2025[61]. În al treilea rând, prioritizarea cauzelor complexe sau urgente reprezintă o măsură practică pentru evitarea tergiversării nejustificate, garantând astfel că dreptul la un proces echitabil este respectat pentru toate părțile implicate, conform Codului de procedură penală[62].

Aceste soluții, integrate într-un cadru legislativ și managerial coerent, ar putea contribui semnificativ la reducerea întârzierilor și la consolidarea încrederii publicului în sistemul judiciar român.

2. Probleme legate de loialitatea probelor

Principiul loialității în obținerea probelor reprezintă o garanție esențială a unui proces penal echitabil, însă aplicarea sa se dovedește adesea dificilă în contextul utilizării tehnicilor speciale de investigare, precum interceptările telefonice, perchezițiile discrete sau investigatorii sub acoperire. Aceste metode, deși indispensabile pentru descoperirea adevărului în cazurile complexe, presupun un risc crescut de provocare a infracțiunilor sau de obținere a probelor într-un mod neloial. Utilizarea neloială a probelor poate conduce nu doar la excluderea acestora din proces, ci și la afectarea dreptului fundamental al părților la un proces echitabil, generând riscul ca întreaga cauză să fie compromisă.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) subliniază importanța acestui principiu. În cauza *Teixeira de Castro c. Portugalia* (1998), CEDO a statuat că probele obținute prin metode neloiale sau prin provocare deliberată nu pot fi folosite împotriva inculpatului, deoarece afectează integritatea procesului și dreptul la apărare[63]. Această decizie evidențiază faptul că, indiferent de scopul legitim al anchetei, autoritățile trebuie să respecte standarde stricte de loialitate în administrarea probelor.

Pentru a preveni încălcarea principiului loialității, doctrina și literatura de specialitate recomandă mai multe măsuri practice. În primul rând, este necesară delimitarea clară între acțiuni de investigație legitime și provocarea infracțiunilor, astfel încât organele judiciare să nu creeze situații artificiale care să compromită probatoriul. În al doilea rând, instruirea continuă a personalului implicat în procedurile penale, inclusiv a procurorilor, judecătorilor și investigatorilor, în privința respectării loialității probelor, contribuie la reducerea riscului de încălcări procedurale. În al treilea rând, consolidarea standardelor interne prin includerea principiilor rezultate din jurisprudența europeană asigură coerență între legislația națională și

---

[59] Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Vlad și alții v. România*. 17 martie 2015. Hudoc, https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Vlad-s.a.-impotriva-Romaniei.pdf.

[60] Comisia de la Veneția. *Report on Simplification of Procedures in Judicial Systems*. Revista Pro Lege, 2002. https://revistaprolege.ro/wp-content/uploads/2019/03/Pro-Lege_2002_4.pdf.

[61] Guvernul României. *Strategia de dezvoltare a sistemului judiciar 2022–2025*. SGG, 2022. https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2022/03/ANEXA-50.pdf.

[62] Legislatie.just.ro. *Codul de procedură penală (Legea nr. 135/2010, republicată)*. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/84533.

[63] Curtea Europeană a Drepturilor Omului. *Teixeira de Castro v. Portugalia*. 9 iunie 1998. Hudoc, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58142.

obligațiile internaționale ale statului român, prevenind astfel excluderea probelor legitime din cauza unor neconformități procedurale[64].

Implementarea acestor soluții, în paralel cu supravegherea judiciară strictă și controlul proporționalității tehnicilor speciale de investigare, poate contribui la menținerea unui echilibru între eficiența urmăririi penale și protecția drepturilor fundamentale ale participanților la proces. Astfel, principiul loialității probelor devine un instrument esențial pentru garantarea unui proces echitabil și pentru prevenirea abuzurilor în procedura penală.

3. Contradicția între obligativitatea acțiunii penale și principiul oportunității

Principiul obligativității acțiunii penale impune organelor de urmărire penală să declanșeze procedurile judiciare de fiecare dată când există indicii temeinice că s-a comis o infracțiune, fără a permite evaluări subiective privind oportunitatea declanșării acțiunii. Acest principiu asigură uniformitate și predictibilitate în aplicarea legii penale, protejând drepturile victimei și interesul public. Cu toate acestea, în practică, aplicarea sa rigidă poate intra în conflict cu **principiul oportunității**, care oferă parchetelor posibilitatea de a decide renunțarea la urmărirea penală în anumite situații, atunci când continuarea procesului nu este justificată de interesul public. Această tensiune se resimte mai ales în cauzele de gravitate redusă, unde declanșarea formală a acțiunii penale poate părea disproporționată, iar renunțarea arbitrară la urmărire poate afecta securitatea juridică și principiul egalității în aplicarea legii[65].

Doctrina recunoaște această dificultate și propune mai multe soluții pentru armonizarea celor două principii. În primul rând, se recomandă **stabilirea unor criterii clare și obiective de oportunitate**, astfel încât deciziile parchetelor să fie transparente, predictibile și susceptibile de control juridic. În al doilea rând, **evaluarea proporționalității între interesul public și gravitatea faptei** permite organele de urmărire penală să determine dacă inițierea procedurilor judiciare este justificată sau dacă renunțarea la urmărire este mai adecvată. În al treilea rând, se urmărește **armonizarea practică între obligativitate și renunțarea la urmărire**, pentru a evita discrepanțele de aplicare între parchete și a asigura coerență și echitate în sistemul judiciar. Prin aplicarea acestor soluții, se poate menține un echilibru între necesitatea protecției interesului public și drepturile fundamentale ale participanților la proces, evitând atât inițierea excesivă a procedurilor, cât și renunțarea discreționară, care ar putea compromite încrederea în justiție. Această abordare integrată este esențială pentru consolidarea predictibilității și securității juridice în procedura penală română.

4. Probleme legate de principiile cu aplicabilitate limitată

În cadrul procesului penal, anumite principii, deși recunoscute legal, au aplicabilitate limitată și se confruntă cu dificultăți practice în implementarea lor. Principiile **publicității**, **contradictorialității** și **non reformatio in peius** sunt esențiale pentru garantarea echității procesuale, dar aplicarea lor poate fi incompletă sau contradictorie în practică.

Principiul **publicității** presupune ca desfășurarea actelor judiciare să fie accesibilă publicului, pentru a asigura transparență și legitimitate socială. Cu toate acestea, în practică, publicitatea poate fi restrânsă excesiv, sub pretextul protecției ordinii publice sau a drepturilor participanților, ceea ce poate diminua transparența procesului.

Principiul **contradictorialității**, care garantează fiecărei părți dreptul de a-și exprima punctul de vedere și de a contesta probele, poate fi afectat de lipsa continuității dosarului sau de administrarea ineficientă a probelor, generând întârzieri și decizii necoerente[66]. În lipsa unui

---

[64] Legislatie.just.ro. *Codul de procedură penală (Legea nr. 135/2010, republicată).* https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/84533.

[65] Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal. Partea generală,* Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 62.

[66] Udroiu, M., Predescu, O. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*. București: C.H. Beck, 2008, p. 145-150.

cadru procedural clar și a instruirii adecvate a practicienilor, instanțele riscă să ia hotărâri bazate pe probe nedezbatute în contradictoriu, ceea ce subminează dreptul la apărare.

Principiul **non reformatio in peius**, care protejează apelantul împotriva agravării situației sale prin decizia instanței de apel, poate fi neglijat în practică, afectând dreptul la un apel corect și predictibil. Nerespectarea acestui principiu poate duce la situații în care apelul devine un risc suplimentar pentru reclamant.

Pentru a soluționa aceste probleme, doctrina și literatura de specialitate recomandă mai multe măsuri: în primul rând, **reglementarea mai detaliată a excepțiilor** la principiile menționate, pentru a clarifica circumstanțele în care acestea pot fi limitate sau restrânse fără a afecta echitatea procesului. În al doilea rând, **consolidarea controlului judiciar asupra respectării principiilor**, astfel încât instanțele să fie obligate să justifice deciziile care limitează aplicarea lor. În al treilea rând, **instruirea practicienilor** — judecători, procurori și avocați — privind aplicarea coerentă a normelor, pentru a asigura uniformitate și predictibilitate în practică.

Prin aplicarea acestor măsuri, se urmărește protejarea drepturilor fundamentale ale participanților la proces și consolidarea încrederii publicului în sistemul judiciar român, reducând în același timp discrepanțele și arbitrarul în aplicarea principiilor cu aplicabilitate limitată.

5. Concluzii practice

Aplicarea principiilor procesual-penale nu se limitează la simpla enunțare în cadrul legislației, ci presupune o implementare efectivă care să asigure protecția drepturilor fundamentale și securitatea juridică. În practică, eficiența acestora depinde de o **sinergie între legislație, jurisprudență și doctrină**, care să ghideze modul în care principiile sunt respectate și interpretate în fiecare etapă a procesului penal.

Problemele identificate, precum întârzierile procesuale, utilizarea neloială a probelor sau conflictele între principii, pot fi diminuate printr-o serie de măsuri complementare. În primul rând, **armonizarea standardelor naționale cu jurisprudența CEDO** este esențială pentru prevenirea încălcărilor dreptului la un proces echitabil și pentru alinierea practicii judiciare românești la standardele europene. În al doilea rând, **clarificarea și detalierea normelor legale** contribuie la reducerea ambiguităților și la uniformizarea aplicării principiilor, oferind judecătorilor, procurorilor și avocaților un cadru clar de referință.

În al treilea rând, **instruirea organelor judiciare** este un instrument indispensabil pentru consolidarea competenței profesionale și pentru asigurarea respectării stricte a principiilor procesual-penale, mai ales în contextul tehnicilor speciale de investigare și al situațiilor cu aplicabilitate limitată. În al patrulea rând, **monitorizarea respectării principiilor în practică**, prin mecanisme de control intern și evaluare externă, permite identificarea devierilor și corectarea lor înainte ca acestea să afecteze drepturile părților sau integritatea procesului.

Prin implementarea acestor măsuri, principiile procesual-penale nu mai rămân simple enunțuri teoretice, ci devin **instrumente reale de protecție a drepturilor și de asigurare a securității juridice**, contribuind la creșterea transparenței, echității și încrederii publicului în sistemul judiciar român. Astfel, respectarea coerentă și eficientă a principiilor devine o condiție indispensabilă pentru funcționarea unui proces penal modern, predictibil și echitabil.

VI. Concluzii generale

Principiile procesual-penale reprezintă temelia sistemului de justiție penală, având un dublu rol: pe de o parte, ele garantează respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în proces, iar pe de altă parte, stabilesc limite clare pentru exercitarea atribuțiilor organelor

judiciare. Aceste principii nu sunt simple enunțuri teoretice, ci constituie repere indispensabile în asigurarea echității, transparenței și coerenței procesului penal.

În primul rând, principiile fundamentale și cele de noutate funcționează ca **limite și garanții ale procesului penal**. Ele conferă stabilitate și predictibilitate în aplicarea normelor, protejând justițiabilii împotriva abuzurilor și arbitrarului. În același timp, ele oferă instanțelor și organelor judiciare repere interpretative clare, servind atât la aplicarea normelor existente, cât și la completarea situațiilor care nu sunt reglementate explicit de lege. Prin urmare, principiile procesual-penale constituie o adevărată coloană vertebrală a procesului penal, asigurând un echilibru între puterea instituțiilor judiciare și protecția drepturilor fundamentale ale participanților.

În al doilea rând, aplicarea acestor principii impune o **abordare echilibrată**. Respectarea lor nu poate fi absolută sau formalistă, ci trebuie să fie adaptată contextului fiecărui caz, astfel încât să permită armonizarea între mai multe obiective: aflarea adevărului, protecția drepturilor fundamentale, securitatea juridică și eficiența procedurilor. O abordare rigidă sau excesiv formalistă poate transforma principiile fie într-un simplu cadru teoretic lipsit de relevanță practică, fie într-un instrument care favorizează arbitrarul și discrepanțele în aplicarea legii. Echilibrarea aplicării principiilor presupune, așadar, o evaluare atentă a circumstanțelor fiecărui proces, precum și integrarea lor în deciziile judiciare într-un mod coerent și predictibil.

În al treilea rând, pentru consolidarea principiilor procesual-penale și pentru eficientizarea aplicării lor, sunt necesare câteva direcții strategice. În primul rând, **consolidarea prin jurisprudența națională și internațională** — deciziile Înaltei Curți de Casație și Justiție, ale Curții Constituționale și ale Curții Europene a Drepturilor Omului oferă repere interpretative esențiale, contribuind la uniformizarea aplicării principiilor și la prevenirea arbitrarului. În al doilea rând, **clarificarea și detalierea normelor legislative** permite reducerea lacunelor și a ambiguităților, facilitând o aplicare uniformă și previzibilă a principiilor în practică. În al treilea rând, **instruirea practicienilor și monitorizarea aplicării** reprezintă elemente indispensabile: pregătirea judecătorilor, procurorilor și avocaților în spiritul principiilor garantează respectarea acestora în toate etapele procesului penal și contribuie la creșterea încrederii publicului în sistemul judiciar.

În concluzie, principiile procesual-penale nu sunt doar o moștenire tradițională a dreptului penal român, ci și un **vector al inovației și modernizării sistemului judiciar contemporan**. Ele constituie instrumente esențiale pentru securitatea juridică, pentru echitatea procesului și pentru protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor, consolidând astfel legitimitatea și credibilitatea justiției penale. Respectarea coerentă a acestor principii transformă procesul penal dintr-o simplă procedură juridică într-un mecanism funcțional de garantare a dreptății, protejând atât interesul public, cât și drepturile individuale ale participanților la proces.

BIBLIOGRAPHY:

2. Basarab, M., *Drept procesual penal. Partea generală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1973.
3. Bulai, C., *Codul de procedură penală comentat și adnotat*, Ed. C.H. Beck, București, 2016.
4. Dănișor, D., *Interpretarea Codului civil. Perspectivă lingvistică*, Ed. C.H. Beck, București, 2017.
5. Dongoroz, V. (coord.), *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1975.
6. Ghigheci, C., *Principiile procesului penal în Noul Cod de Procedură penală*, Ed. Universul Juridic, 2014.
7. Nistoreanu, Gh., Boroi, A., *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2019.
8. Pop, T., *Drept procesual penal*, vol. IV, Universul Juridic, București, 2019.
9. Theodoru, Gr., *Tratat de drept procesual penal. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007.
10. Theodoru, Gr., Plăeșu, T., *Drept procesual penal. Partea generală*, Tipografia Universității „Al. I. Cuza", Iași, 1986.
11. Udroiu, M., *Procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2021/2022.
12. Curtea Constituțională a României, *Decizia nr. 23/2016*.
13. Curtea Constituțională a României, *Decizia nr. 562/2017 privind prezumția de nevinovăție*, M.Of. nr. 779/2017.
14. Curtea Constituțională a României, *Decizia nr. 802 din 5 decembrie 2017*, M.Of. nr. 116/2018.
15. Înalta Curte de Casație și Justiție – decizii privind interpretarea principiilor procesual-penale (diverse hotărâri 2015–2022).
16. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Barberà, Messegué și Jabardo v. Spania*, 6 decembrie 1988.
17. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Beian v. România (nr. 1)*, 6 decembrie 2007.
18. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Jalloh v. Germania*, 11 iulie 2006.
19. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Soering v. Regatul Unit*, 7 iulie 1989.
20. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *S., V. și A. v. Regatul Unit*, 28 mai 2002.
21. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Stoianova și Nedelcu v. România*, 4 august 2005. Hudoc, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[70043]}.
22. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Teixeira de Castro v. Portugalia*, 9 iunie 1998. Hudoc, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58142.
23. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Vlad și alții v. România*, 26 noiembrie 2013. Hudoc, https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Vlad-s.a.-impotriva-Romaniei.pdf.

CASE STUDY ON AN ACTION BASED ON UNJUST ENRICHMENT

Daniela Isabela Scarlat
Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: *The case under analysis concerns the situation of the successful bidder (adjudicatee) of a real estate property sold through foreclosure, who, in order to obtain registration of the ownership right in the land register, paid on behalf of the debtor–the taxable person—the amount representing the property transfer tax. The claimant sought to oblige the debtor to reimburse the amount paid, relying primarily on legal subrogation and, subsidiarily, on unjust enrichment.*

The courts of first instance and appeal dismissed the claim, holding that the payment constituted a gratuitous act and that the conditions for legal subrogation were not met. With respect to unjust enrichment, the lower courts initially considered that the payment made by the adjudicatee represented an act performed in her own personal interest—namely, obtaining registration of ownership—which triggers the application of Article 1346 letter (c) of the Civil Code, according to which enrichment is justified when it results from an act performed exclusively in the payer's own interest.

The Court held that, in light of the considerations set out above, the only procedural remedy available to the claimant to seek reimbursement of the amount indicated in the claim is the action based on unjust enrichment, which forms the object of the present dispute.

Keywords: *Legal subrogation, lawful legal fact, tax obligation, unjust enrichment, jurisprudence*

The institution of unjust enrichment represents, in contemporary civil law, a legal equity mechanism designed to correct unjustified patrimonial imbalances. Although expressly regulated in the current Civil Code, its subsidiary nature[1] and the strict conditions for admissibility often limit its practical application to particular situations in which no other legal remedies are available.

The case under analysis raises precisely such a particular context: the situation of the purchaser at a forced sale who, in order to obtain the registration of the ownership right, pays on behalf of the taxable debtor the amount owed as tax on the transfer of immovable property. The central issue is whether the purchaser has a legal basis to claim reimbursement of this amount from the executed debtor.[2]

The claimant stated that, in fact, she participated in the public auction organized by a judicial executor on March 15, 2013, during which the immovable property owned by the Defendand was sold by public auction. The claimant indicated that at that auction she was declared the winning bidder and paid the full purchase price within the term established.

In order to obtain registration of the claimant's ownership right over the property – since proof was required of payment of the tax on income from transfer of property rights owed by the former owner (the present Defendant) — the claimant paid the amount of 1,956 lei, as shown by Payment Order no. 1592 dated August 18, 2014.

Given these factual circumstances, the claimant filed an action primarily based on the provisions of art. 1593 et seq. of the Civil Code regarding legal subrogation, and subsidiarily on the provisions of art. 1345 et seq. of the Civil Code regarding unjust enrichment.

[1] Emod Veress, Drept civil. Teoria generală a obligațiilor, Ediția a 6-a, Editura C. H. Beck, București, 2019, p. 136

[2] https://sintact.ro/#/jurisprudence/535952940/1/decizie-nr-519-2021-din-28-dec-2021-curtea-de-apel-ploiesti-imbogatirea-fara-justa-cauza-civil?keyword=Decizie%20nr.%20519%2F2021%20%20Ploiesti

Following the adjudication of the present case at first instance, by Civil Judgment No. 424 issued on 22.05.2018 and lawfully communicated to the claimant on 27.03.2020, the Court of First Instance dismissed the claim for the following reasons:

With respect to the main claim based on the provisions applicable to legal subrogation: the court held that, in the present case, legal subrogation cannot operate as a method of transferring the obligation, because the law does not expressly provide for subrogation in favor of the tax authority. The court considered that the claimant's intention to subrogate in the rights of ANAF does not result from the payment of the amount provided in the tax assessment decision, because it does not appear whether the debtor was informed of the assessment decision, whether he challenged it (which he had the right to), or whether he otherwise accepted it.

Legal subrogation operates by operation of law (ex lege), meaning it takes effect automatically without requiring the consent of either the creditor who was paid or the debtor. Its purpose is to protect the person who settles another's debt, enabling them to recover the funds from the original debtor.

It does not apply if the payment was made as a gratuitous act, without a legitimate interest.

It also does not operate if the payer was not a creditor or does not fall within one of the situations expressly provided by law.

With respect to the subsidiary claim based on the provisions applicable to unjust enrichment, the court held that unjust enrichment could not apply in this case because the conditions imposed by the provisions of art. 1345 of the Civil Code were not met — the court regarded that the payment (made by the undersigned on behalf of the debtor) constituted a gratuitous benefit or it may be regarded as a payment made by the injured Claimant for her own exclusive and personal interest, in order to obtain registration of the ownership right over the foreclosed property. Thus, the court of first instance considered that the provisions of Art. 1346 letter c)[3] of the Civil Code are applicable, so the condition of a "just cause" was not fulfilled. As a consequence, the court of firest instance rejected the claim.

The claimant filed an appeal against the decision of the court of first instance.

According to art. 1593 of the Civil Code: 'Anyone who pays in place of the debtor may be subrogated into the rights of the creditor, yet cannot acquire more rights than those of the creditor.'[4]

As doctrine shows[5], typically the cases of legal subrogation are those in which the payer is also obligated to make the payment or has a particular interest in effecting the payment. Legal subrogation takes effect automatically by operation of law, without requiring the consent of the creditor or of the debtor.[6] The claimant argued that, since she made the payment on behalf of the respondent, the tax obligations being imposed on the latter, she requested a declaration that the conditions provided by law were met for the legal effects of the statutory subrogation between the appellant and the National Agency for Fiscal Administration (ANAF) to take effect.

The appellant-claimant stated that the trial court unreasonably held that the enrichment without just cause did not apply, arguing that the condition of just cause was not met, invoking in this regard the provisions of Article 1346 letter c of the Civil Code, according to which[7]: "enrichment is justified when it results c) from an act performed by the aggrieved party in their

[3] Art. 1346 lit. c) Cod civil
[4] Art. 1593 of the Civil Code
[5] Cristina Elisabeta Zamșa, Drept civil. Teoria generală a obligațiilor, Editura Hamangiu, București, 2023, p. 334
[6] Liviu POP, Ionuț Florian POPA, Stelian Ioan VIDU, Drept civil. Obligațiile, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 505
[7] Art. 1346 lit. c) Cod civil

personal and exclusive interest, at their own risk, as the case may be, with the intention of conferring a benefit."

Thus, the appellant-claimant requested the court to acknowledge that the respondent's enrichment occurred without a justifying cause, as she paid the amount of 1,956 lei for the property transfer tax, although the payment obligation rested with the respondent, as the seller. However, this payment was also made in her own interest—to obtain the registration of the property right—and does not constitute an act performed with the intention of conferring a benefit.

The Court of Appeal held that, in light of the circumstances of the case, the claimant is entitled to bring an action based on unjust enrichment, as the statutory conditions for the restitution of the performance rendered are fulfilled.

Within the procedure of forced sale of immovable property, the purchaser at the auction (the claimant in the case under discussion) paid the amount of 1,956 lei representing the tax on the transfer of property, a fiscal obligation incumbent upon the debtor under enforcement. The payment was necessary in order to register the ownership right in the land register, an operation without which the purchaser could not have exercised the legal effects of the adjudication. Subsequently, the claimant (the purchaser) sought to have the debtor ordered to reimburse the amount paid, relying primarily on legal subrogation and, subsidiarily, on unjust enrichment.

The legal subrogation action refers to the right of a person to recover from a third party a payment made on behalf of another person, whereas the action for unjust enrichment (*actio in rem verso*) is used to recover a patrimonial value when no other legal action—such as a contractual or tort claim—is available.[8] The recourse action has a specific contractual or statutory basis, while the action for unjust enrichment is subsidiary in nature and may be used only when no other legal remedy exists.

Legal subrogation operates automatically, by law, without the need for the consent of either the paid creditor or the debtor whose obligation is being discharged.

According to article 1596 Civil Code, subrogation operates by law in the following cases:

a) in favor of creditor, even an unsecured one, who pays another creditor which holds a preferential right under the law;
b) in favor of the acquirer of a property who pays the holder of a secured claim on that property;
c) in favor of a person who, being jointly liable with others or for others, has an interest in extinguishing the debt;
d) in favor of an heir who pays the succession debts from their own assets;
e) in other cases, provided by law.

A third party is subrogated to the rights of the paid creditor only in the cases and under the conditions provided by law.

Thus, not every payment made with the intention of extinguishing a debtor's obligation produces a subrogation effect; it is only the payment made under specific conditions prescribed by law that generates such an effect.

Accordingly, Article 1474[9](4), read together with paragraph (3) of the Civil Code, establishes as a principle that a third party who makes a payment is not subrogated to the creditor's rights except in the cases and under the conditions provided by law, namely: "A payment made by a third party extinguishes the obligation if it is made at the debtor's expense. In this case, the third party is subrogated to the rights of the paid creditor only in the cases and under the conditions provided by law."

[8] Anca Roxana Bularca., Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ediția a 2- a, Ed. C.H. Beck, București, 2023, p.424
[9] Art. 1474 Cod civil

Therefore, for subrogation to operate, the conditions set out in Article 1593 of the Civil Code (the substantive provision governing subrogation) must be met. Otherwise, the paying third party has only a simple action against the debtor, based either on mandate, management of another's affairs, or unjust enrichment; and if the payment was made as a gratuitous act, the third party has no action against the debtor.

In the present case, contrary to the appellant's assertion, the payment made by the adjudicator does not fall within the limited cases listed in Article 1596 of the Civil Code; therefore, subrogation cannot be extended to other situations not provided by law. Moreover, for a person to be automatically subrogated to a creditor's rights after making a payment, the payer must have been a creditor prior to making the payment.

Or, in our case, the claimant was not a creditor of the debtor prior to the payment; rather, she made the payment voluntarily, invoking in the present action the provisions of Article 77, paragraph 1 of Law 571/2003 regarding the Fiscal Code, and arguing that, had she not paid the tax owed by the debtor, she would not have been able to register her property right.

With regard to the subsidiary basis, considering that the claimant, as the successful bidder, paid the tax even though the obligation rested with the debtor, the Court of Appeal notes that she could bring the present action based on unjust enrichment against the person who was obligated to pay this tax, seeking an order requiring that person to reimburse the tax she paid on their behalf.

Thus, the Court notes that, according to Article 1345[10] of the Civil Code, "Anyone who, without fault, has been enriched without just cause to the detriment of another is obliged to restitute, to the extent of the patrimonial loss suffered by the other person, but without being liable beyond the limit of their own enrichment."

For the action (actio de in rem verso), recognized to the aggrieved party by an enrichment realized by another to their detriment, to be admissible, several cumulative conditions must be met[11], namely:

a) it must first be shown that the enrichment caused a loss to the person whose actions resulted in the enrichment. It is therefore necessary that the enriched party gained a new patrimonial element directly.
b) it must also be shown that the enrichment was without cause. In other words, the enrichment must not be justified or based on a prior legal act.
c) finally, it is necessary that the aggrieved party has no other legal remedy available to request restitution other than the actio de in-rem verso.

In the present case, the Court finds that these cumulative conditions are fulfilled, making the action admissible. Indeed, regarding the first condition highlighted above, it is essential to note that the claimant demonstrated that the amount paid to ANAF on behalf of the defendant directly benefited the defendant, the effect being the extinguishment of their debt to ANAF. At the time the claimant paid the tax, the debt to ANAF was certain, liquid, due, and unpaid by the defendant. In the case of the transfer of property rights for valuable consideration, whether voluntary or by enforcement, the obligation to pay the income tax rests with the transferor, that is, in the present case, the defendant.

Given that the defendant failed to fulfill his legal obligation to pay the tax, and the plaintiff transferred to the ANAF accounts the amount owed by the defendant as property transfer tax, it is evident that the plaintiff's lawful act enriched the defendant and caused an unjustified reduction in the plaintiff's assets, as the payment was not made as a gratuitous act.

---

[10] Art. 1345 Cod civil

[11] Lacrima Rodica Boilă, Lacrima Bianca Luntraru, Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ed. C.H. Beck, București, 2023, p.219

Thus, the second condition is also met, namely that the enrichment is without cause, since the plaintiff made the payment without any legal basis requiring her to do so; she had no legal, contractual, or judicial obligation to make the payment.

In practice, the plaintiff paid in order to register the property in the land registry, which also supports the argument that, in this case, the appropriate remedy is an *actio in rem verso*, as the conditions for management of another's affairs (*gestio negotiorum*) are not met. Such management would require performing an act in one's own name with the intention of benefiting the defendant, whereas in this case, the plaintiff pursued an exclusively personal interest.

Indeed, based on the considerations outlined above, it can be argued that the only procedural remedy available to the plaintiff to claim the restitution of the amount specified in the lawsuit is the action based on unjust enrichment, which is the subject of the present case.

The ruling emphasizes that an action for unjust enrichment remains a residual mechanism, available only in the absence of other legal remedies. The Court correctly notes that, once legal subrogation is excluded, unjust enrichment remains the only avenue open to the plaintiff.

An important jurisprudential contribution of the case is the subtle distinction between:

- the existence of a personal interest in making the payment;
- the exclusively personal character of the act.

The Court clarifies that a personal interest does not automatically exclude the application of Articles 1345–1349 of the Civil Code, as long as the payment also generates a patrimonial enrichment for the defendant[12].

The case represents a significant reference for judicial practice regarding real estate foreclosure and the financial effects of adjudication procedures. Its analysis yields several key conclusions:

1. Legal subrogation does not operate automatically when the adjudicator pays the debtor's tax obligations. It can only occur in cases expressly provided by law.
2. The action for unjust enrichment becomes the appropriate remedy when the adjudicator pays taxes or fees owed by the debtor to complete the registration formalities.
3. The adjudicator's interest in finalizing the registration process does not justify the debtor's enrichment, as long as the debtor directly benefits from the discharge of their own tax obligation.
4. The Court's decision restores patrimonial balance, preventing the debtor from profiting from the fulfillment of their obligation by a third party without any legal basis.

The case confirms the essential role of the action for unjust enrichment as a subsidiary mechanism, designed to prevent the unfair accumulation of patrimonial advantages to the detriment of others.

[12] https://sintact.ro/#/jurisprudence/535952940/1/decizie-nr-519-2021-din-28-dec-2021-curtea-de-apel-ploiesti-imbogatirea-fara-justa-cauza-civil?keyword=Decizie%20nr.%20519%2F2021%20%20Ploiesti

BIBLIOGRAPHY:

1. Baias F.A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I., Noul Cod civil. Comentariu pe articole. Editia 1. Revizuită, CH Beck. București, 2012
2. Boilă L.R., Luntraru L.B., Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ed. C.H. Beck, București, 2023
3. Bularca A.R., Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ediția a 2- a, Ed. C.H. Beck, București, 2023
4. Dogaru I., Drăghici P., Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ed. C.H. Beck, București, 2014
5. Neamț I.I., Toma-Dăuceanu L., Drept civil. Obligațiile. Caiet de seminar, Ediția a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2019
6. Pop L., Popa I. Fl., Vidu S.I., Drept civil. Obligațiile, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2020
7. Vasilescu P., Drept civil. Obligații, Ediția a II-a revizuită, Ed. Hamangiu, București, 2017
8. Verres E., Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ediți a 6-a, Ed. C.H. Beck, București, 2023
9. Zamșa C.E., Drept civil. Teoria general a obligațiilor, Ed. Hamangiu, București, 2023
10. Codul civil. Actualizat la 15.09.2023, Teoria general a obligațiilor, Ediția a 2- a, Ed. C.H. Beck, București, 2023
11. www.sintact.ro
12. www.rejust.ro
13. Decizie nr. 519/2021 din 28-dec-2021, Curtea de Apel Ploiesti

LEGAL CONSIDERATIONS ON THE ROLE OF DISCERNMENT IN LABOR LAW

Marina Loredana Belu
Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: *Discernment represents a concept of considerable importance from both legal and medical perspectives. It constitutes one of the most significant intellectual and moral virtues, being inherently connected to reason, experience, and wisdom.*

From a psychological standpoint, discernment is a function of the human psyche as an integrated whole, an expression of the coherence and functionality of the mental system. It transcends mere rational activity, emerging instead as the result of the integration of the cognitive, affective, volitional, and intuitive dimensions of the human mind. As such, it reflects a mature, balanced, and unified consciousness, signifying that the psychic system operates harmoniously, allowing the individual to perceive clearly, feel appropriately, and act with full awareness.

From a legal perspective, discernment refers to the mental capacity to understand and to will. In the field of labor law, discernment underlies a person's capacity to work, the validity of juridical acts, and the foundation of disciplinary or patrimonial liability. It thus represents the expression of psychological equilibrium and the individual's awareness of professional responsibility, serving as a key element in the legal assessment of capacity and accountability.

Keywords**:** *reason, capacity, liability, consent, responsiblity*

Acest articol își propune să analizeze rolul discernământului în dreptul muncii din România din perspectiva cadrului legislativ, a doctrinei juridice și a jurisprudenței relevante. Discernământul influențează validitatea consimțământului la încheierea contractului de muncă, aptitudinea profesională, răspunderea disciplinară și patrimonială. Sunt evidențiate implicațiile reformei legislative în materia măsurilor de ocrotire a persoanelor cu dizabilități (Legea nr. 140/2022), precum și responsabilitățile angajatorului în situațiile în care discernământul salariatului poate fi afectat.

Definirea discernământului

Personalitatea umană trebuie privită ca o unitate bio-psiho-socio-culturală și în această structură este purtătoarea funcțiilor epistemice, pragmatice și axiologice. În relația adaptativă persoană – mediu, discernământul este o funcție a întregului, este mai mult decât oricare dintre componentele vieții psihice - inclusiv gândirea fiind oglinda care refectă fidel funcționalitatea sistemului psihic uman. Însă, fiecare component a sistemului este implicată în infinitele interdependențe create și pretinse de mediul social, asigurând discernământului individual o funcționalitate optimă (normală), revizuibilă (deficiențe cu caracter temporar) și uneori, irevizuibilă (discernământ abolit).

Pe parcursul derulării activităților specific umane pot apărea și situații conflictuale, problematice, în care discernământul nu poate fi nici "solicitat" și nici "evitat" întrucât îi este proprie implicarea instinctuală, iar rezultatul este dependent de structurile calitative pe care i le conferă sistemul psihic ca întreg.

Din interacțiunea ansamblului de funcții și procese interne aflate într-o dispunere ierarhică, cu solicitările factorilor externi, se naște autoreglajul care oferă conținutul optim deciziei finale. În acest context, din multitudinea definițiilor existente în doctrina juridică cu

referire la discernământ, considerăm că trebuie reținută următoarea definiție[1]: "discernământul reprezintă capacitatea unei persoane de a decide asupra variantei optime adaptative pintr-un proces intelectiv- volitiv mijlocit de reflectarea conștientă a realității".

Prin această definiție este surprins momentul în care, pe plan juridic, interesează prezența discernământului: cel al confruntării concrete cu realitatea, când trebuința internă îndeamnă persoana să delibereze asupra variantei comportamentale.

Fundamentând teoretic discernământul prin aceste note definitorii, se deduce implicit conținutul noțiunii de responsabilitate juridică. Așadar discernământul este o consecință inevitabilă a normalității psihice, iar prezența sa trebuie înțeleasă ca o stare de responsabilitate condiționată de următoarele calități ale persoanei fizice[2]:

- poate acționa în deplină cunoștință de cauză, adică beneficiază de cunoașterea cerințelor legilor naturale și sociale exprimându-se adecvat;
- anticipează corect consecințele acțiunilor sale și decide în mod rațional dacă îi sunt sau nu favorabile;
- în situații delicate poate ține sub control impulsurile primare și refuză argumentat declanșarea acțiunilor compromițătoare.

Chiar dacă infinitatea reacțiilor materializate de om sunt determinate de diverse cauze existente, în afara structurii sale interne, sunt dependente sub aspectul formei și conținutului de filtrul personal, individual, de însușirile interne adică de structura unică și originală a personalității umane, reflectată prin discernământ.

Discernământul reprezintă aptitudinea fundamentală a persoanei de a înțelege consecințele faptelor sale și de a-și controla comportamentul. În dreptul muncii, această aptitudine nu este reglementată explicit, dar joacă un rol decisiv în:

- încheierea contractului individual de muncă;
- evaluarea aptitudinii profesionale;
- răspunderea disciplinară ori patrimonială;
- protecția salariaților vulnerabili.

Doctrina de specialitate subliniază că raportul de muncă este, prin natura sa, un raport *intuitu personae*, ceea ce presupune existența unui nivel suficient de discernământ al salariatului[3].

Discernământul reprezintă una dintre instituțiile juridice cel mai puțin clarificate în dreptul muncii român, deși el constituie fundamentul validității încheierii contractului individual de muncă. Literatura juridică a abordat frecvent capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice, dar mult mai rar rolul discernământului ca element distinct, necesar unei manifestări valide de voință.

În doctrină, autori precum Uliescu (2010) și Stănescu (2017) subliniază că discernământul este condiția psihologică intrinsecă a capacității de exercițiu, însă Codul muncii operează într-un cadru autonom, unde principiul protecției salariatului justifică un tratament diferențiat față de dreptul civil[4].

Lipsa unei analize sistematice a discernământului în raporturile de muncă conduce la incertitudini în practică, în special în privința salariaților minori, a lucrătorilor cu dizabilități cognitive sau a situațiilor de viciere a consimțământului. De asemenea, jurisprudența instanțelor de conflicte de muncă reflectă abordări variabile privind relevanța discernământului în momentul încheierii contractului.

---

[1] Belu, C., *Discernământul. Valențe psiho-juridice*, Editura Europa, Craiova, 1997, pag. 52;
[2] Barac, L., *Răspunderea și sancțiunea juridică*, Editura Lumina Lex, București, 1997, pag. 94;
[3] Țiclea, A., *Tratat de dreptul muncii*, Ed. Universul Juridic, 2022, p. 112.
[4] Stănescu, C., „Capacitatea de Exercițiu și Discemământul", Revista Română de Drept Privat, 2017

Fundamente civilistice: capacitate și discernământ

Codul civil tratează discernământul în strânsă legătură cu capacitatea de exercițiu. Persoanele lipsite de discernământ sunt supuse unor măsuri de ocrotire (tutelă, curatelă, consiliere), dar analiza lipsei discernământului este întotdeauna factuală, nu prezumată[5].

Reforma produsă prin Legea nr. 140/2022, care a restructurat regimul ocrotirii persoanelor cu dizabilități intelectuale sau psihosociale, a schimbat paradigma juridică: diagnosticul medical nu mai este suficient pentru a justifica lipsa discernământului; este necesară o evaluare individuală, multidisciplinară[6]. Această evoluție se reflectă direct în dreptul muncii, unde aptitudinea profesională nu poate fi contestată fără evaluări clare și obiective.

Discernământul în dreptul muncii

- ***Capacitatea de muncă și consimțământul la angajare***

Potrivit art. 13 din Codul muncii, persoana dobândește capacitate de muncă la împlinirea vârstei de 16 ani[7]. Deși această vârstă stabilește prezumția capacității, doctrinarii atrag atenția că înțelegerea efectivă a consecințelor angajării — deci discernământul — poate varia în funcție de maturitatea psihologică și socială[8].

Pentru minorii de 15 ani, legea impune acordul părinților și limitarea activităților la munci potrivite cu dezvoltarea lor. Această protecție juridică reflectă caracterul evolutiv al discernământului minorilor.

- ***Aptitudinea psihologică și medicală pentru muncă***

Încheierea contractului individual de muncă necesită avizul medicului de medicină a muncii. Pentru anumite posturi (de exemplu, activități cu risc, muncă de supraveghere, transport, operare utilaje), evaluările psihologice sunt obligatorii.

Doctrina consideră această procedură „filtrul juridic” prin care se verifică indirect existența discernământului necesar postului[9].

- ***Discernământul și răspunderea disciplinară***

Aplicarea unei sancțiuni disciplinare presupune existența culpei. Dacă salariatul a acționat într-o stare în care discernământul era afectat (episoade psihotice, crize, tulburări acute), sancțiunea poate fi considerată nelegală, în lipsa vinovăției. Instanțele au anulat sancțiuni în situații în care expertiza medico-legală a atestat diminuarea capacității psihice în momentul faptei[10].

Poate fi subiect al abaterii disciplinare doar salariatul, întrucât răspunderea disciplinară poate fi stabilită numai în cazurile în care fapta socialmente periculoasă a fost săvârșită de o persoană care se află în raporturi de muncă cu un angajator, în baza unui contract individual de muncă.

Ca urmare, răspunderea disciplinară este de natură contractuală, întrucât numai încheierea contractului individual de muncă determină obligația salariatului de a respecta toate prevederile legale care configurează disciplina muncii.

Angajatorul are dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare salariaților care au săvârșit o abatere disciplinară adică "o faptă în legătură cu munca și care constă într-o acțiune sau inacțiune săvârșită cu vinovăție de către salariat, prin care acesta a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractul individual de muncă sau contractul colectiv de muncă aplicabil, ordinele și dispozițiile legale ale conducătorilor ierarhici" (art. 247 alin 2 din Codul muncii).

---

[5] Pop, L., *Tratat de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, 2019, p. 73–74.

[6] Deleanu, I., „*Reforma măsurilor de ocrotire a persoanei cu dizabilități psihice*”, Revista Română de Drept Privat, nr. 3/2022, p. 45–60.

[7] Codul muncii, art. 13

[8] Athanasiu, A., *Dreptul muncii*, Ed. CH Beck, 2018, p. 94

[9] Dimitriu, R., „*Discernământul în raporturile de muncă*”, RRDM, nr. 2/2016, p. 78

[10] Curtea de Apel București, Secția a VII-a, Decizia nr. 2420/2019

Abaterea disciplinară reprezintă condiția necesară, unicul temei pentru stabilirea răspunderii disciplinare, dacă sunt întrunite elementele constitutive[11]:

- obiectul (relațiile sociale de muncă, ordinea și disciplina la locul de muncă);
- latura obiectivă (respectiv fapta - acțiunea sau inacțiunea salariatului);
- subiectul (doar o persoană fizică respectiv salariatul);
- latura subiectivă (vinovăția salariatului)

Este incontestabilă prezența discernământului într-unul din elementele constitutive ale abaterii disciplinare – vinovăția. Dacă discernământul poate exista în afara vinovăției, vinovăția este de neconceput în afara discernământului. Discernământul reprezintă capacitatea de a realiza un plan de acțiune, iar vinovăția reprezintă modalitatea concretă de executare, încât, discernământul există și fără o faptă, pe când vinovăția niciodată.

Reflectarea faptei și a urmărilor socialmente periculoase reprezintă capacitatea de a reflecta conștient Realitatea, adică înseamnă discernământ. Cine nu are o astfel de capacitate nu este vinovat, pentru că vinovăția este o deviere în acțiune de la imaginea mintală corectă, realizată de persoana care posedă facultățile mintale necesare procesului intelectiv-imaginativ.

Așadar, prezența discernământului salariatului condiționează prezența vinovăției și aceasta pe cea a abaterii disciplinare.

- ***Răspunderea patrimonială***

Potrivit dreptului civil, persoana lipsită de discernământ nu răspunde civil. În dreptul muncii, acest principiu se aplică *mutatis mutandis*: dacă lipsa discernământului la momentul producerii prejudiciului este dovedită, salariatul este exonerat de răspundere, iar angajatorul poate răspunde doar în măsura în care nu a luat măsuri adecvate de supraveghere sau protecție[12].

Potrivit prevederilor art. 254 alin. 1 din Codul muncii "salariații răspund patrimonial, în temeiul normelor și principiilor răspunderii civile contractuale, pentru pagubele materiale produse angajatorului din vina și în legătură cu munca lor".

Rezultă din conținutul acestei prevederi legale faptul că, răspunderea patrimonială este o formă a răspunderii civile contractuale, condiționată de existența raportului juridic de muncă dintre salariatul păgubitor și angajatul său păgubit.

Asemenea răspunderii civile contractuale, salariatul va răspunde numai pentru prejudicial cauzat, care a fost prevăzut ori era previzibil la momentul încheierii contractului individual de muncă, iar prin excepție, răspunde și pentru prejudicial produs din culpa sa gravă asimilată dolului, adică va răspunde astfel și pentru prejudiciul neprevizibil.

Condiția de bază pentru răspunderea patrimonială a salariatului este reprezentată de vinovăția (culpa) sa ca făptuitor[13]. Dacă în dreptul civil există cazuri de răspundere fără culpă, adică răspundere obiectivă, răspunderea patrimonială este condiționată de proba vinovăției salariatului care a cauzat angajatorului un prejudiciu.

Vinovăția este condiționată de discernământul autorului faptei, precum și de voința liberă în executarea conținut acțiunilor sale. Ca urmare, salariatul răspunde patrimonial pentru toate formele vinovăției, fără a se face distincție între intenția directă (persoana prevede rezultatul faptei sale și urmărește producerea lui prin săvârșirea acelei fapte) și intenția indirectă (când prevede rezultatul faptei sale și, desi nu-l urmărește, acceptă posibilitatea producerii lui).

Capacitatea individului de a prevedea poate fi înțeleasă pornind de la următoarele caracteristici recunoscute implicit discernământului:

[11] Țiclea, A., *Tratat de dreptul muncii*, Edit. Rosetti, București, 2006, pag.637

[12] Dan Lupașcu, „*Răspunderea civilă a persoanei lipsite de discernământ*", Universul Juridic, nr. 4/2017, p. 65–72

[13] Ștefănescu, I.T., Tratat de dreptul muncii, vol. I, Editura Lumina Lex, București, 2003, p. 704

- prevederea este o funcție a conștiinței. Prin conștiința sa, omul are capacitatea de a anticipa rezultatul acțiunii sau faptei sale, are capacitatea să-l construiască în plan mintal;
- prevederea este un proces imaginativ. Pe baza imaginației omul își poate prefigura și anticipa rezultatul acțiunii sale, poate combina și recombina achizițiile cognitive din experiența anterioară;
- prevederea este o formă a gândirii. A prevede înseamnă a deduce evoluția unui eveniment viitor sau, rezultatul produs de o faptă sau acțiune ce urmează a fi executată, interpretând și corelând informațiile ce preced execuția. Sprijinindu-se pe funcția interpretative-explicativă, gândirea este capabilă de o reflectare predictiv-anticipativă, operând cu judecăți și raționamente, în forma analogiei, deducției sau inducției.

În ultima analiză, prevederea este o capacitate a omului normal dezvoltat din punct de vedere psihic, baza genetică aflându-se în acțiunile externe pretinse de adaptarea la mediul social.

În concluzie, discernământul este o componentă a vinovăției în răspunderea civilă contractuală, precum și în răspunderea patrimonială.

Situații speciale în dreptul muncii

- ***Discernământul minorilor***

Prin natura lor, minorii au un discernământ în formare. Dreptul muncii tratează această realitate prin:

- limitarea tipurilor de activități;
- program redus;
- interdicții absolute în muncile periculoase.

Jurisprudența CEDO a insistat asupra protejării minorilor în raporturile de muncă, considerând statul responsabil pentru supravegherea suplimentară a mediilor în care lucrează aceștia[14].

- ***Persoane cu tulburări psihice sau dizabilități intelectuale***

Existența unei tulburări psihice nu echivalează automat cu lipsa discernământului. Evaluarea trebuie să fie:

- individuală;
- realizată de un specialist (psihiatru, medic de medicina muncii);
- corelată cu atribuțiile postului.

Experții subliniază necesitatea evitării stigmatizării și a tratamentului diferențiat nejustificat față de salariații cu afecțiuni psihice[15].

- ***Gestionarea incidentelor la locul de muncă***

Doctrina de specialitate recomandă angajatorilor să adopte proceduri interne clare privind modul în care se investighează incidentele care ar putea fi legate de diminuarea discernământului — de exemplu, comportamente dezorganizate sau incoerente, agresivitate involuntară, erori grave nejustificate[16].

Concluzii

Discernământul rămâne un concept fundamental, aflat la intersecția dintre dreptul civil, dreptul muncii și psihiatria medico-legală. În dreptul muncii din România:

- afectează validitatea contractului de muncă;
- condiționează răspunderea disciplinară și patrimonială;

[14] CEDO, Silva Carvalho Rico c. Portugalia, 2015
[15] Nistoreanu, GH., *Psihiatrie medico-legală*, Ed. Medicală, 2017
[16] Cornoiu, A., „*Răspunderea disciplinară a salariatului cu discernământ diminuat*", RRDM, nr. 1/2020.

- influențează aptitudinea profesională;
- protejează persoanele vulnerabile.

Reglementările recente și orientările jurisprudențiale obligă angajatorii la o abordare individualizată, bazată pe expertiză medicală și pe evaluarea proporțională a circumstanțelor fiecărui caz.

Discernământul în raporturile de muncă reprezintă o instituție insuficient definită, însă esențială pentru protecția juridică a lucrătorului. În urma analizei, articolul recomandă:

- clarificarea legislativă a conceptului de discernământ în Codul muncii;
- armonizarea cadrului intern cu standardele europene privind tinerii lucrători;
- consolidarea doctrinei în jurul unui concept autonom al discernământului aplicabil exclusiv relațiilor de muncă.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Barac, L**., Răspunderea și sancțiunea juridică, Editura Lumina Lex, București, 1997;
2. **Athanasiu, A.**, Dreptul muncii. București: CH Beck, 2018;
3. **Belu, C**., Discernământul. Valenţe psiho-juridice. Editura Europa, Craiova, 1997;
4. **Belu, L**., Relevanța vinovăției în răspunderea juridică, Editura Reprograf, Craiova, 2003;
5. **Beliş, V., (colab.),** Lucrarea "Capacitate psihică – Discernământ – Potenţial antisocial", în Analele Universităţii din Oradea, seria Medicină, nr.2, Oradea, 1996;
6. **Deleanu**, **I.**, Reforma măsurilor de ocrotire a persoanei cu dizabilități psihice. Revista Română de Drept Privat, (3), 2022;
7. **Dimitriu**, **R**., Discernământul în raporturile de muncă. RRDM, (2), 2016;
8. **Eliescu, M.,** Răspunderea civilă delictuală, Editura Academiei Bucureşti, 1972;
9. **Lupașcu, D**., Răspunderea civilă a persoanei lipsite de discernământ. Universul Juridic, (4), 2017;
10. **Marica, M.E.,** Disciplina muncii în dreptul românesc şi în dreptul comparat, Editura Universul Juridic, București, 2024;
11. **Romoşan, I.D.,** Vinovăţia în dreptul civil roman, Editura All-Beck, Bucureşti, 1999;
12. **Pop, L.,** Tratat de drept civil. Nasterea, statica, dinamica si stingerea obligatiilor. Fiinta obligatiilor civile, Editura Universul Juridic, București, 2023;
13. **Pop, L.,** Tratat de drept civil. Obligațiile, Universul Juridic, 2019;
14. **Popa, N.,** Teoria generală a dreptului, Editura Actami, Bucureşti, 1999;
15. **Stătescu, C.,** Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale, Editura Didactică și Pedagocică, Bucureşti, 1970;
16. **Ștefănescu, I.T.,** Tratat de dreptul muncii, vol. I, Editura Lumina Lex, București, 2003;
17. **Ștefănescu, I.T.,** Tratat teoretic şi practic de drept al muncii, ediţia a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2012;
18. **Țiclea, Al.,** Tratat teoretic si practic de dreptul muncii. Editia a II-a, revăzută și adaugită**,** Editura Universul Juridic, București, 2024;
19. Codul muncii (actualizat);
20. Codul civil (actualizat).

PROBLEM OF INFINITE IN ANCIENT, MEDIEVAL AND MODERN PHILOSOPHY

Niadi-Corina Cernica
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *For Aristotle, the first philosopher who presented in his work specially the problem of infinite, infinite can`t be present, but only potential. He differentiates among infinite by adding and infinite by subtraction and division, and, also, among types of infinite (infinite of time, of space and of numbers). For Toma d`Aquino, only God is infinite, present, not potential. The problem of infinite appears also in arguments of existence of God. Descartes considers res cogitans and res extensa (though and matter) infinite in a present way. Its don`t bound each other, and both are infinite. Also, for Spinoza, the attributes of God are infinite and they don`t bound each other (so infinite is not total). Kant considers infinite a priori, a way of understanding and thinking about reality. Infinite, as a philosophical problem looses in interest and infinite has a more importance in studies about Universe.*

Keywords: *infinite, adding, division, present, potential*

În filosofia antică, filosoful care a prezentat o teorie despre infinit a fost Aristotel, în cartea sa, „Fizica". În capitolul „Critica teoriilor celor vechi asupra infinitului", el spune: „toți aceia care se pare că au atacat într-un chip cât de cât serios această problemă a filosofiei au discutat despre infinit și toți spun că infinitul este un principiu al lucrurilor existente."[1]

Problema infinitului apare încă de la presocratici, după cum rezultă din „Fizica". Pentru pitagoricieni și Platon, infinitul este o realitate în sine, o substanță în sine, nu un atribut al altor lucruri. Pentru pitagoricieni lucrurile pot fi infinite, deoarece sunt descrise de numere (Aristotel spune că acești filosofi nu vedeau numerele separat de lucruri), iar șirul numerelor este infinit. Pentru ei, infinitul era în afara cerului, deci a lumii pământești, în spațiul cosmic. Pentru Platon, infinitul este în lucrurile sensibile și în idei, dar Platon a fost puternic influențat de pitagoricieni în opera sa de bătrânețe. Tot Platon vorbește pentru prima oară despre infinitul mare și infinitul mic, din punct de vedere matematic și, posibil, geometric.

Anaxagora susținea că numărul principiilor lucrurilor este infinit, iar Democrit – numărul atomilor.

Infinitul este asociat în filosofia presocratică principiului, fiind negenerat și nedestructibil. Aristotel analizează tipurile de infinit actual (adică existent, nu potențial) și ajunge la concluzia că motivele convingerii că infinitul există ar putea fi cinci: timpul (care este infinit), diviziunea mărimilor (infinit matematic), generarea și distrugerea continuă a lucrurilor și faptul că ceea ce nu este limitat de nimic este nelimitat sau infinit (cum ar fi aerul sau apa ca principii).

Cel mai dificil este că, pentru a demonstra existența infinitului, se aduc ca argumente numărul (șirul infinit al numerelor) și cosmosul de dincolo de cer, regiunea dinafara lumii și lumile infinite.

Un alt exemplu de infinit ar fi vidul și locul infinit, precum și faptul că dacă locul este infinit, „e necesar să existe și un corp infinit, căci în lucrurile eterne nu există nicio deosebire între a fi posibil și a exista"[2]. „Cercetarea în legătură cu infinitul este anevoioasă"[3] apreciază

[1] Aristotel, Fizica, Ed. Științifică, București, 1966, p.64
[2] Ibid., p.67
[3] Ibid., p.67

Aristotel, trebuie răspuns la multe întrebări, cum ar fi: „Și nu există mai puțin un infinit sau lucruri infinite la număr?”[4]

Știm însă, de la Aristotel, că diferența dintre infinitul mare și infinitul mic, ca infinituri matematice (ca adăugare la infinit și diviziune la infinit) îi aparține lui Platon.

Urmează, după analiza teoriilor presocratice despre infinit și a teoriei lui Platon despre cele două infinituri, prezentarea teoriei aristotelice, cea mai bine structurată și completă, cea mai influentă și mai cunoscută din Antichitate.

Infinitul este asociat, pentru Aristotel, timpului, numărului, mișcării sau transformării, cosmosului sau spațiului. Pornind de la distincția dintre infinitul prin compunere sau adăugare și infinitul prin diviziune, „concepția lui Aristotel este că numărul este infinit în primul sens, spațiul în al doilea iar timpul în ambele sensuri.”[5]

Pentru Aristotel, infinitul prin adunare și prin diviziune sunt infinituri doar potențiale, nu în act. Diviziunea la infinit înseamnă a repeta o diviziune potențial la infinit. Când ne oprim din divizare, am ajuns la un număr finit de diviziuni, dar nu la infinit. Divizarea poate continua, dar în niciun moment nu ar fi o diviziune infinită, ci una care poate continua în mod nelimitat. La fel și cu adăugarea: adăugând unu la orice număr putem continua șirul de numere, dar niciodată, într-un anumit moment, nu va fi un număr infinit, ci un număr mare finit. Adăugarea poate continua ad infinitum, nelimitat, fără să se ajungă la numărul infinit.

Ca atare, timpul, spațiul și numărul, prin adăugire sau diviziune, sunt potențial infinite, nu infinite în mod actual.

Argumentul logic că ceea ce nu este limitat este infinit, nu se referă decât la infinitul potențial, în care diviziunea sau adăugarea ca acțiuni sunt, potențial, nelimitate, dar în niciun moment anume infinite.

Aristotel demonstrează că diviziunea este un fel de a lua din întreg, iar adăugarea un fel de a adăuga la întreg, deci fie că adăugăm, fie că luăm dintr-un întreg, infinitul potențial se realizează la fel. („Infinitul prin adăugare este oarecum același cu infinitul prin diviziune. Într-adevăr, infinitul prin adăugare la un lucru se produce în chip invers cu celălalt. Astfel, în aceeași măsură cu divizarea corpului la infinit, părțile adăugate par că merg spre limitare.”[6]) După cum remarcă Aristotel, două serii infinite pot duce la un lucru finit: un segment temporal la care se ia mereu un timp, o secundă, și se adaugă mereu același timp, tot o secundă, ca trecere a prezentului în trecut și a viitorului în prezent, arată că o succesiune este infinită, dar clipa din prezent este finită. Este prima operație cu două serii infinite matematic.. Se dau și alte argumente ale inexistenței infinitului actual, ci doar ale existenței infinitului potențial, de natură strict fizică. Un cosmos infinit nu poate să aibă un sus sau un jos, dreapta și stânga (deci locuri naturale), și nu poate decât să fie identic cu spațiul. Deci spațiul nu poate fi ordonat după locuri naturale și nici după axe de tipul dreapta – stânga, sus – jos. Timpul, cu fiecare clipă pierde un segment, dar adaugă unul nou, și așa la infinit; ca atare, succesiunea este infinită, nu timpul, ca și la mișcarea sau la apariția și dispariția continuă a lucrurilor.

Aristotel distinge între infinitul mic și infinitul mare, ca și Platon, între infinitul actual și infinitul potențial, și prezintă trei lucruri care sunt potențial infinite: numărul, spațiul și timpul, numite de el „specii de infinit”. Această teorie despre infinituri arată cum Aristotel diferențiază între infinit și infinituri, ceea ce face posibilă o înțelegere diferită a infiniturilor, sub mai multe aspecte ca: substanță (cosmosul, principiul), atribut al lucrurilor (spațiu, timp, număr infinite) sau număr infinit de lucruri sau acțiuni.

Spațiul (locul), timpul (durata) și numărul (mărimea) nu sunt substanțe, ci categorii ale substanței, adică sunt caracteristici ale lucrurilor concrete, pentru Aristotel.

---

[4] Ibid., p.67

[5] Ross, D. Aristotel, Ed. Humanitas, București, 1998, p.84

[6] Aristotel, Fizica, Ed. Științifică, București, 1966, p.74

Epicur consideră universul infinit, alcătuit din un număr infinit de lumi aflate la mare distanță. Reia teoria despre atomi a lui Democrit și dă argumente ale infinității universului. Numărul de atomi este infinit și ei se mișcă într-un spațiu, numit vid, infinit. Dacă numărul de atomi ar fi infinit, iar spațiul finit, spune el, atomii nu ar încăpea în spațiu. Dacă vidul ar fi infinit, iar numărul atomilor finit, ei s-ar dispersa în spațiu și nu ar mai exista lucrurile, care sunt agregări ale atomilor. Dacă numărul de atomi și vidul ar fi finite, nu ar mai exista mișcarea infinită a atomilor. Aceste argumente ale lui Epicur arată că universul este infinit, iar mișcarea atomilor, agregările și dezagregările corpurilor sunt eterne și infinite.

Antichitatea lasă Evului Mediu moștenirea aristotelică, „Fizica", una dintre cele mai filosofice cărți ale lui Aristotel, în care ne vorbește despre primul motor, despre timp ca măsură a mișcării, despre spațiu, despre mișcare și despre infinit.

Toma d`Aquino prezintă o teorie despre infinit legată de Dumnezeu, care este infinit. Argumentul său din „Summa Theologica" este că ceva este infinit în măsura în care nu este finit. Forma maximală a tuturor lucrurilor este ființa, care nu este receptată în materie, ci ea însăși este propria ființă subzistentă. Însă, la celelalte, materia este finită prin formă, iar forma prin materie. Forma maximală, ființa divină, nu este doar a unui lucru sau altul (deci determinată), ci subzistă în ea însăși. Ființa în sine este infinită și ar fi finită doar prin determinarea în materie, adică ca ființă a unui lucru sau altul.

În afară de Dumnezeu nimic nu poate fi infinit prin esență, deoarece orice lucru provine de la Dumnezeu și nu este subzistent prin sine. Poate exista infinit în sens relativ, nu absolut; potențialitatea (infinitul potențial) este doar la formele naturale (care pot fi potențial forme a oricâte lucruri), nu la Dumnezeu, la care totul este actual și nimic potențial (nu există ceva ce Dumnezeu ar putea fi, dar nu este).

Nu există nimic în act care să fie infinit după mărime, nici după mișcare, și nici timpul, deoarece, spune Toma d`Aquino, deoarece mărimea, mișcarea și timpul nu sunt în întregime în act, ci doar în succesiune. Dacă timpul ar fi în întregime actual, atunci trecutul, prezentul și viitorul ar fi coexistente, la fel mișcarea.

Toma d`Aquino spune că seriile infinite nu există în argumentele existenței lui Dumnezeu, ca început al mișcării și al schimbării. Dacă nu ar exista un început al mișcării, ființa divină, iar mișcarea s-ar transimte de la un obiect la altul printr-o serie infinită, atunci ar trebui un timp infinit pentru transmiterea mișcării până la un lucru acum, deci mișcarea nu s-ar mai transmite de fapt niciodată unui lucru acum (ar trebui să treacă o infinitate de timp). La fel și cu alte serii infinite.

Multe dintre argumente nu sunt propriu-zis noi, apar și la Aristotel și la alți filosofi antici, dar Toma d`Aquino le prezintă într-un sistem cu totul nou, cel creștin, în care Dumnezeu, Universul, omul, transcendentul imaterial și materia se află în cu totul alte relații. Atributele lui Dumnezeu, infinitul potențial și actual, omul și sufletul său au cu totul alte semnificații. Primul motor, mișcătorul nemișcat nu este văzut în același fel ca la Aristotel și la filosofii antici. Gânditorii creștini îl înțeleg altfel, iar relația cu Universul, începutul mișcării sunt legate de transcendentul creștin, medieval. Toma d`Aquino nu reia argumentele lui Aristotel, ci le folosește într-un cu totul alt univers de gândire și concepte filosofice.

Ulterior Evului Mediu, mișcarea umanistă și Renașterea aveau să readucă în dezbatere filosofiile antice, în special cele ale lui Platon și Aristotel (declarat încă din Evul Mediu „Filosoful"). Prin „Fizica" și „Metafizica", concepțiile filosofilor presocratici devin mai cunoscute. Totul este însă raportat la om, la locul său în Univers și la capacitățile sale de cunoaștere și creație.

În timpul Renașterii, problema infinitului cosmosului avea să fie readusă în problemele filosofice de Giordano Bruno. Giordano Bruno, umanist italian, care credea în magia naturală, ca formă de stăpânire a naturii și a relațiilor dintre oameni, și în științe de tip magic, considera

că omul poate să recunoască adevărul divin al unui Dumnezeu infinit. Înțeleptul poate, susține filosoful, să transforme infinit realitatea, prin acordul dintre faptele particulare și legile divine. Capacitatea omului de a interveni în natură este infinită. În privința universului, el susține, conform teoriei lui Copernic, că universul este infinit și că în univers nu există nici centru, nici circumferință, ci circumferința și centrul ar fi pretutindeni. Deși Giordano Bruno susținuse idei similare cu cele ale unor filosofi antici, cunoscute în epoca Renașterii datorită largii cunoașteri a operei lui Aristotel, a fost acuzat de erezie, probabil și datorită operei și activității sale de mag al naturii și interesului pentru diferite practici magice condamnate de autoritățile bisericești. La care se adaugă și concepția despre infinitatea Universului și a lumilor, contrară concepției teologice.

Descartes avea să susțină existența lui Dumnezeu infinit, pornind de la ideea că imperfecțiunea are o cauză perfectă, și că infinitul ne apare ca atribut al lui Dumnezeu și cauză a lucrurilor finite. Existența presupune două substanțe, res cogitans (substanța gânditoare) și res extensa (substanța întinsă, materia). Ambele sunt infinite și nu se limitează una pe alta. Sunt posibile două substanțe infinite dacă nu se limitează una pe alta, iar infinitul nu este totalitatea.

Spinoza consideră că Dumnezeu sau Natura este infinit și are două atribute infinite, care nu se limitează, gândirea și întinderea. Materia nu are cum să limiteze gândirea și nici gândirea nu are cum să limiteze, în vreun fel, materia. Dumnezeu este infinit, în afara lui nu există nimic, iar dacă ar exista, acest lucru diferit de Dumnezeu ar limita pe Dumnezeu. Acest lucru nu se poate, Dumnezeu fiind infinit, deci Dumnezeu și Natura sunt același lucru. Un argument al monismului lui Spinoza este chiar infinitatea lui Dumnezeu, înțeleasă ca ilimitare. După cum susțineau și anticii, ceea ce este infinit nu este limitat și în afara sa nu există nimic altceva. Modurile se referă la gândirile sau existențele particulare finite, la modurile în care se manifestă gândirea și materia.

Leibniz vede infinitul mare și infinitul mic sub alte aspecte decât filosofii antici. Presupunând că universul nostru ar cuprinde în fiecare element propria sa imagine și aceasta la infinit, după cum universul nostru ar fi o parte a unui univers mai mare, sub toate aspectele, la fel, această succesiune de universuri care se conțin unul pe celălalt ar fi tot un tip de infinit. Infinitul mare ar fi seria infinită de universuri care se conțin unul pe celălalt și pe al nostru, iar infinitul mic - seria de universuri (identice cu universul nostru) pe care le conține universul nostru, succesiv, în fiecare particulă. Această idee este de tip baroc și se datorează descoperirilor în ceea ce privește universul cosmic datorate telescopului și descoperirilor din fizică legate de oglinzi și lentile (care l-au pasionat și pe Descartes). Tot pentru Leibniz, deși universul nosrtu este unul singur, el poate fi privit dintr-o infinitate de perspective, activitatea monadelor în număr infinit fiind chiar cea de reflectare a universului din propria și unica lor perspectivă.

Pentru Kant, deoarece nu putem percepe infinitul, iar gândirea despre infinit este posibilă, infinitul este a priori, un mod de a gândi și de a înțelege totalitatea realității, dar nu totalitatea percepțiilor. Nu avem experiența infinitului în nicio modalitate, ci doar infinitul a priori care nu se aplică experienței, ci gândirii despre experiență, ca și alte categorii.

Ulterior infinitul iese din preocupările filosofiei și rămâne o problemă a cosmologiei, a gândirii fizice despre Univers. O temă care începe încă de la Anaxagora, încă de la gândirea despre principiu, și continuă până la Kant, rămâne mai degrabă un concept, o idee universală în gândirea umană, un fel de a înțelege ilimitatul.

În matematică, infinitul există printre elementele matematicii, alături de număr; șirurile numerice sunt infinite, dreptele geometrice sunt infinite, și spațiul, în sens matematic, este infinit. Se pot face operații matematice cu infinitul, așa cum se fac cu numerele, avem și numere infinite.

Ca temă a filosofiei și a gândirii filosofice, infinitul a fost important, a început odată cu filosofia și gândirea presocratică, și poate reveni în importanță, readus de știință, matematică

sau cosmologie. Nu mai gândim, azi, infinitul ca fiind potențial sau actual, nu mai privim infinitul matematic ca adăugire sau diviziune, și nici nu îl mai privim ca posibilă reflectarea întregului Univers în fiecare element al său la infinit. Cosmosul nu mai este privit ca infinit în spațiu și infinit în timp, ci îl înțelegem după legile teoriei relativității. Dar infinitul, existent în matematică și fizică, ne poate ajuta să înțelegem Cosmosul, după cum filosofia ne poate ajuta să îl descriem și să îl privim corect ca noțiune și consecințe.

BIBLIOGRAPHY:

4. Aristotel, *Fizica*, Ed. Științifică, București, 1966
5. Copleston, F., *Istoria filosofiei I. Grecia și Roma*, Ed. ALL, București, 2008
6. Cottingham, J., *Raționaliștii. Descartes, Spinoza, Leibniz*, Ed. Humanitas, București, 1998
7. *Epicur și epicureismul antic*, Ed. Humanitas, București, 2021
8. Leibniz, *Opere filosofice*, vol.I, Ed. Științifică, București, 1972
9. Ross, D., *Aristotel*, Ed. Humanitas, București, 1998
10. Thoma din Aquino, *Summa Theologica*, Vol.I, Ed. Polirom, 2009

CONDITIONAL RELEASE—PROPOSALS FOR LEX FERENDA[1]

George Coca[2]
Lecturer, PhD, "Spiru Haret" University of Bucharest

Abstract: *Humanism of criminal law is one of the fundamental principles of Romanian criminal law, according to which, in determining the criminal law and the values defended, a particularly important position occupies the fundamental interests and rights of man, dignity, honor and other attributes of human personality. Criminal liability, sanctions and criminal measures, as well as other institutions of criminal law are regulated in such a way as to lead to the re-education and social integration of those convicted.*

Key words: *Criminal law, criminal law, conditional release, criminal liability, fundamental human rights, convicted person, criminal procedure code, criminal code, criminal code*

Umanismul dreptului penal, este unul din principiile fundamentale ale dreptului penal românesc, conform căruia, în determinarea legii penale și a valorilor apărate, o poziție deosebit de importantă ocupă interesele și drepturile fundamentale ale omului, demnitatea, onoarea și alte atribute ale persoanlității umane. Răspunderea penală, sancțiunile și măsurile penale, precum și alte instituții de drept penal sunt reglementate în așa fel încât să conducă la reeducarea și integrarea socială a celor condamnați.

Una dintre instituțiile de drept penal și drept procesual penal în care se oglindește principiul umanismului este liberarea condiționată.

Liberarea condiționată conduce la respectarea unuia dintre cele mai importante drepturi fundamentale ale omului și anume dreptul la libertate și siguranța persoanei, drept prevăzut în CEDO, Constituția României la art. 23 și art. 9 din Codul de procedură penală.

Sediul materiei în reprezintă:

1. Codul penal art. 99-106
2. Codul de procedură penală art.587-588
3. Legea nr. 254 din 2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor preventive de libertate dispuse de organelle judiciare în cursul procesului penal art.95-97
4. Hotararea 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal art.204-207

Fără a detalia aspecte privind condițiile acordării liberării condiționate supun atenției dumneavoastră următoarea chestiune:

Fac precizarea că mă refer doar la situația în care comisia de liberare condiționată sesizează instanța de judecată cu propunerea de liberare condiționată.

În ipoteza în care sunt îndeplinite primele 3 condiții de la art.100 alin. 1 Cod penal respectiv:

1. Executarea a 2/3 din durata pedepsei în cazul închisorii care nu depășește 10 ani, sau cel puțin ¾ din durata pedepsei dar nu mai mult de 20 de ani în cazul închisorii mai mari de 10 ani.
2. Executarea pedepsei în regim semideschis sau deschis.

[1] Alocațiune prezentată la data de 30 septembrie 2025 la Sala Drepturilor Omului din Parlamentul României, la Camera Deputaților –Reforma legii penale, prevenție, condamnare, vindecare, reinserție socială, revenire la normalitate

[2] Facultatea de Științe Juridice și Științe Administrative București a Universității Spiru Haret

3. Îndeplinirea integral a obligațiilor civile stabilite prin hotărârea de condamnare, afară de cazul când dovedește că nu a avut nici o posibilitate să le îndeplinească.

Potrivit prevederilor Codului penal art. 100 alin. 1 lit.d) pentru că aceste patru condiții trebuiesc îndeplinite cumulativ mai este nevoie de CONVINGEREA INSTANȚEI CĂ PERSOANA CONDAMNATĂ S-A ÎNDREPTAT ȘI SE POATE INTEGRA ÎN SOCIETATE.

Revin la metodologia comisiei de liberare condiționată.

Potrivit art. 205 alin. (4) Criteriile pe baza cărora comisia îşi formulează propunerile sunt cele prevăzute de art. 97 alin. (3) şi (4) din Lege, adică:

1. Liberarea condiționată se acordă potrivit procedurii prevăzute în Codul de procedură penală, la cererea persoanei condamnate sau la propunerea comisiei pentru liberare condiționată.
2. Comisia pentru liberare condiționată este alcătuită din judecătorul de supraveghere a privării de libertate, care este şi preşedintele comisiei, directorul penitenciarului, directorul adjunct pentru siguranţa deţinerii şi regim penitenciar, directorul adjunct pentru educaţie şi asistenţă psihosocială şi un consilier de probaţiune din cadrul serviciului de probaţiune competent potrivit legii în circumscripţia căruia se află penitenciarul. Secretariatul comisiei se asigură de către şeful serviciului evidenţă din penitenciarul respectiv.
3. Comisia formulează propuneri de liberare condiționată a persoanei condamnate, ţinând seama de:

a) fracţiunea din pedeapsă efectiv executată şi de partea din durata pedepsei care este considerată ca executată, conform art. 96;
b) regimul de executare a pedepsei privative de libertate în care este repartizată;
c) îndeplinirea obligaţiilor civile stabilite prin hotărârea de condamnare, în afară de cazul când dovedeşte că nu a avut nicio posibilitate să le îndeplinească;
d) conduita persoanei condamnate şi eforturile acesteia pentru reintegrare socială, în special în cadrul muncii prestate, al activităţilor educative, moral-religioase, culturale, terapeutice, de consiliere psihologică şi asistenţă socială, al instruirii şcolare şi al formării profesionale, precum şi responsabilităţile încredinţate, recompensele acordate şi sancţiunile disciplinare aplicate;
e) antecedentele sale penale.

4. În activitatea sa, comisia ţine cont şi de rezultatele aplicării instrumentelor-standard de evaluare a activităţilor desfăşurate de deţinuţi, aprobate prin decizie a directorului general al Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor.

Și atunci apare firească întrebare?

Cine are convingerea (adică potrivit DEX părerea fermă, hotărâtă) că persoana condamnată s-a îndreptat și se poate integra în societate comisia care are președinte un magistrat și în componența sa personal specializat în a-și forma astfel de convingere sau judecătorul de la instanță care îl vede câteva minute în boxă pe condamnat la apelul părților și care în ultimul cuvânt este de acord cu ceea ce a spus de cele mai multe ori avocatul din oficiu?

Este în situația analizată liberarea condiționată un drept sau o vocație?

De lege ferenda propunem:

1. Înființarea de completuri specializate în judecarea cererilor de liberare condiționată. Teama judecătorilor de a nu admite astfel de cereri nu se justifică mai ales când există remedii bunăoară cum ar fi revocarea sau anularea liberării condiționate. Pe de altă parte instituția liberării condiționate rămâne fără obiect în situația când acordarea termenului de cel mult 1 an conducere la executarea pedepsei în integralitate.
2. Instituția liberării condiționate să fie înlocuită cu o reducere a pedepsei. Această reducere ar trebui să fie aplicată ca urmare a unor condiții limitativ prevăzute de lege.

Mai precis, propunem o desființare a instituției liberării și aplicare a unei reduceri de pedeapsă cu o valoare generală fixă, de exemplu o reducere de 2 luni pentru 1 an executat. Aceasta ar necesita eliminarea din legislație a actualelor fracții. Pentru o simplificare a procesului, în sensul aplicării cu celeritate fără a se mai prelungi în timp îndelungat prin parcurgerea celor două etape prevăzute în actuala legislație, considerăm suficient a se aplica această reducere doar de către o comisie constituită în cadrul penitenciarului respectiv. Decizia stabilită de comisie va avea aplicabilitate directă, fără a se mai face apel la instanța de judecată. Acordarea liberării condiționate propriu-zise, susținem că ar trebui prevăzută într-o nouă legislație a se acorda exclusiv pentru cauze **UMANITARE**, respectiv: deces un copil al condamnatului, deces soț/soție, calamități naturale sau independente de voința sau acțiunile persoanei deținute, situații ce afectează familia condamnatului etc. Doresc să menționez că aceasta ar fi singura situație pentru care ar mai fi sesizată instanța de judecată.

La activitatea din Comisia pentru cercetarea abuzurilor, corupției și pentru petiții din Camera Deputaților au luat cuvântul miniștrii, președinți de comisii parlamentare, profesori universitari, experți în sistemul penitenciar, societatea civilă, O.N.G.-uri, reprezentanți ai cultelor religioase, foști deținuți, foști magistrați, avocați specializați în dreptul penal.

Înainte de a încheia îmi permit să prezint un moment din discursul unei persoane condamnate deținut în Penitenciarul Jilava care după ce a arătat ce a înțeles din detenție a spus că înainte de a se elibera are și o parere de rău că pleacă?

Evident că pe buzele tuturor a apărut firească întrebare de ce?

Iar răspunsul a fost devastator:

- O să îmi fie dor de pisicuța și cățelul din padoc, prietenii noștrii din celulă. În fiecare seara înainte de a închide ușa celulei verificam dacă a intrat înăuntru pisicuța. (Îmi pare rău că nu am reținut numele pisicuței).

Și uite așa am aflat despre terapia deținuților cu ajutorilor animalelor.

CONFLICT MANAGEMENT AND COMMUNICATION IN ORGANIZATIONS

Oriana Helena Negulescu
Lecturer, PhD, "Transilvania" University of Brașov

Abstract. *Divergent opinions are beneficial in the progress of organizations. However, dissatisfaction among some employees for various reasons often leads to conflicts. The present research first addresses conflicts in organizations (definition, types, stages, and causes), then provides a synthesis of conflict management (communication strategies and methods), and finally examines the main challenges in communication and effective communication skills for resolving conflicts. The research methodology is based on the analysis of secondary data presented in the references, synthesis, observation, and the researcher's own judgment.*

Keywords: *conflict in organization, conflict management, challenges in conflict communication*

5. Introduction

Relationship problems or conflicts are any situations, events, or experiences that are of concern or importance to those involved.

While there are seemingly endless reasons for conflict, they generally centre on the underlying needs of all people, including physical, intellectual, emotional, social, and spiritual needs (Miller & Miller, 1997). Most importantly, how we approach and communicate about these issues often determines the outcome.

Most people know that to resolve conflicts, we need to communicate about the problem, but negative communication patterns can often lead to greater frustration and the escalation of the conflict. Many skills can help individuals who are seeking to resolve conflicts healthily. One of the most effective skills for conflict resolution is effective communication (Brower, 2024).

6. Conflict in organizations

2.1.Conflict. Definition, approaches

Conflict can be defined as a discrepancy of opinions between two or more parties, be they individuals or groups, where each party aims to impose its own perspective or objective, simultaneously blocking similar actions of the other parties (Mathis et al., 2016). According to Moldoveanu (2002), conflict represents a confrontation of incompatible interests at the level of groups or individuals in an organization, who collaborate to achieve a mission or objective and which leads to the initiation of new actions.

Within any organization, an amalgam of individuals with varied personalities, mentalities, education, value systems, and behaviours gathers. Maintaining perfect harmony becomes a challenge, given the inevitability of conflicts (Bucur, 2009).

Over time, approaches to conflict have evolved as the focus has shifted from the problem that generates it to its management. When two or more parties within an organization must interact to accomplish a task, make a decision, achieve a goal, or solve a problem, and the parties' interests are divergent, and the actions of one party provoke adverse reactions from the others, conflict occurs. The parties involved in the conflict (individuals or groups) then influence their colleagues, collaborators, or friends, who may choose to join their camp or remain on the sidelines. As conflict remains unresolved, both organizational performance and interpersonal relationships are affected.

The reality is that each organization has an optimal level of conflict, correlated with positive performance. Too low a level of conflict can generate general disinterest and apathy, making it difficult to achieve change, and the persistence of such a situation can question the organization's survival. On the other hand, an excessive level of conflict can have the same limiting consequences, because conflicts that are too frequent and intense, involving exaggerated ambitions, reflect divergences of interests, character incompatibilities, and poor management.

The traditional approach, also known as the classical one, perceives conflict as dysfunctional, an evil from which we should free ourselves as quickly as possible. This perspective considers conflict not only as harmful but also as a drain on time and energy, proposing eliminating its causes to avoid it. This vision represents a simplistic understanding of conflict and an outdated standard of evaluation, because it questions the conflict itself rather than the ways to manage it (Neculau, 2000).

Interpersonal relationships occur between individuals with different personalities, mentalities, education, values, and behaviours, and the inevitability of conflicts in any organization or group is recognized. Thus, conflict is considered a natural and accepted outcome, being perceived as both a positive and negative force. According to this perspective, a leader should not eliminate all conflicts at all costs, but only those that represent real obstacles to achieving the organization's objectives.

Therefore, conflict is not only inevitable but also essential, being a necessary motivational force for innovation and change. This view encourages leaders to stimulate organizational change by provoking disputes. For effective management of conflict situations, identifying the causes is essential to act on the positive effects and reduce the negative consequences (Johns, 2006). The author believes that leaders should adopt a strategy that encourages conflict to initiate positive organizational change. Effective management of conflict situations requires a proactive approach and a deep understanding of their causes. Identifying the origin of the conflict enables effective interventions that capitalize on its positive aspects while minimizing its negative consequences.

2.2.Types of conflicts

In the organizational context, interpersonal conflicts can take two distinct forms. The first is hierarchical conflict, which develops between the boss and subordinates. The second, horizontal conflict, involves divergences between individuals who share the same position or have similar organizational statuses (Stoica-Constantin, 2004). Tensions between colleagues can affect individual performance and alter behaviour.

Depending on the level at which they manifest, conflicts can be divided into several distinct categories, providing a detailed perspective on their diversity: interpersonal, intra-group, inter-group, inter-organizational, and international conflicts.

Analysing conflicts by their effects, two main orientations are identified: destructive and constructive conflicts (Lewicki et al., 2005).

- Destructive conflicts are generally perceived in a negative light. They carry the risk of psychological, spiritual, and even physical harm to the people involved in the confrontation. Most of us associate conflict with destructive aspects, in which tensions increase, and the result can be a deterioration in relationships or the well-being of those involved. This type of conflict can create a dysfunctional climate and can have long-term consequences for individuals and groups.
- Constructive conflicts represent a less conventional approach, in which conflict is seen as a positive force. It can act as a driver for personal development, stimulating motivation for change and growth. Joint resolution of conflicts can strengthen group

cohesion, providing an opportunity for learning and adaptation. Conflict thus becomes an essential driving force for social and professional evolution, contributing to the improvement of relationships and processes.

2.3.Stages of Conflict

Depending on the degree of intensity, conflicts can go through various stages, reflecting various manifestations of tension and dissension.

- First, minor misunderstandings and subtle forms represent the beginning of a conflict, characterized by subtle discrepancies between the parties, which may not be immediately apparent. This initial stage may not yet lead to open confrontations, but it signals the presence of divergences.
- As the conflict progresses, a phase may be reached in which open defiance, doubts towards the other, and verbal attacks appear. This level of intensity marks a stage in which communication becomes tense and negative feelings between the parties are externalized.
- Threats and ultimatums represent another stage, in which conflicts take on a more explicit form, and the pressure on the parties involved increases.
- In extreme situations, conflicts can escalate into aggressive physical attacks, where the accumulated tensions reach their peak and peaceful solutions become increasingly challenging to implement.
- The last phase of intense conflicts is represented by open and visible efforts to destroy the other side. Here, the explicit goal is to cause significant damage and completely defeat the opponent (Popescu, 2010).

2.4.Causes of conflicts

To effectively manage a conflict, it is essential first to identify the causes that generated this complex phenomenon. Within organizations, the sources of conflict can be diverse and complex, with deep roots in the behaviour and dynamics of individual interactions.

The leading causes of conflicts in organizations are (Ghiorghiu, 2006; Lewicki et al., 2005): individual aggression, misperceptions, role and status, insufficient resources, ambiguity in establishing responsibilities, rivalries between specialists and managers, interdependence in performing tasks, and power relations (fig. 1)

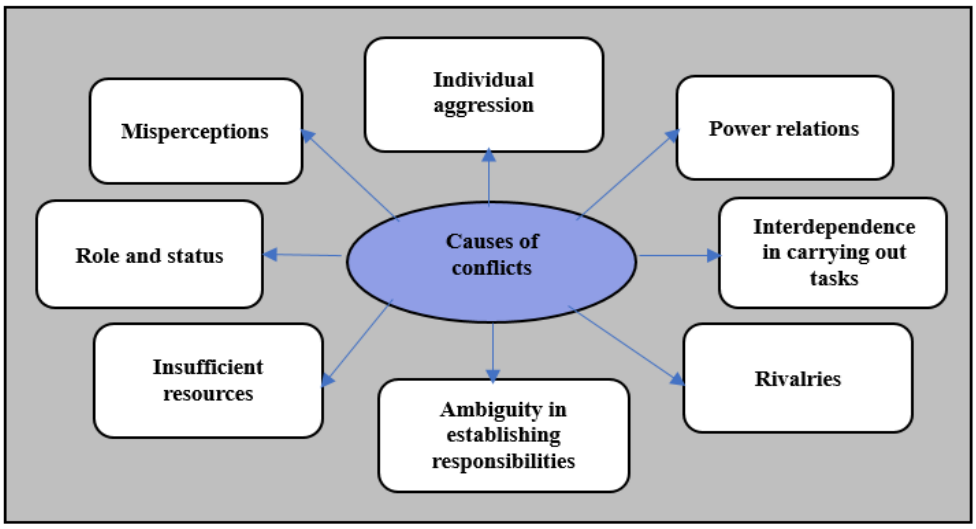

Fig. 1 Causes of conflicts in organizations
(Source: Own concept after Ghiorgiu, 2006, and Lewicki, 2005)

- *Individual aggression*. Some people with aggressive behaviour vent their irritation on those around them, trying to solve their personal problems by affecting others. This aggression does not necessarily need to be violent; in an organizational context, it can take subtle forms, such as the application of disproportionate sanctions for mistakes or the arbitrary diminution of advantages and favours. This behaviour generates frustration in the affected individuals, paradoxically fuelling the cycle of aggression.
- *Misperceptions*. Perceptual errors can distort the realistic assessment of situations and facts, disrupting relationships within the group and generating conflicts. Thus, distorted interpretations can lead to misunderstandings and undermine effective teamwork.
- *Role and status*. These occupy a central place in the dynamics of conflicts. In a group, individuals assume established roles in varying degrees of flexibility, depending on personality, education, values, and personal expectations. When a viable compromise is not reached between the individual's expectations and the requirements of the role, a conflict within the role can manifest as a values conflict. This discrepancy between expectations and reality can fuel significant tensions and lead to conflict. Role conflicts represent a significant challenge because the association or assignment of contradictory roles can undermine social relations. When an individual finds himself in a situation where multiple, often contradictory, roles are imposed on him, he may struggle to manage his expectations and responsibilities, thereby generating tension within the organization.
- *Insufficient resources*. When the organization does not provide sufficient resources, both in quantity and quality, for the normal conduct of the activity, the potential for conflict increases. Insufficient sharing of resources between individuals or departments can lead to competition and misunderstandings. A clear hierarchy of priorities is important to avoid conflicts related to the use of limited resources.
- *Ambiguity in establishing responsibilities*. When roles and responsibilities are not clearly defined, situations in which everyone tries to escape responsibility become common, generating confusion and distrust.
- *Rivalries between specialists and managers*. Managers may believe they have the skills to solve any problem within their departments. At the same time, specialists believe that those with specialized knowledge should manage problems specific to their activity. This divergence of vision can fuel tension and conflict in the organization. When subordinates do not recognize the leader's competence and consider him incompetent, the way is opened to tension and dissension. It is not uncommon for incompetent people to be appointed to positions of responsibility through decisions of a "political" nature. These situations frequently lead to open conflicts between leaders and collaborators, as the latter not only refuse to take on additional tasks but also refuse to accept orders from individuals, they consider incompetent.
- *Interdependence in carrying out tasks*. When individuals or groups depend on each other to accomplish tasks, another potential source of conflict arises. In these situations, achieving personal goals can be blocked until others complete their tasks, leading to frustration and misunderstandings.
- *Power relations*, established by the organizational chart. These can be both a source of cooperation and a source of conflict. As long as power relations are mutually accepted, the risk of conflict is reduced. However, failing to respect the rules of the game can turn cooperation into competition, and even into conflict. Two forms of power, coercion and reward, can contain conflict in the germ, especially when subordinates do not recognize them as management techniques.

In modern organizations, the practice of punishments and rewards can have weak effects on employee performance, as individuals are increasingly qualified and in control of their knowledge, no longer accepting these traditional forms of power. The system of rewards and punishments implemented within organizations can bring unexpected and even adverse consequences, contributing to the deterioration of the work climate and generating conflicts within the team (Lewicki et al., 2005).

Studies in the field show that rewarding individual employees for their contributions can lead to internal competition and decreased group cohesion. In general, the team's performance can suffer under these conditions. In contrast, when the entire group is rewarded, its members are motivated to collaborate, contributing to the achievement of common goals (Deci & Ryan, 2008).

3. Conflict Management

Managing conflicts within an organization is an essential responsibility for managers, and the strategies they adopt play an important role in effectively addressing tense situations. In this context, Blake and Mouton (1964) developed distinct strategies and methods for managing conflict, providing managers with tools to address various challenges (fig. 2).

Strategies

- *Avoidance* is a strategy adopted when the parties involved are not yet ready to express their disagreement or conflict openly. In organizations characterized by fear of managers or tense relationships between bosses and subordinates, avoidance may be a pragmatic option, delaying conflict resolution until the parties feel more comfortable addressing the issue.

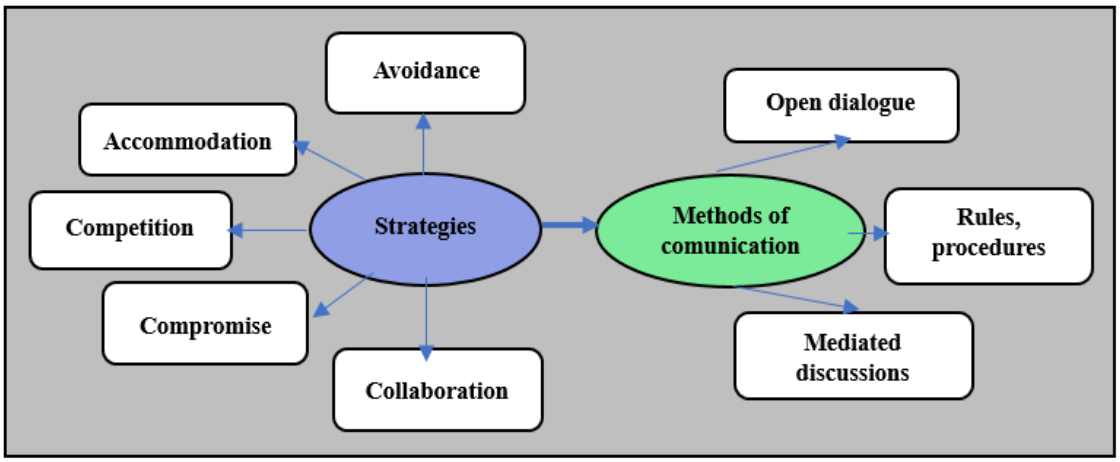

Fig. 2 Communication strategies and methods in conflict management
(source: own conception after Blake and Mouton, 1964, supplemented)

- *Accommodation*, on the other hand, involves moving beyond differences and focusing on areas of agreement to maintain a positive interpersonal relationship. This strategy may be preferred in situations where the relationships between the parties are more important than differences of opinion, promoting harmony and cooperation at the expense of escalating conflict.
- *Competition* is a strategy in which each participant aims to achieve its goals at the expense of the others, but within a firm normative framework that prevents the escalation of hostilities and aggressive behaviour. This approach can be effective in

environments characterized by inevitable competition, while maintaining a level of order and discipline.

- *Compromise* involves each participant giving in, temporarily giving up some initial demands, in order to find a solution acceptable to both parties. Compromise is a balanced and flexible approach that involves mutual concessions to reach an acceptable resolution.
- *Collaboration*, finally, focuses on using problem-solving mechanisms to directly address existing differences. This strategy involves the active participation of all parties in identifying and implementing solutions, with the goal of solving problems at a fundamental level.

The choice of a strategy depends on the specific context of the conflict, the dynamics of the relationships and the organizational objectives. An effective manager must be able to adapt the strategy to the present situation, considering the impact that each approach can have on the relationships and organizational performance (Gheorghiu, 2008).

An effective manager in managing conflicts is one who not only identifies and classifies the types of conflicts, but also uses appropriate strategies to transform these situations into opportunities for development and improvement of the work environment (Lewicki et al., 2005).

To successfully address conflict within the organization, a manager must adapt his strategy depending on the type of conflict encountered and the impact it has on the parties involved. Identifying the type of conflict is the first important step in effectively managing the situation.

Communication methods are: open and constructive dialogue, mediated discussions and establishing clear rules of communication.

When the manager identifies a functional conflict, that is, one that makes positive or constructive contributions to organizational dynamics, his or her approach should aim to stimulate the creative energies of the parties involved.

In this context, the manager can promote *open and constructive dialogue*, encouraging active involvement in the search for innovative solutions. Managing this type of conflict focuses on leveraging the diversity of opinions and approaches to improve processes and relationships within the organization.

Conversely, when the conflict is identified as dysfunctional, that is, producing destructive or adverse effects, the manager must adopt an approach aimed at reducing these unwanted consequences. In this situation, the priority is to identify the root causes of the conflict and apply strategies designed to calm tensions and restore balance within the organization. This may involve facilitating *mediated discussions*, establishing *clear communication rules, or implementing conflict-resolution* processes. In both cases, it is essential that the manager adopt a flexible, adaptable approach tailored to the specifics of each conflict, recognizing that these situations can vary in complexity and intensity.

4. Communication Challenges

The main communication challenges are: body language and tone of voice, differences in style and communication blocks.

- *Body language and tone of voice*. Communication is more than the words we choose to use. In fact, our body language and tone of voice often speak louder than our words. When we send an incongruent message where our tone of voice and body language do not match our message, confusion and frustration often follow (Gottman & DeClaire, 2001). To overcome this communication challenge, we need to be aware of the messages that our body language and tone of voice can send to others. Speak calmly,

make eye contact, smile when appropriate, and maintain an open and relaxed posture (Paterson, 2000).

- *Style Differences*. Each of us has a unique way of communicating, often based on our family experiences, culture, gender, and many other factors (Markman et al., 2004; Miller & Miller, 1997). For example, we may tend to be louder, more outspoken, or more emotional than our interlocutor. While there is no right or wrong style, our past experiences often lead to expectations that are not usually communicated verbally to others, which can cause tension and misunderstandings in relationships. For example, if we come from a large family that tends to shout to be heard, we may believe that speaking loudly is normal. However, if our interlocutor comes from a calmer family background, he/she may feel uncomfortable or even scared by a raised voice (Markman et al., 2004). Talking about our environment and perceptions can clarify expectations for ourselves and others and help the other person understand our point of view. Knowing this information can often help resolve problems or conflicts.
- *Communication Blockages*. Communication blocks occur when two people speak in ways that neither feels understood. Research has identified four particularly negative communication styles, often referred to as the "Four Horsemen of the Apocalypse" (Gottman, 1999, p. 27) because, if left unchecked, these interaction styles can ultimately be fatal to relationships. These styles are criticism, contempt, defensiveness, and stonewalling (Gottman, 1999).

- *Criticism* attacks the character or personality of another. While it is normal to have complaints about specific actions of another, it is very different to dismiss them as a person because of those actions. For example, a complaint might be, "I felt worried when you didn't call me to tell me you would be home late." A criticism in the same situation would be expressed as, "You are so inconsiderate, you never call me when you are going to be late." Criticism focuses on specific behaviours; criticism focuses negatively on the person's intentions and character.
- *Contempt* portrays disgust and disrespect for the other person through body language, such as eye contact or mockery, or through name-calling, sarcasm, and cutting remarks.
- *Defensiveness* is a seemingly understandable reaction that individuals take to criticism and disdain; however, it often escalates the conflict. When we are defensive, we tend to stop listening to the other person's point of view and communication is disrupted.
- *Stonewalling* is when a person withdraws from communication and refuses to engage in discussion. In other words, it is the adult version of the "silent treatment" that young children use when they are upset. Examples of communication blocks include (Miller & Miller, 1997).

While there are seemingly endless reasons for conflict, they generally revolve around the underlying needs of all people, including physical, intellectual, emotional, social, and spiritual needs (Miller & Miller, 1997; Townsend, 2010). What determines the outcome of a conflict is how it is approached and communicated. There are many skills that can help people who are seeking to resolve conflict in a healthy way. Of these skills, the most important are (Markman et al., 2004): conversation starters, repair attempts, and talking and listening.

- *Conversation starters* involve starting on a positive note, expressing appreciation, focusing on problems one at a time, and taking responsibility for thoughts and feelings (Gottman, 1999; Gottman & Declaire, 2001; Patterson, 2000)
- *Repair attempts* are efforts to prevent an increasingly negative interaction from continuing by taking a break or making efforts to defuse the situation.
- *Effective speaking and listening skills*. Overcoming communication blocks requires effective speaking and listening skills. Markman, Stanley, and Blumberg (2010) share

what they call the “talker-listener” technique to help individuals communicate more effectively. Each conversation partner takes turns being the speaker and listener. Of the four main communication styles: passive communication, aggressive communication, passive-aggressive communication, and assertive communication (Martins, 2023), two are essential components of effective communication in conflict. These include active listening, to understand the other person's perspective, and blameless assertiveness, to help them understand yours.

Although we may not always agree with each other’s point of view, understanding and validating the thoughts and feelings of others can improve our relationships and help us build on common ground, which can lead to more effective negotiation and problem solving (Gottman, 1999).

Conclusion

Dealing with conflict can require varying amounts of mental, emotional, and physical energy (Miller & Miller, 1997). However, learning and implementing a few simple communication skills can increase positive interactions with others. The opportunities for personal and relationship growth are worth the effort.

Recognizing these obstacles and making efforts to communicate effectively can help individuals overcome the obstacles.

Conflict resolution is impossible without communication!

BIBLIOGRAPHY:

1. Blake, R. R., & Mouton, J. S. (1964). The Managerial Grid: The Key to Leadership Excellence. Houston: Gulf Publishing Company.
2. Brower, N. (2024). Effective Communication Skills: Resolving Conflicts, https://extension.usu.edu/relationships/research/effective-communication-skills-resolving-conflicts.
3. Bucur, C.M. (2009). Cultura organizațională și conflictul organizațional. Revista de Psihologie Socială, 2009, nr. 2
4. Deci, E. L., Ryan, R. M. (2008). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum Press.
5. Gheorghiu, M.S. (2006). Cauzele și consecințele conflictului organizațional. Revista de Psihologie Socială, 2006, nr. 1.
6. Gheorghiu, M.S. (2008). Conflictul organizațional și impactul său asupra performanței. Revista de Psihologie Socială, 2008, nr. 1.
7. Gottman, J. M., & DeClaire, J. (2001). The relationship cure: A 5-step guide to strengthening your marriage, family, and friendships. New York, NY: Three Rivers Press.
8. Gottman, J. M., & Silver, N. (1999). The seven principles for making marriage work. New York, NY: Three Rivers Press.
9. Johns, G. (2006). The Essential Impact of Context on Organizational Behavior. Academy of Management Review, 31(2), 386-408.
10. Lewicki, R.J., Saunders, D.M., Minton, J.A. (2005). Managementul conflictelor. Editura Codecs: București.
11. Markman, H. J, Stanley, S. M., Blumberg, S. L., Jenkins, N. H., & Whiteley, C. (2004). 12 hours to a great marriage: A step-by-step guide for making love last. San Francisco: Jossey Bass.
12. Markman, H. J., Stanley, S. M., & Blumberg, S. L. (2010). Fighting for your marriage. San Francisco: Jossey Bass.
13. Martins, (2023) The 4 communication styles every manager should know, https://asana.com/resources/communication-styles.
14. Mathis, R. L., Nica, P. C., & Rusu, C. 2016. Managementul resurselor umane [Human Resource Management]. Editura Economică.
15. Miller, S., & Miller, P. A. (1997). Core communication: Skills and processes. Evergreen, Co: Interpersonal Communication Programs, Inc.
16. Moldoveanu, G. (2002). Managementul conflictelor în organizații. Editura Economică.
17. Neculau, A. (2000). Conflictologie. Teorie și practică. Editura Polirom: Iași.
18. Paterson, R. J. (2000). The assertiveness workbook: How to express your ideas and stand up for yourself at work and in relationships. Oakland, CA: New Harbinger, Inc.
19. Popescu, R.M. (2010). Conflictul organizațional și stresul la locul de muncă. Revista de Psihologie Socială, 2010, nr. 1.
20. Stoica-Constantin, A. (2004). Conflictul interpersonal – prevenire, rezolvare și diminuarea efectelor. Editura Polirom: Iași.

DIGITALIZATION-DRIVEN INNOVATION IN CIRCULAR BUSINESS MODELS

Gabriela-Cornelia Piciu
Senior Scientific Researcher, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Romanian Academy

Abstract: *The transition to a sustainable economy requires companies to adopt business models capable of combining technological innovation with the principles of circularity.*

The article aims to examine the impact of digitalization on the development and consolidation of circular business models, by analyzing the mechanisms of value creation, delivery and capture in the context of a sustainable economy. The study also aims to investigate the main challenges and opportunities associated with the integration of digital technologies in the circular economy, emphasizing their contribution to the transition to innovative and resource-efficient product–service systems (PSS).

Based on a critical analysis of the specialized literature, the main directions through which digital tools, such as artificial intelligence, the Internet of Things or blockchain, can support resource efficiency and the extension of the product life cycle are identified. The research also highlights the existence of cost-related barriers, the lack of data and the uneven pace of digitalization across sectors, but also of some enabling factors such as collaboration between economic actors and the emergence of product–service systems. The conclusions highlight the fact that digitalization is not just an operational tool, but a strategic factor that redefines the economic, social and environmental values of organizations, contributing to the consolidation of a sustainable and competitive business model.

Keywords*: modele circulare de afaceri, sisteme produs–serviciu, sustenabilitate, inovație digitală, crearea valorii*

JEL Classification (maximum 3 codes): O33, Q01, M15

Introduction

In the current context of accelerated changes generated by technological progress and the pressures exerted by the transition to a sustainable economy, business models are faced with the need to become increasingly flexible and adaptable. Technological, economic and environmental transformation are no longer strategic options, but essential conditions for the survival and competitiveness of companies.

Digitalization contributes significantly to the consolidation of circular business models, providing tools capable of optimizing resource flows, reducing losses and extending the life of products through intelligent monitoring and analysis solutions. Emerging technologies, such as artificial intelligence, the Internet of Things or blockchain, facilitate the traceability of materials, the efficient management of supply chains and the design of productive systems based on reuse and regeneration. Thus, digital transformation becomes a catalyst for economic circularity, allowing a reconstruction of value around sustainability and corporate responsibility.

At the same time, the transition to sustainable business models involves a paradigm shift in relation to the traditional way of providing goods and services. More and more organizations are exploring integrated models, in which value is no longer defined exclusively by selling a product, but by the ability to provide complete service-oriented solutions. This approach, known as the product-service system, aims to create lasting relationships between supplier and customer, promoting efficiency in the use of resources and reducing environmental impact.

The interaction between digitalization and the circular economy favors the emergence of hybrid models, capable of combining technological innovation with the principles of sustainability. Through these flexible models, organizations can more easily integrate digital solutions into circular business strategies, generating economic, social and ecological benefits in the long term. In this sense, the development of flexible business models becomes an essential step to adapt to new economic realities and to ensure a balanced transition to a green and digitalized economy.

Business models at the intersection of the circular economy and digitalization highlight two major lines of analysis. One strand of research examines how digital technologies contribute to the development and consolidation of circular business models (CBMs), emphasizing their potential to optimize resource use and foster sustainability. The other strand of research focuses on the organizational transformation process through which companies move from traditional product sales to the implementation of integrated product-service systems (PSSs), capable of creating value through associated services and by extending the life cycle of goods.

In this context, the specialized literature places increasing emphasis on the relationship between digitalization and the circular economy, two complementary concepts that redefine the way in which value is created, distributed and maintained over time.

Literature Review

The development of Circular Business Models (CBMs) represents a key research area at the intersection of digitalization and the circular economy. Scholars underline that adopting CBMs is vital for ensuring companies' sustainability and competitiveness amid resource scarcity and growing ecological pressures (Bressanelli et al., 2018b). Integrating circularity into business models requires a fundamental transformation of production processes, supported by information and communication technologies (ICT), data traceability, and data mining (Su et al., 2019).

CBMs affect all business model dimensions—creation, delivery, and capture of value—by extending product life, promoting remanufacturing, repair, and sustainable design, and closing material loops (Nußholz, 2017; Oghazi & Mostaghel, 2018). Despite their wide use, definitions of CBMs remain diverse. Frishammar and Parida (2019) view them as strategic approaches through which firms and partners use innovation to create, deliver, and capture value across extended product life cycles, achieving economic, social, and environmental benefits. Thus, circularity extends beyond resource loops to include multiple forms tailored to each industry (Pieroni et al., 2019).

Digitalization strengthens CBMs by driving innovation in products, services, and ecosystems (Miaoudakis et al., 2020; Ranta et al., 2021). Technologies such as IoT, big data, blockchain, and additive manufacturing enable companies to narrow, slow, and close resource flows, creating sustainable value and optimizing operations (Ignacio et al., 2018; Turner et al., 2019). Digitalization also fosters servitization—diversifying portfolios through performance-based services, maintenance, or pay-per-use contracts—to generate long-term value and reinforce customer relations (Garcia-Muiña et al., 2018; 2019).

Regarding value delivery, studies emphasize the importance of digital infrastructure and stakeholder collaboration in maximizing CBM outcomes (Parida et al., 2019; Iacovidou et al., 2021). Aligning demand intelligence with internal processes and developing collaborative networks enhance transparency and efficiency, though further research is needed to clarify how digitalization concretely supports circular value delivery.

In terms of value capture, digitalization boosts profitability via resource efficiency, residual value monitoring, and logistics optimization (Linde et al., 2021). The shift to relational

revenue models with continuous income streams replaces transactional logics. IoT and blockchain increase lifecycle visibility and data transparency, reducing costs and improving competitiveness (Ingemarsdotter et al., 2020; Pizzi et al., 2021).

A related concept is the Product-Service System (PSS), a natural extension of circular models. PSS integrates products and personalized services to reduce environmental impact and foster circularity (Han et al., 2020; Ranta et al., 2021). By enabling maintenance, repair, and recycling (Ingemarsdotter et al., 2020), and leveraging big data, IoT, and cloud computing (Bressanelli et al., 2020), PSS supports the transition from ownership to use, emphasizing continuous, personalized value delivery (Tukker, 2015).

Circular Business Models (CBM)

As companies often face resource constraints, choosing profitable business models is essential for their growth. In particular, integrating circularity principles into business models requires the reconfiguration of production processes. To enable this reconfiguration, CBMs benefit from essential support from ICT technologies, traceability and data mining techniques. CBMs influence all dimensions of how a business model creates, delivers and captures value, through product life extension, remanufacturing, repair, design for sustainability and closing material loops. It is a circular business model, defined as a core company that, together with its partners, uses innovation to create, capture and deliver value in order to improve resource efficiency by extending the life of products and components, thereby achieving environmental, social and economic benefits. In this sense, CBMs are not limited to the idea of closing the loop of resources or sharing, but include various forms of circularity adapted to the specifics of each industry (Figure 1).

Figure 1: Patterns of material flows

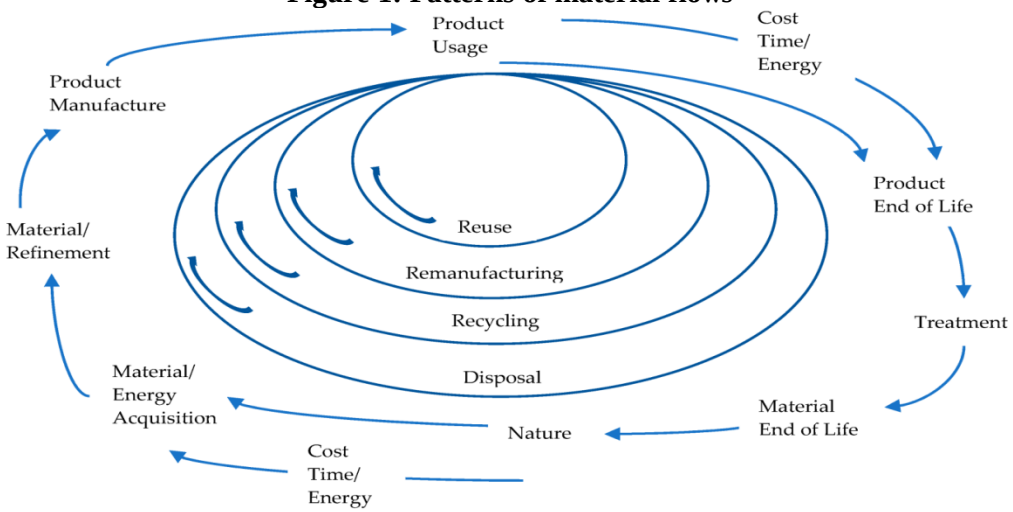

Sursa: Korhonen et al., 2018b

Essentially, business models must integrate practices and principles that align them with the vision of the circular economy. The interaction between CBM and digitalization offers innovative ways to transform products, services and associated ecosystems to achieve circularity.

Analyze how digitalization influences the creation, delivery and capture of value in circular business models (CBM)

The analysis of how digitalization influences the creation, delivery and capture of value in CBM models highlights the essential role of digital technologies in facilitating the transition to a circular economy, by optimizing processes, increasing the transparency of value chains and developing new sources of sustainable competitive advantage.In the value creation stage, digital technologies, such as the Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI) or data analytics, enable the design of sustainable products, the extension of their lifespan and the optimization of material flows.

In terms of value delivery, digitalization facilitates new channels of interaction and collaboration between actors (digital platforms, blockchain, circular marketplaces), ensuring traceability and transparency in the supply chain.

In the value capture stage, digital tools contribute to generating revenue through data-driven services (e.g. "product-as-a-service", predictive repairs, reuse or smart recycling), increasing resource efficiency and customer loyalty. Thus, digitalization becomes an essential catalyst for the transformation of CBM models, integrating sustainability and efficiency throughout the value lifecycle.

Value Creation

The value creation component of a business model is used in the context of the products or services offered to customers, implementing digitalization is a key factor in value creation within CBMs.

Digitalization helps companies manage their value chains in a way that narrows, slows down and closes the flows of resources, generating value for all actors involved. This can create sustainable value through technologies such as big data, IoT, additive manufacturing (3D printing) and blockchain, which can optimize the value creation process by increasing efficiency and improving performance.

Essentially, as traditional companies adopt digitalization and the circular economy, they tend to evolve towards servitization, i.e. the development of a service portfolio. such as extended service contracts, performance-based contracts, etc.

IoT and big data create unique opportunities for companies to improve and expand their service portfolios and deliver value to customers. IoT helps companies monitor operational flows and performance in real time. improving managerial decisions oriented towards value creation through servitization, and information and knowledge systems create value for a new segment of consumers, who seek detailed information on the environmental impact of the advanced services offered.

Value Delivery

The value delivery component of a business model aims to implement activities and processes capable of delivering the promised value. Thus, it involves the necessary resources and capabilities (e.g., ethnic support systems, digital infrastructure).

Leading-edge technologies also help companies deliver more value to customers by: integrating external demand information with the firm's internal processes (e.g., vertical and horizontal system integration) and collaborating with stakeholders. In this way, the application of technologies should strengthen information and knowledge systems based on a collaborative network of stakeholders.

Value Capture

Value capture refers to a company's revenue streams and cost structure. To capture value within a circular business model (CBM), companies can use digitalization to improve profitability through a variety of actions. Including resource efficiency, managing product lifecycles, tracking residual value, and reducing transportation costs.

An important consideration is the transition from a transactional to a relational revenue model, where revenue flows over time, not just once. Companies also need to reconsider their risk management strategies in the context of CBM, as risk sharing and premiums for taking on greater risk are common practices in the industry. Value capture can also mean developing new revenue streams. for example, by attracting a new customer segment.

Table 1 outlines the value creation, delivery, and capture benefits that companies can achieve through digitalization. The long-term success of a CBM can only be assessed if the benefits significantly outweigh any negative effects, such as product design costs.

Table 1: Impact of digital technologies on the elements of the Circular Business Model (CBM)

Digitization aspect	CBM - Value Creation	CBM - Delivering Value	CBM - Value Capture
IoT Adoption	Sustainable products; meeting the demand of green-minded customers; robust products and services	Infrastructure for the digital economy; easy tracking and monitoring; cost reduction; reduced transportation	Increased control over products and systems until the end of their life; decision support; cost and cash flow savings
Distributed Manufacturing	...	Reuse and recycling; attracting additional customers	...
Generating Knowledge from Technology	...	Robust design at the design stage; increased efficiency	...
Information and Communication Technology (ICT)	Sustainable and efficient products	...	...
Blended Digital Technologies	Improving product design; predictive and preventive maintenance	Improved functionality; robust CE products	...
Digitally Enabled Eco-Design Tools	Improved design; sustainable and efficient products	...	...
Blockchain Adoption	...	Stakeholder cooperation; transparency	Digital identity; smart contracts; traceability; financial and social benefits
Fintech Innovations	Financial inclusion and economic growth; societal well-being	Attracting target customers; increased competitiveness	...

Source: autor's own conception

The perception and application of digital technologies for the purpose of business model innovation varies across industries, and capitalizing on the benefits associated with the circular

economy requires close attention to the gaps and challenges that may arise in the process of implementing digitalization.

In some sectors, the adoption of digitalization and the transition to a circular economy (CE) have been real successes. The way in which different industries perceive and apply digital technologies for business model innovation, in order to realize circular benefits, must take into account the gaps and potential problems that arise with the implementation of digitalization. Table 2 highlights a clear correlation between the barriers to digitalization and the need for business model innovation. High costs, lack of data and slow adoption of digital technologies indicate that the transition to circular models cannot be only technological, but also strategic and institutional. Thus, business model innovation (e.g., moving from selling products to offering digital services), such as product-as-a-service, becomes a mechanism to overcome these barriers and integrate digital value into the circular cycle.

Table 2. Correlation between digitalization barriers and the need for Business Model Innovation

Topic	The digitalization-circular economy (CE) connection	Barriers to implementing digitalization for EC	Enabling factors for EC digitalization	Business model innovation based on digitalization	Sector-specific studies
Lacune (Gaps)	Lack of empirical studies on the role of institutional pressure Variable pace of digitalization Lack of understanding of technological application across sectors	Insufficient institutional pressure Slow pace of digitalization adoption Costs and lack of data Lack of environmental education and culture	The need for adapted technologies for EC digitalization Collaboration between stakeholders The role of emerging technologies such as AI and IoT	Lack of an integrated approach to business model innovation The need to adapt product-centric models to service-centric models	Studies are focused on limited sectors (agriculture . health. manufacturing) Lack of transfer of best practices between industries
Cercetari potențiale	How does institutional pressure influence the adoption of digitalization for EC? What is the optimal pace for digitalization in various sectors? How can a comprehensive framework for integrating digitalization in EC be developed?	How can cost and data access barriers be overcome? What is the role of the consumer in facilitating digitalization for EC?	Which emerging technologies are most effective in facilitating EC? How can collaboration between stakeholders be fostered to support the digitalization of EC?	How can traditional business models be transformed into digital service-centric models for EC? What are the most effective methods for capturing value in digitized CBM?	How can sectors learn from each other's specific experiences to accelerate the transition? What sectoral differences determine the success?

Source: autor's own conception

It can be seen from Table 2 that the use of emerging technologies (AI, IoT) and the strengthening of cooperation between economic actors contribute significantly to the dynamization of the circular transformation process, by increasing operational efficiency and transparency of value chains. These elements support the creation and delivery of value by collecting and analyzing data throughout the product life chain, allowing for a more efficient use of resources. At the same time, cross-sectoral collaboration becomes essential for the transfer of good practices, addressing the identified gap regarding the lack of integration between industries.

The highlighted gaps, such as the lack of empirical studies on the role of institutional pressure or sectoral differences in the pace of digitalization, highlight the need to develop a comprehensive framework that correlates external pressures (public policies, regulations) with the internal decisions of companies in adopting digitalization for the circular economy. In addition, increased attention should be paid to comparative analyses by sector, to understand how the particularities of each industry influence the success of digitalized circular models.

Conclusions

The results of the analysis demonstrate that digitalization is a fundamental catalyst for the transition to a circular economy, by facilitating innovation, optimizing processes and increasing transparency in resource management. CBMs allow companies to rethink production and consumption processes, transforming waste into resources and promoting design for sustainability.

At the same time, emerging technologies — such as IoT, blockchain and big data — contribute to improving strategic decisions and extending the life cycle of products, providing a solid foundation for the transition to PSS systems. They facilitate the transition from possession to use, from one-time transactions to ongoing customer relationships, generating sustainable value and strengthening competitiveness.

However, the literature indicates the existence of significant barriers, such as high costs, lack of data, slow pace of digitalization or insufficient institutional pressure. To overcome these, cross-sector collaborations, investments in digital infrastructure and the formation of an organizational culture oriented towards sustainability and innovation are necessary.

In the long term, the synergy between digitalization and the circular economy will redefine the paradigm of economic value, transforming sustainability from a strategic option into a competitive imperative.

BIBLIOGRAPHY:

1. Brenner, B., & Drdla, K. (2023). *Business model innovation toward sustainability and circularity—A systematic review of innovation types. Sustainability, 15*(15), 11625. MDPI. https://doi.org/10.3390/su151511625
2. Bressanelli, G., Adrodegari, F., Perona, M., & Saccani, N. (2018a). The role of digital technologies in enabling circular economy: The case of digital-driven circular business models. *Sustainability, 10*(9), 3398.
3. Bressanelli, G., Perona, M., & Saccani, N. (2020). Challenges in supply chain redesign for the Circular Economy: A literature review and a multiple case study. *International Journal of Production Research, 58*(19), 6084–6107.
4. Dahmani, S., Benhadou, S., & Boudiaf, D. (2021). Digital transformation for sustainable manufacturing: A circular economy perspective. *Journal of Cleaner Production, 313*, 127826.

5. Frishammar, J., & Parida, V. (2019). Circular business model transformation: A roadmap for incumbent firms. *California Management Review, 61*(2), 5–29.
6. Frontiers in Sustainability. (2021). *Business model innovation for circular economy in fashion industry: A startups' perspective. Frontiers in Sustainability, 2,* 766614. https://doi.org/10.3389/frsus.2021.766614
7. Garcia-Muiña, F. E., González-Sánchez, R., Ferrari, A. M., & Settembre-Blundo, D. (2018). The paradigms of Industry 4.0 and Circular Economy as enabling drivers for the competitiveness of businesses and territories. *Sustainability, 10*(11), 4548.
8. Gogol, P. (2021). *Digitalization of circular economy business model: A literature review framework* [Master's thesis, LUT University]. LUTPub. https://lutpub.lut.fi/handle/10024/163573
9. Han, S., Rhee, J., & Kim, S. (2020). Product-service systems and sustainability: Exploring the potential of digitalization. *Journal of Industrial Ecology, 24*(5), 1123–1135.
10. Ingemarsdotter, E., Jamsin, E., & Balkenende, R. (2020). Designing circular business models: Using digital tools to support sustainable innovation. *Journal of Cleaner Production, 258,* 120984.
11. Korhonen, J., Honkasalo, A., & Seppälä, J. (2018b). *Circular economy: The concept and its limitations. Ecological Economics, 143,* 37–46. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.06.041
12. Linde, L., Sjödin, D., Parida, V., & Wincent, J. (2021). Dynamic capabilities for digital servitization: The role of digital technologies. *Industrial Marketing Management, 96,* 68–79.
13. Magrini, C., Zoboli, R., & Tosi, F. (2021). Blockchain for the Circular Economy: Opportunities and challenges. *Technological Forecasting and Social Change, 173,* 121123.
14. Ogrean, C., Herciu, M., & Tichindelean, M. (2024). *Integrating sustainability and digitalization in business model innovation: A bibliometric study. Studies in Business and Economics, 19*(1), 59–72. https://doi.org/10.2478/sbe-2024-0040
15. Pieroni, M. P. P., McAloone, T. C., & Pigosso, D. C. A. (2019). *Business model innovation for circular economy and sustainability: A review of approaches. Journal of Cleaner Production, 215,* 198–216. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.036
16. Pieroni, M., McAloone, T. C., & Pigosso, D. C. (2019). Business model innovation for Circular Economy: Integrating literature and practice into a conceptual framework. *Journal of Cleaner Production, 215*, 198–216.
17. Pizzi, S., Corbo, L., & Caputo, A. (2021). Digital transformation and Circular Economy: Two sides of the same coin? *Business Strategy and the Environment, 30*(8), 4003–4012.
18. Ranta, V., Aarikka-Stenroos, L., & Väisänen, J. M. (2021). Digital technologies catalyzing business model innovation for sustainable development. *Technological Forecasting and Social Change, 163*, 120497.
19. Su, B., Heshmati, A., Geng, Y., & Yu, X. (2019). A review of the circular economy in China: Moving from rhetoric to implementation. *Journal of Cleaner Production, 194,* 553–570.
20. Teofoso, A., Rossi, M., & Chiaroni, D. (2023). *Digital technology and business model innovation: A systematic literature review and future research agenda. Technological Forecasting and Social Change, 188,* 122–139. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122139
21. Tukker, A. (2015). Product services for a resource-efficient and circular economy – A review. *Journal of Cleaner Production, 97,* 76–91.

NEXT GENERATION EU AND THE EUROPEAN POST-PANDEMIC RECOVERY: AN ANALYSIS OF THE EUROPEAN UNION'S ECONOMIC AND CLIMATE TRANSFORMATION

Georgiana Chițiga
Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research

Abstract: *The paper takes as its starting point the COVID-19 pandemic that generated changes at the European Union level, requiring an unprecedented recovery plan to mitigate the socio-economic impact of the crisis and to ensure a sustainable recovery. The central initiative was NextGenerationEU, a temporary instrument integrated into a financial package, with the aim of ensuring not only the economic recovery but also a deep structural transformation, oriented towards the green and digital transition, strengthening resilience and increasing social fairness. Through the Recovery and Resilience Mechanism, the EU aimed not only at returning to pre-crisis economic levels, but also at the deep structural transformation of European economies. Member States were and are thus called upon to implement major reforms and investments oriented towards the green and digital transition. The present analysis examines the context of the adoption of NextGenerationEU, its operating mechanisms, the key areas targeted, as well as the implications for the long-term sustainability and competitiveness of the EU. As a conclusion, can affirm the historical importance of the program, which goes beyond the logic of the crisis and establishes the strategic directions of European development in the coming decades, NextGenerationEU representing a historic opportunity, not only for post-pandemic recovery, but for redefining the European economic model in the long term, towards sustainability.*

Keywords: *sustainability, NextGenerationEU, green transition, economic recovery, european finances.*

Introduction

After the COVID-19 pandemic made 2020 one of the most difficult years in its history, Europe found itself responding to an unprecedented crisis. It redoubled its efforts, acted to strengthen international cooperation against the pandemic and to pull Europe out of the economic crisis with the NextGenerationEU recovery instrument.

The entire European Union has mobilised to deliver the European recovery plan, NextGenerationEU. As we know, ambitious goals have been set for the transformation of the European/national economy, making it greener, more digital and fairer. With these goals and the investments in NextGenerationEU, the contours of our continent have been defined for the coming decades, as Europe refocuses on the future.

The resources of NextGenerationEU have started to fuel the European economy. This was possible because the whole of Europe mobilised to achieve the set goals. It was agreed that NextGenerationEU should not be limited to getting Europe out of the crisis, but should also reshape Europe's economy, into a new model of sustainable development.

The post-pandemic recovery was and is seen as our generation's opportunity to define Europe's future. To make the most of future investments and reforms, the EU has set a clear direction and precise targets for measuring positive results.

The European economy has returned to strength, paving the way for the EU's recovery and the twin green and digital transitions. The pace of the recovery varies across Member States. The initial results were made possible by unprecedented economic stimulus measures adopted at EU and national level. Prompt action was taken to mitigate the economic impact of the pandemic, both by authorising strong action by Member States and through emergency economic measures.

The current context shows, however, that the expected rapid recovery after the pandemic has now moderated, and the anticipated growth is much lower:

- the figures are much more modest than the initial estimate from summer 2021, when the EU was estimated to grow ~4.8% in 2021 and ~4.5% in 2022;
- modest growth reflects a difficult global/European economic environment: trade tensions, declining exports, persistent inflation, residual effects of the pandemic and other shocks;
- although the economy has recovered, the pace of recovery is much slower and has already been "frozen" at a low level of sustainable growth;
- the EU budget deficit is estimated to remain at ~-3.3% of GDP in 2025 and 2026;
- the unemployment rate in the EU is estimated at ~5.9% in 2025 and 2026, with a slight improvement in 2027 (~5.8%).

Main updated numbers:

- for the EU (all Member States):
  - ❖ 2025: ~ 1.1% real GDP growth;
  - ❖ 2026: ~ 1.5% real growth;
  - ❖ 2027: ~ 1.5% in the autumn 2025 scenario for the EU.
- for the eurozone (countries that have the euro currency):
  - ❖ 2025: ~ 0.9% real growth;
  - ❖ 2026: ~ 1.4% growth;
  - ❖ 2027: ~ 1.4% according to the autumn 2025.

Meanwhile, efforts for a long-term recovery have begun. Plans for €2000 billion recovery package were presented by the European Commission as early as spring 2020 and the proposal was approved by the European Parliament and the European Council. It was then up to the Member States to draw up their national recovery and resilience plans, which the Commission approved by summer 2021. The entire European Union mobilised to implement this largest recovery plan for Europe.

We continue to make history as we shape the contours of our continent for decades to come through NextGenerationEU.

The transformation of the European economy after the pandemic

The EU has spared no effort to mitigate the economic impact of the global health crisis. The first activation of the general escape clause in the *Stability and Growth Pact* (SPG) allowed Member States to take robust economic action. Existing EU funds during this period were refocused and new funds were made available in all Member States and regions. Initially, the pact included a European Council resolution (1997) and two further Council regulations setting out detailed technical arrangements.

The European Commission: february 2020 - published an analysis aimed at assessing the effectiveness of the current economic and fiscal surveillance framework; november 2022 - guidelines for a reform of the economic governance framework were presented, which proposed a broad reform of the design and functioning of the SGP, march 2023 - a communication was adopted providing guidance to Member States on the conduct and coordination of fiscal policy in 2024.

The EU has reached a truly historic agreement on the largest stimulus package ever financed from the EU budget, worth €2,018 billion. This package includes the EU's long-term budget for 2021-2027 - €1,210.9 billion, plus €806.9 billion through NextGenerationEU.

The Recovery and Resilience Facility represents the key component of the NextGenerationEU initiative, consisting of €723.8 billion in grants and loans, intended to support the reforms and investments implemented by EU Member States.

To benefit from the support of the mechanism, 25 Member States have submitted their recovery and resilience plans. The plans present a coherent package of reforms and public investment projects that contribute to Europe's green and digital transitions and enable our continent to be better prepared for the future and become fairer. Given the scale of high-quality investments and the importance of implementing the promoted reforms, specific assistance was provided to Member States under the technical support instrument to develop their recovery and resilience plans.

Initially, 18 of the national recovery and resilience plans were assessed and approved, with the analysis aiming to establish whether the investments and reforms envisaged in these plans support the green and digital transitions, whether the investments and reforms contribute to effectively addressing the challenges identified in the European Semester and, for each Member State, whether the investments and reforms envisaged strengthen growth potential, job creation, territorial cohesion and economic, social and institutional resilience, as a prerequisite for a balanced recovery.

What is Next Generation EU and why was it created?

NextGenerationEU este un instrument temporar al Uniunea Europeană, creat pentru a sprijini redresarea economică şi socială după pandemia de COVID-19, precum şi pentru a accelera tranziţia verde şi digitală în Europa.

Next Generation EU transformed the economy after the COVID-19 pandemic, focusing on four main directions for the EU economy:

1. Green – investments in reducing emissions, renewable energy, energy efficiency and sustainable transport, circular economy.
2. Digital – expansion of digital infrastructure (5G, fibre optics), digitalisation of administrations and companies, training in digital skills.
3. Resilient – strengthened health infrastructure, diversification of supply chains and support for affected sectors.
4. Fair – reducing inequalities through social support, investments in education, youth employment programs and regional development. (Figure 1)

Figure 1: Distribution of NextGenerationEU Allocations

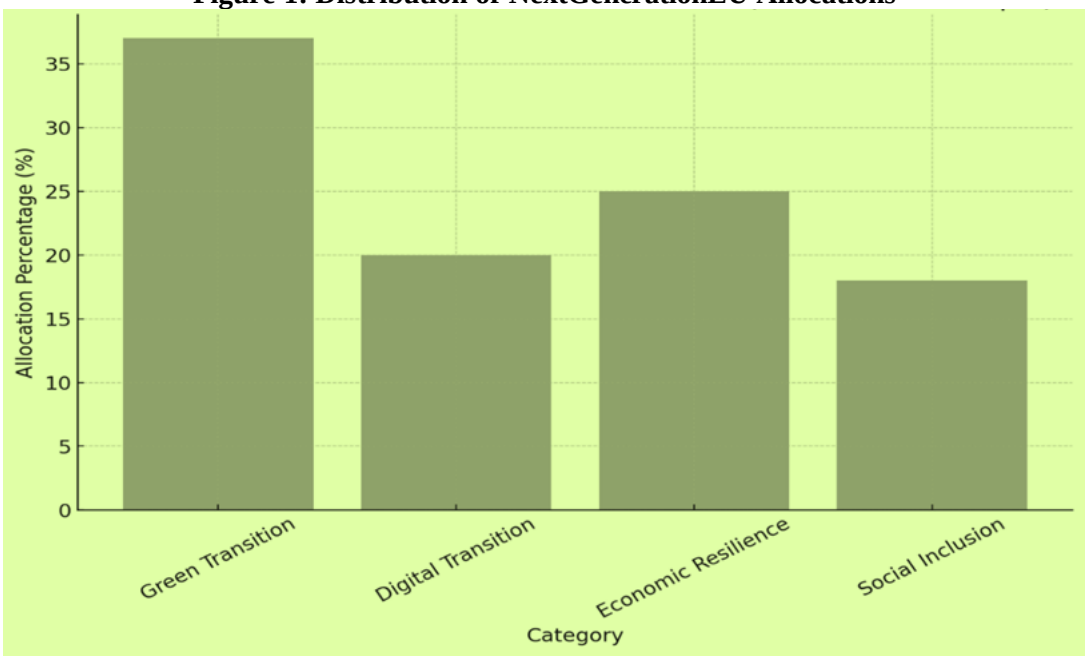

Source: Eurostat data

As shown in the chart above, the NGEU only sets mandatory minimum percentages, not a fixed distribution based on each country's plans. Each Member State sets its own exact percentages in its National Recovery and Resilience Plan. (NRRP).

The main structured resources within NGEU

1. The Recovery and Resilience Facility (RRF)

- is the central component of the NGEU;
- estimated value: ~ €723.8 billion;
- of which: grants and loans, for reforms and investments in Member States;
- to access funds, Member States must submit those national plans mentioned above (Recovery and Resilience Plans), which show how they invest and what reforms each EU Member State is making.

2. Other programmes supported by NGEU

In addition to the RRF, NGEU funds finance the extension or reinforcement of existing European programmes, for example:

- REACT EU (supports cohesion, territories, crisis response) – ~50.6 billion euros;
- InvestEU – ~6.1 billion euros;
- Horizon Europe – ~5.4 billion euros;
- Just Transition Fund – ~10.9 billion euros;
- other amounts for rural development, civil protection (rescEU), etc.

The resources have as key directions the achievement and obtaining of positive results in the 4 directions already mentioned (green transition, digital transformation, economic, social and institutional resilience, support for jobs, enterprises, infrastructure investments).

It is of major importance:

- it is the largest economic stimulus package ever financed in Europe;
- it offers the opportunity to transform the economic structure of the EU for the coming decades, not just to restore short-term growth;
- it helps to reduce the gaps between Member States, through cohesion and resilience instruments.

As an implementation mechanism:

- Member States develop national plans covering reforms and investments for the period up to 2026;
- European Commission assesses these plans and funds are released (grants/loans) based on the achievement of pre-established milestones and targets;
- monitoring the progress is important to identify whether the proposed targets have been achieved. (Table 1)

Table 1: Evolution of Next GenerationEU payments

Year	**Funds** (€ billion**)**
2021	50
2022	65
2023	90
2024	110
2025	130

Source: Eurostat data

What does Next Generation EU mean for Romania?

Initial allocation: value of the approved plan (revised version of December 2023): ≈ €28.5 billion (of which €13.6 billion grants and €14.9 billion loans).

In 2025, technical negotiations took place between Bucharest and the European Commission regarding the finalization of measures that can be implemented and settled by the deadline. On 31 July 2025, Romania renegotiated the package, reducing the total component to ≈ €21.6 billion (noting the full maintenance of the non-reimbursable/grant component of ≈ €13.57 billion and the reduction of loans to ≈ €8 billion).

Subsequently (October–November 2025) revisions and approvals of the final version of the revised plan were carried out - some reports mention a final approved value of around €21.4–21.6 billion.

Romania has already received several tranches (pre-financing and subsequent payments) - the totals differ over time - at the July 2025 reporting, Romania "accessed" ~ €9 billion of the initial package.

If we compare Romania with Bulgaria, Hungary, Poland, the Czech Republic and Slovakia, with the approved amounts (plan value, grants, loans), we notice significant differences. (Table 2)

Table 2: RRF / NextGenerationEU allocations - Romania vs. other Eastern European countries

Country	**Total plan value** (€ billion)	**Grants** (€ billion)	**Loans** (€ billion)
Romania	28.5	13.6	14.9
Bulgaria	6.185	5.690	-
Hungary	10.430	6.512	3.918
Poland	59.8	25.3	34.5
Czechia	9.2	8.4	0.448
Slovakia	6.408	6.408	0-

Source: Eurostat data

NextGenerationEU is not just a recovery plan. It is a unique chance to transform the economies of Member States and create opportunities and jobs that will enable Europe to be ready for the future.

NextGenerationEU: The EU's climate transformation engine

1. NGEU - accelerator of the European Green Deal

The European Union has committed to becoming the first climate-neutral continent by 2050. To achieve this target, the transition requires huge public and private investments, as well as reforms in key sectors — energy, transport, industry, agriculture, energy efficiency. NGEU directly contributes to achieving these goals through:

a) strict climate conditionality

Member States are required to allocate a minimum of 37% of the Recovery and Resilience Mechanism expenditure to climate objectives. This conditionality is an unprecedented instrument, as it forces the integration of environmental considerations into all major projects financed through national recovery plans.

b) directing investments towards green technologies

Through NGEU, Member States allocate funds for:

- renewable energy (solar, wind, green hydrogen);
- modernisation of electricity grids and increasing the flexibility of the energy system;
- energy efficiency in residential and public buildings;
- sustainable mobility (electric vehicles, charging infrastructure, green public transport);

- industrial transition (decarbonisation of heavy industry, carbon capture).

Thus, NGEU is not just an infusion of capital, but an instrument for the structural reorientation of European economies.

2. Climate transformation through structural reforms

NGEU funding is conditional not only on investments, but also on reforms that support the green transition. This means changes in public policies affecting energy legislation, fiscal mechanisms and regulations in transport, agriculture and industry.

The reforms aim to:

- facilitate the decarbonisation of national energy systems;
- remove administrative barriers to green projects;
- reform tax systems to support climate objectives;
- create training programmes for green skills in the workforce.

These changes are indispensable to ensure long-term impact, beyond immediate funding.

3. NGEU and the architecture of a resilient European economy

The climate transition involves not only reducing emissions, but also resilience to climate change. Through NGEU, Member States invest in:

- climate adaptation (drought, flood, fire risk management);
- modernization of critical infrastructures;
- circular economy (waste management, reuse, recycling);
- sustainable agriculture and resilient food chains.

Through these components, climate transformation becomes an integral part of the economic recovery.

4. The European dimension: solidarity and climate convergence

A key element of the NGEU is the way it promotes convergence between Member States. Countries with limited financial resources - such as Romania, Bulgaria - benefit from substantial grants, which allows them to advance in the field of green transition at a pace comparable to Western European countries. This mechanism contributes to:

- reducing regional gaps in green infrastructure;
- increasing social and economic cohesion;
- strengthening the European internal market in strategic sectors (renewable energy, green technology, battery industrial chains, etc.).

Thus, the NGEU functions as an instrument of climate solidarity, avoiding fragmentation of the Union in the face of transition challenges.

5. A defining moment for the European development model

More than a reaction to the crisis, NextGenerationEU marks a moment of reconfiguration of *the European development model*. The post-pandemic recovery is not oriented towards returning to the previous state, but towards building a new economic model based on:

- sustainability;
- digitalization;
- technological innovation;
- strategic autonomy.

With this orientation, the EU asserts its global leadership in combating climate change, becoming the first economic bloc to combine economic recovery with a systemic transition towards climate neutrality.

The European Union has turned the pandemic crisis into a historic opportunity to modernise the economy and strengthen the continent's resilience

CONCLUSIONS

The COVID-19 pandemic has generated not only an unprecedented health crisis, but also a profound economic shock, with structural effects on European societies. In this context, the European Union decided to turn the moment of crisis into a strategic opportunity, launching NextGenerationEU (NGEU) — the largest financial instrument ever created at European level. While the immediate objective of this mechanism was the economic recovery, its deeper role is to shape a structural transformation, oriented towards climate neutrality, digitalization and resilience. Thus, NGEU has become a central pillar of the European Green Deal, accelerating the climate transition at a time when public investments were threatened by uncertainty and budgetary constraints.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ceron, M. (2023) - The National Recovery and Resilience Plans: Towards a Next Generation of Fiscal Coordination?, Politics & Governance, Vol 11, No 4, ISSN: 2183-2463
2. Ferrara, A., Pollicino, O., Peiró, A. (2024) - Negotiating the Recovery and Resilience Facility: The emergence of coordinative conditionality. Comparative European Politics
3. Mahieu, G., Brans, P., Schulz, D. (2024).- The Recovery and Resilience Facility Under Next Generation EU: A Breakthrough in Economic Policy Coordination and Policy Programming. American Journal of International Law, 118, 144-150
4. Stern, N. H. (2016) - Why Are We Waiting? The Logic, Urgency and Promise of Tackling Climate Change, The MIT Press, Cambridge
5. Villeroy de Galhau, F. (2015) - Climate change: the financial sector and pathways to 2°C, Speech at COP21: Paris, Banque de France
6. European Commission (2020) - NextGenerationEU: Europe's recovery plan. Brussels: European Commission
7. European Commission (2021) - Recovery and Resilience Facility: Annual Report 2021. Brussels: European Commission
8. European Council (2020) - Multiannual Financial Framework and NextGenerationEU. Council Conclusions, July 2020
9. European Commission. (2023) - Recovery and Resilience Facility: Two years on – A unique instrument at the heart of the EU’s green and digital transformation
10. European Parliament (2021) - Own Resources Decision: New financing mechanisms for the EU budget. European Parliamentary Research Service

EFFECTS OF INTERNATIONAL TAX DEVELOPMENTS ON THE INCREASE IN CAPITAL TAX REVENUES IN EU MEMBER STATES

Nicoleta Mihăilă
Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research

Abstract: *The purpose of the paper is to analyze the role of international tax developments, namely international tax cooperation and strengthening compliance, in increasing revenues from capital taxation. We consider household capital, given that their income/wealth migrates to more tax-friendly jurisdictions, a factor being capital gains, which have the potential to encourage tax avoidance and evasion. We also propose several measures to reduce evasion and encourage compliance and implicitly increase tax revenues, in this regard we use a descriptive methodology, the references coming from international specialized literature, more precisely, the annual reports of the European Commission on taxation (2024-2025 editions), OECD (Inheritance Taxation), Oxfam or the European Tax Observatory (EU Tax Observatory).*

Keywords*: international tax cooperation, transparency, tax evasion, taxation of household income, capital gain tax*

1. Introduction

Taxation of capital income is an essential part of modern tax systems, namely, taxes on dividends and capital gains play a significant role in progressive tax systems and are a supporting element for the taxation of labor income. However, if the difference between the tax rate on labor income and the integrated tax rate on capital income is large, high-income earners can avoid taxes by redistributing their earnings as capital income.

In addition to raising revenue, the role of capital income taxation is important in terms of redistribution; typically, capital taxes are paid mainly by the rich, due to the fact that wealth, and implicitly its returns, meaning capital income, is concentrated globally. According to the 2022 World Inequality Report, the top 1% of the global population owned 38% of total household wealth in 2021. Wealth is concentrated most among the rich, as the share of the top 0.1% is 19%.

Capital gains tax is not the only form of taxation of capital; most countries levy wealth taxes, inheritance taxes, as well as transfer taxes. The main difference between these and income taxes is that they are not levied on earned income but on the gross or net value of assets, and they generate significantly lower revenues than income tax revenues and are used to supplement, rather than replace the capital gains tax. Globally, on average, effective capital gains tax rates have fallen in recent decades, while the effective labor tax rate has risen, with the trend being towards a decline in tax progressivity. In most countries, taxation is no longer progressive, as capital gains are concentrated within the top 1% of the population and are taxed at proportionately low rates. High net worth individuals currently pay less tax than middle-class individuals in many European countries, which is one of the reasons for the rise in global wealth inequality.

However, the beginning of the last decade in combating tax base erosion seems to indicate a halt in the decline of capital tax revenues. In the EU, the average share of capital taxes in total income increased from 19.8% in 2012 to 22.1% in 2022, and the average share of personal capital income tax in total EU tax revenues increased slightly, from 2.1% to 2.4%.

Regarding the erosion of the capital income tax base, the main reason is that countries have their own tax systems, while capital is mobile and operates globally. Cross-border harmonisation of capital income tax bases and rates is limited, even within the EU, leading to significant differences in capital income tax rates between and within countries, between different types of capital income. These differences provide loopholes that facilitate tax avoidance. Various arrangements can be abusively used in order to apply low tax rates by changing the type of income or by generating income in low-tax jurisdictions.

The aim of the paper is to analyse the role of international tax developments, namely international tax cooperation and compliance enhancement, in increasing capital tax revenues and to propose some measures to reduce evasion and encourage compliance and implicitly increase tax revenues; in this regard, we use an empirical and descriptive methodology, the references coming from international specialized literature, more precisely, the annual reports of the European Commission on taxation (2024-2025 editions), OECD (Inheritance Taxation), Oxfam and the European Tax Observatory (EU Tax Observatory).

2. International tax developments and capital taxation revenues

The last decade has seen a major shift in combating harmful tax competition, as well as tax avoidance and international tax evasion by corporations and individuals. Recent reforms of the international tax regime have been the most substantial since the initial tax conventions of the League of Nations in the 1920s, their main objective being combating profit shifting by multinational enterprises, as well as harmful tax competition that erodes the tax base. In addition, countries have adopted measures for cross-border administrative cooperation, such as the automatic exchange of financial account information, to prevent tax evasion related to offshore investments by individuals.

A special role was played by the OECD's Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) Project and the OECD Inclusive Framework, with BEPS measures being introduced at EU level through the adoption of the ATAD for corporations in 2016. Significant progress was made in October 2021, when over 135 jurisdictions joined the OECD's two-pillar solution, the second pillar introducing a minimum corporate tax rate of 15% for large multinational enterprises. EU countries were among the first to implement the global agreement by adopting a minimum corporate tax rate directive in December 2022. The directive applies from the beginning of 2024. The OECD has estimated that the minimum tax will halve global profit shifting and that the share of low-tax profits will decrease by up to 80% in the coming years. Also, according to the EU Tax Observatory, tax evasion related to household financial wealth held abroad would have decreased by two-thirds due to the automatic exchange of information on bank accounts, the exchange of information between tax administrations being carried out between over a hundred countries since 2017, based on the OECD's Common Reporting Standard (CRS).

Although recent developments have been encouraging, there are still several shortcomings in the international tax regime; measures against tax evasion do not yet address personal income tax avoidance, the focus on harmonising the tax base in the EU mainly being on corporate taxation, which has led to increased capital income tax avoidance by individuals, in particular through dividends and capital gains.

As for the revenue generated by personal capital income taxes, in 2023, on average at EU level, they were 2.4% of tax revenues, slightly higher than in 2021, when they were 2.1%. The share varies significantly between Member States, ranging from a decrease of 0.7% in the Netherlands to an increase of 4.7% in Luxembourg. As a share of GDP, taxes on capital income in the EU averaged 1.0% in 2023, compared to 0.8% in 2012.

The revenue generated by taxes on household capital income is heterogeneous across countries. According to European Commission statistics, for 2023, taxes on capital (8.5% of

GDP) generate, on average, less revenue in the EU compared to taxes on labour (20% of GDP) or taxes on consumption (10.5% of GDP in 2023). Within capital taxes, taxes on household capital income are the smallest contributor (0.9% of GDP, EU-27 average), with companies contributing the most (3.3% of GDP), followed by taxation of self- employed, 2.1% of GDP, and the capital stock (2.2% of GDP).

3. Some ways to increase tax revenues from taxation of household (individual) capital at the European level

In the following, we address the issue of increasing tax revenues from taxation of household capital at the European level through three aspects: the introduction of taxes on the transfer of wealth, namely the taxation of inheritance and gifts, the taxation of capital gains and the strengthening of cooperation at the European (and international) level in order to reduce the resulting tax evasion.

3.1.Taxation of wealth transfer - inheritance and donations

In order to increase revenues from inheritance and donation taxes, several methods can be used: their introduction/implementation, in case they do not exist in the that state, expansion of the taxable base by reducing the level of tax-exempt thresholds and avoiding inefficient tax expenditures or an increase in tax rates/their progressivity.

Regarding the challenges in taxation of inheritance and donations, there are several impediments for which these taxes are used limitedly or eliminated in some states where they were in force, namely political reluctance, specific design issues, the existence of a potential to create avenues for (international) tax avoidance and evasion or higher tax liabilities at a given time.

The need to raise additional budget revenues, address growing inequalities at the global (and national) level, and contribute to the efficiency of the tax system as a whole makes inheritance taxation a topic of interest for policymakers, given that inheritances are unevenly distributed among households and are likely to increase in value, if the trend of rising asset prices continues, and in number, as the baby-boomer generation ages.

Regarding their conception/design, inheritance taxes need to be well established to achieve their objectives. In many countries, some provisions have narrowed the bases of inheritance taxes, leading some taxpayers to pass on significant wealth without being subject to tax, due to tax exemptions applied to transfers of certain assets or exemptions for the full amount or a considerable part of transfers from donors to their close relatives. In addition to significantly reducing receipts, some of these tax exemption measures primarily benefit the wealthiest households, reducing the effective progressivity of inheritance taxes.

There are two different approaches to inheritance taxation: *countries can impose donor-based inheritance taxes, levied on the total net worth of the deceased donor, or beneficiary-based inheritance taxes, levied on the value of the assets that beneficiaries receive from the deceased donor*. The latter is the most common approach, with most countries imposing beneficiary-based inheritance taxes. Denmark, the United Kingdom, on the other hand, impose inheritance taxes. All countries that impose inheritance or succession taxes also tax donations, usually through a beneficiary-based gift tax. Among the countries that do not impose inheritance or succession taxes, some have never imposed such taxes (Estonia, Latvia), while others have repealed them in recent decades.

Inheritance, succession and gift tax revenues form a very small part of total tax revenues in countries, accounting for 0.3% of total tax revenues on average in 2023 among countries that levy these taxes.

It should be added that almost all countries provide for a tax exemption threshold, allowing a certain amount of wealth to be passed on to beneficiaries without being taxed. Tax exemption thresholds tend to be higher for close relatives, especially for the donor's spouse and children. Spouses are completely exempt from inheritance or succession taxes in thirteen countries, and the donor's children are exempt in six countries. If they are not exempt, spouses and children benefit from the highest tax exemption thresholds. Other heirs within the family and unrelated to the deceased usually have much less favorable tax treatment, although the difference between the tax treatment of closely related heirs and that of other heirs varies between countries.

As for preferential tax treatment, it takes the form of full or partial exemptions, additional tax exemption thresholds, below-market valuations, tax credits and lower tax rates, applied to certain assets in several countries. Assets that typically benefit from preferential tax treatment include commercial and agricultural assets, as well as the principal residences of donors, while full exemptions are most commonly applied to private pensions and life or accidental death insurance.

An important drawback of these taxes is the potential to create opportunities for tax avoidance and evasion, which can significantly reduce the revenue potential of wealth transfer taxes, undermine their fairness by reducing the tax burden on those at the top of the distribution, and reduce efficiency by distorting taxpayers' saving behaviors.

Reforms to the structure of inheritance and gift taxes can reduce opportunities for tax avoidance, while effective enforcement and tax transparency can combat tax evasion. Information exchange between tax authorities is a significant step forward in tax transparency. Under the standard on exchange of information on request, tax authorities in one jurisdiction can request information about a specific taxpayer from tax authorities in another jurisdiction, and under the standard on automatic exchange of information, participating jurisdictions exchange information on financial accounts held by non-resident taxpayers automatically and periodically. These standards make it much more difficult to evade taxes by hiding assets abroad.

We believe that efforts in the area of personal capital taxation are needed to raise revenues, focusing on taxation of personal capital income and on taxation of high earners, which would help countries identify reforms that could enhance the role of tax systems in reducing inequalities. This effort will support the major opportunity for countries to review personal capital taxation, given the progress made in international tax transparency, in particular with the implementation of the Automatic Exchange of Information.

3.2.Capital Gains Taxation

Another way to generate additional revenue and potentially reduce inequality is to rethink the taxation of capital gains, perhaps also because they are linked to the high concentration of earnings among the wealthiest households. For example, recent evidence from Advani and Summers (2020) shows that in the United Kingdom, approximately 50% of all realized gains go to the top 1% of high earners, while for the US the top 0.001% receive approximately 16% of realized capital gains.

Capital gains are relatively easy to define (increases in the value of assets, and are realised when assets are sold), but a challenge is that they can arise from a variety of sources, such as speculation or regulatory or macroeconomic changes, making it more complicated to determine how capital gains should be taxed.

In general, within the EU/OECD, countries tax capital gains on a realisation basis, when assets are sold and not when the gain accumulates (when assets increase in value). Most countries also tax capital gains on a nominal basis, rather than a real basis (adjusted for inflation), at lower statutory and effective tax rates than other forms of income. This can be

achieved through separate and lower tax rates on capital gains or by taxing capital gains together with other personal income but granting a generous exemption for capital gains. There are also some countries that generally do not tax gains from privately held shares, such as Belgium, Switzerland.

Capital gains are distributed more unequally than other sources of income. This is true even in one of the most equal countries in the world, Denmark, where the richest 1% receive more than half of all capital gains. Capital gains are related to the ownership of financial assets. Capital gains are defined in different ways and are taxed differently, depending on the country and the type of asset.

At EU level, according to Oxfam (2025), the average statutory capital gains tax rate is 22%, while the average statutory personal income tax rate is 38%. Capital gains are often taxed at a flat rate. Effective capital gains tax rates are low because there are many exemptions and tax bases are narrow, which leads to countries such as Luxembourg or Malta having high tax revenues in terms of statutory tax rates, but offering generous exemptions that reduce their effective tax rates.

Therefore, we believe that limiting tax avoidance and increasing capital income at EU level can be achieved by:

- Harmonizing capital gains taxation across EU Member States, starting from a common base.
- Improving the automatic exchange of information between countries can mitigate evasion and avoidance of personal income tax, allowing for stricter taxation of personal capital income.
- Start examining harmful capital tax regimes within the scope of the Code of Conduct Group on Business Taxation.
- A minimum capital gains tax at EU level.
- An exit tax for individuals.

3.3.Strengthening tax compliance and international tax cooperation

The need to generate revenue while shifting some of the tax burden from labour to capital could be achieved by broadening the capital tax base.

Strategies to broaden the capital tax base include *promoting tax simplification and increasing tax compliance by reducing tax avoidance*. The latter was made possible by the automatic exchange of information on tax matters between different jurisdictions. Effective international coordination would prevent taxpayers from exploiting loopholes between jurisdictions, maximising outcomes.

Increasing tax compliance can be a further strategy for broadening the capital tax base. Aggressive tax planning (ATP) strategies allow taxpayers (natural and legal persons) to reduce their tax liabilities through arrangements that may not be strictly illegal, but which are contrary to the intention of the law.

Combating ATP, in particular in the area of corporate taxation, has been one of the Commission's priorities in the tax area in recent years. The Anti-Tax Avoidance Directive (ATAD) sets out minimum standard measures to address the most common forms of aggressive tax planning (corporate) and tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market.

At individual level, tax evasion could be linked to capital income from tax administration (by holding assets abroad). Tax evasion on income from offshore assets (interest, dividends and capital gains) has decreased substantially over the last decade, but remains one of the main challenges of globalisation. Withholding taxes on interest and dividends contribute to some

extent to alleviating administrative difficulties, as they use banks and large corporations to collect taxes.

The European Tax Observatory has estimated the likely evolution of offshore tax evasion globally following the introduction of the international Common Reporting Standards (CRS) on the automatic exchange of banking information. In the low-case scenario, 15% of offshore wealth was untaxed in 2022, representing 1.8% of global GDP; in the central scenario, 27% of offshore wealth was untaxed, representing 3.2% of global GDP; and in the high-case scenario, 37% of offshore wealth was untaxed, representing 4.4% of global GDP.

Successful implementation of anti-evasion measures leads to a broader tax base and therefore supports an increase in capital income tax revenues. In this regard, international policy coordination and information exchange are essential for a fair and efficient tax system. Isolated tax policies can lead to loopholes and inconsistencies, providing opportunities for tax avoidance and evasion. An important development for the application of capital income taxes is the increasing prevalence of information exchange agreements between countries for tax purposes.

We believe that intensifying efforts at the global level will further contribute to reducing tax avoidance and evasion, thus promoting transparency and a level playing field. In the EU, the Administrative Cooperation Directive requires the exchange of information between the tax authorities of the Member States, with a view to ensuring that all taxpayers bear their fair share of the tax burden.

Strategies to increase capital tax revenues can also focus on raising capital tax rates. However, without effective multilateral action, a country's efforts can easily be circumvented by shifting activities to more lenient tax regimes. Higher capital tax rates can lead to capital relocation to lower-tax jurisdictions, suggesting further coordinated international efforts, in addition to progress on information exchange. In this regard, the OECD's Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) initiatives have led to an agreement to raise the effective corporate tax rate. In particular, the second pillar of the agreement sets an effective tax rate of at least 15% for multinational groups with consolidated revenues of at least EUR 750 million.

As for other ways that could lead to increased income, *a next step in international tax cooperation could be the development of an asset registry that would further enhance transparency*. The feasibility of such an EU-wide asset register has recently been analysed in a study for the Commission, "Feasibility study for a European asset registry in the context of the fight against money laundering and tax evasion" (2024). Capital income could become more important in the future due to developments in robotisation, automation and the use of *artificial intelligence (AI)*, leading policymakers to shift the tax balance further towards capital taxation. Comprehensive and universal taxation of all forms of capital income could ensure revenue neutrality when the shares of factor income change and would not distort specific uses of capital.

Progress in AI also offer promising tools for increasing tax compliance by improving tax collection and monitoring by tax administrations. As EU tax administrations collect and exchange increasing amounts of data on taxpayers, AI can help authorities to manage these large volumes of data more efficiently. This would be particularly relevant for assessing the risks of tax fraud and avoidance, tax inspections and red flags, as AI tools demonstrate the potential to quickly process data and detect cases of non-compliance and abuse.

Alternatively, *several options for specific tax reforms are possible*. However, an important negative consequence of increasing taxes on personal capital gains is the potential for capital flight or behavioral changes. High and very high net worth individuals and investors may relocate their capital to lower tax jurisdictions to avoid high taxes, thereby reducing the overall tax base and potentially reducing tax revenues. This effect is particularly prominent in small,

open economies where capital is highly mobile. Empirical research suggests that taxes on capital gains may lead to a reallocation of capital, benefiting jurisdictions with lower tax rates. Therefore, attention to the design of capital gains taxation is important from both an investment and an equity perspective.

Further, we discuss *offshore financial assets held by individuals from Europe and Central Asia in tax havens.*

Offshore financial wealth refers to stocks, bonds, mutual fund shares and related bank deposits held by households in banks outside their country of residence. These data provide current and historical estimates of the amount of offshore financial wealth held by residents of each country and managed by each offshore financial centre. The estimates are obtained by combining a variety of official data sources (e.g. from central banks and the Bank for International Settlements) and by exploiting systematic anomalies in international investment statistics caused by offshore household financial wealth.

Figure 1. Offshore financial wealth in Europe and Central Asia held abroad, % of GDP

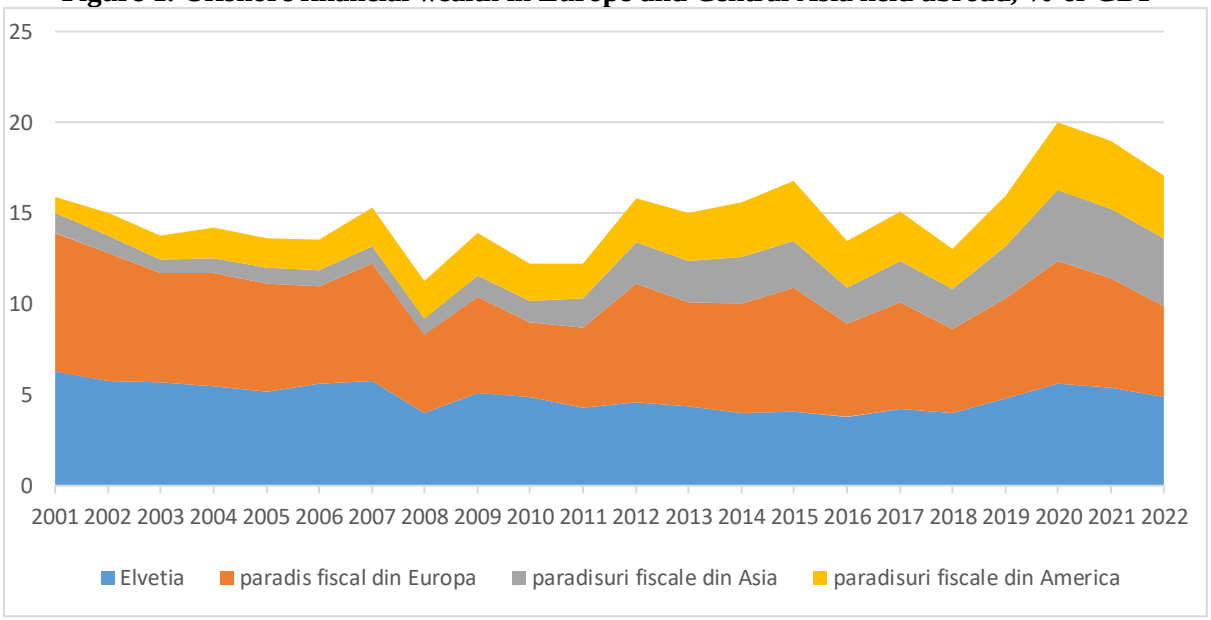

source: EU Tax Observatory, https://atlas-offshore-world.org/dataset/offshore-financial

This graph shows the evolution of offshore financial wealth managed by the main offshore financial centers (Switzerland, European offshore centers, other than Switzerland, American and Asian offshore centers). The share of Switzerland, which is historically the main provider of offshore wealth management services, has decreased in recent decades. We note that in the period 2015-2022, tax havens in Europe are preferred by individuals/households, with a maximum of wealth held in the pandemic year 2020, of 6.8% of GDP. Also, in all four areas, wealth records an upward trend until 2020, and then decreases slightly. Among the countries holding the largest offshore wealth, in 2022, are Greece (64% of GDP), UK (40% of GDP), Bulgaria (37%), Denmark (26%), Ireland, Portugal, France, Estonia (approx. 20%). Romania holds a share of 4% of GDP.

Therefore, *there are several measures regarding the taxation of individuals' capital that the EU could take to make tax systems in the region more progressive, increase tax revenues and reduce inequality*:

- *Checking tax regimes harmful to individuals* - preferential tax regimes for individuals should be assessed by the Working Group on the Code of Conduct on Personal Income Taxation (a body belonging to the Council of the European Union)

- *Common standards on capital taxation*. Capital income is unevenly distributed and is taxed differently across EU countries, at rates generally much lower than those on labour income. To address this issue, the EU could take steps to harmonise different taxes on capital income. In addition to addressing income inequality, harmonising capital taxation could contribute to strengthening the Capital Markets Union; capital is mobile and significant differences in tax rates are likely to cause distortions within the European single market.

The EU could start by establishing a common definition of the types of income that should be taxed and/or by setting a standard that at least brings the taxation of capital income (dividends and capital gains) into line with labour taxation. They could also promote best practices, such as progressive capital gains taxation in Denmark and exit taxes on capital gains in France, Spain, Germany and Denmark, while discouraging harmful tax practices, such as very low dividend tax rates in Malta and capital gains exemptions in Luxembourg and Belgium.

- *A European asset register*. In order to tax assets and limit tax evasion, transparency of asset values and beneficial owners is essential. However, a substantial part of the assets of high net worth individuals is left unaccounted. For example, according to the EU Tax Observatory, offshore financial wealth held abroad represented, on average, 16.8% of EU countries' GDP in 2022 (USD 2.1 trillion). According to the Tax Justice Network, in 2021, EU countries lost EUR 37.7 billion to offshore tax evasion related to undeclared financial wealth.
- *Improved automatic exchange of information on offshore bank accounts* has reduced untaxed offshore wealth, but gaps still exist and most assets are not covered. In particular, real estate is not included in the existing automatic exchange of information, which has made it the preferred repository of wealth over financial assets and allows for greater tax evasion.
- *Implementing progressive domestic tax systems* and starting to tax the richest fairly.

4. Conclusions

In the paper, we presented several ways in which tax revenues from taxation of household (individuals) capital at the European level could increase, namely the introduction of taxes on wealth transfer (taxation of inheritance and gifts), rethinking capital gains taxation and strengthening cooperation at the European (and international) level in order to reduce tax evasion resulting from the transfer of income of individuals (wealth) to tax-friendly jurisdictions or tax non-compliance.

There are several arguments in favor of inheritance taxation, namely they can "intervene" in the problems of wealth concentration and inequality, they can make the tax system more efficient, they can bring additional revenue to the state budget, although tax revenues, in the states where they are in force, are modest, they can be administered relatively easily (depending on their "design"). Their implementation can be done, for example, by expanding the tax base or by reducing the level of tax-exempt thresholds and avoiding inefficient tax expenditures or increasing tax rates/progressivity. A disadvantage is that they are exposed to the risk of aggressive tax planning practices by high-income earners.

International tax cooperation, transparency, promoting tax simplification, strengthening tax compliance (including by combating tax avoidance) are also essential in increasing revenues, especially in the context of increasing individuals' wealth through income transfers to tax havens (offshore wealth), a key role being played by the automatic exchange of information on tax matters between different jurisdictions, and effective international coordination prevents taxpayers from exploiting loopholes between jurisdictions, maximizing results.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bastani, S, Waldenström, D., 2020, How Should Capital Be Taxed?, Journal of Economic Surveys 34(4), 812-846
2. Finér, L., Pankka, N, 2025, Tackling Tax Avoidance: Reforming capital income taxation in the EU. Foundation for European Progressive Studies
3. Hourani, D., Perret, S., 2025, Taxing capital gains – country experiences and challenges, OECD Taxation Working Papers, OECD Publishing, Paris
4. Iara, A., 2015, Wealth Distribution and Taxation in EU Members, European Commission's Directorate-General for Taxation and Customs Union Taxation Paper 60
5. *** European Commission, 2020, Taxation of Household Capital in EU Member States: Impact on Economic Efficiency, Revenue & Redistribution, Discussion paper130
6. *** European Commission, 2025, Annual Report on Taxation 2025, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Publications Office of the European Union, Luxembourg
7. *** European Commission, 2024, Tax Expenditures in the EU: Recent Trends & New Policy Challenges
8. ***EUTaxObservatory, Global Tax Evasion Report 2024, https://www.taxobservatory.eu/publication/global-tax-evasion-report-2024/
9. *** OECD, 2025, Taxing capital gains
10. *** OECD, 2021, Inheritance, Estate, and Gift Tax Design in OECD Countries, Paris: OECD
11. *** OECD, 2021, Inheritance Taxation in OECD Countries, OECD Tax Policy Studies, No. 28, OECD Publishing, Paris
12. *** OECD, 2025, Tax Policy Reforms 2025: OECD and Selected Partner Economies, OECD Publishing, Paris
13. *** Oxfam, 2024, Wealth of EU's five richest men soars almost 6 million euros every hour since 2020. Press release.
14. *** Oxfam, 2025, A European Agenda to Tax the Super-Rich
15. *** UBS Global Wealth Management, 2025, Global Wealth Report
16. *** https://atlas-offshore-world.org/dataset/offshore-financial

SOME PROPOSALS FOR FISCAL INSTRUMENTS REFORM TO COMBAT ENERGY POVERTY AT THE LEVEL OF ROMANIA

Alina Georgeta Ailincă
Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research

Abstract: *The energy crisis at EU27 level triggered by the War in Ukraine in spring 2022 demonstrates that there is still much to be done for sustainable energy independence. In this context, combating energy poverty is a valuable objective for EU bodies and for each individual nation state. Fiscal instruments to combat energy poverty at household level are mainly related to subsidies, reduced VAT on electricity and specific energy efficiency products, price caps, tax deductions, tax exemptions for vulnerable consumers, public financing for thermal rehabilitation, environmental taxes, taxation of excessive profits in key areas with implications for energy prices, etc. Against this broad background of instruments, the options for solving energy problems are extremely vast, but at the same time they face numerous access barriers. In this context, the article addresses the issue of energy poverty in Romania, through a study investigating the relevant literature on fiscal instruments to combat energy poverty, while also proposing a series of possible reforms or adjustments to policies and measures to reduce energy poverty in our country.*

Keywords: *energy poverty, instruments, public policies, support*
JEL: *H31, I32, I38*

1. Introduction

Energy poverty requires increasing awareness, although in the last three decades important steps have been taken in defining, conceptualizing, structuring beneficiaries, structuring policies and instruments, identifying particular aspects, flexibility and customization for each country. Although the problem is centred on households, energy poverty exists equally as well in public institutions and in the private environment and focusing on the problem of buildings and not only people can bring added relevance to specific policies and interventions to combat energy poverty. In addition to aspects of energy infrastructure, energy resources, residential infrastructure, income poverty plays an important role in energy poverty. This is particularly noticeable in the former communist countries, where concern for people and their well-being was constantly overlooked, and the transition from one type of economy to another, in the last 30 years, was often made at the expense of the average citizen and his well-being. For this reason, part of the problem of energy poverty often refers to the under heating of homes due to insufficient protection measures through subsidies, tariff caps, public thermal rehabilitation plans, etc.

2. Motivation and literature review

Energy poverty is approached in an extremely varied manner by the literature, starting from differences in definitions (DIRECTIVE 2009/72/EC, European Parliament and of the Council, 2009; Bouzarovski, 2014; Pye et al., 2015; Thomson, Snell and Liddell, 2016; Herrero, 2017, Matzinger, Dawid and Heitzmann, 2018; Bouzarovskiand Thomson, 2019; Castaño-Rosa et al., 2019 etc.) and up to different, more or less integrative, cross-sectoral measures to reduce the phenomenon (Coady, Grosh, and Hoddinott, 2004; Gaye, 2008; Boardman, 2010; González-Eguino, 2015; Banerjee et al., 2021; Grossmann et al., 2021, Bridgen and Robinson, 2023). For Romania, the subject of energy poverty (including energy infrastructure) and measures to

combat it is addressed in numerous works (Clodnitchi, and Busu, 2017; Dumitrescu, 2022; Fodor, 2022; Sinea, 2023 Robayo-Abril and others, 2024).

3. Methodology and data sources

The methodology aims to identify theoretically, comparatively, the best measures to combat energy poverty in Romania. The data sources are extremely varied, starting from sources such as OECD reports and studies, the World Bank, the European Commission, the European Parliament, regional studies and up to specific national sources such as ORSE studies. The analysis focuses on the period 2010-2024, but the focus is rather on recent years, where there is an intensification of profile analyses on the specific problems of energy poverty in Romania.

4. Results

In Romania, in 2021, approximately 25% of the population faced some form of energy poverty, and in 2022, 17.8% of the population experienced difficulties in paying utility bills, with households dedicating a share of less than, but close to, 10 percent of their expenses to paying for energy. In 2022, 15.2% of households faced difficulties in keeping their homes warm, among the highest proportions in the EU, exceeding the value recorded in 2020. Another challenge is cooling homes, with 31% of households having difficulties in keeping their homes cool during the summer. At the same time, a disproportion among the population regarding equity persists, with energy poverty predominantly affecting more vulnerable and low-income households (Robayo-Abril et al., 2024).

Addressing energy poverty is extremely important in Romania, especially through its impact on vulnerable consumers, requiring rapid and in-depth implementation of the measures described in the EU REPower package within the Romanian National Recovery and Resilience Plan (NRRP). Despite the analyses, there is limited evidence that allows for an integrated understanding of the energy poverty phenomenon in Romania, thus raising questions regarding the energy status of households in Romania, starting from energy accessibility, reliability and sustainability among households, structural and behavioural barriers that prevent the exit from energy poverty, the impact of energy prices on energy poverty, and measures and policies to reduce energy poverty on households and especially on vulnerable ones (Robayo-Abril et al., 2024).

Regarding connectivity and accessibility, in 2021, in Romania, although almost all households were connected to electricity, there are disparities in terms of natural gas, with rural areas recording lower coverage rates (Robayo-Abril et al. et al., 2024), and there is a need for high energy subsidies that do not take care of measures to increase energy accessibility among the population of Romania.

As we know, Romania faces a high rate of energy poverty, and this phenomenon occurs especially in rural areas (ORSE, 2024). At the same time, there is a substantial difference in the phenomenon between regions, the Northeast region presenting disproportionate levels of extreme energy poverty (30.80%), against the backdrop of low average incomes compared to the national average and underdevelopment of the community at the local level (ORSE, 2024). Thus, the problem is addressed through various national measures such as regulated tariffs, centralized measures and renovation programs, etc.

Regarding barriers, among the most important barriers to reducing energy poverty in Romania are financial barriers, especially regarding initial investment costs and accessibility of financing. According to Robayo-Abril et al. (2024), the perceived difficulty in bearing the costs of modernizing heating systems is high, with 80% of respondents expressing that they expect financial difficulties to affect the costs of modernization. These barriers are complemented by informational, technological and attitudinal barriers, limited awareness of support programs for

modernizations (and especially for sustainable heating/cooling equipment and practices), the inability to access online and quickly through technology programs to support rehabilitation of care (especially to perceive the needs of the elderly related to discomfort, to perceive the needs for assistance for modernizations), the complexity and safety of modern heating systems, as well as low trust in institutions, considering that there is still a high degree of favoritism in the allocation of funds (Robayo-Abril et al., 2024).

Regarding electricity prices, the war in Ukraine has increased the urgency at national and European level to effectively combat energy poverty manifested by the inability to bear price increases. According to Robayo-Abril et al. (2024), in the reference scenario of their study, a 40% increase in energy prices is expected to have a significant impact on energy poverty, thus, on average, energy poverty increases by 2.3 percentage points in the population. At the same time, it is noted, as confirmed by the literature, a disproportionate increase in negative impact compared to the entire population, especially among vulnerable groups (e.g. households consisting of single people, the elderly, people with disabilities, the unemployed, etc.). It is also worth noting that the energy price effect is felt between the two areas: rural-urban. According to the analyses, the rural area in Romania is more deeply affected than the urban area, highlighting disparities in energy accessibility between different regions of the countries and between environments, based on this criterion.

Therefore, in order to design effective strategies to combat energy poverty, policymakers must identify and analyze the heterogeneity of energy needs and resources at the household level in Romania, identifying the most important energy features of these subgroups, proposing, for increased effectiveness and good management of overall costs. For groups where the income problem rather enters the energy poverty equation, the solution could mainly target financial support (price caps, subsidies, tax deductions, reduced VAT, etc.) for paying energy bills. On the other hand, for groups where income poverty does not overlap with energy poverty, specific interventions are needed that are explicitly tailored to the challenges faced by energy-vulnerable households. Thus, as in the case of other EU27 countries, specific policy measures should aim, in addition to financial support, at ways to effectively implement energy-efficient renovations, especially for poorer households in rural and urban areas. Focusing on energy-inefficient housing, especially among poorer households and those living in rural areas, should be a priority for central and local authorities. The effect on bills of thermal insulation works in apartment blocks shows that they can reduce annual consumption per household by approx. 70%, and implicitly energy costs (ORSE, Petroșani Report, 2024).

In Romania, the legal framework is defined in particular by Law 226/2021 which introduces a new definition of energy poverty, highlighting the inability of vulnerable energy consumers to meet their "minimum energy" needs. According to Robayo-Abril et al. (2024), the National Strategy for Social Inclusion and Poverty Reduction focuses on thermal insulation programs and monthly assistance for heating expenses. The reintroduction of regulated prices has led to implicit energy subsidies. The National Long-Term Renovation Strategy (SNRTL) recognizes energy poverty, highlighting an improved legal framework and collaboration with local administrations. In addition, at the European level, support measures to combat energy poverty in Romania come through the National Energy and Climate Plan (part of the European Green Deal), the "Renovation Wave" initiative, the Social Climate Fund (SCF) and specific EU legislation to combat energy poverty, ensure energy efficiency and renovate buildings (Robayo-Abril et al., 2024).

In Romania, policy measures include untargeted energy price caps, income support initiatives and energy efficiency programs. Untargeted measures involve capping natural gas and electricity prices to protect consumers from steep increases, but their fairness and effectiveness are questionable given the fact that they affect the public budget but do not have

a precise target. During the winter of 2022/2023, price caps were introduced in response to the energy crisis, aiming to mitigate the impact of rising energy costs on households.

Income support measures are implemented through Romania's social protection system, assisting vulnerable families through heating subsidies for the cold season, which, although progressive, face challenges in reducing poverty due to the limited adequacy of benefits. The government has also introduced energy cards and vouchers for certain groups, such as pensioners and people with disabilities, to mitigate excessive heating costs. The public measures thus aim to mitigate the impact of rising energy costs on vulnerable households and contribute to long-term solutions to combat energy poverty in Romania through additional energy efficiency programmes (Robayo-Abril et al., 2024).

To increase energy efficiency, government measures are included in programs such as the Multiannual National Program for Improving the Energy Performance of Apartment Blocks and the Renovation Wave, which focus on increasing the energy efficiency of buildings, especially in marginalized areas. These initiatives provide financial support for building renovations and prioritize projects in urban or rural areas with populations at risk of poverty and social exclusion. The government's commitment to green projects, including energy efficiency, is evident in the PNRR allocations (Robayo-Abril et al., 2024).

In order to improve current measures, in addition to short-term financial assistance for vulnerable people, strategies and programs should be implemented that target a longer time horizon. Thus, public measures and policies to encourage the widespread adoption of energy-efficient technologies and housing improvements could significantly contribute to reducing energy poverty in the medium and long term, especially if viewed in an integrated manner. At the Romanian level, the energy transition must be successfully completed not only by middle and upper-income households, but also by poor households, therefore, in addition to interventions in energy pricing, measures are also needed to enable a universal transition to sustainable heating/cooling sources. Thus, in addition to traditional means of energy comfort, many of which are polluting and dangerous (coal, wood, etc.), government support measures to combat energy poverty should be directed towards electricity, and especially towards renewable and clean energy sources. Therefore, it is necessary to multiply support measures and thermal rehabilitation and modernization programs for energy efficiency at the level of Romania, with an emphasis on the most disadvantaged areas from the perspective of energy poverty. Increasing financial support, popularizing it in the mass media on a large scale, facilitating access to deep energy support programs (e.g. rehabilitation, including structural rehabilitation of buildings) especially for vulnerable categories, are just a few measures that must be taken into account in the coming period by political decision-makers. The holistic vision must not be missing, simultaneously encompassing several aspects of European policies. Thus, it must be borne in mind that environmental issues often overlap with energy issues, and for more vulnerable and/or multi-member households, an integrated approach is needed that targets not only the social and/or energy poverty issue, but also the environmental one.

Regarding specific instruments, the main recommendations for reform measures for Romania could target:

1. ***For subsidies:***

- Automatic or semi-automatic targeting (or mixed automatic and discretionary) based on good collection and centralization of social data and those regarding the real consumption of households. In this regard, better collaboration is needed between ANRE, energy suppliers and social support authorities, so that the provision of financial support is well directed to those who really need it.

- Specific triggering mechanisms depending on substantial price variations, coupled, of course, with strict conditions and limitations such as imposing time limits for assistance and ex-ante and ex-post evaluations in order to be able to measure the efficiency of each type of subsidy.
- Payments under subsidies offered to households should be conditioned on energy efficiency measures, so that not only short-term support is taken into account, but the overall picture, the need for simultaneous enrolment in a thorough rehabilitation program, subject to pre- and post-renovation energy evaluation and audit.

2. For VAT reductions for energy and energy-efficient products/services:

- The granting of discounts should be made only under strict eligibility conditions, only on the basis of certified, energy-efficient products/services, thus avoiding the dilution of the financial effect and/or the strengthening of the regressive nature.
- For low-income households, well-targeted and temporary discounts. For example, the VAT exemption or reduction should be in the form of tax vouchers used for installation, in appliances such as: heat pumps, ecological insulation, high-performance windows, etc.

3. For tax reductions or exemptions for vulnerable consumers:

- Reducing administrative barriers by automatically registering potential beneficiaries (e.g. pensioners, unemployed, disabled people, etc.) in the databases of public social assistance authorities.
- Automatic tax deductions for those eligible for up-to-date bills and standardized social tariffs, this measure requires good informational collaboration between ANRE, energy suppliers and social assistance.
- Better legislative protection against abusive disconnections, taking into account the periodic social assessment of vulnerable households (ORSE, 2024).

4. For tax deductions for energy efficiency:

- Supplementing the measure with grants and subsidies for down payment, for low-income households, only then, support through well-targeted deductions.
- Substantial percentage tax credit (30-70%) for renovations, subject to pre- and post-renovation audits and certification after renovation.
- For budgetary efficiency, eligibility must take into account the cost-effectiveness of the works. In this regard, in addition to ex-ante and ex-post assessments, the works must be carried out only by certified companies; the materials must be of the best quality and must simultaneously meet the energy, social and environmental requirements of the household. The measure can combat budgetary waste in the long term by stopping the granting of subsidies, tax reductions, VAT reductions, etc. against the background of a good thermal rehabilitation of the household's home.

5. For public funds for thermal rehabilitation:

- The allocation of these funds should be based on specific energy poverty indicators that better identify the gap between rural and urban areas, with the majority of funds being directed especially to areas where selected social indicators exceed the alert threshold.
- The establishment of One Stop Shops at local or county level that would allow the applicant to receive a complete package of consultancy and management solutions for energy poverty diagnosis, from design, rehabilitation, to certification and guarantee.

- Mixed solutions or schemes appropriate to beneficiaries by providing flexible proportions of grants and low-interest loans for various categories of beneficiaries (e.g. low-income households, middle-income households, high-income households).

6. For environmental taxes and social compensations:

- Given that the instrument itself may be controversial in terms of its target, effectiveness and effects, these revenues should first of all have a high degree of transparency and public monitoring.
- In order to avoid the regressive effect, part of these taxes should enter into an automatic social compensation mechanism for low-income households affected by energy poverty, including for thermal rehabilitation projects for them. In this situation, the most disadvantaged area at regional level (e.g. the North-East region) must also be taken into account, and therefore an inter-regional mechanism for distributing the revenues from these taxes.

7. For taxation of excess profits:

- Still uncertain in the budget of the mixed effect, but also in the social plan, it is necessary to clearly define and frame the time and sectoral implementation. For example, only on companies in the energy sector, only during periods of crisis, with extremely high prices for fuels and electricity, and with a well-defined and transparent tax formula.
- A certain share must be directed clearly and transparently for measures to combat energy poverty, so that the dissolution of the tax fund in the general public budget does not occur.
- To combat tax arbitrage, clear measures must be taken to prevent the transfer of company profits to other areas or regions where the tax is not implemented. Therefore, the measure should be taken into account especially when there is a common, solid and harmonized legislative fund regarding this tax at the EU27 level.

Thus, synthetically, to combat energy poverty, the Romanian authorities must aim for a policy approach with multiple instruments, with good targeting (so as not to generate budgetary waste), with an automatic centralization of information (on energy consumption, but also on social vulnerabilities), with a clear policy of transparency of information for the general public, with regard to monitoring, accelerating and accelerating the program of policies and measures in the regions most affected by energy poverty.

5. Conclusions

For Romania, public measures to combat energy poverty, for the creation of the current fiscal instrument, must consider:

- A multifaceted, multisectoral, multiregional, multilevel, multiactor approach starting from the complex nature of energy poverty. Thus, in addition to a regional approach (e.g. national-EU, interregional, central-local), an approach to energy poverty through effective measures must consider an almost perfect legislative harmonization between housing infrastructure, energy, transport and social sectors. Also, in order to have an inclusive and socially equitable approach, programs, projects and measures to combat energy poverty must involve as many stakeholders as possible, including marginalized or secondary groups in terms of potential beneficiaries, so that they are formulated clearly and correctly from the very beginning. Thus, possible shortcomings related to an ineffective targeting of the measures can be avoided.
- Time horizon (short-long term). In the short term, measures to protect vulnerable individuals and groups are crucial, in the medium term, programmes to

upgrade/improve household appliances should be targeted to increase the comfort of homes in terms of heating, cooling, cooking, lighting, etc. thermal rehabilitation, seismic rehabilitation should also be carried out.

- Specific targeting of vulnerable groups, based on the analysis of energy expenditure patterns, depending on the income of the population. In order to truly leave no one behind, the identification of vulnerable groups is essential for the formulation of energy and socio-economic measures and policies for a just ecological transition. In particular, regional and environmental disparities must be taken into account: rural-urban, with a focus on areas of deep energy poverty.
- Ensuring fiscal sustainability, fiscal targeting, targeting and viability. This requirement comes from the need to correctly calculate the budgetary effort, balancing the costs with the benefits, across different areas, environments and time horizons. If the budgetary effort is not fully justified and/or if it is scattered at a general level rather than well-targeted, if the effectiveness of the social protection measures is reduced or non-existent, when it should be reconsidered, calibrated, reformulated and redesigned, and ultimately even eliminated.
- Careful monitoring of beneficiaries, based on specific modalities, indicators or parameters, preferably through a mixed procedure: automatic and discretionary. Tax benefits, deductions, credits, subsidies, etc.

BIBLIOGRAPHY:

1. Banerjee, Rajabrata, Vinod Mishra, and Admasu Asfaw Maruta (2021). "Energy Poverty, Health and Education Outcomes: Evidence from the Developing World." Energy Economics 101: 105447.ISSN 0140-9883, https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105447.
2. Boardman, B. (2010). Fixing fuel poverty: Challenges and solutions. Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9781849774482
3. Bouzarovski, S. (2014). "Energy Poverty in the European Union: Landscapes of Vulnerability." WIREs Energy and Environment 3: 276–89. doi: 10.1002/wene.89.
4. Bouzarovski, S. and Thomson, H. (2019). Addressing Energy Poverty in the European Union: State of Play and Action. https://energy-poverty.ec.europa.eu/system/files/2024-05/paneureport2018_updated2019.pdf
5. Bridgen, P., and Robinson, C. (2023). "A Decade of Fuel Poverty in England: A Spatio-temporal Analysis of Needsbased Targeting of Domestic Energy Efficiency Obligations." Energy Research & Social Science 101: 103139, https://doi.org/10.1016/j.erss.2023.103139.
6. Castaño-Rosa, R., Solís-Guzmán, J., Rubio-Bellido, C., Marrero, M. (2019). Towards a multiple-indicator approach to energy poverty in the European Union: A review, Energy and Buildings, Volume 193, Pages 36-48, ISSN 0378-7788, https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2019.03.039.
7. Clodnitchi, R., and Busu, C. (2017). "Energy Poverty in Romania—Drivers, Effects and Possible Measures to Reduce its Effects and Number of People Affected." Proceedings of the International Conference on Business Excellence 11(1): 138–45. https://reference-global.com/2/v2/download/pdf/10.1515/picbe-2017-0015
8. Coady, D., Grosh, M., and Hoddinott, J. (2004). Targeting of Transfers in Developing Countries. World Bank, Washington, https://documents1.worldbank.org/curated/en/464231468779449856/pdf/302300PAPER0Targeting0of0transfers.pdf
9. Dumitrescu, R. (2022). Romania Committed 2,6% of GDP to Fighting Energy Crisis. Romania Insider, August 16, 2022. https://www.romania-insider.com/romania-measures-against-energy-price-increase.
10. Fodor, S. (2022). Survey: Romanians Worry about Inflation, Energy Crisis. Romania Insider, August 30, 2022. https://www.romania-insider.com/survey-inflation-energy-crisis-ro-aug-2022.
11. Gaye, A. (2008). Access to Energy and Human Development. Human Development Report 2007/2008. United Nations Development Program Human Development Report Office Occasional Paper. United Nations. https://rrojasdatabank.info/gaye_amie.pdf
12. González-Eguino, M. (2015). "Energy Poverty: An Overview." Renewable and Sustainable Energy Reviews 47: 377–85. https://doi.org/10.1016/j.rser.2015.03.013.
13. Herrero, S. T. (2017). Energy poverty indicators: A critical review of methods, Indoor Built Environment 26(7): 1018–1031, 2017, doi: 10.1177/1420326X17718054
14. Matzinger, S., Dawid, E. and Heitzmann, K. (2018). "Studie zur Eruierung einer Definition von Energiearmut in Österreich aus Sicht der Sozialwirtschaftlichen und Energie - wirtschaftlichen Praxis [Study to determine a definition of energy poverty in Austria from the perspective of social and energy economy],".https://www.wu.ac.at/en/ineq/research/researchprojects/archive/definitions-of-energy-poverty-in-austria

15. Pye, S., Dobbins, S., Baffert, C., Brajković, J., Grgurev, I., Miglio, D. R., and Deane, P. (2015). Energy poverty and vulnerable consumers in the energy sector across the EU: analysis of policies and measures. https://www.researchgate.net/publication/282358589_Energy_poverty_and_vulnerable_consumers_in_the_energy_sector_across_the_EU_analysis_of_policies_and_measures/citations
16. ORSE (2024). Raport anual 2024. Online: https://saracie-energetica.ro/wp-content/uploads/2025/05/Raport-ORSE-2024.pdf .
17. ORSE (Raport Petroșani) (2024). https://bankwatch.ro/wp-content/uploads/2024/12/Petrosani.pdf
18. Robayo-Abril, M., Karver, J., Rude, B. Tomio A., Silvestri, A., Cadena K. (2024). Romania Energy Poverty Assessment - Understanding and Addressing Energy Poverty in Romania: Exploring the Roles of Structural and Behavioral Constraints, World Bank Group, online: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099090924104039235/pdf/P179890-886cabbe-9aef-4af5-89e8-9f13e2a50387.pdf?utm_source=chatgpt.com
19. Sinea, A. (2023). Perspectives of Energy Poverty in view of ESCF, https://www.energynomics.ro/wp-content/uploads/2023/11/S2-02-Anca-Sinea.pdf
20. Thomson, H., Snell, C. and Liddell, C. (2016). Fuel poverty in the European Union: a concept in need of definition? People, Place and Policy, 10: 5-24.
21. ***DIRECTIVE 2009/72/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:en:PDF
22. Grossmann, K., G. Jiglau, U. Dubois, A. Sinea, F. Martín-Consuegra, M. Dereniowska, R. Franke, R. Guyet, A. Horta, F. Katman, L. Papamikrouli, R. Castaño-Rosa, L. Sandmann, A. Stojilovska, and A. Varo. (2021). The Critical Role of Trust in Experiencing and Coping with Energy Poverty: Evidence from across Europe. Energy Research & Social Science, 76, 102064. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2214629621001572?casa_token=2ztikIYTdggAAAAA:YjADsKo_WTpJ8dJDKtoNcek2OWZcd1vOwUsfde2iOK-6MayPWs2t62k1e6C5yTsFFI3fKpVgY66U
23. ***Energy poverty remains a major issue in Romania, North-East Region the most affected (expert report) - AGERPRES
24. *** European rural areas face higher levels of energy poverty - The Joint Research Centre: EU Science Hub

ETHNOLOGICAL CONFLUENCES IN THE TRADITIONAL CULTURE OF ARGES – RURAL MEANING AND RELIGIOUS SYNCRETISM

Ion Tița-Nicolescu
Scientific Researcher, Golești Museum of Viticulture and Pomology

Abstract: *Romanian customs and beliefs, rooted in polytheism, have arrived to our days "grafted" onto the dogma of the Church of Jesus Christ and less through collective memory, as one might think at first glance. The attitude towards the supernatural of non-Christian religions such as, for example, the cult of Jupiter, Mithra or the Jewish religion, included a set of very varied experiences, which will constitute the foundations of the beliefs that will attract new followers to the Christian message. We consider, in this context, that it was not the old, pre-Christian customs that influenced Christianity, but the Christian ones that shaped the pagan ones according to the dogma established by the Holy Scripture and the Holy Tradition. On the other hand, it is known that, over time, Christianity will take over many of the telluric and astral symbols of the old cults and with them their primary meanings that they included in a doctrinal corpus, thus making Christianity "digestible" for the pagan world. It is hard to believe, but especially to demonstrate that the collective memory has perpetuated, orally, certain customs and beliefs for 10-15 generations. The only credible version of the maintenance of ancient customs in the rural world, and not only, is the fact that they penetrated the centuries together with Christianity. Arges and Muscel preserve customs that can elucidate many aspects regarding the life of the old rural communities, which also open up new opportunities for ethnological research.*

Keywords: *Christianity, customs, crafts, religious syncretism, popular tradition*

Creștinismul este religia care a influențat de o manieră categorică ornamentica populară, influență care s-a extins atât asupra arhitecturii și costumelor tradiționale cât și la nivel de cutume și datini. Obiceiurile și credințele românești, cu rădăcini în precreștinism, au sosit până în zilele noastre „altoite” pe dogma creștină și mai puțin prin memorie colectivă, așa cum s-ar putea crede la prima vedere. Pentru a înțelege acest paradox[1] se impune o întoarcere la *Vestea ce Bună* pe care Iisus Hristos o transmitea cu preponderență către „oile pierdute ale lui Israel”, dar și „neamurilor”, adică popoarelor a căror tradiție religioasă se fundamenta pe prezența mai multor zei. Era un nou mod de a comunica, unul simplu care putea fi perfect înțeles atât de monoteismul evreu cât și de politeismul păgân, de sorginte greacă. Cert este că nu neapărat înțelegerea mesajului este aspectul important în acest context, ci felul în care credințe antitetice (monoteism și politeism) se simt atrase în mod vizibil de acesta și chiar aderă la el. Atitudinea față de supranatural a religiilor necreștine, așa cum erau, de pildă, cultul lui Jupiter, Mithra sau religia iudaică cuprindea un set de trăiri foarte variate, lucru ce va constitui fundamentele convingerilor care îi va atrage pe noii adepți spre mesajul creștin. În lumea iudaică *Vestea cea Bună* sau mesajul Mântuitorului – „într-un Botez spre iertarea păcatelor” – se poticnește de faptul că Iisus, nu doar că se consideră Mesia, ci Dumnezeu Însuși, una din peroanele sacre ale Ființei Dumnezeiești. Atitudinea este complet blasfematorie pentru un evreu care considera că Iahve (IHWH) este transcendent, unic și infinit, imposibil să se amestece cu creaturile de rând, adică ipostasul divin nu avea cum să se materializeze. Iisus Hristos este Dumnezeu întrupat prin nașterea divină a Fecioarei, iar această afirmație avea să-I atragă crucificarea. În lumea

[1] Robert Knapp, *Zorii creştinismului. Oameni şi zei în vremea miracolelor şi a magiei,* traducere din engleză de Sergiu-Adrian Adam, Editura Humanitas, București, 2024, p. 177.

politeistă ideea de divinitate coborâtă printre oameni nu era un concept nou, fiind binecunoscute „aventurile” zeilor olimpieni în lumea oamenilor, lucru ce a dus la apariția semizeilor, monștrilor (Minotaur), uriașilor, ciclopilor etc. Zeul putea comunica cu ei, avea emoții, se îndrăgostea și se înfuria la fel ca muritorii, pe scurt funcționa după aceleași principii ca un om oarecare. Mai mult decât atât, avea o formă antropomorfă cu unele „adende”, sau nu, specifice unei ființe supranaturale – aripi, coarne, gheare, copite etc. Acest concept de multiple zeități (politeism) nici nu putea fi conceput de lumea iudaică, acolo unde Dumnezeu este unicul stăpân al universului și care nu accepta nici un fel de „concurență”.

Revenind la spațiul precreștin și la formele sale de credință remarcăm faptul că zeitățile sunt în mare parte asemănătoare omului prin faptul că gândesc ca el sau cel puțin au mod de abordare asemănător a naturii înconjurătoare. Să nu uităm că Dumnezeu, așa cum ne spune veterotestamentara „Carte a lui Isaia”, îi transmite profetului în cauză că gândurile Lui (ale lui Iahve) nu sunt ca gândurile oamenilor, iar căile Lui, nu sunt și căile oamenilor (*Isaia,* 55, 8). De aici extragem un lucru esențial. Dumnezeu spune explicit că este diferit de oameni prin faptul că gândurile și căile Lui nu sunt ca ale lor, dar modul de abordare este unul analog ființelor muritoare.

Lucrurile erau foarte simple pentru agricultorul de acum mai mult de două milenii. Se ruga pentru ploaie la o zeitate foarte asemănătoare lui, de multe ori capricioasă, și se aștepta ca aceasta, în urma unor sacrificii sau ritualuri făcute corect să-i dea ceea ce-i cere. Dacă nu primea, atunci exista temerea că ritualurile nu fuseseră făcute întocmai, iar zeul îl pedepsea. Lucrurile merg mai departe dacă totuși nu ploua. Lipsa ploilor înseamnă foamete, iar acesta duce implacabil spre moarte. Ce este de făcut în acest sens, dacă zeul sau zeitățile nu sunt îmbunate? Răspunsul este simplu: sacrificiul sau sacrificarea divinității pentru a permite noii zeități, mai eficiente și mai bune cu oamenii, să renască[2]. Recunoaștem în acest gen de abordare multe din obiceiurile creștine sau mai bine spus încreștinate ale satului românesc. Cea mai cunoscută sărbătoare de sacrificiu prin ardere a zeități adorate este în fostul județ Muscel, astăzi Argeș „Focul lui Sâmedru”, ceremonial ținut în data de 26 octombrie cu ocazia Sfântului Mare Mucenic Dimitrie[3].

Dacă ne uităm la prezența lui Iisus în lume o să remarcăm faptul că mesajul Său este bine primit în primul rând de păturile sociale defavorizate. El, Iisus Hristos, este asemenea lor, a oamenilor simpli și săraci, promovează valori morale și mai mult decât atât, dacă parcurgem Sfintele Evanghelii, observăm faptul că modul Lui de a se comporta este unul tipic omenesc. Mai exact, El se supără, admonestează, ceartă, se înfurie (vezi prezența la Templu din Ierusalim), adică are un comportament firesc de muritor și nu unul divin. Divinitatea lui se manifestă prin alte planuri, așa cum sunt vindecările miraculoase, înmulțirea pâinilor și peștilor, transformarea apei în vin etc., dar apropierea sa de oameni se face în primul rând prin comportamentul părintesc, uman, plin de dragoste și înțelegere.

Enipostazierea Sa[4] este, considerăm noi, un aspect dogmatic creștin oarecum înțeles și acceptat de lumea politeistă din secolul al VI-lea în Imperiul Roman de Răsărit. Acest aspect al problemei – cunoașterea lui Iisus în manieră omenească – este accesibilă lumii păgâne în care simbioza om și zeu avea o anumită legitimitate și credibilitate în ochii lor. Mai mult decât atât primii *vorbitori* creștini, evrei bineînțeles, vor fi fost influențați de lumea greacă elenistică și vor adopta un model de predicator itinerant cunoscut în lumea greacă drept „om sfânt”, pătruns de puterea divinității și care putea nu doar comunica cu aceasta, ci și să facă minuni[5]. Modul

[2] Victor Kembach, *Mituri esențiale,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 51.
[3] Ion Ghinoiu, *Obiceiurile populare de peste an. Dicționar,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 74.
[4] Doctrina creștină a întrupări lui Iisus Hristos Dumnezeu, persoană sacră a Ființei Dumnezeiești. Această învățătură fost promovată pentru prima dată de Leonțiu de Bizanț în secolul al VI-lea.
[5] Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creştine vechi greceşti şi latine,* tom I, *De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare,* Editura Polirom, București, 2013, p. 26.

respectiv de percepere a lui Iisus Hristos s-a fundamentat pe un „model" corespunzător epocii elenistice, pe o tradiție a miracolelor și a cuvintelor înțelepte. Apostolul Pavel va fi cel care va desprinde noua religie de matricea sa iudaică și de filozofie (cam mod de viață) și îl va propovădui pe *Cel Răstignit,* Hristos, adevăratul Dumnezeu, sensibil la lucrările Duhului[6]. Toate aceste aspecte, legate de evoluția creștinismului în primele decade de la Înălțare și chiar din primele secole, erau important de menționat în înțelegerea ideii de sincretism religios primar și a modului în care mesajul Mântuitorului Iisus Hristos a fost primit de lumea păgână. Mesajul bine primit s-a contopit cu vechile credințe politeiste. Ceea ce este important de menționat este faptul că nu obiceiurile vechi, precreștine, au influențat creștinismul, ci cele creștine le-au modelat pe cele păgâne în funcție de dogma stabilită prin Sfânta Scriptură și de Sfânta Tradiție. Este un lucru foarte greu de crezut, dar, mai ales, de demonstrat că memoria colectivă a perpetuat, pe cale orală, anumite datini și credințe timp de 10-15 generații. Singura variantă credibilă a menținerii cutumelor străvechi în lumea rurală, și nu numai, este aceea că acestea au penetrat veacurile „lipite" de dogma creștină. Unul dintre exemplele concludente, în satul românesc, este expresia „sfântul soare" adresat astrului zilei sau „sfânta lună" pentru cel al nopții. Evident că nu există o canonizare a soarelui sau a lunii, dar lumea le percepe sfinte datorită milei lui Dumnezeu care le-a pus acolo pentru binele oamenilor. Pe troițele românești sau chiar în iconografia creștină, deopotrivă ortodoxă și catolică, de-a dreapta și de-a stânga Mântuitorului răstignit, apar pe brațele crucii un soare și o lună, în unele cazuri (troițe) cu față umană (ochi, gură)[7]. Înțelesul canonic al acestor prezențe este faptul că toată zidirea lui Dumnezeu a fost martora Răstignirii. Oamenii însă le-au dat un înțeles apotropaic și mitic integrându-le în poveștile lor populare.

Acest gen de exemplu arată modul în care elementele precreștine, unele chiar animiste reușesc să se integreze în spectrul ortodoxiei rurale și să fie acceptate tacit de riguroasa dogmă creștină[8]. Obiceiurile românești elocvente, integrate în creștinism, în spațiul geografic al județului Argeș, sunt și cele din preajma Sfântului Mare Mucenic Dimitri[9]e, cunoscutul „Foc al lui Sâmedru (Sumedru)" din data de 26 octombrie[10]. Un obicei care s-a perpetuat doar în localitățile care în trecut au aparținut de județul Muscel și nu și în cele din Argeș chiar dacă diferența dintre sate nu era una foarte mare:

„*Focul lui Sumedru* este o festivitate populară cu un puternic caracter funerar. Originile acestei tradiţii sunt păgâne şi se regăsesc în sărbătorirea solemnă a morţii şi a renaşterii, prin ardere. În zilele noastre, tuturor acestor elemente din sfera precreştină a românilor le sunt adăugate cele tipice Bisericii Ortodoxe, prin citirea Acatistului „Sfântului Dimitrie" şi atribuirea numelui mucenicului, zeităţii sacrificate. *Focul lui Sumedru* este genul de celebrare funerară a morţii zeului care şi-a sfârşit viaţa, odată cu venirea iernii, aceasta făcându-se prin tăierea unui copac, după care urmează reînvierea, prin ardere. Focul are rolul de a purifica şi regenera, iar tăciunii şi cenuşa, precum şi alte rămăşiţe ale rugului funerar sunt adunate de oamenii satului, pentru a le răspândi prin grădini şi livezi, cu scopul de a le fertiliza. La fel de de interesant este că *Focul lui Sumedru* este o celebrare specifică judeţului Muşcel. Astăzi, în judeţul Argeş, acest eveniment este întâlnit doar în satele care, în trecut, aparţineau de judeţul Muşcel şi, nu în cele ce aparţineau Argeşului, chiar dacă distanţa între localităţi este de numai câţiva kilometri"[11].

---

[6] *Ibidem.*

[7] Elena Iagăr, *Troița în spațiul comunitar. Artefact ritual, decorativ.* Editura Pro Universitaria, București, 2023, pp. 167-168

[8] Ion Tița-Nicolescu, *Tradiții populare și dogmă creștină, Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc. Lunile mai și iunie,* Editura Etnologică, București, 2024, pp. 166-170.

[9] Ion Tița-Nicolescu, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor,* Editura Lumen, Iași, 2023, p. 160.

[10] Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, pp. 74-75.

[11] Ion Tița-Nicolescu, Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor, Editura Lumen, Iași, p. 160.

În acest caz remarcăm genul de sincretism religios care a dus la formarea acelei religii folclorice românești, adică o formă de creștinism rural adaptată nevoilor de înțelegere a omul simplu. Suprapunerea religioasă se găsește și în felul de construcție a caselor țărănești, dar și a obiectelor casnice de care omul se folosea în viața de zi cu zi. Valoarea apotropaică a acestora era una evidentă. Dacă ne referim la obiectele de imediată folosință, așa cum sunt lingurile, remarcăm o bogată ornamentică cu înțeles sacru. În acest exemplu ne referim, în mod explicit, la lingurile de lemn aflate în patrimoniul instituțiilor de cultură. Un meșter popular de excepție din județul Argeș, Ion Rodoș din localitatea Nucșoara, încă „scobește" linguri păstrând în ornamentica acestora elemente apotropaice, așa cum erau cunoscute până spre sfârșitul secolului al XX-lea în satul său natal, dar și povești populare[12]. Trebuie menționat că zona etnografică în cauză este asimilată cu valea râului Vâlsan, zonă de nord a Argeșului, fost Muscel, unde s-au așezat numeroși „ungureni" veniți din Mărginimea Sibiului și care au adus cu ei numeroase tradiții și obiceiuri. Mai mult decât atât ornamentica populară devine sinonimă, la un moment dat, prin meșterii săi cu ideea de divinitate, dar și de aspirație a sufletului către împărăția lui Dumnezeu. Opera meșterului amintit prinde viață și deschidere către cititori, mai ales pentru iubitorii de artă tradițională, printr-un album de excepție în care aproape fiecărei piese, prin decorurile și formele sale geometrice, i se explică în mod pertinent și științific interpretarea teologică și populară[13]. Titlul lucrării este „Alegorii" tocmai a sublinia faptul că înțelegerea Divinului se poate face prin aspecte alegorice, așa cum, de altfel, făcea Școala Teologică din Alexandria, din primele secole creștine[14].

Un alt exemplu în acest sens este meșterul popular Dan Gherasimescu, din localitatea Valea Danului, cunoscut peste hotare, prin creația sa, drept „Omul pasăre"[15]. Operele sale au fost „strânse", sub formă de fotografii, într-o lucrare de referință numită „Mărturisiri". Numele cărții-album se referă la faptul că fiecare sculptură a sa, care păstrează trăsăturile spirituale a satului în care s-a născut, reprezintă o adevărată mărturisire de credință. Pentru a elucida (re)numele de mai sus trebuie menționat că meșterul Dan Gherasimescu este unul dintre oamenii care au dat formă credințelor locale referitoare la urcarea sufletului spre cer, mai exact metamorfozarea acestuia, după moartea trupului, într-o pasăre. În tradiția românească „pasărea sufletului" se găsește în vârful stâlpilor funerari din cimitire și sugerează speranța omului că sufletul celui decedat va ajunge în Rai.

Există de asemenea cimitire în județul Argeș în care la căpătuitul morților oamenii preferă să pună, pe lângă crucea omniprezentă, un stâlp funerar. Vorbim în speță de cimitirul mănăstirii Glavacioc, localitatea cu același nume, din județul Argeș. Păsările, omniprezente în ornamentica populară – cocoși, păuni, vulturi – îmbină de o manieră fascinantă tradițiile românești și hermeneutica creștină promovată de Sfânta Tradiției a Bisericii[16]. Păsările sunt simbolul sufletului martirilor în legendele creștine[17] și, implicit, ale drepților, divinităților benefice și inocenților în tradițiile populare[18]. Evident, fără a intra în detalii, afirmăm că în

[12] Elena Iagăr, Ion Tița-Nicolescu, *Ion Rodoș, Alegorii,* Editura Pro Universitaria, București, 2021, pp. 44-45.
[13] Elena Iagăr, Ion Tița-Nicolescu, Dan Gherasimescu, *Alegorii,* Editura Pro Universitaria, cu prefață de prof. univ. dr. habil, Gabriela Nedelcu-Păsărin, București, 2021, p. 6
[14] Școala teologică din Alexandria (Egipt) își fundamenta învățătura despre divinitatea lui Iisus Hristos pe filozofia lui Platon. O a doua școală cu autoritate bisericească era în Antiohia (Turcia de astăzi). Învățăturilele sale inspirate din Aristotel erau mai raționale și mai critice și puneau accentul pe umanitatea Mântuitorului, respingând alegoriile exagerate. Cele două școli se vor „ciocni" în Sinodul al III-lea de la Efes din anul 431.
[15] Elena Iagăr, Ion Tița-Nicolescu, *Dan Gherasimescu. Mărturisiri,* Editura Pro Universitaria, cu prefață de prof. univ. dr. habil, Gabriela Nedelcu-Păsărin, București, 2021, p. 6.
[16] Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină. Dicționar,* Editura Învierea, Timișoara, 2005, p. 279.
[17] *Ibidem.*
[18] Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român,* vol. 2, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008, pp. 413-414.

tradiția populară sacrul era ambivalent[19], aspect întâlnit frecvent în povestirile populare și alte feluri de narațiuni. Pentru a argumenta ambivalența sacrului facem trimitere la poveștile populare în care diavolul „Aghiuță", nu este chiar atât de rău, dimpotrivă, prin „mintea sa puțină" îl ajută pe erou să-și descopere trăsături și calități excepționale.

Ceea este cu adevărat concludent în opera meșterului Dan Gheraimescu este faptul că prin opera sa păstrează vie trăirile vechilor comunități argeșene din Valea Danului. Localitatea în cauză fiind una de confluență etnografică între bogata în tradiții și obiceiuri a subzonei etnografice argeșene văii râului Topolog, puternic influențată de zonele etnografice ale Oltului, în speță cea a Vâlcei, și cea argeșeană care purta amprenta voievodală a reședinței domnești de la Curtea de Argeș.

Așa cum menționam în rândurile de mai sus sincretismul religios, prezent în primele secole creștine, se manifestă în același fel și în satele românești din secolul al XXI-lea, încă atașate de vechile credințe, pe care el, țăranul român, le asociază acum cu creștinismul. Prin meșterii populari Ion Rodoș și Dan Gherasimescu arheologia antropologică se deschide către noi porți de cercetare etnologică și etnografică. Ornamentica populară și obiceiurile mai vechi decât creștinismul sunt atât de strâns legate de hermeneutica creștină încât în zonele de confluență este greu de spus care pe care a influențat. Să luăm de pildă, obiceiul din localitatea Glavacioc, Argeș, unde, în vinerea Prohodului Domnului, credincioșii (de obicei femei) participă, în biserică, ținând în brațe câte un cocoș alb pe care, la sfârșitul serviciului religios, îl vor da de pomană preotului. Prezența păsărilor în naos, loc considerat sacru, nu are cum să țină de Sfânta Tradiție a Bisericii, de vreo teologumenă sau de vreo părere teologică, ci este rezultatul unor străvechi obiceiuri care s-au perpetuat cu acceptul preoților locali. Considerăm, în urma cercetărilor de teren, că nu teama i-a făcut pe preoții de acum mai mult de un secol să-i lase pe creștini cu păsările în biserică, ci convingerea acestora că obiceiul este unul care are legătură cu credința în Iisus Hristos. „Teama" este un concept prezent doar în zilele noastre în care serviciul religios, anumite rigori tipice devin mai laxe tocmai pentru ca enoriașii să nu se îndepărteze de Biserică. Mai mult decât atât, fiecare din cei prezenți în biserică este „conectat" la crucea din mijlocul naosului, scoasă din Altar cu ocazia Prohodului, cu o lumânare care, în unele situații, poate atinge mai mult de trei metri. Avem așadar femeile care țin în brațe un cocoș alb și în mână o lumânare aprinsă, a cărei extremitate opusă ajunge până la crucea din naos. În tradiția creștină cocoșul reprezintă vegherea și penitența[20] pentru motivul binecunoscut al căinței lui Petru după ce s-a lepădat de Mântuitorul (*Matei,* 69-75). În credințele populare cocoșul este un simbol solar de mare forță apotropaică pentru că atunci când se auzea primul cântat al cocoșului, demonii nopții nu mai aveau nicio putere[21].

Cazul prezentat mai sus este unul tipic în care zonele de confluență creștină și precreștină a cutumelor ar trebui să ne dea multe răspunsuri privind evoluția, comunităților rurale din sudul Argeșului. Acesta este tocmai genul de sincretism religios, de care am amintit și la „Focul lui Sâmedru" în care satele românești, neștiutoare de carte până spre jumătatea secolului al XX-lea, au reușit să-și însușească creștinismul și, implicit, spiritul liturgic la nivelul lor de înțelegere. De asemenea, costumul popular muscelean și argeșean cuprinde în piesele sale, prin ornamentație și decorații, profunde înțelesuri teologice creștine și tradiționale dintr-un timp în care omul se raporta aproape exclusiv la natură și la divinitate[22].

---

[19] Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, ediția a III-a, traducere de Mariana Noica, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 27-28.
[20] Victor Aga, *Op. cit.* p. 91.
[21] Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale,* Editura Învierea, Timișoara, 2007, p. 133.
[22] Ion Tița-Nicolescu, *Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap*, în „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv", coordonatori Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024.

Pentru a pătrunderea acestui gen de sincretism între creștinism și vechile obiceiuri de tip politeist, este necesară, pe lângă o metodologie de cercetare adecvată, cunoașterea cât mai corectă a comunității, a trăirilor sale, a contextului religios în care a evoluat, pe scurt definirea aspectelor care au particularizat-o de-a lungul veacurilor. Pe de altă parte sunt obiceiuri argeșene, așa cum este „Călușul" care necesită acțiuni concrete de revitalizare[23]. Acțiuni similare, de conservare a obiceiurilor și meșteșugurilor tradiționale se produc și în alte părți ale României acolo unde cercetători dăruiți organizează evenimente științifice pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial și material[24]. Comunitatea în sine, cu toată suita de obiceiuri și tradiții, nu poate fi înțeleasă cu adevărat dacă nu este privită și din unghiul ocupațiilor pe care membri acesteia le practicau. Într-un fel era gândit un sat de păstori și altfel unul de agricultori. Este cunoscut faptul că tipologia satului românesc, planul, gruparea gospodăriilor, direcția clădirilor, distanța dintre uliță și case[25], etc. erau gândite atât din punct de vedere al reliefului, dar, foarte important, în funcție de ocupația principală pe care comunitatea o avea.

[23] Elena Iagăr, *Revitalizarea Călușului în satele Pădureți și Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Călușului în circuitul cultural universal. Contribuția Asociației Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară,* în Gabriela Păsărin, Ion Tița Nicolescu (coordonatori), „Sănătatea minții trupului și sufletului – Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor populare", Editura Pro Universitaria, București, 2025, pp. 404-419.

[24]Cristian Mușa, *Prelucrarea lemnului,* în: Ioana-Ruxandra Fruntelată, Cristian Mușa (coordonatori), „Starchiojd. Moștenire culturală (Partea întâi) Locuire, ocupații, meșteșuguri", Editura Libertas, Ploiești, 2014, p. 182.

[25] Valer Butură, *Etnografia poporului român,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 58.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aga, Victor, *Simbolica biblică şi creştină. Dicţionar*, Editura Învierea, Timișoara, 2005
2. Ghinoiu, Ion, *Sărbători și obiceiuri românești*, Editura Elion, București, 2002.
3. Ghinoiu, Ion, *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, București, 1988.
4. Ghinoiu, Ion, *Mică Enciclopedie de tradiții românești*, Editura Agora, București, 2008.
5. Kernbach, Victor, *Obiceiurile populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
6. Knapp, Robert, *Zorii creștinismului. Oameni și zei în vremea miracolelor și a magiei*, Editura Humanitas, București, 2024.
7. Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, ediția a III-a, traducere de Mariana Noica, Editura Humanitas, București, 1999.
8. Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Timișoara, 2007.
9. Iagăr, Elena, Tița-Nicolescu, Ion, Ion Rodoș, *Alegorii*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
10. Iagăr, Elena, Tița-Nicolescu, Ion, Ion Rodoș, *Mărturisiri*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
11. Iagăr, Elena, *Revitalizarea Căluşului în satele Pădureţi şi Mârghia, la 90 de ani de la lansarea Căluşului în circuitul cultural universal. Contribuţia Asociaţiei Civice Pro Mârghia la recuperarea mărturiilor despre cultura populară*, în Gabriela Păsărin, Ion Tița Nicolescu, „Sănătatea minții trupului și sufletului – Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial prin actualizarea practicilor și obiceiurilor populare", Editura Pro Universitaria, București, 2025
12. Moreschini, Claudio, Norelli, Enrico, *Istoria literaturii creştine vechi greceşti şi latine*, tom I, *De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare*, Editura Polirom, București, 2013.
13. Mușa, Cristian, *Prelucrarea lemnului*, în: Ioana-Ruxandra Fruntelată, Cristian Mușa (coordonatori), „Starchiojd. Moștenire culturală (Partea întâi) Locuire, ocupații, meșteșuguri", Editura Libertas, Ploiești, 2014.
14. Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile şi credinţele poporului român*, vol. 2, Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2008.
15. Tița-Nicolescu, Ion, *Tradiții populare și dogmă creștină. Scurtă incursiune în sincretismul religios românesc: lunile mai și iunie*, Editura Etnologică, București, 2024.
16. Tița-Nicolescu, Ion, *Argeșul și Mușcelul văzute de călători străini și prin documente autohtone (secolele XVI-XVIII) – istorie și folclor*, Editura Lumen, Iași, 2023.
17. Tița-Nicolescu, Ion, *Simbolica teologică și folclorică a acoperământului de cap*, în „Salvgardarea elementelor de patrimoniu cultural imaterial în context activ și în context pasiv", coordonatori Gabriela Păsărin și Ion Tița-Nicolescu, Editura Pro Universitaria, Craiova, 2024.
18. Vulcănescu, Romulus, *Coloana cerului*, Editura Academiei, București, 1972.

MYSTICAL UTTERANCE. A PHENOMENOLOGICAL INTENDMENT OF RUMI'S INVOCATION

Alexandru-Ioan Cânda
PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: *In the religious landscape of the 13th century, Rumi comes to impose himself not only as a keystone connecting the traditional discursive world of Islam already firmly established in the ethos of the Middle East, but above all as an opening of archetypal opportunity definitively transformed into a fundamental referential of the experience of the sacred, and with increasingly extensive influences, beyond cultural-ideological proximities. What differentiated and popularized Rumi's message was the nuancing of suffering into a hopeful longing for God, the transformation of the practice of dhikr ("remembering") from the prayer of one into the utterance of everyone and everything, and the participation of the entire community, together, in the experience of the numinous. These three aspects will underlie a numinous language through which the Other can be brought to oneself and experienced as a personal Numinos – a Presence, not just an addressee.*

Keywords: *Hermeneutics, Other, phenomenology of community, sign, utterance.*

1. In Other's reality

With the emergence of Rumi, Sufism as a distinct Islamic mystical current becomes not just a personal tendency of amplified devotion – and not a pastoral-local school centered on a sage who holds others back around a reinterpreted archaic-essential religious sentiment – but reaches a level of popularity and predilection similar to the poems of the troubadours, thus creating not a court lyric, but a *court mystic* (Ro. *mistică de curte*).

This mutual unfolding and public embrace between mystics and admirers or practitioners will itself impose a liberal institution of Islam – without, however, taking on the bureaucracy and rigid hierarchization of the concept of religious institution.

In addition to the central theme of Sufism – namely "the suffering of the soul separated from its origin" (Davy, 1998, p. 321) – Rumi will also bring to the center of mystical practice the repeated utterance of the names of Allāh: *dhikr*.

However, without specifically seeking a radical innovation, Rumi nuances these two aspects of Sufi mystical practice.

First, from that suffering shrouded in a perpetual regret of the apparently irreconcilable and irreversible rupture with God, he manages to put it in a new key: that of the always optimistic and reassuring poetic discourse in the form of a longing full of hope. So, we no longer have a struggle of despair and closed horizons, but, in a much more dynamic and invigorating exchange, we have an *exuberant-fluctuating relaxation* (Ro. *destindere exuberant-fluctuantă*) – a poetic address full of the experience of *the-just-here-and-now-one* (Ro. *unui-doar-cel-de-acum-și-aici*) who instinctively manages to forget his regret for the *past*-it and the mirage of the *will-be*-it.

On the other hand – and precisely to support the first aspect –, Rumi introduces a dhikr in the form of an *all-veiling nuancing of speech* (Ro. *nuanțare atot-învăluitoare a rostirii*) through which the utterance no longer belongs to the speaker, but acquires reality in itself by reaching the level of *sultân al-adhkâr* (*"the most important of dhikrs"*) through which all surrounding objects recite the dhikr (See Davy, 1998, p. 332) – thus a remembrance-as-being (Ro. reamintire-ca-fiind) (Cânda, 2024b, p. 1311) which by itself becomes a reality that is

experienced and does not submit to a discursive process ("what can be shown cannot be said" – Wittgenstein, 2025, p. 128).

But, when we speak of a *beingness reality* (Ro. *realitate ființială*) – as an *existing-that-belongs-to-itself* (Ro. *existent-ce-își-aparține-sieși*) and not the perception of the other, even if it was created or sustained by another towards an *objective persistence of the existing* (Ro. *persistență obiectivă a existentului*) – we also speak of the immediate presence of God in this reality. This presence, through sharing and reciprocity with other existences (also presences), becomes a language of That One (See Buber, 2022, p. 134) through which God is and makes Himself known not only as being here as some Presence, but as *God-Presence* (Ro. *Dumnezeu-Prezență*) – that is, as *That-One-which-Is-as-Himself-Being* (Ro. *Acel-ce-Este-ca-El-Însuși-Fiind*).

Knowing reality by relating it to a consciousness is also a reality (See Florian, 2003, p. 21) – so, in the omnipresent language of God, knowledge is in turn a linguistic structure centered, also on the meaning of the word that carries within itself all its possible uses (See Nagel, 1994, p. 33).

If in traditional Islam the Word of Wisdom (Arab. *Kalām al-Ḥikmat*) is made to descend (Arabic: *tanzīl*) through the mediation of the prophet (See Corbin, 2002, p. 93), in Sufism, this word from Allāh descends through the very utterance of remembrance (Arab. *dhikr*).

2. A utterance of love

From all this new mystical unfolding, Rumi retains precisely the word – but not a word mantric-like repeated in an endless ardor of familiarity, but as a *Word-that-always-returns-as-Another* (Ro. *Cuvânt-ce-revine-mereu-Altul*). So what is received is not a word contradictory to previous *uttered-received* (Ro. *rostit-primite*) words – nor an innovative word-concept that would add doctrines to the theological corpus or the *Quran* – but a *fresh Word through Oneself* (Ro. *Cuvânt proaspăt prin Sine Însuși*) that carries within it God Himself who, alive and in full will, reveals Himself *Inedited-here-and-now* (Ro. *Inedit-aici-și-acum*), but always *Same-then-and-after* (Ro. *Același-atunci-și-apoi*).

We thus have three simultaneities: (1) of the act of uttered-receiving (hence of the sign-form), (2) of the essence (hence of the sense-substance) and (3) of the word-Word differentiation (hence of the meaning-will).

For Rumi, this *Word-Oneself* (Ro. *Cuvânt-El-Însuși*) discovered in its essential simultaneities only "holding the form" (Rūmī, 2020, p. 114), becomes essential only by clearly finding the Love behind the word (See *Poeme persane*, 2016, p. 154); as Rumi also says in Mathnawī, "pass over the name, consider only the qualities" (Rūmī, 2020, p. 156).

It thus becomes important to achieve some essentialities in the form of *founding foundations of utterances* (Ro. *fundamente fondatoare rostirilor*), through which to establish not only a spatiality of affine addressing, but also a structure that is ready to receive and connect everything that means communication – speaker, listener, uttered and meaning. But the structure will not have a fixing role, but a crucible role (Rūmī, 2020, p. 366):

"Then the one who speaks, the one who listens, and the words uttered,
Together their spirit will give within their fullness."

So, this mixture achieves not only a perfection in the form of an individual purification towards essentiality, but also for the joint achievement of the essentiality of the Other – hence of an act-towards-an-adressable-Someone (Ro. act-spre-un-Cineva-adresabil) (Cânda, 2025, p. 66).

Also, in the context of the calling, Rumi also highlights the role of a mediator in this communication process – be it a saint, a spiritual master (Pers. *Pir*) or the Prophet himself –,

even if this is difficult to find ("sand from which water gushes is difficult to find" – *Poeme persane*, 2016, p. 180).

The motif of the *mediator* – who, in turn, is a *caller* – is found both in the *Quran* at the beginning of Islam, and in other Sufi masters.

If at first Allāh Himself is the initiator of the call ("You made me start calling you" – Tabâtabâ'î, 2012, p. 161), then this role ends up being taken over by the Prophet Muhammad – who, however, was not listened to by the sinners ("You sent a caller (...), but the people did not respond to the one who called them" – Ṭālib, 2012, p. 122), ending up repenting later ("If we had listened and understood, we would not have been among the guests of the Flame!" – *Q 67:10 – Coranul cel Sfânt*, 1998, p. 2008).

On the other hand, those who come to believe as a result of this call are in turn called to bear witness to the truth received through the very utterance (See *Q 51:23 – Coranul cel Sfânt*, 1998, p. 1834), and if they cannot say anything good, to remain silent (See Al-Nawawi, 1995, p. 46).

Through calling and response – thus through a positioning-within-sense-of-beingness (Ro. poziționare-întru-sens-ființial) (See Cânda, 2024[a], p. 42), the caller becomes a That One who is after the consummation of the phenomenon of relationship (*Beziehungsvorgang*) (See Buber, 2022, p. 77). So, the caller becomes a landmark in turn for an other like him. But being a landmark means constructing for the other an enunciation that in turn becomes a framework for enunciation in the form of a guide to the Other, "the fact of enunciation being reflected in the sense of the enunciation" (See Ricœur, 2020, p. 67) – in the sense of God as the ultimate target of the exalted experience.

So, this *spotting-of-numinous-to-be-addressed* (Ro. *reperare-a-numinosului-de-adresat*) – finding the numinous with the help of the call used as a reference – implies an apriority of its perception (*Dingauffassung*) (See Ricœur, 2007, p. 112) – hence a semiotic inaccuracy. But precisely because to the utterance belongs the possibility of what is projected (See Wittgenstein, 2025, p. 109), the reference also enjoys a *referentiable semiotic accuracy* (Ro. *exactitate semiotică referențiabilă*) – hence a reality as a spatiality that is through itself.

Well, the *referential-word* (Ro. *cuvântul-referențial*), as a fundamental constituent of the call, is an existing object – and any object being language (See Dufrenne, 1976, p. 195) in turn brings into existence the invocation (*Ansprache*) which is answered by God also within a language (See Buber, 2022, p. 164). So, we move from the sign-as-marginal-of-language (Ro. semn-ca-marginal-al-limbajului) (Cânda, 2024[c], p. 512) of the caller to the sign-as-intention-of-numinous-language (En. semnul-ca-intenție-de-limbaj-numinos) (Cânda, 2024[c], p. 512) which begins to belong to the numinous as well.

Through these signs and intentionalities – repeated, practiced and experienced recursively through the practice of dhikr – a *numinous lexical institution* (Ro. *instituire lexicală numinoasă*) is triggered. Within this institution we have, on the one hand, an enunciation from the numinous as a strategy of proposing it as true in a possible world (See Eco, 1991, p. 247) – therefore a tempting potentiality of a future *given* by the numinous. On the other hand, in order to be able to semantically integrate the *Other's saying* (Ro. *zisul Celuilalt*) which does not yet have a clarified associated meaning, the caller translates the message through a radical recreation (See Eco, 2008, p. 296) in the form of a metaphor as an object reformulated in an image (See Cânda, 2022, p. 27).

On the other hand, being part of a community, the caller does not call Allāh in a communication only with himself, but also in a communication for others – but who in fact are *we*, because the mystic is also part of the community. Therefore, the mystic translates the message of Allāh not only for himself, but also for others, so that together they can later address Him.

As Henri Bergson (1998, p. 88) notes, “these words, barely formed, turn against the sensation that gave rise to them, and although they are invented to attest to the fact that the sensation is unstable, they impose their own stability on it.”

Thus, not only the speaker, the utterance and the meaning have their reality, but also the experience itself acquires a reality that in turn brings with it a referentiable semiotic accuracy – fixation of an experience which, being a reality shared between the supplicant and the One who gives him ontic substance, brings about an encounter between the supplicant (*dhākir*) and the representation assumed by Allāh towards him (See Schuon, 1994, p. 165) and through which they relate in the spatiality of language.

3. Language and transfiguration

If the divine word creates and the human word brings the being back to God through remembrance (See Schuon, 1994, p. 162), then the meeting of signs coming from the utterances of both parties can mutually-hermeneutically impose themselves as utterances only if there is already a match (See Searle, 1981, p. 18).

Having previously mentioned a numinous lexical institution that ends up materializing in a numinous language, we are actually talking about the development of a lexicon of donation intimately linked to that of revelation (See Lacoste, 2011, p. 202) – therefore, the establishment of key words of address, but especially of going beyond the other signs that keep the addressee hidden from the essence of God (See Cânda, 2014, p. 174) and from which a stopping-at-the-limit-of-meaning (Ro. oprire-la-limita-sensului) (See Cânda, 2024[b], p. 1307) arises.

As a finality of fulfillment of dhikr as an utterance of intimate address to Allāh and promoted by Rumi, we see how it transforms from mental evocation into “remembering in the heart” (*qalbī dhikr*) (See Vaughan-Lee, 2022, p. 53) of all members of the community – hence a *bringing-to-each-one's-self-through-the-word-of-the-Other* (Ro. *aducere-la-sinele-fiecăruia-prin-cuvântul-Celuilalt*).

In Rumi's Sufism, prayer is no longer just light (See Al-Nawawi, 1995, p. 65), but is also a bearer of Light for oneself and for the community, thus becoming an essential spatiality in which the Other already belongs to all and, Being, becomes known and transfigurating to the being of the believers not through addressability, but through the Presence Itself – and this is the third essential characteristic of Rumi's mysticism.

BIBLIOGRAPHY:

1. Al-Nawawi, Y.A. (1995) *Așa a grăit Mohammad trimisul lui Allah*. Timișoara: Vanessa.
2. Bergson, H. (1998) *Eseu asupra datelor imediate ale conştiinţei*. Iaşi: Institutul European.
3. Buber, M. (2022) *Eu și Tu*. București: Humanitas.
4. Cânda, A.-I. (2014) *Delirul Ontic înainte de Apokatastasis*. Timişoara: Excelsior Art.
5. Cânda, A.-I. (2022) *Cerbul și Licorna. Psihanaliza fenomenului religios*. Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg.
6. Cânda, A.-I. (2024[a]) *Prolegomene la o fenomenologie a misticii*. Iași: Ars Longa.
7. Cânda, A.-I. (2024[b]) *'Phenomenological Sufism. Expectancy, Presence and A Nostalgy of Innocence'*, Journal of Romanian Literary Studies (JRLS), Issue No. 36, pp. 1307-1309, 1312. Available at: https://asociatia-alpha.ro/jrls/36-2024-Jrls-a.pdf | https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1237091 (Accessed 11 April 2024).
8. Cânda, A.-I. (2024[c]). *'Gate. On The Possibility at Limit of a Numinous Sense'*, Journal of Romanian Literary Studies (JRLS), Issue No. 39, pp. 509-513. Available at: https://asociatia-alpha.ro/jrls/39-2024-Jrls.pdf | https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076 (Accessed 28 December 2024).
9. Cânda, A.-I. (2025) *Predoslovie la o teologie a Nebănuitului*. Iași: Ars Longa.
10. *Coranul cel Sfânt. Traducerea sensurilor şi comentarii (ed. I-a)* (1998) Timişoara: Editura Islam.
11. Corbin, H. (2002) *Omul și îngerul său*. București: Univers Enciclopedic.
12. Davy, M.-M. (1998) *Enciclopedia doctrinelor mistice. Vol. II – Creștinism occidental, ezoterism, protestantism, islam*. Timișoara: Editura AMARCORD.
13. Dufrenne, M. (1976) *Fenomenologia experienței estetice. Volumul I – Obiectul estetic*. Bucureşti: Editura Meridiane.
14. Eco, U. (1991) *Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative*. București: Editura Univers.
15. Eco, U. (2008) *A spune cam același lucru*. Experiențe de traducere. Iași: Polirom.
16. Florian, M. (2003) *Recesivitatea ca structură a lumii*. București: Editura Fundației PRO.
17. Lacoste, J.-Y. (2011) *Fenomenalitatea lui Dumnezeu*. Sibiu: Deisis.
18. Nagel, T. (1994) *Oare ce înseamnă toate astea?* București: Editura ALL.
19. *Poeme persane* (2016) București: Herald.
20. Ricœur, P. (2007) *La școala fenomenologiei*. București: Humanitas.
21. Ricœur, P. (2020) *Sinele ca un altul*. București: Editura Spandugino.
22. Rūmī, D. (2020) *Mathnawī. Poeme, parabole și învățături sufite*. București: Herald.
23. Schuon, F. (1994) *Să înțelegem islamul. Introducere în spiritualitatea lumii musulmane*. Bucureşti: Humanitas.
24. Searle, J. R. (1981) *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Arts*. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Tabâtabâ'î, M.H. (2012) *Obârşia luminii. Islamul şiit în texte alese*. București: Herald.
26. Ṭālib, A.A. (2012) *Calea vorbirii alese (Nahğ al-Balāġa)*. Bucureşti: Herald.
27. Vaughan-Lee, L. (2022) *Rugăciunea inimii în creștinism și sufism*. Piteşti: Editura Paralela 45.
28. Wittgenstein, L. (2025) *Tractus Logico-Philosophicus (ed. a III-a)*. București: Humanitas.

MYSTICAL DISTINCTION. A PHENOMENOLOGICAL INTENDMENT OF ENOCH'S ASCENSION

Alexandru-Ioan Cânda
PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: *Among the various and cryptic developments of Jewish theological-mystical thought, a special place is occupied by the mysticism of the Divine Chariot or Throne (Heb. Merkava) – a place that, although it has become obscured by the more popular later mystical developments like Kabbalah, through its persistent leitmotifs and representations (for example, the ascent to a house/castle of God or passage through various rooms or heavens), has its vital-archetypal importance not only for the Jewish space (see the biblical accounts in Ezekiel or Isaiah), but also for the Christian or Islamic one, in their specific mystical forms. In this whole landscape of approaching the numinous, a special work appears – The Third Book of Enoch (or 3 Enoch) and attributed to Rabbi Ishmael ben Elisha. Beyond the biblical correlation and the subsequent finding in the Zohar, this apocrypha also brings with it a hermeneutic perspective that will in turn impose a phenomenological nuance on the Other – but especially on the others who interpret the related experience of the numinous not only towards semantic assimilation, but especially towards an essentialization with a future transfiguring and carrier role towards future encounters with the sacred.*

Keywords: *Hermeneutics, phenomenology of community, place, representation, sign.*

1. To Him Who Is

Of the entire and rich mystical universe that developed in the space of Jewish faith and culture, a part of fundamental importance for Jewish mysticism (although increasingly, over the centuries of theological-mystical development, moved to an area of conceptual foundation with mention as importance rather related to an organic historical framework of development) is that of the mysticism of the Chariot or Divine Throne – *Merkava* (Heb.)

Even if at first glance this mystical current appears either as an attempt at biblical hermeneutic oversaturation, or as a labor of differentiation between narrative and prophecy – with obvious interest especially for this latter aspect, given the perennial and ever-updated concern of the imminent-annihilating soteriological scenario – this mystical positioning is in fact of major importance for Jewish thought and experience, with reverberations also felt in the other religions of the book (Sufism and Latin mysticism, in their flourishing throughout the 13th-16th centuries).

Of course, the well-known source of this mysticism lies in the canonical Jewish scriptures – especially Ezekiel's vision of God on the Throne/Chariot (*Ezek. 1* – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, pp. 794-795) and Isaiah's vision of God in the Glory of the same Throne (*Is. 6* – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, pp. 681-682).

Later (in the first centuries of Christianity, ending in the 5th-6th centuries) – and being the object of our approach – a third is added to these two accounts of the Throne: the so-called *Third Book of Enoch* (or *3 Enoch*) and attributed to Rabbi Ishmael ben Elisha (of course, unrelated to the other two apocrypha of Enoch).

As a thematic development, these three visions follow the leitmotif of the ascension to divinity (although later there is also talk of the permeation into the depths of the sacred of those *Merkava Iordei* – those who descend to the Chariot – See Shlomo, 2012, p. 76) – a model already found previously in the scriptures in the dream episode of *Jacob's Ladder*, with angels

ascending and descending the ladder that leads to God (*Gen. 28:11-19* – See *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p. 40).

Regarding the angels encountered in all the accounts, it is worth noting here Marie-Madeleine Davy's remark on the fact that only those called to intimacy with God pass through the selective boundary of the cherubim and seraphim (See Davy, 1997, p. 169). Well, to speak of selectivity already means to hermeneutically discredit the positionings and states of others – thus to discover a meaning that is constituted for oneself (See Lyotard, 1997, p. 63) and which marks the destiny of accessing the personal numinous, as well as addressing Him through a speech-as-sign-towards-the-Other (Ro. vorbire-ca-semn-spre-Celălalt) (Cânda, 2024[c], p. 516). Beyond the mystical-religious interest in these visions, an interesting point to address is that of textual positioning interpretations – hence *hermeneutic access distinctions* (Ro. *distincții de accesare hermeneutică*) to access relevant numinous senses. Of course, this *interpretation transfer* (Ro. *transfer de interpretare*) can be done when we have a numinous-as-Presence-ready-to-utter (Cânda, 2024[c], p. 517) and which has an intention of manifestation as the-will-of-the-numinous-to-give-oneself (Ro. voință-a-numinosului-de-a-se-dărui-pe-sine) (Cânda, 2024[a], p. 25).

Therefore, interpreting what happens to you in the presence of the numinous is not just a travail of a purely documentary hermeneutic approach or a loss of self in the fascination of the moment, but a validation of one's own beingness by entrusting something (See Descartes, 2004[a], p. 268) – hence by *acquiring-the-beingness-entrusted-of-the-Other* (Ro. *dobândirea-încredințatului-ființial-al-Celuilalt*).

2. On place and habitation

From the very beginning of the text of the *Third Book of Enoch*, it is mentioned that the account is by Rabbi Ishmael, but not only as the author, but also as the experiencer of this vision – of course, already in the familiar key of the prophet *participated-in-something-that-is* (Ro. *participat-în-ceva-care-este*), not just *participant-at-something-received* (Ro. *participant-la-ceva-primit*), like Ezekiel or Isaiah who not only received a revelation, but were also placed in a revelatory reality.

The central part of the vision is that of the journey towards God, through the seven heavens-vestibules (See Schnieders, 2023, p. 259) – a leitmotif also presents in the Latin Christian mysticism of John of the Cross and Teresa of Ávila.

What is different from the canonical accounts of Ezekiel and Isaiah, however, is an intermediary between God and man – namely *Metatron* (ambiguously familiar to medieval mystical developments, with a special appearance in the *Zohar*), called Servant, angel and even – interestingly! – Prince of the Presence (See Schnieders, 2023, p. 259), who later reveals himself to be Rabbi Ishmael himself transfigured.

Well, after a succession of spiritual gates are opened to him ("the gates of Shekinah, the gates of Peace, the gates of Wisdom, the gates of Strength, the gates of Power, the gates of Speech (Dibbur), the gates of Song, the gates of Kedusah, the gates of Psalms" – See Schnieders, 2023, p. 260) – and after an intermezzo of challenge-trial similar to Job through which the angels Uzza, Azza and Azzael tried to accuse him (See Schnieders, 2023, p. 264) –, Ishmael-Metatron will break through as a lesser IHWH through the gates of the treasuries of heaven (See Schnieders, 2023, pp. 269, 274).

Beyond the fascinating and intricately constructed narrative, one observes a predilection for place, space, presence – precisely because God is the place that incorporates and maintains all existence (See Davy, 1997, p. 195), although the closer the believer is to God, the more paradoxically He becomes distant (See Starobinski-Șafran, 2003, p. 84).

Regarding the place, it is worth noting here the account from the *Book of Genesis, 22:14* (*Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2006, p.32):

"Abraham called that place Yahweh-jireh, which means God provides. Therefore it is said today, 'In the mountain the Lord will be revealed.'"

In Sorin Rosen's translation of the Torah, the same text is interestingly rendered, slightly nuanced (Rosen, 2023, p. 80):

"Abraham called that place (hamakom) Adonai-Ire (The-Lord-Will-See), from which it is said to this day: 'On the mountain the Lord will be seen.'"

Therefore, the nuance introduces the hope of the future possibility of perceiving the manifestation in the future of a God who, in turn, "will see". We therefore have a perpetuation in time of the Presence of God (*Shehina* – Solomovici, 2008, p. 246) (coherent also with *Gen. 22:4* – See Rosen, 2023, p. 79: "he saw the place (hamakom) from afar" and *Note D* of the same Sorin Rosen "he saw a special cloud descending on the mountain, symbolizing the Divine Presence").

Then, the text moves on to various descriptions – especially related to naming and utterances (See Schnieders, 2023, pp. 274, 322, 341, 351): Metatron's crown has the celestial letters of the creation of the world, the angels bathe and immerse their tongues and mouths in the *Nhar di-Nur* (stream of fire), 72 Divine Names flow from the Throne and return, God gives Metatron 70 Distinct Names from the Throne as a reflection of those.

In all these visual accounts, we actually have a mirroring between the God who exists and the One revealed through his creation (See Shlomo, 2012, p. 63) – therefore who has the-will-of-the-numinous-to-give-oneself (Ro. voință-a-numinosului-de-a-se-dărui-pe-sine) (Cânda, 2024[a], p. 25) through Metatron, through the mystic who accesses the Chariot, but also through the community that participates in the numinous through remembrance.

If for the mystic, living the numinous is a reality directly experienced and not semantically interpreted (therefore the mystic has a speaking-in-the-sign-of-the-Other – Ro. vorbire-în-semnul-Celuilalt, Cânda, 2024[c], p. 516), for those in the religious community there is a pendulum between aspiration and the triplet hope-fear-anguish (See Kierkegaard, 1998, p. 36) given the fact that in the world there are no signs (*Zeichen*) but only indicators (*Anzeichen*) (See Schutz, 1967, p. 119) for the numinous experienced by the mystic – the assumptions being in turn unrepresentable due to their infinity (See Searle, 1981, p. 131).

On the other hand, relating to the mystic who "translates" the numinous experience for others, we assume him as an interpreter who in turn is a sign (See Ducrot and Schaeffer, 1996, p. 141) – so the hermeneutic travail of the community is not only one focused on the narrative, but also on the narrator. Thus, we have a *community as collective interpreter* (Ro. *comunitate ca interpretant colectiv*) that perceives and semantically fixes both the narrative and the narrator, introducing a necessity through the constant juxtaposition of similar objects (See Hume, 1987, p. 166) – so of the narrative-narrator couplet as a semiotic co-substantial reality.

The necessity of interpretation reflects the interval between reality and narrative as a *semiotic leap of representation* (Ro. *salt semiotic de reprezentare*) that, however, requires a discontinuity-as-opening (Ro. discontinuitate-ca-deschidere) (See Cânda, 2024[b], p. 267) – thus a possibility of fixing the absolute numinous through representation in the mutable profane of the human mind (thus answering George Berkeley's question – 2002, p. 158 – whether "is it possible for perpetually fleeting and variable things like our ideas to be copies or images of some fixed and constant thing?")

Even if the profane perceiver – especially in his cumulative-augmentative dynamic community organicity – is "a factor of unreality" (See Cioran, 1991, p. 154) through which he can slip into the area of lack of possibilities of determination (See Ionescu, 1991, p. 61), he – knowing himself to be, like the mystic, a being-as-the-Other's-burden-to-bear-within (Ro.

ființă-ca-povară-Celuilalt-de-purtat-întru) (See Cânda, 2024[b], p. 264), gains a conviction of success that beyond the essential transport of the Other also shares in a received-as-unique-bearer-Form (Ro. primit-ca-Formă-unic-purtătoare) (See Cânda, 2025, p. 99) – therefore of the Sign of the Other received to facilitate a subsequent semantic exchange with the numinous.

In all this unfolding of experience and interpretation, we reach the situation in which the Divine Word of Scripture becomes silence towards the one of the human (See Corbin, 2002, p. 136) – in fact, these are silences that come after purifying seals like those of the angels in *3 Enoch* who purify their lips and mouths in fire – as well as the canonical Isaiah (*Is. 6:6-7*), Ezekiel (*Ezek. 2:8-10; 3:1-3*) and the later Evangelist John (*Rev. 10:9-10*).

3. World of another world

For the community that received – or continues ritually and cyclically to receive – Enoch's revelation does not emphasize a dichotomy between the given world of experience and the inaccessible superior one (See Florian, 2003, p. 289), but has a role in positioning and facilitating a *hermeneutics as support for leveraging* (Ro. *hermeneutică ca sprijin de propulsare*) beyond reason that imposes a protective censorship of unsurprise (See Cânda, 2022, p. 30), but towards the formation of a method of probing the essential truth of things (See Descartes, 2004[b], p. 155) through a phenomenological approach to purifying the belief in the inaccessible (*unverfügbar*) (See Schmitz, 2018, p. 28).

If mystics – whether they are tributaries of the *Merkava* Chariot or Divine Throne nuance or of another spiritual school – saw in the Scriptures dictionaries of symbols for truths beyond words (See Shlomo, 2012, p. 77), for the individual experiencer of the numinous, clarification becomes intimately linked to a becoming (See Cânda, 2014, p. 193) – therefore to a travail of breakthrough towards an beingness sense.

Precisely for the success of this travail of breakthrough at the numinous – but especially at oneself –, it becomes necessary to recover the individualized (*vereinzelt*) self from the everyday (See Arendt, 2018, p. 354), but, given the fact that we are materialized beings, put into human form and structure, a self-reflection is equally necessary as a support on others same as us and through which we can achieve – together and for each one – a bringing of the being to itself as oriented towards the One who is always ready to be – again and again – experienced.

BIBLIOGRAPHY:

1. Arendt, H. (2018) *Viața spiritului*. București: Humanitas.
2. Berkeley, G. (2002) *Trei dialoguri între Hylas şi Philonous împotriva scepticilor şi ateilor [Scrieri metafizice]*. București: Editura IRI.
3. *Biblia sau Sfânta Scriptură* (2006) Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
4. Cânda, A.-I. (2014) *Delirul Ontic înainte de Apokatastasis*. Timişoara: Excelsior Art.
5. Cânda, A.-I. (2022) *Cerbul și Licorna. Psihanaliza fenomenului religios*. Târgu Lăpuş: Galaxia Gutenberg.
6. Cânda, A.-I. (2024[a]) *Prolegomene la o fenomenologie a misticii*. Iași: Ars Longa.
7. Cânda, A.-I. (2024[b]) *'The Ascent-Breather Alternation. Rhythm as a Phenomenological Leitmotif in Early Jewish Mysticism'*, in Boldea, I. et al. *The Power of Dialogue in a Globalized World*. ISI Proceedings of the International Conference „Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity" – 11th Edition, Volume no. 11, Târgu-Mureș: Arhipelag XXI Press.

8. Cânda, A.-I. (2024[c]). *'Ambiguity. Simultaneity of The Senses as a Mechanism of Phenomenological Sublimation and Opening towards The Numinous'*, Journal of Romanian Literary Studies (JRLS), Issue No. 39, pp. 514-518. Available at: https://asociatia-alpha.ro/jrls/39-2024-Jrls.pdf | https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076 (Accessed 28 December 2024).
9. Cânda, A.-I. (2025) *Predoslovie la o teologie a Nebănuitului*. Iași: Ars Longa.
10. Cioran, E. (1991) *Lacrimi și sfinți*. București: Humanitas.
11. Corbin, H. (2002) *Omul și îngerul său*. București: Univers Enciclopedic.
12. Davy, M.-M. (1997) *Enciclopedia doctrinelor mistice. Vol. I - Șamanism, greci, evrei, gnoză, creștinism primitiv*. Timișoara: Editura AMARCORD.
13. Descartes, R. (2004[a]) *Meditații despre filosofia primă [Reguli de îndrumare a minții. Meditații despre filosofia primă]*. București: Humanitas.
14. Descartes, R. (2004[b]) *Reguli de îndrumare a minții [Reguli de îndrumare a minții. Meditații despre filosofia primă]*. București: Humanitas.
15. Ducrot, O. and Schaeffer, J.-M. (1996) *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*. București: Editura Babel.
16. Florian, M. (2003) *Recesivitatea ca structură a lumii*. București: Editura Fundației PRO.
17. Hume, D. (1987) *Cercetare asupra intelectului omenesc*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
18. Ionescu, N. (1991) *Curs de metafizică*. București: Humanitas.
19. Kierkegaard, S. (1998) *Maladia mortală*. Craiova: Omniscop.
20. Lyotard, J.-F. (1997) *Fenomenologia*. București: Humanitas.
21. Rosen, S. (trad.) (2023) *Tora și Haftarot* [no place] [no publisher].
22. Schmitz, H. (2018) *Scurtă introducere în noua fenomenologie*. Oradea: Ratio et Revelatio.
23. Schnieders, P.C. (ed.) (2023) *Enoh 3 - Cartea ebraică a lui Enoh [Cele trei cărți ale lui Enoh]*. București: Prestige.
24. Schutz, A. (1967) *The Phenomenology of the Social World*. Evanston: Northwestern University Press.
25. Searle, J. R. (1981) *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Arts*. Cambridge: Cambridge University Press.
26. Shlomo, I. (2012) *Ben Elohim – „Fiul lui Dumnezeu" în manuscrise antice ebraice „uitate"*. București: Editura TEȘU.
27. Solomovici, R. (ed.) (2008) *Talmudul. Cartea sfântă a evreilor*. București: Editura TEȘU.
28. Starobinski-Șafran, E. (2003) *Tufișul și Vocea. Exegeză și gândire iudaică*. București: Editura Hasefer.

THE DIVINE ATTRIBUTE OF TRANSCENDENCE IN HEIDEGGER'S WORK: AN ONTOLOGICAL RECONFIGURATION

Sorin Benescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *This article undertakes an in-depth analysis of the concept of transcendence within Martin Heidegger's magnum opus, Being and Time, juxtaposing his ontological formulation with the traditional theological understanding of transcendence as a divine attribute. While Heidegger's philosophical project is explicitly an investigation into the meaning of Being (Sein), not a theological treatise, this paper argues that his radical reconceptualization of transcendence as a fundamental existential of Dasein (the human being) does not eliminate the space for the divine but rather reconfigures its point of access. We contend that Heidegger shifts the locus of transcendence from a remote, metaphysical God to the very structure of Dasein's "being-in-the-world." By analyzing Dasein's transcendence—its capacity to go beyond itself towards the world, towards others, and towards its own possibilities—we can discern a "formal indication" or a preparatory ground upon which a non-metaphysical understanding of the divine might be approached. The article examines how Heidegger's "destruction" of traditional ontology, particularly the substance-attribute model inherited from Descartes and Scholasticism, dismantles the classical framework for predicating attributes like transcendence to God. In its place, the analysis of Dasein's facticity, its "thrownness," and its projective understanding of Being reveals a finite transcendence that, in its very structure, points towards a mystery that is not an object of knowledge but the very horizon of existence. Ultimately, the paper concludes that in Heidegger, the "divine" is not found by positing a transcendent Being with specific attributes, but by existentially traversing the transcendence of our own being, a path that leads not to a proof of God, but to a more authentic questioning in the face of the ultimate mystery of Being itself.*

Keywords: *Heidegger, Transcendence, Dasein, Being and Time, Ontology, Theology, Divine Attributes, Phenomenology, Metaphysics, Facticity.*

1. Introducere: Problema unui ‘atribut divin’ într-un proiect ontologic

1.1.Scopul ambițios al cărții *Ființă și Timp*

Sein und Zeit (Ființă și Timp) a lui Martin Heidegger reprezintă una dintre cele mai formidabile și ambițioase întreprinderi din istoria filosofiei occidentale. Reputația ei, ca „una dintre cele mai dificile cărți de filosofie”[1] este egalată doar de ambiția sa profundă de a reformula fundamental întrebarea referitor la sensul Ființei (*Sein*)[2]. Aceasta o plasează în elita formată din alte opere fundamentale precum *Critica Rațiunii Pure* a lui Kant sau *Fenomenologia Spiritului* a lui Hegel, texte care nu au căutat doar să contribuie la filosofie, ci să-i reseteze însăși fundamentele. Scopul central al operei lui Heidegger este înșelător de simplu de enunțat, dar monumental de complex de executat: „descifrarea” sensului lui „a fi” – al Ființei[3]. Totuși, Heidegger insistă că această întrebare nu poate fi abordată în abstract. Sensul Ființei poate fi înțeles doar în relație cu entitatea (*Seiendes*) pentru care Ființa este o problemă, entitatea care posedă o înțelegere, oricât de vagă, a propriei existențe. Această entitate, Heidegger o numește *Dasein*.

[1] Gabriel Liiceanu, Prefață la *Ființă și timp*, de Martin Heidegger, trad. Gabriel Liiceanu și Cătălin Ciaobă, vol. I (Bucharest: Humanitas, 2019), 9.
[2] Heidegger, *Ființă și timp*, 11.
[3] Ibid., 12.

Proiectul lui Heidegger este, așadar, o ontologie, o investigație sistematică a Ființei. Totuși, este un tip special de ontologie, una ancorată ferm în analiza unei entități specifice – ființa umană. Această „analitică a *Dasein*-ului" nu este o antropologie sau o psihologie, ci pasul pregătitor necesar pentru clarificarea întrebării generale a Ființei. Structura existenței *Dasein*-ului, „ființa-în-lume", devine câmpul exclusiv de investigație. Heidegger clarifică faptul că investigația sa nu poate și nu va păși dincolo de frontierele universului *Dasein*-ului; este o filosofie limitată la „spațiul aruncării noastre aici"[4].

1.2.Diferența ontologică și punerea între paranteze a teologiei

Această focalizare strictă ridică imediat o întrebare esențială privind statutul a orice ar putea exista dincolo de acest orizont lumesc, mai ales Dumnezeu. Tradiția filosofică occidentală, în special de la Scolastică încoace, a fost adesea împletită cu teologia, cu conceptul de Dumnezeu ca Ființă supremă (*ens summum*) servind drept piatră de boltă a sistemelor metafizice. Heidegger, însă, efectuează o punere între paranteze radicală. El nu este preocupat de entități, fie ele pietre, unelte, animale sau chiar Dumnezeu. Singura sa focalizare este Ființa entităților. Această distincție crucială între Ființă și entități (diferența ontologică) înseamnă că întrebările teologice, care tratează tradițional o ființă supremă, sunt puse deoparte.

Heidegger recunoaște legitimitatea teologiei ca domeniu de investigație. El notează că teologia caută „o explicație originară" a ființei umane în relația sa cu Divinul, prefigurată pornind de la sensul credinței, dar care rămâne „în interiorul credinței"[5]. Totuși, tocmai aceasta este ceea ce filosofia sa nu este. Sarcina filosofiei este să tematizeze și să facă explicit, să aducă la concept[6] structurile existenței așa cum se revelează ele însele, nu așa cum sunt date prin credință. Prin urmare, o căutare directă a „atributelor divine" în *Ființă și Timp* pare greșită de la bun început. Heidegger nu construiește un sistem în care Dumnezeu este o substanță căreia i se pot atașa predicate precum „omniscient", „omnipotent" sau „transcendent". Dimpotrivă, întregul său proiect este o „distrugere" a acestui cadru metafizic.

1.3.Teză: Reconfigurarea transcendenței de la un predicat divin la un existențial uman

Acest articol susține că, în ciuda acestei puneri explicite între paranteze a teologiei, conceptul de transcendență rămâne central în opera lui Heidegger, deși într-o formă radical transformată. Atributul divin tradițional al transcendenței – alteritatea lui Dumnezeu, existența Sa dincolo și independent de lumea creată – este demontat. Totuși, transcendența însăși nu este eliminată. În schimb, Heidegger o relocalizează și o redefinește ca structură fundamentală a propriei ființe a *Dasein*-ului. Pentru Heidegger, *Dasein*-ul este transcendență. Este entitatea care se depășește constant pe sine către lume, către posibilități și către o înțelegere a Ființei.

Acest studiu va demonstra că „transcendentul" nu a dispărut, ci este limitat la modul în care *Dasein*-ul se depășește pe sine[7]. Prin mutarea *locus*-ului transcendenței de la o divinitate metafizică la constituția existențială a ființei umane, Heidegger nu creează neapărat o filosofie ateistă. Mai degrabă, el curăță terenul pentru un alt tip de interogare. El sugerează că misterul asociat cu divinul poate fi găsit nu într-o ființă exterioară nouă, ci în ceva mai enigmatic, în interiorul propriei noastre existențe. Este posibil ca „în noi" să existe ceva mai misterios decât în „exteriorul nostru"[8]?

Analiza noastră va proceda în patru etape. Mai întâi, vom examina critica lui Heidegger referitor la ontologia tradițională substanță-atribut, arătând cum demolează însăși structura gramaticală și conceptuală folosită pentru a vorbi despre „atribute divine". În al doilea rând,

[4] Ibid.
[5] Ibid., 15.
[6] Ibid., 13.
[7] Ibid., 12.
[8] Ibid.

vom explora analitica *Dasein*-ului pentru a arăta cum „ființa-în-lume” este însăși actul primar de transcendență. În al treilea rând, vom analiza conceptele de facticitate și „aruncare” pentru a susține că transcendența heideggeriană nu este o evadare în „ceresc”, ci un angajament finit cu existența noastră contingentă. În cele din urmă, vom propune că transcendența *Dasein*-ului funcționează ca o „indicație formală” – un indicator structural – care pregătește un spațiu non-metafizic pentru gândirea divinului, ecoul unei întoarceri augustiniene spre interior, pentru a descoperi ceea ce este cel mai îndepărtat și totuși cel mai intim. Scopul ultim este să arătăm cum Heidegger, prin focalizarea pe transcendența *Dasein*-ului, transformă chestiunea Dumnezeu dintr-o problemă de demonstrat într-o orientare existențială fundamentală.

Capitolul 1: Destrucțiunea ontologiei tradiționale și a atributelor sale

Înainte de a putea înțelege concepția unică a transcendenței la Heidegger, este imperativ să înțelegem împotriva a ce argumentează el. Proiectul său din *Ființă și Timp* necesită o „distrugere” (*Destruktion*) a istoriei ontologiei, pe care o consideră că, începând de la Platon, a înțeles greșit în mod constant întrebarea Ființei, acoperind-o cu concepte derivate din studiul entităților din interiorul lumii. Centrală pentru această „acoperire” este cadrul metafizic al substanței și atributului, un cadru care a modelat profund nu doar filosofia, ci și teologia creștină și discursul său despre natura lui Dumnezeu.

1.1.Moștenirea substanței și atributului: De la Aristotel la Descartes

Înțelegerea occidentală a ceea ce înseamnă „a fi” a fost dominată mult timp de conceptul de substanță. Pentru Aristotel, sensul primar al „ființei” era substanța (*ousia*), lucrul individual care persistă prin schimbare și căruia îi aparțin diverse proprietăți (atribute sau accidente). O substanță este ceea ce nu este predicat despre altceva, dar despre care alte lucruri sunt predicate. Această structură fundamentală a fost moștenită și modificată de scolasticismul medieval, care a sintetizat metafizica aristotelică cu doctrina creștină. Dumnezeu, în acest cadru, a devenit substanța ultimă (*ens realissimum*), temeiul tuturor celorlalte ființe, a cărui esență implică existența și căruia îi sunt predicate atribute de perfecțiune.

Heidegger argumentează că această tradiție a ajuns la un punct critic cu René Descartes. Deși Descartes este lăudat pentru virajul modern către subiect cu acel *cogito sum*, Heidegger îl vede ca fiind fundamental dependent de „scolasticismul medieval”[9]. Descartes consolidează ontologia substanței prin divizarea realității în două tipuri fundamentale: substanța gânditoare (*res cogitans*, mintea) și substanța extinsă (*res extensa*, lumea materială). Pentru Descartes, „substanța este termenul prin care omul exprimă ființa (unei entități, în sine)”[10]. Acest cadru dictează modul în care realitatea trebuie cunoscută: substanțele sunt accesibile doar prin atributele lor respective, iar fiecare substanță posedă un atribut principal care constituie însăși natura sa.

1.2.Critica lui Heidegger la *res extensa* și *res cogitans* carteziană

Critica lui Heidegger se concentrează asupra modului în care acest model cartezian predetermină sensul Ființei înainte ca întrebarea să fie măcar pusă. Pentru Descartes, ființa lumii materiale este definită printr-un singur atribut primar: extensiunea. Extensiunea constituie ființa substanței corporale (pe care o numim lume)[11]. Aceasta înseamnă că a fi un lucru fizic înseamnă a fi *extins* în spațiu. Toate celelalte proprietăți ale unui corp, precum culoarea, greutatea sau mișcarea, sunt moduri secundare ale acestui atribut primar. Ființa este astfel

[9] Ibid., 34.
[10] Martin Heidegger, *Being and Time*, trans. John Macquarrie and Edward Robinson (New York: Harper & Row, 1962), 124.
[11] Heidegger, *Ființă și timp*, 125.

redusă la prezență-la-îndemână permanentă (*Vorhandenheit*), realitatea obiectivă a unui lucru care poate fi măsurată și calculată.

Heidegger argumentează că aceasta este o reducere catastrofală. Prin definirea ființei lumii ca *res extensa*, Descartes trece complet cu vederea lumea așa cum este trăită și experimentată. El ratează fenomenul „lumii" însăși. Lumea nu este, în experiența noastră primară, o colecție de obiecte extinse cărora le atribuim ulterior valoare sau funcție. Mai degrabă, întâmpinăm lucrurile mai întâi ca ustensil la-îndemână (*zuhanden*) în cadrul unui context semnificativ de implicare. Ciocanul nu este o *res extensa* (o compoziție de lemn și metal) căreia îi adăugăm predicatul „pentru ciocănit". Însăși ființa sa este „pentru-ciocănit". Focalizarea lui Descartes pe extensiune ca „*praesuppositum* pentru orice determinare"[12] îl forțează să interpreteze toate ființele ca simple lucruri, dezbrăcându-le de existența lor relațională, funcțională și de semnificație. În acest mod, „fenomenul lumii a fost trecut cu vederea"[13]. Această critică se extinde la *res cogitans*. Prin definirea umanului ca „lucru gânditor", Descartes izolează „Eul" de lume, creând problema insolubilă subiect-obiect care a bântuit filosofia modernă. Heidegger susține că „Eul" nu este o substanță auto-conținută care gândește ocazional despre o lume externă. Mai degrabă, „Eul" este fundamental „ființa-în-lume". Faimosul *cogito sum* („gândesc, deci exist") este, pentru Heidegger, ontologic neexaminat. Analitica vine și pune întrebarea ontologică privind ființa *sum*-ului"[14]. Ce înseamnă „exist" aici? Descartes îl lasă neanalizat, recurgând la sensul moștenit al ființei ca substanță sau prezență-la-îndemână.

1.3.Insuficiența predicatelor în dezvăluirea ființei

Consecința directă a acestei ontologii substanță-atribut este că ființa devine obscură printr-un proces de predicare. Luăm un subiect (o substanță, un lucru) și atașăm predicate (atribute, proprietăți) la el. Acest lucru se aplică lucrurilor din lume și, prin extensie, lui Dumnezeu. Postulăm pe Dumnezeu ca Substanță supremă și apoi procedăm la listarea atributelor sale: omnipotență, omnisciență, bunătate și transcendență. Heidegger argumentează că această întreagă procedură ratează esențialul. Adăugarea de predicate de valoare nu oferă nicio clarificare suplimentară privind ființa, ci doar reintroduce pentru lucruri-bunuri presupunerea modului de ființă al simplei prezențe[15]. Atribuirea de atribute lui Dumnezeu nu ne apropie de divin; ea tratează doar pe Dumnezeu ca pe cel mai mare, cel mai puternic „lucru" dintr-un inventar al universului, o ființă printre ființe, a cărui Ființă este încă concepută ca simplă prezență.

Originea ontologică a atributelor (predicatelor) este obținută în cele din urmă din postularea *a priori* a realității *reice* [realității lucrurilor] ca strat fundamental[16]. Această metodă este incapabilă să reveleze ființa așa cum este trăită și înțeleasă de *Dasein*. Ea nu poate cuprinde ființa unui instrument, care este implicarea sa într-o sarcină, nici nu poate cuprinde ființa *Dasein*-ului, care este existența (posibilitatea de a fi). Și, crucial, ea nu poate oferi o cale autentică către „divin", deoarece forțează introducerea Divinului în cutia conceptuală prefabricată a unei substanțe cu proprietăți.

Prin urmare, când abordăm tema „atributului divin al transcendenței", trebuie să recunoaștem că proiectul lui Heidegger începe prin demontarea însăși a gramaticii filosofice care face posibilă o astfel de frază. Transcendența nu poate fi un predicat atașat unei substanțe divine, deoarece modelul substanță-atribut este, pentru Heidegger, o interpretare fundamentală greșită a Ființei. Pentru a continua, este necesară abandonarea completă a acestui model.

[12] Ibid., 138.
[13] Ibid., 137.
[14] Ibid., 63.
[15] Ibid., 136.
[16] Ibid.

Trebuie să căutăm transcendența nu ca proprietate a unei ființe, ci ca mișcare sau structură fundamentală a ființei însăși – specific, ființa *Dasein*-ului.

Capitolul 2: Analitica *Dasein*-ului ca noul *locus* al transcendenței

După ce a curățat terenul prin deconstructia ontologiei tradiționale substanță-atribut, Heidegger poate acum să construiască propria sa relatare pozitivă. Dacă transcendența nu este o proprietate a unui Dumnezeu îndepărtat, unde poate fi găsită? Răspunsul radical al lui Heidegger este: în noi înșine. Transcendența este însăși esența *Dasein*-ului. Pentru a înțelege aceasta, trebuie să ne îndreptăm către „analitica" *Dasein*-ului, piesa centrală din *Ființă și Timp*, care revelează modul în care ființa umană este constitutiv „dincolo de sine".

2.1.*Dasein*-ul ca entitate privilegiată pentru întrebarea relativ la ființă

Heidegger începe prin selectarea unei entități specifice pentru investigația sa. Aceasta nu este o alegere arbitrară. Dacă filosofia trebuie să întrebe despre sensul ființei, ea trebuie să înceapă cu singura entitate pentru care ființa este deja o problemă. Această entitate este *Dasein*-ul. Noi înșine suntem, de fiecare dată, *Dasein*-ul[17]. *Dasein*-ul se distinge de toate celelalte entități (pietre, plante, animale) prin faptul că are o relație unică cu propria sa existență. *Dasein*-ul este entitatea care „se înțelege pe sine în propria sa ființă" și se raportează la această ființă[18]. O piatră există, dar nu înțelege sau nu îi pasă că există. *Dasein*-ul nu doar există, ci existența sa este o constantă problemă de preocupare pentru el.

Această auto-înțelegere, chiar dacă este pre-conceptuală și vagă, face din *Dasein* punctul de plecare ontologic privilegiat. Întrebarea privind ființa este doar o „radicalizare" a unei tendințe de a fi care aparține în mod esențial *Dasein*-ului însuși, radicalizarea înțelegerii pre-ontologice a ființei[19]. Nu venim la întrebarea ființei complet străini; suntem deja scufundați într-o înțelegere a ei pur și simplu prin existență. Ființa *Dasein*-ului este „existența" (*Existenz*), care pentru Heidegger înseamnă ieșirea în luminișul ființei, deschiderea către propriile posibilități. Această „ieșire" este primul indiciu al transcendenței.

2.2.Ființa-în-lume: Structura primordială a transcendenței

Starea cea mai fundamentală a *Dasein*-ului este descrisă prin expresia unitară „ființa-în-lume" (*In-der-Welt-sein*). Aceasta nu trebuie înțeleasă ca un lucru (*Dasein*-ul) localizat în interiorul altui lucru (lumea), precum apa într-un pahar. Aceasta ar fi o înțelegere spațială, categorială, pe care Heidegger o respinge ca derivată. „Ființa-în" este un existențial, ceea ce înseamnă că descrie o trăsătură constitutivă a modului de ființă al *Dasein*-ului. Este mai apropiată de sensul de „a fi implicat în", „a fi absorbit de" sau „a locui". „Faptul" de a avea este înscris în constituția existențială a „faptului" de a locui în[20]. *Dasein*-ul nu este niciodată un subiect fără lume care intră ulterior într-o relație cu o lume externă. A fi *Dasein* înseamnă a fi deja acolo, cu lucrurile, angajat și preocupat.

Această structură este transcendența. În însăși actul de a exista, *Dasein*-ul este întotdeauna deja dincolo de sine, orientat către lume. „Eul" nu există mai întâi în izolare și apoi își transcende propriile limite pentru a ajunge la lume. „Eul" este această mișcare însăși de transcendere. Heidegger afirmă că „ființa umană se înțelege pe sine pornind de la lumea cu care se preocupă"[21]. Ne găsim pe noi înșine nu prin introspecție într-o conștiință sigilată, ci prin

[17] Ibid., 22.
[18] Ibid., 71.
[19] Ibid., 21.
[20] Ibid., 79.
[21] Ibid., 424.

examinarea angajamentelor noastre, proiectelor noastre, preocupărilor noastre. „Ființa umană este acel ceva cu care se preocupă”[22].

Această transcendență nu este un act eroic, unic în viață, ci structura cotidiană, mundană, a existenței noastre. Este prezentă în fiecare act simplu de angajament. „Modul de ființă al preocupării” include o gamă vastă de activități: a avea de-a face cu ceva, a produce ceva, a determina, a discuta, a contempla, a interoga, a investiga, a realiza, a întreprinde, a abandona etc.[23]. Fiecare dintre aceste moduri de ființă este un mod de ființă-în-lume, un mod de a transcende sinele către ceva care e altceva. *Dasein*-ul nu este niciodată pur și simplu prezent, ci este întotdeauna înaintea sa, implicat cu lumea, într-o rețea de relații practice și de semnificație.

2.3.Mondialitatea lumii: Transcendența ca orizont al sensului

Ce este, atunci, această „lume” către care *Dasein*-ul se transcende? Pentru Heidegger, „lumea” nu este suma totală a tuturor entităților care există. Acesta este un concept ontic. Mai degrabă, „lumea” este un concept ontologic; este o trăsătură constitutivă a *Dasein*-ului însuși. Lumea este un „constitutiv” al *Dasein*-ului[24]. Lumea este contextul relațional, orizontul de semnificație, în cadrul căruia entitățile pot apărea ca semnificative.

Heidegger explică aceasta prin analiza ustensilului (*Zeug*). Nu întâlnim un ciocan ca obiect izolat. Îl întâlnim în cadrul unei „totalități de echipament” (*Zeugganzes*), care este structurată printr-o serie de relații de tipul „pentru-a”. Ciocanul este pentru a bate cuie, cuiele sunt pentru a fixa scânduri, scândurile sunt pentru a construi un adăpost, iar adăpostul este pentru a locui. Această rețea de atribuiri și referințe este ceea ce Heidegger numește „semnificație” (*Bedeutsamkeit*). „Lumea” este această rețea *a priori* de semnificație pe care o înțelegem înainte de a întâmpina orice lucru particular din interiorul ei. Există un „lanț” lung de semnificații care conectează ustensilele în atelierul lumii[25].

Prin urmare, când *Dasein*-ul se transcende pe sine către lume, nu se mișcă pur și simplu de la un punct în spațiu la altul. Se proiectează pe sine într-un orizont preexistent de sens. Transcendența este actul de înțelegere a acestui întreg semnificativ, care permite oricărei ființe particulare să apară. Sensul [a ceva] este acel ceva în care inteligibilitatea a ceva se menține[26]. Și acest sens este dezvăluit doar pentru că *Dasein*-ul se transcende pe sine în lume ca întreg. „Lumea lumii” (*Weltlichkeit*) este acest întreg structural, și este un „existențial”, o trăsătură a ființei *Dasein*-ului[27].

În acest mod, Heidegger a reconfigurat complet transcendența. Nu mai este un salt vertical către un tărâm supranatural, ci o mișcare orizontală care constituie însăși existența noastră. Ființa *Dasein*-ului este această mișcare de transcendere într-o lume a sensului. Este o transcendență finită, ancorată în activitățile noastre cotidiene. Dar această finitudine, așa cum vom vedea în capitolul următor, nu elimină misterul. Dimpotrivă, este însăși locul unde apar cele mai profunde întrebări despre originea și destinul nostru.

Capitolul 3: Facticitatea și aruncarea – terenul finit al transcendenței

După ce am stabilit că transcendența este structura fundamentală a *Dasein*-ului ca ființă-în-lume, este crucial să deslușim natura acestei transcendențe. O lectură superficială ar putea interpreta-o ca o formă de auto-mărire umanistă, în care subiectul uman devine creatorul atotputernic al sensului. Analiza lui Heidegger, însă, se mișcă în direcția opusă. Transcendența *Dasein*-ului este radical finită, ancorată într-o contingență profundă pe care o numește

[22] Ibid., 425.
[23] Ibid., 77.
[24] Ibid., 70.
[25] Ibid., 115.
[26] Ibid., 427.
[27] Ibid., 87.

„facticitate” (*Faktizität*) și „aruncare” (*Geworfenheit*). Această finitudine nu este o limitare a transcendenței, ci însăși condiția sa, și tocmai aici se deschide ușa către un sens non-metafizic al misterului.

3.1.Contingenta existenței: *Dasein*-ul ca „Proiect aruncat”

Dasein-ul nu alege să existe. Se găsește deja „acolo”, într-o lume specifică, la un moment specific, cu o istorie specifică. Această „datitate” brută, nealesă a propriei existențe este ceea ce Heidegger numește „aruncare”. Starea de a fi aruncat este temeiul „facticității” *Dasein*-ului, definită ca și „caracterul contingent, gratuit al existenței”[28]. Este o „fapticitate” distinctă de simpla ocurență factuală a unui lucru prezent-la-îndemână; este fapticitatea „simplei prezențe proprii a unei entități care are o lume”[29]. *Dasein*-ul există, dar fără nicio justificare rațională ultimă pentru faptul că există și cum există. Este un „proiect aruncat”.

„Aruncarea” înseamnă că *Dasein*-ul este predat sieși. Nu și-a creat propriul temei, nici nu poate vreodată să ajungă în spatele propriei existențe pentru a o stăpâni. Acest lucru contrastează puternic cu viziunea teologică tradițională a unei ființe divine a cărei existență este necesară (*aseitas* – auto-cauzată sau necauzată). Existența *Dasein*-ului este marcată de o lipsă fundamentală de temei. Temeiul său nu este în sine. După cum Heidegger, dacă temeiul este în exterior, atunci este derivat[30]. *Dasein*-ul este constitutiv derivat, indicând un temei pe care nu este. Această stare nu este ceva de depășit, ci este o parte esențială a ființei sale.

3.2.Transcendența nu ca evadare, ci ca angajament cu finitudinea

Această aruncare modelează fundamental caracterul transcendenței *Dasein*-ului. Transcendența nu este o fugă din această situație finită, contingentă. Nu este o evadare într-un tărâm atemporal, fără loc, al posibilității pure. Dimpotrivă, transcendența autentică este tocmai actul de a prelua și a se angaja cu propria aruncare. Ființa omului este în esență posibilitate de a fi și fapt de a fi liber pentru posibilitățile sale proprii cele mai autentice[31]. *Dasein*-ul există prin proiectarea sa asupra posibilităților, dar aceste posibilități nu sunt abstracte sau infinite; sunt posibilitățile disponibile acestui *Dasein* specific, aruncat.

Autenticitatea, pentru Heidegger, nu constă în a deveni un zeu, ci în a deveni sine în fața acestei finitudini. A fi autentic înseamnă a asuma „starea de a fi aruncat”[32]. *Dasein*-ul neautentic, „sinele” (*das Man*), fuge de aruncarea sa în distracțiile și certitudinile tranchilizante ale lumii publice. Se pierde în flecăreala cotidiană și agitația, evitând realizarea neliniștitoare a propriei lipse de temei. *Dasein*-ul autentic, prin contrast, acceptă cu hotărâre condiția sa aruncată și, din această acceptare, alege liber posibilitățile sale. Aceasta este o transcendență în și prin finitudine, nu departe de ea.

3.3.Misterul interior: o transcendență mai intimă decât cea externă

Această ancorare a transcendenței în facticitate mută *locus*-ul misterului ultim. Transcendentul nu mai este o ființă localizată într-un „dincolo” ceresc. Misterul cel mai profund nu este ceva îndepărtat, ci însăși faptul propriei noastre „aici-prezențe”. Prefața ediției românești de la *Ființă și Timp* captează aceasta perfect când întreabă, în lumina limitării heideggeriene a transcendentului, dacă există cumva în noi ceva mai tainic decât în exteriorul nostru[33]? Răspunsul rezultat din analiza lui Heidegger este un da răsunător. Faptul cel mai

[28] Ibid., 259.
[29] Heidegger, *Ființă și timp*, 76.
[30] Ibid., 81.
[31] Ibid., 414.
[32] Ibid., 430.
[33] Liiceanu, Prefață la *Ființă și timp*, 12.

uimitor nu este că o lume există, ci că există o entitate – *Dasein*-ul – care este „clarificată” pentru această lume, aruncată într-o înțelegere a Ființei, oricât de vagă.

Fenomenologia, metoda aleasă de Heidegger, este instrumentul pentru explorarea acestui mister. Funcția sa este „aducerea la lumină”[34]. Dar ceea ce aduce la lumină nu este un răspuns final, transparent. Ființa, „fenomenul” ultim, este ceea ce „se arată și se ascunde simultan”[35]. Cu cât investigăm mai mult propria noastră existență, cu atât descoperim mai mult caracterul său fără temei, aruncat. Entitatea pe care eu însumi o sunt de fiecare dată este cea care este cea mai îndepărtată de mine[36]. Sinele familiar al vieții cotidiene este o acoperire a acestei existențe mai profunde, mai enigmatice. Transcendența *Dasein*-ului, depășirea-sa-de-sine, este, prin urmare, o călătorie în acest mister intim, dar străin, al propriei sale ființe.

Capitolul 4: Indicația formală și posibilitatea unei teologii post-metafizice

Proiectul lui Heidegger din *Ființă și Timp* este filosofic, nu teologic. El nu încearcă să demonstreze sau să infirme existența lui Dumnezeu. Totuși, prin reconfigurarea radicală a conceptului de transcendență, ontologia sa creează un spațiu în care chestiunea Divinului poate fi pusă într-un mod nou, non-metafizic. Acest lucru este realizat nu prin afirmații directe despre Dumnezeu, ci prin principiul metodologic al „indicației formale” (*formale Anzeige*), care indică o posibilitate fără a-i defini conținutul.

4.1.Filosofia ca indicație formală, nu sistem doctrinar

Filosofia lui Heidegger nu oferă un set de doctrine sau o viziune completă asupra lumii. În schimb, oferă o „indicație formală” – un contur structural sau un indicator care direcționează angajamentul nostru existențial. O indicație formală oferă o direcție pentru investigație, dar cere ca să fie umplut conținutul de existența concretă, istorică a *Dasein*-ului însuși. Analitica *Dasein*-ului nu este o definiție fixă a „naturii umane”, ci o indicație formală a structurilor (cum ar fi ființa-în-lume, aruncarea, proiecția) pe care fiecare *Dasein* trebuie să le preia și să le trăiască pentru sine. Interpretarea existențială nu este o invenție[37]. Este o explicație a structurilor care sunt deja operative în existența noastră, invitându-ne să le vedem pentru noi înșine.

Această metodă se află în contrast puternic cu metafizica tradițională și teologia dogmatică, care oferă aserțiuni pline de conținut despre natura lui Dumnezeu și a realității. Filosofia lui Heidegger cuprinde „presupozițiile”[38] gândirii noastre, dar se abține de la a umple imaginea ultimă. Ea pregătește terenul pentru interogare, mai degrabă decât să livreze răspunsuri finale.

4.2.Cum transcendența *Dasein*-ului „indică” un spațiu pentru Divin

Cum indică transcendența finită a *Dasein*-ului un spațiu pentru Dumnezeire printr-o „indicație formală”? O face în mai multe moduri:

1. **Prin revelarea lipsei de temei**: Aruncarea *Dasein*-ului revelează că nu este propriul său temei. Existența sa este contingentă. Această lipsă inerentă de auto-fundamentare indică întrebarea ultimului „de unde” și „încotro” al existenței. Aceasta nu este o dovadă cauzală pentru o „Cauză Primă” în sens metafizic, ci o confruntare existențială cu misterul originilor. Întrebarea unei „Cauze-Creatoare” este pusă între paranteze, dar sentimentul existențial de a fi „predat sieși” rămâne, indicând un „Dătător” care nu poate fi obiectivat.
2. **Prin deschiderea către întreg**: Transcendența *Dasein*-ului este o deschidere către lume ca întreg, către sensul Ființei în general. Această deschidere nu este limitată la entitățile

[34] Heidegger, *Ființă și timp*, 14.
[35] Ibid., 13.
[36] Ibid., 412.
[37] Ibid., 267.
[38] Ibid., 411.

din interiorul lumii. În momentele sale cele mai autentice, în special în fața propriei morți, *Dasein*-ul este confruntat cu posibilitatea propriei imposibilități, și prin aceasta, cu Ființa și Nimicul ca atare. Această confruntare cu orizontul ultim al existenței este un spațiu în care „Sfântul" sau „Divinul" s-ar putea manifesta, nu ca o Ființă, ci ca însăși evenimentul dezvăluirii Ființei.

3. **Prin deconstrucția idolilor**: Prin demontarea concepției metafizice a lui Dumnezeu ca Ființă supremă (*ens summum*), distrugerea lui Heidegger curăță ceea ce el va numi mai târziu „onto-teologie". Dumnezeul metafizicii – Dumnezeul care este o substanță cu atribute, mișcătorul nemișcat, cauza ultimă – este, pentru Heidegger, un idol filosofic care blochează o experiență mai primordială a Divinului. Prin arătarea inadecvării acestui concept, opera lui Heidegger poate fi văzută ca pregătind calea pentru „ultimul Dumnezeu", un zeu care nu este un obiect al reprezentării, ci o manifestare în cadrul evenimentului Ființei.

4.3.Umbra lui Augustin: Întoarcerea interioară către Nevăzut

În această traiectorie filosofică, se poate vedea umbra unei lungi tradiții teologice, în special cea augustinană. Eventualele sinteze ale capodoperei fac o conexiune directă și puternică: teologia augustinană - descoperi pe Dumnezeu după ce ai traversat ființa ta de la un capăt la altul[39]. Aceasta este tocmai calea pe care analiza lui Heidegger o trasează, deși în termeni seculari, ontologici. Calea către ultim nu se află în observarea cosmosului și deducerea unui Creator. Se află în investigația radicală a sinelui.

Pentru Augustin, călătoria interioară a dus la descoperirea lui Dumnezeu ca interior *intimo meo et superior summo meo* (mai interior decât interiorul meu cel mai intim și mai superior decât superiorul meu cel mai înalt). Dumnezeu nu era un alt obiect în lume, ci însăși temeiul ființei și cunoașterii sufletului. Calea lui Heidegger este analogă. Traversarea ființei *Dasein*-ului – de la absorbția sa cotidiană în lume, prin anxietatea care revelează lipsa sa de temei, la acceptarea hotărâtă a finitudinii sale – este o călătorie interioară. Ea duce la confruntarea cu ceea ce este cel mai îndepărtat și misterios, dar este însăși condiția propriei noastre existențe: clarificarea Ființei însăși. Sensul ființei omului este omul însuși care se înțelege pe sine[40]. În această auto-înțelegere, în această traversare a propriei transcendențe finite, spațiul pentru o întrebare despre divin este menținut deschis, nu ca un răspuns de posedat, ci ca orizontul durabil al ființei noastre.

Concluzie: De la Dumnezeul filosofilor la orizontul Ființei

Acest articol și-a propus să investigheze „atributul divin al transcendenței" în *Ființă și Timp* a lui Heidegger. Analiza noastră a arătat că aceasta este, într-un sens direct, o eroare categorială. Proiectul filosofic al lui Heidegger este o „distrugere" a însăși cadrului metafizic al substanței și atributului pe care se bazează discursul tradițional al predicatelor divine. Pentru Heidegger, Dumnezeu nu poate fi o substanță căreia transcendența îi este atașată ca proprietate. O astfel de concepție rămâne prinsă într-o ontologie a „prezenței-la-îndemână" care confundă o ființă cu Ființa și astfel închide orice acces autentic la divin.

Totuși, investigația noastră a revelat un rezultat mai profund și mai subtil. Transcendența nu este eliminată din gândirea lui Heidegger; ea este recentrată radical. Este dislocată de la un Dumnezeu supranatural și relocalizată ca și constituție existențială fundamentală a *Dasein*-ului. *Dasein*-ul este transcendență: mișcarea finită, aruncată și proiectivă dincolo de sine într-o lume a sensului. Aceasta nu este o înlocuire umanistă a lui

[39] Ibid., 590.
[40] Ibid., 429.

Dumnezeu cu Omul, ci o descriere fenomenologică profundă a condiției umane ca una de a fi constitutiv deschisă, relațională și neîntemeiată în sine.

Această transcendență finită, înrădăcinată în faptul contingent al „ființei-aruncate-aici", devine locul misterului ultim. Chestiunea Divinului nu mai este o problemă teoretică despre o entitate îndepărtată, ci o întrebare existențială care răsare din adâncurile propriei noastre ființe. Prin traversarea structurilor propriei noastre existențe – ființa-în-lume, preocuparea noastră, finitudinea noastră, ființa-către-moarte – suntem conduși nu către o dovadă a lui Dumnezeu, ci către marginea înțelegerii noastre, către orizontul Ființei însăși.

Opera lui Heidegger, prin urmare, nu oferă o nouă teologie, dar îndeplinește o sarcină pregătitoare crucială. Curăță idolii filosofici ai onto-teologiei și invită o formă de interogare mai răbdătoare, mai autentică. „Divinul" nu trebuie găsit prin adăugarea de predicate unei ființe supreme, ci prin învățarea de a locui în clarificarea deschisă, misterioasă și transcendentă care este însăși existența *Dasein*-ului. În cele din urmă, calea către înțelegerea a ceea ce ar putea însemna „Dumnezeirea" nu este un salt vertical în afara lumii, ci o coborâre mai profundă în transcendența finită care noi înșine suntem.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Heidegger**, Martin. *Ființă și timp*. Translated by Gabriel Liiceanu and Cătălin Ciaobă. Preface by Gabriel Liiceanu. Vol. I. Bucharest: Humanitas, 2019.
2. **Heidegger**, Martin. *Being and Time*. Translated by John Macquarrie and Edward Robinson. New York: Harper & Row, 1962.
3. **Kant**, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Translated by Norman Kemp Smith. London: Macmillan, 1929.
4. **Hegel**, G.W.F. *Phenomenology of Spirit*. Translated by A.V. Miller. Oxford: Oxford University Press, 1977.

THE UNIQUE MYSTICAL HUMANISM OF GRAND RABBI ALEXANDRU ŞAFRAN AND ABRAHAM JOSHUA HESCHEL: DIFFERENCES AND CONVERGENCES

Sorin Benescu
PhD Student, University of Bucharest

***Abstract**: This article undertakes a comparative analysis of the theological and philosophical projects of two of the most significant Jewish thinkers of the 20th century: Grand Rabbi Alexandru Şafran (1910-2006) and Rabbi Abraham Joshua Heschel (1907-1972). While not often studied in tandem, their lives and works present a profound parallel: both were inheritors of the rich spiritual legacy of Eastern European Jewry, deeply steeped in Kabbalah and Hasidism, and both were forced to confront the catastrophic ruptures of modernity, most notably the Holocaust. This study argues that Şafran and Heschel independently developed a unique theological framework that can be termed "mystical humanism." This framework posits that authentic human existence and ethical responsibility are not merely derived from rationalist ethics or divine command, but are discovered and actualized through a mystical encounter with the Divine. For both thinkers, the human being is a vessel for divine presence, and the purpose of human life is to bridge the transcendent and the immanent through acts of compassion, justice, and sanctification.*

The article explores the convergences in their thought, particularly their shared emphasis on divine pathos, the sacramental nature of reality, and the human role in tikkun olam (the repair of the world). It also delineates their crucial differences, which are largely shaped by their distinct life experiences. Şafran's humanism is forged in the crucible of the Shoah, leading to a "mysticism of survival and testimony," where the continued existence of the Jewish people and the sanctification of memory become paramount mystical acts. Heschel's humanism, developed in the relative safety of post-war America, evolves into a "prophetic mysticism of engagement," which translates divine concern into public-facing social and political activism. By examining their engagement with classical mystical sources, particularly the Zohar, this article illuminates how two parallel intellectual journeys produced complementary, yet distinct, visions for Jewish life after the abyss, offering a powerful synthesis of the mystical and the ethical for a broken world.

***Keywords:** Alexandru Şafran, Abraham Joshua Heschel, Mystical Humanism, Kabbalah, Hasidism, Zohar, Holocaust Theology, Prophetic Mysticism, Divine Pathos, Tikkun Olam.*

Introducere: Două căi dintr-o lume comună

În peisajul gândirii evreiești din secolul al XX-lea, Marele Rabin Alexandru Șafran și Rabinul Abraham Joshua Heschel se ridică drept figuri colosale, giganți spirituali și intelectuali ale căror vieți au fost modelate de aceleași forțe seismice. Născuți la doar trei ani distanță în lumea vibrantă și efervescentă spiritual a iudaismului est-european, ambii au fost descendenți ai unor dinastii hasidice distinse, educați în *yeshive* tradiționale și au urmat ulterior studii doctorale în universități europene seculare. Ambii au fost maeștri ai tradițiilor esoterice ale Cabalei și ai fervorii pietiste a Hasidismului. Și ambii au fost martori ai anihilării sistematice a lumii care i-a născut. Totuși, în ciuda acestor paralele biografice și intelectuale profunde, operele lor sunt rareori aduse într-un dialog direct și susținut. Heschel, vocea profetică a iudaismului american postbelic, reprezintă o piatră de temelie a canonului evreiesc modern. Șafran, liderul curajos al iudaismului românesc în timpul războiului și ulterior Marele Rabin al Genevei, rămâne o figură mai retrasă, cu erudiția sa cabalistică profundă mai puțin accesibilă lumii anglo-saxone.

Prezentul articol își propune să acopere această lacună prin propunerea unui cadru interpretativ unificator pentru proiectele lor respective: umanismul mistic. Acest termen, deși nu este utilizat explicit de niciunul dintre gânditori, încapsulează nucleul viziunii lor teologice comune. El descrie o viziune asupra lumii în care valoarea și scopul ultim al vieții umane – domeniul umanismului – sunt ancorate nu în rațiunea seculară sau în autocentrismul antropocentric, ci în realitatea mistică a relației lui Dumnezeu cu lumea. Pentru Șafran și Heschel, a fi uman înseamnă a fi un partener în drama divină, o ființă în care Dumnezeu este intim investit și prin care prezența lui Dumnezeu poate fi manifestată pe pământ. Persoana umană nu este un subiect izolat, ci un nod al energiilor divine și lumești, încărcat cu o responsabilitate cosmică.

Convergența lor asupra acestei idei centrale este remarcabilă. Ambii gânditori s-au îndepărtat de raționalismul steril al filosofiei evreiești din secolul al XIX-lea și de legalismul detașat al anumitor cercuri ortodoxe. În schimb, ei s-au întors la apele vii ale misticismului evreiesc – Zoharul, scrierile lui Isaac Luria și învățăturile lui Baal Shem Tov – pentru a găsi un limbaj capabil să vorbească crizelor spirituale și etice ale epocii lor. Au descoperit în aceste surse nu o evadare din lume, ci o modalitate mai profundă de a se angaja în ea. Ei au învățat că realitatea este sacramentală, că timpul poate fi sfințit și că fiecare acțiune umană poartă o greutate metafizică.

Totuși, căile lor s-au despărțit dramatic în fața *Shoah*-ului. Șafran a experimentat Holocaustul din interiorul infernului său, ca lider spiritual al unei comunități confruntate cu distrugerea iminentă. Umanismul său mistic a fost, prin urmare, forjat în creuzetul supraviețuirii, rezistenței și mărturiei. Este un umanism al rezistenței, în care actul de a rămâne evreu, de a studia Tora și de a-și aminti de cei morți devine o profundă sfidare mistică împotriva forțelor anihilării. Heschel, care a scăpat în Statele Unite în 1940, a experimentat catastrofa de la o distanță dureroasă. Umanismul său mistic, deși marcat pentru totdeauna de absența iudaismului european, a fost canalizat în contextul societății americane. A devenit un umanism profetic al angajamentului public, exprimat faimos în activismul său pentru drepturile civile și opoziția față de Războiul din Vietnam, unde lupta pentru drepturile marginalizaților era înțeleasă ca un act de simpatie divină.

Prezentul articol va proceda în trei părți. Mai întâi, va stabili fundamentele comune ale umanismului lor mistic, analizând dependența lor reciprocă de concepte cabalistice și hasidice precum *pathos*-ul divin, interdependența dintre Dumnezeu și umanitate și sfințirea cotidianului. În al doilea rând, va explora punctul crucial de divergență: impactul Holocaustului asupra teologiilor lor respective, contrastând „misticismul supraviețuirii" al lui Șafran cu „misticismul profetic al angajamentului" al lui Heschel. În final, prin plasarea interpretărilor lor asupra surselor clasice, în special Zoharul, în comparație directă, acest studiu va scoate la lumină diferențele subtile, dar profunde, din sensibilitățile lor mistice. În cele din urmă, vom vedea că Șafran și Heschel, deși urmând căi diferite, au ghidat amândoi o generație traumatizată către un sens reînnoit al scopului divin și al demnității umane, oferind două modele puternice și complementare pentru o existență evreiască post-Holocaust.

I. Nucleul Convergent: Fundamentele unui umanism mistic

Înainte ca drumurile lor să fie irevocabil despărțite de istorie, formarea intelectuală și spirituală a lui Șafran și Heschel a curs pe canale remarcabil paralele. Moștenirea lor comună a misticismului evreiesc est-european a furnizat baza solidă pentru construcțiile lor teologice ulterioare. Această moștenire nu era o colecție statică de doctrine antice, ci o tradiție vie care accentua imanența lui Dumnezeu, viața emoțională a Divinului și semnificația cosmică a pietății și acțiunii umane. Trei concepte cheie formează nucleul convergent al umanismului lor mistic:

pathos-ul lui Dumnezeu, ontologia sacramentală a existenței și omul ca partener în *tikkun* (repararea cosmică).

A. *Pathos*-ul Divin: Un Dumnezeu în nevoie de umanitate

Cel mai radicală deviere de la teologia filosofică clasică pentru ambii gânditori a fost îmbrățișarea conceptului biblic și cabalistic al unui Dumnezeu pasional, relațional – un Dumnezeu care este afectat de faptele umane. Heschel a denumit faimos acest lucru „*pathos* divin", ideea că Dumnezeu nu este un Mutator Nemutat static și impasibil, ci un subiect cu emoții, preocupat de o investiție profundă în soarta creației. Acest concept, susținea el, era esența conștiinței profetice. Profetul nu este cineva care primește doar informații divine, ci „o persoană care ține pe Dumnezeu și pe oameni în același gând, în același timp, în toate timpurile"[1]. Profetul simte propria durere a lui Dumnezeu față de injustiție, dar și bucuria Lui în dreptatea umană. Pentru Heschel, acest *pathos* divin este temeiul ultim al eticii umane. Compasiunea umană nu este o virtute autonomă, ci un răspuns simpatic la propria compasiune a lui Dumnezeu. Injustiția este abominabilă nu doar pentru că rănește un semen, ci pentru că provoacă durere lui Dumnezeu.

Această idee a unui Dumnezeu receptiv și pasibil este centrală în Zohar, un text pe care atât Șafran, cât și Heschel îl cunoșteau intim. Zoharul descrie lumea divină a *Sefirot* (emanațiile divine) ca un sistem dinamic care este direct impactat de acțiunea umană. Faptele drepte aduc armonie și unitate *Sefirot*, în special între principiul masculin, *Tiferet* (Sfântul, Binecuvântat fie El), și principiul feminin, *Shekhinah* (Prezența Divină). Actele păcătoase, dimpotrivă, creează o ruptură, forțând *Shekhinah* în exil față de partenerul ei divin. Un pasaj zoharic faimos ilustrează această dramă cosmică: „Veniți și vedeți: când Israel este drept și îndeplinește voința Stăpânului lor, ei fac ca Dreapta și Stânga să se unească, și bucuria pătrunde peste tot… Dar când Israel păcătuiește, ei slăbesc puterea Stângii și întăresc partea impurității, cauzând un defect sus și jos"[2]. Acesta nu este Dumnezeul impasibil al lui Maimonide; acesta este un Dumnezeu a cărui propria integritate depinde de parteneriatul uman.

Alexandru Șafran, apelând la aceeași sursă cabalistică, articulează un concept aproape identic, deși adesea într-un limbaj mai explicit esoteric. Pentru Șafran, întregul scop al creației este acest dialog divin-uman. Dumnezeu, printr-un act de *tzimtzum* (autocontracție), a făcut spațiu pentru lume astfel încât ființa umană să poată exista și, prin liberul arbitru, să intre într-o relație cu El. Această relație este cheia armoniei cosmice. Șafran scrie că Cabala învață „interdependența dintre Dumnezeu și om; omul poate 'întări' puterile divine prin viața sa morală și religioasă, la fel cum le poate 'slăbi' prin păcatele sale"[3]. Aceasta nu este doar o metaforă. Pentru Șafran, poruncile (*mitzvot*) nu sunt reguli arbitrare, ci instrumente cosmice. Fiecare *mitzvah* îndeplinită canalizează energie divină, repară un defect în lumile spirituale și aduce prezența lui Dumnezeu mai deplin în planul material. Ființa umană este astfel ridicată de la un simplu făptură la un „colaborator în actul creației" (*shutaf be-ma'aseh bereshit*). Această credință comună într-un Dumnezeu care are nevoie de umanitate formează condiția esențială pentru umanismul lor; dacă acțiunile umane contează pentru Dumnezeu, atunci viața umană are o semnificație ireductibilă, transcendentă.

---

[1] Abraham Joshua Heschel, THE PROPHETS (New York: Harper & Row, 1962), 26.

[2] Zohar II:135a. Această traducere este sintetizată din ediții standard, cum ar fi Ediția Pritzker tradusă de Daniel C. Matt, pentru claritate și concentrare tematică. Ideea centrală a acțiunii umane care afectează echilibrul sefirotic este esențială pentru teosofia zoharică.

[3] Alexandru Safran, THE KABBALAH: LAW AND MYSTICISM IN THE JEWISH TRADITION (Paris: Payot, 1974; English trans. Feldheim Publishers, 1999), 112. (Note: The English translation title is often cited as THE UNFAILING LIGHT: THE KABBALAH).

B. Ontologie sacramentală: Sfințirea lumii materiale

Izvorând direct din ideea *pathos*-ului divin este o resacralizare a lumii fizice. Dacă Dumnezeu este investit în viața umană, atunci arenele vieții umane – timpul, spațiul și materia – nu pot fi profane. Atât Heschel, cât și Șafran au purtat un război discret împotriva desacralizării realității, argumentând că lumea materială este un vas pentru sfințenie.

Expresia cea mai iubită a acestei idei la Heschel se găsește în capodopera sa, *Sabbath*-ul. El face o distincție celebră între impulsul umanității de a cuceri spațiul și misiunea iudaismului de a sfinți timpul. *Sabbath*-ul nu este o zi de odihnă, ci o zi care este odihnă – o „arhitectură a timpului", un „palat în timp" pe care îl construim în fiecare săptămână[4]. Este o manifestare temporală a sfințeniei, un moment în care încetăm să manipulăm lumea și în schimb experimentăm divinitatea ei inerentă. Pentru Heschel, acesta este un act mistic accesibil tuturor. Nu este nevoie să fii un adept cabalistic pentru a experimenta sacrul; trebuie doar să observi *Sabbath*-ul cu intenție (*kavanah*). El extinde acest principiu dincolo de *Sabbath*, argumentând că „uimirea radicală" față de simplul fapt al existenței este răspunsul uman adecvat față de realitate. „Lumea în măreția ei este plină de indicii", scrie el, „și a fi spiritual înseamnă a fi uimit"[5]. Acest sentiment de uimire transformă mundanul în miraculos, revelând fiecare moment și fiecare obiect ca un potențial loc de întâlnire cu Divinul.

Abordarea lui Șafran față de sfințire este înrădăcinată mai explicit în Cabala lurianică, care postulează „scântei" divine (*nitzotzot*) prinse în cojile materiale (*kelippot*) ale lumii ca rezultat al unei catastrofe cosmice primordiale. Sarcina evreului este să îndeplinească *mitzvot* cu intenție mistică pentru a elibera aceste scântei și a le restaura la sursa lor divină. Aceasta este doctrina *birur* (separare/clarificare). Pentru Șafran, aceasta înseamnă că acțiunile cotidiene – mâncatul, munca, vorbirea – pot deveni acte de răscumpărare cosmică. El explică faptul că pentru cabalist, „nimic nu este 'profan'… fiecare obiect, fiecare acțiune, poate fi, și trebuie să fie, sfințit, adică raportat la originea sa divină și la scopul său divin final"[6].

Acest concept este profund zoharic. Zoharul învață că chiar și cele mai de bază nevoi umane pot fi elevate. De exemplu, actul de a mânca, precedat de o binecuvântare, nu este doar o funcție biologică, ci un ritual care hrănește *Shekhinah* și înalță scânteile sfinte din hrană. Zoharul afirmă: „Masa unei persoane la care se rostesc cuvinte de Tora este ca altarul... Când o persoană face o binecuvântare peste masă cu intenție adecvată, el aduce binecuvântare de sus în jos, și *Shekhinah* se odihnește asupra acelei mese"[7]. Atât Heschel, cât și Șafran internalizează această lecție. Heschel o încadrează în limbajul fenomenologic al uimirii și sfințirii timpului; Șafran o încadrează în limbajul metafizic al *tikkun*-ului lurianic. Totuși, concluzia este aceeași: umanismul nu înseamnă transcenderea lumii materiale, ci sfințirea ei. Sfântul nu se găsește prin evadarea din condiția umană, ci prin locuirea deplină a ei cu intenție sacră.

C. Antropocentrismul responsabilității: Umanitatea ca partener în *tikkun*

Culminarea acestor idei este o formă unică de antropocentrism – nu un antropocentrism al privilegiului, ci unul al responsabilității copleșitoare. Dacă Dumnezeu are nevoie de parteneriat și lumea așteaptă sfințirea, atunci ființa umană se află în centrul dramei cosmice. Aceasta este expresia ultimă a umanismului lor mistic: ridicarea umanului la statutul de co-creator și co-răscumpărător.

---

[4] Abraham Joshua Heschel, THE SABBATH: ITS MEANING FOR MODERN MAN (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1951), 15.

[5] Abraham Joshua Heschel, MAN IS NOT ALONE: A PHILOSOPHY OF RELIGION (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1951), 46.

[6] Safran, THE KABBALAH, 245.

[7] Zohar III:187b. Acest pasaj reflectă o temă comună în Zohar, unde actele ritualice, în special cele care implică binecuvântări (*berakhot*), au un efect teurgic direct.

Umanismul profetic al lui Heschel este construit pe această fundație. Strigătul profetului pentru justiție nu este doar o cerere umană; este o articulare a cererii lui Dumnezeu. Când Heschel a mărșăluit de la Selma la Montgomery alături de Martin Luther King Jr., el a simțit faimos că „picioarele sale se rugau”[8]. Aceasta nu era un înfloritură poetică; era o afirmație teologică. Actul de a merge pentru justiție era un act liturgic, o formă de rugăciune care răspundea *pathos*-ului lui Dumnezeu și avansa lucrarea răscumpărării în sfera socială. Pentru Heschel, pietatea și acțiunea politică nu erau domenii separate. El susținea că „spiritualitatea nu este o afacere privată. Este o preocupare publică. Indiferența față de rău este mai insidioasă decât răul însuși”[9]. Misticul, în viziunea lui Heschel, nu este pustnicul care fuge din lume, ci profetul care, după ce a atins focul divin, se întoarce în spațiul public pentru a-l transforma.

Viziunea lui Șafran asupra responsabilității umane este la fel de profundă, deși articulată în cadrul cabalistic tradițional al *tikkun olam*. Apelând la Luria, Șafran vedea istoria umană ca pe povestea reparării cosmice. Dispersarea poporului evreu, deși o tragedie, servea și scopului mistic de a permite evreilor să fie prezenți în toate colțurile lumii pentru a aduna scânteile pierdute. Fiecare act etic, fiecare rugăciune, fiecare moment de studiu contribuie la acest proiect grandios. Șafran sublinia că această responsabilitate nu este abstractă; este intens personală. El scrie: „Omul, prin fiecare act al său, prin fiecare cuvânt și prin fiecare gând, exercită o influență asupra armoniei universului”[10]. Aceasta impregnează viața umană cu o semnificație aproape insuportabilă. Nu există acțiuni neutre. Fie construiești sau distrugi, fie repari sau deteriorezi țesătura realității. Această viziune mistică asupra lumii, departe de a încuraja pasivitatea, cere o acțiune etică și rituală constantă, vigilentă. Ființa umană este singurul agent capabil să repare breșa primordială și să restaureze unitatea unui cosmos fragmentat.

În acest cadru comun, vedem sinteza puternică a lui Șafran și Heschel. Ambii gânditori au folosit structurile profunde ale misticismului evreiesc pentru a construi un umanism robust care să reziste asaltului nihilismului modern. Ei au afirmat că viața umană are un sens ultim deoarece este inextricabil legată de viața lui Dumnezeu. Ei au învățat că lumea nu este o colecție de atomi lipsită de sens, ci un text sacru care așteaptă să fie citit și sfințit. Și au plasat pe umerii umani povara înfricoșătoare dar și demnitatea de a fi parteneri ai lui Dumnezeu în lucrarea creației și răscumpărării. Acest nucleu convergent al gândirii lor oferă fundalul esențial pe baza căruia pot fi înțelese diferențele lor profunde, determinate de experiență.

II. Marea Divergență: Holocaustul, mărturia și acțiunea profetică

Deși Șafran și Heschel și-au construit edificiile teologice pe o fundație mistică comună, cataclismul istoric al *Shoah*-ului a săpat o prăpastie adâncă între experiențele lor de viață, ducând la o divergență profundă în aplicarea și exprimarea umanismului lor mistic. Nu se poate înțelege Șafran fără a-i vedea gândirea prin fumul de la Auschwitz și lupta disperată pentru supraviețuire în Bucureștiul din vremea războiului. Nu se poate înțelege urgența operei lui Heschel fără a auzi ecoul unei lumi distruse, un apel la conștiință din relativa siguranță a Lumii Noi. Această secțiune va analiza modul în care Holocaustul a refractat principiile lor comune în două misiuni distincte, deși complementare: „misticismul supraviețuirii și mărturiei” al lui Șafran și „misticismul profetic al angajamentului” al lui Heschel.

A. Alexandru Șafran: Un misticism al supraviețuirii și mărturiei

Pentru Alexandru Șafran, Holocaustul nu a fost o problemă teologică distantă, ci o realitate existențială imediată. Ca Rabin Șef al României din 1940, într-o țară aliată cu Germania nazistă,

[8] Acest citat celebru este atribuit pe scară largă lui Heschel după marșul de la Selma. Vezi Edward K. Kaplan, SPIRITUAL RADICAL: ABRAHAM JOSHUA HESCHEL IN AMERICA, 1940-1972 (New Haven: Yale University Press, 2007), 299.
[9] Abraham Joshua Heschel, GOD IN SEARCH OF MAN: A PHILOSOPHY OF JUDAISM (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1955), 365.
[10] Safran, THE KABBALAH, 118.

el a fost aruncat în inima furtunii. A negociat cu dictatori fasciști, a pledat pe lângă regine și a organizat rețele clandestine pentru a salva mii de evrei de la deportare și moarte[11]. Umanismul său nu a fost forjat în liniștea unei biblioteci universitare, ci în creuzetul conducerii comunitare într-un timp de criză ultimă. În consecință, scrierile sale postbelice, în special *magnum opus*-ul său despre Cabala, sunt impregnate cu o focalizare unică pe semnificația mistică a supraviețuirii însăși.

Pentru Șafran, existența continuă a poporului evreu după *Shoah* nu era doar un fapt istoric sau demografic; era un miracol metafizic, un testament al „luminii neclintite" a legământului divin. Actul supraviețuirii devenea *tikkun*-ul ultim. În fața unei forțe – *Amalek*, în înțelegerea sa cabalistică – care căuta să șteargă numele lui Dumnezeu din lume prin anihilarea poporului Său ales, simplul act de a rămâne evreu, de a crește un copil evreu, de a studia o pagină de Talmud, era un act de sfidare cosmică. Acesta este un „misticism al supraviețuirii".

Această perspectivă reîncadrează scopul umanismului. În timp ce scopul prebelic era repararea armonioasă a cosmosului, scopul din timpul războiului și postbelic devenea sfințirea rămășiței. Umanismul lui Șafran este profund focalizat pe particularitatea poporului evreu ca vas al prezenței lui Dumnezeu în istorie. El scrie: „Suferința lui Israel este o participare la suferința *Shekhinah*, Prezența Divină exilată. Prin fidelitatea sa în suferință, Israel protejează scânteia divină în lume"[12]. Aceasta este o deviere clară de la un umanism universalist. Aici, demnitatea umanului este inseparabilă de destinul colectivului. A fi umanist, în contextul lui Șafran, însemna în primul rând să lupți pentru supraviețuirea fizică și spirituală a comunității evreiești.

Mai mult, umanismul său este inextricabil legat de actul mărturiei. Memoria (*zakhor*) este o poruncă centrală în iudaism, dar după *Shoah*, ea a dobândit o nouă dimensiune, sfâșietoare și mistică pentru Șafran. A-ți aminti de cei morți nu era doar un act de prezervare istorică, ci o datorie sacră față de victime și față de Dumnezeu. Prin mărturia sa, supraviețuitorul împiedică victoria ultimă a opresorului, care ar fi ștergerea completă a existenței victimei și a universului ei moral. În memoriile sale, *Rezistând furtunii*, Șafran documentează meticulos evenimentele, nu ca un istoric, ci ca un martor care îndeplinește o obligație sacră[13]. Opera sa cabalistică poate fi citită ca o formă paralelă de mărturie, o afirmare a gramaticii spirituale durabile a unei lumi pe care naziștii au căutat să o facă lipsită de sens. Zoharul însuși poate fi văzut ca o operă de mărturie mistică, prezervând o lumină spirituală antică într-o perioadă de exil și persecuție. Șafran își vedea propria operă în aceeași lumină. Așa cum Zoharul vorbește despre *Shekhinah* în exil, plângând pentru copiii ei, Șafran dă voce unei teologii în care Dumnezeu plânge împreună cu și prin supraviețuitori[14]. Actul umanist, deci, este să dai voce acelei dureri divine și umane împărtășite, să sfințești memoria martirilor și să asiguri că viețile și morțile lor își păstrează sensul transcendent.

B. Abraham Joshua Heschel: Un misticism profetic al angajamentului

Experiența lui Abraham Joshua Heschel față de Holocaust a fost una de la distanță, traumatică, ca neputință și vinovăție a supraviețuitorului. După ce a scăpat din Polonia și apoi din Germania, a ajuns în Statele Unite în 1940, cu puțin înainte ca granițele să se închidă și

[11] Detaliile istorice ale activităților lui Șafran din timpul războiului sunt documentate pe larg în memoriile sale și de către istorici. Vezi Alexandru Safran, RESISTING THE STORM: ROMANIA, 1940-1947: MEMOIRS, ed. Jean Ancel (Jerusalem: Yad Vashem, 1987).

[12] Aceasta este o sinteză a poziției lui Safran în THE KABBALAH, în special în discuțiile sale despre Israel, suferință și Shekhinah. Vezi Safran, THE KABBALAH, 198-202.

[13] Safran, RESISTING THE STORM. Întreaga carte este structurată ca o mărturie meticuloasă, îndeplinind imperativul evreiesc al *zakhor*-ului (amintiți-vă).

[14] Zoharul este plin de imagini ale *Șechinei* plângând pentru copiii ei exilați. Vezi, de exemplu, Zohar I:204a: „*Șechina* spune: «Capul meu este plin de rouă» (Cântarea Cântărilor 5:2) - aceasta este roua lacrimilor vărsate pentru copiii ei în exil." Teologia lui Șafran internalizează această empatie divină.

mașinăria uciderii în masă să înceapă faza sa cea mai intensă. Mama și cele trei surori ale sale au fost ucise. El avea să scrie mai târziu: „Nu am murit, și deci sunt un tăciune smuls din foc... Simt angoasa celor morți”[15]. Această pierdere profundă personală și colectivă a devenit fundalul mereu prezent, deși adesea nerostit, al întregii sale opere ulterioare. Ea a alimentat urgența și pasiunea misiunii sale americane.

Dacă întrebarea lui Șafran era „Cum supraviețuim și mărturisim?”, cea a lui Heschel era „Cum trăim demn de cei care au pierit?”. Răspunsul său a fost să transforme umanismul mistic pe care îl împărtășea într-un motor puternic pentru angajament public, profetic. El credea că blasfemia ultimă, lecția care trebuie învățată din Holocaust, era indiferența. Lumea a stat deoparte în tăcere în timp ce poporul său era masacrat. Prin urmare, obligația religioasă primară în lumea post-Holocaust era să strigi împotriva injustiției oriunde ar fi fost găsită. Umanismul său a devenit universalizat și politizat. El vedea situația afro-americanilor din Sudul Jim Crow nu ca o problemă politică separată, ci ca o continuare directă a aceleiași eșec moral care a permis Auschwitz-ul.

Heschel a luat conceptul cabalistic al *pathos*-ului divin și l-a adus pe străzile Americii. Preocuparea lui Dumnezeu pentru cei asupriți nu era o doctrină esoteric tăcută; era un apel la acțiune. El scria: „Opusul binelui nu este răul, opusul binelui este indiferența... Într-o societate liberă, unii sunt vinovați, dar toți sunt responsabili”[16]. Acest sentiment al responsabilității era o moștenire directă de la predecesorii săi mistici, dar aplicarea sa era radical nouă. Acolo unde maeștrii hasidici căutaseră să repare cosmosul prin rugăciune și pietate în limitele comunității, Heschel căuta să-l repare în sălile Congresului și pe liniile de pichetare.

Umanismul său era astfel profetic. El se vedea pe sine ca pe un canal al vocii profeților biblici, care, în interpretarea sa, erau cei care simpatizau atât de profund cu *pathos*-ul lui Dumnezeu încât nu puteau rămâne tăcuți în fața corupției și cruzimii. Acest lucru l-a condus la o teologie a protestului, nu doar împotriva răului uman, ci chiar, uneori, un protest îndreptat către Dumnezeu. Totuși, focalizarea sa principală era pe trezirea conștiinței umanității. Activismul său faimos nu era o activitate extracurriculară; era expresia logică și necesară a întregii sale teologii. După cum notează Edward Kaplan, biograful său, angajamentul politic al lui Heschel era o formă de „activism liturgic”, unde mărșăluirea pentru justiție era o modalitate de a te ruga cu întreaga ființă[17].

Contrastul cu Șafran este clar. Misiunea postbelică a lui Șafran era să reconstruiască și să protejeze rămășița iudaismului european, să adâncească legătura lor cu tradițiile particulariste, mistice care le asiguraseră supraviețuirea. Al său era un umanism al consolidării și memoriei. Misiunea lui Heschel era să ia comorile etice ale aceleiași tradiții și să le ofere ca dar și provocare lumii largi. Al său era un umanism al expansiunii și protestului. Opera lui Șafran era un testament al legământului etern cu poporul evreu; cea a lui Heschel era un testament al aplicabilității universale a strigătului profetului pentru justiție. Ambele erau răspunsuri autentice la *abis*, înrădăcinate în același sol mistic, dar înflorind în direcții clar diferite datorită contextului experiențelor lor trăite.

---

[15] Acest sentiment este exprimat în diverse forme în scrierile lui Heschel. Vezi, de exemplu, prefața sa la ediția germană a cărții „Pământul este al Domnului”, unde vorbește despre scris ca despre un „requiem pentru o lume care nu mai există”. O exprimare completă se găsește în Abraham Joshua Heschel, „A Passion for Truth” (New York: Farrar, Straus și Giroux, 1973), xv.

[16] Abraham Joshua Heschel, "Religion and Race," in MORAL GRANDEUR AND SPIRITUAL AUDACITY: ESSAYS OF ABRAHAM JOSHUA HESCHEL, ed. Susannah Heschel (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1996), 205. Citatul este adesea parafrazat; această colecție conține discursul original.

[17] Edward K. Kaplan, SPIRITUAL RADICAL, 345. Kaplan dezvoltă conceptul de „activism liturgic” sau „misticism politic” al lui Heschel de-a lungul biografiei, ca o cheie interpretativă centrală a vieții sale publice.

III. Zoharul ca Prismă: lecturi divergente ale unui text fundamental

Diferențele din umanismul mistic al lui Șafran și Heschel sunt puse clar în relief atunci când examinăm modul în care ei utilizează material din sursa comună, în special textul fundamental al Cabalei, Zoharul. Ambii venerau Zoharul ca pe un depozit de adevăr spiritual profund, totuși ei îl abordau cu nevoi diferite și extrăgeau lecții de bază diferite. Zoharul, cu limbajul său multistratificat, simbolic și adesea paradoxal, a devenit o prismă, refractând lumina misticismului antic în culorile distincte ale proiectelor lor teologice respective. Pentru Șafran, Zoharul era în primul rând un ghid teosofic și teurgic către viața interioară a lui Dumnezeu și rolul poporului evreu în repararea cosmică. Pentru Heschel, era o sursă de *insight* fenomenologic în natura experienței religioase și un izvor pentru filosofia sa a *pathos*-ului divin.

A. Zoharul lui Șafran: teurgie, particularism și secretul existenței

Alexandru Șafran era, în primul rând, un maestru cabalist în tiparul clasic. Angajamentul său cu Zoharul era cel al unui inițiat care explorează cele mai profunde secrete metafizice ale sale. Cartea sa, Cabala, este o expunere sistematică a structurii sale teosofice: doctrina *Sefirot*, procesul creației, natura sufletului și mecanismele *tikkun*-ului. Când Șafran citește Zoharul, el este interesat în primul rând de realitatea spirituală obiectivă pe care o descrie. Focalizarea sa este pe puterea teurgică a *mitzvot* – capacitatea acțiunilor umane, în special a acțiunilor rituale ale poporului evreu, de a influența direct și de a unifica lumea divină.

Luați în considerare conceptul zoharic al *Shekhinah*, prezența divină feminină. Pentru Șafran, aceasta nu este doar un simbol al imanenței lui Dumnezeu, ci o ipostază divină distinctă a cărei stare de exil sau unire este o realitate cosmică literală. El urmărește meticulos pasaje zoharice care descriu modul în care recitarea *Shema* sau observarea *Sabbath*-ului aduc direct unificarea (*yichud*) *Shekhinah* cu partenerul ei, *Tiferet*. El subliniază un pasaj zoharic care afirmă: „Cel care nu unește Numele Sfânt în fiecare zi... este ca și cum ar crea o separare în lumile superioare”[18]. Pentru Șafran, aceasta este nucleul misiunii cosmice a iudaismului. Umanismul care emerge este profund particular. Deși toată umanitatea este creată după chipul lui Dumnezeu, poporul lui Israel este cel încredințat cu instrumentele specifice – Tora și poruncile sale – pentru a îndeplini această funcție teurgică vitală. Umanismul său este centrat pe statutul metafizic unic și responsabilitatea evreului.

După Holocaust, această lectură a căpătat un ton mai întunecat, mai urgent. Exilul *Shekhinah* descris în Zohar nu mai era un eveniment mitologic distant; era palpabil simțit în lagărele de moarte. Ideea zohară că suferința lui Israel este împărtășită de *Shekhinah* a devenit o sursă de consolare teologică, deși teribilă. Înseamnă că poporul evreu nu a suferit singur; agonia lor era parte a dramei divine. Zoharul lui Șafran este un plan pentru supraviețuire, un ghid pentru menținerea ordinii cosmice într-o lume care a coborât în haos.

B. Zoharul lui Heschel: fenomenologie, universalism și minunea ființei

Angajamentul lui Abraham Joshua Heschel cu Zoharul, deși la fel de reverențios, era fundamental diferit în scopul și metodologia sa. Heschel nu era în primul rând un cabalist sistematic, ci un filosof al religiei, un „teolog al adâncimii”. El aborda Zoharul nu ca pe un plan metafizic de decodat, ci ca pe o resursă poetică bogată pentru înțelegerea fenomenologiei experienței religioase. Pentru el, valoarea Zoharului rezida nu în schemele sale teosofice, ci în *insight*-urile sale profunde psihologice și spirituale – capacitatea sa de a da voce momentelor inefabile ale întâlnirii umane cu divinul.

[18] Aceasta este o parafrază a unui principiu zoharic central, întâlnit în diverse locuri, adesea în comentariile la rugăciunea *Shema*. Vezi Zohar III:112a, care discută unificarea (*yichud*) realizată prin rugăciune și defectul (*pegam*) creat de absența acesteia.

Acolo unde Șafran găsea în Zohar mecanismele *tikkun*-ului, Heschel găsea limbajul uimirii. El era mai puțin preocupat de modul în care o *mitzvah* unifică *Sefirot* și mai interesat de modul în care conștiința îndeplinirii unei *mitzvah* transformă persoana umană. El explora Zoharul pentru descrierile sale de minune, mister, sublim și dorința pasionată a sufletului uman pentru Dumnezeu. Pentru Heschel, Zoharul era un text maestru despre cum se simte să trăiești în prezența lui Dumnezeu. Scopul său era să traducă acel sentiment, acel nucleu experiențial, într-un limbaj filosofic accesibil indivizilor moderni, evrei și non-evrei deopotrivă.

Luați în considerare un pasaj zoharic despre natura înțelepciunii divine (*Hokhmah*): „Înțelepciunea este punctul de plecare al tuturor. Este punctul primordial, secretul secretelor... Din acest punct emerge o singură lumină, ascunsă până când izbucnește și iluminează totul”[19]. Pentru Șafran, aceasta este o afirmație cosmologică precisă despre emanația *Sefirot* din *Ein Sof*-ul necunoscut. Pentru Heschel, acest pasaj devine o metaforă puternică pentru zorii conștiinței religioase însăși. El descrie fulgerul intuitiv pre-conceptual, „uimirea radicală” care precede toată teologia și dogma. El scrie: „Înțelegerea sfântului nu este o inferență conceptuală, ci un *insight* intuitiv, imediat... Este o atitudine a întregii persoane, un răspuns al sinelui total față de Sfânt”[20]. Zoharul îi oferă validare poetică pentru această pretenție fenomenologică.

Această abordare duce în mod inerent la un umanism mai universalist. Deși Heschel nu a negat niciodată rolul unic și legământul lui Israel, el folosea adesea concepte cabalistice pentru a ilumina experiențe umane universale. Conceptul zoharic al *re'uta de-libba* (dorința inimii) este un exemplu. Pentru un cabalist clasic precum Șafran, aceasta se referă la intenția mistică specifică necesară pentru a face o rugăciune sau un act ritual eficient. Pentru Heschel, *re'uta de-libba* devine un termen pentru dorința umană primordială, universală pentru sens, pentru transcendență, pentru Dumnezeu. Este motorul întregii spiritualități autentice, întrebarea la care Dumnezeu este răspunsul[21].

Prin urmare, Zoharul lui Heschel nu este o doctrină secretă pentru inițiați, ci o sursă de înțelepciune spirituală pentru întreaga umanitate. El învață nu un set de adevăruri ascunse despre Dumnezeu, ci o modalitate de a vedea lumea – o modalitate care percepe transcendentul în imanent, minunea în cotidian. Umanismul său, alimentat de această lectură, este despre trezirea fiecărei ființe umane la capacitatea lor înnăscută pentru uimire și la responsabilitatea de a răspunde prezenței divine pe care o descoperă. „Secretele” Zoharului nu sunt fapte esoterice, ci secretul deschis al prezenței lui Dumnezeu în lume, disponibil oricui dorește să-și deschidă ochii. Acesta este motivul pentru care Heschel putea trece atât de fluid de la discutarea unei taine zoharice la cererea drepturilor civile; pentru el, percepția mistică a gloriei lui Dumnezeu în lume cerea logic și emoțional o apărare profetică a demnității fiecărui individ care reflectă acea glorie.

Concluzie: Două lumini pentru o lume frântă

Călătoriile intelectuale și spirituale ale lui Alexandru Șafran și Abraham Joshua Heschel reprezintă unul dintre marile dialoguri, deși în mare parte neexaminat, din gândirea evreiască a secolului al XX-lea. Născuți în aceeași lume a pietății mistice est-europene și educați în aceleași curente ale filosofiei occidentale, ei au forjat independent un răspuns puternic la crizele modernității: un umanism mistic care ancorează demnitatea umană și responsabilitatea etică în realitatea unui Dumnezeu relațional, pasionat. Pentru ambii, ființa umană nu era un orfan

[19] Zohar I:15a. Acesta este un pasaj fundamental din introducerea Zoharului care descrie emanația primei *Sefirah, Hokhmah* (Înțelepciunea), din punctul primordial. Traducere bazată pe ediția Pritzker de Daniel C. Matt.

[20] Acesta este un rezumat al argumentului central al lui Heschel din *Omul nu este singur,* în special în capitolele 6-8, care discută „Uimirea radicală” și „Simțul inefabilului”. Vezi Heschel, *Omul nu este singur,* 74.

[21] Conceptul căutării umane ca răspuns la căutarea divină este teza centrală a lucrării „Dumnezeu în căutarea omului”. Heschel traduce limbajul cabalistic al dorinței interioare într-o antropologie filosofică universală. Vezi Heschel, „Dumnezeu în căutarea omului”, 138-140.

cosmic, ci un partener în drama divină, însărcinat cu sfințirea unei lumi însărcinate cu scântei sfinte. Extrăgând din fântâna adâncă a Cabalei și Hasidismului, și în special din Zohar, ei au afirmat că a fi uman înseamnă a conta pentru Dumnezeu și, prin urmare, a purta o responsabilitate înfricoșătoare pentru soarta creației.

Totuși, infernul Holocaustului, experimentat de Șafran din interior și de Heschel de la o distanță torturantă, a refractat această viziune comună în două misiuni distincte și vitale. Umanismul mistic al lui Șafran a devenit un „misticism al supraviețuirii și mărturiei". Forjat în lupta pentru prezervarea comunității sale, teologia sa a sfințit actul însuși al rezistenței evreiești. Opera sa stă ca un testament profund al legământului particular, unde supraviețuirea și vitalitatea spirituală a poporului evreu sunt înțelese ca o necesitate cosmică, un bastion împotriva forțelor haosului și uitării. Umanismul său este un apel spre interior, pentru a întări rădăcinile, a-ți aminti de martiri și a proteja vasul sacru al tradiției care deține „lumina neclintită".

Umanismul mistic al lui Heschel, în contrast, a evoluat într-un „misticism profetic al angajamentului". Bântuit de tăcerea lumii, el și-a canalizat durerea și moștenirea mistică într-un apel universal la conștiință. Pentru el, lecția *Shoah*-ului era răul absolut al indiferenței. Umanismul său este un apel spre exterior, pentru a turna lumina etică a tradiției evreiești în spațiul public, pentru a lupta pentru cei asupriți și pentru a trezi toți oamenii la *pathos*-ul divin care strigă pentru justiție. Viața sa a devenit un testament al datoriei profetului de a traduce *insight*-ul mistic în acțiune morală, asigurând că focul de la Sinai va ilumina drumul spre *Selma*. Aceste două viziuni nu sunt contradictorii; ele sunt profund complementare. Ele sunt rădăcina și ramura, vasul și lumina. Opera lui Șafran este dedicată prezervării integrității vasului – poporul evreu și modul lor sacru de viață – fără de care lumina s-ar pierde. Opera lui Heschel este dedicată turnării acelei lumini înafară, pentru a se asigura că își îndeplinește scopul de a ilumina lumea. Una nu poate exista fără cealaltă. O lumină fără vas este difuză și se stinge rapid; un vas fără lumină este o coajă goală.

În epoca noastră, marcată de anxietăți reînnoite, alienare spirituală și confuzie morală, moștenirile gemene ale lui Alexandru Șafran și Abraham Joshua Heschel oferă o corecție puternică. Ele ne amintesc că un umanism adevărat nu poate fi susținut doar prin rațiune, ci trebuie ancorat într-un sentiment al sacrului. Șafran ne învață puterea mistică a rezistenței, memoriei și fidelității față de o tradiție particulară într-o lume care presează spre asimilare și uitare. Heschel ne învață că o viață spirituală autentică nu poate fi o afacere privată, ci trebuie să se traducă într-o preocupare pasionată, publică pentru bunăstarea tuturor. Împreună, viețile și operele lor formează o viziune stereoscopică a gândirii evreiești post-Holocaust, oferind două lumini indispensabile pentru o lume care încă se luptă să găsească drumul afară din întuneric. Ele demonstrează că calea spre restaurarea demnității umane trece prin redescoperirea divinului și că cel mai profund umanism este, și trebuie să fie, unul mistic.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Ginzberg, Louis.** *The Legends of the Jews*. 7 vols. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1909-1938.
2. **Heschel, Abraham Joshua.** *God in Search of Man: A Philosophy of Judaism*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1955.
3. **Heschel, Abraham Joshua.** *Man Is Not Alone: A Philosophy of Religion*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1951.
4. **Heschel, Abraham Joshua.** *A Passion for Truth*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1973.
5. **Heschel, Abraham Joshua.** *The Prophets*. New York: Harper & Row, 1962.
6. **Heschel, Abraham Joshua.** *The Sabbath: Its Meaning for Modern Man*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1951.
7. **Heschel, Susannah, ed.** *Moral Grandeur and Spiritual Audacity: Essays of Abraham Joshua Heschel*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1996.
8. **Idel, Moshe.** *Kabbalah: New Perspectives*. New Haven: Yale University Press, 1988.
9. **Kaplan, Edward K.** *Spiritual Radical: Abraham Joshua Heschel in America, 1940-1972*. New Haven: Yale University Press, 2007.
10. **Matt, Daniel C., trans. and ed.** *The Zohar: Pritzker Edition*. 12 vols. Stanford: Stanford University Press, 2004-2017.
11. **Safran, Alexandru.** *Resisting the Storm: Romania, 1940-1947: Memoirs*. Edited by Jean Ancel. Jerusalem: Yad Vashem, 1987.
12. **Safran, Alexandru.** *The Kabbalah: Law and Mysticism in the Jewish Tradition* (Original French title: *La Cabale*). Translated by an anonymous translator. New York: Feldheim Publishers, 1999.
13. **Scholem, Gershom.** *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York: Schocken Books, 1941.
14. **Wolfson, Elliot R.** *Through a Speculum That Shines: Vision and Imagination in Medieval Jewish Mysticism*. Princeton: Princeton University Press, 1994.

LEGAL RESPONSIBILITY BETWEEN LAW AND CONSCIENCE: AN EXISTENTIAL PERSPECTIVE ON GUILT AND ATONEMENT

Alina-Daiana Vaș
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

***Abstract**: This analysis explores the relationship between legal responsibility and the moral conscience of individuals who commit a crime, focusing on how guilt and the atonement of punishment are addressed both in law and in existential philosophy. This philosophy, represented by thinkers such as Jean-Paul Sartre, Albert Camus, and Martin Heidegger, examines the human condition, individual freedom, personal responsibility, and the subjective experience of moral choices. From this perspective, guilt is not merely a legal matter but also a personal experience, related to conscience and the assumption of freedom in the face of the consequences of one's actions. The emphasis of the study is placed on the tension between law and morality, discussing the dilemmas and conflicts that arise when personal freedom and moral responsibility come into opposition with legal requirements. Through this interdisciplinary approach, the article highlights the importance of integrating philosophical reflections into legal analysis, offering a deeper understanding of responsibility and justice.*

***Keywords:** moral responsibility, ethics, justice, punishment, existentialism*

Între lege și conștiință se desfășoară una dintre cele mai vechi și mai delicate confruntări ale spiritului uman, aceea dintre ordinea impusă din afară și judecata care vine din interior. Legea stabilește limitele și pedepsele, dând lumii o formă vizibilă a dreptății, în timp ce conștiința lucrează tăcut, în adâncul ființei, chemând omul la reflecție și asumare morală. De multe ori, cele două nu coincid, iar tocmai în această tensiune se naște adevărata dramă a responsabilității umane, momentul în care trebuie să alegem între ceea ce este legal și ceea ce simțim că este just.

Studierea doctrinei, a reglementării normative și a practicii judiciare în materie ne-au condus la asumpția potrivit căreia „*răspunderea nu este un concept care aparține doar dreptului. El se regăsește sub diferite sensuri și în filosofie, etică sau religie, dar ceea ce este comun tuturor acestor domenii este faptul că răspunderea este strâns legată de viața socială în ansamblu*”[1]. În acest context, în ultimii ani, răspunderea s-a impus categoric ca un concept central, indiferent de natura perspectivei teoretice din care este abordată, fiind o componentă esențială a oricărei forme de organizare socială, un fapt social ce se rezumă la reacția organizată, instituționalizată pe care o declanșează o faptă socotită condamnabilă. [2]

Oriunde există un sistem juridic, trebuie să existe o autoritate care emite ordine, care sunt în general respectate, și trebuie să existe o amenințare cu repercusiuni pentru cei care nu le respectă. Amenințările sunt îndeplinite în cazul nesupunerii, iar autoritatea care le implementează are caracter suprem si independent. Prin urmare, legile unei țări sunt ordinele

[1] Elena Emilia Ștefan, *Răspunderea juridică: privire specială asupra răspunderii în dreptul administrativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2013, p. 6.
[2] Teodora Elena Zaldea, Problematica responsabilității și răspunderii juridice în doctrina juridică contemporană, disponibil la: https://revista.universuljuridic.ro/problematica-responsabilitatii-si-raspunderii-juridice-doctrina-juridica-contemporana/?utm_source=chatgpt.com .

date (cu caracter general, întărite de amenințări) de un suveran sau de către subordonați ai acestuia care acționează sub autoritatea sa.[3]

În opera sa, H.L.A. Hart, perceput ca poate cel mai important filosof al dreptului al secolului XX, datorită operei sale fundamentale *A Concept of Law*, în care a dezvoltat teoria pozitivismului legal în cadrul teoretic al filosofiei analitice. Hart, contestă definiția tradițională a legii, susținând că nu toate normele juridice au rolul de a impune sau interzice comportamente. Există, spune el, legi care creează posibilități de acțiune, precum cele ce stau la baza relațiilor contractuale ori cele care conferă autoritate persoanelor aflate în funcții publice. De asemenea, Hart respinge ideea că legea ar fi doar expresia voinței unei puteri suverane, arătând că unele legi își au originea în cutumă, iar dispariția autorului lor nu le anulează valabilitatea.[4]

Dincolo de caracterul său instituțional, legea poartă o semnificație mai amplă, care depășește simpla reglementare și atinge esența raportului dintre om și ordine. Spiritul legii călăuzește nu numai înfăptuirea justiției (care nu reprezintă decât o singură funcție a unui sistem legislativ), ci însăși modalitatea în care păstrăm echilibrul între ordine și haos în sinele nostru la nivel personal, respectiv în raport cu alte persoane. El ne pătrunde chiar și fără voința noastră, influențând felul în care percepem realitatea ce trebuie încadrată în granițele legii.[5] Totuși, dincolo de structurile normative și de caracterul obiectiv al legii, există o instanță mai profundă care ghidează comportamentul uman, conștiința, acea voce interioară care judecă nu prin coduri, ci prin valori.

Conștiința este ceva foarte concret si constant prezent în experiența fiecăruia dintre noi. Conștiința este o normă internă, morală, care ține de bine și rău. În *Discurs asupra metodei*, René Descartes a facut din conținutul prim al conștiinței, din conștiința de a fi, prima certitudine împotriva tuturor formelor de îndoială. Într-adevar, examinându-ne lucid conștiința putem să ajungem să ne îndoim de orice. Totul poate fi considerat o iluzie, o festă a unui spirit rău. Ramâne o singură certitudine: îndoiala însași. Dar, daca ma îndoiesc, gândesc. Iar daca gândesc, exist. Forma clasică, în expresie latină, a acestui rationament este urmatoarea: *Dubito, ergo cogito*; *Cogito, ergo sum.* (Eu) mă îndoiesc, deci gândesc; (Eu) gândesc; deci exist. Forma cea mai raspândită a acestui raționament exprimă numai partea a doua a lui: *Cogito, ergo sum* - Gândesc, deci exist.[6]

Dincolo de normele scrise și de rațiunea obiectivă a legii, există o dimensiune interioară a responsabilității, aceea a vinovăției, care nu se măsoară prin articole de cod, ci prin tensiunea dintre faptă, conștiință și remușcare. Pentru inculpat, momentul confruntării cu legea este adesea dublu, unul exterior, în care răspunde în fața legii, și unul interior, în care se confruntă cu sine. Vinovăția nu este doar un concept central în dreptul penal, ci o experiență umană profundă, trăită între frică, rușine, negare și adesea dorința de ispășire. În fața instanței de judecată, omul aude verdictul legii, în tăcerea conștiinței sale, el aude verdictul propriei moralități. Iar acolo unde legea se oprește, conștiința continuă judecata, transformând pedeapsa în reflecție și, uneori, în încercarea de mântuire.

Între vinovăția legală și cea morală se află o tensiune profundă, ce reflectă diferențele dintre normele obiective impuse de lege și conștiința subiectivă a individului. Conform Codului Penal românesc, fapta constituie infracțiune numai dacă a fost săvârșită cu forma de vinovăție cerută de legea penală. Astfel, legea distinge între intenție și culpă, iar vinovăția este o condiție esențială pentru aplicarea pedepsei.[7]

---

[3] Doriana Treta, *Ce este Legea? Răspunsul lui Hart*, disponibil la : https://www.juridice.ro/711606/ce-este-legea-raspunsul-lui-hart-the-concept-of-law-de-h-l-a-hart.html .

[4] H.L.A Hart, *The Concept of Law*, Oxford University Press, 2012.

[5] Cosmin-Teodor Cotos, Litera și spiritul legii, disponibil la: https://www.syntopic.ro/litera-si-spiritul-legii-%e2%80%92-despre-specializarea-juristului/ .

[6] Aurel Codoban, *Introducere în filosofie- Curs universitar*, UCDC, Cluj-Napoca, 2018, pp.53-54.

[7] Alex Cajvanean, *Formele de vinovăție* , disponibil la: https://www.avocatoo.ro/ .

Totuși, individul poate simți că acțiunea sa este moral justificată, chiar dacă legea o condamnă. De exemplu, infracțiunea de furt (art. 228 C.pen.) o persoană care fură medicamente pentru a salva viața altcuiva poate fi condamnată de lege, dar conștiința sa poate considera gestul moral, justificat. În schimb, un individ care respectă strict normele legale poate resimți reproșuri interioare, deoarece conștiința îi atrage atenția asupra faptului că a lipsit de la o acțiune morală necesară în fața unei nedreptăți.[8]

Această dilemă se leagă strâns de tensiunea între libertate și responsabilitate. Chiar dacă omul are libertatea de a alege, legea impune limite precise: ce se întâmplă atunci când individul alege să facă ceea ce consideră moral, deși fapta sa este ilegală? Chiar dacă legea prevede instrumente care pot reduce sau elimina răspunderea penală, percepția morală a individului nu se aliniază întotdeauna cu rigorile Codului Penal. De exemplu, un refuz civil de a respecta o lege considerată imorală poate fi judecat de conștiință ca un act corect, deși legal este sancționabil. În schimb, acțiunile întreprinse în contexte de urgență, precum salvarea unei persoane aflate în pericol iminent, pot beneficia de cauze justificative, precum starea de necesitate sau legitima apărare, caz în care fapta nu mai este considerată infracțiune, ci justificată. Totodată, situațiile în care presiunea socială sau emoțională puternică determină o reacție disproporționată pot constitui circumstanțe atenuante, reducând pedeapsa aplicabilă fără a elimina însă caracterul infracțional al faptei.[9]

Prin dispozițiile art. 75 alin. (1) Cod Penal au fost prevăzute circumstanțe atenuante legale, acestea fiind: a) Săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinate de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă. Această circumstanță este cunoscută în doctrina penală sub denumirea de provocare, de exemplu: O persoană lovește pe cineva care a insultat-o grav și i-a amenințat familia; b) Depășirea limitelor legitimei apărări - reacția excesivă față de un atac ilegal, de exemplu: Cineva ripostează violent într-un atac asupra locuinței, dar depășește proporționalitatea necesară pentru a se apăra; c) Depășirea limitelor stării de necesitate - fapta comisă pentru a evita un pericol, dar cu mai multă intensitate decât ar fi fost necesar, de exemplu: Persoana ia un bun mai valoros decât este strict necesar pentru a salva viața cuiva în pericol; d) Acoperirea integrală a prejudiciului material - repararea completă a pagubei cauzate de infracțiune, exemplu: Cineva fură bani dintr-un magazin, dar restituie integral suma înainte de a fi descoperit.[10]

Mai mult, există și cauze de neimputabilitate, în care individul nu poate fi tras la răspundere penală datorită lipsei capacității de discernământ sau a controlului asupra propriei acțiuni. Exemplele includ constrângerea fizică, constrângerea morală, excesul neimputabil, minoritatea făptuitorului, iresponsabilitatea, intoxicația, eroarea și cazul fortuit. Chiar dacă legea recunoaște absența vinovăției în astfel de cazuri, conștiința persoanei sau percepția societății poate continua să resimtă vinovăție morală, ceea ce subliniază tensiunea profundă dintre răspunderea juridică și cea morală.[11]

Astfel, între circumstanțe atenuante, cauze justificative și cauze de neimputabilitate, se conturează un spațiu complex în care legea și conștiința se intersectează, demonstrând că vinovăția nu este un concept unic, ci un construct cu dimensiuni atât juridice, cât și morale, influențând modul în care individul își evaluează propriile fapte și responsabilități.

Legea poate tempera rigorile pedepsei prin circumstanțe atenuante, cauze justificative, dar vocea interioară a conștiinței continuă să evalueze fapta, demonstrând că responsabilitatea morală depășește cadrul legal și pune individul față în față cu propriile valori și credințe.

---

[8] Valeriu Cioclei, *Drept penal.Partea special I*, Editura C.H. Beck, București, 2019.
[9] Gheorghe Ivan, Mari-Claudia Ivan, *Cauze justificative*, Editura Universul Juridic, București, 2016.
[10] *Ibidem*, pp.471-472.
[11] Ioana Păcurariu, *Soluționarea acțiunii civile în procesul penal în cazul în care există o cauză justificativă sau de neimputabilitate*, disponibil la : https://revista.universuljuridic.ro/ .

Conflictele între lege și conștiința socială sunt, de asemenea, frecvente. Legi aparent neutre sau aplicate formal pot fi percepute ca injuste de către individ sau comunitate. Exemplele includ legi discriminatorii, care sunt respectate tehnic, dar respinse moral, sau pedepse considerate disproporționate, aplicate conform rigorii codului, dar percepute ca nedrepte de societate. În final, tensiunea între responsabilitatea colectivă și cea individuală evidențiază modul în care normele juridice și principiile morale se pot afla în opoziție. Legea pedepsește indivizii, însă vinovăția poate fi resimțită ca o problemă colectivă sau socială. Astfel, în cazul crimelor de război sau al deciziilor luate în grup, individul poate fi obligat să urmeze ordine, iar conștiința sa joacă un rol crucial în asumarea responsabilității morale, diferențiindu-se de cea juridică individuală.

Această distincție între responsabilitatea impusă de lege și cea interioară, trăită în conștiință, deschide calea către o analiză mai profundă a vinovăției dintr-o perspectivă existențială. Dacă legea stabilește cadrul normativ și sancțiunile externe, filosofia ne arată că adevărata vinovăție nu se reduce la încălcarea regulilor, ea este inerentă condiției umane și derivă din libertatea și responsabilitatea noastră personală.

Martin Heidegger, de exemplu, ne arată în *Ființă și Timp*, (*Sein und Zeit* - Partea a II-a, Capitolul II, §58) : „ *Vinovăția nu este un defect al ființei umane, ci face parte din esența sa; de aceea, ființa umană este, în mod originar, vinovată. Ea este aruncată în lume fără a fi întrebată și, totuși, trebuie să își asume existența și să trăiască în mod autentic.*'', că vinovăția nu este doar un concept moral sau juridic, ci o structură ontologică a ființei, omul este vinovat prin simplul fapt că există și este aruncat în lume, responsabil de propria sa libertate și autenticitate: „*esența prezenței noastre în lume stă în existența*''. [12] Deși omul este aruncat într-o situație pe care nu și-a ales-o, Heidegger subliniază responsabilitatea individuală, unde fiecare trebuie să „*își asume existența și să trăiască în mod autentic*".[13]

În *Ființa și neantul*, Jean-Paul Sartre cercetează profund conceptul de libertate și responsabilitate, fundamentându-le în esența ființei umane. Expresia "*Omul este condamnat să fie liber"*[14] subliniază faptul că existența umană implică asumarea completă a alegerilor proprii, fără posibilitatea de a da vina pe factori externi sau pe determinări exterioare. Această libertate absolută implică o responsabilitate absolută, în care individul nu poate scăpa de propria conștiință și de asumarea propriilor acțiuni. Această idee este ilustrată mai detaliat de însăși formularea lui Sartre: „*Sunt condamnat să exist pentru totdeauna dincolo de esența mea, dincolo de motivele și mobilurile actului meu: sunt condamnat să fiu liber. Asta înseamnă că nu i s-ar putea găsi libertății mele alte limite decât ea însăși, sau, dacă vrem, că noi nu suntem liberi să încetăm să fim liberi".* Libertatea îl face pe om să se definească mereu prin alegerile sale, independent de influențele exterioare sau de condiționările interne. El se construiește continuu, devenind ceea ce nu este încă, pentru că renunță la sinele său actual și se depășește constant, apropiindu-se treptat de versiunea sa autentică. Astfel, libertatea nu este nici o ființă oarecare, cu o anume esență, nici o calitate a ființei sale sau a naturii sale, ea nu este altceva decât ființa omului, mai precis neantul său de ființă.[15] Sartre subliniază faptul că, în fața acestei libertăți, omul se confruntă cu angoasa existențială, conștient fiind de faptul că fiecare alegere contribuie la definirea sa ca ființă umană. Astfel, vinovăția nu este doar o chestiune morală sau juridică, ci o trăire profundă a conștiinței, care reflectă asupra propriei libertăți și responsabilități.

În *Căderea*, Albert Camus conturează drama conștiinței moderne, confruntate cu vinovăția într-o lume lipsită de repere transcendente. Personajul Jean-Baptiste Clamence, fost

[12] Martin Heidegger, *Ființă și Timp*, Traducere din germană de Dorin Tilinca, Editura Jurnalul Literar, București, 1994, p. 7.
[13] *Ibidem*.
[14] Jean-Paul Sartre, *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, Editura Paralela 45, București, 2004.
[15] Adriana Neacșu, *Ontologia lui Jean-Paul Sartre*, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 157.

avocat, trăiește experiența prăbușirii morale și a autojudecății într-un univers fără Dumnezeu și fără autoritate supremă. „*Ah, dragul meu, pentru oricine este singur, fără Dumnezeu şi fără stăpân, povara zilelor este îngrozitoare*.” Această singurătate metafizică face din conștiință un tribunal interior, în lipsa unei legi divine, omul își devine propriul judecător. De aceea, Clamence ajunge să afirme: „*Am învățat că, pentru a evita judecata, trebuie să te declari vinovat*”. Vinovăția devine aici o formă paradoxală de mântuire laică prin care asumarea propriei culpe este singura modalitate prin care individul poate recunoaște adevărul despre sine. Totuși, această conștiință morală nu oferă eliberare, ci doar o luciditate dureroasă, căci, așa cum mărturisește Clamence: „*Nu pot trăi fără să-mi judec semenii. Totuşi, nu pot judeca fără să mă condamn*.” Astfel, Camus surprinde imposibilitatea ispășirii într-o lume fără absolut, vinovăția devine universală, iar conștiința, în loc să absolve, condamnă fără încetare. [16] Ca şi Sartre, și Simone de Beauvoir, Camus susține că absenţa lui Dumnezeu nu justifică derogări de la morală, singura care-i dă angajamentului uman un caracter absolut şi definitiv: „*Ceea ce mă interesează este să ştiu cum trebuie să ne comportăm. Şi, mai exact, cum putem să ne comportăm când nu credem nici în Dumnezeu, nici în raţiune*”. Paradoxal, tocmai pentru că Dumnezeu nu există, trebuie să fim morali, căci neumanismul lumii nu ne dispensează de a fi umani. Spre deosebire de nihilism, care respinge toate valorile, Camus se sprijină pe valori foarte apropiate de acelea ale creştinilor. Ele sunt cele care restabilesc valoarea individului, repunându-l în drepturile sale şi făcându-l să-şi regăsească demnitatea.[17]

Responsabilitatea juridică, privită prin prisma filosofiei existențialiste, capătă un sens care depășește limitele normativului. Între lege și conștiință se află nu doar un conflict, ci o relație de complementaritate, legea se ocupă de faptele vizibile, de acțiunea obiectivă, în timp ce conștiința se ocupă de intenție, de asumarea interioară a libertății și a culpei. În acest spațiu intermediar, vinovăția nu mai este doar o categorie penală, ci o trăsătură a condiției umane. Heidegger ne arată că ființa umană este „vinovată” prin simplul fapt că există, aruncată în lume, obligată să aleagă, responsabilă de sine. Sartre aprofundează acest sens, „*Omul este condamnat să fie liber*”, iar libertatea aceasta îl leagă irevocabil de propria responsabilitate morală. În viziunea lui Camus, însă, omul modern rămâne fără un judecător suprem, legea nu-l poate absolvi, iar conștiința îl condamnă necontenit. Ispășirea devine imposibilă, dar recunoașterea vinovăției devine singura formă de autenticitate. În esență, responsabilitatea legală se referă la obligațiile pe care legea le impune individului, având scopul de a menține ordinea și echitatea în societate. Ea privește faptele vizibile și consecințele lor, fiind judecată după norme și sancțiuni clare. În schimb, responsabilitatea morală ține de conștiința fiecăruia și de capacitatea de a distinge binele de rău. Este o responsabilitate interioară, care nu are nevoie de legi scrise, pentru că vine din propria reflecție asupra acțiunilor și intențiilor. Dacă legea reglementează comportamentele exterioare, conștiința judecă lumea lăuntrică a omului.

În cele din urmă, între lege și conștiință se află omul, ființă liberă, dar și vulnerabilă, prinsă între ceea ce trebuie să facă și ceea ce simte că e drept să facă. Legea poate judeca faptele, dar doar conștiința poate judeca sufletul. Iar acolo, în tăcerea interioară unde nu mai există articole și pedepse, omul se întâlnește cu adevărata formă a responsabilității, aceea de a fi sincer cu sine. Poate că ispășirea nu înseamnă pedeapsă, ci înțelegerea propriilor greșeli și curajul de a le purta cu demnitate.

---

[16] Albert Camus, *Căderea, Traducere din limba franceză Irinia Mavrodin*, Editura ROA, București, 2008.

[17] Andrei Vasile, *Albert Camus – o conștiință dialogică*, disponibil la: https://foaienationala.ro/albert-camus-contiin-dialogic.html .

BIBLIOGRAPHY:

1. Adriana Neacșu, *Ontologia lui Jean-Paul Sartre*, Editura Academiei Române, București, 2009.
2. Albert Camus, *Căderea, Traducere din limba franceză Irinia Mavrodin*, Editura ROA, București, 2008.
3. Aurel Codoban, *Introducere în filosofie- Curs universitar*, UCDC, Cluj-Napoca, 2018.
4. Constantin Mitrache, *Drept penal român.Parte Generală,* Ediția a III-a, revazută și adaugită, Editura Universul Juridic, București, 2019.
5. Elena Emilia Ștefan, *Răspunderea juridică: privire specială asupra răspunderii în dreptul administrativ*, Editura Pro Universitaria, București, 2013.
6. Gheorghe Ivan, Mari-Claudia Ivan, *Cauze justificative*, Editura Universul Juridic, București, 2016.
7. H.L.A Hart, *The Concept of Law*, Oxford University Press, 2012.
8. Jean-Paul Sartre, *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, Editura Paralela 45, București, 2004.
9. Martin Heidegger, *Ființă și Timp*, Traducere din germană de Dorin Tilinca, Editura Jurnalul Literar, București, 1994.
10. Valeriu Cioclei, *Drept penal.Partea special I*, Editura C.H. Beck, București, 2019.
11. Alex Cajvanean, *Formele de vinovăție* , disponibil la: https://www.avocatoo.ro/ .
12. Andrei Vasile, *Albert Camus – o conștiință dialogică*, disponibil la: https://foaienationala.ro/albert-camus-contiin-dialogic.html .
13. Cosmin-Teodor Cotos, *Litera și spiritul legii*, disponibil la: https://www.syntopic.ro/litera-si-spiritul-legii-%e2%80%92-despre-specializarea-juristului/ .
14. Doriana Treta, *Ce este Legea? Răspunsul lui Hart*, disponibil la : https://www.juridice.ro/711606/ce-este-legea-raspunsul-lui-hart-the-concept-of-law-de-h-l-a-hart.html .
15. Ioana Păcurariu, *Soluționarea acțiunii civile în procesul penal în cazul în care există o cauză justificativă sau de neimputabilitate*, disponibil la : https://revista.universuljuridic.ro/ .
16. Teodora Elena Zaldea, *Problematica responsabilității și răspunderii juridice în doctrina juridică contemporană*, disponibil la: https://revista.universuljuridic.ro/problematica-responsabilitatii-si-raspunderii-juridice-doctrina-juridica-contemporana/?utm_source=chatgpt.com .

Acknowledgement:

Mulțumiri Universității Tehnice din Cluj-Napoca (UTCN), pentru sprijinul și finanțarea acordată în realizarea acestei lucrări. De asemenea, mulțumesc tuturor celor care m-au sprijinit prin sfaturi și îndrumare pe parcursul cercetării

RUDOLF STEINER AND THE CONCEPT OF CHRISTIAN ESOTERICISM

Anca Bonto
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: *Christian esotericism is a branch of Christian spirituality that is accessible to the initiated. The hidden mysteries but especially the symbolic interpretation of texts and religious practices are specific to Christian esotericism. Christian esotericism is revealed in all its complexity beyond the dogmatic level, to those who are able to perceive the more subtle spiritual aspects. Steiner's world has no beginning and end as it does in Christianity. Steiner's cosmology is like a spiral within which new worlds develop. The current state of man is an intermediate stage on a scale of evolution. To what extent does Christian esotericism respond to the needs of modern man? Is today's man ready for this approach to Christianity? Is Christianity receptive to Rudolf Steiner's vision?*

Keywords: *Christian Esotericism, Anthroposophy, Reincarnation, Heresy*

Când ne gândim la ezoterismul creștin ne vine în minte o întrebare. Poate să fie ezoterismul creștin o soluție pentru omul care și-a pierdut reperele? Pentru creștinul practicant ezoterismul creștin ridică multe semne de întrebare. Pentru cei care nu sunt atât de apropiați de ceea ce înseamnă religia în sensul ei clasic, pentru aceștia poate să fie un punct de vedere interesant. Acest curent a luat naștere pe tărâmul nesiguranței generațiilor tinere. Este vorba despre o curiozitate specifică vârstei dar și o anumită incompatibilitate între biserică și convingerile personale. Tânărul simțea și încă simte nevoia să aibă o altfel de experiență religioasă care era și este în detrimentul dogmei, tradiției sau instituției religioase. Tânărul trebuia să vadă cu ochii lui, să experimenteze. Oricine aderă la o nouă mișcare religioasă dorește să își depășească conflictele sufletești, conflictele interioare. O putem numi o foame nativă dupa experiența Absolutului. In acest contex religia nu dipare ci se transformă. Poate să fie privită ca o formă de protest împotriva instituțiilor tradiționale, în orice caz este o formă de căutare a propriei identități. Așa se explică de ce noile generații pornesc de la premisa că pot trăi și fără Dumnezeul propovăduit de biserică. Genul acesta de idei halucinante prind contur tocmai atunci când vechiile cutume nu mai sunt convingătoare. Biserica rămâne o instituție destul de conservatoare, care se adaptează greoi la tot ce înseamnă noul. Intrebările care nu au primit răspuns vor căuta răspuns în altă parte. Oferă ezoterismul creștin răspunsuri sau dimpotrivă generează mai multe întrebări? Ezoterismul creștin nu este accesibil oricui. El devine bulversant și derutant pentru cei care se raportează la creștinism. Pentru cei care au viziuni mai largi de abordare, pentru ei incepe cu adevărat munca dificilă. Depinde la ce te raportezi, ce răspunsuri te mulțumesc. Este un tărâm în care poți să primești răspunsuri sau cel puțin să știi unde ai putea să le cauți pe cele adecvate. In mod cert Rudolf Steiner cu teoriile lansate a zguduit spiritualitatea, ne-a provocat să o redefinim.

Ruldolf Steiner ca personalitate complexă a influențat puternic societatea din care făcea parte. Preocupările lui multiple legate de antroposofie, pedagogie, agricultură, medicină, economie și arhitectură îl plasează în categoria personalităților istoriei, ce-i drept una controversată. Perspectiva lui asupra unei lumi aflate în declin socio-cultural s-ar datora lipsei unei conexiuni între necesitățile materiale ale vieții și idealurile spirituale. Subiectul este cât se poate de actual pentru că azi mai mult decât oricând competiția dintre material și spiritual a devenit acerbă. A fost ignorat din punct de vedere filosofic din cauza reputației lui de ocultist.

Rudolf Steiner pornește în demersul lui de la premisa că oamenii de știință și-au pierdut abilitatea de cercetare a realității și ajung să caute în natură o confirmare a teoriilor lor. Stiința a început să afirme cu tărie că spiritul nu există, astfel se ajunge la negarea existenței lui Dumnezeu. Medicina se mulțumește să trateaze doar trupul animalic, educația privește din ce în ce mai mult omul ca pe o mașină, parte dintr-o economie de piață. Psihologia se raportează semnificativ la recțiile chimice din creierul uman. Singurul lucru pe care această știință a spiritului l-ar avea în comun cu știința materială ar fi spiritul critic și rigurozitatea. Suprasensibilul devine cercetat prin dezvoltarea organelor de simț, educarea chackrelor spune Rudolf Steiner ar duce la obiectivitate în ceea ce privește percepțiile suprasensibile. Cunoașterea lumii suprasensibile fără rigurozitate spune Rudolf Steiner conduce la subiectivism și la autoiluzionare. Rudolf Steiner introduce rigurozitatea dar nu uită nici o clipă că ***negarea spiritualității face parte dintr-un firesc al istoriei omenirii.*** Echilibrul dintre materialism și spiritualism se realizează prin intermediul unei științe spirituale, prin intermediul lui Hristos care a făcut posibil asta datorită evenimentului intitulat ***Misteriul de pe Golgotha.*** Omul a primit prin intermediul lui Hristos șansa de a intra într-o relație directă cu universul ce îi devine aliat în ieșirea din criza spirituală.

Ioan Buduca îi ia apărarea filosofului,, în adevarul ei cel mai adânc, antroposofia este o hristologie cosmosofică, una care nu contrazice cu nimic teologia oficială. Atâta doar că îi dăruiește un cadru de inteligibilitate de natură cosmic și un vast cadru al evoluțiilor spirituale care fructifică în forma stărilor de conștiență.,,[1]Dar teologii sunt cu totul de altă părere și se declară șocati și consternați de multitudinea și complexitatea afirmațior lui Rudolf Steiner.

Ezoterismul creștin este o ramură a spiritualității creștine ce este accesibilă celor inițiați. Tainele ascunse dar mai ales interpretarea simbolică a textelor dar și a practicilor religioase sunt specifice ezoterismului creștin. Ezoterismul creștin este dezvăluit în toată complexitatea lui dincolo de nivelul dogmatic, el este accesibil celor care sunt capabili să perceapă aspectele spirituale mai subtile. Creștinismul este de asemenea o formă de inițiere ,,iar inițiatul în sens creștin, dovedește impulsul lui Hristos care a pătruns în viața pământeană [2]Inițierea creștină devine una de iubire a adevărului și de călăuzire a lui Hristos. Libertatea spirituală a omului este câștigată prin ***Misteriul de pe Golgotha.*** Hristos devine spiritul planetei iar impulsul hristic va acționa în toate evenimentele ce se vor petrece pe pământ.

Creștinismul esoteric se ferește de puterea bisericii oficiale. El îl conectează pe om la lumea spirituală prin intermediul propriei sale inimi. In cadrul creștinismul oficial omul nu mai ajunge la Dumnezeu direct ci prin intermediul reprezentanților bisericii. Invățătura propovaduită de Hristos este o învățătură a iubirii desăvârșite eliberate de egoism. Hristos coboară pe pământ un principiu ființial dăruit omului, Eul. Eul cosmic devine Eul uman,, Eu sunt Pâinea Vieții, cel ce vine la Mine nu va flămânzi și cel ce crede în Mine nu va înseta niciodată..Eu sunt Lumina Lumii,; cel care îmi urmează Mie nu va umbla în intuneric, ci va avea lumina vieții.Eu sunt Invierea și Viata; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi.,,(Evanghelia dupa Ioan capitolul 6)

Hristos coboară pe Pământ în calitate de prieten și frate al omului pe drumul desăvârșirii sale. Inițierea creștină presupune mai multe etape[3] . Prima etapă este a modestiei și a recunoștiinței . A doua etapă este a felului în care reacționăm la dezamăgirile vieții, o etapă ce trebuie parcursă cu demnitate. Incoronarea lui Hristos cu spini este poziționarea față de cei care ne batjocoresc. Trebuie să rămânem verticali și fermi pe calea noastră. A patra etapă presupune detașarea constienței Eului de trupul fizic ce coincide cu crucificarea. Moartea mistică este a

[1]Ioan Buduca, Religia zeilor, Editura Eikon, Bucuresti 2018, p 7

[2]Dan Ionescu-Sisesti-Rudolf Steiner intemeiatorul antroposofiei si a Scolii Waldorf, Casa Editoriala Odeon, Bucuresti 2003, p 82

[3] Sebastian Stanculescu –Dorul Lumii Spirituale- Introducerea in cunoasterea antroposofica , Ed. Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2011, p 101

cincea etapă în care lucrurile inferioare mor în fața luminii spiritului. A șasea etapă este a inițerii în care trebuie să se renunțe la tot pentru a accesa renașterea..Inălțarea este cea de-a șaptea etapă ce presupune eliberarea de corporalitatea materială și înălțarea la nivelul conștiinței cosmice.

Drumul modern de inițiere creștină[4] nu presupune ruperea de îndatoririle cotidiene ci dezvoltarea ființei noastre lăuntrice. Creștinul actual face exerciții de purificare spirituală în vederea pregătirii pentru purificare morală. Iluminare îl face pe creștin să vadă din punct de vedere spiritual. Când ajungi la inițiere se dezvoltă inevitabil menirea de a contribui la evoluția omenirii.

Problematica răului este abordată diferit în cadrul ezoterismului creștin. Răul lui Rudolf Steiner, Răul luciferic nu este un Rău absolut ci unul necesar subordonat țelurilor divine. Fortele răului sunt reprezentate de către Lucifer și Ahriman. Când omul trăia în Rai în sânul conștiintei divine nu avea dezvoltată constiența personală individualizată. Tatăl își trimite fiul pentru întrupare pentru a putea fi posibilă reuniunea în viitor. Antroposofia este histrocentrică, respectă Sfânta Scriptură dar are interpretări considerate șocante ale Bibliei. In ceea ce privește crearea ființei umane apare perspectiva androginului originar[5] din care se ivește Adam și în cele din urmă Eva. Iisus a lui Steiner este descris diferit de Evanghelistul Matei și Evanghelistul Luca. Fără influența malefică exercitată asupra sa, omul ar fi rămas impersonal iar prin gândurile sale ar fi reflectat în mod pasiv divinitatea. Actele lui ar fi fost "acte de credință nu de cunoaștere"[6] Hristos care este Logosul manifestat în om îi permite omului să ajungă la Dumnezeu. Astfel Karma și Hristos se completează, este o completare între instrumentul de salvare și Salvatorul. Karma conferă mântuire treptată iar Hristos rămâne mântuitorul.

Comuniștii au dezaprobat antroposofia și mulți dintre adepți au ajuns la închisoare. Ortodoxia și catolicismul declară război antroposofiei pentru felul în care pătrunde pe tărâmul bisericii. Este deranjantă atitudinea lui Steiner în ceea ce privește pre-existența și post-existența sufletului omului. Pentru biserica creștină este considerată erezie pre-existența sufletelor noastre dar nu și post–existența. Cuvântul nemurire stă la loc de cinste în istoria creștină. Până și Steiner manifestă prudență în comunicarea cu lumea celor decedați. Vechiul Testament interzice comunicarea cu sufletele celor morți. In mod cert această comunicare este una considerată în prezent înșelătoare, dar nu este exclus ca să se realize cândva, poate că în trecut existau oameni capabili sa comunice cu tărâmul de dincolo. "Antroposofia vine să ne dezvăluie punctul de echilibru ce viețuieste în prezentul (si în prezența de spirit) din balanța trecut-viitor, pre-existența și post-existența. Acest punct de echilibru este o ființă; Logosul (cuvântul) în kenoza sa cunoscută de noi sub numele de Hristos"[7]

Lumea lui Rudolf Steiner nu are început și sfârșit asa cum are în creștinism. Cosmologia lui Steiner este asemenea unei spirale în cadrul cărora se dezvoltă noi lumi. Starea actuală a omului este de stadiu intermediar pe o scară a evoluției. Antroposofia prezintă omul într-o permanentă evoluție, ținta lui este desăvârșirea. Evident vocile critice se concentrează pe modul în care a avut Steiner acces la asemenea informații. Răpunsul lui este simplu având acces la lumile superioare și că prin intermediul antroposofiei se deschide calea spre cunoaștere. Adepții antroposofiei au reușit la fel de ușor să acceseze cunoașterea? Este Rudolf Steiner excepția, aprinde lumina sau ne cufundă și mai mult în întuneric? Asemeni tuturor ezotericilor există un acord de corespondență absolută între macrocosmos și microcosmos. Astfel macrocosmosul poate să fie cunoscut prin cufundarea în propriul trup, prin contemplarea acestuia. Dumnezeu este oarecum prezentul absent folosind mai degrabă expresii precum "marele Dumnezeu solar, Dumnezeu lumina, Dumnezeul creator" este plasat în plan secund, în prim plan apare Hristos

[4] Ibidem, p 104
[5] George Balan, Observator cultural, Amintirile unui dezradacinat.2021 https://www.observatorcultural.ro/categorie/amintirile-unui-dezradacinat/
[6] Rudolf Steiner, Ezoterismul crestin, Ed.Univers Enciclopedic, Bucuresti 1996, pp 122-123
[7] Ioan Buduca, Religia zeilor,E.Eikon, Bucuresti 2018, p.25

al iubirii. Trebuie să recunoaștem că este derutant modul antroposofic în care este privit Dumnezeu. Chiar dacă antroposofia include elemente biblice în structura ei există mari diferențe între gândirea creștină și cea antroposofică. Dumnezeu este asimilat spiritualului care acționează în această lume este simultan materie și spirit. Relația creștină presupune un dialog permanent între Creator și Om ceea ce nu există în antroposofie. Antroposofia elimină ajutorul divin. Destinul omului nu este lucrarea lui Dumnezeu ci consecința unei relatii dintre cauza si efect. Biblia nu este Cuvântul lui Dumnezeu ci ea trebuie reinterpretată în contextul cercetării științifico-spirituale. Dumnezeu nu este cel al iertarii biblice ci îl lasă pe om să se mântuiasca prin sine însuși. Pare mult mai greu traseul antroposofului comparativ cu cel al creștinului.

Rugăciunea și meditația devin foarte importante în accesarea lumii divine. Creștinismul acordă o mare importanță rugăciunii dar despre meditație nu poate să fie vorba. Hans Werner Schroeder un cunoscut teolog antroposof susține că "în rugăciunea regulată, practicată cu credință, se coace lent și forta de a medita, tot așa cum, pe de altă parte, prin meditația serioasă se poate dezvolta hotărârea de a te adresa direct lumii divine, adică de a te ruga"[8]. Oarecum rugăciunea nu este posibilă fără meditație. Omul care meditează intră în contact cu divinul "gândurile lui devin o rugăciune". "Când ajung într-un anumit stadiu de maturizare, meditația și rugăciunea nu mai sunt opuse una alteia ci se contopesc, așa cum confluează două râuri, formând un fluviu"[9] Meditația și rugăciunea au origine comună și scopuri înrudite. Rugăciunea este un dialog între om și Dumnezeu. Antropozoful combină meditația cu rugăciunea. In timpul meditației, eul pătrunde în partea conștientă a corpului astral, dar nu intră mai în adancime"[10] In rugăciune Eul are un alt rol" Eul pătrunde direct în straturile mai profunde ale sufletului și chiar în organismul vieții"[11]. In starea de meditație stai așezat iar în starea de rugăciune îngenunchiezi dacă nu fizic obligatoriu o faci în sinea ta.

Antroposofia este privită ca o știinta a inițierii "realizarea cunoașterii lumilor mai înalte". Inițierea propusă de Steiner se face printr-o pregătire printr-o instruire spirituală regulate". Antroposofia este un drum al cunoașterii care ar dori să ducă spiritualul din ființa omenească spre spiritualul din univers"[12]

Rudolf Steiner vorbește foarte putin despre Dumnezeu, El apare sub titulatura de marele Dumnezeu solar, Dumnezeu lumină, Dumnezeu al iubirii. Dumnezeul creator este înlocuit de Hristos. Antropozofii îl scindează pe IIsus Hristos în Iisus și Hristos. Iisus din Nazaret reprezinta în concepția filosofului o tema marginală. Avansează însă ideea că s-ar fi născut doi Iisus.

Creștinismul sporește caracterul antinomic al Dumnezeului ascuns. Crearea lumii este un act liber săvârșit de Dumnezeu, hotărât de Sfânta Treime. Omul primește prin suflarea divină viața. Omul creat dupa chipul și asemănarea divină se referă nu la înfățișarea lui ci la desăvârșirea la care el poate să ajungă. Creștinismul pune mare accent pe libertatea umană. Dumnezeu nu poate să îl salveze pe om fără conlucrarea cu el. Creștinismul nu vede omul din perspectiva microcosmosului, ființa umană este valoroasă nu prin apropierea de Cosmos ci prin apropierea de Dumnezeu. Este un paradox creștin al libertății umane, omul este liber atunci când este conectat cu Dumnezeu. Viata nu înseamnă existența terestră ci comuniunea cu Dumnezeu, și Hristos.

---

[8] Hans Werner Schroeder.Rugaciunea, , Exersrare si experienta, Editura Triade, Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2012, p 13

[9] Johannes W Schneider-Meditatia in cultura asiatica si in antroposofie, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2012,p 148

[10] Johannes W Schneider-Meditatia in cultura asiatica si in antroposofie, Ed. Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2012,161

[11] Ibidem, p 162

[12] Rudolf Steiner-Teze antroposofice-Calea de cunoastere a antroposofiei misterului Mihaelic, Ed.Univers Enciclopedic, Bucuresti, 2006,p 46

Cu adevărat șocantă este teoria lui Rudolf Steiner privind modul în care evoluția omului ar fi început nu de pe Pamant ci de pe planeta Saturn, iar omul saturnian poseda un trup fizic apropiat de sfera mineralului. Omul ar primi conform filosofului trupul sau eteric pe planeta Soare apoi evoluția lui ar continua pe Lună. Mult mai tarziu omul ar fi ajuns pe Pământ unde se integrează progresiv în cele șapte vârste cosmice. Abia în următoarea etapă, omul ar atinge treapta de constiință Jupiter, trupul fizic ar dispărea iar el s-ar alătura ierarhiei îngerilor. Oare cât este de dificil de integrat acest concept al omului saturnian chiar și pentru antroposof? Creștinul se simte năucit de astfel de teorii extrem de greu demonstrabile.

Concluzii

Rudolf Steiner încearcă să deschidă noi căi de cunoaștere dar se grăbește prea tare să primească răspunsuri clare la întrebările esențiale ale umanității. Propunerea lui de ezoterism creștin este interesantă dar este mult prea curajoasă. Omul aflat între două puteri care îl ispitesc respectiv Lucifer și Ahriman, este provocat. Această poveste fabuloasă, în ciuda tuturor detaliilor oferite este puțin credibilă chiar și pentru cele mai cutezătoare minți. Din păcate multe din teoriile pe care le propagă par simple povești, fară conexiune cu realitatea. Ezoterismul creștin în loc să fie o completare a creștinismului un creștinism al celor inițiați, a pierdut legătura cu principiile creștine.

Era firesc ca acest exercițiu esoteric să fie respins de biserică. Atitudinea bisericii este în prezent destul de blândă. Poate o atitudine mai fermă ar fi fost binevenită. In orice caz biserica creștină ar trebui să se concentreze pe întrebările creștinilor dar și pe răspunsurile pe care ei le caută. Din păcate această dinstanțare dintre preoți și credincioși si-a pus amprenta puternic pe creștinismul actual. Biserica face greșeala de a se raporta de cele mai multe ori la trecut.Viitorul bisericii trebuie să însumeze toate nelămuririle enoriașilor, toate întrebările care nu au primit răspuns și mai ales toate pericolele la care creștinul este expus. Intr-o societate asemeni celei de azi dialogul reprezintă singura soluție, dialogul ca expresie a iubirii față de aproapele. Aproapele are însă dreptul să fie sau să nu fie de accord.

BIBLIOGRAPHY:

1. Rudolf Steiner-Teze antroposofice-Calea de cunoastere a antroposofiei misterului Mihaelic, Editura Univers Enciclopedic, Bucuresti, 2006
2. Rudolf Steiner, Ezoterismul creștin, Editura Univers Enciclopedic, Bucuresti 1996
3. Rudolf Steiner –Despre enigmele sufletului, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2010
4. Rudolf Steiner- Omul suprasensibil in conceptia antroposofica , Editura Univers Enciclopedic, Bucuresti 1998
5. Rudolf Steiner-Cercetari oculte referitoare la viata dintre moarte si o noua nastere, Editura Triade, Cluj-Napoca 2004
6. Rudolf Steiner-Metamorfoza cosmic si umana, Editura Univers Enciclopedic, Bucuresti 2005
7. Rudolf Steiner-Psihologie spiritual, Editura Univers Enciclopedic Gold, Triade , Bucuresti 2010
8. Rudolf Steiner, De la Iisus la Christos, Editura Univers Enciclopedic Gold, Triade, Bucuresti 2011
9. Sergej O.prokofieff-Cercetari karmic ale lui Rudolf Steiner si Misiunea Societatii Antroposofice, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti, 2012

10. Sergej O. prokofieff-Sophia cereasca si fiinta antroposophia, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2011
11. Sergej O. prokofieff- Taina eului uman-O abordare antroposofica, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2012
12. Mircea Eliade-Itinerariu Spiritual, Scrieri din tinerete 1927, Editura Humanitas, Bucuresti 2003
13. Simonne Rihouelt-Coroze-Rudolf Steiner –o epopee a spiritului in secolul XX, Editura Univers Enciclopedic, Bucuresti 2002
14. Dan Ionescu-Sisesti-Rudolf Steiner intemeiatorul antroposofiei si a Scolii Waldorf, Casa Editoriala Odeon, Bucuresti 2003
15. Gerhard Wehr-Doi giganti; Jung si Steiner, Editura Trei, Bucuresti 2002
16. Peter Selg-Misterul inimii-Fiziologia sacrementala a inimii Aristotel, Toma de Aquino, Rudolf Steiner, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2013
17. Bernard Lievegoed-Batalia pentru suflet, Munca impreuna a trei lari conducatori ai omenirii, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2015
18. Bernard Lievegoed-Omul la pragul lumii spiritual, Provocarile dezvoltarii interioare, Editura Univers Enciclopedic Gold &Triade, Bucuresti 2012
19. Bernard Lievegoed-Vechiile misterii si Evolutia Sociala, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2010
20. Bernard Lievegoed-A face binele, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2013
21. Ioan Buduca-Misterii, Eseuri de antroposofie, Editura Charmides, Bistrita 2013
22. Ioan Buduca, Religia zeilor, Editura Eikon, Bucuresti 2018
23. Johannes W Schneider-Meditatia in cultura asiatica si in antroposofie, Editura Univers Enciclopedic Gold Triade, Bucuresti 2012
24. Heinz Zimmermann, Robin Schmidt- Meditatia Introducere in Practica Meditatiei antroposofice, Univers Encicopedic Gold Triade, Bucuresti 2013
25. Ioan Petru Culianu-Cult, magie, erezii, Editura Polirom, Bucuresti 2016
26. Sebastian Stanculescu –Dorul Lumii Spirituale- Introducerea in cunoasterea antroposofica, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2011
27. Zeylmans van Emmichoven-Fortificarea inimii, Colaborarea lui Rudolf Steiner cu Ita Wegman, Editura Univers Enciclopedic, Bucuresti 2015
28. Judith von Halle-Coborarea in straturile pamantului, Pe calea antroposofica de cunoastere, Editura Triade, Cluj-Napoca 2011
29. Paul Stefanescu-Initiere si mari initiate, Editura Vestala, Bucuresti 2003
30. Richard Seddon-Viitorul omenirii si al pamantului in viziunea lui Rudolf Steiner, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2015
31. Nicolae Achimescu –Noile miscari religioase, Editura Limes, Cluj-Napoca 2012
32. Ioana Lipovanu-Un menhir in umbra minus-cunoasterii, Editura Herald, Bucuresti 2001
33. Omraam Mikhael Aivanhov, Incursiune in invizibil, Editura Antar, Bucuresti 2006.
34. Hans Werner Schroeder. Rugaciunea, Exersrare si experienta, Editura Triade, Univers Enciclopedic Gold, Bucuresti 2012

THE MOZARABIC LITURGICAL TRADITION AND CHRISTOLOGICAL SACRIFICE

Bogdan Ștefan Avram
PhD Student, The Roman Catholic Faculty of Theology in Bucharest

Abstract: *The Mozarabic liturgical tradition developed distinctive characteristics through its creative synthesis of patristic theology with the particular spiritual needs of Christian communities living under Islamic governance. While sharing fundamental theological commitments with both Eastern and Western traditions, Mozarabic worship elaborated its own distinctive ritual language and theological emphases.*

Keywords: *redemption, sacrifice, Holy Fathers, calix, Christi*

Dezvoltarea istorică și caracteristicile liturgice

Tradiția liturgică mozarabă a dezvoltat caracteristici distinctive prin sinteza creativă a teologiei patristice cu nevoile spirituale specifice ale comunităților creștine care trăiau sub guvernarea islamică. Deși împărtășea angajamente teologice fundamentale atât cu tradițiile orientale, cât și cu cele occidentale, cultul mozarabic și-a elaborat propriul limbaj ritualic distinctiv și propriile accente teologice.[1]

Rugăciunea euharistică mozarabă (anaforaua) prezintă o densitate teologică remarcabilă. Spre deosebire de Canonul roman, relativ concis, anaforaua mozarabă se desfășoară printr-o reflecție teologică extinsă asupra misterului răscumpărării. Rugăciunile includ un material introductiv extins care contextualizează ofranda euharistică în cadrul întregii istorii a mântuirii, de la creație până la întrupare, patimă, înviere și desăvârșire viitoare.

Anaforaua și conținutul său soteriologic

În cadrul structurii anaforale mozarabe, mai multe elemente articulează o teologie sofisticată a jertfei răscumpărătoare a lui Cristos. Anaforaua începe cu mulțumiri pentru creație și pentru grija providențială a lui Dumnezeu față de umanitate. Apoi trece prin istoria legământului – Avraam, Moise și profeții – toate înțelese ca pregătire pentru venirea lui Cristos. Această perspectivă istorică fundamentează înțelegerea pătimirilor lui Cristos în cadrul economiei divine a mântuirii care se întinde de la întemeierea lumii.

Narațiunea instituirii – relatarea cuvintelor și faptelor lui Isus la Cina cea de Taină – ocupă o poziție centrală în anaforaua mozarabă. Totuși, textul liturgic care înconjoară această narațiune o plasează într-un context teologic mai larg. Pătimirile lui Cristos sunt înțelese ca punctul culminant al întrupării înseși. Dumnezeu Cuvântul s-a făcut trup pentru a realiza răscumpărarea umanității prin jertfa sa pe cruce. Potirul și pâinea, transformate în Trupul și Sângele lui Cristos prin epicleză (invocarea Duhului Sfânt), fac prezent acest sacrificiu răscumpărător comunității de credincioși.

În mod semnificativ, tradiția mozarabă păstrează ceea ce cercetătorii au numit „ofranda lipsă” – un accent teologic pe transformarea ofrandelor materiale în vehicule ale realității spirituale.[2] Pâinea și vinul oferite de comunitate, consacrate prin rugăciunea anaforauală și

[1] Hornby, Emma, and Rebecca Maloy. „Old Hispanic Pre-Baptism Initiation Rites, Chants and Processions.” *Early Music History* 42 (2023), 1-38.
[2] John R.K. Fenwick „The Missing Oblation: The contents of the Early Antiochene Anaphora”, Alcuin/GROW Joint Liturgical Study 11 (Grove Liturgical Study 59), 35.

epicleza, devin mijlocul prin care participăm la jertfa lui Cristos. Acest lucru reflectă o înțelegere profundă a materiei ca fiind capabilă să poarte prezența divină și ca mijloc adecvat pentru jertfa umană către Dumnezeu.

Comemorarea sfinților și comuniunea Bisericii

Anaforaua mozarabă încorporează comemorarea extinsă a sfinților – apostoli, martiri și mărturisitori – în cadrul rugăciunii euharistice. Acest lucru reflectă o înțelegere distinctă a modului în care lucrarea mântuitoare a lui Cristos se extinde prin Biserică în istorie. Sfinții sunt comemorați nu ca mijlocitori separați de răscumpărarea lui Cristos, ci ca cei care au participat în mod suprem la patima și glorificarea Lui.

Această practică se leagă de un principiu teologic fundamental în tradiția mozarabă: sfințenia creștină constă tocmai în participarea la jertfa răscumpărătoare a lui Cristos. Martirii, prin disponibilitatea lor de a-și vărsa sângele mai degrabă decât să-L renege pe Cristos, intră în comuniune cu pătimirile lui Cristos într-un mod deosebit de intens. Comemorarea anaforală a acestor sfinți în cadrul rugăciunii euharistice afirmă că sacrificiul lor, ca și toate virtuțile și mărturiile creștine, își trage semnificația și eficacitatea din unirea cu opera răscumpărătoare a lui Cristos.

Acțiunea rituală și semnificația teologică

Complexul ritual mozarabic care înconjoară euharistia, prezintă o sofisticare teologică remarcabilă. Acțiunile ceremoniale – poziționarea preotului, gesturile care însoțesc rugăciunea anaforală, frângerea pâinii, toate au o semnificație teologică. Multiplicitatea acțiunilor rituale exprimă complexitatea misterului sărbătorit: jertfa de sine a lui Cristos, participarea Bisericii la această jertfă, transformarea elementelor materiale în vehicule ale harului divin.

De o importanță deosebită este accentul pus de mozarabi pe rolul episcopului sau al preotului în actualizarea jertfei lui Cristos. Preotul hirotonit acționează nu în nume propriu, ci ca instrument al lui Cristos, Marele Preot etern. Rugăciunea euharistică, atunci când este recitată de preotul hirotonit, realizează sacramental ceea ce povestește: actualizarea jertfei răscumpărătoare a lui Cristos. Participarea congregației se realizează prin prezența atentă, prin „Amin”-ul care afirmă consimțământul față de ceea ce se întâmplă și, în cele din urmă, prin împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Cristos.

Analiză comparativă: perspective patristice orientale și occidentale

Distincția dintre Est și Vest și implicațiile sale soteriologice

Deși atât Hrisostom, cât și tradiția patristică mozarabă mențin angajamente fundamentale față de lucrarea răscumpărătoare a lui Cristos, ei subliniază dimensiuni diferite ale acestei lucrări și folosesc un limbaj teologic oarecum diferit. Înțelegerea acestor diferențe necesită o atenție deosebită în ceea ce privește contextul istoric, filosofic și ecleziastic distinct în care s-a dezvoltat creștinismul estic și vestic.

Teologia patristică orientală, așa cum am observat, pune accentul pe doctrina *theosis* (îndumnezeire).[3] Orientul a înțeles însăși întruparea – Dumnezeu devenind om în Cristos – ca eveniment mântuitor. Întruparea realizează ceea ce Legea și profeții nu au putut realiza niciodată: transformarea autentică a naturii umane prin unirea ei cu natura divină. Moartea lui Cristos, în acest cadru, reprezintă finalizarea necesară a procesului de întrupare – coborârea Cuvântului în adâncurile mortalității umane, pentru a ridica natura umană la participarea la viața divină.

[3] Khaled Anatolios, *Deification Through the Cross: An Eastern Christian Theology of Salvation*. Fordham University Press, 2022.

Teologia occidentală, fără a abandona doctrina *theosis,* a pus un accent mai mare pe *satisfactio* – conceptul conform căruia moartea lui Cristos constituie o satisfacție adusă justiției divine pentru păcatele omenirii.[4] Teologii occidentali, influențați de conceptele juridice romane și de structurile sociale feudale, au articulat ispășirea în termeni de onoare, dreptate și satisfacție. Cristos, ca Dumnezeu-om, poseda o demnitate infinită și putea oferi o satisfacție infinit de valoroasă. Moartea sa voluntară, motivată de caritate, oferă satisfacția pe care dreptatea lui Dumnezeu o cere pentru iertarea păcatelor.

Relația lui Hrisostom cu conceptele soteriologice occidentale

Este interesant faptul că Hrisostom însuși nu era străin de limbajul soteriologic juridic sau medico-legal. Interpretarea sa a anumitor texte pauline (în special Romani și Galateni) folosește un limbaj care anticipează categoriile occidentale ulterioare. Cristos este înțeles ca purtând pedeapsa datorată pentru păcatele omenirii; el este ispășirea sau *hilasterionul*[5] care îndepărtează mânia lui Dumnezeu de păcătoși.

Cu toate acestea, chiar și atunci când Hrisostom folosește un astfel de limbaj, el îl contextualizează în mod consecvent în cadrul mai larg al răscumpărării întrupate și al teozei. Dimensiunile juridice ale operei lui Cristos nu epuizează și nici nu constituie esența misterului. Mai degrabă, ele reprezintă o fațetă a operei atotcuprinzătoare prin care Cristos transformă natura umană și o restabilește în relația ei corectă cu Dumnezeu.

Sinteza mozarabă a elementelor orientale și occidentale

Tradiția liturgică mozarabă, situată geografic și ecleziastic între Est și Vest, prezintă o sinteză remarcabilă a perspectivelor soteriologice ale ambelor tradiții. Anaforalele ritului mozarabic păstrează temele întrupării și ale îndumnezeirii caracteristice teologiei orientale, încorporând în același timp categorii juridice mai tipice gândirii occidentale.

De exemplu, textele mozarabice vorbesc despre opera lui Cristos atât ca „răscumpărare" (redemptio), cât și ca „jertfă" (sacrificium) care satisface dreptatea divină. Limbajul „schimbului" sau „comerțului minunat" (admirabile commercium) apare frecvent, făcând ecou formulărilor patristice orientale, fiind în același timp integrat într-un context liturgic care subliniază satisfacția și iertarea păcatelor în termeni care rezonează cu teologia occidentală.

Această sinteză sugerează că distincția între Orient și Ocident, deși utilă pentru înțelegerea accentului teologic și a cadrului conceptual, nu trebuie exagerată până la opoziție absolută. Biserica patristică a menținut o unanimitate remarcabilă în ceea ce privește semnificația fundamentală a lucrării mântuitoare a lui Cristos, chiar dacă a folosit diverse limbaje teologice și a subliniat diferite dimensiuni ale acestui mister inepuizabil.

Structura anaforală și logica soteriologică

O examinare comparativă a structurilor anaforale ilustrează modul în care înțelegerea teologică se încorporează în forma liturgică. Anaforaua mozarabă, ca și alte anaforale clasice ale tradiției orientale, se desfășoară printr-o structură distinctivă: deschidere mulțumire (eucharistia), narațiunea istoriei mântuirii, narațiunea instituirii, anamneza (amintirea morții și învierii lui Cristos), epicleza (invocarea Duhului Sfânt) și mijlocirile.

Această structură exprimă o înțelegere particulară a modului în care lucrarea mântuitoare a lui Cristos se raportează la cultul prezent al Bisericii și la speranța viitoare. Dimensiunea comemorativă (anamneza) nu se referă doar la amintirea subiectivă, ci la

[4] Boaheng, I.. „A theological appraisal of the satisfaction theory of atonement : Implications for the Ghanaian context ". *Stellenbosch Theological Journal, 10*(1), 2024.

[5] ἱλαστήριον-Rom 3,25: „Pe Care Dumnezeu L-a rânduit (jertfă de) ispăşire, prin credinţa în sângele Lui, ca să-Şi arate dreptatea Sa, pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute."

actualizarea misterului mântuitor prin acțiunea liturgică. Jertfa lui Cristos, oferită o singură dată în istorie, devine prezentă sacramental în cultul euharistic al Bisericii.[6] Comunitatea participă la jertfa mântuitoare a lui Cristos fiind atrasă în liturghia cerească unde Cristos, ca Mare Preot etern, se oferă continuu înaintea Tatălui.

Potirul suferinței: dimensiuni eschatologice și soteriologice

Metafora „paharul suferinței" are o profunzime teologică semnificativă în întreaga literatură patristică. Rugăciunea lui Cristos în Ghetsimani („dacă este posibil, să treacă acest pahar de la mine") introduce imaginea; cuvintele sale la Cina cea de Taină („acesta este sângele meu") îi conferă semnificație sacramentală; moartea sa pe Golgota realizează sensul răscumpărător al paharului.

Pentru Hrisostom și tradiția patristică mai largă, aceste diverse utilizări biblice se coagulează în jurul unui singur principiu teologic: patima lui Cristos constituie o jertfă completă și voluntară de sine către Tatăl, motivată de iubirea pentru umanitate și ascultarea de voința divină. Potirul simbolizează această totalitate a darului de sine – disponibilitatea de a bea până la capăt paharul suferinței până la moarte pentru a realiza răscumpărarea umană.

Substituire fără excepție

O nuanță teologică importantă reiese din lectura atentă a textelor patristice pe această temă. În timp ce Cristos „bea paharul" în numele umanității – suferind consecințele păcatului în locul nostru – această substituție nu scutește creștinul de participarea la pătimirile lui Cristos. Mai degrabă, prin botez și participarea continuă la viața sacramentală a Bisericii, creștinul bea același pahar pe care l-a băut Cristos.[7]

Epistolele vorbesc în repetate rânduri despre creștini „bând paharul mântuirii" și „bând paharul pe care l-a băut Domnul". Această participare nu are loc ca o repetare a morții unice și mântuitoare a lui Cristos, ci ca o încorporare în lucrarea sa sacrificială. Prin unirea cu Cristos în botez și Euharistie, propriile suferințe, sacrificii și ascultare ale creștinului sunt cuprinse în lucrarea mântuitoare a lui Cristos. Paharul pe care îl bea Cristos devine, prin har, paharul pe care toți creștinii sunt chemați să îl bea – deși întotdeauna în dependență de și în participare la acțiunea anterioară și perfectă a lui Cristos.

Împlinirea eshatologică

Atât Hrisostom, cât și tradiția mozarabă au înțeles jertfa răscumpărătoare a lui Cristos în strânsă legătură cu eshatonul – împlinirea finală a tuturor lucrurilor. Moartea și învierea lui Cristos nu constituie doar evenimente istorice trecute sau realități sacramentale prezente, ci inaugurarea decisivă a veacului viitor.

Euharistia, în această perspectivă escatologică, anticipează cina nunții Mielului – adunarea finală a întregii creații în comuniune cu Dumnezeu. Când creștinul bea paharul în liturghia euharistică, el participă proleptic(prefigurativ)[8] la banchetul etern în care Cristos, Mielul lui Dumnezeu, este sărbătorit ca Domn și Rege al creației. Potirul suferinței se transformă astfel în potirul bucuriei; crucea devine pomul vieții; moartea însăși devine poarta către înviere și comuniunea veșnică cu Dumnezeu.

Această dimensiune escatologică transformă fundamental sensul suferinței și sacrificiului creștin. Disponibilitatea creștinului de a bea paharul – de a îndura persecuția,

---

[6] Calum Samuelson, Theosis in the Ethiopian Tradition: A Preliminary Assessment. *Transformation: An International Journal of Holistic Mission Studies, 40*(1), 2022, 49-62.

[7] Austin Busch, „Sacrifice and Atonement" in Toni Morrison's Beloved and William Faulkner's Light in August. Christianity and Literature 73, no. 3 (2024), 345-367.

[8] Προληπτικός, gr.- prefigurativ- *Proleptic* se referă la anticiparea sacramentală a evenimentului mântuitor, adică participarea credincioșilor la jertfa lui Hristos înainte de consumarea ei finală în eshaton.

renunțarea de sine și mortificarea dorințelor păcătoase – își trage sensul din credința în împlinirea viitoare. Noi ne purtăm crucea pentru că avem încredere că învierea lui Cristos a rupt deja puterea morții și că învierea noastră este asigurată prin unirea cu El.

Teologia liturgică și paradigma Întrupării

În teologia patristică, în special în tradiția răsăriteană, întruparea oferă paradigma fundamentală prin care sunt înțelese toate celelalte aspecte ale doctrinei creștine. Întruparea – Dumnezeu Cuvântul devenind trup în Isus din Nazaret – nu este doar un eveniment printre altele în istoria mântuirii. Mai degrabă, ea constituie centrul și împlinirea tuturor scopurilor lui Dumnezeu în crearea și susținerea lumii.

Hrisostom a învățat că Întruparea era necesară nu doar ca o soluție ulterioară pentru remedierea unei probleme neprevăzute (păcatul), ci ca expresie a intenției veșnice a lui Dumnezeu pentru creație. Scopul lui Dumnezeu în crearea umanității era ca oamenii să participe în cele din urmă la viața divină prin unirea cu Dumnezeu Cuvântul întrupat. Întruparea realizează acest scop; pătimirile lui Cristos desăvârșesc ceea ce întruparea inițiază.

Liturghia ca participare la misterul întrupării

Dacă întruparea constituie paradigma pentru înțelegerea răscumpărării, atunci liturghia – cultul colectiv al Bisericii – reprezintă locul principal în care acest mister al răscumpărării este întâlnit și însușit. Tradițiile liturgice mozarabă și bizantină înțelegeau cultul ca o participare la liturghia cerească în care Cristos mijlocește continuu înaintea Tatălui.

Înțelegerea patristică mozarabă a participării active la liturghie merită o atenție specială.[9] În loc să conceapă participarea ca necesitând roluri ceremoniale elaborate sau recitare verbală, tradiția mozarabă a subliniat importanța participării frecvente la liturghia divină, a primirii cu seriozitate a instrucțiunilor ecleziastice, a participării la Euharistie și a rugăciunii concentrate. Prezența laicilor la liturghie și primirea comuniunii constituiau o participare autentică la lucrarea mântuitoare a lui Cristos, chiar și atunci când rolul lor implica tăcere și prezență atentă, mai degrabă decât activitate vocală sau ceremonială.

Theios Logos[10] și transformarea liturgică

În centrul teologiei liturgice patristice se află convingerea că Cuvântul Divin (Theios Logos) acționează în cadrul cultului Bisericii pentru a transforma realitățile materiale și umane în vehicule ale prezenței și harului divin. Transformarea pâinii și a vinului în Trupul și Sângele lui Cristos prin epicleză exprimă această convingere cu o claritate deosebită.[11]

Cu toate acestea, transformarea realizată prin liturghie se extinde mult dincolo de elementele euharistice. Biserica însăși – comunitatea adunată a credincioșilor – suferă o transformare prin participarea sa la liturghia divină. Liturghia modelează conștiința Bisericii, îi sfințește pe membrii săi și orientează întreaga creație către împlinirea sa eshatologică în Dumnezeu. Această transformare nu se produce prin efortul sau meritul uman, ci prin acțiunea milostivă a lui Cristos, prezent în Duhul, care atrage Biserica să participe la lucrarea sa mântuitoare și dătătoare de viață.

---

[9] Harri Huovinen, „Revisiting Active Participation in Orthodox Ecclesial Life." Ortodoksia: Jurnal Teologi Ortodoks 1, no. 2 (2025), 147-163.

[10] Θεῖος Λόγος- gr. = Cuvântul Divin, *Theios Logos*: termen patristic grec pentru Fiul lui Dumnezeu, Cuvântul Divin, care realizează creația, mântuirea și transformarea sacramentală a materiei și a credincioșilor

[11] Nathan P. Chase, „The Ascent into Heaven: An Answer to the Problem of Time in Liturgical Anamnesis," Studia Liturgica 52, no. 3 (2022), 235-253.

Frumusețea, liturghia și Via Pulchritudinis[12]

Mai mulți teologi contemporani, precum Benedict XVI și Hans Urs von Balthasar, au redescoperit accentul patristic asupra frumuseții drept căile de mediere a întâlnirii cu Dumnezeu în liturghie.[13] Tradiția teologică vorbește despre via pulchritudinis – „calea frumuseții" – ca o cale privilegiată prin care inima omului îl întâlnește pe Dumnezeu și este atrasă spre transformarea în Cristos.

Tradiția liturgică mozarabă, cu limbajul său teologic elaborat și coregrafia ritualică atentă, ilustrează această înțelegere. Frumusețea acțiunii liturgice – desfășurarea atentă a temelor teologice în cadrul rugăciunii anaforale, gesturile solemne ale preotului, comuniunea poporului în misterele sacre – are ca scop ridicarea conștiinței creștine deasupra realităților temporale și materiale către contemplarea adevărurilor veșnice și spirituale.[14] Potirul suferinței devine, prin puterea transformatoare a liturghiei, un vehicul al iubirii și milostivirii divine.

Implicații contemporane și sintetizare

Examinarea atentă a lui Hrisostom și a tradiției mozarabice oferă resurse semnificative pentru teologia și practica creștină contemporană. Într-o epocă marcată de scepticismul față de înțelegerea tradițională a morții răscumpărătoare a lui Cristos, sursele patristice ne reamintesc semnificația profundă încorporată în proclamarea creștină a răscumpărării prin crucificare.[15] Insistența lui Hrisostom că răscumpărarea implică nu doar o tranzacție juridică, ci o transformare autentică a persoanei umane, provoacă practica creștină contemporană să recupereze legătura dintre cultul euharistic și viața etică. Faptul că creștinul bea din pahar nu este compatibil cu indiferența față de justiție, nedreptatea față de ceilalți sau refuzul renunțării de sine în căutarea sfințeniei. Mai degrabă, participarea la moartea sacrificială a lui Cristos prin Euharistie cheamă creștinul la convertire continuă și transformare a vieții.

Liturghia ca loc al formării teologice

Recuperarea teologiei liturgice patristice sugerează că reînnoirea eclezială contemporană necesită o atenție reînnoită asupra calității și coerenței teologice a cultului liturgic.[16] Dezvoltarea atentă a teologiei anaforale în tradiția mozarabă și imnografia elaborată a tradiției bizantine demonstrează modul în care înțelegerea teologică se încorporează și se transmite prin formele liturgice. Comunitățile creștine contemporane care aspiră la o înțelegere teologică mai profundă și la o transformare spirituală nu pot aborda liturghia cu indiferență față de conținutul teologic.

Acest lucru implică o investiție reînnoită în formarea liturgică – pregătirea catehetică atentă a clerului și a credincioșilor pentru a pătrunde în profunzimea sensului liturgic. De asemenea implică recuperarea teologiei anaforale patristice și dezvoltarea istorică a textelor liturgice și necesită curaj pastoral pentru a rezista presiunilor culturale contemporane către individualism și cultul orientat spre divertisment, în favoarea formelor care întruchipează și transmit cu adevărat credința Bisericii.

---

[12] Via Pulchritudinis desemnează modul în care frumusețea – înțeleasă ca reflex al lui Dumnezeu – devine o cale privilegiată de evanghelizare, revelare a adevărului și apropiere de misterul divin. Această frumusețe se manifestă în liturgie, creație, artă sacră, virtute, viață spirituală și în mărturia sfinților.

[13] Cardinal Joseph Ratzinger (Pope Benedict XVI), *The Spirit of the Liturgy*, Ad Solem, 2006 ,70-76: Hans Von Urs Balthasar, *The Glory of the Lord: A Theological Aesthetics, Vol.1- 7: Studies in Theological Style(1961-1967).*

[14] Dominikus Doni, „Ars Celebrandi dalam Perspektif Paus Benediktus XVI.", New Light: Jurnal Teologi dan Imamat 3, no. 3 (2025), 189-215.

[15] Daniel A. Keating, „Deification and Grace", Sapientia Press: Naples FL, 2007, 124.

[16] Keith F. Pecklers, „The History of the Modern Liturgical Movement." Oxford Research Encyclopedia of Religion.

Integrarea perspectivelor orientale și occidentale

Analiza comparativă întreprinsă în această teză sugerează că teologia contemporană beneficiază de integrarea perspectivelor din tradițiile patristice orientale și occidentale. Accentul oriental pe theosis și paradigma întrupării împiedică reducerea mântuirii creștine la categorii juridice care pot ascunde transformarea cosmică și personală pe care o realizează lucrarea mântuitoare a lui Cristos.[17]

În același timp, accentul teologiei occidentale pe Cruce ca soluție la problema dreptății divine și a vinovăției umane surprinde dimensiuni importante ale mărturiei patristice. Sinteza acestor elemente în tradiția mozarabă – menținând atât înțelegerea *îndumnezeirii* caracteristică Orientului, cât și categoriile juridice mai tipice Occidentului – oferă un model pentru teologia contemporană care caută o viziune mai cuprinzătoare.

Implicații ecleziale

Înțelegerea sacrificiului răscumpărător al lui Cristos recuperată prin surse patristice are implicații importante pentru ecleziologie și practica pastorală. Dacă Biserica este înțeleasă ca trupul lui Cristos prin care lucrarea sa răscumpărătoare continuă în istorie, atunci Biserica are responsabilitatea de a întruchipa și de a mărturisi valorile pătimirii lui Cristos: iubirea dăruitoare de sine, disponibilitatea de a suferi pentru alții, căutarea dreptății și speranța întemeiată pe împlinirea viitoare.

Accentul patristic mozarabic pe comuniunea sfinților și continuarea tradiției martiriale în mărturia continuă a Bisericii sugerează că ucenicia creștină de astăzi implică disponibilitatea de a „bea paharul" pe care l-a băut Cristos – de a participa la suferințele sale și de a da mărturie despre iubirea răscumpărătoare în contexte de opoziție, nedreptate și suferință.[18] Biserica contemporană, în special în societățile ostile credinței creștine, este chemată să recupereze spiritualitatea martirilor nu ca o relicvă a veacurilor trecute, ci ca o posibilitate continuă pentru cei care își dedică viața în mod radical lui Cristos.

CONCLUZIE

Examinarea teologiei Sfântului Ioan Gură de Aur privind jertfa răscumpărătoare a lui Cristos și paralelele și contrastele acesteia cu tradiția liturgică mozarabă relevă profunzimea și exhaustivitatea extraordinară a soteriologiei patristice. Mai degrabă decât o simplă înțelegere juridică prin care moartea lui Cristos plătește o datorie față de Dumnezeu, sau o demonstrație exemplară de iubire care inspiră transformarea morală a omului, sau o victorie cosmică asupra morții și puterilor demonice, înțelegerea patristică sintetizează toate aceste dimensiuni într-o viziune a răscumpărării radicale prin întrupare.

Cristos, Cuvântul etern al lui Dumnezeu, s-a făcut trup, locuind printre noi în umilință, învățând, vindecând și adunând ucenici. El a băut paharul suferinței până la moarte pe o cruce romană, experimentând toate consecințele păcatului și mortalității umane. El a înviat a treia zi, rupând astfel puterea morții și inițiind învierea generală. Prin botezul în moartea și învierea Sa și prin participarea continuă la Euharistie – sacramentul jertfei Sale răscumpărătoare – creștinii sunt încorporați în această lucrare de transformare cosmică.

Paharul suferinței pe care l-a băut Cristos devine, prin har, paharul mântuirii pe care Biserica îl bea de-a lungul istoriei. Creștinul care suferă găsește sens și speranță nu în suferința în sine, ci în credința că aceasta este cuprinsă în lucrarea răscumpărătoare a lui Cristos. Disponibilitatea martirului de a muri mai degrabă decât să-L renege pe Cristos reprezintă forma

[17] Stephen Finlan, Vladimir Kharlamov, *Theosis - Deification in Christian Theology (Volume 1).* 1st ed. The Lutterworth Press, 2006.

[18] Raúl R. Gómez, S.D.S., „Blurring the line between Liturgy and Popular Religion: An Example from the Hispano-Mozarabic Rite", Journal of Hispanic / Latino Theology 10:1 (Aug. 2002), 18-36.

supremă de participare la patima lui Cristos. Chiar și mortificarea zilnică a dorințelor dezordonate și sacrificiul de sine pentru binele altora de către creștinul obișnuit participă la aceeași logică răscumpărătoare.

Semnificația durabilă a liturghiei mozarabice și bizantine

Atât tradiția liturgică mozarabă, cât și cea bizantină păstrează pentru Biserica contemporană o înțelepciune teologică care a fost uneori eclipsată în Occident de evoluțiile medievale târzii și de raționalismul modern.[19] Dezvăluirea atentă a temelor soteriologice în cadrul rugăciunii anaforale, accentul pus pe epicleză ca moment în care Duhul Sfânt transformă elementele materiale și unește Biserica cu opera mântuitoare a lui Cristos, precum și înțelegerea participării active ca implicând întreaga persoană în cult – aceste resurse rămân vitale pentru reînnoirea ecleziastică contemporană.

Mai mult, recuperarea materialului liturgic mozarabic contribuie la dialogul ecumenic în curs. Tradiția mozarabă, dezvoltată în contact atât cu creștinismul răsăritean, cât și cu cel apusean, oferă perspective asupra modului în care adevărul doctrinar poate fi exprimat prin diverse limbaje teologice și forme liturgice, menținând în același timp unitatea esențială a credinței. Recuperarea surselor mozarabice nu servește astfel doar intereselor anticarilor, ci contribuie la căutarea actuală a Bisericii pentru unitate în diversitate.

Potirul ca speranță escatologică

În cele din urmă, paharul suferinței pe care l-a băut Cristos și pe care îi cheamă pe toți creștinii să-l bea, are o orientare eshatologică care conferă vieții creștine sensul și speranța sa supremă. Noi bem paharul nu ca o resemnare sumbră față de suferință, ci în credința că învierea lui Cristos a învins deja puterea morții și că învierea noastră este asigurată. Paharul suferinței se transformă în paharul bucuriei atunci când este primit în credință și în unire cu Cristos.

În contextele contemporane în care suferința, persecuția și nedreptatea persistă, înțelegerea patristică a sacrificiului răscumpărător, fundamentată pe teologia lui Hrisostom și pe tradiția mozarabă, oferă comunităților creștine resurse pentru a-și păstra speranța, curajul și iubirea sacrificială.

Paharul pătimirilor lui Cristos rămâne cea mai mare comoară și cel mai profund mister al Bisericii – revelația iubirii infinite a lui Dumnezeu exprimată prin dăruirea radicală de sine, sursa răscumpărării și transformării umanității și promisiunea împărăției viitoare, în care toate suferințele vor fi depășite și toată creația va fi adunată în comuniune veșnică cu Dumnezeu.

[19] Louis Bouyer, *Eucharist: Theology and Spirituality of the Eucharistic Prayer* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1968).

BIBLIOGRAPHY:

1. Anatolios, Khaled., *Deification Through the Cross: An Eastern Christian Theology of Salvation*. Fordham University Press, 2022.
2. Boaheng, I., „A theological appraisal of the satisfaction theory of atonement : Implications for the Ghanaian context ". *Stellenbosch Theological Journal*, *10*(1), 2024.
3. Bouyer, Louis. *Eucharist: Theology and Spirituality of the Eucharistic Prayer*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1968.
4. Busch, Austin, „Sacrifice and Atonement" in Toni Morrison's Beloved and William Faulkner's Light in August. Christianity and Literature 73, no. 3 (2024).
5. Doni, Dominikus, „Ars Celebrandi dalam Perspektif Paus Benediktus XVI.", New Light: Jurnal Teologi dan Imamat 3, no. 3 (2025).
6. Emma Hornby, Maloy Rebecca., „Old Hispanic Pre-Baptism Initiation Rites, Chants and Processions." *Early Music History* 42 (2023).
7. Fenwick, John R.K., „The Missing Oblation: The contents of the Early Antiochene Anaphora," Alcuin/GROW Joint Liturgical Study 11 (Grove Liturgical Study 59).
8. Finlan, Stephen, Kharlamov, Vladimir, *Theosis - Deification in Christian Theology (Volume 1)*. 1st ed. The Lutterworth Press, 2006.
9. Gómez, Raúl R. S.D.S., „Blurring the line between Liturgy and Popular Religion: An Example from the Hispano-Mozarabic Rite", Journal of Hispanic / Latino Theology 10:1 (Aug. 2002).
10. Huovinen, Harri, „Revisiting Active Participation in Orthodox Ecclesial Life." Ortodoksia: Jurnal Teologi Ortodoks 1, no. 2 (2025).
11. Keating, Daniel A. „Deification and Grace", Sapientia Press: Naples FL, 2007.
12. Nathan, Chase P. „The Ascent into Heaven: An Answer to the Problem of Time in Liturgical Anamnesis," Studia Liturgica 52, no. 3 (2022).
13. Pecklers, Keith F. „The History of the Modern Liturgical Movement." Oxford Research Encyclopedia of Religion, 2015.
14. Ratzinger, Cardinal Joseph (Pope Benedict XVI), *The Spirit of the Liturgy*, Ad Solem, 2006 ,70-76: Hans Von Urs Balthasar, *The Glory of the Lord: A Theological Aesthetics, Vol.1- 7: Studies in Theological Style(1961-1967).*
15. Samuelson, Calum, „Theosis in the Ethiopian Tradition: A Preliminary Assessment." *Transformation: An International Journal of Holistic Mission Studies, 40*(1), 2022.

THE PERSON OF THE LOGOS JESUS CHRIST IN THE LITERATURE OF THE FIRST PATRISTIC CENTURIES

Daniela Ionescu
PhD Student, Bucharest Doctoral School of Letters

Abstract: *In the first centuries of Christianity, patristic literature emphasized the importance of understanding the role of the divine Logos in the process of man's salvation.*

The incarnation of the Logos, the Son of God, had the greatest restorative mission. The Son of God offers his own body as an offering of death, so that all people, dying through Him, may escape from sin and obtain eternal life of the soul.

The person of the logos, that is, of God the Word, as well as His activity is studied and honored in patristic literature and art, in prose and verse, especially in the exegetical commentaries on the Holy Gospels and in those on the Epistles of the Holy Apostle Paul, belonging to authors such as: Origen, Saint John Chrysostom, Saint Ambrose, Blessed Jerome, Blessed Augustine, Saint Cyril of Alexandria, but also in the sermons on the imperial feasts of Saints Gregory the Theologian and John Chrysostom.

Keywords: *Logos, Incarnation, Resurrection, salvation, deification*

În literatura patristică a primelor veacuri, despre Logosul Sfintei Evanghelii după Ioan se vorbește ca Logos total, Logos seminal, Logos imanent, Logos verbal. Aceste concepte se găsesc la Sfântul Iustin Martirul iar mai târziu, în cadrul școlii alexandrine a lui Clement și Origen. Aceștia vorbesc despre Logos ca fiind chip al lui Dumnezeu, esență a esențelor, idee a ideilor-Logos creator, Care armonizează lumea. În secolul al IV-lea, Părinții capadocieni (Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Nyssa) consideră Logosul ca fiind esență gânditoare care generează viață prin voință proprie care crează lumea.

Pentru Eusebiu de Cezareea, Hristos-Logosul a precedat creația, El fiind unicul Fiu al lui Dumnezeu. Sfântul Atanasie cel Mare, care a consacrat un tratat clasic Întrupării Logosului divin, subliniază faptul că rolul esențial al Logosului în perioada precreștină a fost acela de a crea lumea în armonie și de a menține creația prin sprijinul variat ce i-a fost acordat în acest scop. Logosul a rânduit ordinea cosmică. Că putere și înțelepciune a lui Dumnezeu, El face cerul să se învârtească și așează pământul cu puterea proprie. Soarele, luminat de Logos, strălucește pe întreg pământul iar luna își are lumina ei măsurată. Grație Logosului, o vedem suspendată printre nori, ploile udă pământul, marea este înconjurată cu țărmuri iar pământul înverzește și se împodobește cu plante variate. Logosul are nu numai rol cosmogonic, El fiind și conducător al lumii create pe care o menține prin Providența Sa. Dacă creația participă la existența prin Logosul Tatălui, ea ar înceta să mai existe fără existența Logosului Care este chipul lui Dumnezeu. Logosul dă viață celor din ceruri și celor de pe pământ. Prin însăși firea Lui rațională, ia contact cu toate și își desfășoară pretutindeni puterile Sale. El luminează rațional toate cele văzute și nevăzute pe care le cuprinde și le concentrează în Sine, strânge și conservă într-o singură unitate principiile lumii, ale naturii sensibile, desăvârșind totul într-o armonie unică. Logosul-Înțelepciunea ține universul ca pe o liră, alcătuind armonios unica ordine a cosmosului în timp ce rămâne lângă Părintele Său, Tatăl ceresc. Prin acest amănunt, Sfântul Atanasie reușește să deosebească Logosul creștin transcendent de logosul imanent creației și materiei. Prin voința Sa, Logosul pune simultan totul în mișcare, fără intervale de timp, pe toate împreună, instrumentandu-le pe fiecare potrivit naturii sale. La rândul său, Sfântul Grigorie Teologul afirmă că inteligența cosmogonică a creat formele lumii.

Înainte de Întruparea Sa, Logosul S-a arătat prin apariții îngerești sau omenești, stimulând evlavia în inimile oamenilor.

Logosul S-a întrupat luând chip omenesc și făcându-se prin aceasta Fiul Omului. Luând firea omenească, Logosul a intrat în istoria umanității. Nașterea, faptele, viața, moartea pe cruce și învierea lui Iisus Hristos sunt de netăgăduit.

Autori păgâni ca Tacit, Suetoniu, Celsius și alții, iudei precum Iosif Flaviu, unii eretici în frunte cu Arie și autori creștini că Sfântul Iustin Martirul, Origen și toți marii autori creștini ai secolului al IV-lea nu se îndoiesc niciun moment de existența lui iisus Hristos. După datele lui Eusebiu, Acesta S-a născut în anul 42 al domniei împăratului Augustus, al douăzeci și optulea an de la supunerea Egiptului și de la moartea lui Antoniu și a Cleopatrei. Era în vremea primei numărători ordonate de Quirinus, guvernatorul Siriei, pentru Betleemul Iudeii. Istoricul iudeu Iosif Flaviu, în opera sa "Antichități iudaice" confirmă această numărătoare inclusiv existența lui Quirinus, a lui Irod iar mai târziu pe aceea a lui Pontiu Pilat, Caiafa, Ioan Botezătorul, Irodiadei și a altor persoane din ultimul an al vieții pământești a lui Iisus. El confirmă mai ales existența lui Iisus.

În toată literatura patristică, persoana lui Iisus se ridică măreț și impunător, cu pregnanţa unei prezente care îi atrăgea și pe evrei și pe păgâni totodată. Dacă Sfinții Părinți construiesc adevărate columne de gândire, de interpretare, de evlavie și de literatură în jurul Logosului întrupat și a nenumăratelor derivate religioase și spirituale din atributele Sale, este în primul rând grație convingerii lor absolute despre realitatea Lui istorică. Istoricitatea lui Iisus venea nu numai din textele Noului Testament, ci și din tradiția orală iudaică, creștină și păgână. Accentul teologiei pus adesea pe firea și voința divină a Logosului a estompat uneori existența și rolul firii Lui umane, cum se știe din controversele hristologice din secolele V-VII, dar Sinoadele ecumenice al IV-lea, al V-lea și al VI-lea au restabilit adevărul și anume acela că, în Logosul întrupat, coexistă în mod real firile divină și umană.

Întruparea Logosului, Fiu al lui Dumnezeu necreat, a avut o mare misiune restauratoare a firii: întrucât oamenii erau supuși morții pe care ei nu o puteau birui, Fiul lui Dumnezeu și al omului aduce propriul Sau trup ca ofrandă morții, pentru ca toți oamenii, murind prin El, să se împlinească hotărârea divină, anume că toți prin El să scape de păcat și de urmarea păcatului și toți să se înfășoare în veșnicie.

Hristos a realizat o nouă creație. Sfântul Atanasie cel Mare observă că nu s-ar fi cuvenit ca ființele raționale create să piară. Nu era un fapt demn de bunătatea lui Dumnezeu ca cele făcute de El să piară din cauza vicleniei diavolului. Harul și restaurarea în starea inițială nu erau posibile decât prin Logosul Care, de la început, a făcut toate din nimic. Stă în puterea Lui să transforme efemeritatea în veșnicie, să regenereze toate, să sufere pentru toți și să intervină pentru ei pe lângă Tatăl. El pogoară la noi din dragostea de oameni, se întrupează într-un trup asemenea celui omenesc prin vasul sfânt al unei fecioare, da acest trup morții în schimb pentru noi toți, aducându-l că ofrandă Tatălui și abrogand prin această jertfă moartea veșnică. Prin acest act, Logosul a adus pe oameni de la pieire la nemurire și de la neființă la viață. Ca Logos suveran al lui Dumnezeu, prin aducerea propriului Său templu și instrument trupesc ca jertfă salvatoare de viață pentru toți, El a salvat lumea, i-a îmbrăcat pe toți muritorii în nemurire prin făgăduința învierii. Venind în spațiul nostru omenesc și sălășluind într-un trup asemenea trupurilor noastre, Logosul a făcut să înceteze orice cursa împotriva oamenilor și să îi ocrotească. Prin jertfirea propriului trup, Logosul nu numai că a pus capăt morții veșnice dar a și reînnoit începutul vieții dăruindu-ne speranța învierii. Prăbușirea morții și viața veșnică nu puteau fi dăruite decât prin intruparea Fiului lui Dumnezeu, potrivit Sfântului Apostol Pavel care spune: "Pentru că printr-un om a venit moartea, tot printr-un om va veni și învierea morților. Căci după cum toți mor în Adam, tot așa, toți vor învia în Hristos" (ICorinteni XV, 21-22). Această înviere din morți este scopul întrupării Mântuitorului. Prin întrupare, Logosul

S-a întins pretutindeni: în sus, în jos, în adâncime și în lățime (Efes. III,18-19). S-a desfășurat în sus în actul creației, în jos în actul întrupării, în adâncime prin coborârea la iad, în lățime prin venirea Sa în lume.

Prin întruparea, învățătura, suferințele, moartea și învierea Să, Logosul ne-a mântuit, asigurându-ne nemurirea. Tot Sfântul Atanasie cel Mare afirmă că Dumnezeu S-a făcut om pentru că omul să se îndumnezeiască. Întruparea este expresia dragostei lui Dumnezeu față oameni. Sub flacăra acesteia, credincioșii au perspectiva schimbării radicale în sensul nemuririi și al îndumnezeirii. Prin prezența Sa în lume, Dumnezeu o sfințește pe această iar prin întruparea Sa, oferă arvună îndumnezeirii. Prin învierea din morți, Dumnezeu a dat oamenilor puterea vieții nesfârșite. Îndumnezeirea noastră este o calitate obținută prin participarea la învierea lui Hristos; ea face posibilă reactualizarea și dinamizarea chipului lui Dumnezeu prin asemănarea prin care Logosul a întipărit-o în ființa noastră. Hristos restaurează vechiul chip divin desfigurat în om, îl creează oarecum din nou prin moartea și învierea Lui, sădindu-se pe sine structural în ființa omului. Întruparea Logosului iradiază în noi viața divină pentru că noi înșine ne găsim în Logos; prin coborârea și întruparea Logosului în lume, omenirea a fost ridicată la Dumnezeu. Sfântul Grigorie Teologul relevă faptul că Logosul, însușindu-și trupul nostru omenesc și îmbrăcând toate ale lumii, afară de păcat, a unit în El cerul cu pământul.

Logosul întrupat este centrul evlaviei cultului creștin, în cele șapte Laude bisericești și culminând în Sfintele Liturghii ale Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, Liturghii în care rugăciunile, cântările și actele cultice, cele mai multe cu un cuprins hristologic, converg spre momentul de vârf, acela al jertfei euharistice. Anaforaua sau pregătirea acestui moment, textul Epiclezei, cântărea "Pe Ţine Te lăudăm" și toate rugăciunile și actele cultice care urmează dau o impresionantă expresie fondului adânc dogmatic referitor la Persoana Cuvântului întrupat și a jertfei Lui pentru noi. Rugăciunile din canonul pentru Sfânta Împărtășanie sunt de o frumusețe și precizie dogmatică unice. Iată un fragment dintr-o rugăciune de mulțumire ce se rostește după atribuirea acesteia; "Stăpâne, Iubitorule de oameni, Care pentru noi ai murit și ai înviat și ne-ai dăruit nouă aceste înfricoșătoare și de viață făcătoare Taine, spre binefacerea și sfințirea sufletelor și a trupurilor noastre, dă să-mi fie și mie acestea spre tămăduirea sufletului și a trupului, spre înlăturarea potrivnicului, spre luminarea ochilor inimii mele, spre împăcarea sufleteștilor mele puteri, spre credință neîndoielnică, spre dragoste nefăţarnică, spre împlinirea înțelepciunii, spre paza poruncilor Tale, spre adăogirea harului Tău cel dumnezeiesc și spre dobândirea împărăției Tale". (Liturghier, Bucureşti, 1956, p. 314-315)

Și Sfintele Taine sunt pline de prezența și lucrarea dinamică și hotărâtoare a Logosului întrupat. Biserica face totul în numele lui Hristos și al celorlalte două persoane treimice, prin acțiunea continuă a Duhului Sfânt. El este mirele și capul Bisericii care sfințește lumea.

Sfinții Părinți înfățișează Logosul atât ca pedagog cât și ca învățător. În opera sa "Pedagogul", Clement Alexandrinul afirmă că Logosul învață și îndrumă spre toate, ca pedagog. El conduce, domnește, slujește și le alcătuiește pe toate. Totodată îi ajută pe creștini ca aceștia să își desăvârșească asemănarea chipului Lui, să îi simtă bunătatea ca Dumnezeu și nu asprimea ca judecător și să le dăruiască pace.

Toată literatura patristică ulterioară cu profil catehetic și filocalic, nu numai din școala alexandrina ci și din cea antiohiană și tradiționalistă sau apuseană, ia ca model Logosul întrupat sau se inspiră din cuvintele Lui și ale ucenicilor Lui.

În primele veacuri creștine există opere care se ocupă cu catehizarea, preoția, păcatele capitale, viețile sfinților, evenimentele din care se desprind lecții importante pentru creștini. Principiile acestei educații sunt concentrate în urmarea lui Hristos, adică în smerenie, răbdare, înțelepciune, dragoste, credință, nădejde, pace, dreptate, virtuți recomandate și de Sfântul Grigorie de Nyssa în tratatul sau intitulat "Despre desăvârșire". Creștinul trebuie să fie nu numai purtătorul de nume al Mântuitorului dar și practicantul faptelor care îl duc spre lumina veșnică.

Persoana Logosului este studiată și analizată și în restul literaturii și artei patristice, în proză sau în versuri, mai ales în exegezele la Sfintele Evanghelii și în cele la Epistolele Sfântului Apostol Pavel, realizate fiind de autori cum ar fi: Origen, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ambrozie, Sfântul Chiril al Alexandriei Fericitul Augustin, Fericitul Ieronim și alții. De asemenea, în acest sens, sunt importante predicile la sărbătorile împărătești ale Sfinților Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, cuvantarile ocazionale, panegiricele precum și diferite cântări liturgice. Din "Imnul de seară" al Sfântului Grigorie Teologul reținem invocarea: "Pe Ține, acum, Te binecuvântez, Hristoase al meu, Cuvânt al lui Dumnezeu, lumină din lumina fără de început și Duhule Stăpân, întreită lumină unită într-o singură glorie! Tu ai împrăștiat întunericul, Tu ai adus lumina, pentru ca totul să zidești iar lumina și materia nestatornică s-o orânduieşti, dându-i chipul și frumoasa podoabă de acum;...trimite somn ușor pleoapelor mele, pentru ca limba mea să nu înceteze cântându-Te". ("Imn de seara", I. Coman, "Sfantului Grigorie de Nazianz, Bucuresti, 1937, p. 33-34).

Uneori, Logosul Hristos este pictat pe veșmintele scumpe ale creștinilor împreună cu ucenicii Săi în diverse scene care transpun minuni cum ar fi: nunta din Cana Galileii și vasele în care apa a fost transformată în vin, paraliticul, orbul vindecat cu țină, femeia păcătoasă iertată, Lazăr înviind din mormânt.

Logosul sau Cuvântul întrupat este prietenul de nedespărțit al creștinilor. El este chemat și amintit de martiri cum sunt: Sfinții Ignatie Teoforul, Policarp, Ciprian și alții. Hristos este prezent continuu în viața creștinilor; îi însoțește în munca lor, participă la masa lor, la nevoile și bucuriile lor. Veghează asupra noastră fiind un martor-judecător Care nu poate fi niciodată înșelat.

Personalitatea Logosului Iisus Hristos-Dumnezeu adevărat și Om adevărat și desăvârșit- este privită cu atenție de doctrina patristică, îndeosebi în controversele cu ereticii.

Sfântul Atanasie cel Mare și părinții capadocieni au contribuit substanțial la conturarea teologică a personalității Fiului lui Dumnezeu. Teologia patristică pune accentul pe divinitatea Lui, arătând faptul că Fiul lui Dumnezeu este Fiul Omului. Aceasta se explică prin faptul că trebuia să existe o reacție demonstrativă deoarece ereticii, îndeosebi adepții lui Arie, considerau că Iisus este creat de Dumnezeu și nu că este Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, ceea ce nu este același lucru. Autorii patristici erau siguri pe omenitatea lui Iisus și de aceea doreau să scoată în evidență dumnezeirea Lui. Se impunea, însă, constant, preocuparea raportului dintre dumnezeire și umanitate, pe care Sfinții Părinți îl definesc prin texte profetice, prin sublinierea activității Mântuitorului Hristos, uneori prin texte filosofice. Toate acestea au fost dezbătute în cadrul lucrărilor sinoadelor ecumenice.

Trăsăturile Logosului întrupat sunt bine cuprinse în cult prin tipicurile Liturghiilor Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, în operele de catehizare, în predici și în piesele de artă literară: imne, rugăciuni și altele. El este Mântuitorul celor ce cred pentru că El i-a creat și nu a îngăduit ca făpturile Sale să piară. Din dragoste nesfârșită pentru om, Se întrupează, predică adevărul, face minuni, moare pe cruce și învie pentru a salva creația și îndeosebi pe făptura Sa cea mai scumpă, omul, apoi se înalță la cer pentru a avea grijă de toate. Prin acestea, El, chipul Tatălui, restaurează chipul lui Dumnezeu în om, pregătind calea spre desăvârșirea omului și spre îndumnezeirea lui. El S-a făcut om pentru a-i îndumnezei pe oameni. Îndumnezeirea se obține prin împreună lucrarea Duhului lui Hristos cu lupta noastră împotriva păcatului, adică pentru frumusețea gândului și a faptelor noastre.

Logosul. Prin întruparea Lui, a introdus umanitatea în sânul Sfintei Treimi, indumnezeind firea omenească și făcând-o vrednică de mărire, de o fericire nemuritoare în viitor prin participarea la dumnezeire. Întruparea logosului conferă antropologiei o nouă dimensiune: aceea a integrării progresive a credinciosului în perfecţiunea însăşi, pe care Fiul lui Dumnezeu a realizat-o. Hristos în mijlocul nostru va fi acum şi pururea şi în vecii vecilor!

BIBLIOGRAPHY:

1. Biblia, Editura Institutului Biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001;
2. N. Prof. Chițescu, pr. prof. I Petreuţă, Pr. Prof. Isidor Todoran, Teologie dogmatică și simbolică. Manual pentru facultăți, Editura Renașterea, 2008;
3. I. Coman, Geniul Sfântului Grigorie de Nazianz, Bucureşti, 1937;
4. Ioan Zagrean, Isidor Todoran, Dogmatica Ortodoxă, Bucureşti, 2009;
5. Liturghier, Bucureşti, 1956;

INTEGRAL EDUCATION: PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVES IN CONTEMPORARY CATHOLIC TEACHING

Gorzo Palaga
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: *In a rapidly changing world, education has become an essential instrument for the holistic development of the human person. Globalization, digitalization, the fragmentation of values, and social crises demand an educational model capable of addressing not only intellectual growth but also moral, spiritual, and social development. Integral education, defined as the simultaneous formation of intellectual, moral, spiritual, and social dimensions, aims to cultivate character, ethical awareness, and social competencies, enabling individuals to actively participate in society and contribute to the common good. This article analyzes the evolution of integral education from the Second Vatican Council to contemporary papal teachings, highlighting philosophical and anthropological foundations, as well as the relevance of recent initiatives such as the Global Educational Pact and Pope Leo XIV's contributions to the discourse on holistic education.*

Keywords: *Integral Education, Vatican II, Holistic Development, Global Educational Pact, Catholic Magisterium*

1. Evoluția conceptului înainte și după Vatican II

1.1.Rădăcini pre-conciliare

Conceptul de *educație integrală* își are rădăcinile în reflecția socială și antropologică a Magisteriului catolic din secolele al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, într-un context marcat de transformări profunde: revoluția industrială, urbanizarea, apariția ideologiilor moderne și procesul accelerat de secularizare. În fața acestor mutații, Biserica a formulat o viziune educativă menită să reafirme demnitatea persoanei umane și responsabilitatea formării morale ca dimensiuni constitutive ale vieții sociale și spirituale. În enciclica *Rerum Novarum* (Leon al XIII-lea, 1891)[1], educația este prezentată ca mijloc fundamental de promovare a dreptății sociale și de apărare a demnității muncitorului. Papa subliniază că instruirea nu poate fi redusă la acumularea de competențe profesionale, ci trebuie să includă formarea morală, pentru ca fiecare persoană să poată contribui în mod conștient și responsabil la binele comun. În aceeași linie, *Sapientiae Christianae* (Leon al XIII-lea, 1890)[2], accentuează legătura indisolubilă dintre educația intelectuală și cea morală, arătând că știința lipsită de virtute devine sterilă și chiar periculoasă pentru viața socială. Educația, în sens creștin, trebuie să unească adevărul cunoașterii cu binele acțiunii, astfel încât să formeze conștiința morală și să cultive virtuțile civice.

Această viziune este aprofundată și sistematizată de Papa Pius al XI-lea în enciclica *Divini Illius Magistri* (1929)[3], care oferă prima sinteză coerentă asupra drepturilor și responsabilităților educaționale ale familiei, Bisericii și statului. Papa afirmă prioritatea familiei ca „primă școală a virtuților sociale” și avertizează împotriva tendinței statului modern de a monopoliza educația. Biserica este chemată să sprijine misiunea familiei și să ofere o educație care să armonizeze

[1] THE PAPAL ENCYCLICALS 1878–1903. Pierian Press, 1990, pp. 241–263.
[2] THE PAPAL ENCYCLICALS 1878–1903. Pierian Press, 1990, pp. 223–240.
[3] THE PAPAL ENCYCLICALS 1903–1939. Pierian Press, 1990, pp. 91–120.

cunoașterea științifică cu formarea spirituală și morală, în vederea realizării integrale a persoanei. În această perspectivă, educația integrală capătă o structură clară: formare intelectuală, morală, socială, spirituală și practică, toate integrate într-o antropologie creștină unitară ce recunoaște persoana ca ființă rațională, morală și transcendentă.

Influențată de renașterea tomistă și de dezvoltarea neo-scolasticii, concepția educației integrale din perioada pre-conciliară pune accent pe unitatea rațiunii și credinței, pe formarea conștiinței morale și pe orientarea vieții către adevăr și bine. În plan practic, aceste principii s-au concretizat în dezvoltarea rețelelor de școli catolice, în consolidarea pregătirii teologice și pedagogice a educatorilor, precum și în promovarea unui curriculum care îmbină dimensiunea științifică și tehnică cu educația religioasă și etică. Rolul statului este definit în termeni de subsidiaritate: acesta are datoria de a sprijini, dar nu de a substitui, misiunea familiei și a Bisericii în formarea tinerilor.

Totuși, această etapă a gândirii educaționale catolice nu este lipsită de tensiuni. Într-un context cultural tot mai pluralist, accentul pe autoritatea instituțională și pe unitatea doctrinară a educației a generat dificultăți de dialog cu modernitatea și cu noile concepții despre libertatea individuală și autonomia persoanei. Cu toate acestea, viziunea pre-conciliară a educației integrale rămâne un reper fundamental, deoarece a reușit să formuleze o concepție coerentă despre educație ca proces de formare a întregii persoane umane — raționale, morale și spirituale — orientată spre adevăr, libertate și binele comun. Această fundamentare va fi preluată și reconfigurată în documentele Conciliului Vatican II, care vor aduce o nouă deschidere spre lumea contemporană, păstrând însă principiul formării integrale ca nucleu al misiunii educative a Bisericii.

1.2.Ordinile religioase și carisma educațională a Bisericii

Dezvoltarea conceptului de *educație integrală* nu poate fi înțeleasă fără a recunoaște rolul istoric și teologic al ordinelor religioase care, încă din Evul Mediu, au asumat o veritabilă *carismă educațională* în viața Bisericii. Aceste comunități au fost nu doar transmițătoare de cunoștințe, ci și laboratoare de sinteză între credință și rațiune, între formarea spirituală și cea intelectuală, anticipând ceea ce Magisteriul modern avea să numească educație integrală.

Începând cu monahismul benedictin, inspirat de regula „Ora et labora”[4], educația a fost concepută ca un proces unitar al spiritului și al trupului, al rugăciunii și al muncii. Mănăstirile au devenit centre de cultură și de umanism creștin, unde studiul Scripturii, al artelor liberale și al științelor era integrat într-o formare spirituală profundă. Aici se conturează prima formă de educație integrală: cultivarea rațiunii ca drum spre Dumnezeu.

În perioada medievală și modernă, apar noi ordine dedicate explicit educației: Ordinul Predicatorilor[5], care îmbină predicarea, studiul și formarea intelectuală; Societatea lui Isus (Iezuiții), fondată de Sfântul Ignațiu de Loyola în 1540, care a dezvoltat un sistem pedagogic riguros – *Ratio Studiorum* (1599)[6]– având ca scop formarea integrală a persoanei în dimensiunile sale intelectuale, morale și spirituale. Prin vasta rețea de colegii și universități, iezuiții au influențat decisiv cultura occidentală, promovând o viziune educativă personalistă și universalistă.

De asemenea, Congregațiile feminine fondate în epoca modernă – cum sunt *Surorile Ursuline* (Sf. Angela Merici), *Surorile Sfintei Inimi*, *Congregația Maicii Domnului* sau *Surorile*

[4] Benedetto da Norcia. LA REGOLA. A cura di Giorgio Picasso, Edizioni San Paolo, 2019.
[5] **G. Festa & M. G. Rainini (a cura di)** — L’ORDINE DEI PREDICATORI. I DOMENICANI: STORIA, FIGURE E ISTITUZIONI (1216-2016), Laterza, 2016.
[6] Società di Gesù. RATIO STUDIORUM: IL PROGETTO PEDAGOGICO DELLA COMPAGNIA DI GESÙ. Studium, 2000.

Notre-Dame de Namur – au asumat educația fetelor ca misiune apostolică, deschizând noi perspective asupra demnității femeii și asupra accesului universal la formare[7].

Secolele al XIX–lea și al XX-lea au adus o veritabilă reînnoire carismatică: Sfântul Ioan Bosco și *Congregația Saleziană*[8], Sfânta Magdalena de Canossa[9], Sfântul Marcelin Champagnat (Mariani) sau Frații Școlilor Creștine (La Salle)[10] au promovat modele de educație populară centrate pe tineri, pe relația personală educator–elev și pe formarea caracterului. Toate aceste inițiative au pus bazele unei pedagogii creștine a inimii, în care iubirea, încrederea și responsabilitatea devin mijloace de transformare umană și spirituală.

Astfel, înainte de a fi formulată teoretic în documentele papale, *educația integrală* s-a născut din experiența vie a Bisericii, trăită în comunități care au înțeles educația ca misiune evanghelică și ca formă de caritate intelectuală. Carisma educațională a acestor ordine rămâne și astăzi un reper pentru înțelegerea teologică a educației ca serviciu înspre umanizarea lumii.

1.3.Evoluția conceptului după Conciliul Vatican al II-lea

Conciliul Vatican al II-lea a reprezentat un moment de cotitură în înțelegerea educației în Magisteriul catolic, marcând trecerea de la o viziune predominant defensivă și instituțională la una deschisă, dialogică și orientată spre dezvoltarea integrală a persoanei umane în contextul lumii contemporane. În documentele conciliare, educația nu mai este percepută doar ca transmitere a cunoștințelor sau formare morală sub autoritatea Bisericii, ci ca un proces global de formare umană, spirituală și socială care implică responsabilitatea comună a persoanei, familiei, comunității ecleziale și societății civile.

Textul fundamental care exprimă această viziune este declarația *Gravissimum Educationis* (1965)[11], dedicată în întregime educației creștine. Documentul definește educația ca un proces prin care „omul este condus spre dezvoltarea armonioasă a facultăților sale fizice, morale și intelectuale” și prin care este format „pentru viața comunitară și pentru comuniunea cu Dumnezeu”. Această perspectivă se înscrie într-o antropologie personalistă care depășește dualismul dintre trup și spirit, subliniind unitatea și demnitatea persoanei umane create după chipul lui Dumnezeu. Educația integrală devine astfel nu doar o pregătire pentru viață, ci o cale de realizare a vocației personale și comunitare a omului, chemându-l la participare activă în viața Bisericii și în transformarea lumii.

În *Gaudium et Spes* (1965)[12], conceptul de educație integrală este strâns legat de ideea de „dezvoltare integrală a persoanei umane” (*progressio integralis*), care include dimensiunile culturale, economice, sociale și spirituale ale existenței. Documentul reafirmă convingerea că educația trebuie să pregătească omul nu doar pentru activitatea profesională, ci și pentru „slujirea fraternă a semenilor” și pentru responsabilitatea în construcția unei societăți juste și solidare. Aici se produce o mutație semnificativă: educația nu mai este înțeleasă exclusiv ca formare în interiorul comunității ecleziale, ci ca participare la edificarea unei culturi universale a demnității și păcii.

---

[7] **Valentina Ciciliot & Liviana Gazzetta (a cura di)** — LA FABBRICA DELLE SUORE. ISTITUTI RELIGIOSI FEMMINILI AL LAVORO TRA ‘800 E ‘900. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, **2024.**

[8] **Gatti, Luciana.** DON BOSCO: L’UOMO, IL SANTO, IL PEDAGOGO**.** Milano: Edizioni Paoline, 2020.

[9] **Zannini, Gabriele.** MAGDALENA DE CANOSSA: UNA VITA PER L’EDUCAZIONE CRISTIANA**.** Roma: Studium, 2019.

[10] **Hunter, J.** THE BROTHERS OF THE CHRISTIAN SCHOOLS: HISTORY AND SPIRITUALITY**.** New York: Lasallian Press, 2020.

[11] **Concilio Vaticano II.** GRAVISSIMUM EDUCATIONIS. DICHIARAZIONE SULL’EDUCAZIONE CRISTIANA**.** Bologna: Dehoniane, 2015.

[12] **Concilio Vaticano II.** GAUDIUM ET SPES. COSTITUZIONE PASTORALE SULLA CHIESA NEL MONDO CONTEMPORANEO**.** Bologna: Dehoniane, 2015.

Această deschidere este consolidată de enciclica *Populorum Progressio* (Paul al VI-lea, 1967)[13], care vorbește despre „dezvoltarea integrală a omului și a tuturor oamenilor”, subliniind dimensiunea globală și solidară a educației. Educația integrală este, în această viziune, inseparabilă de dezvoltarea umană autentică, care presupune creștere intelectuală, libertate interioară, responsabilitate etică și deschidere către transcendență. În plan pedagogic, acest principiu s-a tradus prin accentul pus pe dialogul dintre credință și cultură, pe participarea activă a elevilor la procesul formativ și pe adaptarea educației la diversitatea contextelor sociale și culturale.

Documentele post-conciliare au continuat să dezvolte aceste orientări. *Caritas in Veritate* (Benedict al XVI-lea, 2009)[14] reia ideea de „formare integrală a persoanei” în contextul globalizării, afirmând că „educația este o formă a iubirii care cultivă libertatea și responsabilitatea”. *Laudato Si’* (Francisc, 2015)[15] extinde conceptul către o educație ecologică integrală, care include relația omului cu mediul, cu ceilalți și cu Dumnezeu, subliniind interdependența tuturor dimensiunilor existenței umane. În fine, *Christus Vivit* (Francisc, 2019)[16] reinterpretează educația integrală în cheie pastorală, ca proces de discernământ și de creștere în libertate, responsabilitate și comuniune, într-un dialog viu între generații.

În ansamblu, evoluția post-conciliară a conceptului de educație integrală reflectă o transformare profundă a viziunii Bisericii asupra raportului dintre credință, cultură și societate. Dacă înainte de Conciliu accentul era pus pe protejarea valorilor morale și religioase în fața modernității, după Vatican II educația integrală devine instrumentul principal al dialogului Bisericii cu lumea, al promovării demnității umane și al edificării unei civilizații a iubirii. În această lumină, educația nu mai este doar un domeniu al instruirii, ci o adevărată vocație umană și eclezială, prin care fiecare persoană este chemată să își realizeze potențialul în comuniune cu ceilalți și în deschidere către Dumnezeu.

Industrializarea rapidă, urbanizarea și schimbările sociale profunde au creat noi provocări pentru educație, necesitând o adaptare la nevoile tinerilor și la complexitatea vieții sociale. În acest context, educația integrală devine esențială pentru formarea cetățenilor responsabili ca persoane capabile să participe activ în comunitate pentru că fac parte.

2. Perspective filosofice și antropologice ale educației integrale

Educația integrală, în accepțiunea Magisteriului catolic contemporan, își fundamentează sensul și finalitatea într-o viziune antropologică și filosofică coerentă, care îmbină realismul tomist cu personalismul creștin și deschiderea dialogică a teologiei post-conciliare. Ea nu poate fi înțeleasă ca o simplă metodă pedagogică, ci ca expresia unei concepții despre om, despre lume și despre destinul final al existenței umane. În centrul acestei concepții se află persoana umană, creată după chipul lui Dumnezeu, chemată la comuniune și la realizarea de sine în iubire, libertate și responsabilitate.

2.1.Fundamentul antropologic: persoana ca unitate de trup și spirit

Antropologia creștină oferă cadrul ontologic al educației integrale: omul este o ființă unitară, alcătuită din trup și suflet, rațiune și voință, libertate și deschidere către transcendență. În această perspectivă, educația nu urmărește formarea unor competențe izolate, ci dezvoltarea armonioasă a tuturor dimensiunilor persoanei. Educația integrală presupune, așadar, cultivarea

[13] **Paolo VI.** POPULORUM PROGRESSIO. SULL’INSIEME DEI PROBLEMI DELLO SVILUPPO DEI POPOLI**.** Bologna: Dehoniane, 2015.
[14]**Benedetto XVI.** CARITAS IN VERITATE. SULLA INTEGRALE SVILUPPO DELL’UOMO NELLA CARITÀ E NELLA VERITÀ**.** Bologna: Dehoniane, 2010.
[15] **Francesco.** CHRISTUS VIVIT: ESORTAZIONE APOSTOLICA POST-SINODALE AI GIOVANI E ALL’INTERA CHIESA**.** Bologna: Dehoniane, 2019.

rațiunii prin știință și reflecție critică, a afectivității prin educație morală și estetică, și a spiritului prin formare religioasă și experiență de comuniune. După modelul tomist, adevărul și binele nu pot fi separate: actul cunoașterii devine, în același timp, act de deschidere către sensul transcendent al realității. Conciliul Vatican al II-lea, în *Gaudium et Spes*, afirmă că „omul nu se poate regăsi pe deplin decât printr-un dar sincer de sine”[17], exprimând astfel o viziune dinamică a persoanei ca ființă relațională. Educația integrală, din această perspectivă, este procesul prin care persoana învață să se dăruiască — să-și dezvolte potențialul interior în relație cu ceilalți, în solidaritate și în slujirea binelui comun.

2.2.Fundamentul filosofic: personalismul și teleologia formării

Din punct de vedere filosofic, educația integrală își găsește fundamentul în personalismul creștin, promovat de autori precum Jacques Maritain, Emmanuel Mounier și Karol Wojtyła (Papa Ioan Paul al II-lea). Personalismul afirmă primatul persoanei asupra structurilor, al valorii interioare asupra eficienței și al relației asupra posesiei. Educația, în această cheie, nu este un proces de „adaptare” la sistem, ci o cale de desăvârșire a persoanei în adevăr și libertate.

Maritain, în lucrarea sa *Education at the Crossroads* (1943)[18], vorbește despre „educația totală a omului în calitatea sa de persoană”, o educație care depășește nivelul pur utilitar al instruirii și vizează formarea unei conștiințe morale și spirituale capabile de discernământ. Această perspectivă se regăsește și în gândirea papală contemporană: Ioan Paul al II-lea, în *Fides et Ratio* (1998)[19], afirmă că „credința și rațiunea sunt ca două aripi prin care spiritul uman se înalță spre contemplarea adevărului”. Educația integrală, așadar, trebuie să unească formarea intelectuală cu cea spirituală, pentru a evita reducerea omului la dimensiunea sa tehnică sau economică.

Teleologia educației integrale este, prin urmare, transcendentă: finalitatea sa ultimă nu este simpla integrare socială, ci formarea unei persoane libere, capabile să caute și să iubească adevărul, să trăiască în comuniune și să orienteze acțiunea sa către Dumnezeu. În acest sens, educația devine participare la actul creației și al mântuirii — o colaborare între libertatea umană și harul divin.

2.3.Dimensiunea relațională și comunitară

Un element central al antropologiei educației integrale este dimensiunea relațională. Persoana nu există în izolare, ci se formează prin relații: cu sine, cu ceilalți, cu comunitatea și cu Dumnezeu. Educația integrală implică, prin urmare, o pedagogie a comuniunii, în care procesul formativ se desfășoară în cadrul unei comunități educative ce reflectă modelul trinitar al dăruirii reciproce.

Documentele post-conciliare, în special *Christifideles Laici* (1988)[20] și *Christus Vivit* (2019)[21], insistă asupra acestei dimensiuni relaționale și comunitare, evidențiind importanța dialogului între generații și a formării pentru participare activă la viața socială și eclezială. Educația integrală devine astfel o „experiență de comuniune”, o învățare a vieții împreună, a

[17] Op. cit., Conciliul Vatican al II-lea, GAUDIUM ET SPES, 24 (par. 2).
[18] **Maritain, Jacques.** EDUCATION AT THE CROSSROADS**.** Reprint 2012, Washington, D.C.: Catholic University of America Press.
[19] **Giovanni Paolo II.** FIDES ET RATIO: ENCICLICA SUL RAPPORTO TRA FEDE E RAGIONE**.** Bologna: Dehoniane, 2000.
[20] GIOVANNI PAOLO II. CHRISTIFIDELES LAICI. ESORTAZIONE APOSTOLICA AI LAICI NELLA CHIESA E NEL MONDO. Bologna: Dehoniane, 1990.
[21] FRANCESCO. CHRISTUS VIVIT. ESORTAZIONE APOSTOLICA POST-SINODALE AI GIOVANI E ALL’INTERA CHIESA. Bologna: Dehoniane, 2019.

colaborării, a empatiei și a solidarității, într-o lume tot mai fragmentată și marcată de individualism.

2.4.Orientarea etică și spirituală

Din perspectivă antropologică, educația integrală este indisolubil legată de formarea morală și spirituală. Nu există educație completă fără orientare etică și fără deschidere către transcendență. Documentele recente ale Magisteriului — *Evangelii Gaudium* (2013) și *Laudato Si'* (2015) — afirmă că orice proces educativ autentic trebuie să pornească de la „convertirea interioară" și de la „ecologia inimii", adică de la armonia interioară a persoanei cu sine, cu ceilalți și cu Dumnezeu. În acest sens, educația integrală nu este doar o teorie a formării, ci o cale de sfințire a vieții cotidiene, o participare la misterul întrupării, prin care Dumnezeu însuși a asumat condiția umană pentru a o înălța.

Prin urmare, în Magisteriul catolic contemporan, educația integrală se definește ca un proces de creștere personală, comunitară și spirituală, care urmărește formarea unei persoane întregi: libere, responsabile, deschise la transcendență și angajate în transformarea lumii în spiritul iubirii și al dreptății. Ea nu se reduce la un ideal pedagogic, ci exprimă o viziune despre om și despre destinul său ultim, fiind, în esență, o pedagogie a comuniunii și a speranței.

3. Magisteriul contemporan și provocările culturale actuale

Ioan Paul al II-lea, în *Ex Corde Ecclesiae* (1990)[22], subliniază că universitățile catolice trebuie să fie spații de căutare a adevărului, integrând credința cu rațiunea și promovând dezvoltarea intelectuală și morală a tinerilor. Benedict al XVI-lea evidențiază „urgența educativă", avertizând asupra efectelor relativismului și superficialității asupra transmiterii valorilor.

Provocările actuale includ secularizarea, digitalizarea, crizele identitare și fragmentarea valorilor comune. Educația integrală răspunde acestor probleme prin cultivarea gândirii critice, responsabilității și conștiinței sociale. Scrisoarea apostolică a Papei Leon al XIV-lea, Drawing New Maps of Hope (2025), afirmă: "Educația trebuie să răspundă provocărilor secolului al XXI-lea, incluzând digitalizarea, inegalitățile sociale și crizele globale. Formarea integrală a tinerilor este esențială pentru binele comun și pentru cultivarea unei culturi a fraternității"[23].
În discursul adresat educatorilor la Jubileul Educației, Papa Leon al XIV-lea subliniază: "Educatorii au o misiune centrală: să transmită valorile morale, să promoveze responsabilitatea civică și să cultive empatia în rândul tinerilor, pregătindu-i pentru viața socială și spirituală"[24].

3.1.Aplicații contemporane și provocări educaționale

În contextul actual, marcat de globalizare, pluralism cultural și crize multiple – antropologică, morală, ecologică și digitală – conceptul de *educație integrală* capătă o relevanță unică, fiind revalorizat de Magisteriul catolic drept răspuns la fragmentarea cunoașterii și la tendința de instrumentalizare a educației. Biserica propune un model educațional care să depășească paradigmele utilitariste și tehnocrate, promovând o viziune unitară asupra persoanei și o pedagogie a relației, a sensului și a responsabilității.

[22] GIOVANNI PAOLO II. EX CORDE ECCLESIAE. ESORTAZIONE APOSTOLICA SULLE UNIVERSITÀ CATTOLICHE. Bologna: Dehoniane, 1991.
[23] Leon al XIV-lea, Papa, DRAWING NEW MAPS OF HOPE. Apostolic Letter on the occasion of the 60th Anniversary of the Conciliar Declaration GRAVISSIMUM EDUCATIONIS, 27 October 2025. Vatican: Holy See Press, 2025.
[24] Leon al XIV-lea, Papa. DISCURS ADRESAT EDUCATORILOR LA JUBILEUL EDUCAȚIEI. Vatican, 2025.

3.2.Educația integrală în școala catolică contemporană

Documentele recente ale *Congregației pentru Educația Catolică* – în special *Educația astăzi: o pasiune care se reînnoiește* (2017)[25] și *Identitatea școlii catolice pentru o cultură a dialogului* (2022)[26] – reafirmă că școala catolică are misiunea de a fi „loc de formare integrală", unde dimensiunile intelectuală, morală, spirituală și socială sunt integrate într-o sinteză armonioasă. Acest model educativ nu se limitează la transmiterea de cunoștințe, ci urmărește dezvoltarea discernământului, formarea conștiinței morale și cultivarea responsabilității sociale.

În această perspectivă, curriculumul școlii catolice trebuie să reflecte unitatea dintre credință și rațiune, dintre cultură și morală. Disciplina religioasă nu este un compartiment izolat, ci un principiu integrator al întregului proces educativ, care dă sens cunoașterii și o orientează spre binele comun. Profesorul, în această viziune, nu este doar un transmițător de informații, ci un *martor al adevărului*, un formator de conștiințe și un co-creator de sens.

Educația integrală, astfel înțeleasă, cere o pedagogie personalistă și relațională, în care elevul este subiect activ al propriului proces de învățare. Se promovează metode participative, interdisciplinare și dialogice, care stimulează gândirea critică, empatia și colaborarea. Totodată, formarea spirituală nu este concepută ca anexă moralizantă, ci ca dimensiune constitutivă a creșterii integrale, prin care persoana descoperă vocația sa unică și sensul existenței.

3.3.Dialogul dintre credință, cultură și știință

Una dintre provocările majore ale educației integrale în epoca contemporană este refacerea legăturii dintre credință și rațiune, dintre cunoașterea științifică și înțelepciunea spirituală. Magisteriul recent – de la *Fides et Ratio* (1998) la *Veritatis Gaudium* (2018) – subliniază că dialogul dintre teologie, filozofie și știință este esențial pentru o formare completă. Fără această integrare, educația riscă să producă indivizi competenți, dar lipsiți de sens, confuz înrădăcinați într-o cultură a fragmentării.

În această lumină, educația integrală cheamă la o **ecologie a cunoașterii**, în care diferitele forme de învățare (științifică, artistică, etică, religioasă) se susțin reciproc. Dialogul dintre credință și cultură nu mai este o confruntare, ci o cooperare pentru adevăr, în spiritul *Laudato Si'*, care vorbește despre o „ecologie integrală" a relațiilor. Astfel, educația devine locul în care se învață nu doar *ce* trebuie cunoscut, ci și *de ce* și *în slujba cui* este cunoașterea.

3.4.Educația integrală în era digitală și globalizată

Epoca digitală și globalizată impune noi provocări educației integrale. Globalizarea culturală tinde să uniformizeze identitățile, iar mediile digitale reconfigurează raportul persoanei cu sine și cu lumea. În acest context, educația integrală este chemată să reabiliteze experiența concretă a relației, a dialogului față în față și a discernământului critic. Papa Francisc, în *Christus Vivit* și în *Laudato Deum* (2024), avertizează că educația nu poate fi redusă la interacțiuni virtuale sau la transmiterea de informații, ci trebuie să promoveze întâlnirea, ascultarea și experiența comunității.

Totodată, educația integrală are o dimensiune globală: încurajează conștiința solidarității universale și a responsabilității față de creație. Prin *Pactul Global pentru Educație* (2020)[27], Papa Francisc a relansat chemarea la „o alianță educativă mondială" bazată pe trei piloni: centrarea pe persoană, construirea unei comunități solidare și îngrijirea casei comune. În acest

[25] Acest document a fost folosit ca bază pentru Congresul Mondial „Educare oggi e domani" (18-21 noiembrie 2015).

[26] **Congregazione per l'Educazione Cattolica.** L'IDENTITÀ DELLA SCUOLA CATTOLICA PER UNA CULTURA DEL DIALOGO**.** Istruzione, Città del Vaticano, 25 ianuarie 2022.

[27] **Educazione tra crisi e speranza. Global Compact on Education. Linee Guida,** Publicat de **Congregazione per l'Educazione Cattolica**. ISBN: 9788826606453.

sens, educația integrală devine un proiect planetar de re-umanizare a civilizației, o cale prin care Biserica participă la transformarea lumii prin cultură și fraternitate.

3.5.Provocări actuale și perspective

Deși conceptul de educație integrală este astăzi tot mai prezent în discursul eclezial și academic, implementarea sa întâmpină dificultăți concrete: fragmentarea sistemelor educaționale, presiunea economică asupra formării profesionale, relativismul axiologic și criza vocațională a educatorilor. În fața acestor realități, Magisteriul propune o reînnoire a pasiunii educative, o redescoperire a educației ca act de iubire și slujire.

Educația integrală nu se realizează doar prin programe, ci prin persoane care trăiesc coerent valorile pe care le propun. De aceea, formarea continuă a educatorilor și prezența comunității creștine sunt condiții esențiale pentru autenticitatea misiunii educative. Într-o lume aflată în căutare de sens, educatorul creștin este chemat să devină semn al speranței, mărturisind prin viața sa că educația integrală nu este doar un ideal pedagogic, ci o formă de slujire a omului și a lui Dumnezeu.

4. Pactul Educativ Global — o nouă propunere umanistă pentru lume

Papa Francisc, prin *Pactul Educativ Global*, propune o alianță între familii, școli, universități și societate pentru formarea completă a persoanei. Documentul afirmă: "Nimeni nu se poate salva singur. Este nevoie să reconstruim țesătura relațiilor educative". Pactul integrează dimensiunile spirituale, sociale și ecologice, promovând solidaritatea, fraternitatea și responsabilitatea față de mediu. Integrarea mesajelor papei Leon al XIV-lea subliniază continuitatea Magisteriului în promovarea educației ca proiect cultural și spiritual global.

Educația integrală, conform Pactului și scrisorilor lui Leon al XIV-lea, urmărește dezvoltarea completă a persoanei, formarea cetățenilor conștienți, empatici și responsabili, capabili să contribuie activ la binele comun.

În contextul celebrării a șaizeci de ani de la promulgarea declarației conciliare *Gravissimum Educationis* (1965), Papa Leon al XIV-lea lansează, prin scrisoarea apostolică *Drawing New Maps of Hope*, o chemare clară şi angajată la un re-angajament al Bisericii catolice în domeniul educației. În preambulul documentului, Sfântul Părinte afirmă că „educația nu este o activitate auxiliară, ci țesătura însăși a evanghelizării: este modul concret în care Evanghelia devine gest educativ, relație, cultură.” Mai mult, el observă că „trăim într-o lume complexă, fragmentată, digitalizată” și că este *înțelept* să ne refacem privirea asupra „cosmologiei paideei creștine”, capace să împrospăteze forma educației în fiecare epocă. Un punct central al magisteriului său este prioritatea persoanei. Papa insistă că „persoana nu este un profil de competențe, nu poate fi redusă la un algoritm predictibil”, ci este chip, poveste, vocație. Educația integrală se întemeiază astfel pe o antropologie a demnității umane: „Formarea nu este doar transmiterea de conținuturi, ci și învățarea virtuților. Ea formează cetățeni capabili de slujire și credincioși capabili de mărturie.” În mod concret, educația catolică este „mediul în care credința, cultura și viața se împletesc” şi, de aceea, formarea educatorilor – „nu doar actualizare tehnică, ci cultivarea unei inimi care să asculte, a unui priviri care să încurajeze și a unei inteligențe care să discerne” – devine indispensabilă.

Papa Leon al XIV-lea reafirmă şi actualizează principiul sinodalității și cooperării educaționale: el vorbește despre o *constelație educativă* – școli, universități, mișcări, platforme digitale –, nu ca elemente competitive, ci ca împreună-energie care „trasează hărți noi ale speranței”. „Desenați noi hărți ale speranței: aceasta este urgenta misiune a mandatului”, spune el. În acest cadru, provocările globale – inechitățile educaționale, crizele migrației, digitalizarea, fragmentarea relațiilor – nu sunt prezentate ca obstacole ireversibile, ci ca oportunități pentru o

educație creativă, inclusivă şi orientată spre fraternitate: „Educația trebuie să promoveze demnitatea, justiția, capacitatea de a sluji binele comun.”

Una dintre dimensiunile cele mai inovatoare este abordarea tehnologiei şi digitalului: Papa avertizează că „tehnologia trebuie să slujească persoanei, nu să o înlocuiască” şi că „niciun algoritm nu poate substitui ceea ce face educația umană: poezia, ironia, iubirea, arta, bucuria descoperirii şi chiar învățarea din greşeli ca oportunitate de creştere.” În același timp, el subliniază educația pentru pace în stil „neînarmat şi dezarmant”, unde „Fericiți cei împăciuitori (Mt 5:9) devine metoda şi conținutul învățării.”

Astfel, magisteriul actual nu schimbă doar formularea tradiției, ci oferă o amplificare temporală şi contextuală a viziunii educației integrale: de la formarea individuală spre responsabilitate globală, de la instituție izolată spre rețea educativă colaborativă, de la tehnică şi instruire spre sens, relație şi libertate. În concluzie, Papa Leon al XIV-lea adresează educatorilor şi comunităților educaționale catolice o misiune – să devină coreografi ai speranței, să traseze hărți noi pentru generațiile ce vin — o misiune ce implică credință, rațiune, inovație și iubire.

Concluzii

Analiza evoluției conceptului de *educație integrală* în Magisteriul catolic contemporan evidențiază o dezvoltare organică, în care fidelitatea față de tradiția creștină se conjugă cu deschiderea spre exigențele lumii moderne. De la primele enciclice sociale ale secolului al XIX-lea – *Rerum Novarum* și *Sapientiae Christianae* – până la reflecțiile actuale din *Laudato Si’* și *Christus Vivit*, Biserica a promovat o viziune coerentă asupra educației ca proces de formare totală a persoanei umane. Dacă perioada pre-conciliară a pus accent pe apărarea valorilor morale și religioase în fața secularizării, Conciliul Vatican al II-lea a introdus o perspectivă nouă, marcată de personalism și de dialogul dintre credință și cultură.

Conceptul de *educație integrală* se întemeiază, așadar, pe o antropologie creștină unitară, care afirmă demnitatea inalienabilă a persoanei și chemarea sa la comuniune. Omul nu este redus la dimensiunea sa biologică, psihologică sau socială, ci este recunoscut ca ființă deschisă spre transcendență, capabilă de adevăr și de iubire. Educația devine, în acest sens, un act teologic: participare la lucrarea de creație și de mântuire, prin care omul colaborează cu harul divin pentru a-și realiza vocația deplină. Această dimensiune transcendentală nu anulează, ci desăvârșește formarea intelectuală, morală și socială, unificând toate aspectele vieții într-un orizont de sens și speranță.

În plan practic, educația integrală se exprimă astăzi printr-o pedagogie a comuniunii și a responsabilității. Școala catolică și instituțiile de formare creștină sunt chemate să ofere nu doar instruire, ci și experiențe autentice de întâlnire, dialog și discernământ. Profesorul este văzut ca martor și slujitor al adevărului, iar elevul ca protagonist al propriei creșteri. În acest model, educația devine o alianță de libertate și iubire, un itinerar de transformare personală și comunitară. Totodată, provocările contemporane – criza sensului, relativismul axiologic, tehnocratizare cunoașterii și fragmentarea socială – cer o reînnoire profundă a culturii educației. *Pactul Global pentru Educație* propune, în acest sens, o viziune globală a educației integrale, centrată pe persoană, solidaritate și îngrijirea creației. Educația devine astfel instrumentul principal al re-umanizării civilizației și al construirii unei *culturi a întâlnirii* bazate pe fraternitate și pace. În concluzie, *educația integrală* reprezintă în Magisteriul catolic nu doar o categorie pedagogică, ci o veritabilă paradigmă antropologică și teologică. Ea unește formarea intelectuală cu cea morală și spirituală, știința cu înțelepciunea, libertatea cu responsabilitatea, și rațiunea cu credința. Într-o lume fragmentată, educația integrală reamintește că adevărata formare a omului este aceea care îl conduce spre comuniune și spre sensul ultim al existenței sale.

BIBLIOGRAPHY:

1. Benedict al XVI-lea. *Caritas in Veritate*. Vatican, 2009.
2. Bosco, Sf. Ioan. *Opere complete*. Roma, 1924–1932.
3. Ciciliot Valentina & Gazzetta Liviana (a cura di) — *La fabbrica delle suore. Istituti religiosi femminili al lavoro tra '800 e '900*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 2024
4. Carey, Patrick W. *The Jesuit Ratio Studiorum: 400 Years Later*. Loyola University Press, 1999.
5. Conciliul Vatican al II-lea, *Gaudium et Spes*, 1965.
6. Conciliul Vatican al II-lea, *Gravissimum Educationis*, 1965.
7. Congregatio de Propaganda Fide. *Ratio Studiorum Societatis Iesu*. 1599.
8. Congregația pentru Educația Catolică, Educația între crize și speranțe. Pact global asupra educației. Linii îndrumătoare
9. Congregația pentru Educația Catolică, *Identitatea școlii catolice pentru o cultură a dialogului*, 2022
10. G. Festa & M. G. Rainini (a cura di), *L'Ordine dei Predicatori. I Domenicani: storia, figure e istituzioni (1216-2016)*, Laterza, 2016
11. Francisc, *Christus Vivit*. Vatican, 2019.
12. Francisc, *Laudato Si'*. Vatican, 2015.
13. Francisc, *Pactul Global pentru Educație*, 2020.
14. Francisc, *Pactul Global pentru Educație*. Vatican, 2020.
15. *Gatti, Luciana. Don Bosco: L'uomo, il santo, il pedagogo***.** *Milano: Edizioni Paoline, 2020*
16. *Giovanni Paolo II. Christifideles Laici. Esortazione apostolica ai laici nella Chiesa e nel mondo*. Bologna: Dehoniane, 1990
17. Giovanni Paolo II, *Ex Corde Ecclesiae. Esortazione apostolica sulle università cattoliche.* Bologna: Dehoniane, 1991.
18. Hunter, J. *The Brothers of the Christian Schools: History and Spirituality*. New York: Lasallian Press, 2020
19. Ioan Paul al II-lea, *Fides et Ratio*. Vatican, 1998.
20. Maritain, Jacques, *Education at the Crossroads*, Yale University Press, 1943 / *Education at the Crossroads***.** Reprint 2012, Washington, D.C.: Catholic University of America Press.
21. Leon al XIII-lea, *Rerum Novarum*, 1891.
22. Leon al XIII-lea, *Rerum Novarum*. Vatican, 1891.
23. Leon al XIII-lea, *Sapientiae Christianae*, 1890.
24. Leon al XIII-lea, *Sapientiae Christianae*. Vatican, 1890.
25. Leon al XIV-lea, Papa, *Discurs adresat educatorilor la Jubileul Educației*. Vatican, 2025
26. Leon al XIV-lea, Papa, *Drawing New Maps of Hope*. Apostolic Letter on the occasion of the 60th Anniversary of the Conciliar Declaration *Gravissimum educationis*, 27 October 2025. Vatican: Holy See Press, 2025.
27. Margaret O'Brien Steinfels, *Women Religious and Education in the Modern Era*. Crossroad Publishing, 2005.
28. Paul al VI-lea, *Populorum Progressio*, 1967.
29. Paul al VI-lea, *Populorum Progressio*. Vatican, 1967.
30. Pius al XI-lea, *Divini Illius Magistri*, 1929.
31. Pius al XI-lea, *Divini Illius Magistri*. Vatican, 1929.

32. Sf. Angela Merici. *Scrieri și constituții ale Ursulinelor*. sec. XVI.
33. Sf. Benedict. *Regula Sfântului Benedict*. sec. VI–VII.
34. Sf. Ioan de La Salle. *Constituțiile și regulamentele ordinului Frères des Écoles Chrétiennes*. sec. XVII–XVIII.
35. Sf. Magdalena de Canossa. *Scrieri și constituții*. sec. XIX.
36. Società di Gesù. *Ratio Studiorum: Il progetto pedagogico della Compagnia di Gesù*. Studium, 2000
37. Thomas M. McCoog. *The Society of Jesus in the Educational Mission: A Historical Survey*. Fordham University Press, 2010
38. *The Papal Encyclicals 1903–1939*. Pierian Press, 1990
39. Zannini, Gabriele. *Magdalena de Canossa: una vita per l'educazione cristiana***.** Roma: Studium, 2019

THE COORDINATES OF EDUCATION AND SOCIAL CULTURE AS FOUNDATIONS OF THE SPIRITUALIZATION OF THE NATION IN VASILE PÂRVAN'S CONCEPT OF THE STATE

Claudiu Holdiș
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: *Culture and education are the basis of the organic state of Parvan.Education has a clear teleological dimension centered on a system of values, which in turn relies on certain social and cultural factors. The teacher has a particularly important role in the metamorphosis of the human finite intellect.*

Keywords*: philosophie, metaphisics, human being, education*

Din statul istoric, organicist pârvanian se desprinde de departe una dintre esenţele temeliei acestuia, care cuprinde educaţia şi cultura. Să nu uităm că avem o epocă plină de prefaceri istorice, sociale şi culturale. Vorbim de perioada Marii Uniri, iar tânărul stat român se va confrunta cu ample provocări, dintre care cea mai importantă este aceea de a îngloba noile teritorii locuite de români într-o formă de maximă coeziune şi eficienţă. Obstacolele sunt imense şi trebuiau depăşite, dorindu-se de către elita intelectuală românească, realizarea unei apropieri de Occident[1]. În sens cultural desigur. Elita intelectuală românească, este susţinătoarea ferventă a realizării unei culturi naţionale, iar acest lucru merge într-o intimă legătură cu opera de consolidare a statului. În interiorul elitelor intelectuale româneşti vor exista două tabere. Una era pentru asimilarea ideilor şi teoriilor culturale occidentale, iar cea de a doua se pronunţa pentru construirea unui edificiu cultural naţional propriu. În primul rând domeniul educaţional reprezintă pentru complexul statal pârvanian un stâlp extrem de important, care trebuie să fie în prim planul oricărei clase politice. Dezvoltarea unui popor este un proces îndelungat şi extrem de complex, din care educaţia şi cultura nu pot să lipsească. Educaţia are o dimensiune teleologică şi ea nu se poate face decât dacă se are în vedere prototipul personalităţii unui popor, în cazul de faţă al românilor. Este vorba de de un plan cu mai multe valenţe: practic, teoretic şi axiologic. Din perspectivă teleologică, sensul educaţiei în totalitatea sa este ghidat de o serie întreagă de valori care acţionează asupra intelectului uman. Acţiunile, dorinţele subiectului asupra căruia acţionează reprezentantul procesului instructiv-educativ, trebuie să fie adeseori conştientizate de către ultimul. Pentru că adesea ,,profesorul contemporan, dacă e de fapt un om superior, nu mai e astăzi un infailibil profet de sentinţe revelate, ci un prospector de aur şi diamante în stâncosul pustiu al neînţelepciunii omeneşti”[2]. Sistemul de valori educaţionl are un traseu de durată, la capătul căruia avem o finalitate, o metamorfoză a fiinţei omeneşti în întregul ei ansamblu. Acest sistem întemeiat pe valori educaţionale se va sprijini în esenţa sa pe anumiţi factori istorici, sociali şi culturali.

[1] Este vorba de existent unui capitalism de imitaţie cu diverse derapaje, care generează un fel de insecuritate economică, la care se adaugă viaţa parlamentară cu diferitele ei trasee sinuoase; dorinţa de a ajunge din urmă un Occident extrem de dezvoltat este dorinţa elitei româneşti; după o matură chibzuinţă se va ajunge la concluzia potrivit căreia această cursa cu civilizaţia occidental se va da în domeniul cultural (vezi Gh. Iacob, *Modernizarea României. Rolul elitei politice*, în *Xenopoliana,* VI, 1998, 1-2, p. 188-215, I. Saizu, *Funcţia modernizatoare a culturii în România interbelică,* în *Anuarul Institutului de istorie "A.D. Xenopol",* XXXVI, 1999, p. 144-160; I. Livezeanu, *Cultură şi naţionalism în România Mare 1918-1930*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 10-32)

[2] Vasile Pârvan, ,,Idei și forme istorice”, Editura Cartea Românească”, București, 2003, p. 33;

„Profesorul" pârvanian este cel care conştientizează pe deplin finalităţile actului educaţional, în vreme ce „copilul ţăranului român" nu are o imagine clară a scopului acestui demers.

În acest sens, Pârvan va milita pentru „noutatea spiritului", pentru „libertatea" atât de necesară a acestuia. Cert este că, „şi în marile aglomerări şcolare se poate crea libertatea de zbor pentru cei chinuiţi de demonul lăuntric"[3]. În altă ordine de idei, savantul român conştientizase că elementele de ordin axiologic, odată folosite în sistemul educaţional promovat şi sprijinit de stat, vor genera aceea finalitate, care reprezintă scopul ultim şi cel mai înalt de perfecţionare a fiinţei umane. Universitatea reprezintă creuzetul în care, din punct de vedere formativ, individul trebuie să se afirme într-un mod rodnic pentru societate. Dar, „sufletul şăranului român ne ajunge nouă – cofraternităţii universitare – total obosit, amărât, dezgustat şi adesea chiar mutilat de fabricile de banalizare sistematică, denumite şcoală primară şi secundară. Mai e vreo mirare că feciorul de ţăran trecut prin toată filiera uzinei şcolare e un simplu neurastenic ori un nevrozat iremediabil? Căci trebuie să fie cineva prea puternic recalcitrant la orice disciplină, ori prea puternic spiritual, dominând orice violenţă externă, ca să poată rezista tăvălugului nivelator care e şcoala organizată mecanic-industrial, supunând şi pe cel genial şi pe cel sărac cu duhul aceluiaşi dresaj cu locuri commune"[4]. Pârvan se va ridica împotriva unei uniformităţi nivelatoare din punct de vedere educaţional în primul rând, pentru că, după savantul român, puterea deosebită a „creatorilor de gânduri noi a fost aproape în tot cursul istoriei omeneşti confiscată de oligarhiile ori autocraţiile care conduceau politic marile mase populare; fiecare nou exemplar de supraom a fost repede înrolat, catalogat, uniformat, în casta proţească, curtea monarhică ori clientela politică a conducătorilor, cu sabia ori cu icoana, ai diferitelor state ori naţiuni. Doar rar de tot, când potentaţii politici au avut un respect romantic pentru geniul creator ca atare, născocitorii de gânduri au putut fi stăpâni pe viaţa lor"[5]. Gânditorii au avut un statut ridicat doar în anumite epoci ale istoriei, precum cele ale epocii de după moartea lui Alexandru Macedon.

Pârvan este conştient că în sistemul educaţional românesc trebuie să treneze doar idealurile valorice maxim extinse, pentru că numai ele pot aduce plus valoarea şi în practica de factură epistemologică. Asemeni lui Kant, Pârvan sublinia şi el existenţa funcţionalităţii unei idealităţi în plan cognitiv, etic şi estetic, iar filosoful român se afla în asentiment cu acesta. De altfel Kant arătase şi subliniase în nenumărate rânduri ideea conform căreia, copiii nu trebuie instruiţi, educaţi şi crescuţi „după starea de faţă a neamului omenesc, ci după o stare mai bună, posibilă în viitor, adică a idealului omenirii şi a întregii sale meniri"[6]. O teorie a educaţiei are în centrul ei un ideal, iar acesta, nu este altceva decât o imagine sau o concepţie a perfecţiunii, care nu se regăseşte în experienţă. Dar, este pe deplin adevărat principiul conform căruia, educaţia dezvoltă pe deplin în om absolut toate dispoziţiile sale naturale[7].

Pârvan conştientizează faptul că idealurile în educaţie sunt adevărate valori imuabile, capabile să releve anumite trepte valorice, pe care noi oamenii suntem capabili a le atinge. Privitor la Universitate, ca şi loc unde sunt relevate adevăratele valori educative, savantul român arată că aceasta a apărut „în anul de la naşterea Domnului următor imensului faliment etic al concepţiei materialiste despre lume şi viaţă", iar întrebarea este „dacă ce ce au întemeiat-o îşi dau cât de cât osteneala să gândească asupra rostului ei, un fapt de însemnătate nu numai locală, ci mondială"[8]. Aici în Universitate, în cercetare, trebuie să apară „toate marile întrebări ale sufletului omenesc conştient de continuitatea istorică a gândirii omeneşti luptătoare". Aceste întrebări se referă la cercetarea realului, căutarea adevărului, înţelegerea frumosului,

[3] Ibidem
[4] Ibidem p. 42;
[5] Ibidem p. 32;
[6] Immanuel Kant, *Tratat de pedagogie. Religia în limitele raţiunii,* Editura Agora, Iaşi, 1992, p. 15-16;
[7] Ibidem p. 12;
[8] Vasile Pârvan, „Idei și forme istorice", Editura Cartea Românească", București, 2003, p. 35;

înnobilarea scopurilor vieţii social, politice naţionale, cum să se dea lupta cu „infinita bestialitate omenească", totul mergând în direcţia unui ideal educativ, „a libertăţii individuale în folosul binelui social"[9].

Şcoala contemporană este exemplul cel mai potrivit pentru exemplificarea uniformismului şi formalismului ştiinţific, datorită introducerii unui sistem care generează o serie de lacune. Un astfel de sistem este unul de „industrializare şi multiplicare mecanică a ideilor noi şi de dresaj filosofic – în masă al animalului uman"[10]. Mai mult, vorbind de şcoala noastră, Pârvan arată că, Universitatea, „în loc de a fi un colegiu frăţesc de tineri şi bătrâni care caută împreună, deopotrivă de entuziaşti, realul, adevărul, frumosul, sensul lumii şi al vieţii, trebuie să fie, în haosul şi decăderea actuală, un adevărat spital pentru mutilaţii la suflet"[11]. Şi pentru ca „să-şi poată veni în fire copiii aceştia ai unei rase în adevăr nobile, încăpute pe mâinile educatoare ale unor oameni strâmb pregătiţi ori rău conduşi, trebuie să le redăm atmosfera de acasă, vioaie, veselă, lipsită de orice pedanterie şi închipuire de sine magistrală, firească în libertatea deplină de la frate mai mare la frate mai mic, caldă, copilăresc de idealistă – şi, fără îndoială, multe suflete vor înflori din nou, strălucind prin inteligenţa lor originală, pătrunzătoare, clară, creatoare – deşi, tot aşa de sigur, multe altele vor rămâne pentru totdeauna schilodite, luând cu ele numai arzătorul regret de a se fi născut prea devreme faşă cu începutul proces de purificare al nenorocitei noastre orânduiri sociale"[12]. Sisteme de guvernare, precum cele „elenistice, imperial-romană, actuală, au încercat, toate, posibilitatea de înmulţire pe cale mecanică a sufletelor superioare". În privinţa metodei multiplicării acestor suflete superioare, ea a fost „născocită de cei vechi" şi fireşte că „a fost, fireşte, cu căldură îmbrăţişată şi de ordinile religioase militante – în special cel al lui Ignaţiu – întemeiate de biserica Apusului". „Democraţia contemporană, fie burgheză, fie socialistă e stăpânită de ideea răspândirii culturii în masele largi ale muncitorimii. Dar marea erezie a creării de genii prin fabricile de cultură, care sunt Universităţile şi Academiile, începe a pierde din ce în ce mai mult teren. Cu foarte mare părere de rău, Pontifii înţelepciunii dogmatizate încep să recunoască neputinţa lor de a crea altceva decât nişte docili papagali intelectuali şi nişte gelatinoase nevertebrate etice. Şcoala oficială începe să recunoască că, toate doctoratele de ştiinţă şi diplomele de artă ale lumii, nu pot face dintr-o maimuţă cu dar suficient de imitaţie, un creator de valori noi spirituale"[13]. Legătura permanentă cu linia culturală autentică, trebuie să fie permanentă, pentru că numai aşa devenim extrem de apropiaţi de valori cu adevărat fundamentale, precum cele ale adevărului, frumosului sau dreptăţii. Pe această linie merge Pârvan, atunci când afirmă faptul că, acum încep „să recunoască monumentalii şefi de şcoli filosofice, artistice, ştiinţifice, că şcoala, ca instituţie educativă a mulţimilor, nu are rostul mecanic, militarist şi trivial al uniformizării gândului şi al regulamentării creării, ci datoria mult mai modestă a dezanimalizării capetelor de sută şi a procurării repezi a mijloacelor tehnice de lucru pentru capetele geniale"[14]. Statul trebuie să aibă printre obiectivele sale de maximă importanţă sprijinirea educaţiei, iar acest lucru este subliniat de Pârvan în majoritatea lucrărilor sale. Astfel, el s-a îngrijit cu o pasiune şi un devotament maxim de grupele sale de studenţi. În prima sa lecţie inaugurală intitulată „Datoria vieţii noastre" el creionează liniile pe care ar trebui să se înscrie învăţământul superior, văzut ca un deschizător de minţi şi de idei. Pârvan pune în centru ideile şi creaţia studentului, elevului, iar profesorul adevărat se va comporta precum Diogene din Sinope, care „are a căuta în şcoală, ca şi în lumea largă, cu lampa aprinsă şi ziua, oamenii;

[9] Ibidem
[10] Ibidem p. 32;
[11] Ibidem p. 42;
[12] Ibidem p. 42-43;
[13] Ibidem p.32-33;
[14] Ibidem p.33;

oameni întregi, noi, în care pâlpâie flacăra ideii”[15]. Este vorba de rolul educaţiei, aceasta fiind singura cale pentru asimilarea valorilor culturii, după care vine făurirea cât mai deplină a personalităţii morale, aşa cum le place atât de mult eticiienilor să o numească. Personalitatea morală pârvaniană presupune posibilitatea de alegere individuală, de aţi impune voinţa, opinia şi creaţia proprie, la care se adaugă spiritualizarea intensă şi înlăturarea tuturor obstacolelor reprezentate de părţile dependente. Şcoala trebuie să îi ofere elevului sau studentului modele de acţiune socială şi culturală. Cultura nu este ceva pe care ţi-l oferă cineva dea gata şi tu doar asimilezi, ea presupune perpetua căutare, cugetare sau creare. Nu ar trebuii ca „cel mai iubit între puii de oameni care se ridică spre conştiinţă proprie”, să fie „cel mai docil dintre memorizatorii înţelepciunii consacrate”[16]. Şcoala actuală menţine fiinţele într-o atitudine marcată printr-o formă învechită educaţională, represivă chiar cu cei sfâşiaţi de „demonul lăuntric” generator de idei noi. Lumea actuală este dependentă de valorile culturale, de viaţa culturală care a asistat la naşterea ei şi mai mult ca oricând unirea românilor într-un singur stat poate să o amplifice, relevând valenţe universale. „Înfăptuirea Unirei politice a tuturor românilor, sublinia Pârvan, într-un singur stat naţional cere – ca răscumpărare a supărării ce le-o facem vecinilor, prin însăşi existenţa noastră latină în mijlocul lumii lor slavo-turanice – înflorirea unei culturi de caracter nu numai naţional-etnografic, ci şi internaţional civilizator”[17]. Numai aşa „existenţa noastră în Răsăritul adversar nouă va interesa solidar şi pe toate naţiunile luminate şi puternice ale Apusului”[18]. Vorbind despre sistemul educaţional al românilor din provinciile istorice asuprite, Pârvan arată hotârât că „astăzi când în locul instituţiilor de cultură superioare ale duşmanilor noştri din Ardeal ori Bucovina, noi vrem să întemeiem aşezările noastre de muncă spirituală, creatoare de valori culturale universale, se impune ca fiecare dintre cei ce au gândit ceva în această direcţie să-şi spună părerea, spre a se pune la cale ceva bine alcătuit, trainic şi lipsit de vechile păcate ale vieţii noastre publice naţionale”[19]. Acum „cererea vremii e ca noi să venim cu ceva superior nu numai propriilor noastre aşezăminte din vechiul regat, ci cu ceva mai presus şi de organizaţia de până acum a adversarilor noştri”[20]. Rolul personalităţilor româneşti ale culturii constă tocmai în lărgirea bazei acestei educaţii cu mare caracter social, evident sprijinită de stat. Rudolf Steiner (1861-1925), un contemporan al lui Pârvan, credea că, omul de la apariţia sa se găseşte într-o continuă decădere, iar aceasta poate fi oprită şi transformată într-un urcuş constant numai şi numai prin propria forţă. În această luptă sisifică, cel care stă alături de fiinţa umană şi o ajută permanent este dascălul, considerat de Steiner drept un adevărat medic al culturii[21]. Cu ajutorul educaţiei, omul este cel care învinge boala decăderii aflată în interiorul său, ba mai mult, el poate să prezinte soluţia eradicării acesteia şi în ceea ce priveşte propriii săi semeni. Se va putea astfel cultiva un anumit simţ al responsabilităţii pentru propriul său destin individual[22]. Despre rolul dascălilor, Pârvan arăta la rândul său că, scopul acestor nu ar fi altul decât „spiritualizarea vieţii marelui organism social politic şi cultural creator care e naţiunea”[23].

Un alt aspect din societatea patronată de stat şi ajutată în devenirea ei, subliniat de gânditorul român este generat de opoziţia dintre individual şi social şi dintre individualism şi solidarismul de sursă raţionalistă. Omenirea se află într-o stare de profundă primitivitate,

---

[15] Ibidem;
[16] Ibidem;
[17] Vasile Pârvan, *Unitatea naţională a Daciei Superioare. Păreri propuse public Marelui Sfat Naţional al Românilor din Ardeal, Banat şi Ţara Ungurească,* în *Luceafărul,* nr. 6, 1910, p. 105;
[18] Ibidem;
[19] Ibidem;
[20] Ibidem;
[21] Rudolf Steiner, *Innoirea artei pedagogico-didactice prin stiinta spirituala,* Centrul pentru Pedagogia Waldorf in Romania, Bucuresti, 1993, p. 137-138;
[22] Ibidem;
[23] Vasile Pârvan, *Idei şi forme istorice*, Editura Cartea Românească”, București, 2003, p. 38-39;

asemănătoare celei de dinaintea descoperirii focului. Libertatea de pildă, ,,individuală sau pe grupe (...), nu poate fi un scop, ci numai un mijloc, un instrument, şi încă dintre cele mai rudimentare, ale vieţii, constituie ţelul nebulos şi încă numai ipotetic crezut ca realizabil, chiar după măcelărirea actuală a milioanelor de vieţi omeneşti". Întrebarea pusă de Pârvan este următoarea: ,,Cât mai are deci de evoluat omenirea, dacă până acum nici măcar instrumentul pentru obţinerea scopului vieţii nu-l are?"[24] Omul ca individ, ca entitate socială, trăieşte în societate, dar nu este liber, având anumite norme de convieţuire, restricţii sau legi. Individualul este încorsetat[25]. Societatea în care trăieşte ar trbui să-i ofere nenumărate posibilităţi pentru ca acesta să-şi dovedească din plin capacităţile sale creatoare. Potrivit lui Pârvan ,,primele perechi omeneşti ivite în spatial terestru, respective cosmic, biologic, nu reprezintă ceva deosebit faţă de celelalte vietăţi decât în măsura primei licăriri a conştiinţei de societate – a contractului conştient de ajutare reciprocă, fie şi numai în nevoile biologice, adică a conştiinţei despre datoria socială – cel puţin între doi oameni". Mai departe, filosoful roman arată că, evoluţia sufletului omenesc de la anthropoid la om, e evoluţia sentimentului social, de la socializarea vieţii biologice la socializarea valorilor etice transcedentale"[26]. Prin socializare, Pârvan înţelege trecerea din starea de primitivitate pur biologică la cultivarea în individ a valorilor, normelor, atitudinilor comportamentale şi de ce nu civice. Dar, realitatea supremă, ,,care condiţionează viaţa omenească ultrabiologică este conflictul dintre individual şi social". Există aici, în concepţia pârvaniană două paliere. Primul este acela prin care se afirmă că ,,în prima zi a creaţiei, s-a născut socialul", iar ,,din socializarea spontană, care fiind inconştientă şi luptând de la egal la egal, a biruit elemental inconştient al individualismului biologic". Acest tip de individualism a fost apoi, potrivit principiului pârvanian, ,,ţinut în frâu prin tirania socială a mitului, a limbei, a consuetudinei, a religiei, a războiului"[27]. Al doilea palier susţine ,,în a doua zi a creaţiei s-a născut individualul ultrabiologic: din socializarea prin educaţie, care relevând inegalitatea aptitudinilor umane, a dus la selecţiunea personalităţilor creatoare"[28]. Ajuns aici, intră în scenă individualismul de tip aristocratic, ,,care a ţinut în frâu socialismul gregar prin tirania voinţei unitare, instinctive organizate, a individului erou, care a impus autoritatea sa, puterea sa, strălucirea sa, garantând siguranţa individului slab prin justiţie şi teroare"[29]. Există în accepţiunea pârvaniană, o eternă luptă în cadrul procesului devenirii societăţii, care se dă între individualul biologic şi socialul (individualul ultrabiologic). Ultrabiologicul este sinonim cu spiritualul. Pentru Pârvan, nu ,,individualul stă la baza socialului, întrucât nu se poate naşte din categoria biologică o categorie spiritual(o vom numi etică), aceste două categorii fiind heteronomice, ci socialul – urmare a unor instincte primare omeneşti, antibiologice – stă la baza individualului"[30]. Individualul este ,,forma de exprimare concretă a socialului, care în el însuşi nu constituie un organism, ci un complex culturogenetic"[31]. Principiul pârvanian este o contrapondere între ultrabiologic sau social sau spiritual şi biological instinctual. Societatea actuală are un caracter social antibiologic definit prin fenomenul sănătăţii sociale, exemplificat astfel de către Pârvan: ,,un individ slab, bolnav, mediocre, socializându-se, prin armonia între

[24] Vasile Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane,* în *Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială,* an 1, nr. 1, 1 aprilie 1919, p. 2;

[25] Părintele individualismului în epoca modernă este Alexis de Tocqueville; în lucrarea sa ,,Democraţia în America", acesta va trasa ideile sale filosofice, potrivit cărora democraţia naşte individualismul, autorităţile vor fi demolate într-o astfel de democraţie, individul fiind atomul societăţii; individualismul ne face pe toţi egali în drepturi, drepturi care crează conflicte între cetăţeni, iar relaţiile dintre ei şi chiar dintre instituţii sunt dificil de întreţinut,etc.

[26] Vasile Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane,* în *Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială,* an 1, nr. 1, 1 aprilie 1919, p. 2;

[27] Ibidem;

[28] Ibidem;

[29] Ibidem;

[30] Ibidem p. 3;

[31] Ibidem;

individualul şi socialul din el, poate trăi mai mult şi lucre mai folositor, decât un individ voinic, eroic, genial, dar, în dizarmonie internă dintre individual şi social”[32].

Teoriile individualiştilor sunt împărţite. Aceşti filosofi au în prim plan dorinţele şi obiectivele personale ale individului, dezvoltarea acestuia în formula sa maxima. Sporirea independenţei individului şi încrederea sa în el însuşi reprezintă pilonii acestei construcţii[33]. Interesele individuale sunt mult mai importante decât cele ale statului şi prin urmare trec în faţa acestora. Din această perspectivă, societatea, relaţiile sociale sau instituţiile sociale sunt undeva la margine, având o mica importanţă[34]. Din punct de vedere contractualist, relaţiile şi structurile sociale în sine, depind foarte mult de acordurile şi înţelegerile dintre indivizi. De aici un rol extrem de important este acela conform căruia, pentru înţelegerea fenomenelor sociale, este neapărată nevoie de identificarea, analizarea şi efectiv înţelegerea rolului indivizilor şi a acţiunilor acestora[35]. Este clar, din această perspectivă, faptul că, societatea nu posedă creier sau dorinţe, „drept pentru care „nu are curbe de utilitate ca acelea ale indivizilor”[36]. Mai mult, „stocul de mărfuri existente într-o ţară e la dispoziţia indivizilor, şi nu a societăţii; iar indivizii nu se întâlnesc pentru a descoperii care sunt dorinţele comunităţii”[37]. Despre rolul persoanei individuale în societate există mai mulţi autori care şi-au exprimat punctul de vedere, atât în epoca în care a activat Pârvan, cât şi după el. Karl Popper sau Fr. Hayek fiind doar două nume care au abordat tema individualismului[38]din punct de vedere critic. Din punctul de vedere al filosofiei sociale, arată Pârvan, se afirmă „nota diferenţială a individului ca element social”, în formula „egalităţii sau inegalităţii primitive a indivizilor naturali”. Astfel, dacă „oamenii sunt de la natură egali (părerea socialiştilor revolutionari din antichitate şi până azi), societatea trebuia să tindă (adică să fie îndreptată) spre egalitarismul communist”, iar dacă „oamenii sunt de al natură inegali(părerea individualiştilor – în teoria individualităţilor puternice şi a raselor superioare), societatea trebuie îndreptată spre diferenţierea individuală şi de rasă, pe baza teoriei social-individualiste a circulaţiei elitelor”[39]. În epocă, un mare ecou au avut coordonatele

---

[32] Ibidem;

[33] F.A. Hayek, *The Road to Serfdom*, United States of America, The University of Chicago Press, 1994, pp. 17-18, 37–48;

[34] Potrivit lui Kincaid există trei tipuri de individualism: individualismul ontologic(doar oamenii sunt reali, structurile sociale şi acţiunile acestora nu există în afara indivizilor; fenomenele sociale nu există, ele fiind abstracte construcţii ale minţii noastre), individualismul theoretic sau epistemologic(toate teoriile sociale sunt doar teorii despre indivizii care compun societatea; conceptele fenomenelor sociale se referă doar la indivizi şi acţiunile lor; legile care vizează în mod direct societatea sau elemnte ale acesteia pot fi înlocuite fără nici o gravă consecinţă cu legi care se referă strict la indivizi), individualismul metodologic(structura, caracteristicile, schimbările fenomenelor sociale pot fi explicate doar cu ajutorul elemntelor existente în interiorul individului: proprietăţi, scopuri urmărite, gredinţe, acţiuni; fenomenele sociale pot fi explicate numai prin prisma unor coordinate care se referă în exclusivitate la faptele indivizilor), vezi H. Kincaid, *Individualism and the Unity of Science,* Rowman & Littlefield, 1997, p. 13-16;

[35] Ştiinţele sociale sunt cele care au în aria lor de interes înţelegerea efectivă a acţiunilor umane şi motivele subiective care determină acest tip de comportament; Joseph Schumpeter arătase limpede că în majoritatea lucrărilor economice sau sociale, este subliniată o idee ridicată aproape la rang de principiu, aceea a existenţei dorinţelor indivizilor şi evident, necesitatea satisfacerii acestora, de unde va rezulta aproape în fiecare astfel de analiză idea utilităţii situate la bază; pe aceeaşi linie, indivizii vor fi consideraţi drept agenţi independent, şi doar aceştia pot avea sau resimţi dorinţe; vezi Joseph Schumpeter, *On the Concept of Social Value,* în *The Quarterly Journal of Economics,* 23, 2, 1909, p. 214-216;

[36] Joseph Schumpeter, *On the Concept of Social Value,* în *Zhe Quarterly Journal of Economics,* 23, 2, 1909, p. 214-216;

[37] Ibidem

[38] Rolul persoanei individuale apare în cadrul conceptului istoricist a lui Popper; rolul cade pe caracterul istoric şi pe scopul de a face predicţii; a nu se confunda predicţia ştiinţifică a fenomenelor din fizică sau astronomie cu profeţia istorică, aceasta dorind să arate tendinţele dezvoltării viitoare a societăţii omeneşti; vezi K. Popper, *Societatea deschisă şi duşmanii ei,* vol. II, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 92-94; Hayek arătase încă din 1940 că, epoca prezentă este supusă raţionalismului şi debarasării de credinţe religioase, tradiţii sau superstiţii, drept pentru care omul nu se mai închină în faţa nici unei forte sau principiu pe care nu-l înţelege; acest punct de vedere cu totul rationalist, nu este pe deplin ferm dacă luăm în considerare doar elementele individuale, pentru că mintea umană este destul de limitată, ea neputând depăşii anumite condiţionări ale prezentului; în acest context, civilizaţia dezvoltată a prezentului este produsul efortului combinat al tuturor indivizilor, iar acesta trebuie susţinut în continuare având aceleaşi consecinţe; vezi Fr. Hayek, *Scientism and the Study of Society,* în *Economica,* 11, 41, 1944, p. 33-34;

[39] Vasile Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane,* în *Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială,* an 1, nr. 1, 1 aprilie 1919, p. 3;

elitologiei promovate de Vilfredo Pareto[40] sau Gaetano Mosca[41]. Elita românească participa la rândul ei din plin la efervescenţa culturală de sorginte autohtonă, căutând sensurile ei adânci. Vasile Pârvan va fi cel care aduce în prim planul românesc dimensiunea civilizaţională şi culturală dacică, în profunzimile ei. Lucian Blaga promovează ceea ce el numeşte matricea stilistică românească. Dimitrie Gusti, sociologul, căuta străbătând satele româneşti, aceea civilizaţie rurală, prin care să renască naţiunea noastră. Nu-l uităm nici pe Mircea Vucănescu, cu a sa ,,dimensiune românească a existenţei", pe care reuşeşte să o impună în dezbaterile vremii. Constantin Rădulescu Motru, pe lângă energetismul său, va explora îndeaproape ,,românismul", în vreme ce Mircea Eliade căuta să analizeze din diferite unghiuri seria paradigmelor arhetipale. Exemplele pot continua[42]. Un accent va fi pus pe lumea satului, a valorilor autohtone, care acum devin parte a specificului national[43]. Vechile metode şi metodologii sunt înlăturate, adoptându-se în mod critic alte instrumente de cercetare, unele tributare pozitivismului, raţiunii. Kant arătase în cadrul sistemului său etic că raţiunea este condiţia sine qua non a moralei[44]. Filosofului german îi aparţine realizarea primei sistematizări a teoriei de sorginte liberală. Potrivit acestuia, liberalismul, este o platform politică adecvată pentru organizarea societăţii, pentru definitivarea mecanismelor acesteia. Individual, în aceeaşi accepţiune kantiană este ,,stăpân pe sine însuşi", este propriul său conducător, perfect capabil de a lua decizii, cu condiţia imanenţei atributului libertăţii[45]. Mai mult, acelaşi Kant, vorbind despre luminare, arăta că aceasta reprezintă ieşirea finţei omeneşti din minorat. Minoratul reprezintă în accepţiunea kantiană, imposibilitatea omului de a face apel la propria sa inteligenţă, lăsându-se condus de un altul. Omul ajunge aici datorită lipsei de curaj de a se servi de propria sa inteligenţă[46]. Mai departe, Kant afirma că, omul trebuie să facă apel la propria sa gândire într-un mod liber, fără să le ia drept bune şi adevărate opiniile celorlaţi. Gândirea liberă a finţei umane înseamnă că aceasta este activă şi autonomă, contrariul fiind definit de concepte precum pasiv şi eteronom[47]. Este exact linia atât de dragă lui Pârvan.

Pârvan aşează ,,viaţa social-politică a naţiunilor" pe ,,putere şi frică". Este vorba de începuturile societăţii. Apoi, ,,treptata raţionalizare a sentimentului social a căutat o altă bază a

---

[40] Vilfredo Pareto(1848-1923) sociolog şi economist italian, împarte societatea în două pături: pătura superioară(elita) şi pătura inferioară(masele); apartenenţa la elită se face în funcţie de iscusinţe, studii, avere, etc. aceste fiind de fapt virtuţile unui individ; diferenţierea între indivizi se face şi pe baza inegalităţii psihologice, a diferenţei de temperament între cei tari şi cei slabi; elita se împarte la rândul ei în două clase: elita guvernantă şi elita neguvernantă sau contraelita; pentru mai multe detalii vezi Ilie Bădescu, *Istoria sociologiei – perioada marilor sisteme,* Galaţi, Editura Porto-Franco, 1994, Jaques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Iaşi, Editura Polirom, 2007.

[41] Gaetano Mosca (1858-1941), sociolog politic, istoric şi jurist Italian, promovează la rândul său divizarea societăţii în două grupuri inegale: clasa conducătoare (redusă la număr, care se află la putere şi o monopolizează) şi clasa condusă(numeroasă, guvernată de prima clasă); clasa conducătoare se diferenţiază de marea masă printr-o superioritate de ordin organizational, moral, material, ele guvernând prin violenţă, manipulare şi ,,ideologie" politică; vezi Ilie Bădescu, *Istoria sociologiei – perioada marilor sisteme* , Galaţi, Editura Porto-Franco, 1994, Jaques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor,* Iaşi, Editura Polirom, 2007

[42] N. Iorga promovează alături de sămănătorişti universul lumii satului, în vreme ce Nae Ionescu şi Nechifor Crainic se plasează pe poziţii antioccidentaliste şi aducând adevărate elogii valorilor ortodoxe.

[43] Asistăm la naşterea şi consolidarea unei „culture aparte" româneşti, umile în comparaţie cu valorile de sorginte occidental; se vorbeşte în termenii existenţei unei culture autohtone aflată undeva la periferie, marcată de discontinuitate şi de masive influenţe grefate solid şi necritic peste fondul propriu, într-un soi de imitaţie exagerată, la care se adaugă lipsa contactului cu limbile de circulaţie europeană.(vezi M. Lazăr, *Paradoxuri ale modernizării. Elemente pentru o sociologie a elitelor culturale româneşti,* Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2002, p. 250-251;)

[44] În cele două lucrări ale sale, ,,*Fundamentele metafizicii moravurilor*" şi ,,*Critica raţiunii practice*", Kant, insistase pe două modalităţi existente în privinţa luării unor decizii,acestea fiind dictate de voinţă; el vorbeşte despre un imperative condiţionat sau ipotetic(rezultat al părţii subiective, centrat pe un scop individual) şi un imperative categoric(este un fundament al morale şi promovează supunerea în faţa unei legi cu character obiectiv, de factură universal valabilă); Kant era de părere că politica şi morala trebuie să acţioneze împreună fiind într-o intima legătură.

[45] L. Ştefan – Scarlat coord., „*Dicţionar de scrieri politice fundamentale",* Editura Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 171-195; prin libertate, Kant înţelege respectarea legilor, acestea fiind izvorâte din raţiune; societatea trebuie să aibă în componenta sa, indivizi care să fie capabili a înţelege democraţia şi de a gândi liber.

[46] Immanuel Kant, „*Despre frumos şi bine"*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 255-256;

[47] Ibidem p. 189-191;

ordinii sociale", bază care „pornea, iarăşi, de la combaterea biologicului, primitivului, subconştientului, egocentricului, şi tindea la valorificarea şi impunerea umanului, solidar – idealului, naţionalului, social-spiritualului"[48]. Raţionalizarea „raporturilor dintre oameni clarifica tuturora adevărul că individual nu trăieşte prin sine, ci prin societate, ca atare el nu are atât drepturi cât datorii în societate şi, invers, societatea, care dă individului prin însăşi esenţa ei posibilitatea existenţei, nu are atât datorii faţă de individ, cât drepturi"[49]. Este o primă formă a „raţionalizării devenirii sociale", care „a creat un sistem de exploatare a individului, pe care noi azi, în mijlocul marilor curente de idei filo- individuale, le-am putea numi de-a dreptul odioase". Este vorba, în accepţiunea lui Pârvan, de „robirea totală a individului la scopurile societăţii". Totuşi, arată în continuare Pârvan, „dacă ţinem seama de ideile contemporane social-comuniste, care, de fapt, nu sunt decât aceeaşi expresie a tiraniei sociale pe baza drepturilor exclusive ale societăţii asupra individului, vom înţelege că vechiul stat-societate şi viitoarea societate-stat sunt una şi aceeaşi formă a raţionalismului anti-individual"[50]. Individualismul pârvanian este promovat la nivel de principiu fundamental pentru „dematerializarea individului", şi dezvoltarea lui armonioasă. Dar, în societatea omenească patronată de către statul institutional, la baza raporturilor dintre indivizi se află utilitarismul şi pragmaticul. În consecinţă dezvoltarea vieţii „cu specializările din ce în ce mai fine ale ocupaţiilor vieţii productive, crează o tot mai mare interdependenţă întrte indivizi", iar „ceea ce nu pot face principiile abstracte, ale egalităţii ori frăţiei între oameni, reuşeşte a introduce nevoia aspră a vieţii"[51]. În altă ordine de idei, „lipsa de importanţă a individului izolat apleacă – în valorificarea intereselor sociale – balanţa tot mai mult de partea societăţii: interesul societăţii are întotdeauna precădere asupra interesului individului"[52]. În final, conchide filosoful roman, „lupta se dă între individualismul apărător al libertăţii creatoare şi socialismul apărător al libertăţii consumatoare; cel dintâi accentuează egalitatea datoriilor inter-umane, cel de-al doilea reliefează mai ales egalitatea de drepturi"[53]. Astfel, „etica socială individualistă, plecând de la inegalitatea aptitudinilor omeneşti, valorifică drepturile individului superior faţă de datoriile maselor, pe când etica socialistă valorifică drepturile societăţii celor mulţi, care crează prin munca lor toată buna stare, la egala împărtăşire a lor cu cei puternici, bogaţi, geniali, din bunurile pe care le-au produs"[54]. Despre societatea socialistă scria Dobrogeanu – Gherea(1855-1920), acesta arătând că, ea este rezultatul contradicţiilor societăţii capitaliste, între socializarea vieţii(colectivizarea), a producţiei economice şi însuşirea private a bunurilor[55]. „Şi pentru individualişti, ca şi pentru socialişti, rămâne însă castigate cucerirea superioară etică a binelui social recunoscut superior binelui individual"[56]. Gherea, de pe poziţiile socialismului pune un accent deosebit în epocă pe societatea în ansamblul ei, pe tipul de intelect social, care ar avea repercursiuni în instaurare unei noi ordini[57]. Individualismul reprezintă pentru adepţii

[48] Vasile Pârvan, *Idei și forme istorice*, Editura Cartea Românească", București, 2003, p. 106;
[49] Ibidem;
[50] Ibidem p. 107;
[51] Ibidem;
[52] Ibidem
[53] Ibidem p. 107-108;
[54] Ibidem
[55] „pe când întreaga viaţă socială se colectivizează şi ea din ce în ce mai mult – apropierea productelor, apropierea instrumentelor de muncă nu e socializată, nu e colectivă, ci rămâne individualistă" (vezi Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. III, Bucureşti, Editura Politică, 1977, p. 13); „Precum la un anumit grad de presiune aburul sfărâmă în bucăţi cazanul, astfel sub presiunea socializării vieţii şi producţiei(ajunsă la un anumit grad de dezvoltare) se va sfărâma în bucăţi apropierea individualist, cu întreg edificiul ei politic şi juridic"(Ibidem p. 28);
[56] Vasile Pârvan, *Idei și forme istorice*, Editura Cartea Românească", București, 2003, p. 108;
[57] „Numai atunci intelectul ar putea fi socotit ca resortul istoriei, când el ar fi ajuns din factor individual un factor social şi, ca atare, ar fi hotărât în mod conştient mersul istoric al omenirii. Cu alte cuvinte, când societatea s-ar fi înţeles asupra mersului economic; când prevăzând toate rezultatele ulterioare ce ar da orice schimbare economică, orice îmbunătăţire sau perfecţionare de instrumente, ar fi dirijat în armonie cu această prevedere mersul ei economic – atunci, bineânţeles intelectul social ar fi fost

marxismului un concept cu character anacronic, în condiţiile în care clasa muncitoare se constituie ca o clasă „pentru sine”. Potrivit aceloraşi adepţi, care îşi făceau cunoscute opiniile în societatea românească, individualismul este un produs al burgheziei. Gherea concluziona că, individul nu poate fi caracterizat drept o entitate izolată de semenii săi, de clasa socială căreia îi aparţine şi nu poate fi aceea fiinţă creatoare şi omnipotentă. Societatea omenească, arăta Pârvan, este „în continua evoluţie: idealurile politice, economice, religioase, ori de altă natură, îi colorează treptat ori simultan, în perpetuă agitaţie, sentimentele ei active; idealul social va varia deci potrivit acestor prefaceri, şi ceea ce e astăzi bine, mâine va fi rău, ori invers; dar binele ori răul va fi tot raţional-etic, va fi tot ideal valorificat”[58]. Individualismul nu este văzut de Pârvan de pe poziţiile anarhismului, sau comunismului, ci în legătură cu dezvoltarea individului prin forţa proprie, care apoi devine un „creator de gânduri”, a cărui datorie este aceea de a lumina marile mase prin cultură.

În concluzie, cultura şi educaţia stau la baza statului organicist pârvanian. Educaţia are o clară dimensiune teleological axată pe un sistem de valori, care la rândul său se sprijină pe anumiţi factori sociali şi culturali. Profesorului îi revine un rol deosebit de important în cadrul metamorfozei intelectului finite omeneşti. Pârvan se va ridica împotriva actului nivelator al educaţiei, al uniformizării aceteia. Accentul este pus pe „creatorul de gânduri”, pe personalităţile care au un rol deosebit în „dematerializarea fără preget a mulţimii”. Universităţii îi revine un rol major în slujba naţiunii române. Universitatea nu este o fabrică de diplome, iar statul trebuie să o sprijine. Învăţământul trebuie să fie un deschizător de minţi şi trebuie să se modernizeze în ansamblul său. În cadrul culturii sociale, Pârvan dezvoltă antagonismul dintre individual şi social şi dintre individualism şi socialism. Omul este pus în ansamblul dezvoltării sale în centrul societăţii, Pârvan găsind accente pozitive şi negative pentru ambele laturi dimensionale.

numaidecât resortul, factorul determinant al istoriei omenirii”. (Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. III, Bucureşti, Editura Politică, 1977, p. 24);

[58] Vasile Pârvan, *Idei şi forme istorice*, Editura Cartea Românească”, Bucureşti, 2003, p.108;

ANALYSIS OF THE SOCIO-PROFESSIONAL INTEGRATION OF HIGH SCHOOL GRADUATES - RESEARCH CARRIED OUT IN BUZĂU COUNTY

Andreea-Elena Stanciu (Petroșel)
PhD Student, "Dunărea de Jos" University of Galaţi

Abstract: *This paper includes a study conducted on a sample of 50 high school graduates from Buzău County, which aimed to evaluate their socio-professional integration. The analysis focused on four main themes: education and training, professional situation and career, independence and resources, and social relations and adaptation. The method used was a self-administered online questionnaire applied in November 2025, and the respondents were aged between 20 and 30 years.*

It was found that a high percentage of graduates are either employed or continuing their studies. The perceived utility of post-high school studies is high, with 17 out of 29 employed respondents considering that they helped them a lot or very much. The majority of respondents have either participated in training courses or intend to do so. This is a sign of an openness to continuous learning. Career planning is dominant among respondents, as 52% have a detailed plan for the next 3-5 years and 78% inform themselves regularly or occasionally about the job market.

Based on the responses, financial autonomy is limited, with the majority relying on a combination of their own income and family help. Budget management is an issue, as the study reveals. In contrast, the graduates who answered the questions have a very high capacity for adaptation and demonstrate good relational skills. However, there is a lack of mentorship and active professional networks. Despite the financial difficulties, most respondents are very optimistic and confident about their career future.

Both hypotheses of the research were partially confirmed, thus, post-high school studies correlate with better career planning, and individuals in the older age group (27-30 years) prove to have a more developed social and professional network.

The recommendations include introducing financial education courses and developing formal mentorship programs in educational institutions, as well as emphasizing the importance of actively developing the professional network for graduates.

The research also presents limitations, given that the analyzed sample was small and heavily concentrated on graduates from a prestigious high school, and the self-reported data could be considered over-optimistic.

Keywords**:** *socio-professional integration, financial autonomy, career plan, mentorship, social and professional network*

1. Obiectivele și întrebările cercetării

Cercetarea privind evaluarea integrării socio-profesionale a absolvenților de liceu urmărește următoarele **obiective** principale:

1. **Evaluarea legăturii dintre educația absolvită și ocupația actuală**: Analiza modului în care studiile (liceale și/ sau realizate după liceu) influențează sau sunt percepute ca fiind utile pentru atingerea obiectivelor profesionale curente ale absolvenților.
2. **Identificarea gradului de pregătire și planificare a carierei**: Măsurarea clarității planurilor de carieră pe termen lung, a relevanței locului de muncă actual pentru acestea și a frecvenței informării despre piața muncii.
3. **Analiza autonomiei financiare și a cunoștințelor de gestionare a resurselor**: Determinarea surselor de finanțare a cheltuielilor, a capacității de gestionare a bugetului personal și a posibilității de a susține cheltuielile proprii în mod autonom.

4. **Examinarea abilităților de relaționare, adaptare și rețelistică socio-profesională**: Evaluarea capacității absolvenților de a relaționa în mediul profesional/universitar, de a se adapta la schimbări și de a-și dezvolta o rețea de contacte relevante

Principalele **întrebări** la care răspunde cercetarea sunt:

1. În ce măsură domeniul studiat la liceu și cel studiat după liceu sunt considerate utile de către absolvenți pentru atingerea obiectivelor profesionale?
2. Care este principala ocupație a absolvenților și cum se raportează aceștia la formarea continuă (cursuri, traininguri)?
3. Cât de clar este planul de carieră al absolvenților și în ce măsură jobul actual este considerat relevant pentru viitorul lor profesional?
4. În ce proporție absolvenții sunt autonomi financiar, și cât de pregătiți sunt pentru a-și gestiona un buget lunar?
5. Care este nivelul de adaptabilitate și capacitate de relaționare al absolvenților în mediul profesional/universitar, și câți dintre ei beneficiază de sprijinul unui mentor?

2. Ipotezele cercetării

Ipoteza 1: *Absolvenții care au continuat studiile după liceu (facultate, masterat, doctorat, școală postliceală) și care consideră că domeniul studiat le este util pentru obiectivele profesionale, sunt mai predispuşi să aibă un plan de carieră detaliat pe termen lung şi să considere jobul actual ca fiind foarte relevant pentru planurile lor.*

Ipoteza 2: *Absolvenții din grupa superioară de vârstă (aproape de 30 ani) vor manifesta un grad mai mare de autonomie financiară (susținerea independentă a cheltuielilor), o capacitate mai mare de a gestiona cu succes un buget lunar și o rețea socială și profesională mai dezvoltată și activ utilizată.*

3. Metodologia cercetării

Din ansamblul metodelor şi tehnicilor de cercetare sociologică utilizate în astfel de studii (studiul documentelor sociale, observaţia sociologică, experimentul etc.), cea mai potrivită pentru subiectul ales a fost considerată chestionarul.

Cu o aplicare utilă pentru culegerea informaţiilor de orice tip, chestionarul constituie în prezent una dintre metodele predilecte în investigarea fenomenelor sociale. Pentru a putea culege date despre subiecte pentru care cercetătorul are un interes sporit, chestionarul se compune dintr-un "set de întrebări atent concepute, administrat exact în aceeaşi formă unui grup de oameni" (Jupp, V., 2010, p. 89). Septimiu Chelcea definea chestionarul drept "o tehnică şi, corespunzător, un instrument de investigare constând dintr-un ansamblu de întrebări scrise şi, eventual, imagini grafice, ordonate logic şi psihologic, care, prin administrarea de către operatorii de anchetă sau prin autoadministrare, determină din partea persoanelor anchetate răspunsuri ce urmează a fi înregistrate în scris". (Chelcea, S., [2001] 2007a, p. 212)

Modalitatea de culegere a informaţiilor pentru acest studiu a fost directă, prin sondarea opiniei absolvenților a două unități de învățământ din Județul Buzău: Colegiul Național "Bogdan Petriceicu Hasdeu" Buzău și Liceul Tehnologic "Alexandru Ioan Cuza" Buzău. În ceea ce priveşte sursa de informaţie este vorba în cazul de faţă de o cercetare realizată prin mijloace electronice și anume un chestionar online transmis purtătorilor de informaţii.

Chestionarul a fost aplicat în perioada 10-17 noiembrie 2025, făcând referire la aspecte cu privire la integrarea socio-profesională a absolvenților de liceu. Chestionarul a fost completat de 50 de absolvenți ai unor unități de învățământ din Județul Buzău. 40 de răspunsuri au fost colectate de la absolvenți ai Colegiului Național "B.P. Hasdeu" Buzău, iar 10 răspunsuri au fost primite de la absolvenți ai Liceului Tehnologic "Al. I. Cuza" Buzău.

Întrebările au fost concepute pe 4 teme principale: educație și formare, situație profesională și carieră, independență și resurse, relații sociale și adaptare

Pentru cele 50 de chestionare aplicate am ales opţiunea autoadministrării care presupune "înregistrarea răspunsurilor de către înseşi persoanele incluse în eşantionul investigat" (Chelcea, S. [2001] 2007a, p. 232). Prin autoadministrare, persoanelor din eşantion le-a putut fi garantat anonimatul, acestea putându-se exprima mai bine, mai sincer şi cu mai mare franchețe, eliminând în acelaşi timp personalitatea operatorului ca factor care influenţează răspunsurile.

4. Specificul persoanelor cuprinse în grupul cercetat

Respondenții au fost persoane cu vârsta cuprinsă între 20 și 30 ani, astfel: 11 persoane cu vârsta între 20 și 23 ani, 18 persoane cu vârsta între 24 și 26 ani și 21 persoane cu vârsta între 27 și 30 ani. (Graficul nr. 1)

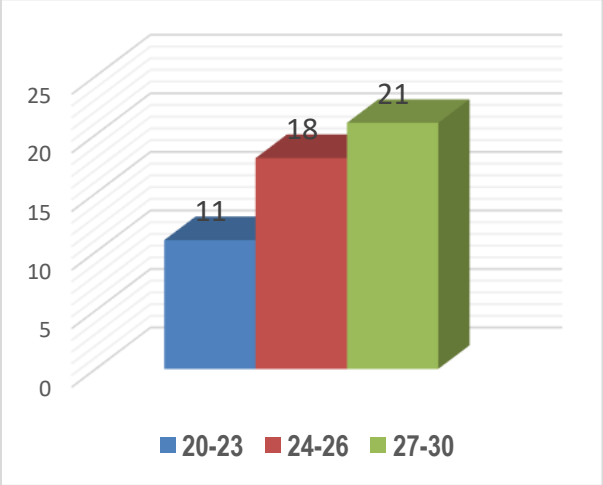

Grafic nr. 1 – Structura respondenților pe grupe de vârstă

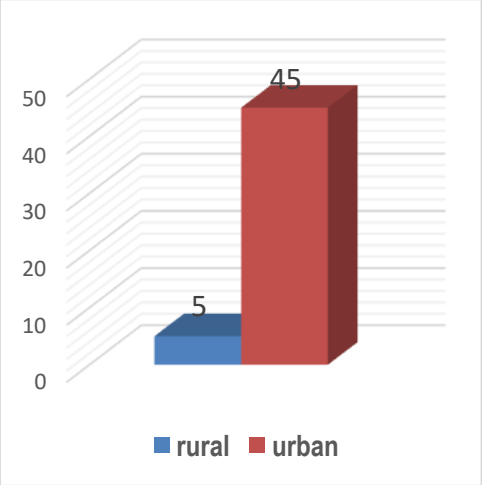

Grafic nr. 2 – Structura respondenților pe medii de rezidență

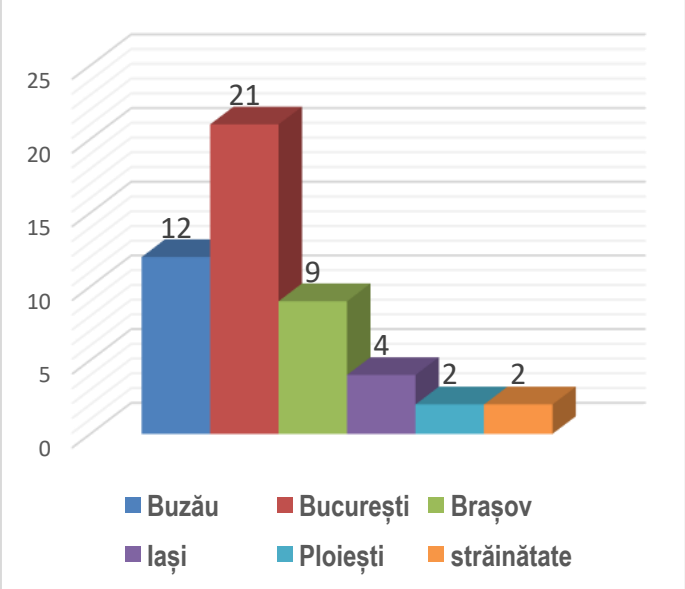

Grafic nr. 3 – Structura respondenților pe localități/ județe de reședință

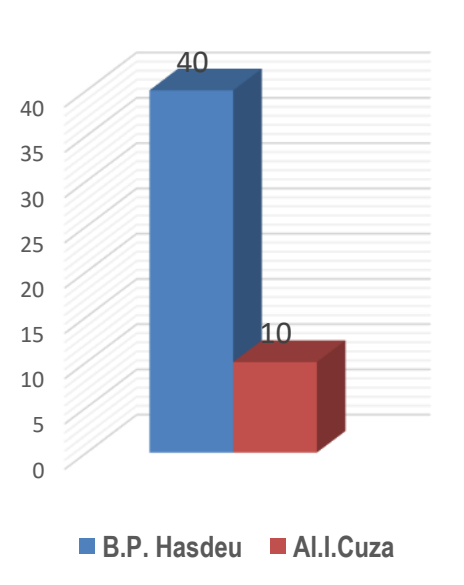

Grafic nr. 4 – Structura respondenților pe licee absolvite

Respondenții au reședința în următoarele județe/ localități: Buzău (12 persoane), București (21 persoane), Brașov (9 persoane), Iași (4 persoane), Ploiești (2 persoane), străinătate (2 persoane). (Graficul nr. 3) Între respondenți, 45 persoane locuiesc în mediul urban și 5 în mediul rural. (Graficul nr. 2) 40 de respondenți sunt absolvenți ai Colegiului Național "B.P. Hasdeu" Buzău, iar 10 sunt absolvenți ai Liceului Tehnologic "Al. I. Cuza" Buzău. (Graficul nr. 4) Dintre aceștia: 15 au absolvit profilul real, 25 au absolvit profilul umanist, 6 au absolvit profilul servicii și 4 au absolvit profilul resurse naturale și protecția mediului. (Graficul nr. 5)

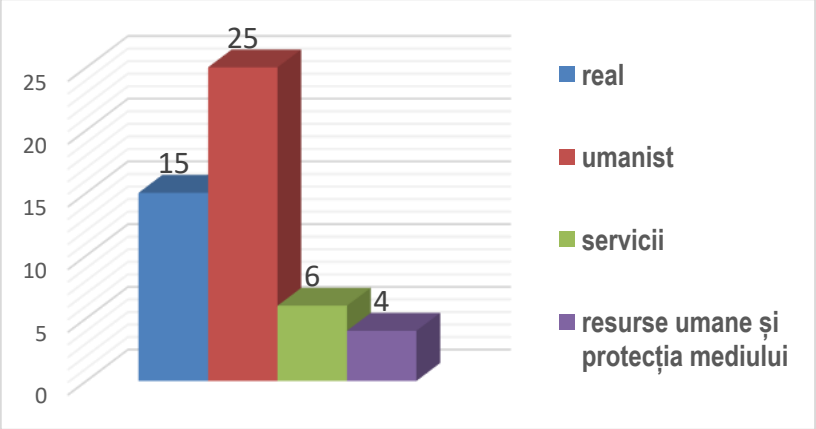

Grafic nr. 5 – Structura respondenților pe profilul absolvit la liceu

5. Rezultatele cercetării

Respondenții au fost puși în situația de a alege opțiunea care li se potrivește cel mai bine în momentul de față, în cazul a 17 întrebări, grupate pe 4 teme și anume: educație și formare, situație profesională și carieră, independență și resurse, relații sociale și adaptare.

Tema I. Educație și formare

Cu privire la principala ocupație din prezent a respondenților, 17 studiază la o formă de învățământ superior (facultate, masterat, doctorat, școală postliceală etc.), 2 persoane sunt în căutarea unui loc de muncă, niciun respondent nu este într-un an de pauză și 31 sunt angajați cu normă întreagă sau parțială. (Grafic nr. 6)

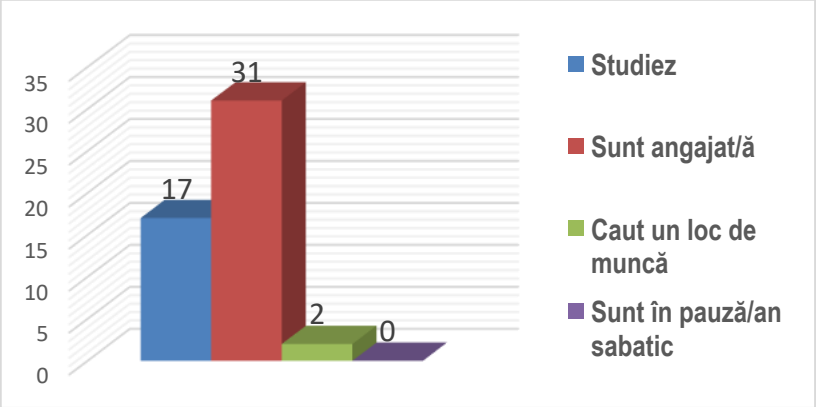

Grafic nr. 6 – Principala ocupație prezentă a respondenților

Cei a căror principală ocupație este studiul au fost întrebați dacă sunt de părere că domeniul ales îi va ajuta să-și atingă obiectivele profesionale. 13 persoane sunt de părere că studiile urmate sunt esențiale pentru cariera dorită, 3 persoane consideră că studiile le ajută doar

parțial, oferindu-le o bază bună și o persoană a menționat că domeniul în care studiază nu este util pentru obiectivele profesionale, dar că acesta a fost ales din alte motive. (Graficul nr. 7)

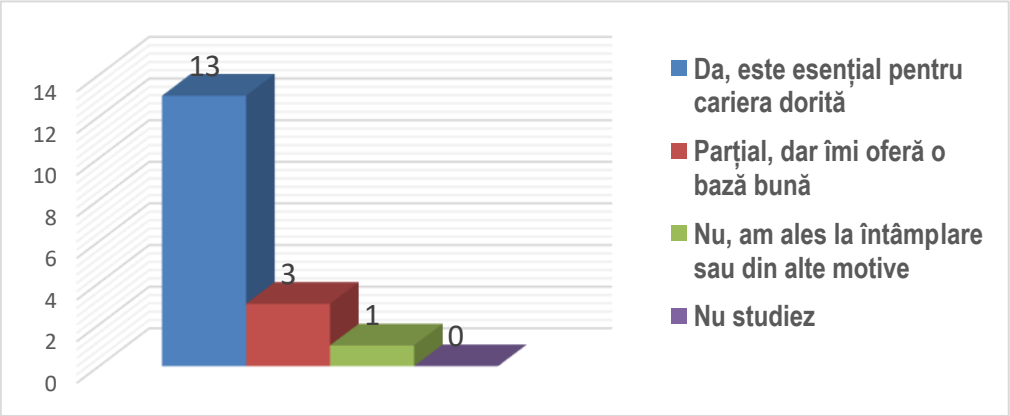

Grafic nr. 7 – Aprecierile respondenților aflați în continuarea studiilor cu privire la utilitatea studiilor urmate pentru atingerea obiectivelor profesionale

Cei care sunt în prezent angajați au fost întrebați dacă sunt de părere că domeniul în care au studiat la liceu i-a ajutat să-și atingă obiectivele profesionale. 12 consideră că profilul liceal absolvit a fost esențial pentru cariera dorită, 11 sunt de părere că liceul le-a oferit o bază bună și 8 spun că nu a fost util profilul absolvit la liceu și că au ales la întâmplare sau din alte motive. (Graficul nr. 8)

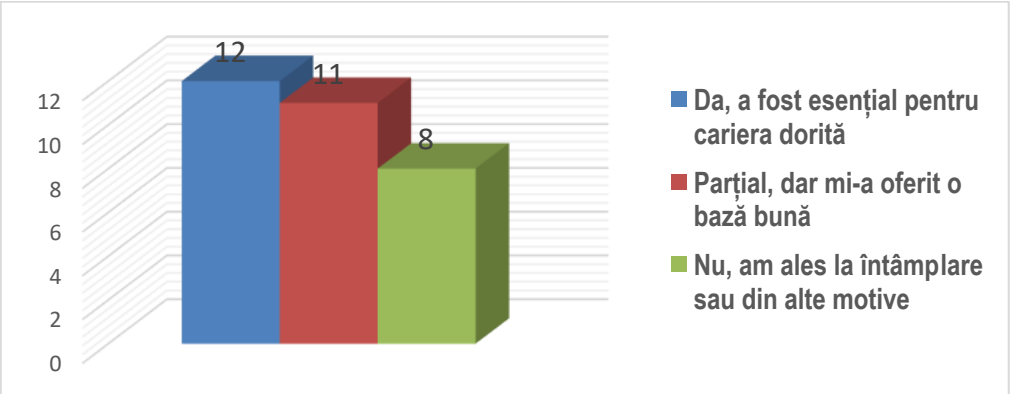

Grafic nr. 8 – Aprecierile respondenților angajați cu privire la utilitatea studiilor urmate la liceu pentru atingerea obiectivelor profesionale

Cei care sunt în prezent angajați cu normă întreagă sau parțială au apreciat măsura în care domeniul în care au studiat după liceu (facultate, masterat, doctorat, școală profesională) i-a ajutat să-și atingă obiectivele profesionale. Dintre respondenți, 6 sunt de părere că domeniul studiat după liceu i-a ajutat foarte mult în atingerea obiectivelor profesionale, 11 cred că i-a ajutat mult, 7 spun că i-a ajutat puțin și 2 consideră că domeniul studiat i-a ajutat foarte puțin din punct de vedere profesional. 2 persoane nu și-au continuat studiile după liceu. (Graficul nr. 9)

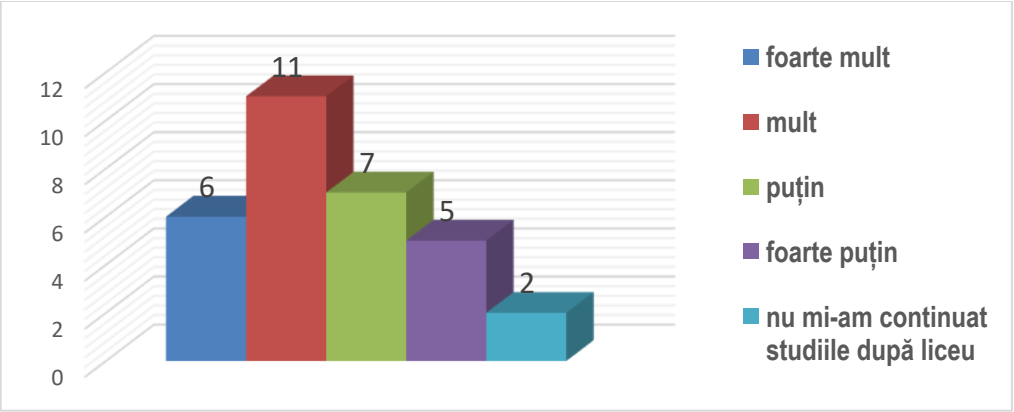

Grafic nr. 9 – Aprecierile respondenților angajați cu privire la utilitatea studiilor urmate după liceu pentru atingerea obiectivelor profesionale

Întrebați dacă au participat la cursuri de formare profesională/ traininguri sau au obținut certificări suplimentare (în afara educației formale) în ultimul an, respondenții au menționat astfel: 3 au participat la mai mult de două cursuri, 18 persoane au participat la unul sau două, 24 de persoane nu au participat, dar intenționează și 5 sunt de părere că nu este necesar. (Graficul nr. 10)

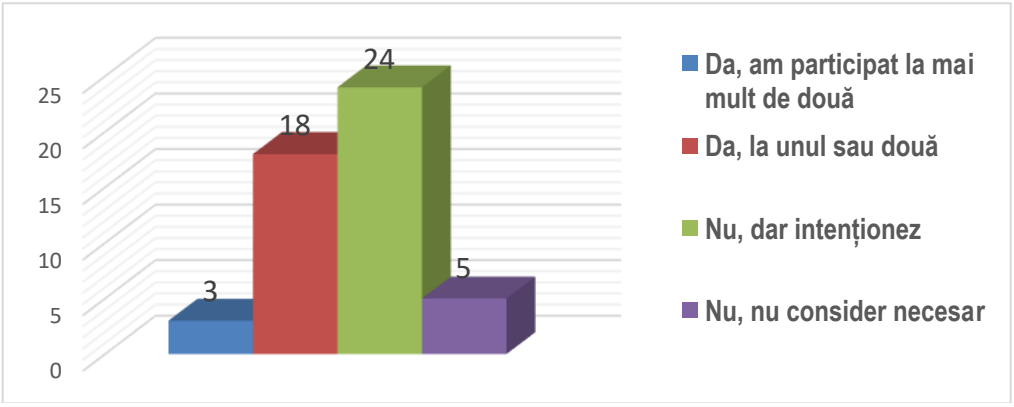

Grafic nr. 10 – Numărul participanților la cursuri de formare profesională/ traininguri sau care au obținut certificări suplimentare

II. Situație profesională și carieră

Întrebați cât de relevant este jobul actual pentru planurile de carieră pe termen lung, respondenții au răspuns astfel: 13 îl consideră foarte relevant deoarece este exact ceea ce își doresc, 11 îl apreciază puțin relevant, dar necesar pentru experiență și 7 sunt nemulțumiți deoarece locul de muncă prezent este doar o soluție temporară. (Graficul nr. 11)

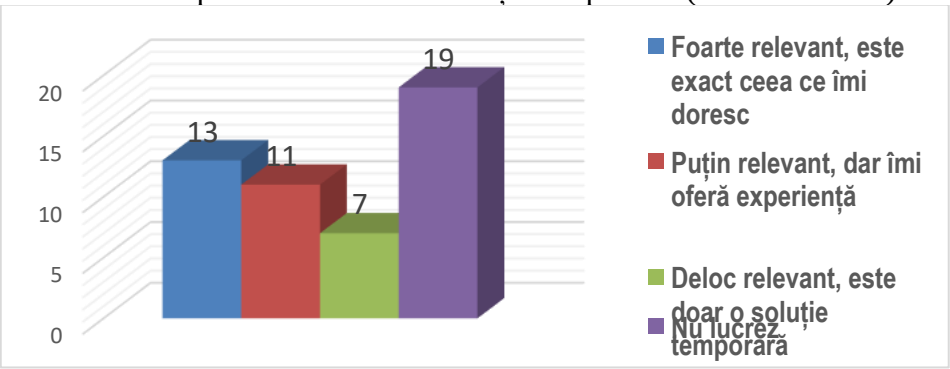

Grafic nr. 11 – Relevanța jobului actual pentru planurile de carieră pe termen lung

Următoarea întrebare a vizat claritatea planului de carieră. Cu privire la pașii pe care trebuie să-i facă pentru a avansa, 26 (52%) au deja un plan detaliat pe următorii 3-5 ani, 12 (24%) au o idee generală, dar fără detalii precise și 8 (16%) sunt indecișii. Rezultatele se datorează faptului că respondenții sunt absolvenți ai unor licee foarte bune din județul Buzău. (Graficul nr. 12)

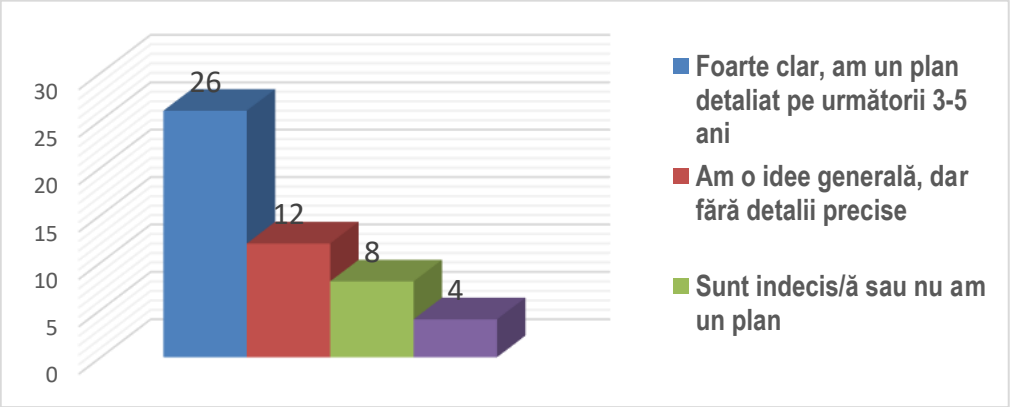

Grafic nr. 12 – Claritatea planului de carieră

Cu referire la frecvența cu care respondenții se informează despre piața muncii (salarii, posturi disponibile, cerințe) în domeniul lor de interes, cei mai mulți realizează acest lucru regulat (23 – 46%) sau ocazional (16 – 32%). (Graficul nr. 13)

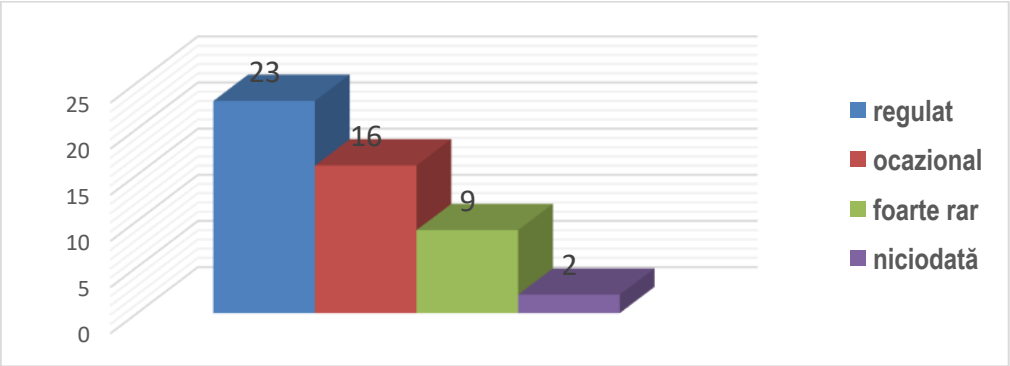

Grafic nr. 13 – Frecvența cu care respondenții se informează despre piața muncii

Cei mai mulți tineri absolvenți care au răspuns la întrebări pot pregăti rapid un CV (25) sau îl au deja pregătit (11), aceștia reprezentând 72% din totalul respondenților.

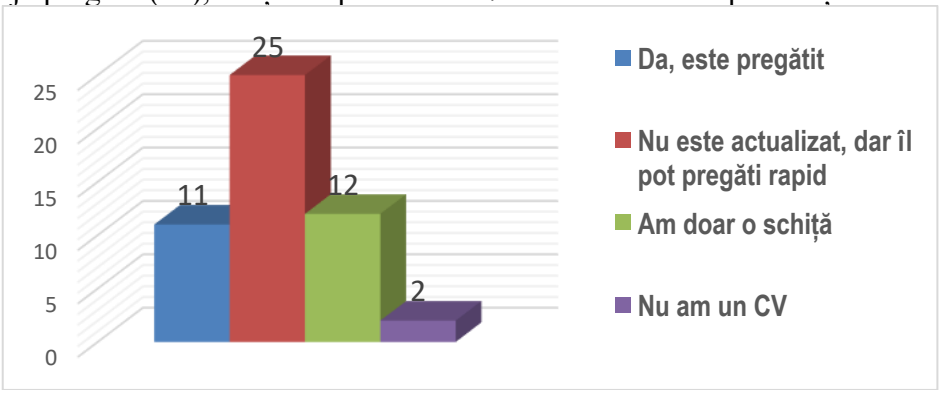

Grafic nr. 14 – Gradul de pregătire al unui CV personal

III. Independență și resurse

Chiar și în cazul persoanelor care lucrează, precum și în cazul unora dintre cei care încă studiază, majoritatea cheltuielilor (cazare, transport, mâncare, distracție, vacanțe, îmbrăcăminte, utilități, taxe școlare etc.) sunt susținute de o combinație între veniturile proprii și ajutorul familial (42%). Doar 24% dintre respondenți își susțin independent cheltuielile menționate, fiind autonomi din punct de vedere financiar, iar în cazul a 28% părinții ori familia reprezintă principalul finanțator.

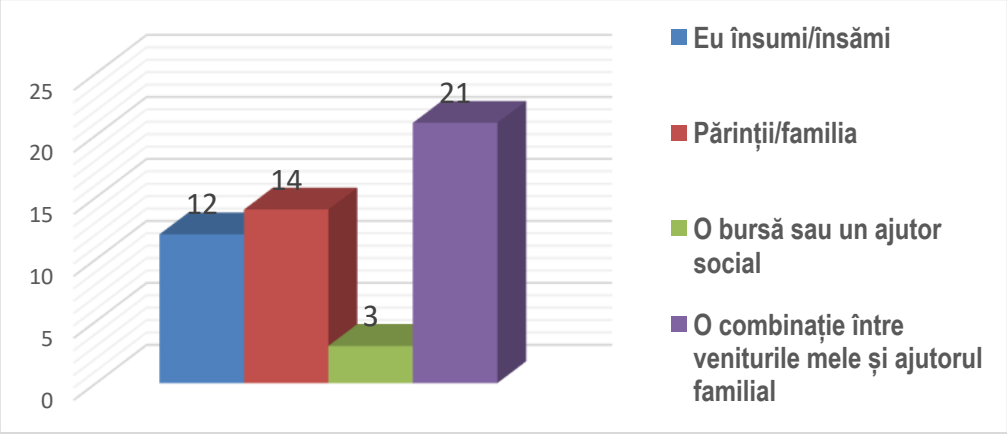

Grafic nr. 15 – Principala sursă de finanțare a cheltuielilor respondenților

În legătură cu deținerea cunoștințelor necesare pentru a gestiona un buget lunar (cât poți cheltui, cum să economisești etc.), doar 26% își gestionează bugetul personal cu succes, pe când 36% declară că întâmpină dificultăți și că uneori rămân fără bani, iar 28% nu țin o evidență clară a cheltuielilor. (Graficul nr. 16)

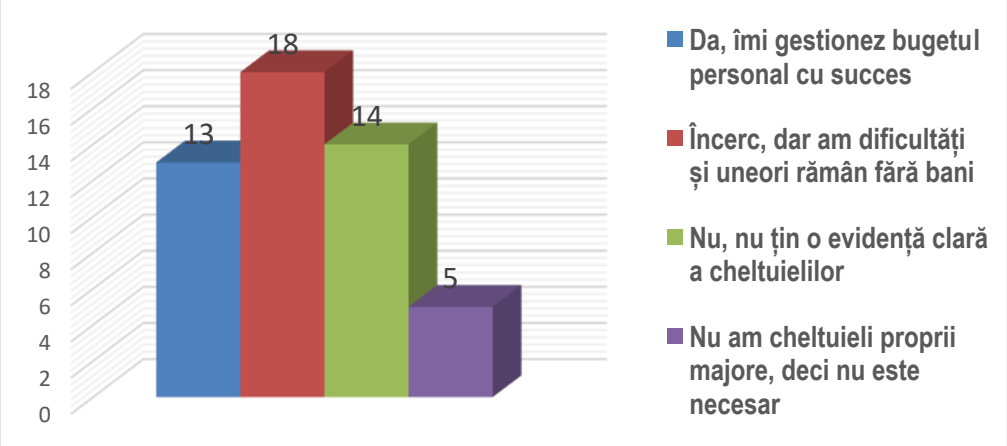

Grafic nr. 16 – Deținerea cunoștințelor necesare pentru a gestiona un buget lunar

În cazul în care s-ar muta singuri, cei mai mulți respondenți (23 – 46%) ar putea acoperi doar parțial plățile personale și pentru 12 persoane (24%) acest lucru ar fi foarte dificil sau poate chiar imposibil. Doar 24% dintre respondenți apreciază că ar avea resursele necesare pentru a plăti chiria/utilitățile pentru cel puțin o lună, fără ajutor de urgență. (Graficul nr. 17)

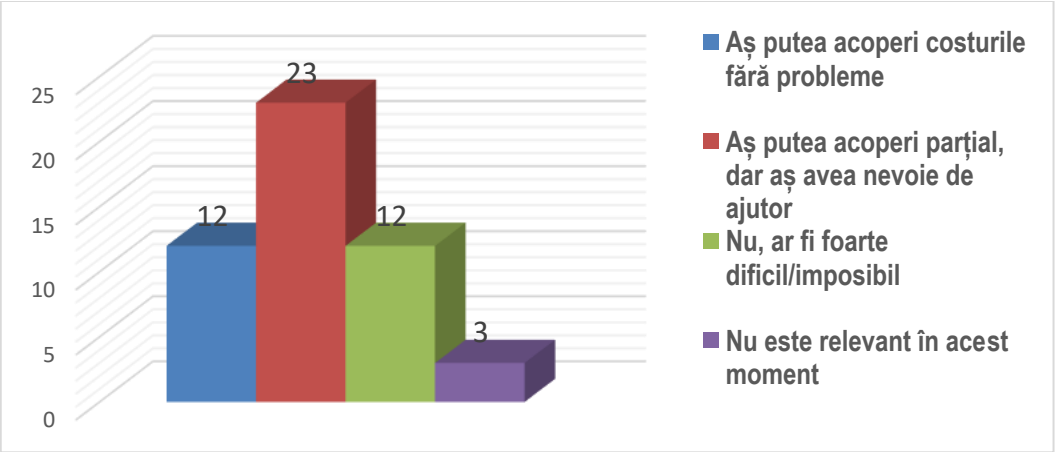

Grafic nr. 17 – Capacitatea de susținere autonomă a cheltuielilor proprii

IV. Relații sociale și adaptare

14 respondenți (28%) își fac foarte ușor noi cunoștințe în mediul profesional/universitar, 19 tineri (38%) fac acest lucru destul de ușor, cu puțin efort, 13 sunt persoane mai rezervate (26%) și 4 persoane preferă să lucreze singure (8%). (Graficul nr. 18)

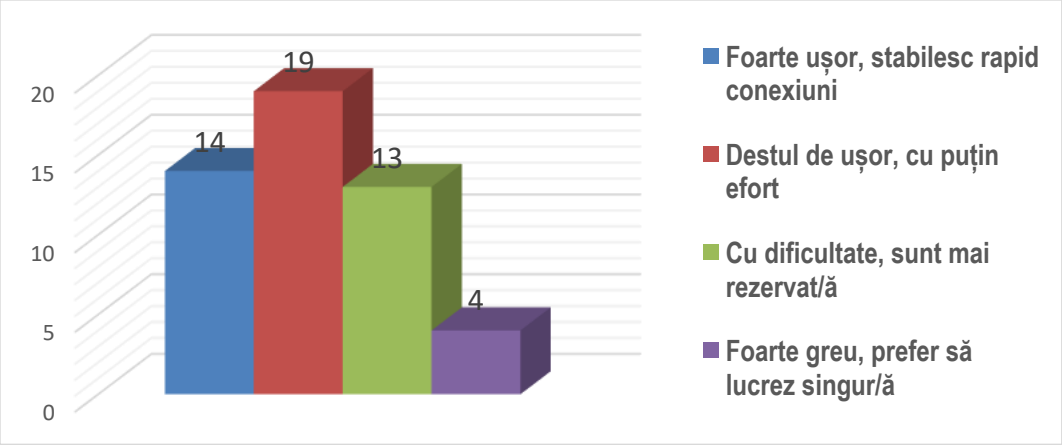

Grafic nr. 18 – Capacitatea de relaționare în mediul profesional/ universitar

Cei mai mulți respondenți nu au un mentor (un specialist, profesor sau o persoană cu experiență) formal pe care să îl poată consulta în legătură cu deciziile de carieră, deși au câteva cunoștințe (19 – 38%) sau și-ar dori să aibă un mentor care să îi sprijine (20 - 40%). 8 respondenți (16%) beneficiază de ajutorul unui mentor și 3 (6%) consideră că nu au nevoie de o astfel de persoană alături. (Graficul nr. 19)

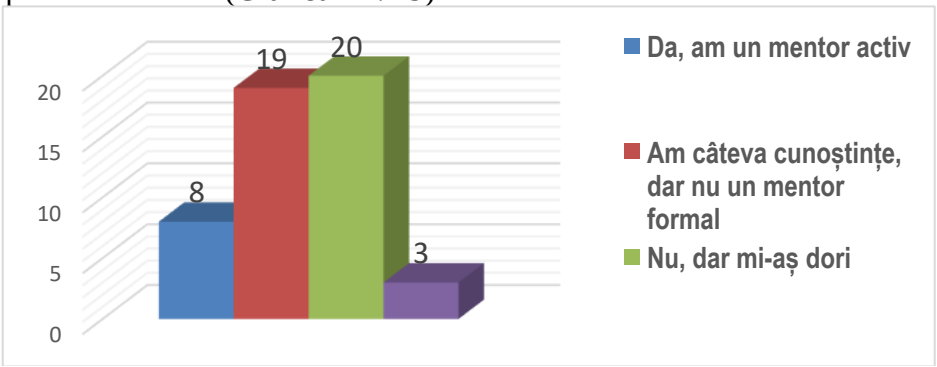

Grafic nr. 19 – Existența unui mentor activ în viața respondenților

Respondenții, fiind oameni tineri, sunt persoane ușor adaptabile și deschise la noutate și schimbare. Astfel, 68% spun că se adaptează foarte bine, rapid și eficient la sarcini noi sau la schimbări neprevăzute în mediul de lucru/studiu, iar 26% acceptă schimbările, dar au nevoie de un timp de acomodare. Niciun respondent nu se opune schimbărilor. (Graficul nr. 20)

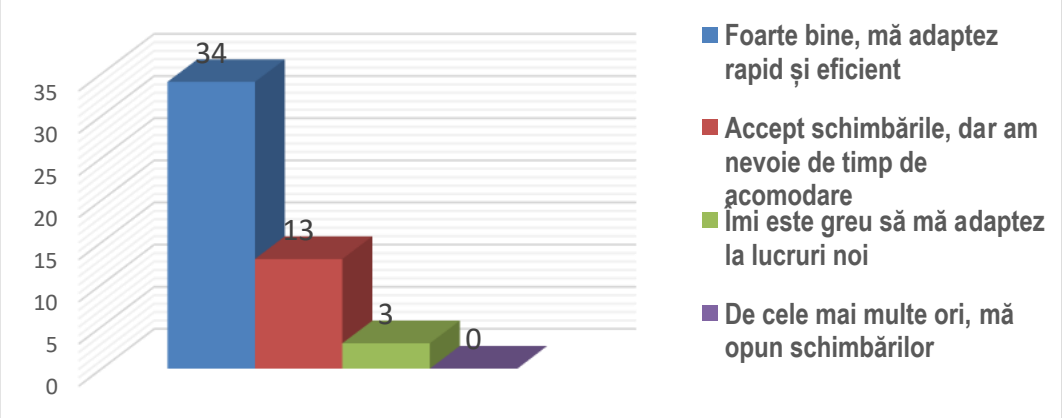

Grafic nr. 20 – Capacitatea de adaptare la sarcini noi sau la schimbări neprevăzute

Cei mai mulți dintre respondenți nu și-a dezvoltat încă o rețea socială și profesională, alcătuită din colegi, foști profesori, contacte din domeniu pe care să o poată folosi pentru oportunități viitoare. Tinerii fie au contacte, dar nu le folosesc activ (25 – 50%), fie au contacte limitate la cercul de prieteni apropiați (15 – 30%). 16% mențin legătura cu multe persoane relevante și 4% nu consideră importantă o astfel de rețea. (Graficul nr. 21) Respondenții care au reușit să își dezvolte o rețea socială și profesională se găsesc în grupa superioară de vârstă (27-30 ani).

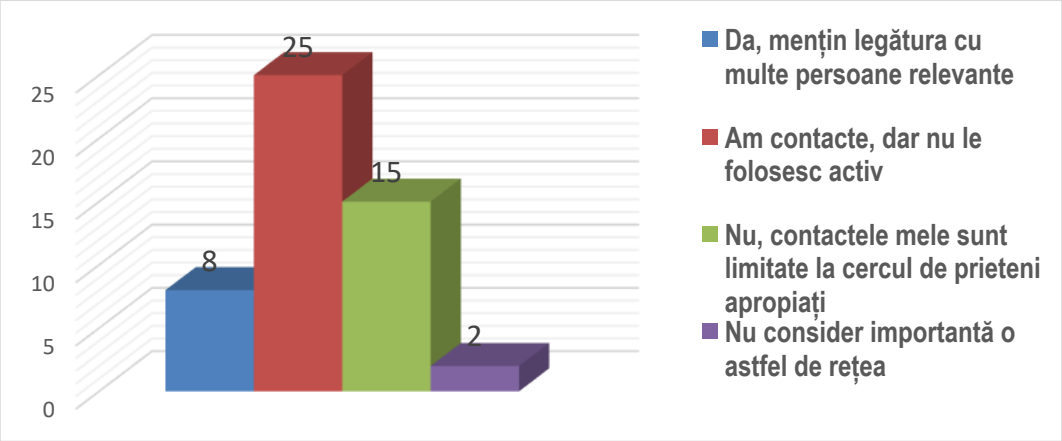

Grafic nr. 21 – Existența unei rețele sociale și profesionale

În general, tinerii sunt optimiști în privința capacității lor de a avea o carieră de succes în următorii ani. 54% se declară foarte optimiști și încrezători (27 persoane), 26% sunt realiști, cu speranțe moderate (13 persoane) și 20% sunt îngrijorați de viitor, considerându-l chiar incert. (Graficul nr. 22)

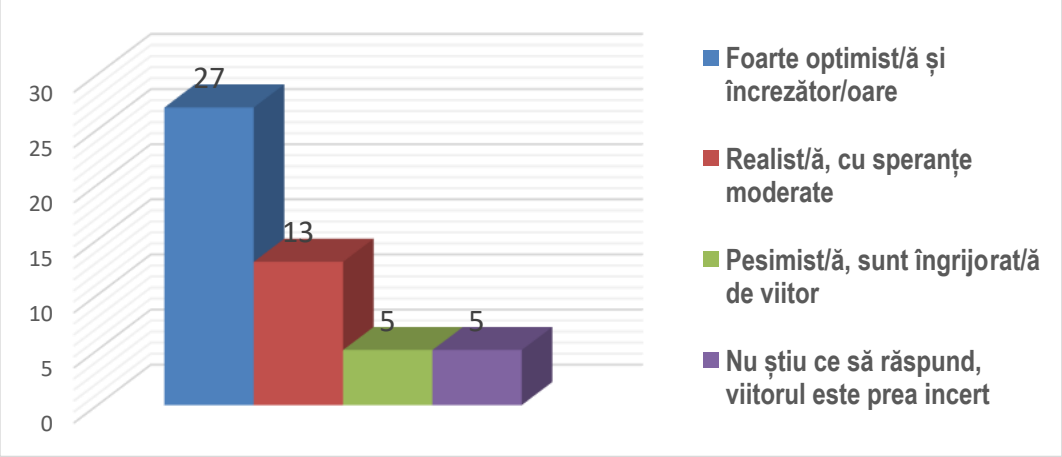

Grafic nr. 22 – Așteptări cu privire la viitorul carierei

6. Concluzii finale și recomandări

6.1. Sinteza rezultatelor cheie ale cercetării

I. Educație și formare

- Aproximativ două treimi dintre respondenți sunt fie angajați (31 persoane - 62%), fie își continuă studiile (17 persoane - 34%), indicând o rată mare de integrare pe piața muncii sau în educația superioară.
- Cei care studiază sunt predominant optimiști: 13 din 17 (aprox. 76%) consideră studiile esențiale sau o bază bună pentru carieră.
- Utilitatea percepută a studiilor efectuate după liceu este ridicată, cu 17 din 29 de angajați care au continuat studiile considerându-le că i-au ajutat mult sau foarte mult.
- Deși mulți nu au participat la cursuri de formare în ultimul an (24 de persoane - 48%), majoritatea (42 de persoane - 84%) fie au participat, fie intenționează să participe, semnalând deschidere către formarea continuă.

II. Situație profesională și carieră

- **Planificarea este dominantă:** 52% (26 de persoane) au un plan de carieră detaliat pe următorii 3-5 ani, iar 72% au deja sau pot pregăti rapid un CV.
- Informațiile despre piața muncii sunt căutate frecvent: 78% se informează despre aspectele specifice acesteia în mod regulat sau ocazional.
- Jobul actual este considerat cel puțin util: 13 îl consideră foarte relevant, iar 11 puțin relevant, dar necesar pentru experiență.

III. Independență și resurse

- **Autonomia financiară este limitată:** Doar 24% dintre respondenți își susțin cheltuielile independent, majoritatea (42%) bazându-se pe o combinație între veniturile proprii și ajutorul familial.
- **Gestionarea bugetului este o problemă:** Doar 26% își gestionează bugetul personal cu succes, iar 64% fie întâmpină dificultăți, fie nu țin o evidență clară a cheltuielilor.
- Capacitatea de a se muta singuri este scăzută: 70% ar putea acoperi plățile doar parțial sau ar întâmpina dificultăți mari ori ar considera o mutare ca fiind imposibilă.

IV. Relații sociale și adaptare

- **Capacitatea de adaptare este foarte mare:** 68% se adaptează foarte bine, rapid și eficient la sarcini noi, iar 94% acceptă schimbările (chiar dacă au nevoie de timp de acomodare).

- **Relaționarea este bună:** 66% își fac cunoștințe noi foarte ușor sau destul de ușor.
- **Lipsa mentoratului și a rețelei active:** Doar 16% beneficiază de un mentor, și doar 16% mențin legătura cu multe persoane relevante pentru viitoare oportunități, 80% având contacte nefolosite activ sau limitate.
- **Optimismul domină:** 54% dintre respondenți se declară foarte optimiști și încrezători în privința carierei viitoare.

6.2.Analiza gradului de confirmare a ipotezelor

Cercetarea a confirmat parțial ambele ipoteze, oferind o perspectivă nuanțată asupra integrării socio-profesionale a absolvenților de liceu.

Ipoteza 1, axată pe coordonatele educație, relevanță și carieră, este confirmată în mare parte. Absolvenții care au continuat studiile după liceu par să aibă o bază mai solidă pentru carieră și o viziune mai clară. Un număr semnificativ de angajați consideră că studiile urmate după liceu i-au ajutat mult sau foarte mult (17 din 29 de respondenți angajați care și-au continuat studiile), ceea ce sugerează că această formare suplimentară conferă un sentiment de utilitate și direcție. Coerent cu aceasta, o majoritate covârșitoare a respondenților (26 de persoane, 52% din total) au declarat că dețin deja un plan de carieră detaliat pe următorii 3-5 ani, iar majoritatea joburilor sunt considerate foarte relevante sau cel puțin necesare pentru experiență, sprijinind ideea că utilitatea studiilor se corelează cu o mai bună planificare și o alegere mai relevantă a locului de muncă.

Ipoteza 2, axată pe coordonatele vârstă, resurse și competențe, este confirmată prin cercetare. Conform analizei, absolvenții din grupa superioară de vârstă (27-30 ani) sunt cei care au reușit să își dezvolte o rețea socială și profesională. De asemenea, rezultatele arată că doar 24% dintre respondenți sunt autonomi financiar, iar restul se bazează pe ajutor familial. Persoanele mai în vârstă au avut mai mult timp să lucreze și să acumuleze resurse, regăsindu-se în rândul celor cu rețea dezvoltată, tot acestea reprezentând o parte semnificativă din cei care își gestionează bugetul cu succes, dat fiind că au avut timpul necesar pentru a ajunge la maturitate profesională și financiară.

6.3.Limitele Cercetării

Cercetarea sociologică prezentată, deși valoroasă, prezintă câteva limite metodologice și de eșantionare:

1. **Eșantionul mic și nereprezentativ la nivel general/național:** Studiul a fost realizat pe un eșantion de doar 50 de absolvenți. Mai mult, eșantionul este puternic concentrat pe absolvenți ai Colegiului Național "B.P. Hasdeu" Buzău (40 de răspunsuri), cu o sub-reprezentare a celor de la Liceul Tehnologic "Al. I. Cuza" Buzău (10 răspunsuri). Acest lucru limitează capacitatea de a generaliza concluziile la toți absolvenții de liceu din România sau chiar din județul Buzău. Grupul este format, în mare parte, din absolvenți de la un liceu considerat "foarte bun", ceea ce poate genera rezultate supra-optimiste (de exemplu, în ceea ce privește planul de carieră și adaptabilitatea).
2. **Metoda de culegere a datelor:** Deși metoda a garantat anonimatul și a eliminat influența operatorului, fiind un chestionar online autoadministrat, există riscul ca respondenții să nu fi înțeles complet unele întrebări sau să fi răspuns rapid, fără o reflecție profundă.
3. **Dependența de auto-raportare:** Toate datele colectate sunt bazate pe opinia și percepția absolvenților (măsura în care un domeniu i-a ajutat, claritatea planului de carieră, optimismul, dificultățile financiare). Nu sunt utilizate date obiective sau externe (cum ar fi venituri reale, rate de angajare confirmate). Astfel, rezultatele reflectă

așteptările și satisfacția tinerilor, nu neapărat situația lor socio-profesională măsurată obiectiv.

4. **Omogenitatea vârstei/ profilului:** Deși cercetarea a inclus absolvenți între 20 și 30 de ani, eșantionul nu este uniform distribuit pe profilul absolvit: profilul umanist (25 de persoane) și real (15 persoane) domină, în timp ce profilele tehnologice (servicii, resurse naturale) sunt slab reprezentate (10 persoane). Acest lucru poate afecta rezultatele privind relevanța studiilor pentru carieră.

7. Recomandări

Pornind de la rezultatele cercetării, se pot formula următoarele recomandări:

1. **Pentru unitățile de învățământ:**

Educație financiară: Introducerea de cursuri opționale sau sesiuni de formare centrate pe gestionarea bugetului personal, economii, și planificare financiară, având în vedere dificultățile întâmpinate de 64% dintre respondenți.

Program de mentorat: Dezvoltarea unor programe de mentorat formal care să pună absolvenții în legătură cu specialiști din domeniul lor de interes, răspunzând astfel dorinței a 40% dintre tineri de a avea un mentor.

2. **Pentru absolvenți/ tinerii angajați:**

Dezvoltarea rețelei profesionale: Punerea unui accent mai mare pe menținerea activă și utilizarea rețelei de contacte profesionale (colegi, foști profesori, contacte din domeniu), având în vedere că 80% au contacte limitate sau inactive.

Accent pe formarea continuă: Persoanelor care intenționează să participe la traininguri (48%) li se recomandă să pună în practică această intenție, valorificând astfel deschiderea spre noutate și adaptare de care au dat dovadă.

3. **Pentru angajatori și companii:**

Programe de *trainee*: Crearea unor oportunități care să îmbine experiența de muncă cu o autonomie financiară reală, pentru a facilita tranziția tinerilor spre independența economică, având în vedere că majoritatea (70%) depind de sprijin familial.

BIBLIOGRAPHY:

1. Anastasi, A. (1982). *Psychological Testing*. Macmillan Publishing Co., Inc. (Menționat în "Principii metodologice în evaluarea şi utilizarea probelor psihologice", HRP Journal).
2. Babbie, E. [2007] (2010). *Practica cercetării sociale*. Iaşi: Ed. Polirom
3. Chelcea, S. [2001] (2007a). *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative şi calitative* (ediţia a 3-a rev.). Bucureşti: Ed. Economică
4. Chelcea, S. (2007b). *Cum să redactăm o lucrare de licenţă, o teză de doctorat, un articol ştiinţific în domeniul ştiinţelor socioumane* (ediţia a 4-a rev.). Bucureşti: Ed. Comunicare.ro
5. Cristea, S. (1994). *Fundamentele pedagogice ale reformei învăţământului*. Bucureşti: Ed. Didactică şi Pedagogică.
6. Cristea, S. (1998). *Dicţionar de termeni pedagogici.* Bucureşti: Ed. Didactică şi Pedagogică.
7. Cucoş, C. (2000). *Educaţia: dimensiuni culturale şi interculturale.* Iaşi: Ed. Polirom
8. Diaconu, M. (2004). *Sociologia Educaţiei*. Bucureşti: Ed. ASE
9. *Dicţionar de psihologie socială. (*1981). Bucureşti: Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică
10. Iliescu, D. (2014). *Fidelitatea si validitatea. Caracteristicile psihometrice în măsurarea psihologică*. Curs Metodologie. (Curs 2 Metodologie - Fidelitatea și validitatea).
11. Iluț, P. (2018). *Validitatea și fidelitatea măsurării fenomenelor sociale: abordări teoretice*. Disponibil online la adresa: social.studiamsu.md
12. Inspectoratul Școlar Județean Hunedoara (ISJ) și Centrul Județean de Resurse și Asistență Educațională (CJRAE). *Inserția școlară și profesională a tinerilor absolvenți*. Disponibil online la adresa: cjraehd.ro
13. Jupp, V. (2010). *Dicţionar al metodelor de cercetare socială*, traducere de Simona Mereu, Iaşi: Ed. Polirom
14. Negreţ-Dobridor, I. (2005). *Didactica Nova sau Arta de a-i învăţa pe toţi (aproape) totul*. Bucureşti: Ed. Aramis
15. Negreţ-Dobridor, I. şi Pânişoară, I.-O. (2008). *Stiinţa învăţării: de la teorie la practică.* Iaşi: Ed. Polirom
16. Negreţ-Dobridor, I. (coord.gen.). (2014). *Tratat de Pedagogie Universală. Vol. I. Fundamenta Paidagogiae. Partea I. Fundamentele Diacronice*. Bucureşti: Academia Română
17. Noveanu, E. Şi Potolea, D. (coord.) (2008). *Ştiinţele educaţiei – Dicţionar enciclopedic*, Vol I şi II. Bucureşti: Ed. Sigma
18. Rotariu, T. și Iluț, P. (1997). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și practică*. Iași: Editura Polirom.
19. Toma, C. (2016). *Metode de Cercetare în Științele Sociale*. București: Editura Universitară.
20. Universitatea „Ioan Slavici" din Timișoara. *Procedură privind monitorizarea inserției socio- profesionale a absolvenților pe piața muncii*. Disponibil online la adresa: islavici.ro
21. Zlate, M. (1994). *Introducere în psihologie*. București: Casa de Editură și Presă „Șansa" S.R.L.

SUSTAINABLE URBAN PLANNING AND REGULATIONS REGARDING GREEN SPACES

Ştefan-Ciprian Raicea
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *The phenomenon of urbanization represents one of the most significant transformations of the contemporary world. Currently, more than half of the world's population lives in urban areas, and expert estimates indicate a constant increase in this percentage in the coming decades. The process of urban expansion is accompanied by multiple challenges — economic, social, but especially environmental — that require a legal framework adapted to current realities. In this dynamic, the notion of sustainable urbanism is no longer just a political or administrative option, but becomes a fundamental legal and social requirement. The legal regulation of green spaces is not a secondary aspect of urban planning, but a structural element, as it aims at exercising a fundamental human right – the right to a healthy environment, enshrined in art. 35 of the Romanian Constitution, as well as in international instruments such as the Aarhus Convention. This right correlates with the positive obligations of the state to ensure and protect the environment, including through coherent urban planning policies.*

Keywords: *the phenomenon of urbanization, environmental challenges, sustainable urbanism, green spaces, the right to a healthy environment*

Introducere

Fenomenul urbanizării reprezintă una dintre cele mai semnificative transformări ale lumii contemporane. În prezent, mai mult de jumătate din populația lumii trăiește în mediul urban, iar estimările specialiștilor indică o creștere constantă a acestui procent în deceniile următoare.[1] Procesul de extindere a orașelor este însoțit de multiple provocări economice, sociale, dar mai ales de mediu, care solicită un cadru juridic adaptat realităților actuale.[2] În această dinamică, noțiunea de *urbanism sustenabil* nu mai este doar o opțiune politică sau administrativă, ci devine o exigență juridică și socială fundamentală.[3]

Urbanismul nu înseamnă doar planificarea spațială a orașului, ci și o viziune strategică asupra dezvoltării comunității urbane, care trebuie să asigure accesul echitabil al cetățenilor la infrastructură, locuinţe, transport, servicii publice și, nu în ultimul rând, la un mediu sănătos și echilibrat ecologic.[4] Un oraș fără spații verzi suficiente este un oraș dezechilibrat, vulnerabil în fața efectelor schimbărilor climatice, cu un nivel scăzut al calității vieții.[5]

În România, presiunea dezvoltării imobiliare a fost în numeroase situații însoțită de diminuarea suprafețelor verzi, în special în marile centre urbane, unde interesul economic

[1] A.I.Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 103.
[2] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 25.
[3] Ibidem; R.Bischin, *Certificatul de urbanism, paralele în dreptul francez*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr. 1/2010, p. 68-72.
[4] A.I.Duşcă, S.Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301; R.Bischin, M.Voican, *Rolul primarului şi al executorului judecătoresc în procedura de desfiinţare a unei construcţii edificate fără autorizaţie pe un teren public*, Revista Română de Executare Silită, nr. 4/2023, p. 78-87.
[5] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230; E.G.Olteanu, *The extrapatrimonial rights of the person from the perspective of the new Romanian Civil Code*, Conferința Dny práva – 2012 – Days of Law, Masaryk University, Conference proceedings online http://www.dnyprava.cz/dokumenty/19245, p. 128-130; S.Răduleţu, *New Technologies and the Promotion of Freedom of Expression*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr. 1/2013, p. 44-48.

pentru terenuri este ridicat.[6] Parcuri, grădini publice, scuaruri sau aliniamente de arbori au fost treptat reduse, fragmentate sau chiar înlocuite cu construcții dense, fără o viziune de ansamblu asupra echilibrului ecologic.[7] Acest fenomen a generat nu doar efecte vizibile asupra mediului și confortului urban, ci și un număr semnificativ de conflicte juridice, în care comunitățile locale, organizațiile civice și autoritățile publice s-au aflat în poziții divergente.[8]

Reglementarea juridică a spațiilor verzi nu este un aspect secundar al urbanismului, ci un element structural, întrucât vizează exercitarea unui drept fundamental al omului-dreptul la un mediu sănătos, consacrat prin art. 35 din Constituția României, precum și prin instrumente internaționale precum Convenția de la Aarhus[9].[10] Acest drept se corelează cu obligațiile pozitive ale statului de a asigura și proteja mediul înconjurător, inclusiv prin politici coerente de urbanism.[11]

De asemenea, Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul și Legea nr. 24/2007 privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din intravilanul localităților stabilesc o serie de obligații legale pentru autoritățile locale, dezvoltatori și alte persoane juridice implicate în dezvoltarea urbană.[12] Aceste norme reflectă o evoluție a gândirii juridice românești de la o abordare strict tehnică a urbanismului către una integrată, care include considerente de mediu, sănătate publică și calitate a vieții.[13]

Pe plan internațional, tendințele sunt similare: în statele membre ale Uniunii Europene, politica urbană este indisolubil legată de politica de mediu, conform obiectivelor asumate prin Carta de la Leipzig privind orașele europene durabile[14] și Pactul Verde European[15]. Aceste instrumente politice și juridice încurajează orașele să dezvolte infrastructuri verzi interconectate, să reducă emisiile poluante și să asigure locuitorilor acces facil la spații naturale și recreative.[16]

Importanța spațiilor verzi nu se rezumă doar la estetica urbană sau la beneficiile recreative, ci privește aspecte juridice, sociale, economice și medicale. Numeroase studii au demonstrat că zonele verzi contribuie la reducerea temperaturilor urbane, absorbția poluanților, diminuarea riscului de inundații și, nu în ultimul rând, la îmbunătățirea sănătății mentale și fizice a populației.[17] Aceste beneficii generează obligații juridice concrete pentru autoritățile publice: protejarea, extinderea și gestionarea responsabilă a acestor suprafețe.[18]

În același timp, trebuie subliniat că realitatea juridică actuală nu este lipsită de dificultăți. Lipsa unui registru național coerent al spațiilor verzi, interpretările divergente ale legislației, aplicarea neuniformă la nivel local și presiunile economice exercitate de piața

---

[6] R.Bischin, *Autorizația de construire–intrarea în legalitate*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 30.
[7] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163; R.Bischin, *Certificatul de urbanism–act administrativ sau act de informare?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 43.
[8] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 28.
[9] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22005A0517(01), consultat pe 25.09.2025.
[10] A.B.Ilie, *The right to a healthy environment in international and EU states legislation*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 55/2017, p. 100-110; D.C.Dănişor, *Drept constituţional şi instituţii politice. Vol. I. Teoria generală*, C.H.Beck, Bucureşti, 2007, p. 2; D.Dănişor, *Statul–metaforă şi realitate juridică*, Revista de Drept Public, nr. 2/2018, p. 57-66.
[11] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163.
[12] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 110.
[13] Ibidem; A.I.Duşcă, *Generaţiile viitoare ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2020, p. 64-86.
[14] https://www.mdlpa.ro/uploads/articole/attachments/617a9d2183bde089772090.pdf, consultat pe 27.09.2025.
[15] https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/european-green-deal/, consultat pe 27.09.2025.
[16] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 84.
[17] Ibidem; A.I.Duşcă, *Precizări ale Curţii de Justiţie a Uniunii Europene referitoare la dreptul omului la un mediu sănătos*, Pandectele Române, nr. 10/2011, Wolters Kluwer, Bucureşti, p. 81-87.
[18] R.Bischin, *Autorizația de construire–intrarea în legalitate*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 112.

imobiliară reprezintă obstacole reale în aplicarea efectivă a normelor.[19] În plus, există situații în care interesul economic privat intră în conflict direct cu interesul public privind protecția mediului, iar instanțele de judecată sunt chemate să medieze acest raport de forțe.[20]

Astfel, prezentul articol își propune să analizeze în profunzime cadrul juridic aplicabil urbanismului sustenabil și spațiilor verzi, dintr-o perspectivă integrată: normativă, doctrinară și jurisprudențială. Vom explora principiile fundamentale care guvernează urbanismul sustenabil, regimul juridic actual al spațiilor verzi în România și în Uniunea Europeană, raportul dintre planificarea urbană și protecția mediului, instrumentele juridice disponibile, dar și problemele și lacunele legislative existente.

De asemenea, articolul propune soluții concrete *de lege ferenda*, menite să îmbunătățească coerența și eficiența reglementărilor privind spațiile verzi, în acord cu bunele practici europene. Analiza nu se limitează la aspectele tehnice ale urbanismului, ci abordează urbanismul ca instrument juridic de protejare a unui bun comun — mediul urban sănătos și echilibrat ecologic — aflat la intersecția dreptului administrativ, dreptului mediului, dreptului constituțional și chiar a drepturilor fundamentale ale omului.

Conceptul de urbanism sustenabil – fundamente teoretice și juridice

Urbanismul sustenabil reprezintă un concept complex, care îmbină elemente de planificare spațială, politici publice, protecția mediului și drepturile fundamentale ale cetățenilor.[21] Spre deosebire de urbanismul clasic, centrat pe dezvoltarea infrastructurii și pe extinderea teritorială a orașelor, urbanismul sustenabil urmărește armonizarea dezvoltării urbane cu principiile protecției mediului și ale echității sociale, având ca obiectiv principal crearea unor comunități reziliente, eficiente și incluzive.[22]

Din perspectivă juridică, urbanismul sustenabil presupune integrarea principiilor dezvoltării durabile, consacrate în documente internaționale precum Declarația de la Rio privind mediul și dezvoltarea (1992)[23], în procesul de planificare urbană.[24] Aceste principii se reflectă în legislația națională și europeană, care impune autorităților publice obligația de a adopta politici urbane ce asigură un echilibru între dezvoltarea economică, protecția mediului și interesele comunității.[25]

În România, cadrul juridic relevant este stabilit, în principal, prin Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, care definește urbanismul ca ansamblul activităților de planificare și reglementare a dezvoltării spațiului urban, în scopul utilizării coerente și echilibrate a teritoriului.[26] Totodată, Ordonanţa de Urgenţă nr. 195/2005 privind protecţia mediului şi instrumentele de implementare a politicilor europene de mediu consolidează legătura dintre planificarea urbană și protecția resurselor naturale.[27]

---

[19] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

[20] A.I.Duşcă, *L'Union européenne et le droit de l'environnement. Législation, jurisprudence et écologie*, Editions Universitaires Européennes, Saarbrücken, 2011, p. 115.

[21] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 14.

[22] R.Bischin, *Certificatul de urbanism–act administrativ sau act de informare?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 22.

[23] https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1992-Rio-Declaration-on-Environment-and-Development.pdf, consultat pe 28.09.2025.

[24] M.Duțu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 124.

[25] M.Duțu, A.Duțu, *Développement durable, protection du patrimoine, protection de l'environnement*, Cahiers du Gridauh, vol. 27, nr. 4/2014, p. 87-99; G.Gîrleşteanu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Universul Juridic, Bucureşti, 2012, p. 127.

[26] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 28.

[27] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 15.

Urbanismul sustenabil se bazează pe câteva principii fundamentale: participarea publicului la procesul decizional (conform Convenției de la Aarhus), prevenția și precauția în protecția mediului, utilizarea eficientă a resurselor, protejarea patrimoniului natural și construit, precum și asigurarea unui nivel ridicat al calității vieții.[28] Aceste principii au o forță juridică directă sau indirectă, fiind transpuse în reglementări naționale, acte administrative și planuri urbanistice.[29]

Prin urmare, urbanismul sustenabil nu este doar un concept tehnic sau politic, ci o categorie juridică operațională, care fundamentează obligațiile statului și ale autorităților locale în planificarea spațială.[30] El devine un instrument de realizare a drepturilor fundamentale și un cadru normativ pentru construcția unor orașe adaptate nevoilor prezentului și provocărilor viitorului, inclusiv acelea determinate de schimbările climatice.[31]

Relația dintre planificarea urbană şi protecția mediului. Rolul spațiilor verzi în calitatea vieții urbane

În ultimele decenii, dezvoltarea urbană a fost supusă unei presiuni tot mai accentuate din partea nevoilor economice, sociale și demografice, ceea ce a impus o regândire profundă a modului în care este concepută și aplicată planificarea urbană.[32] În centrul acestei paradigme moderne, se află protecția mediului și integrarea coerentă a spațiilor verzi în structura orașelor.[33] Urbanismul nu mai este privit doar ca un instrument de organizare funcțională a teritoriului, ci ca un mijloc de asigurare a unui echilibru între dezvoltarea economică, coeziunea socială și protecția ecosistemelor.[34] În acest context, spațiile verzi urbane nu reprezintă simple elemente estetice, ci componente strategice ale infrastructurii ecologice și sociale a orașului.[35]

Planificarea urbană sustenabilă presupune integrarea principiilor de protecție a mediului încă din fazele incipiente ale elaborării planurilor urbanistice generale și zonale.[36] Instrumente precum planurile de urbanism, strategiile de dezvoltare durabilă sau evaluările de impact asupra mediului trebuie să fie corelate între ele pentru a asigura o dezvoltare coerentă și echilibrată.[37] Prin aplicarea unor măsuri precum limitarea extinderii necontrolate a orașelor, conservarea coridoarelor verzi și crearea unor zone de protecție în jurul spațiilor naturale, autoritățile pot preveni deteriorarea ecosistemelor urbane și periurbane.[38] Astfel, mediul construit trebuie să fie gândit ca parte integrantă din mediul natural, nu ca o entitate antagonică acestuia.[39]

---

[28] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230; M.Duțu, *Pentru un al treilea pact interstatal al drepturilor omului: Pactul internațional privind drepturile de mediu*, Pandectele Române, nr. 5/2024, p. 15-27.

[29] A.I.Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 118.

[30] L.Dogaru, *Green Economy and Green Growth—Opportunities for Sustainable Development*, Proceedings of The 14th International Conference on Interdisciplinarity in Engineering, Târgu-Mureş, 8–9 October 2020, https://www.mdpi.com/2504-3900/63/1/70, consultat pe 01.10.2025.

[31] L.Dogaru, *Dreptul mediului. Ediția a II-a revăzută şi adăugită*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2020, p. 85.

[32] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislație, doctrină şi jurisprudență*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 115.

[33] M.Duțu, A.Duțu, *Développement durable, protection du patrimoine, protection de l'environnement*, Cahiers du Gridauh, vol. 27, nr. 4/2014, p. 87-99.

[34] A.I.Duşcă, *Natura ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, p. 33-61.

[35] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf, consultat pe 01.10.2025.

[36] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.

[37] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiințe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163.

[38] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecția mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41; G.Gîrleşteanu, *Persoana juridică–titular al dreptului fundamental la libertate economică*, Revista de Ştiințe Juridice, vol. 21, nr. 2/2012, p. 125-134.

[39] A.I.Duşcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2020, p. 37-59.

Rolul spațiilor verzi în acest proces este esențial. Parcurile, grădinile publice, arborii stradali, pădurile urbane și grădinile comunitare contribuie semnificativ la reducerea poluării atmosferice și fonice, la reglarea temperaturilor locale și la diminuarea efectului de insulă de căldură urbană.[40] Mai mult decât atât, ele oferă oportunități pentru recreere, socializare și activitate fizică, devenind astfel un pilon central al sănătății publice și al bunăstării populației.[41] Orașele care dispun de o rețea coerentă de spații verzi nu doar că beneficiază de o calitate superioară a aerului și a mediului înconjurător, dar înregistrează și indicatori mai buni privind sănătatea populației și nivelul de satisfacție al locuitorilor.[42]

Mai mult, există o legătură directă între planificarea urbană responsabilă și reziliența climatică a orașelor. Spațiile verzi pot acționa ca infrastructură naturală de protecție împotriva inundațiilor, contribuie la infiltrarea apei în sol și reduc presiunea asupra sistemelor de canalizare în perioadele cu precipitații abundente.[43] Prin urmare, investițiile în infrastructură verde reprezintă nu doar o opțiune estetică sau recreativă, ci și una strategică pentru adaptarea la schimbările climatice și prevenirea riscurilor naturale.[44] În numeroase orașe europene, strategiile de dezvoltare urbană durabilă includ măsuri clare de extindere a zonelor verzi și de conectare a acestora într-o rețea ecologică urbană coerentă.[45]

De asemenea, spațiile verzi sunt un instrument eficient de combatere a inegalităților sociale urbane. Accesul echitabil la zone naturale de recreere poate reduce diferențele dintre cartierele centrale și cele marginale, oferind tuturor categoriilor sociale oportunități egale de a beneficia de un mediu sănătos.[46] Din perspectiva planificării urbane moderne, un oraș durabil nu este doar unul bine organizat funcțional, ci și unul care oferă tuturor locuitorilor acces la spații verzi de calitate, amplasate strategic pentru a fi ușor accesibile.[47]

Norme și principii europene în domeniul urbanismului sustenabil

Uniunea Europeană a transformat în ultimii ani politica urbană într-un domeniu transversal, în care obiectivele climatice, protecţia biodiversităţii şi coeziunea socială sunt integrate în instrumentele de planificare urbană.[48] Această abordare se traduce printr-un set de norme, strategii şi misiuni care privesc direct modul în care statele membre şi autorităţile locale trebuie să planifice, protejeze şi extindă spaţiile verzi urbane, precum şi să implementeze soluţii bazate pe natură.[49]

Un reper legislativ recent şi cu impact major asupra administraţiilor locale este Regulamentul UE nr. 2024/1991 privind restaurarea naturii[50], care stabileşte obiective ambiţioase de restaurare a ecosistemelor pe teritoriul Uniunii Europene şi include prevederi

---

[40] A.I.Duşcă, *Poluarea olfactivă sau miasmele pe căile aerului*, Revista *Dreptul*, nr. 1/2019, p. 135-156.
[41] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf.
[42] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.
[43] A.I.Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 92.
[44] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 137.
[45] M.M.Duţu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă, nr. 3/2023, p. 101-138.
[46] A.B.Ilie, *The right to a healthy environment in international and EU states legislation*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 55/2017, p. 100-110.
[47] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.
[48] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163.
[49] A.I.Duşcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 274.
[50] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401991, consultat pe 01.10.2025.

aplicabile zonelor urbane (de exemplu, măsuri vizând creşterea tendinţei suprafeţelor verzi urbane şi a coroanei arborilor urbani).[51] Această reglementare amplifică obligaţiile statelor membre de a integra restaurarea naturii în planificarea teritorială şi oferă un cadru juridic pentru a transforma instrumentele de urbanism într-unele cu puternic caracter ecologic.[52]

Strategia UE pentru biodiversitate până în 2030[53] rămâne fundamentul politic al eforturilor de construire a unei infrastructuri verzi.[54] Documentul recomandă investiţii şi integrarea sistematică a infrastructurilor verzi în planurile urbane, astfel încât coridoarele ecologice, parcurile, zonele umede şi acoperişurile/terasele verzi să fie tratate ca părţi integrante ale reţelelor urbane de servicii ecosistemice (incluzând ameliorarea calităţii aerului, atenuarea efectului de insulă de căldură şi gestionarea apelor pluviale).[55] Pentru practicieni şi jurişti, Strategia impune adaptarea planurilor urbanistice la obiective clare de restaurare şi conectivitate ecologică.[56]

Pe latura pragmatică a tranziţiei urbane, Misiunea UE *Oraşe inteligente şi neutre climatic*[57] oferă un mecanism de sprijin pentru oraşe-pilot care îşi asumă obiectivul neutralităţii climatice până în 2030.[58] Modelul misiunii funcţionează ca un accelerator pentru încercări de transformare urbană, de la regenerare de cartiere, la implementarea soluţiilor de infrastructură verde şi sisteme integrate de mobilitate, şi pune la dispoziţie instrumente de finanţare, asistenţă tehnică şi platforme de schimb de bune practici între oraşe.[59] Participarea la misiune implică adoptarea unor planuri urbane coerente, în care spaţiile verzi nu sunt elemente reziduale, ci componente strategice ale planului de decarbonizare şi adaptare.[60]

Instrumentele de guvernanţă europeană, precum Agenda Urbană a UE[61] şi parteneriatele tematice pentru înverzirea oraşelor[62], furnizează orientări operaţionale și platforme de lucru pentru armonizarea reglementărilor naţionale şi locale.[63] Aceste iniţiative promovează standarde practice, de exemplu, metodologii comune pentru inventarierea spaţiilor verzi, indicatori de performanţă urbană (de exemplu, suprafaţă verde/locuitor, acoperire cu coronament arboreal, conectivitate ecologică) şi instrumente juridice pentru a preveni fragmentarea spaţiilor verzi în cursul operaţiunilor de dezvoltare imobiliară.[64] Aceste acţiuni

---

[51] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului,* Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[52] A.I.Duşcă, *Climate change-the subject of heated polemics*, Studii Juridice şi Administrative, supliment 2024, p. 117-129.

[53] https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF, consultat pe 01.10.2025.

[54] A.I.Duşcă, *Generaţiile viitoare ca subiect de drept,* Revista *Dreptul*, nr. 9/2020, p. 64-86.

[55] A.I.Duşcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2020, p. 37-59.

[56] M.M.Duţu-Buzura, *Noi dimensiuni şi probleme ale contenciosului climatic*, Revista Universul Juridic, nr. 7/2023, p. 6-15.

[57] https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/climate-neutral-and-smart-cities_en, consultat pe 01.10.2025.

[58] M.M.Duţu-Buzura, *The principle of ensuring a high level of climate protection under European Union Law*, Istorie, Cultură, Cetăţenie în Uniunea Europeană, nr. 1/2022, p. 106-127.

[59] M.M.Duţu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acţiunii internaţionale a Uniunii Europene privind protecţia mediului şi combaterea schimbării climatice*, Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă, nr. 3/2023, p. 101-138.

[60] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului,* Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[61] https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_ro, consultat pe 01.10.2025.

[62] https://platformurbangreening.eu/, consultat pe 01.10.2025.

[63] M.Duţu, M.M.Duţu-Buzura, *Noul cadru de acţiune juridico-instituţională europeană privind schimbarea climatică. Fundamentele dreptului UE al climei instituite prin Regulamentul (UE) 2021/1119 (Legea europeană pentru climă)*, Studii şi Cercetări Juridice, nr. 4/2021, p. 307-350.

[64] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 120.

sunt menite să reducă decalajele între statele membre în implementarea politicilor verzi urbane.[65]

Normele şi principiile europene recente accentuează, de asemenea, două tendinţe juridice importante care afectează direct legislaţia naţională: (1) obligativitatea integrării soluţiilor bazate pe natură în planurile de infrastructură şi climatică (nu doar în recomandări), şi (2) monitorizarea şi ţintirea rezultatelor precum şi indicatori obligatorii la nivel naţional/urban.[66] În practică, aceasta înseamnă că statele membre sunt chemate să includă în planurile lor urbanistice obligaţii măsurabile (de exemplu, creşterea suprafeţei verzi utile, creşterea coroanei arborilor urbani, crearea de coridoare verzi conectate) şi să raporteze progresele.[67]

Din perspectiva juridică de implementare, această arhitectură de norme implică câteva consecinţe practice: a) armonizarea normelor tehnice naţionale cu obligaţiile UE (inclusiv revizuirea planurilor urbanistice generale şi zonale); b) crearea sau adaptarea registrelor de spaţii verzi şi a metodologiilor de măsurare; c) integrarea criteriilor de restaurare şi conectivitate în condiţiile de autorizare a lucrărilor şi în evaluările de mediu; d) accesul la finanţarea UE condiţionat de conformitate cu obiectivele de infrastructură verde şi planurile de restaurare.[68]

Totuşi, dezvoltarea unui cadru european activ nu exclude fricţiuni politice şi etape dificile de transpunere, cum s-a întâmplat chiar în cazul discuţiilor privind adoptarea Regulamentul UE nr. 2024/1991 privind restaurarea naturii.[69] Armonizarea impune negocieri delicate între obiective de mediu şi alte sectoare (agricultură, construcţii, administraţie locală). Pentru juriști, această realitate impune proiectarea unor mecanisme flexibile, dar ferme, care să permită atingerea ţintelor europene fără a încălca principiile proporţionalităţii şi subsidiarităţii.[70]

Regimul juridic al spațiilor verzi în legislația română

Reglementarea juridică a spațiilor verzi în România are o evoluție relativ recentă, dar cu o importanță crescândă în contextul extinderii urbane accelerate și al degradării mediului înconjurător.[71] Cadrul normativ de bază este reprezentat de Legea nr. 24/2007 privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din intravilanul localităților, republicată în Monitorul Oficial al României nr. 764 din 10 noiembrie 2009, cu modificările și completările ulterioare.[72] Această lege stabilește conceptele fundamentale care definesc regimul juridic al spațiilor verzi, atribuțiile autorităților publice locale, limitele dreptului de proprietate privată asupra terenurilor încadrate în această categorie și modalitățile prin care aceste terenuri pot fi protejate și gestionate.[73]

---

[65] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230; M.Duţu, A.Duţu, *Développement durable, protection du patrimoine, protection de l'environnement*, Cahiers du Gridauh, vol. 27, nr. 4/2014, p. 87-99.

[66] M.M.Duțu-Buzura, *The principle of ensuring a high level of climate protection under European Union Law*, Istorie, Cultură, Cetățenie în Uniunea Europeană, nr. 1/2022, p. 106-127.

[67] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

[68] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf.

[69] https://www.euractiv.com/news/tensions-mount-as-rival-protests-clash-over-eu-nature-restoration-law/, consultat pe 01.10.2025.

[70] A.I.Duşcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 35.

[71] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163.

[72] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 44.

[73] Ibidem; R.Bischin, M.Voican, *Rolul primarului şi al executorului judecătoresc în procedura de desfiinţare a unei construcţii edificate fără autorizaţie pe un teren public*, Revista Română de Executare Silită, nr. 4/2023, p. 78-87.

În accepțiunea legii, spațiile verzi sunt definite într-o manieră amplă și cuprind parcurile, grădinile publice, scuarurile, aliniamentele stradale, pădurile de agrement, spațiile pentru sport și agrement, zonele de protecție a apelor și ale infrastructurii tehnice, precum și pepinierele și serele.[74] Acestea pot avea caracter public sau privat, dar, indiferent de forma de proprietate, legea stabilește un regim juridic special menit să protejeze integritatea lor și să împiedice transformarea lor în terenuri construibile fără o procedură legală strictă.[75] O particularitate importantă a regimului juridic constă în faptul că terenurile încadrate în categoria spațiilor verzi nu își pot schimba destinația decât prin expropriere, dacă sunt proprietate privată, sau prin hotărâre de consiliu local adoptată cu respectarea procedurilor legale, dacă aparțin domeniului public.[76]

Legea instituie obligații explicite pentru autoritățile publice locale. Acestea sunt obligate să elaboreze și să actualizeze în permanență registrul spațiilor verzi din unitatea administrativ-teritorială, un instrument esențial pentru evidența, protecția și gestionarea acestora.[77] Deși această obligație există încă din 2007, în practică, implementarea ei s-a dovedit deficitară. Multe administrații locale nu au constituit încă registre complete și actualizate, ceea ce generează dificultăți semnificative în protejarea efectivă a spațiilor verzi, în planificarea urbană coerentă și în aplicarea sancțiunilor în caz de încălcare a regimului juridic al acestor terenuri.[78]

În ceea ce privește intervențiile asupra vegetației, modificările aduse prin Legea nr. 88/2014 pentru modificarea și completarea Legii nr. 24/2007 au întărit regimul de protecție al arborilor și arbuștilor existenți în perimetrul urban.[79] Astfel, orice acțiune de tăiere a arborilor sănătoși situați pe terenuri încadrate legal ca spații verzi poate fi realizată doar cu avizul prealabil al autorităților de mediu, respectiv al agențiilor județene pentru protecția mediului sau al structurii similare din municipiul București.[80] Această cerință juridică are rolul de a preveni abuzurile frecvente din perioada anterioară, când vegetația urbană era eliminată fără justificări reale, pentru a face loc dezvoltărilor imobiliare.[81]

În ultimii ani, cadrul legislativ a fost completat de mai multe inițiative parlamentare și proiecte locale, care au urmărit întărirea protecției spațiilor verzi. Printre acestea, se remarcă Proiectul de lege L582/2018[82], care a generat ample dezbateri în rândul specialiștilor și al organizațiilor profesionale, precum Ordinul Arhitecților din România.[83] Acest proiect a propus, între altele, clarificarea noțiunii de *spațiu verde* și înăsprirea regimului de protecție juridică, în special în raport cu dezvoltările urbanistice.[84] În paralel, mai multe administrații locale, în special cea a capitalei, au inițiat norme administrative proprii, precum *Normele de protecție a spațiilor verzi pe teritoriul municipiului Bucureşti*, care prevăd sancțiuni semnificativ mai mari pentru distrugerea sau degradarea spațiilor verzi, pentru intervențiile neautorizate asupra arborilor, precum și proceduri de autorizare mai stricte.[85]

---

[74] R.Bischin, *Certificatul de urbanism–act administrativ sau act de informare?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 32.
[75] R.Bischin, *Autorizația de construire–intrarea în legalitate*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 47.
[76] R.Bischin, *Certificatul de urbanism–act administrativ sau act de informare?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 53.
[77] M.Voican, *Drept Administrativ Român. Partea Specială*, Universul Juridic, Bucureşti, 2023, p. 57.
[78] A.I.Dușcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.
[79] A.I.Dușcă, R.Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286.
[80] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2017, p. 102.
[81] Ibidem; A.I.Dușcă, R.Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286; V.Găină, A.M.Găină, *Reprezentarea societății comerciale și actele juridice încheiate de administratori*, Revista *Dreptul*, nr. 10/2017, p. 21-26.
[82] https://www.senat.ro/legis/lista.aspx?nr_cls=L582&an_cls=2018, consultat pe 02.10.2025.
[83] R.Bischin, *Autorizația de construire–intrarea în legalitate*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 134.
[84] Ibidem.
[85] M.Voican, *Drept Administrativ Român. Partea Specială*, Universul Juridic, Bucureşti, 2023, p. 70; L.Săuleanu, *Interpretarea dispoziţiilor art.241¹ alin.3 din Legea nr. 31/1990 privind societăţile; condiţii: existenţa unei creanţe la momentul divizării şi*

Deși cadrul normativ este relativ bine conturat, aplicarea sa întâmpină dificultăți majore. Una dintre cele mai persistente probleme este aceea a neelaborării registrului spațiilor verzi, ceea ce face dificilă identificarea și protejarea efectivă a terenurilor cu această destinație.[86] În lipsa unei evidențe clare, intervențiile urbanistice pot fi aprobate cu ușurință, uneori chiar în zone care ar trebui protejate.[87] De asemenea, există frecvent conflicte între regimul juridic al spațiilor verzi și dreptul de proprietate privată. Numeroase terenuri retrocedate au fost încadrate anterior ca spații verzi prin documentații urbanistice, iar schimbarea destinației lor devine un subiect sensibil, aflat adesea în litigiu.[88] Legea prevede că aceste terenuri nu pot fi transformate în terenuri construibile fără procedura de expropriere, însă, în practică, au existat cazuri în care această interdicție a fost eludată sau contestată.[89]

Un alt aspect important îl reprezintă regimul sancționator. Legea stabilește amenzi pentru distrugerea, degradarea sau ocuparea ilegală a spațiilor verzi, dar eficiența acestor sancțiuni depinde în mare măsură de capacitatea autorităților de a constata și de a sancționa încălcările.[90] Valoarea amenzilor a fost mult timp considerată insuficientă pentru a avea efect disuasiv, motiv pentru care mai multe autorități locale au inițiat proiecte pentru majorarea lor substanțială.[91] În același timp, procedurile de autorizare și control rămân birocratice și adesea incomplete, ceea ce reduce eficiența aplicării legii.[92]

Regimul juridic al spațiilor verzi nu poate fi analizat izolat, ci trebuie înțeles în corelație cu alte acte normative relevante. Astfel, Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul stabilește principiile generale ale planificării teritoriale, iar planurile urbanistice generale și zonale trebuie să integreze obiective privind protecția mediului și menținerea echilibrului ecologic.[93] De asemenea, Ordonanţa de Urgenţă nr. 195/2005 privind protecţia mediului, cu modificările ulterioare, stabilește cadrul general al protecției biodiversității și al calității mediului, iar aceste dispoziții se aplică și în cazul spațiilor verzi urbane. În completare, hotărârile de consiliu local pot impune norme specifice, mai stricte, în funcție de particularitățile fiecărei unități administrativ-teritoriale.[94]

Jurisprudență europeană şi naţională relevantă în materia urbanismului și spațiilor verzi
Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (CEDO).

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a jucat un rol esenţial în consolidarea ideii că protecţia mediului şi buna planificare urbană pot îngrădi sau pot constitui componente ale drepturilor consacrate de Convenţie, în special ale art. 8 (dreptul la respectarea vieţii private şi

dovada imposibilității obiective de recuperare a creanței de la societatea divizată, Revista Română de Drept Comercial, nr. 3/2020, p. 142-149.

[86] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

[87] R.Bischin, *Certificatul de urbanism–act administrativ sau act de informare?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 103.

[88] S.Cercel, I.Călinescu, M.S.Ticu, D.M.Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Universitaria, Craiova, 2016, p. 154.

[89] Ibidem; R.Bischin, *Autorizația de construire–intrarea în legalitate*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018, p. 127; V.Găină, *Drept comercial român*, C.H.Beck, Bucureşti, 2017, p. 44.

[90] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 278; M.C.Dănişor, D.C.Dănişor, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic, Bucureşti, 2023, p. 230; R.Răducanu, *Drept penal. Partea specială. Vol. I. Infracţiuni contra persoanei şi patrimoniului*, Universul Juridic, Bucureşti, 2016, p. 120.

[91] M.Duțu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, p. 157-171.

[92] M.Duțu, *Probleme ale efectivității, eficienței şi dezvoltării dreptului mediului în România. Aspecte de drept substanţial şi drept procedural*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020; D.Ghiță, *Discuții privitoare la aplicarea penalităţilor în cazul neexecutării unor obligaţii de a face sau de a nu face în lumina art. 906 din noul Cod de procedură civilă şi art. 1516 din noul Cod civil*, Revista *Dreptul*, nr. 1/2016, p. 46-62.

[93] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 70.

[94] A.I.Duşcă, *Principiul efectivității-un nou principiu al Dreptului Mediului în Uniunea Europeană*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 26, nr. 1/2015, p. 144-151; D.Ghiță, *Executarea obligațiilor prin mijloace indirecte*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 145.

de familie) şi, în cazuri extreme, ale art. 2 (dreptul la viaţă).[95] Într-un prim registru de jurisprudenţă, decizia López Ostra contra Spaniei (Hotărârea din 9 decembrie 1994)[96] rămâne clasică: CEDO a reţinut că poluarea industrială instalată în proximitatea locuinţei poate constitui o ingerinţă în viaţa privată, ceea ce impune statului obligaţii pozitive de reglementare şi control. Această linie de argumentare a fost utilizată ulterior pentru a aprecia când şi în ce măsură intervenţiile urbanistice sau degradarea spaţiilor verzi afectează viaţa cotidiană a locuitorilor.[97]

În deciziile ulterioare, Curtea a consolidat obligaţiile statelor de a asigura protecţie eficientă împotriva riscurilor de mediu. Un exemplu notabil este Fadeyeva contra Rusiei (Hotărârea din 9 iunie 2005)[98], în care Curtea a reţinut obligaţia autorităţilor de a lua măsuri adecvate pentru a proteja sănătatea cetăţenilor expuşi la poluare, decizie care are implicaţii directe pentru modul în care autorităţile locale trebuie să integreze considerente de mediu în deciziile de urbanism.[99]

Mai recent, CEDO a făcut paşi semnificativi în domeniul schimbărilor climatice şi al protecţiei mediului urban. În Verein KlimaSeniorinnen Schweiz şi alţii contra Elveţiei (Marea Cameră, Hotărârea din 9 aprilie 2024)[100], Curtea a reţinut că statele pot încălca art. 8 prin inacţiunea sau prin omisiuni legislative semnificative în privinţa măsurilor de reducere a emisiilor şi a protecţiei populaţiilor vulnerabile, consacrând astfel ideea unor obligaţii pozitive de acţiune climatică care ating direct politica urbană şi planificarea teritorială.[101] Decizii şi hotărâri ulterioare din 2024–2025 au extins şi mai mult responsabilitatea statelor în faţa poluării pe termen lung, inclusiv cazuri recente în care Curtea a constatat încălcări ale art. 2 pentru poluare persistentă la scară largă.[102] Aceste hotărâri au efect direct asupra deciziilor administrative privind destinaţia terenurilor şi protecţia spaţiilor verzi, pentru că obligă autorităţile să ţină cont de efectele cumulativ-climatice sau de sănătate ale proiectelor urbanistice.[103]

Prin urmare, din perspectiva CEDO, există un traseu clar: când degradarea mediului sau deciziile de planificare ameninţă sau afectează, în mod real, viaţa şi sănătatea locuitorilor, autorităţile au obligaţii pozitive de prevenire, de reglementare şi, după caz, de remediere, inclusiv prin politici care protejează şi extind spaţiile verzi urbane.[104]

Jurisprudenţa Curţii de Justiţie a Uniunii Europene (CJUE).

Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a furnizat interpretări definitorii pentru aplicarea dreptului mediului în contextul planificării teritoriale şi a evaluărilor de mediu, reglementări care afectează direct regimul spaţiilor verzi.[105] O linie de jurisprudenţă esenţială priveşte

---

[95] A.I.Duşcă, *Precizări ale Curţii de Justiţie a Uniunii Europene referitoare la dreptul omului la un mediu sănătos,* Pandectele Române, nr. 10/2011, Wolters Kluwer, Bucureşti, p. 81-87.

[96] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94317%22]}, consultat pe 03.10.2025.

[97] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 40; D.C.Dănişor, *Justificarea necesităţii restrângerii exerciţiului drepturilor ori libertăţilor într-o societate liberală*, Revista Română de Drept Privat, nr. 1/2014, p. 48-59; A.L.Nicu, *Rights and liberties of the human being within the democratic society in-between allegedly excessive importance and lack*, Jurnalul Libertății de Conștiință, vol. 9, nr. 3/2021, p. 530-567; R.Răducanu, *Drept penal transfrontalier*, Sitech, Craiova, 2018, p. 127.

[98] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-69315%22]}, consultat pe 03.10.2025.

[99] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 133.

[100] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233206%22]}, consultat pe 03.10.2025.

[101] M.M.Duțu-Buzura, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului: un pas important spre recunoaşterea dreptului la climă*, Universul Juridic, nr. 4/2024, p. 5-12.

[102] A.I.Duşcă, *Climate change-the subject of heated polemics*, Studii Juridice şi Administrative, supliment 2024, p. 117-129.

[103] A.I.Duşcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024, p. 115.

[104] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 41.

[105] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 130.

obligaţia de a supune planurile şi proiectele unei evaluări de impact asupra mediului sau unei evaluări strategice de mediu atunci când există posibile efecte semnificative asupra habitatelor şi speciilor protejate.[106]

În acest registru, People Over Wind and Sweetman împotriva Coillte Teoranta (C-323/17, Hotărârea din 12 aprilie 2018)[107] a stabilit că măsurile de reducere ale efectelor negative ale unui proiect cu impact asupra unui sit protejat nu pot fi luate în considerare în etapa preliminară de verificare pentru decizia privind necesitatea unei evaluări adecvate în temeiul Directivei nr. 92/43 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică.[108] Decizia a avut un impact major asupra modului în care autorităţile evaluează proiectele care pot afecta zonele protejate şi, implicit, asupra planificării spaţiilor verzi şi a coridoarelor ecologice urbane.[109]

În aceeaşi logică, Holohan şi alţii împotriva An Bord Pleanála (C-461/17, Hotărârea din 7 noiembrie 2018)[110] clarifică că autorităţile naţionale trebuie să evalueze efectele cumulative ale mai multor planuri şi proiecte asupra siturilor Natura 2000, ceea ce obligă la o abordare strategică în planificarea urbană şi în protecţia spaţiilor verzi conectate la reţeaua de habitate.[111] Această jurisprudenţă pune în evidenţă necesitatea integrării preocupărilor de biodiversitate încă din fazele de planificare urbană.[112]

Totodată, decizii mai recente ale CJUE, precum Aqua Pri (C-278/21, Hotărârea din 10 noiembrie 2022)[113], au aprofundat cerinţele privind autorizările finale şi compatibilitatea acestora cu obligaţiile de evaluare de mediu şi de protecţie a habitatelor.[114] Hotărârile din perioada 2018–2022 au consolidat normele privind prioritizarea precauţiei, evaluarea cumulativă şi interdicţia de a substitui evaluarea adecvată cu simple măsuri compensatorii fără analiză prealabilă.[115] Aceste principii au efect imediat asupra modului în care statele membre şi autorităţile locale elaborează şi aprobă PUZ-uri sau autorizaţii de construire care afectează zone verzi urbane.[116]

Pe ansamblu, CJUE a subliniat că dreptul european de mediu impune standarde procedurale şi substanţiale care limitează capacitatea autorităţilor naţionale de a aproba dezvoltări ce pun în pericol funcţiile ecologice ale spaţiilor verzi.[117] Deciziile Curţii au determinat *o jurisprudenţă a prudenţei* în planificarea urbană, care trebuie reflectată în normele interne şi în practicile de autorizare.[118]

---

[106] A.B.Ilie, *Sistemul procedural al evaluării şi autorizării activităţilor cu impact asupra mediului*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 30, nr. 2/2016, p. 114-127.

[107] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62017CJ0323, consultat pe 04.10.2025.

[108] A.I.Duşcă, R.Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286.

[109] Ibidem; A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163; S.Răduleţu, *Unele aspecte controversate privind răspunderea penală a persoanei juridice*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 79-87; L.Săuleanu, *Principiile salvgardării societăţilor şi superiorităţii interesului social*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 88-99.

[110] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62017CJ0461, consultat pe 04.10.2025.

[111] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 112.

[112] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

[113] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62021CJ0278, consultat pe 07.10.2025.

[114] M.M.Duțu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acțiunii internaționale a Uniunii Europene privind protecția mediului și combaterea schimbării climatice*, Studii și Cercetări Juridice–Serie Nouă, nr. 3/2023, p. 101-138.

[115] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediția a III-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2021, p. 194.

[116] R.Bischin, M.Voican, *Rolul primarului şi al executorului judecătoresc în procedura de desfiinţare a unei construcţii edificate fără autorizaţie pe un teren public*, Revista Română de Executare Silită, nr. 4/2023, p. 78-87.

[117] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[118] A.I.Duşcă, *Probleme în implementarea dreptului european al mediului în România*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 43, nr. 2/2023, p. 56-64.

Jurisprudenţa naţională.

Jurisprudenţa română în materie de urbanism şi spaţii verzi reflectă, pe de o parte, transpunerea treptată a principiilor europene şi, pe de altă parte, confruntarea practică cu probleme locale (retrocedări, PUZ-uri contestate, autorizaţii de construire emise în zone pe care autorităţile locale le consideră spaţii verzi).[119] Instanţele naţionale au emis soluţii importante privind respectarea procedurilor de urbanism, consultarea publică şi necesitatea evaluărilor de mediu.[120]

La nivelul Curţii de Apel Bucureşti există hotărâri care au anulat PUZ-uri sau autorizaţii pentru neîndeplinirea condiţiilor legale de evaluare şi pentru neconsultarea corectă a publicului, recunoscând importanţa protejării suprafeţelor verzi în cadrul procedurilor de urbanism, precum Decizia civilă nr. 547/2023[121] a Curţii de Apel Bucureşti, referitoare la respectarea procentului de spaţiu verde impus prin regulamentul local al PUZ-ului.[122]

La nivelul Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, în ultimii ani s-au pronunţat decizii interpretative şi soluţii care au clarificat efectele anulării PUZ-urilor asupra autorizaţiilor de construire şi procedurile de aplicare a normelor de urbanism.[123] De exemplu, Decizia nr. 64 din 3 martie 2025[124] a ÎCCJ tratează aplicarea anumitor prevederi legale în materia urbanismului şi are implicaţii asupra contestării actelor administrative care afectează spaţiile verzi.[125] De asemenea, buletinele de jurisprudenţă ale instanţelor publicate în 2024–2025 conţin numeroase soluţii care accentuează necesitatea consultării şi a evaluării de mediu în cazul planurilor urbanistice ce afectează suprafeţe verzi. Aceste hotărâri arată o tendinţă a instanţelor române de a alinia practica naţională la cerinţele procedurale şi substanţiale impuse de jurisprudenţa europeană.[126]

Totuşi, jurisprudenţa română prezintă şi practică neunitară: în unele cazuri deciziile administrative locale sunt menţinute, iar, în altele, instanţele le anulează. Există, de asemenea, decizii ale Curţii Constituţionale şi interpretări care au stabilit că anumite autorizaţii de construire rămân valabile chiar dacă PUZ-ul de bază este ulterior anulat, aspect care ridică probleme practice privind efectele protecţiei spaţiilor verzi după declanşarea litigiilor.[127] În acest context, soluţiile recente ale instanţelor superioare (2019–2025) tind către clarificarea

---

[119] R.Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016, p. 154; A.L.Nicu, *The People's Advocate and The Constitutional Court of Romania – entities involved in the affirmation of freedom and human rights in crisis situations*, Jurnalul Libertății de Conștiință, vol. 11, nr. 1/2023, p. 74-99; A.L.Nicu, *Considérations au Sujet du Contentieux Administratif en Matière des Résultats de l'évaluation Professionnelle*, EIRP Proceedings, vol. 4/2009, https://proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/view/353, consultat pe 03.10.2025.

[120] S.Cercel, I.Călinescu, M.S.Ticu, D.M.Dogaru, *Drept civil. Partea generală*, Universitaria, Craiova, 2016, p. 88.

[121] https://doc.pmb.ro/monitorul_oficial/2023/03/CURTEA_DE_APEL_BUCURESTI/decizia_civila_547.pdf, consultat pe 07.10.2025.

[122] D.Dănişor, A.I.Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41; E.G.Olteanu, *Mandatul organismelor de gestiune colectivă*, Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale, nr. 2/2010, p. 16-20.

[123] D.Tofan, *Efectele anulării definitive a unui act administrativ normativ în jurisprudența ÎCCJ. Incidența în litigiile de urbanism. Poziția Curții Constituționale*, https://www.juridice.ro/essentials/10120/efectele-anularii-definitive-a-unui-act-administrativ-normativ-in-jurisprudenta-iccj-incidenta-in-litigiile-de-urbanism-pozitia-curtii-constitutionale, consultat pe 07.10.2025.

[124] https://www.iccj.ro/2025/04/14/decizia-nr-64-din-3-martie-2025-2/, consultat pe 07.10.2025.

[125] D.Tofan, *Efectele anulării definitive a unui act administrativ normativ în jurisprudența ÎCCJ. Incidența în litigiile de urbanism. Poziția Curții Constituționale*, https://www.juridice.ro/essentials/10120/efectele-anularii-definitive-a-unui-act-administrativ-normativ-in-jurisprudenta-iccj-incidenta-in-litigiile-de-urbanism-pozitia-curtii-constitutionale, consultat pe 07.10.2025.

[126] M.Ispas, *Poate Ordonanța de Urgență nr. 31/2025 să deblocheze urbanismul și să impulsioneze investițiile imobiliare din România?*, https://www.juridice.ro/781045/poate-ordonanta-de-urgenta-nr-31-2025-sa-deblocheze-urbanismul-si-sa-impulsioneze-investitiile-imobiliare-din-romania.html, consultat pe 07.10.2025.

[127] Ibidem.

condiţiilor de valabilitate a actelor de urbanism şi către o accentuare a garanţiilor procedurale şi a evaluărilor de mediu prealabile.[128]

Analiza convergentă a celor trei sisteme jurisdicţionale arată că protecţia spaţiilor verzi se sprijină astăzi pe trei coloane jurisprudentiale: (1) recunoaşterea drepturilor fundamentale cucerite în faţa degradării mediului (CEDO), (2) reguli procedurale şi substanţiale stricte privind evaluarea impactului şi protecţia habitatelor (CJUE), şi (3) aplicarea acestor principii în litigiile administrative şi civile interne (instanţele române).[129] Pentru practicieni şi autorităţi locale, consecinţa imediată este necesitatea integrării temeinice a evaluărilor de mediu şi a consultării publice în fazele de planificare urbană, precum şi atenţia sporită la efectele cumulate ale proiectelor asupra reţelelor verzi urbane.[130]

Perspective de dezvoltare și propuneri *de lege ferenda*

Reglementarea spațiilor verzi și a urbanismului sustenabil în România a cunoscut o dezvoltare treptată, dar fragmentată, ceea ce a generat, în practică, numeroase dificultăți de aplicare. Normele referitoare la protecția mediului, la urbanism și la amenajarea teritoriului sunt dispersate între mai multe acte normative, cu prevederi care uneori se suprapun sau sunt insuficient corelate. În prezent, actul normativ-cadru în materia protecției mediului este Ordonanţa de urgenţă nr. 195/2005 privind protecţia mediului, care stabilește principiile generale și cadrul de reglementare. Totuși, pentru a asigura o protecție reală a mediului urban și pentru a adapta legislația la cerințele europene actuale, este necesară o reformă legislativă coerentă, articulată pe direcții clare de intervenție.

O primă direcție de dezvoltare vizează îmbunătățirea sistemului de evidență a spațiilor verzi. În prezent, Legea nr. 24/2007 privind reglementarea şi administrarea spaţiilor verzi din intravilanul localităţilor prevede obligativitatea întocmirii de registre locale ale spațiilor verzi, însă aplicarea acestui mecanism este inegală. Unele autorități locale au creat registre detaliate, altele nu le-au implementat deloc sau le-au făcut într-o manieră superficială. Propunem *de lege ferenda* introducerea, în această lege, a unui articol nou care să prevadă înființarea unui Registru Național al Spațiilor Verzi, gestionat de autoritatea centrală de mediu, în colaborare cu Ministerul Dezvoltării. Acest registru ar trebui să conțină date clare și standardizate despre suprafață, localizare, regim juridic, destinație urbanistică, proprietar, precum și informații geospațiale actualizate periodic. Transmiterea datelor de către autoritățile locale ar trebui să fie obligatorie, cu termene clare, iar registrul ar trebui să fie public, accesibil online. O astfel de măsură ar asigura transparență, ar permite o planificare coerentă și ar contribui la protejarea efectivă a spațiilor verzi.

O a doua propunere *de lege ferenda* are ca scop majorarea standardului minim de spațiu verde la nivel urban. În prezent, articolul 10 din Legea nr. 24/2007 prevede un minim de 20 m² de spațiu verde per locuitor, însă acest standard nu mai corespunde realităților actuale și nici recomandărilor europene privind sănătatea publică și adaptarea la schimbările climatice. Propunem *de lege ferenda* majorarea acestui standard la 30 m²/locuitor, din care cel puțin 10 m² să fie spațiu verde public accesibil. În același timp, procentul minim de spații verzi publice în cazul noilor dezvoltări urbanistice ar trebui să crească de la 5% la 10%. Această modificare

---

[128] D.Tofan, *Contenciosul urbanismului. Caracteristici ale evoluției jurisprudenței*, https://www.universuljuridic.ro/contenciosul-urbanismului-caracteristici-ale-evolutiei-jurisprudentei/, consultat pe 08.10.2025.

[129] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41.

[130] D.Dănișor, A.I.Dușcă, *Dreptul la dezvoltare durabilă*, LDMD 5, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2018, p. 475-483, https://asociatia-alpha.ro/ldmd/05-2017/LDMD-05-Socs.pdf; A.I.Dușcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230.

ar aduce legislația română în acord cu standardele Uniunii Europene și ar oferi o protecție mai eficientă a mediului urban.

O a treia propunere *de lege ferenda* vizează introducerea unei prevederi exprese în Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului şi urbanismul care să impună integrarea componentelor de infrastructură verde în documentațiile de urbanism. Planurile urbanistice generale (PUG) și planurile urbanistice zonale (PUZ) ar trebui să includă obligatoriu hărți ale coridoarelor ecologice, indicatori de performanță (suprafață verde per locuitor, procentul de acoperire cu coronament vegetal, distanța maximă până la un spațiu verde pentru majoritatea locuitorilor) și un plan etapizat de conectivitate ecologică. Această modificare ar transforma infrastructura verde într-un element structural al urbanismului, nu într-un simplu accesoriu opțional, așa cum se întâmplă adesea în prezent.

O altă problemă importantă este regimul arborilor din intravilan. Deși legea prevede interdicții generale privind tăierea fără autorizație, nu există norme clare privind replantarea compensatorie sau garanțiile pentru refacerea vegetației. Propunem *de lege ferenda* completarea articolului 12 din Legea nr. 24/2007 prin introducerea unei obligații de replantare proporționale cu valoarea arborilor extrași. Spre exemplu, pentru fiecare arbore matur tăiat ar trebui plantați cel puțin trei arbori tineri de specie autohtonă sau realizată o reamenajare echivalentă în suprafață și biomasa vegetației eliminate. Totodată, ar fi utilă instituirea unei garanții financiare depuse de beneficiar, care să fie restituită doar după finalizarea efectivă a lucrărilor de refacere.

La fel de importantă este întărirea regimului sancționator. Propunem *de lege ferenda* modificarea articolelor 21 și 22 din Legea nr. 24/2007 în sensul majorării cuantumului amenzilor, care, în prezent, nu au efect disuasiv real, dar și pentru a introduce posibilitatea aplicării sancțiunilor complementare. Astfel, autoritățile ar putea obliga contravenienții să refacă spațiul verde afectat într-un termen scurt, cu executare administrativă dacă nu se conformează. Acest mecanism ar contribui la remedierea rapidă a prejudiciilor de mediu și la descurajarea încălcărilor legii.

Un alt element esențial îl constituie corelarea dintre procedurile de urbanism și procedurile de evaluare a impactului asupra mediului, reglementate de Ordonanţa de urgenţă nr. 195/2005 privind protecţia mediului. În prezent, evaluarea impactului se concentrează mai ales pe poluare și mai puțin pe pierderea suprafeței verzi. Propunem *de lege ferenda* introducerea unei obligații exprese ca, în cadrul procedurilor de evaluare a documentațiilor de urbanism și a proiectelor majore, să fie analizate efectele asupra rețelei de spații verzi și coridoarelor ecologice, precum și efectele cumulative asupra coronamentului vegetal. În plus, ar trebui stabilit un prag minim al indicatorilor de mediu, sub care proiectul nu poate fi autorizat. Această modificare ar asigura o protecție mai eficientă a ecosistemelor urbane.

Pe termen mediu, ar fi necesară adoptarea unei legi-cadru privind infrastructura verde urbană, care să armonizeze dispozițiile din Legea nr. 24/2007, Legea nr. 350/2001 și Ordonanța de urgență nr. 195/2005. Această lege ar trebui să stabilească obiective naționale clare (de exemplu, atingerea unui standard minim de spațiu verde per locuitor până în 2030), mecanisme de finanțare (inclusiv un fond național dedicat refacerii și extinderii spațiilor verzi), reguli standardizate de proiectare și întreținere, precum și obligații de transparență și consultare publică. Printr-un asemenea act normativ, s-ar realiza o structură unitară, coerentă și eficientă, adaptată cerințelor actuale de dezvoltare urbană durabilă.

Implementarea acestor propuneri legislative ar putea fi realizată în trei etape. În prima etapă, pe termen scurt, ar trebui adoptate modificările punctuale la Legea nr. 24/2007 și Legea nr. 350/2001, vizând standardul de spațiu verde, infrastructura verde și regimul sancționator. În a doua etapă, pe termen mediu, s-ar putea institui Registrul Național al Spațiilor Verzi și digitalizarea completă a datelor. În a treia etapă, pe termen lung, ar trebui elaborată și adoptată

legea-cadru privind infrastructura verde urbană, în corelare cu strategiile de adaptare la schimbările climatice și cu obiectivele Uniunii Europene.

Toate aceste măsuri au la bază un principiu fundamental: protecția mediului urban nu poate fi realizată eficient decât printr-un cadru legislativ coerent și aplicabil, corelat cu nevoile reale ale comunităților. Spațiile verzi nu sunt simple elemente estetice ale orașului, ci componente vitale pentru sănătatea publică, coeziunea socială și adaptarea la schimbările climatice. Prin urmare, propunerile *de lege ferenda* prezentate mai sus urmăresc să consolideze regimul juridic al acestor spații, să asigure transparență și predictibilitate, și să ofere autorităților instrumente reale de protecție și intervenție. România are, astfel, posibilitatea de a trece de la o reglementare formală, fragmentată, la un sistem eficient și modern de protecție a mediului urban.

Concluzii

Urbanismul sustenabil reprezintă una dintre cele mai importante provocări ale politicilor publice contemporane, într-un context marcat de schimbări climatice accelerate, presiune demografică și urbanizare intensă. Protejarea și extinderea spațiilor verzi nu mai pot fi privite ca obiective secundare sau estetice, ci ca elemente strategice esențiale pentru sănătatea publică, calitatea vieții și dezvoltarea echilibrată a orașelor. Din analiza cadrului normativ și jurisprudențial, reiese cu claritate că România dispune de o bază legislativă relativ complexă — centrată pe Ordonanţa de urgenţă nr. 195/2005 privind protecţia mediului, Legea nr. 24/2007 privind reglementarea şi administrarea spaţiilor verzi din intravilanul localităţilor și Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului şi urbanismul — însă aplicarea acestor norme rămâne deficitară, lipsind o viziune unitară, coerentă și integrată.

Jurisprudența instanțelor europene și naționale evidențiază faptul că dreptul la un mediu sănătos nu este unul abstract, ci are consecințe directe asupra drepturilor fundamentale, precum dreptul la viață, sănătate sau la respectarea domiciliului. Prin urmare, urbanismul nu mai poate fi conceput fără o dimensiune ecologică solidă. Spațiile verzi urbane reprezintă o infrastructură esențială, reglează microclimatul, reduc poluarea, favorizează biodiversitatea și contribuie la bunăstarea psihică și fizică a comunităților. Lipsa lor sau reducerea necontrolată a acestora amplifică efectele negative ale urbanizării neplanificate.

În acest context, reformarea cadrului juridic devine o necesitate. Este esențială consolidarea obligațiilor autorităților publice locale, standardizarea procedurilor de evidență și monitorizare a spațiilor verzi, majorarea standardelor minime de suprafață verde și integrarea infrastructurii verzi în toate etapele procesului de planificare urbană. Totodată, sancțiunile trebuie să devină efectiv disuasive, iar mecanismele de replantare și compensare să asigure refacerea reală a patrimoniului verde urban.

O altă direcție strategică o constituie corelarea legislației de urbanism cu cea de mediu, astfel încât evaluarea impactului asupra mediului să includă, în mod efectiv, analiza efectelor asupra rețelelor verzi și a conectivității ecologice. Adoptarea unei legi-cadru privind infrastructura verde urbană ar putea reprezenta un pas decisiv spre o reglementare coerentă și eficientă, adaptată cerințelor actuale și standardelor europene.

În concluzie, urbanismul sustenabil nu poate fi atins fără o abordare legislativă și administrativă complexă, intersectorială, centrată pe protecția mediului urban ca valoare de interes public major. Spațiile verzi nu sunt doar un patrimoniu natural al orașelor, ci o investiție strategică în sănătate, coeziune socială și reziliență climatică. România are oportunitatea și, în acelaşi timp, obligația de a transforma cadrul juridic existent într-un instrument eficient de protejare și dezvoltare durabilă a mediului urban, în beneficiul generațiilor actuale și viitoare.

BIBLIOGRAPHY:

1. Robert Bischin, *Autorizaţia de construire–intrarea în legalitate*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018;
2. Robert Bischin, *Certificatul de urbanism–act administrativ sau act de informare?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2018;
3. Robert Bischin, *Elemente de dreptul urbanismului în Romania şi Uniunea Europeană. Legislaţie, doctrină şi jurisprudenţă*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016;
4. Sevastian Cercel, Irina Călinescu, Mădălin Savu Ticu, Dan Mihail Dogaru, *Drept civil. Partea generală*, Universitaria, Craiova, 2016;
5. Sevastian Cercel, Irina Călinescu, Mădălin Savu Ticu, Dan Mihail Dogaru, *Drept civil. Drepturi reale*, Universitaria, Craiova, 2016;
6. Dan Claudiu Dănişor, *Drept constituţional şi instituţii politice. Vol. I. Teoria generală*, C.H.Beck, Bucureşti, 2007;
7. Diana Dănişor, *Judecătorul–„gură a legii" sau jurisprudenţa – sursă a dreptului?*, C.H.Beck, Bucureşti, 2024;
8. Mădălina Cristina Dănişor, Dan Claudiu Dănişor, *Teoria generală a dreptului*, Universul Juridic, Bucureşti, 2023;
9. Lucreţia Dogaru, *Dreptul mediului. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2020;
10. Anca Ileana Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021;
11. Anca Ileana Duşcă, *Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2021;
12. Anca Ileana Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014;
13. Anca Ileana Duşcă, *Les changements climatiques. Postulat ou thème plein de controverses?*, Les impliqués, Paris, 2024;
14. Anca Ileana Duşcă, Ştefan Ciprian Raicea, *Dreptul mediului. Caiet de seminar. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Universul Juridic, Bucureşti, 2024;
15. Anca Ileana Duşcă, *Piaţa internă. Jurisprudenţa Curţii de Justiţie a Uniunii Europene*, Universul Juridic, Bucureşti, 2019;
16. Mircea Duţu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Universul Juridic, Bucureşti, 2022;
17. Daniel Ghiţă, *Executarea obligaţiilor prin mijloace indirecte*, C.H.Beck, Bucureşti, 2016;
18. Adrian Barbu Ilie, *Dreptul mediului*, C.H.Beck, Bucureşti, 2017;
19. Ruxandra Răducanu, *Drept penal. Partea specială. Vol. I. Infracţiuni contra persoanei şi patrimoniului*, Universul Juridic, Bucureşti, 2016;
20. Ruxandra Răducanu, *Drept penal transfrontalier*, Sitech, Craiova, 2018;
21. Robert Bischin, *Certificatul de urbanism, paralele în dreptul francez*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr. 1/2010, p. 68-72;
22. Robert Bischin, Mădălina Voican, *Rolul primarului şi al executorului judecătoresc în procedura de desfiinţare a unei construcţii edificate fără autorizaţie pe un teren public*, Revista Română de Executare Silită, nr. 4/2023, p. 78-87.
23. Diana Dănişor, *Metafora dreptului*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2018, p. 73-89;
24. Diana Dănişor, Anca Ileana Duşcă, *Răspunderea penală ecologică: fundament filosofic şi provocări în protecţia mediului*, Revista de Drept Public, nr. 1/2025, p. 28-41;

25. Lucreţia Dogaru, Antonia Diana Dogaru, *The rights of nature. A new paradigm*, Curentul Juridic, nr. 2/2022, p. 70-81;
26. Lucreţia Dogaru, *The Main Goals of the Fourth Industrial Revolution. Renewable Energy Perspectives*, 13th International Conference Interdisciplinarity in Engineering (INTER-ENG 2019), p. 397-401, https://www.sciencedirect.com/;
27. Anca Ileana Duşcă, Camelia Mihaela Bobaşu, *Biotehnologiile–noţiune şi reglementare*, Revista de Ştiinţe Juridice, nr. 2/2008, p. 76-82;
28. Anca Ileana Duşcă, Robert Bischin, *Câteva cuvinte despre protecţia faunei în dreptul intern şi internaţional*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 34, nr. 1/2019, p. 275-286;
29. Anca Ileana Duşcă, *Generaţiile viitoare ca subiect de drept*, Revista *Dreptul*, nr. 9/2020, p. 64-86;
30. Anca Ileana Duşcă, *Genetically modified organisms and some of their problems*, The Challenges of Multicultural Representation Literature, Discourse and Dialogue-Social Sciences, 12th edition, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, 2024, p. 11-22;
31. Anca Ileana Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163;
32. Anca Ileana Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230;
33. Anca Ileana Duşcă, Simina Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301;
34. Mircea Duţu, *Infracţiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, p. 157-171;
35. Mircea Duţu, *Pentru un nou, veritabil şi eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020;
36. Mircea M. Duţu-Buzura, *Dimensiuni politico-juridice ale acţiunii internaţionale a Uniunii Europene privind protecţia mediului şi combaterea schimbării climatice*, Revista de Studii şi Cercetări Juridice, vol. 68, nr. 3/2023, p. 101-138;
37. Mircea M. Duţu-Buzura, *Impactul IA asupra protecţiei mediului. Aspecte juridice*, Universul Juridic Premium, nr. 6/2025, p. 65-77.
38. Adrian Barbu Ilie, *Dreptul la un mediu sănătos – între un drept fundamental al omului și o politică de formă fără substanță*, Revista de Științe Politice, nr. 52/2016, p. 14-24;
39. Adrian Barbu Ilie, *Precautionary Principle - too Vague to be a Viable Policy?*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 53/2017, p. 34-44;
40. Adrian Barbu Ilie, *The right to a healthy environment in international and EU states legislation*, Revista de Ştiinţe Politice, nr. 55/2017, p. 100-110.
41. Ruxandra Răducanu, *Câteva aspecte aspecte privind reforma și continuitatea în materia infracţiunilor contra patrimoniului în noul Cod penal*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 30, nr. 2/2016, p. 106-113;
42. Ruxandra Răducanu, *Câteva consideraţii de doctrină şi practică judiciară privind răspunderea penală a persoanei juridice în lumina noului Cod penal*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 25, nr. 1/2014, p. 112-115;
43. Sebastian Răduleţu, *Unele aspecte controversate privind răspunderea penală a persoanei juridice*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 32, nr. 1/2018, p. 79-87.

THE ETHOS OF CHURCH MUSIC BEYOND TECHNICAL SYSTEMS

Pavel-Vlad Cerlincă
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *This article aims to question the increasingly influential idea, present in certain Orthodox circles, according to which only psaltic monody and Byzantine notation authentically express the ethos of the Church. Starting from the real diversity of Orthodox musical traditions, Georgian, Syriac, Coptic, Slavic, Romanian, Greek, the study shows that Orthodoxy has been lived from the very beginning through multiple legitimate sonic idioms, and that the Constantinopolitan model represents only one of these expressions, not an exclusive norm. Drawing on historical examples from both East and West, the article argues that polyphony is not, in itself, a late product of Westernization, but a natural stage in the internal development of ecclesial musical language, linked to the discovery of harmonic relationships and to the natural dynamics of voice superposition. The traditional tensions regarding multi-voiced singing, in the Orthodox as well as in the Catholic and Protestant worlds, are shown to concern primarily the infiltration of theatrical, operatic and concert aesthetics into worship, against the background of the modern process of desacralization, rather than the harmonic technique as such. The analyses devoted to Russia and especially to Georgia, where an ancient polyphonic tradition is organically integrated into liturgical life, demonstrate that polyphony can be profoundly compatible with the Orthodox ethos. The article concludes that the central issue is not polyphony, but discernment: the true criterion of authenticity remains the capacity of a given musical language to serve prayer, sobriety and liturgical beauty, while respecting the legitimate plurality of tradition.*

Keywords: *Orthodox church music, monody, polyphony, secularization of culture, georgian chant*

Introducere

Articolul de față își propune să fie o reacție firească la o idee tot mai prezentă în mediul bisericesc românesc, idee întâlnită nu doar în unele cercuri monahale sau în influența tradițiilor de la Sfântul Munte[1], ci și în medii grecești[2] sau în rândul celor formați în spiritul muzical bizantin al ultimelor secole. Conform acestei perspective, cântarea psaltică ar fi singura formă cu adevărat autentică pentru rugăciunea ortodoxă, iar notația bizantină ar trebui privită ca un criteriu absolut al expresiei liturgice corecte. De aici apare uneori concluzia că alte stiluri muzicale nu ar putea susține rugăciunea sau viața duhovnicească a credincioșilor.

Scopul articolului nu este să intre în polemică, ci să privească obiectiv tradiția Bisericii și să arate, pe baza exemplelor istorice, că etosul ortodox nu poate fi limitat la un singur mod de cântare. De-a lungul timpului, Biserica Ortodoxă a înglobat o diversitate impresionantă de tradiții muzicale[3]: georgiană, siriacă, coptă, rusă, românească și grecească, fiecare cu propria evoluție, propriile moduri și propriile particularități. Multe dintre aceste tradiții sunt foarte diferite de modelul constantinopolitan, însă au fost primite, trăite și transmise ca expresii firești ale credinței ortodoxe, fără să fie considerate eretice sau să li se impună modelul bizantin.

În această perspectivă largă, articolul urmărește să clarifice, în linii generale, discuția actuală dintre cântarea bizantină și cântarea polifonică. Cele două nu trebuie privite ca stiluri aflate în opoziție, ci ca forme care au coexistat în diferite epoci și au răspuns unor nevoi reale

[1]Neofytos GRIGORIATIS, „*Μόνο η βυζαντινή μουσική μεταμορφώνει τα πάθη*", în https://www.pemptousia.gr/2017/04/mono-i-vizantini-mousiki-metamorfoni-ta-pathi/?utm_source=chatgpt.com , 26 aprilie 2017, accesat 27.11.2025.
[2] Filippos OIKONOMOU, „*Cântarea bizantină între Răsărit și Apus*", în Pemptousia, 13 octombrie 2013.
[3] Svetlana KUJUMDZIEVA, STUDIES ON EASTERN ORTHODOX CHURCH CHANT, Routledge, New York, 2023, p. 9–11.

ale comunităților. Pentru a înțelege apariția polifoniei în tradiția creștină, este important să depășim explicațiile simpliste care o atribuie exclusiv influențelor occidentale sau unor importuri culturale ulterioare. Polifonia reprezintă, în mod fundamental, o etapă firească în dezvoltarea internă a muzicii bisericești, etapă care a apărut ca urmare a descoperirii treptate a fenomenelor acustice, a relațiilor dintre armonice și a modurilor în care vocile pot interacționa în spațiul sonor liturgic[4]. Cu mult înainte de cristalizarea formelor polifonice occidentale, practica eclesială a permis apariția simultaneităților sonore, a cântării pe intervale consonante și a unor structuri care prefigurează polifonia[5]. În acest sens, polifonia nu trebuie privită ca un element străin introdus în Biserică, ci ca o dezvoltare organică a limbajului muzical eclesial, născută chiar în interiorul experienței liturgice și favorizată de dinamica naturală a muzicii ca artă a suprapunerii și armonizării sunetelor[6].

Articolul va încerca să arate că etosul ortodox nu se reduce la o anumită tehnică sau la un anumit tip de notație. Astfel, fie că vorbim despre psaltică, polifonie sau alte tradiții mai vechi, toate pot exprima autentic frumusețea credinței ortodoxe atunci când sunt cântate cu respect față de principiile liturgice ale Bisericii.

Având în vedere climatul intelectual în care s-a format muzicologia românească, influențat multă vreme de proximitatea geografică și spirituală față de fostul Imperiu Bizantin, nu este surprinzător că numeroase voci au ajuns să considere cântarea psaltică drept singura expresie autentică a Bisericii. O asemenea perspectivă, deși născută din respect sincer față de tradiție, reflectă însă o înțelegere limitată a diversității reale a muzicilor liturgice ortodoxe din lume. În realitate, această viziune restrânsă s-a conturat pentru că, mult timp, accesul nostru intelectual a fost orientat aproape exclusiv către tradiția bizantină, fără a avea o imagine de ansamblu asupra modului în care se cântă în toate celelalte regiuni ortodoxe. În lipsa unei priviri cu adevărat globale, muzica psaltică a fost percepută ca normă universală, deși contextul istoric și geografic arată că ea reprezintă doar una dintre multiplele tradiții autentice ale Bisericii. În contextul actual, în care cercetarea are acces la surse din întregul spațiu ortodox[7], de la Georgia și Armenia până la Siria, Egipt și lumea slavă, o asemenea perspectivă exclusivistă nu mai poate fi menținută. Se impune, dimpotrivă, o privire mai largă, mai atentă la pluralitatea limbajelor muzicale care au însoțit aceeași credință și aceeași liturghie, și o reevaluare a afirmațiilor care reduc Ortodoxia la un singur idiom muzical. Într-o epocă în care studiul comparat este nu doar posibil, ci necesar, nu ne putem permite să gândim limitat, ci suntem chemați să înțelegem tradiția în ansamblul ei, cu respect pentru diversitatea care o constituie.

De asemenea, odată ce privim dincolo de proximitatea istorică a Bizanțului, devine limpede că ideea unui singur sistem muzical ortodox, identificat exclusiv cu monodia psaltică, nu poate fi menținută. Porunca de a vesti Evanghelia „la toate neamurile”[8] implică faptul că Biserica trebuie să își poată exprima credința în limbajele fiecărei culturi, inclusiv în limbajul muzical. Popoare cu structuri sonore esențial diferite de tradiția mediteraneană, precum culturile asiatice sau indiene, nu ar putea integra firesc un idiom melismatic și modal strict bizantin fără a se desprinde de propriile lor fundamente culturale. Prin urmare, dacă Ortodoxia este, prin definiție, o chemare universală, aceasta nu poate fi legată de un singur model muzical,

---

[4] Marina KAVTARADZE, „*Monophony and Polyphony: Cultural-Historical Aspects of the Paradigmatic Changes (A View on European Polyphony)”,* în *Rusudan Tsurtsumia*, THE SIXTH INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TRADITIONAL POLYPHONY, International Research Center for Traditional Polyphony of Tbilisi Vano Sarajishvili State Conservatoire, Tbilisi, 2014, p. 142.

[5] Richard Hallowell HOPPIN, MEDIEVAL MUSIC, New York, W. W. Norton & Company, 1978, p. 193.

[6] Sarah FULLER, „*Early polyphony to circa 1200*”, în *The Cambridge Companion to Medieval Music*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, p. 46–47.

[7] Ivan MOODY, Maria Takala ROSZCZENKO, *The Traditions of Orthodox Music. Proceedings of the First International Conference on Orthodox Church Music*, University of Joensuu – International Society for Orthodox Church Music, Joensuu, 2007.

[8] Sfânta Scriptură, Noul Testament, Evanghelia după Marcu 16, 15, ediția Sinodală a Bisericii Ortodoxe Române.

ci presupune o diversitate de idiomuri capabile să transmită aceeași credință. În acest context, exclusivismul psaltic nu mai poate fi justificat, nici istoric, nici teologic.

În acest sens, premisa de la care pornește prezentul studiu este aceea că tradiția muzical-liturgică bizantină a fost primită în spațiul românesc nu ca expresie intrinsecă a unei ființe muzicale a poporului român, ci ca rezultat al contextului istoric în care s-a format creștinismul la nord de Dunăre. Centrul de iradiere al Ortodoxiei pentru întreaga regiune balcano-carpatică a fost vreme de secole Constantinopolul[9], iar tipicul, limbajul muzical și structurile modale au fost adoptate de români tocmai pentru că reprezentau practica oficială a Bisericii în proximitatea noastră geopolitică. În aceeași logică istorică trebuie înțeleasă și trecerea treptată către repertoriile armonico-polifonice în secolele XVIII–XIX, o schimbare care urmează, de fapt, reconfigurările politice majore ale epocii și diminuarea influenței directe a Constantinopolului[10]. Nici această evoluție nu exprimă o „trăsătură națională" preexistentă, ci adaptarea firească la un nou context cultural și eclezial. Din acest motiv, demersul muzicologilor români moderni și contemporani de a conferi repertoriului bisericesc o notă distinct românească, fie în plan monodic, fie în plan armonic, nu este o abatere de la tradiție, ci o încercare de a armoniza moștenirea bizantină cu sensibilitatea și expresivitatea specifică spațiului românesc. O astfel de căutare identitară, desfășurată în limitele tipicului liturgic, reprezintă un act de maturitate culturală și un răspuns firesc la dinamica istorică prin care au trecut toate popoarele ortodoxe.

Tensiuni istorice privind polifonia în spațiul ortodox

Deși, în discursul muzicologic ortodox contemporan, se propagă adesea ideea că polifonia ar fi afectat negativ cântarea liturgică[11], o analiză atentă arată că, în realitate, pot fi distinse cel puțin două direcții majore de interpretare. Prima direcție este reprezentată de muzicologi care nu contestă polifonia ca modalitate legitimă de expresie muzicală în Biserică, ci critică modul istoric concret în care aceasta a fost introdusă în anumite spații ortodoxe[12]. În astfel de contexte, de pildă, în spațiul românesc al secolelor XIX–XX, trecerea la cântarea corală armonică s-a produs adesea prin decizie administrativă, nu printr-o evoluție organică, iar repertoriile occidentale au fost preluate grăbit, fără filtrare stilistică și fără o adaptare treptată la ethosul liturgic ortodox. Prin urmare, critica acestor autori vizează mai ales circumstanțele istorice și modalitățile neuniforme de receptare, nu polifonia în sine, care rămâne, în această viziune, un limbaj muzical posibil și perfect compatibil cu Tradiția, atunci când este cultivată în mod responsabil și integrată în continuitatea expresiei liturgice.

În opoziție cu aceasta, se află o a doua direcție, mai radicală, care consideră că, în afara cântării bizantine psaltice, orice formă de cântare pe voci, armonizată sau corală, ar fi neautentică din punct de vedere ortodox[13], dacă nu chiar străină sau dăunătoare vieții liturgice. Pentru reprezentanții acestei orientări, monodia psaltică este singura formă legitimă de exprimare muzicală a Bisericii, iar polifonia, ca atare, este privită cu suspiciune sau respinsă, fără a mai ține seama de contextul concret în care ea a apărut sau de posibilitatea unei dezvoltări organice, în duhul tradiției.

---

[9] Dimitri OBOLENSKY, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500–1453*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1971, p.13-70.

[10] Nicolae GHEORGHIȚĂ, *Byzantine Chant Between Constantinople and the Danubian Principalities*, în *Studies in Byzantine Musicology*, București, Editura Muzicală, 2010, p.1-4.

[11] Vasile GRAJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Sibiu, Editura Deisis, 2000, mai ales p. 13–16 și 224–233.

[12] Teodor T. BURADA, „*Cororile bisericești de muzică vocală armonică în Moldova*", în OPERE, vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1974; George DUMITRIU, „The Romanian Orthodox Church choral creation of classical romantic influence", în Review of Artistic Education, nr. 27, 2024, p. 43–46

[13] Fotis KONTOGLOU, *Σημείον Μέγα. Τα θαύματα της Θερμής. Άγιοι Ραφαήλ, Νικόλαος, Ειρήνη*, Atena, 1964,p.199. („*îngerii și sfinții din Rai cântă cu muzică bisericească bizantină*").

Legat de prima direcție amintita, Sfântul Sinod al Bisericii Patriarhiei Ecumenice, în enciclica din 5 noiembrie 1846, califică folosirea polifoniei „de tip apusean” în biserică drept „păcat împotriva Sfintelor Canoane”, considerând că aceasta are o „melodie nespirituală, nepotrivită cu cuviința bisericească”[14]. Enciclicele ulterioare ale Bisericii Greciei, din 1870, 1874, 1886 și 1888 reiau acest avertisment, interzicând corurile cu patru voci introduse în Atena în aceeași perioadă, pentru a proteja psaltichia tradițională de înlocuirea ei cu un limbaj sonor occidental[15].

Totuși, aceste reacții trebuie înțelese în contextul occidentalizării rapide a Greciei din secolul al XIX lea. În diaspora greacă din Viena sau Trieste, corurile tetrafonice deveniseră deja comune, iar elitele urbane ale Atenei[16], formate în spirit occidental, vedeau armonizarea corală ca semn de modernitate și prestigiu european. Introducerea tetrafoniei nu provenea dintr-o reflecție liturgică profundă, ci din dorința de a alinia cultul ortodox la modelele estetice occidentale (operă, oratoriu, cor mixt), în timp ce tradiția psaltică era percepută ca „orientală” și „învechită”.

În această cheie, enciclicele grecești nu exprimă o condamnare teologică a armoniei vocale în sine, ci reacția unei Biserici aflate între presiunea occidentalizării și dorința de a-și păstra identitatea liturgică și moștenirea bizantină. De aceea, invocarea acestor enciclice nu poate susține teza că polifonia ar fi „neortodoxă”, ci doar că, în Grecia secolului al XIX-lea, introducerea ei era percepută ca o presiune culturală externă asupra tradiției bizantine[17].

În același climat de presiune occidentală, și în Rusia unii ierarhi manifestă rezerve față de noul stil coral. Astfel, Sfântul Filaret Drozdov, mitropolit al Moscovei, scrie într-o scrisoare din 1855 împotriva introducerii cântării armonice, subliniind caracterul ei „străin” de tradiția bisericească[18]. Și aici însă reacția nu exprimă o condamnare teologică a armoniei în sine, ci temerea că o muzică importată din mediul cultural occidental, cu trăsături de salon și de concert, ar putea înlocui tradiția vechilor cântări[19]. Faptul că, în deceniile următoare, polifonia corală devine limbajul dominant al muzicii bisericești ruse arată limpede că aceste critici vizau contextul și maniera introducerii ei, nu incompatibilitatea dintre armonie și Ortodoxie[20].

Numeroase mărturii din spațiul rus al secolelor XVIII–XIX, de la Sfântul Ignatie Brianceaninov[21], starețul ieroschimonah Sampson[22] și până la mitropolitul Evghenie Bolhovitinov[23], critică nu polifonia ca tehnică, ci forma apuseană a cântării armonice, denunțându-i emoționalismul, caracterul teatral și îndepărtarea de ethosul vechii cântări bisericești. În toate aceste texte, problema nu este cântarea pe voci în sine, ci faptul că muzica

---

[14] Alexandros PAPADIMITRIOU, „*Ἐπίσημος καταδίκη τῆς τετραφωνίας*”, în *Κιβωτός,* Atena, iulie 1952, p. 301–303.

[15] Georgios I. Papadopoulos, Ἱστορική ἐπίσκεψις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπό τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ’ ἡμᾶς (1–1900 μ.Χ.), Atena, 1904, p.298-314.

[16] Katy ROMANOU, „*Music Education in Nineteenth-Century Greece: Its Institutions and their Contribution to Urban Musical Life*”, în *Nineteenth-Century Music Review*, Cambridge University Press, 2011, p.59.

[17] Ivan MOODY, „*Some Aspects of the Polyphonic Treatment of Byzantine Chant in the Orthodox Church in Europe*”, în *Musica se extendit ad omnia*, Libreria Musicale Italiana, 2007, p. 67–73.

[18] *Letters of Metropolitan Philaret of Moscow to the Deputy Abbot of the Holy Trinity,* St Sergius Lavra, Archimandrite Antonii, 1831–1867, Part III, 1850–1856, p.17-18.

[19] Zebulon M. HIGHBEN, „*Defining Russian Sacred Music: Tchaikovsky’s Liturgy of St. John Chrysostom (Op. 41) and Its Historical Impact*”, în *Choral Journal*, vol. 52, nr. 4, 2011, p. 11–13

[20] Alexander Ruggieri, „*How Rachmaninoff and the Orthodox Choral Tradition Conquered the West*”, în *Chorus America*, 21 decembrie 2010, https://chorusamerica.org, accesat la data de 25.11.2025.

[21] ST IGNATIUS BRIANCHANINOV, ,,*The Notion of Heresy and Schism*”, în Ascetical Homily ,*Complete Works,* vol. 4, Moscow , 2002, p. 471.

[22] *Introduction to the Divine Music Project*”, în *The Divine Music Project, St Anthony’s Greek Orthodox Monastery*, Arizona, nota 25, apud. *Старец иеросхимонах Сампсон, Жизнеописание, беседы и поучения, письма*, , în „*Derjava*”, ed. a II a, Moscova, 1999, , p. 195.

[23] EUGENIUS BOLHOVITINOV, *A Historical Discourse on Ancient Christian Liturgical Chant in General, and Particularly on the Chant of the Russian Church,* apud. Vladimir *Odoevsky*, „*Notes on Singing in Parish Churches*”, în *Russian Sacred Music in Documents and Materials*, Church Singing in Post-Reform Russia as Understood by Contemporaries 1861–1918,vol.3, Moscow, 2002, p. 63.

armonică importată nu respectă principiile muzicii liturgice ortodoxe și provine dintr-un limbaj străin, adaptat sălii de concert, nu rugăciunii.

În același registru de rezervă față de polifonie se înscriu și câteva mărturii rusești de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui următor, însă și aici ținta nu este „armonia" în sine, ci un anumit tip de polifonie de stil apusean. Sfântul Cuvios Varsanufie de la Optina, care în tinerețe cânta și aprecia opera, dezaprobă după intrarea în monahism folosirea repertoriului coral occidental în slujbe: biografia sa menționează explicit că era împotriva „Western style polyphony in a liturgical context"[24], adică tocmai a polifoniei de inspirație apuseană, asociate cu opera și cu muzica de concert, în timp ce continua să prețuiască muzica artistică în afara bisericii.

De asemenea, Sfântul Andronic, arhiepiscopul Permului, critică în scrisorile și pastoralele sale corurile „îmburghezite"[25] ale epocii, cu repertoriu de salon, și cere revenirea la cântarea simplă, la unison, a întregii obști. Faptul că în aceste texte se vorbește aproape invariabil despre „polifonie de tip apusean", cor de operă, cor „îmburghezit", arată că discernământul acestor duhovnici vizează importul unui idiom sonor occidental, teatral și de concert, nu exclude, în mod abstract, posibilitatea armoniei vocale în cult.

Apusul în fața aceleiași crize

În anumite cercuri ortodoxe contemporane, în special în rândul celor profund implicați în viața bisericească, preoți și credincioși cu un atașament pronunțat față de tradiție, se întâlnește frecvent tendința de a eticheta drept „cântări catolice" orice influență apuseană percepută ca fiind străină ethosului liturgic. Această percepție se formează adesea în medii unde atitudinea critică față de Apus a fost preluată din generație în generație, fără a fi reanalizată cu atenție. În realitate, ceea ce numim astăzi, în spațiul ortodox, „influențe catolice" în cântarea bisericească sunt, în mare parte, produse ale culturii muzicale apusene moderne, formate în secolele al nouăsprezecelea și al douăzecilea, sub impactul operei romantice și al vieții de concert, nu expresia fidelă a tradiției liturgice romane.

Ironia este că aceleași tendințe, pe care în Răsărit suntem tentați să le punem pe seama „catolicilor", erau denunțate cu severitate chiar în interiorul Bisericii Romano Catolice. Regulamentul liturgic *Tra le sollecitudini*, promulgat de Papa Pius al zecelea la 22 noiembrie 1903[26], descrie explicit contaminarea repertoriului liturgic cu „muzică teatrală" și cu piese profane, fapt resimțit în numeroase țări catolice ca o adevărată criză a muzicii sacre. La un secol distanță, aceeași idee este reluată de Papa Ioan Paul al doilea, care, în scrisoarea dedicată celor o sută de ani de la publicarea documentului *Tra le sollecitudini* al Papei Pius al zecelea, subliniază că intenția acestuia a fost de a „purifica muzica bisericească de influențele teatrale profane"[27] care se strecurase în liturghie. Departe de a fi sursa acestor abateri, Roma însăși le percepea ca pe o alterare gravă a etosului liturgic și cerea o întoarcere la „decorul casei lui Dumnezeu" și la sobrietatea tradiției.

În spațiul catolic, mult înainte de celebrul *Tra le sollecitudini*, numeroși episcopi, compozitori și chiar autorități civile semnalau invazia „stilului teatral" în cult[28]. Împăratul Iosif al II-lea încercase încă din secolul al XVIII-lea să elimine muzica de divertisment din slujbe, constatând că limbajul operei pătrunsese excesiv în liturghie. În secolul al XIX-lea, Mișcarea Ceciliană denunța cu fermitate „caracterul operatic" al multor mise, cerând revenirea la

[24] Victor AFANASIEV, *Elder Barsanuphius of Optina,* St Herman of Alaska Brotherhood, Platina, 2000, p. 452–453.
[25] Andronik NIKOLSKY, *Our Church and Popular Life as It Is, in Works,* Articles and Notes, vol. 1, Tver, 2004, pp. 462–507.
[26] Papa PIUS X, Motu proprio „*Tra le sollecitudini*" sulla musica sacra, 22 novembre 1903, în *Acta Sanctae Sedis*, volumul 36, 1903–1904.
[27] Ioannes Paulus II, *Chirographum ad centenarium Motu Proprio „Tra le Sollecitudini" de Musica Sacra*, 22 noiembrie 2003, în *Acta Apostolicae Sedis*, volumul 96, 2004.
[28] Karl Gustav FELLERER, *Geschichte der katholischen Kirchenmusik*, Kassel, Bärenreiter, 1972–1976.

simplitatea gregoriană și la polifonia de tip Palestrina[29], iar figuri precum Franz Liszt susțineau aceeași direcție de reformă[30]. Critici similare apar chiar în mediul protestant, unde unele lucrări religioase ale lui Bach sau Haydn erau considerate „prea teatrale" pentru cult[31]. În acest context amplu, Motu proprio al Papei Pius al X-lea nu condamnă polifonia în sine, ci exact ceea ce condamna și Biserica Ortodoxă: amestecarea muzicii liturgice cu estetica spectacolului, cu lirismul de operă și cu sensibilitatea emoțional-seculară a epocii. Această aliniere interconfesională arată limpede că problema nu este armonia ca tehnică muzicală, ci tendința firească a omului de a importa în biserică limbajul sonor dominant al culturii sale. Astfel, reacțiile ortodoxe din secolele XIX–XX se înscriu într-un fenomen mult mai larg, observat și criticat și în Apus: necesitatea de a delimita rugăciunea de muzica de inspirație laică, nu de a exclude polifonia în sine din spațiul liturgic.

Modernitatea și desacralizarea

Înțelegerea crizei stilistice care afectează muzica bisericească atât în Răsărit, cât și în Apus nu poate ignora un fenomen cultural mai larg, specific lumii moderne și contemporane: procesul de desacralizare a societății. Dacă în Evul Mediu și în primele secole ale Europei creștine aproape întreaga creație artistică se desfășura în proximitatea Bisericii, care era principalul comanditar al artelor[32], odată cu Renașterea, Iluminismul și modernitatea târzie, arta se emancipează treptat de sub tutela sacrului[33]. Biserica nu mai reprezintă centrul exclusiv al vieții culturale, iar muzica își capătă autonomia ca domeniu estetic, orientat tot mai mult spre spectaculos, expresivitate emoțională și divertisment.

Într-un astfel de context, nu este surprinzător că multe dintre formele și stilurile născute în mediul profan au început să fie percepute ca posibile modele și pentru muzica folosită în slujbe. Muzica de operă, simfonismul romantic, piesele de concert ori armonizările corale pentru săli mari de spectacol au fost uneori importate, conștient sau nu, în cult, în special acolo unde sensibilitatea religioasă a epocii nu a evaluat critic compatibilitatea lor cu ethosul liturgic[34]. Astfel se explică nu doar infiltrarea stilului laic în cântarea bisericească, ci și confuzia terminologică prin care aceste influențe sunt etichetate simplist drept „catolice", deși ele provin, în realitate, din cultura profană europeană modernă. Pentru a înțelege adevărata origine a acestor fenomene, este necesar să privim mai larg contextul cultural în care au apărut.

În mod firesc, fenomenul amestecării limbajului muzical profan în cult se manifestă mai devreme și mai intens în Apus, nu din cauza unei slăbiciuni dogmatice, ci pentru că societățile occidentale au intrat primele în modernitate. Renașterea, umanismul, Barocul și Iluminismul au creat în Vest o cultură artistică autonomă, orientată către expresivitate, teatralitate și spațiul public al concertului. Pentru prima dată în istorie, arta se desprinde treptat de orizontul sacru și devine un domeniu estetic independent. În această perioadă de tranziție, pe care Joseph Ratzinger o descrie ca fiind marcată de confuzia dintre cele două sfere estetice, societatea occidentală nu avea încă formate criterii clare pentru a distinge ce aparține liturghiei și ce aparține vieții culturale seculare[35]. De aici tendința ca limbajul operei și al muzicii de salon să

---

[29] Patrick M. LIEBERGEN, „*The Cecilian Movement in the Nineteenth Century: Summary of the Movement*", în *The Choral Journal*, vol. 21, nr. 9, 1981, p. 14.

[30] Joanna SUBEL, „*Theatrical drama and Franciscan simplicity in oratorios by Ferenc Liszt*", în *Interdisciplinary Studies in Musicology*, vol. 13, 2013, p.69.

[31] Martin GECK, Alfred MANN, „*Bach's Art of Church Music and His Leipzig Performance Forces: Contradictions in the System*", în *Early Music*, vol. 31, nr. 4, Oxford University Press, 2003, p. 562.

[32] Émile MÂLE, *Religious Art in France, The Thirteenth Century, A Study of Medieval Iconography and Its Sources*, Princeton, Princeton University Press, 1984, p.17.

[33] Else Marie BUKDAHL, „*Art and Religious Belief, Lessons for Contemporary Theory from Renaissance and Baroque Painting*", în *Journal of Somaesthetics*, 3, 2017, p.26.

[34] Paul Collins , *Renewal and Resistance. Catholic Church Music from the 1850s to Vatican II*, Peter Lang, Oxford, 2010, p. 13–15.

[35] Joseph RATZINGER, *The Spirit of the Liturgy*, Ignatius Press, San Francisco, 2000, p.198.

pătrundă în slujbe. Această evoluție nu reprezintă o vină confesională, ci consecința firească a transformărilor culturale prin care Apusul a trecut înaintea Răsăritului.

Evoluția naturală a fenomenului muzicii

Pentru a înțelege de ce anumite forme polifonice au fost totuși acceptate în cult, este necesar să privim polifonia nu ca pe o ruptură față de tradiția monodică, ci ca pe o dezvoltare firească a cunoașterii muzicale. Odată cu progresul teoriei sunetului și al înțelegerii fenomenului acustic, muzicienii au descoperit structura armonică internă a sunetului: faptul că orice sunet emis conține, pe lângă frecvența de bază, o serie de armonice care îi conferă culoare și profunzime. Polifonia clasică nu face decât să pună în valoare această structură naturală a sunetului, văzută de mulți teologi și muzicieni drept parte a ordinii create de Dumnezeu[36].

În acest sens, armonia nu este o invenție arbitrară, ci o explorare a unui spațiu acustic real, fizic, integrat în creație.

Un prim argument în sprijinul ideii că polifonia, ca atare, nu se identifică automat cu „occidentalizarea târzie" este faptul că ea apare foarte devreme în tradiția apuseană, cu mult înainte de operă și de cultura concertistică modernă. Tratatul Musica enchiriadis, redactat în secolul al nouălea, este considerat primul text teoretic care fixează în scris reguli pentru cântarea pe două voci, așa numitul organum, adică adăugarea unei voci paralele la o melodie gregoriană existentă[37].

Discuția despre organum în Musica enchiriadis și în textul înrudit Scolica enchiriadis arată că încă din secolele IX–X, deci înainte de Marea Schismă, în Apus se cunosc și se practică forme simple de polifonie liturgică, legate organic de cântarea gregoriană, nu de spectacolele laice. Din această perspectivă, este clar că polifonia nu poate fi redusă la un produs târziu al „muzicii de operă", ci reprezintă o dezvoltare internă a tradiției bisericești occidentale.

În mod similar, și spațiul rus oferă exemple de polifonie bisericească anterioară atât reformelor lui Petru cel Mare, cât și valului de influență apuseană din secolele XVIII–XIX. Pe baza monodiei vechi, Znamenny, în secolele XVI–XVII se dezvoltă în Rusia forme de cântare pe mai multe voci, precum așa numitele troestrochie și demestvennoe penie[38]. Studiile recente subliniază că aceste tipuri de polifonie își au rădăcina în sistemul modal propriu Znamenny-ului și nu au legătură directă cu polifonia occidentală în sistem major minor[39], sonoritatea lor părând adesea disonantă urechii europene tocmai pentru că urmează altă logică modală.

Cu alte cuvinte, înainte de instaurarea „barocului rusesc" și înainte de politica de occidentalizare a lui Petru cel Mare, exista deja în Biserica Rusă o tradiție de cântare polifonică proprie, născută din interiorul practicii liturgice și fidelă etosului său.

Abia mai târziu, în secolele XVII–XVIII, odată cu contactele intense cu Polonia și Ucraina și cu reformele lui Petru cel Mare, se răspândește în Rusia așa numitul partesnoe penie, adică o polifonie de tip occidental, scrisă pe partituri separate pentru fiecare voce, care preia mai multe trăsături din stilul concertistic apusean[40].

Tocmai această etapă ulterioară, marcată de influențe străine și de integrarea unor idiomuri muzicale laice sau semilaice, va fi resimțită de mulți teologi și muzicieni ca o „occidentalizare" problematică a cântării[41]. Faptul că putem distinge clar între polifonia veche, legată de Znamenny și de modurile tradiționale, și polifonia occidentalizată de tip partesny întărește concluzia că polifonia, în sine, nu este echivalentă cu stilul laic sau cu „trădarea"

[36] Jeremy S. BEGBIE, *Resounding Truth. Christian Wisdom in the World of Music*, Grand Rapids, Baker Academic, 2007, p.78.
[37] Claude V. PALISCA, *Musica Enchiriadis and Scolica Enchiriadis*, Yale University Press, New Haven, 1995, p.5.
[38] Ekaterina CHERNOVA, „*The All-Night Vigil in Early Russian Demestvenny Polyphony. Add MS 30063 of the British Library*", în *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*, vol. 6, 2022, p.149.
[39] Claudia R. Jensen, *Musical Cultures in Seventeenth Century Russia*, Indiana University Press, Bloomington, 2009,
[40] Vladimir MOROSAN, *One Thousand Years of Russian Church Music 988–1988*, Musica Russica, Washington 1991, p.34.
[41] Marina RITZAREV, *Eighteenth-Century Russian Music*, Cambridge University Press, Ashgate, 2006, p.10.

tradiției, ci poate exista ca dezvoltare naturală a limbajului muzical liturgic, înainte și în afara influențelor seculare moderne.

Cazul Georgiei: o tradiție ortodoxă polifonică dintru început

După ce am analizat prima direcție de interpretare, cea care nu respinge în sine polifonia, ci doar anumite contexte istorice ale introducerii ei, se cuvine să oferim un răspuns și celei de-a doua perspective, mai radicale, potrivit căreia doar monodia ar fi conformă cu duhul ortodox. În acest sens, exemplul Bisericii Ortodoxe Georgiene, care a cultivat o tradiție polifonică încă din zorii creștinismului ei, oferă un contraargument convingător.

Este recunoscut în rândul muzicologilor că tradiția polifonică din Georgia are origini extrem de vechi, datând cel puțin din perioada premergătoare creștinării regatului[42], unii mergând până la a afirma că polifonia georgiană păstrează urme ale unui fond muzical străvechi, cu mult anterior creștinării[43].

Polifonia georgiană nu reprezintă o imitație a vreunui model extern, ci un fenomen autohton, profund înrădăcinat în cultura locală. Georgia constituie o adevărată insulă muzicală în Caucaz[44], fiind înconjurată de popoare cu tradiții monodice; în acest context, cântul polifonic georgian apare ca un fenomen cu totul autonom și original, cu reguli proprii de contrapunct și acordaj, independent de orice model extern [45].

Studiile contemporane arată că posibilele influențe creștine timpurii, cum ar fi cele siriene sau bizantine, asupra muzicii georgiene erau exclusiv monodice, ceea ce sugerează că tradiția polifonică locală preceda aceste influențe și a evoluat independent, și că polifonia cântărilor ortodoxe georgiene nu își are originea în Occident, fiind probabil alimentată de o tradiție folclorică polifonică deja existentă[46].

Această continuitate internă explică de ce polifonia a devenit parte integrantă a identității spirituale a georgienilor încă de la începuturile creștinării lor. Muzicologia liturgică indică faptul că muzica a fost dintotdeauna o componentă centrală a cultului ortodox georgian, un motiv de mândrie națională, iar practica polifonică sacră s-a dezvoltat organic din practicile polifonice indigene mai vechi

Transmiterea pe cale orală a fost esențială în perpetuarea acestei tradiții. Până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, muzica populară georgiană a fost o tradiție orală pură, cântecele erau învățate din auzite în comunitate, și abia atunci au început să fie transcrise sistematic de către culegători[47].

De altfel, notația muzicală europeană s-a dovedit inadecvată pentru redarea exactă a intervalelor și scărilor specifice polifoniei georgiene, astfel că până astăzi în ansamblurile tradiționale piesele se deprind tot prin imitare directă și memorare orală[48]

Această modalitate de transmitere a permis conservarea unor trăsături arhaice unice. Astăzi, cercetătorii consideră polifonia georgiană drept cea mai veche tradiție polifonică din lumea creștină, păstrând reminiscențe ritualice precreștine adaptate noului context religios[49].

---

[42] Joseph JORDANIA, „*Georgian Traditional Polyphony in Comparative Studies: History and Perspectives*", în *Rusudan Tsurtsumia, Joseph Jordania (ed.), Echoes from Georgia: Seventeen Arguments on Georgian Polyphony,* Nova Science Publishers, New York, 2010, p. 229–248.

[43] Victor A. GRAUER, „*Echoes of Our Forgotten Ancestors*", în *The World of Music*, vol. 48, nr. 2, 2006, p. 6.

[44] Caroline BITHELL, „*Georgian Polyphony and its Journeys from National Revival to Global Heritage*", în *The Oxford Handbook of Music Revival*, Oxford University Press, New York, 2014, p.2.

[45] Tamaz GABISONIA, „*The Phenomenon of 'Georgian Polyphony' in Axiological Aspect of Ethnic Music*", în *Études Interdisciplinaires en Sciences humaines*, nr. 5, 2018, p. 393.

[46] Tamaz GABISONIA, „*Hypotheses About the Process of the Formation of Georgian Polyphonic Singing*", în *Materials of the Second International Symposium on Traditional Polyphony*, Tbilisi, 2005, p. 76.

[47] Victor A. GRAUER, „*Echoes of Our Forgotten Ancestors*"…p.12.

[48] Zaal TSERETELI, Levan VESHAPIDZE, „*On the Georgian Traditional Scale*", în *The Seventh International Symposium on Traditional Polyphony*, Tbilisi State Conservatoire, Tbilisi, 2014, p. 290.

[49] Victor A. GRAUER, „*Echoes of Our Forgotten Ancestors*"…p.10.

Biserica Ortodoxă Georgiană a îmbrățișat în mod firesc cântarea polifonică drept parte a cultului, fără conflicte interne sau încercări de a o corecta către forme monodice. Odată cu creștinarea Georgiei în 337 d.Hr., modul tradițional de cântare populară, pe mai multe voci, a fost adus în biserică și a coexistat armonios cu textele traduse din greacă. Între secolele V–VIII, călugării georgieni din diverse centre monastice, atât din Georgia, cât și din comunități din Grecia sau Palestina, au început să compună imnografie liturgică proprie[50].

Un document elocvent provine de la filosoful și teologul Ioane Petriți (sec. XI–XII), care descrie explicit natura triplă a cântării bisericești georgiene: el notează denumirile celor trei voci: mzakhr (prima voce), zhir (a doua voce) și bami (basul), și laudă armonia generată de contopirea lor, pe care o consideră analogia muzicală a Sfintei Treimi[51].

Faptul că Petriți folosește această paralelă teologică atestă prestigiul de care se bucura forma polifonică în Biserica Georgiană medievală și acceptarea ei deplină în rânduiala liturgică. Practic, cântarea în trei părți a devenit o expresie a evlaviei locale, considerată pe deplin compatibilă cu Ortodoxia, spre deosebire de alte contexte unde uniformitatea monodică era normativă.

În mod remarcabil, Biserica Georgiană nu a manifestat tensiuni doctrinare privind polifonia. Nu există enciclice sau corecții impuse cântului pe mai multe voci; dimpotrivă, tradiția a fost considerată firească și legitimă. Chiar influențele bizantine timpurii s-au adaptat acestei realități: imnele bizantine traduse în georgiană au fost cântate după maniera polifonică locală, încât treptat imnografia bizantină a incorporat tradiția polifonică georgiană, în exprimarea ei pe teren georgian[52].

Abia în epoci târzii au survenit tentative de alterare, venite din afara comunității ecleziale autohtone: spre exemplu, după anexarea țării de către Imperiul Rus, în 1801, autoritățile țariste au impus temporar în biserici cântări monodice în limba rusă, amenințând continuitatea vechilor școli locale[53].

Totuși, astfel de încercări nu au reușit să altereze tradiția, numeroși clerici și muzicieni georgieni au depus eforturi pentru transcrierea și salvarea repertoriului de imnuri polifonice în a doua jumătate a secolului al XIX-lea[54]. Grație lor, iar mai târziu prin revitalizarea practică inițiată de corul Catedralei Anchiskhati în anii 1980[55], cântarea polifonică medievală a fost readusă la viață, devenind din nou modul oficial de interpretare liturgică în Biserica Georgiană post-sovietică.

Astăzi, Sinodul Bisericii Georgiene susține explicit această tradiție, hotărând ca Sfânta Liturghie să fie oficiată numai cu vechile cântări polifonice locale, ca parte a patrimoniului spiritual național.

Concluzie

Polifonia, departe de a fi un intrus în spațiul liturgic, a apărut, în unele regiuni, ca o dezvoltare firească a înțelegerii acustice a muzicii, fiind asimilată organic în cult. Mai mult, exemplele Georgiei, Rusiei sau ale primelor forme polifonice apusene, arată că polifonia poate

---

[50] Gocha KUCHUKHIDZE, „*Georgian Hymnography*", în HANDBOOK OF GEORGIAN LITERATURE, HANDBOOKS OF LITERARY AND CULTURAL STUDIES, vol. 2, Brill, Leiden–Boston, 2025, p. 27.

[51] Nino PIRTSKHALAVA, „*Ioane Petritsi's Musical Aesthetics at the Greek-Georgian Cultural Crossroad*", în *GESJ: Musicology and Cultural Science*, nr. 1(11), 2015, p. 68–72.

[52] UNESCO, GEORGIAN POLYPHONIC SINGING: https://ich.unesco.org/en/RL/georgian-polyphonic-singing-0008, accesat la 01.12.2025.

[53] John A. GRAHAM, *The Transcription and Transmission of Georgian Liturgical Chant*, Princeton University, Princeton, 2015, p.121.

[54] John A. GRAHAM, *The Transcription and Transmission of Georgian Liturgical Chant, ...p.154.*

[55] John A. GRAHAM, *The Transcription and Transmission of Georgian Liturgical Chant, ...p.478.*

exista și s-a născut uneori în interiorul tradiției, nu prin contaminare culturală. Critica ortodoxă față de anumite forme de armonizare nu vizează tehnica în sine, ci mai degrabă esteticile teatrale, operatice și emoțional-seculare care au pătruns în cult ca urmare a procesului general de desacralizare a societății moderne. În acest sens, Apusul nu este sursa crizei, ci a fost el însuși afectat de aceleași transformări, dovadă fiind luările de poziție ferme ale autorităților catolice împotriva muzicii teatrale în biserici.

Prin urmare, adevărata problemă nu este armonia, ci discernământul. Etosul muzicii bisericești nu depinde de sistemul de notație sau de numărul vocilor, ci de capacitatea unui anumit limbaj muzical de a susține rugăciunea comunității și de a exprima sobrietatea, claritatea și frumusețea slujirii. A reduce ortodoxia la un singur stil înseamnă a ignora bogăția și pluralitatea unei tradiții care a crescut firesc în timp și spațiu. Într-o epocă a redescoperirii identităților liturgice și a reevaluării surselor istorice, suntem chemați nu la uniformizare estetică, ci la o asumare matură și critică a moștenirii noastre muzicale, cu respect față de tradiție, dar și cu deschidere față de formele ei de expresie.

BIBLIOGRAPHY:

1. AFANASIEV, Victor, *Elder Barsanuphius of Optina*, St Herman of Alaska Brotherhood, Platina, 2000.

2. BEGBIE, Jeremy S., *Resounding Truth. Christian Wisdom in the World of Music*, Baker Academic, Grand Rapids, 2007.
3. BITHELL, Caroline, „Georgian Polyphony and its Journeys from National Revival to Global Heritage", în *The Oxford Handbook of Music Revival*, Oxford University Press, New York, 2014.
4. BOLHOVITINOV, Eugenius, *A Historical Discourse on Ancient Christian Liturgical Chant in General, and Particularly on the Chant of the Russian Church*, apud Vladimir Odoevsky, „*Notes on Singing in Parish Churches*", în *Russian Sacred Music in Documents and Materials, Church Singing in Post-Reform Russia as Understood by Contemporaries 1861–1918*, vol. 3, Moscow, 2002.
5. BRIANCHANINOV, Ignatius (Sfântul), „*The Notion of Heresy and Schism*", în *Ascetical Homily, Complete Works*, vol. 4, Moscow, 2002.
6. BUKDAHL, Else Marie, „*Art and Religious Belief, Lessons for Contemporary Theory from Renaissance and Baroque Painting*", în *Journal of Somaesthetics*, 3, 2017.
7. BURADA, Teodor T., „*Cornurile bisericeşti de muzică vocală armonică în Moldova*", în *Opere*, vol. I, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bucureşti, 1974.
8. CHERNOVA, Ekaterina, „*The All-Night Vigil in Early Russian Demestvenny Polyphony. Add MS 30063 of the British Library*", în *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*, vol. 6, 2022.
9. COLLINS, Paul, *Renewal and Resistance. Catholic Church Music from the 1850s to Vatican II*, Peter Lang, Oxford, 2010.
10. DUMITRIU, George, „*The Romanian Orthodox Church choral creation of classical romantic influence*", în *Review of Artistic Education*, nr. 27, 2024.
11. FELLERER, Karl Gustav, *Geschichte der katholischen Kirchenmusik*, Bärenreiter, Kassel, 1972–1976.
12. FULLER, Sarah, „*Early Polyphony to Circa 1200*", în *The Cambridge Companion to Medieval Music*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
13. GABISONIA, Tamaz, „The Phenomenon of 'Georgian Polyphony' in Axiological Aspect of Ethnic Music", în *Études Interdisciplinaires en Sciences humaines*, nr. 5, 2018.
14. GABISONIA, Tamaz, „Hypotheses About the Process of the Formation of Georgian Polyphonic Singing", în *Materials of the Second International Symposium on Traditional Polyphony*, Tbilisi, 2005.
15. GECK, Martin, și Alfred MANN, „*Bach's Art of Church Music and His Leipzig Performance Forces: Contradictions in the System*", în *Early Music*, vol. 31, nr. 4, Oxford University Press, 2003.
16. GHEORGHIȚĂ, Nicolae, *Byzantine Chant Between Constantinople and the Danubian Principalities*, în *Studies in Byzantine Musicology*, Editura Muzicală, București, 2010.
17. GRAHAM, John A., *The Transcription and Transmission of Georgian Liturgical Chant*, Princeton University, Princeton, 2015.
18. GRAJDIAN, Vasile, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Editura Deisis, Sibiu, 2000.
19. GRAUER, Victor A., „*Echoes of Our Forgotten Ancestors*", în *The World of Music*, vol. 48, nr. 2, 2006.
20. GRIGORIATIS, Neofytos, „*Μόνο η βυζαντινή μουσική μεταμορφώνει τα πάθη*", în *Pemptousia*, 26 aprilie 2017, disponibil la: https://www.pemptousia.gr/2017/04/mono-i-vizantini-mousiki-metamorfoni-ta-pathi/, accesat la 27.11.2025.

21. HIGHBEN, Zebulon M., „*Defining Russian Sacred Music*: Tchaikovsky's Liturgy of St. John Chrysostom (Op. 41) and Its Historical Impact", în *Choral Journal*, vol. 52, nr. 4, 2011.
22. HOPPIN, Richard Hallowell, *Medieval Music*, W. W. Norton & Company, New York, 1978.
23. IOANNES PAULUS II, *Chirographum ad centenarium Motu Proprio „Tra le Sollecitudini" de Musica Sacra*, 22 noiembrie 2003, în *Acta Apostolicae Sedis*, vol. 96, 2004.
24. JENSEN, Claudia R., *Musical Cultures in Seventeenth Century Russia*, Indiana University Press, Bloomington, 2009.
25. JORDANIA, Joseph, „Georgian Traditional Polyphony in Comparative Studies: History and Perspectives", în Rusudan Tsurtsumia, Joseph Jordania (ed.), *Echoes from Georgia. Seventeen Arguments on Georgian Polyphony*, Nova Science Publishers, New York, 2010.
26. KAVTARADZE, Marina, „Monophony and Polyphony: Cultural-Historical Aspects of the Paradigmatic Changes (A View on European Polyphony)", în Rusudan Tsurtsumia (ed.), *The Sixth International Symposium on Traditional Polyphony*, International Research Center for Traditional Polyphony of Tbilisi Vano Sarajishvili State Conservatoire, Tbilisi, 2014.
27. KONTOGLOU, Fotis, *Σημείον Μέγα. Τα θαύματα της Θερμής. Άγιοι Ραφαήλ, Νικόλαος, Ειρήνη*, Atena, 1964.
28. KUCHUKHIDZE, Gocha, „Georgian Hymnography", în *Handbook of Georgian Literature*, *Handbooks of Literary and Cultural Studies*, vol. 2, Brill, Leiden–Boston, 2025.
29. KUJUMDZIEVA, Svetlana, *Studies on Eastern Orthodox Church Chant*, Routledge, New York, 2023.
30. LETTERS OF METROPOLITAN PHILARET OF MOSCOW TO THE DEPUTY ABBOT OF THE HOLY TRINITY, ST SERGIUS LAVRA, ARCHIMANDRITE ANTONII, 1831–1867, Part III, 1850–1856.
31. LIEBERGEN, Patrick M., „The Cecilian Movement in the Nineteenth Century: Summary of the Movement", în *The Choral Journal*, vol. 21, nr. 9, 1981.
32. MÂLE, Émile, *Religious Art in France, The Thirteenth Century. A Study of Medieval Iconography and Its Sources*, Princeton University Press, Princeton, 1984.
33. MOODY, Ivan, și Maria Takala ROSZCZENKO (ed.), *The Traditions of Orthodox Music. Proceedings of the First International Conference on Orthodox Church Music*, University of Joensuu – International Society for Orthodox Church Music, Joensuu, 2007.
34. MOODY, Ivan, „Some Aspects of the Polyphonic Treatment of Byzantine Chant in the Orthodox Church in Europe", în *Musica se extendit ad omnia*, Libreria Musicale Italiana, 2007.
35. MOROSAN, Vladimir, *One Thousand Years of Russian Church Music 988–1988*, Musica Russica, Washington, 1991.
36. NIKOLSKY, Andronik, *Our Church and Popular Life as It Is*, în *Works, Articles and Notes*, vol. 1, Tver, 2004.
37. OBOLENSKY, Dimitri, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500–1453*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1971.
38. OIKONOMOU, Filippos, „Cântarea bizantină între Răsărit și Apus", în *Pemptousia*, 13 octombrie 2013.

39. PALISCA, Claude V., *Musica Enchiriadis and Scolica Enchiriadis*, Yale University Press, New Haven, 1995.
40. PAPADIMITRIOU, Alexandros, „Ἐπίσημος καταδίκη τῆς τετραφωνίας", în *Κιβωτός*, Atena, iulie 1952.
41. PAPADOPOULOS, Georgios I., *Ἱστορική ἐπίσκεψις τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀπό τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (1–1900 μ.Χ.)*, Atena, 1904.
42. PAPA PIUS X, Motu proprio „Tra le sollecitudini" sulla musica sacra, 22 novembre 1903, în *Acta Sanctae Sedis*, vol. 36, 1903–1904.
43. PIRTSKHALAVA, Nino, „Ioane Petritsi's Musical Aesthetics at the Greek-Georgian Cultural Crossroad", în *GESJ: Musicology and Cultural Science*, nr. 1(11), 2015.
44. RATZINGER, Joseph, *The Spirit of the Liturgy*, Ignatius Press, San Francisco, 2000.
45. RITZAREV, Marina, *Eighteenth-Century Russian Music*, Ashgate, Aldershot, 2006.
46. ROMANOU, Katy, „Music Education in Nineteenth-Century Greece: Its Institutions and their Contribution to Urban Musical Life", în *Nineteenth-Century Music Review*, Cambridge University Press, 2011.
47. RUGGIERI, Alexander, „How Rachmaninoff and the Orthodox Choral Tradition Conquered the West", în *Chorus America*, 21 decembrie 2010, disponibil la: https://chorusamerica.org, accesat la 25.11.2025.
48. Sfânta Scriptură, *Noul Testament*, Evanghelia după Marcu 16, 15, ediția sinodală a Bisericii Ortodoxe Române.
49. SUBEL, Joanna, „Theatrical Drama and Franciscan Simplicity in Oratorios by Ferenc Liszt", în *Interdisciplinary Studies in Musicology*, vol. 13, 2013.
50. THE DIVINE MUSIC PROJECT, „Introduction to the Divine Music Project", St Anthony's Greek Orthodox Monastery, Arizona, apud *Старец иеросхимонах Сампсон, Жизнеописание, беседы и поучения, письма*, „Derjava", ed. a II-a, Moscova, 1999.
51. TSERETELI, Zaal, și Levan VESHAPIDZE, „On the Georgian Traditional Scale", în *The Seventh International Symposium on Traditional Polyphony*, Tbilisi State Conservatoire, Tbilisi, 2014.
52. UNESCO, „Georgian polyphonic singing", https://ich.unesco.org/en/RL/georgian-polyphonic-singing-0008, accesat la 01.12.2025.

EARLY MARRIAGES IN ROMA FAMILIES. TRADITION AS A JUSTIFICATION FOR BREAKING THE LAW

Adina-Ioana Ciobanu
PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *We often hear the expression, "Tradition stands above the law". This illustrates a reality that may exist only within communities governed by unwritten norms, customary practices, and deeply rooted cultural values, rather than by formal legal frameworks.*

Such characteristics are frequently encountered in Roma communities, early marriages among Roma children being a clear example of this phenomenon. In these contexts, tradition holds supreme authority—marriages are meticulously arranged, and the future spouses, both minors, are often promised to each other from a very young age. From a legal point of view, there is no provision that criminalizes the arrangement of such marriages. However, legal sanctions do apply to acts involving sexual relations with minors. Nevertheless, within these communities, such "events" rarely come to the attention of the authorities, and even when they do, effective intervention is often unfeasible. While tradition undoubtedly holds cultural significance, the rule of law must prevail. Respect for the customs of a particular community is important, but it cannot and should not serve as justification for violating the legal norms of a democratic state governed by the rule of law.

Keywords*: roma community, early marriage, family, tradition, law*

Cadru conceptual

Dacă vorbim despre comunitățile de romi, pentru membrii acestora, căsătoria și familia au un loc special și aparte în viața lor, acestea reprezintă ,,elemente de expresie identitară a comunității și de conservare a specificului acesteia".[1]

Familia și căsătoria din punct de vedere sociologic și legal

Familia este instituția socială fundamentală care a constituit de-a lungul timpului un reper de stabilitate în viețile indivizilor.[2]

Dacă aducem în discuție familia din punct de vedere legal, în Codul Civil, la art. 258, aceasta *se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora, precum și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor.*[3]

Anthony Giddens, sociolog, în una dintre lucrările sale, definește căsătoria *ca o recunoaștere socială și o uniune sexuală aprobată între doi indivizi adulți... când doi oameni se căsătoresc, ei devin rude; legătura căsătoriei lărgește aria relațiilor de rudenie... părinți, frați, surori și alte rude de sânge devin și rude ale partenerului, după căsătorie.*[4]

Din punct de vedere legal, *căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii*, potrivit art. 259 din Codul Civil. Tot aici, la art. 272, alin. (1) este prezentată ideea potrivit căreia ,,căsătoria se poate încheia dacă viitorii soţi au împlinit vârsta de 18 ani", iar la alin. (2) ,,pentru motive temeinice, minorul care a împlinit vârsta de 16 ani se poate căsători în temeiul unui aviz medical, cu încuviinţarea părinţilor săi sau, după caz, a tutorelui şi cu autorizarea instanţei de tutelă în a cărei circumscripţie minorul îşi are

[1] Mălina Voicu, Claudiu Tufiș, „Romii-povești de viață", ed. Fundația Soros România, București, 2014, p. 28;
[2] Raluca Popescu, ,,Introducere în sociologia familiei", ed. Polirom, Iași, 2009;
[3] Dan Lupașcu, ,,Codul Civil", ed. Universul Juridic, București, 2025;
[4] Anthony Giddens, ,,Sociologie", ed. All, București, 2000, p. 154;

domiciliul. În cazul în care unul dintre părinţi refuză să încuviinţeze căsătoria, instanţa de tutelă hotărăşte şi asupra acestei divergenţe, având în vedere interesul superior al copilului”.[5]

Totodată, potrivit art. 16 din *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului* „Cu începere de la împlinirea vârstei legale, bărbatul şi femeia, fără nicio restricţie în ce priveşte rasa, naţionalitatea sau religia, au dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie. Ei au drepturi egale la contractarea căsătoriei, în decursul căsătoriei şi la desfacerea ei. Căsătoria nu poate fi încheiată decât cu consimţământul liber şi deplin al viitorilor soţi”.[6]

Căsătoriile timpurii la romi

Potrivit unui studiu realizat în 2008, în comunitățile de romi se întâlnesc mai multe tipuri de mariaj: *legale (încheiate în fața delegatului de stare civilă) sau de concubinaj, cât și cele ce presupun mariajele aranjate (cu sau fără a implica „plata” fetei), mariaje timpurii, furtul fetei sau „fuga” tinerilor.* [7]

Având în vedere cele menționate, în continuare, pe baza unui focus grup realizat cu reprezentanți ai Poliției, Jandarmeriei, Asistenței Sociale și ai Inspectoratului Școlar, sunt redate câteva secvențe cu privire la căsătoriile dintre romi, surprinse în focus grup.

De exemplu, *mariajul forțat*, în care una sau ambele părți sunt căsătorite fără acceptul ei/lui sau împotriva voinței ei/lui, sau când acceptul nu este valid și care, pe parcurs, poate duce la o anumită stare, chiar la violență: „Din punct de vedere sentimental, dacă ea a fost căsătorită din obligații când era mică și n-a dezvoltat acel sentiment de iubire, de dragoste și așa mai departe, probabil nici nu va avea o viață foarte bună pentru că nu poți să ai lângă tine o viață un om pe care nu-l placi sau cu care nu rezonezi, cu care nu ai chimie (A.C., 42 ani, IJJ Iași). Pe de altă parte, *mariajul timpuriu* despre care se vorbește și în prezentul articol și care are două forme de manifestare: primul este legat de căsătoria unei fete minore cu un bărbat adult, prin căsătorie aranjată și forțată, vârsta legală pentru consimțământ nefiind îndeplinită, iar a doua situație, prin care familiile a doi copii stabilesc o viitoare căsătorie a celor doi, aceștia devenind „promiși” unul altuia până când vor fi apți de căsătorie[8]: „Rare sunt situațiile în care se căsătoresc la starea civilă (în special cei care au frecventat cursurile școlare). Relațiile de concubinaj încep de la vârste fragede, majoritatea fetelor fiind minore (A.D., 54 ani, asistent social).

De menționat aici sunt și *mariajele aranjate*, care constau în acceptul ambelor părți de a fi asistați de părinți sau a de o a treia parte în găsirea consoartei/consortului sau acele mariaje aranjate pe anumite sume de bani: „Am avut o intervenție într-o comunitate de romi căldărari, în care la fel o fată răpită pentru că a fost promisă unuia din Galați, iar tatăl nu s-a mai ținut de promisiune pentru că a crezut el că a dat-o foarte ieftină atunci și a fost răpită, iar celălalt care a dat banul a venit la tată să-i ceară socoteală de ce fata a fost răpită de altul din Galați, iubirea vieții ei, care s-a îndrăgostit și bineînțeles a fost un conflict între cele două familii de romi, conflict care a trebuit să-l dezamorsăm noi ca autoritate a statului. Ulterior s-au luat și măsuri vis-a-vis de faptul că fata a fost răpită fiind încă minoră (A.C., 42 ani, IJJ Iași).

În ceea ce privește mariajul timpuriu la romi, pentru ei, acest întreg proces de a aranja căsătoria încă de la vârste fragede o pun pe seama continuării păstrării tradiției, a menținerii onoarei și de reafirmare a poziției bărbatului în familie, de asigurare a unei imagini în comunitate, dar cel mai important, de păstrare a averii în interiorul comunității și de a asigura fetei un băiat „cu stare”. Este recunoscut faptul că au tendința de a exagera orice situație,

[5] Dan Lupașcu, „Codul Civil”, ed. Universul Juridic, București, 2025;

[6] Organizația Națiunilor Unite, „Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948”, Portal Legislativ, 10.12.1948, https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22751, 12.08.2025;

[7] Centrul Romilor pentru Interventie Sociala si Studii —ROMANI CRISS, „Mariajele timpurii în comunitățile de romi, stat de drept, autonomie culturală și drepturi individuale (ale copiilor, ale femeilor)”, SCRIBD, 14.08.2008, https://www.scribd.com/doc/229353186/Raport-mariaje-timpurii?v=0.807, 15.08.2025;

[8] Centrul Romilor pentru Interventie Sociala si Studii —ROMANI CRISS, „Mariajele timpurii în comunitățile de romi, stat de drept, autonomie culturală și drepturi individuale (ale copiilor, ale femeilor)”, SCRIBD, 14.08.2008, https://www.scribd.com/doc/229353186/Raport-mariaje-timpurii?v=0.807, 15.08.2025;

apelând chiar la autorități, fapt confirmat de către un reprezentat al unei instituții din Iași pe parcursul desfășurării focus grupului: ,,Vor solicita sprijinul autorităților când o persoană de sex feminin este răpită sau luată, tocmai pentru a face un caz foarte mare, a fi dat la televizor, astfel el capătă o notorietate și va arăta că are mai multă putere, o sumă mai mare de răscumpărare și așa mai departe... înțelegerea a fost făcută dinainte la găsirea părții maritale, dar pentru a amplifica și a atrage atenția asupra comunității, exagerează chemând autorități, cu cât vin mai multe dube de jardarmi cu cagule, cu atât i-a ieșit mai bine situația, chiar dacă conflictul la bază este un conflict minor (A.C., 42 ani, IJJ Iași).

Într-un articol de presă, recent apărut, legat de căsătoriile la romi, se poate observa de ce tradiția acestora poate fi, uneori, fatală, iar legea uitată. S-a întâmplat în Craiova, unde două clanuri s-au răfuit, iar în urma luptelor cu bâte, topoare şi cuţite o persoană a murit:

Povestea căsătoriei eşuate a început în 2023, când cele două familii au decis să îşi căsătorească doi dintre copii. La acea vreme, mireasa avea 16 ani şi s-a mutat în casa celui care i-a devenit soţ, un tânăr care acum are 24 de ani. Familia băiatului a plătit pentru fată suma de 50.000 de euro. La un an de la nuntă, ea s-a întors în casa părintească şi a spus că nu îşi mai doreşte să locuiască în casa socrilor. La scurt timp după ce fata a revenit la părinţi, familia soţului şi-a cerut banii înapoi. Însă, familia tinerei a refuzat şi, ulterior, au început ameninţările din ambele părţi. Potrivit tradiţiei, dacă mireasa se întoarce acasă, părinţii ei trebuie să restituie suma care le-a fost oferită ca să nu se ajungă la judecata ţigănească. Mai mult, anul trecut, mireasa a făcut plângere la poliție că era amenințată de bărbatul ei și a obținut astfel un ordin de protecție pentru şase luni. În urmă cu doi ani sau mai mulţi, cele două părţi au dorit să îi căsătorească, fără ca părinţii fetei să fie de acord cu această căsătorie. Au început ameninţările: verii sau neamurile băiatului veneau mereu la fată şi amenințau mereu părinţii că vor face discuţii, că îi vor tăia, că-i va omorî. Certurile dintre cele două familii au degenerat şi, în urma violenţelor petrecute în cartierul Romaneşti, unchiul miresei a fost ucis de vărul ginerelui.[9]

Legat de ideea conform căreia tradiția poate fi o justificare pentru încălcarea legii, sociologul Gelu Duminică, menționează că: ,,Ceea ce se întâmplă cu aceste căsătorii între minori este o încălcare flagrantă a legii. Legea este clară: căsătoria este permisă doar de la vârsta de 18 ani, fără excepții etnice. Nu există nicio virgulă în legislație care să spună *cu excepția romilor*. Legea este una pentru toți. Așa-zisa „cultură a romilor” invocată pentru a justifica aceste practici este o minciună periculoasă. Trăim într-un stat guvernat de legi, nu de cutume. În acest caz, nu contează etnia – rom, nerom, turc, chinez – și legea trebuie aplicată tuturor, în litera și spiritul ei”.[10]

Din punct de vedere legal, căsătoria cu un minor în România nu este reglementată direct de Codul Penal, însă art. 220 din Noul Cod Penal pedepsește actele sexuale cu un minor, cu pedepse ce pot varia între închisoarea de la unu la 5 ani sau de la 2 la 7 ani, în funcție de vârsta minorului:

„ (1) Raportul sexual, actul sexual oral sau anal, precum şi orice alte acte de penetrare vaginală sau anală comise cu un minor cu vârsta între 13 şi 15 ani se pedepsesc cu închisoarea de la unu la 5 ani.

(2) Fapta prevăzută în alin. (1), săvârşită asupra unui minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani, se pedepseşte cu închisoarea de la 2 la 7 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi.

[9] Alina Drăgușin, ,,Noi informații în cazul clanurilor din Craiova. Bărbatul omorât este unchiul miresei. Fata a fost "vândută" pentru 50.000 de euro”, Antena 3 CNN, 15.09.2025, https://www.antena3.ro/actualitate/noi-informatii-in-cazul-clanurilor-din-craiova-barbatul-omorat-este-unchiul-miresei-fata-a-fost-vanduta-pentru-50-000-de-euro-759558.html, 20.09.2025;

[10] Gelu Duminică, ,,Complicitatea statului la căsătoriile ilegale între minori. Când tradiția devine pretext pentru încălcarea legii”, Republica.ro, 17.09.2025, https://republica.ro/complicitatea-statului-la-casatoriile-ilegale-intre-minori-cand-traditia-devine-pretext-pentru-incalcarea, 21.09.2025;

(3) Fapta prevăzută în alin. (1), comisă de un major cu un minor cu vârsta între 13 şi 18 ani, când majorul a abuzat de autoritatea ori influenţa sa asupra victimei, se pedepseşte cu închisoarea de la 2 la 7 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi.[11]

Cauze și efecte privind căsătoriile timpurii la romi

Studiile spun că la baza căsătoriilor timpurii la romi stau factorii culturali și economici, mai exact, tradițiile, obiceiurile, dar și sărăcia, lipsa resurselor materiale din gospodărie[12]. Și Delia Grigore susține această idee: „căsătoria instituie rudenia ca o categorie socială şi culturală care include obligaţii de ordin ritualic şi relaţii de schimb economic în reţeaua neamului ca unitate structurală... nefiind o împlinire a iubirii, cu atât mai puţin a plăcerii, ci o comuniune cu caracter ezoteric, de unde şi impresia de cultură închisă, un act sacrificial, sacrificiul individului pentru procreare, pentru a asigura continuitatea neamului şi descendenţa – „kadia mukhlia o Del" (aşa a lăsat Dumnezeu), element fundamental al coeziunii intracomunitare şi al conservării modelului de identitate moştenit".[13]

Unul dintre efectele pe care le produce căsătoria timpurie ține de educație, majoritatea tinerelor care se căsătoresc la vârste fragede întrerup studiile, abandonează școala, dar mai ales ajung să aibă o sarcină timpurie: „o lume în care copilăria se termină abrupt, iar în unele situaţii se trece brusc la viaţa de adult pe care o presupune un mariaj şi naşterea copiilor"[14]; un alt efect destul de important este reprezentat de starea de sănătate. Căsătoria la o vârstă fragedă presupune viața de familie, locuirea împreună a soților și sacrificiul individului pentru procreare, pentru a asigura continuitatea neamului şi descendenţa. Respectarea acestui model cultural duce și la apariția anumitor probleme de sănătate fiind pusă în discuție vârsta timpurie a soției și apariția unei sarcini, care poate afecta starea fizică și psihică a acesteia.[15] Presiunea socială şi lipsa libertăţii reprezintă un alt efect al căsătoriilor timpurii la romi, precum și impactul discriminării istorice, excluziunea socială și condițiile economice.[16]

Concluzii

Familia și căsătoria au o dimensiune dublă, sociologică și juridică – ele nu sunt doar un contract legal, ci și o instituție socială ce reflectă valori, norme și tradiții. În cazul comunităților de romi, aceste tradiții au o importanță majoră și uneori intră în conflict cu normele legale.

Căsătoriile timpurii la romi reprezintă o practică tradițională, adânc înrădăcinată cultural, dar care ridică probleme majore din punct de vedere legal, social și al drepturilor fundamentale ale copilului. Cauzele căsătoriilor timpurii sunt multiple – ele țin de factori culturali, economici, educaționali și de presiunea comunității. De asemenea, lipsa accesului la educație și sărăcia contribuie semnificativ la perpetuarea fenomenului. Efectele căsătoriilor timpurii sunt negative pe termen lung – se manifestă prin abandon școlar, limitarea oportunităților profesionale, dar și prin probleme de sănătate fizică și psihică, în special pentru fetele care devin mame la vârste fragede.

---

[11] Dan Lupașcu, ,,Codul Penal. Codul de Procedură Penală", ed. Universul Juridic, București, 2025;
[12] Monica Șerban, ,,Aspecte ale atașamentului față de comunitatea locală", în Revista de Cercetări Sociale, nr. 3-4, 21.12.2024, p. 264;
[13] Delia Grigore, „Căsătoria în cultura tradițională rromani", Centrul Național de Cultură a Romilor – Romano Kher, 20.05.2009, https://cncr.gov.ro/casatoria-in-cultura-traditionala-rromani/, 21.09.2025;
[14] Andreea Bragă, Diana-Elena Neaga, Anca Georgiana, „Toată lumea știa! Violența împotriva femeilor rome și nerome între ,,normal" și normativ", ed. Hecate, București, 2017;
[15] Jelena Cvorovic, "Maternal age at marriage and child nutritional status and development: evidence from Serbian Roma communities", National Library of Medicine, 09.03.2022, https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35260202/, 25.09.2025;
[16] Marta Xavier, "Unravelling the complexities of early child marriage in Romanian Roma communities: exploring culture, gender, and policy", Global Campus One Knowledge Repository, 03.06.2024, https://repository.gchumanrights.org/items/0429672d-3bb1-4fd6-8dfd-94f7e8dffe64, 25.09.2025;

BIBLIOGRAPHY:

1. Andreea Bragă, Diana-Elena Neaga, Anca Georgiana, „Toată lumea știa! Violența împotriva femeilor rome și nerome între „normal” și normativ”, ed. Hecate, București, 2017;
2. Anthony Giddens, „Sociologie”, ed. All, București, 2000, p. 154;
3. Dan Lupașcu, „Codul Civil”, ed. Universul Juridic, București, 2025;
4. Dan Lupașcu, „Codul Penal. Codul de Procedură Penală”, ed. Universul Juridic, București, 2025;
5. Mălina Voicu, Claudiu Tufiș, „Romii-povești de viață”, ed. Fundația Soros România, București, 2014, p. 28;
6. Monica Șerban, „Aspecte ale atașamentului față de comunitatea locală”, în Revista de Cercetări Sociale, nr. 3-4, 21.12.2024, p. 264;
7. Raluca Popescu, „Introducere în sociologia familiei”, ed. Polirom, Iași, 2009.
8. Alina Drăgușin, „Noi informaţii în cazul clanurilor din Craiova. Bărbatul omorât este unchiul miresei. Fata a fost "vândută" pentru 50.000 de euro”, Antena 3 CNN, 15.09.2025, https://www.antena3.ro/actualitate/noi-informatii-in-cazul-clanurilor-din-craiova-barbatul-omorat-este-unchiul-miresei-fata-a-fost-vanduta-pentru-50-000-de-euro-759558.html, 20.09.2025;
9. Centrul Romilor pentru Interventie Sociala si Studii ―ROMANI CRISS, „Mariajele timpurii în comunitățile de romi, stat de drept, autonomie culturală și drepturi individuale (ale copiilor, ale femeilor)”, SCRIBD, 14.08.2008, https://www.scribd.com/doc/229353186/Raport-mariaje-timpurii?v=0.807, 15.08.2025;
10. Delia Grigore, „Căsătoria în cultura tradițională rromani”, Centrul Național de Cultură a Romilor – Romano Kher, 20.05.2009, https://cncr.gov.ro/casatoria-in-cultura-traditionala-rromani/, 21.09.2025;
11. Gelu Duminică, „Complicitatea statului la căsătoriile ilegale între minori. Când tradiția devine pretext pentru încălcarea legii”, Republica.ro, 17.09.2025, https://republica.ro/complicitatea-statului-la-casatoriile-ilegale-intre-minori-cand-traditia-devine-pretext-pentru-incalcarea, 21.09.2025;
12. Jelena Cvorovic, ”Maternal age at marriage and child nutritional status and development: evidence from Serbian Roma communities”, National Library of Medicine, 09.03.2022, https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35260202/, 25.09.2025;
13. Marta Xavier, ”Unravelling the complexities of early child marriage in Romanian Roma communities: exploring culture, gender, and policy”, Global Campus One Knowledge Repository, 03.06.2024, https://repository.gchumanrights.org/items/0429672d-3bb1-4fd6-8dfd-94f7e8dffe64, 25.09.2025;
14. Organizația Națiunilor Unite, „Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948”, Portal Legislativ, 10.12.1948, https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22751, 12.08.2025;

SOCIAL RESPONSIBILITY AND PREFERENCE FOR A ROMANIAN BRAND

Maria-Ana Georgescu
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureş
Florina Popa
MA, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract: *This paper aims to demonstrate that corporate social responsibility is not just a PR strategy or a means of compliance with regulations, but a determining factor in the long-term success of a company. The assumption underlying the initiated research is that the social responsibility strategy implemented by a company contributes significantly to strengthening its reputation, which is reflected in consumer trust and loyalty. For the case study, we chose a beloved local company in the cosmetics industry – Farmec. We used quantitative and qualitative methods: on the one hand, the survey method, in which two questionnaires were applied, one addressed to employees and one addressed to consumers, and on the other hand, we used a semi-structured interview with a representative of the company's management.*

The main goal was to assess the level of awareness regarding the social and environmental initiatives carried out by the company, as well as to identify how these actions influence brand perception and purchasing behavior. The results obtained showed that CSR initiatives positively influence the brand image and significantly contribute to strengthening the company's reputation.

In conclusion, our study confirms that social responsibility is a competitive asset for a company, with the potential to increase consumer loyalty and trust, if it is constantly communicated and if consumer education actions are also carried out. In this way, consumers of the products can become loyal customers of the brand.

Keywords: *Social responsibility, reputation, consumers, loyalty*

1. Introducere

Strategiile de afaceri contemporane includ în prezent responsabilitatea socială corporatistă (Corporate Social Responsibility - CSR), considerată un act de altruism, dar și o necesitate pentru succesul pe termen lung al companiilor.

Responsabilitatea socială corporativă a suferit o transformare semnificativă de-a lungul ultimelor decenii. Majoritatea companiilor au privit-o inițial ca un act de caritate pentru a ajuta comunitățile sau problemele sociale. În prezent, CSR este încorporată în planurile de afaceri ale marilor corporații, dar și ale IMM-urilor deopotrivă. În zilele noastre, acțiunile de responsabilitate socială nu sunt doar o modalitate de a îmbunătăți imaginea publică a unei companii; ele sunt acum o parte esențială a avantajului competitiv, a reducerii riscurilor de știrbire a reputației și a construirii unui model de afaceri durabil.

În decursul timpului, specialiștii și practicienii din domeniu și-au pus întrebări cu privire la motivele pentru care „a face bine" duce la rezultate pozitive.

Unul dintre principalele motive pentru care companiile implementează strategii de responsabilitate socială corporativă este îmbunătățirea imaginii de brand și relația cu stakeholderii, respectiv cu toate părțile interesate de afacere.

„Pentru a fi în echilibru, compania trebuie să pună în balanță aspectele sale economice cu cele etice și sociale, iar această balanță trebuie să ia în considerare toate categoriile de stakeholderi”[1].

O variantă de răspuns poate fi regăsită la autorii Philip Kotler și Nancy Lee, care fac o comparație între responsabilitatea socială corporatistă și îngrijirea sănătății umane, cum arată Veronica Ilieș. Respectiv, o companie responsabilă social poate arăta mai bine și trăi mai mult, așa cum specialiștii în sănătate umană ne recomandă să facem sport pentru a ne simți bine, pentru a arăta bine și pentru a trăi mai mult.[2]

Un sondaj realizat de Pricewaterhouse Coopers în 2002 a relevat că „70% dintre directorii generali din toată lumea sunt de acord că responsabilitatea socială este benefică pentru orice companie.”[3]

Deși CSR-ul este apreciat ca un fenomen pozitiv, există și critici. Newell consideră că CSR-ul „poate funcționa doar sub anumite condiții și pentru anumite companii și comunități”, iar în țările slab dezvoltate, unde resursele sunt limitate, CSR-ul nu are același impact.[4]

Criticii subliniază că CSR-ul rămâne un concept destul ambiguu și dificil de înțeles atunci când nu există reguli clare și standarde internaționale. Pentru că nu există suficientă claritate, companiile pot lua măsuri superficiale, fără a avea un efect real asupra societății sau mediului. Prin urmare, CSR-ul poate deveni mai degrabă o abordare de relații publice decât un angajament real față de responsabilitatea socială.

Companiile aleg să se implice din motive economice, etice și sociale, chiar dacă nu există un cadru juridic necesar pentru implementarea responsabilității sociale corporative. „Adoptarea unui model de afaceri responsabil social devine liant pentru realizarea unui parteneriat important între angajat și angajator”.[5]

Analiza CST INDEX 2024 a identificat companiile din România care au făcut cele mai mari progrese vizând responsabilitatea socială corporativă (CSR). O evaluare complexă a inițiativelor privind sustenabilitatea, implicarea socială și transparența corporativă servește drept bază pentru acest clasament.

Din Tabelul nr. 1. se poate constata topul organizațiilor care au fost recompensate cu „Gold Recognition”, în funcție de punctajul total obținut.

[1] Geoffrey P. Lantos, *The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility*, în “Journal of Consumer Marketing” (2001) 18 (7): 595–632.

[2] Apud Veronica Ioana Ilieș, *Responsabilitatea Socială Corporatistă* (CSR), Suport de curs, UBB, 2019-2020, p.10.

[3] Joe Marconi, *Ghid practic de relații publice*, Editura Polirom, 2007, p.216.

[4] Peter Newell, *Citizenship, accountability and community: the limits of the CSR agenda*, Oxford University Press, 2005, Vol.81, p.556.

[5] WALL-STREET.RO, *Au fost anunțate rezultatele CST INDEX 2024. Care sunt companiile din România cu cel mai mare rating al sustenabilității*. Disponibil: https://www.wall-street.ro/articol/Companii/312710/au-fost-anuntate-rezultatele-cst-index-2024-care-sunt-companiile-din-romania-cu-cel-mai-mare-rating-al-sustenabilitatii.html

Tabelul 1. Ierarhia companiile din România cu cele mai mari progrese în domeniul CSR, în anul 2024

COMPANIES GOLD RECOGNITION	PUNCTAJ
Banca Transilvania	95
Coca-Cola HBC România	95
Kaufland România	95
Antibiotics	93
Groupama Asigurări	93
Romstal	93
Autonom Services	92
Autoklass Center	92
GreenPoint Management	91
Secom Healthcare	91
Distribuție Energie Oltenia	90
One United Properties	88
Raiffeisen Bank	87

Sursa: CST Index 2024

S-au lat în considerare 11 indicatori în cadrul metodologiei de evaluare: Guvernanța sustenabilității; Politica privind diversitatea; Impactul economic; Schimbări climatice și energie; Guvernanța privind protecția mediului; Drepturile omului și politica anticorupție; Angajator responsabil; Responsabilitatea pentru produse și marketing; Investiții în comunități; Lanțul de aprovizionare; Impact și subiecte materiale.

Așadar, pentru a rămâne competitive și relevante pe piață în zilele noastre, companiile trebuie să-și regândească strategiile. Acest lucru se datorează modului în care realitatea socio-economică se schimbă continuu. Companiile trebuie să țină cont de așteptările din ce în ce mai mari ale investitorilor, ale consumatorilor și ale societății în ansamblu, pe lângă obiectivele lor economice și de creștere a profitului. În acest context, succesul organizațional depinde de responsabilitatea socială corporativă, care este mai mult decât un angajament etic și un instrument strategic prin care companiile pot construi și menține o reputație solidă, ele câștigând încrederea publicului larg și asigurându-și sustenabilitatea pe termen lung.

Pentru studiul de caz am ales o companie autohtonă îndrăgită, din industria cosmetică – *Farmec*.

2. De ce am ales compania *Farmec?*

Una dintre cele mai longevive și de succes mărci de produse cosmetice din România este *Farmec*. Analiza noastră este motivată de atracția pentru un brand românesc, dar și de faptul că firma a demonstrat o evoluție semnificativă în ceea ce privește responsabilitatea socială, implementând practici sustenabile și inițiative sociale care i-au consolidat poziția pe piață.

Vom prezenta succit, în ordine cronologică, cele mai importante inițiative de responsabilitate socială pe care compania le-a implementat de mai bine de un deceniu.

2011-2012 - „Hai să aducem România acasă” - în anul 2012, Farmec a fost recompensată cu premiul pentru cea mai bună campanie de responsabilitate socială din industria FMCG (Fast Moving Consumer Goods), în cadrul Premiilor PIATA.[6] Campania, derulată sub brandul *Gerovital*, a avut un puternic impact social, urmărind sprijinirea Echipei Olimpice a României la Jocurile Olimpice desfășurate la Londra prin reprezentarea acesteia de către gimnasta Cătălina Ponor (gimnastă cu patru medalii de aur la bârnă).[7]

2018 - „Unirea la feminin” - cu ocazia sărbătoririi Centenarului de la Marea unire, *Farmec* a derulat această campanie social responsabilă cu obiectivul de a crește empatia, solidaritatea și sprijinul reciproc între femeile din România, în special pentru cele care locuiesc în medii vulnerabile. Peste 500 de femei din comunități defavorizate au primit kit-uri de îngrijire personală Gerovital. În plus față de donații, au avut loc evenimente educaționale și artistice în șapte localități din România: Câmpia Turzii, Măgoaja, Petrești de Jos, Filiași, Iași, Brașov și Suceava.[8]

2022: *Farmec* a lansat platforma de responsabilitate socială „Farmec din inimă pentru cei de alături”, ca răspuns la criza umanitară cauzată de războiul din Ucraina. Această inițiativă de amploare a avut un impact național și regional și s-a concentrat pe sprijinirea refugiaților ucraineni din România. Scopul planului a fost de a mobiliza resursele interne ale companiei pentru a răspunde unei crize umanitare din vecinătate, precum și de a colabora cu organizații non-guvernamentale semnificative și de a inspira comunitatea de consumatori să susțină cauza prin acțiuni simple, dar cu impact.[9]

2020–2024: Campania „Ai grijă de natură așa cum ai grijă de tine” a fost lansată în 2020 ca program-pilot în cinci magazine, din Cluj-Napoca, Târgu Mureș și Oradea. Într-un an marcat de restricții pandemice, au fost colectate și reciclate peste 5.200 de ambalaje. *Farmec* a extins această campanie de responsabilitate socială la nivel național din aprilie 2021, cu scopul de a încuraja consumatorii să adopte comportamente sustenabile și de a promova reciclarea ambalajelor.[10] In anul 2024 compania a lansat un concurs cu acordare de premii, pentru orice client care poate sa predea in magazinele „FARMEC” sau „GEROVITAL”, participante la Campania de colectare selectiva, produse reciclabile.[11]

Toate acestea dovedesc că *Farmec* se angajează în mod constant față de societate și față mediu prin implementarea de programe relevante, care îmbină grija consumatorilor cu respectul față de natură.

3. Analiza percepției publice asupra responsabilității sociale la *Farmec*

Metodologia studiului de caz

Am apelat la metode cantitative și calitative: pe de o parte, la metoda anchetei, în cadrul căreia au fost aplicate două chestionare, unul adresat angajaților și unul adresat consumatorilor - pe un lot de convenienţă, în vederea obținerii unei perspective atât interne cât si externe asupra

---

[6] *Farmec, premiata pentru cea mai buna campanie de CSR din industria FMCG*; CSR Media, 2012; Disponibil: https://www.csrmedia.ro/farmec-premiata-pentru-cea-mai-buna-campanie-de-csr-din-industria-fmcg/

[7] Sergiu Voicu, FARMEC. *Povestea unei afaceri care rezistă de 128 de ani în România* | Digi24.ro, 2017, Disponibil: https://www.digi24.ro/fara-categorie/farmec-povestea-unei-afaceri-romanesti-care-rezista-de-128-de-ani-794538

[8] *Farmec prezintă Unirea la Feminin – manifestul Gerovital din anul Centenarului, care unește româncele în frumusețe,* 2018, Disponibil: https://www.farmec.ro/compania/comunicate-de-presa/farmec-prezinta-unirea-la-feminin-manifestul-gerovital-din-anul-centenarului-care-uneste-romancele-in-frumusete/

[9] *Farmec din inimă pentru cei de alături,* 2022, Disponibil: https://hotnews.ro/farmec-doneaza-60-000-de-produse-de-igiena-personala-prin-campaniafarmec-din-inima-pentru-cei-de-alaturi-139087

[10] Farmec extinde campania „Ai grijă de natură așa cum ai grijă de tine” la nivel national, 2021, Disponibil: https://www.farmec.ro/compania/comunicate-de-presa/farmec-extinde-campania-ai-grija-de-natura-asa-cum-ai-grija-de-tine-la-nivel-national/

[11] REGULAMENTUL OFICIAL al campaniei de colectare, 2024, Disponibil: https://www.farmec.ro/compania/wp-content/uploads/2024/02/REGULAMENT-OFICIAL-PROGRAM-COLECTARE-SELECTIVA-MAGAZINE-FARMEC-GEROVITAL-2024.pdf

responsabilității sociale a firmei. Pe de altă parte, am apelat la un interviu semi-structurat, cu un reprezentant al conducerii companiei.

Scopul principal a fost de a evalua nivelul de conștientizare cu privire la inițiativele sociale și de mediu derulate de companie, precum și de a identifica modul în care aceste acțiuni influențează percepția asupra brandului și comportamentul de cumpărare.

Ipotezele lansate:

1. Inițiativele de responsabilitate socială implementate de *Farmec* au condus la o percepție pozitivă a brandului în rândul consumatorilor;
2. Existența unei strategii de responsabilitate socială transparente a determinat o creștere a loialității consumatorilor și, implicit, a vânzărilor;
3. Adoptarea unor practici sustenabile și responsabile a permis companiei să își mențină avantajul competitiv și să își extindă prezența pe piață.

Prezentăm analiza datelor colectate prin cele două chestionare, precum și a informațiilor obținute din interviul semi-structurat cu un reprezentant al conducerii, pentru a înțelege modul în care responsabilitatea socială corporativă (CSR) este percepută atât în interiorul, cât și în afara *Farmec*.

Vom reda o selecție a raspunsurilor la întrebări.

Percepția angajaților asupra responsabilității sociale

Item.5. Angajații Farmec află cel mai frecvent despre acțiunile CSR prin ședințe de echipă (70%) sau prin comunicări oficiale și intranet (72,5%). Discuțiile informale (47,5%) și rețelele sociale și site-ul companiei sunt alte surse importante.

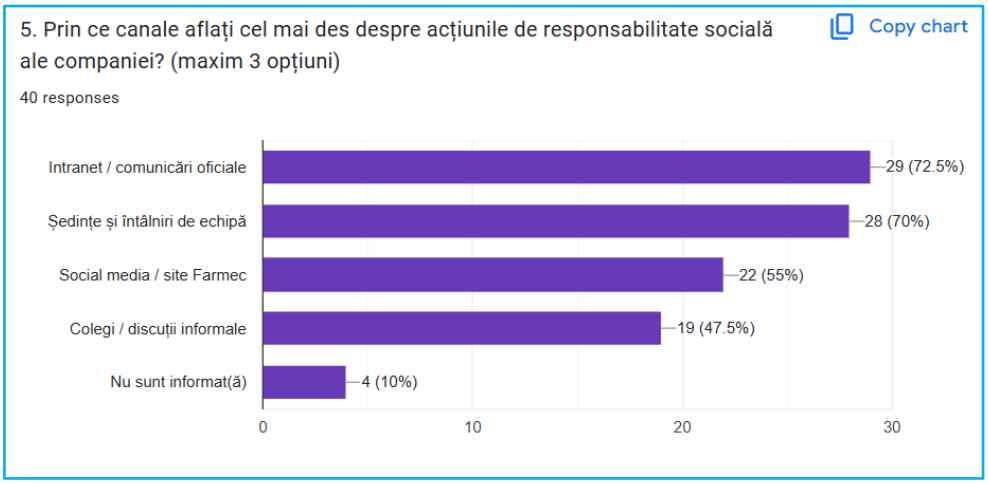

Fig.1. Canalele de informare prin care află angajații despre campaniile de CSR
Sursa: Chestionar adresat angajaților - Google Forms

Răspunsurile illustrate în Fig.1. reflectă modul în care canalele interne formale, susținute de comunicarea informală și media digitală, sunt eficiente în crearea unei culturi organizaționale transparente și sociale.

Item.7. Din analiza figurii nr.2. se poate constata că majoritatea angajaților (55%) au participat de mai multe ori la acțiuni de responsabilitate socială organizate de companie, în timp ce 22,5% au luat parte o singură dată.

Un alt segment, de 22,5% nu a participat, dar și-ar dori, iar niciun respondent nu s-a declarat neinteresat de astfel de inițiative.

Procentele respective marchează un grad ridicat de implicare voluntară a angajaților în campaniile CSR ale companiei Farmec, dar și un potențial suplimentar de activare a celor care nu au avut încă ocazia de a participa.

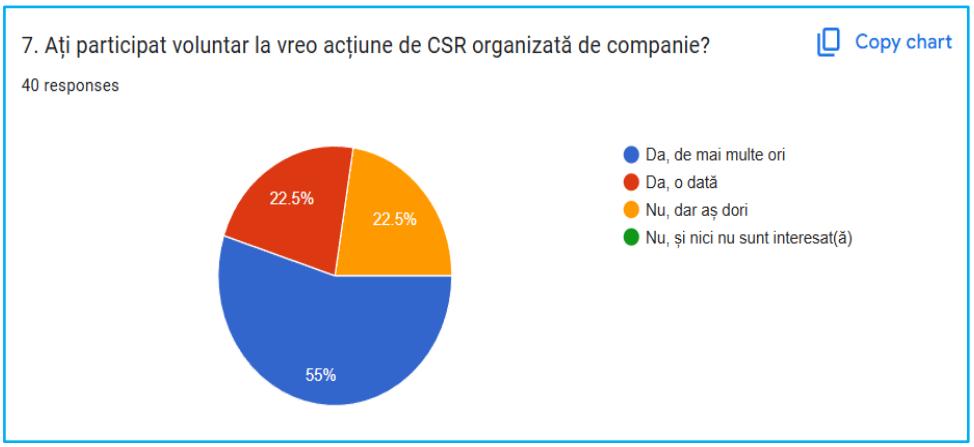

Fig. 2. Gradul de participare al angajaților la acțiuni de CSR
Sursa: Chestionar adresat angajaților - Google Forms

Item.11. Figura nr. 3 arată părerea angajaților în ce măsură activitățile de responsabilitate socială ale *Farmec* au un impact asupra publicului: jumătate consideră că acțiunile CSR influențează „mult", iar treizeci de procente consideră că influențează „foarte mult" opinia publică.

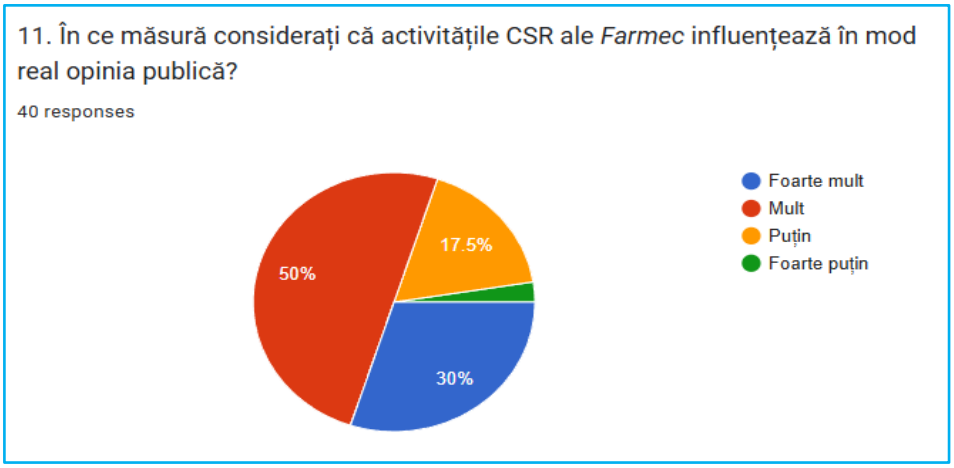

Fig. 3. Cum percep angajații influența CSR asupra opiniei publice
Sursa: Chestionar adresat angajaților - Google Forms

Doar 17,5% dintre respondenți cred că CSR influențează „puțin", în timp ce 2,5% dintre respondenți (o pers.) consideră că influențează „foarte puțin". Astfel, compania a reușit să modeleze imaginea publică și să crească notorietatea brandului, conform percepției majoritare favorabile a angajaților.

Item.12. Majoritatea lucrătorilor (67,5%) cred că clienții devin mai loiali brandului atunci când află despre campaniile sociale sau ecologice ale *Farmec*, așa cum se vede în Fig. 4, iar 20% dintre respondenți au spus că potențialii clienți ar fi mai dispuși să cumpere produsele companiei din acest motiv.

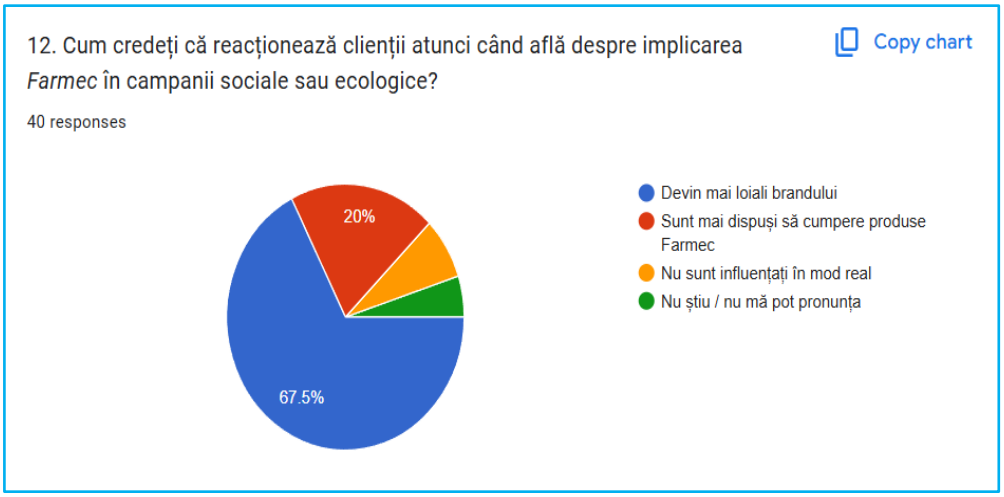
12. Cum credeți că reacționează clienții atunci când află despre implicarea *Farmec* în campanii sociale sau ecologice?
Copy chart
40 responses
20%
67.5%
Devin mai loiali brandului
Sunt mai dispuși să cumpere produse Farmec
Nu sunt influențați în mod real
Nu știu / nu mă pot pronunța

Fig. 4. Opinia angajaților despre reacția clienților când află despre implicarea socială a companiei
Sursa: Chestionar adresat angajaților - Google Forms

Numai 7,5% dintre angajați cred că atitudinea clienților nu este influențată în mod real de implicarea socială a firmei, iar 5% nu s-au putut pronunța.

Percepția clienților asupra responsabilității sociale la *Farmec*

Item.8. În majoritatea lor (63,3%), clienții consideră că implicarea *Farmec* în cauze sociale și ecologice contribuie mult la consolidarea imaginii companiei, așa cum se poate observa în Fig.5, în timp ce 16,7% cred că astfel de implicări contribuie chiar foarte mult la imaginea companiei în ochii publicului.

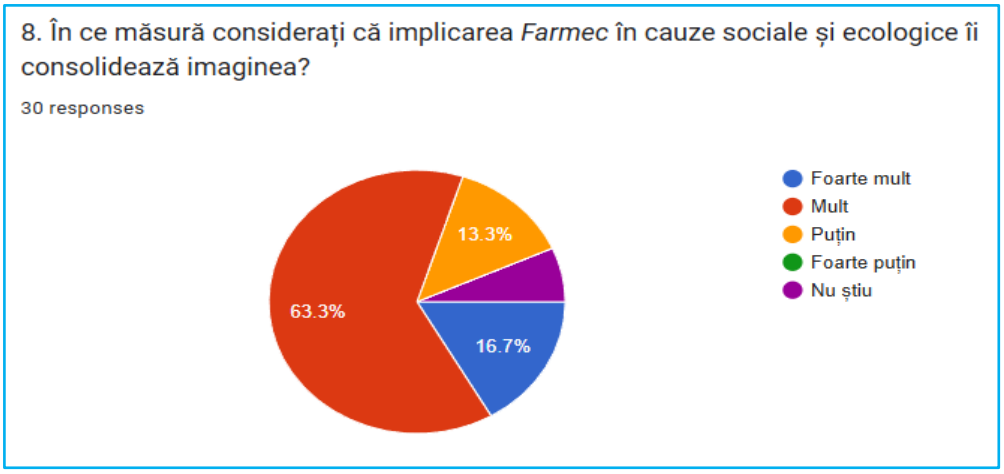

Fig. 5. Percepția consumatorilor asupra impactului CSR asupra imaginii brandului *Farmec*
Sursa: Chestionar adresat clienților - Google Forms

Item.9. Figura 6 arată că 13,3% dintre respondenți cred că inițiativele de CSR ale *Farmec* sunt foarte importante atunci când vine vorba de a lua decizii de cumpărare, iar 80% dintre respondenți cred că contează într-o oarecare măsură. Doar 6,7% au spus că implicarea socială a mărcii nu îi afectează deloc.

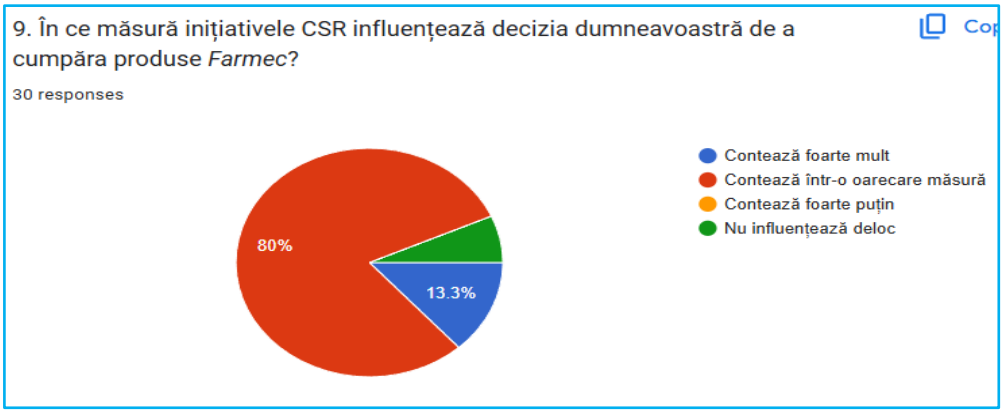

Fig.6. Influența aspectelor CSR asupra deciziei de cumpărare
Sursa: Chestionar adresat clienților - Google Forms

Se poate afirma, pe baza acestor răspunsuri, că majoritatea clienților acordă o mare importanță responsabilității sociale atunci când aleg un produs, aceasta influențând în mod indirect comportamentul lor de cumpărare.

Item 5. Privitor la campaniile sociale și ecologice inițiate de *Farmec*, se remarcă în Fig.7 că cei mai mulți subiecți (83,3%) le cunosc destul de vag, dar 13,3% au răspuns că le cunosc în detaliu, iar 1 respondent (3,4%) nu a aflat despre acestea.

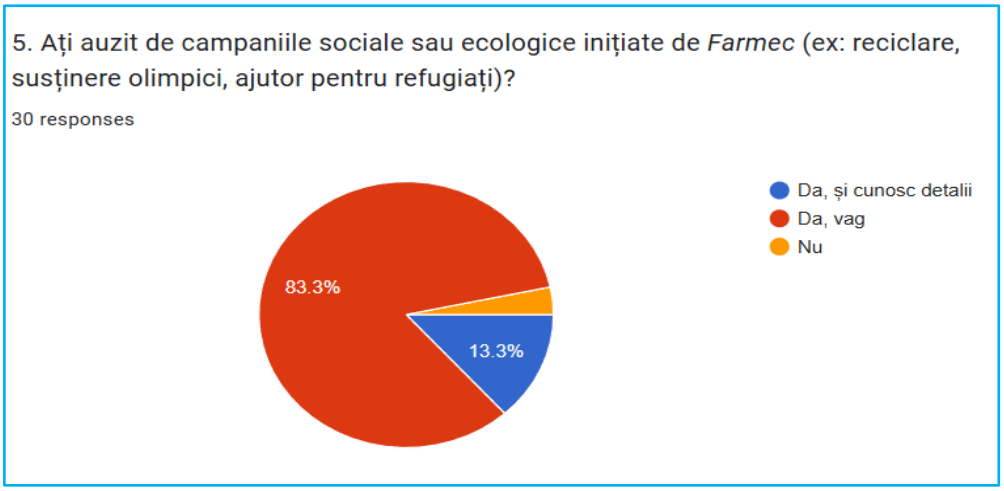
5. Ați auzit de campaniile sociale sau ecologice inițiate de *Farmec* (ex: reciclare, susținere olimpici, ajutor pentru refugiați)?
30 responses
Da, și cunosc detalii
Da, vag
Nu
83.3%
13.3%

Fig. 7. Gradul de informare al clienților privind campaniile sociale și ecologice derulate de *Farmec*
Sursa: Chestionar adresat clienților - Google Forms

Item.10. Figura 8 arată că, în ciuda disponibilității mărfurilor similare, mai mult de cincizeci și șase la sută dintre clienți (56,7%) ar alege un brand implicat social.

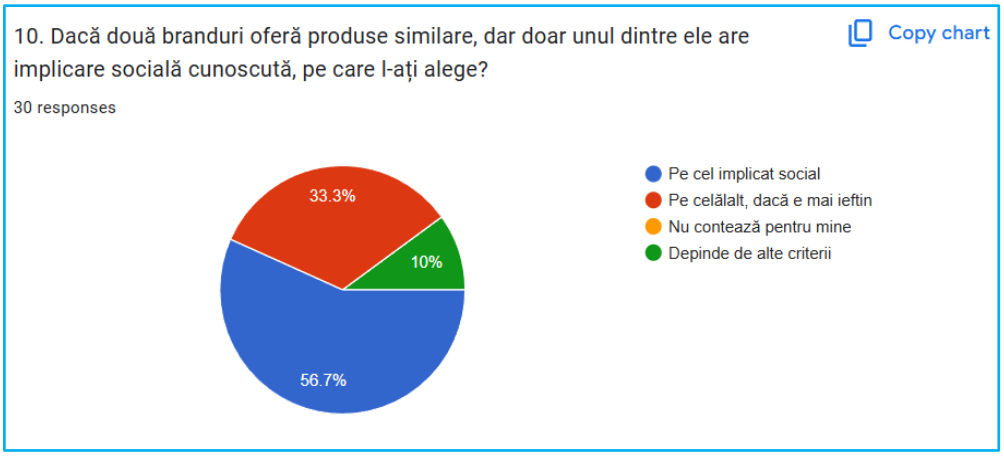
10. Dacă două branduri oferă produse similare, dar doar unul dintre ele are implicare socială cunoscută, pe care l-ați alege?
30 responses
Copy chart
33.3%
10%
56.7%
Pe cel implicat social
Pe celălalt, dacă e mai ieftin
Nu contează pentru mine
Depinde de alte criterii

Fig. 8. Preferința consumatorilor pentru branduri cu implicare socială
Sursa: Chestionar adresat clienților - Google Forms

Item.13. Din figura 9. reiese că implicarea socială a mărcii *Farmec* a convins 56,7% dintre respondenți să o recomande altor personae; în proporție de 30% dintre clienți spun că nu sunt siguri sau cred că nu au suficiente informații, în timp ce doar 13,3% nu ar face o astfel de recomandare.

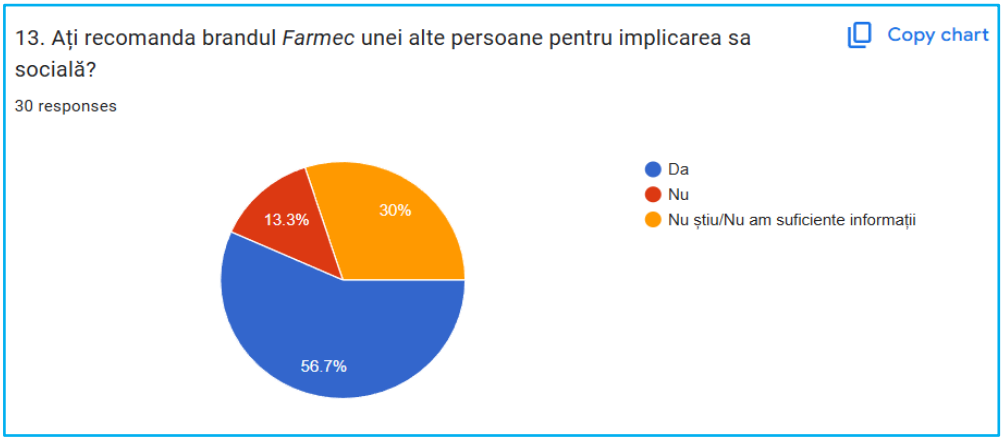

Fig.9. Disponibilitatea consumatorilor de a recomanda *Farmec* pentru implicarea socială
Sursa: Chestionar adresat clienților - Google Forms

Poziția conducerii privind responsabilitatea socială la *Farmec*

Care sunt principalele criterii care ghidează alegerea campaniilor de responsabilitate socială în cadrul companiei *Farmec*?

„Campaniile noastre de CSR sunt alese în funcție de trei criterii principale: alinierea cu valorile brandului, relevanța pentru comunitate și posibilitatea de a produce un impact sustenabil. Ne orientăm către cauze care reflectă grija noastră pentru frumusețe autentică, sănătate, mediu, educație și bunăstarea generală, evitând inițiative care urmăresc doar vizibilitatea de moment.”

Care sunt principalele obiective pe termen lung ale companiei în zona de CSR?

„Pe termen lung, ne dorim să contribuim la educația pentru consum responsabil; reducerea amprentei ecologice; sprijinirea sănătății emoționale și fizice în comunitate și dezvoltarea parteneriatelor strategice cu organizații din domenii-cheie.”

Cum vedeți rolul *Farmec* în modelarea comportamentelor de consum responsabil în România? Aveți în plan campanii de educație socială sau ecologică pe termen lung?

„Ne asumăm un rol activ în formarea unui consumator conștient. În acest sens, am inițiat campanii de educație ecologică și încurajăm reciclarea ambalajelor în magazinele noastre. Avem în plan extinderea acestora.”

4. Discuții și concluzii

Lucrarea noastră dorește să demonstreze că responsabilitatea socială corporativă nu este doar o strategie de PR sau un mijloc de conformare la reglementări, ci un factor determinant al succesului pe termen lung al unei companii. Prezumția de la care a pornit cercetarea inițiată a fost că strategia de responsabilitate socială implementată de o firmă duce la consolidarea reputației sale, ceea ce se reflectă în încrederea consumatorilor și în fidelizarea lor. În urma rezultatelor obținute prin analiza noastră a reieșit faptul că inițiativele de CSR influențează pozitiv imaginea brandului *Farmec* și contribuie în mod semnificativ la buna imagine a companiei.

Limitele studiului nostru rezidă în lipsa de reprezentativitate a grupului investigat, acesta fiind un lot de convenienţă, puțin numeros, nu un eșantion statistic. Ca atare, datele colectate ne pot oferi doar o imagine parțială.

In ce privește ipotezele enunțate, situația lor se prezintă după cum urmează.

Ipoteza 1: inițiativele de responsabilitate socială implementate de *Farmec* au condus la percepția pozitivă a brandului în rândul consumatorilor, este confirmată, deoarece 80% dintre aceștia au răspuns la itemul 8, că implicarea companiei în cauze sociale și de mediu îi consolidează imaginea. Totodată, pentru 93,3% contează mult sau chiar foarte mult acțiunile de CSR în decizia de cumpărare, conform răspunsurilor la itemul 9. Confirmarea ipotezei vine și din raspunsurile angajaților la itemul 11, fiindcă 80% consideră că inițiativele CSR influențează opinia publică în mod favorabil.

Ipoteza 2: Transparența unei strategii de responsabilitate socială a determinat o creștere a loialității consumatorilor, s-a infirmat - în procent foarte mare, respectiv 83,3% din respondenți, au susținut că posedă doar vag informații despre campaniile de CSR derulate de *Farmec*.

Ipoteza 3: adoptarea unor practici sustenabile și responsabile a permis companiei să își mențină avantajul competitiv și să își extindă prezența pe piață, este confirmată de răspunsurile clienților la întrebarea 13, anume 56,7% ar recomanda și altora brandul pentru implicarea socială. De asemenea, conform răspunsurilor la întrebarea 12 din chestionarul pentru angajați, aceștia consideră că aflând despre acțiunile sociale, clienții devin mai loiali și cumpără mai mult produsele *Farmec*. În același sens, reprezentantul companiei a declarat că acțiunile de CSR sunt alese astfel încât să producă un impact sustenabil, chiar deviza companiei fiind „să devenim un reper de sustenabilitate în industria cosmetică românească!”

În concluzie, studiul nostru confirmă faptul că responsabilitatea socială este un atu competitiv pentru o firmă, cu potențial de creștere a loialității și încrederii consumatorilor, dacă este comunicată constant și dacă se realizează și acțiuni de educare a acestora. În acest fel, consumatorii produselor pot deveni clienți fideli ai brandului.

BIBLIOGRAPHY:

1. Lantos, Geoffrey P. (2001) The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility, în "Journal of Consumer Marketing", 18 (7): 595–632.
2. Ilieș, Veronica Ioana (2020) Responsabilitatea Socială Corporatistă (CSR), Suport de curs, UBB.
3. Marconi, Joe (2007) Ghid practic de relații publice, Editura Polirom, 2007.
4. Newell, Peter (2005) Citizenship, accountability and community: the limits of the CSR agenda, Oxford University Press Vol.81.
5. Voicu, Sergiu (2017) FARMEC. Povestea unei afaceri care rezistă de 128 de ani în România | Digi24.ro, Disponibil: https://www.digi24.ro/fara-categorie/farmec-povestea-unei-afaceri-romanesti-care-rezista-de-128-de-ani-794538
6. WALL-STREET.RO - Au fost anunțate rezultatele CST INDEX 2024. Care sunt companiile din România cu cel mai mare rating al sustenabilității. Disponibil: https://www.wall-street.ro/articol/Companii/312710/au-fost-anuntate-rezultatele-cst-index-2024-care-sunt-companiile-din-romania-cu-cel-mai-mare-rating-al-sustenabilitatii.html
7. Farmec, premiată pentru cea mai buna campanie de CSR din industria FMCG (2012) CSR Media; Disponibil: https://www.csrmedia.ro/farmec-premiata-pentru-cea-mai-buna-campanie-de-csr-din-industria-fmcg/
8. Farmec prezintă *Unirea la Feminin* – manifestul Gerovital din anul Centenarului, care unește românce în frumusețe (2018) Disponibil: https://www.farmec.ro/compania/comunicate-de-presa/farmec-prezinta-unirea-la-feminin-manifestul-gerovital-din-anul-centenarului-care-uneste-romancele-in-frumusete/
9. Farmec din inimă pentru cei de alături (2022) Disponibil: https://hotnews.ro/farmec-doneaza-60-000-de-produse-de-igiena-personala-prin-campaniafarmec-din-inima-pentru-cei-de-alaturi-139087
10. Farmec extinde campania „Ai grijă de natură așa cum ai grijă de tine" la nivel national (2021) Disponibil: https://www.farmec.ro/compania/comunicate-de-presa/farmec-extinde-campania-ai-grija-de-natura-asa-cum-ai-grija-de-tine-la-nivel-national/
11. REGULAMENTUL OFICIAL al campaniei de colectare (2024) Disponibil: https://www.farmec.ro/compania/wp-content/uploads/2024/02/REGULAMENT-OFICIAL-PROGRAM-COLECTARE-SELECTIVA-MAGAZINE-FARMEC-GEROVITAL-2024.pdf

EMPLOYEE MOTIVATION AND ITS IMPORTANCE IN MANAGEMENT

Petruța Blaga
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract: *Motivation is one of the most fascinating and stimulating topics in management. In the management of an organization, the true meaning of the actions and behavior of employees cannot be discovered without knowing the reasons that generated them. Knowing the reasons for decisions not only helps to increase the efficiency of actions, to increase the possibility of explaining and predicting human behavior, but also to decipher its moral value. Motivation involves maximizing the contribution that people are willing to make to the development of the organization where they work.*

Keywords: *management, organization, employee, behavior, motivation*

Motivation is one of the most interesting topics in management. Motivation involves maximizing the contribution that people are willing to make to the development of the organization where they work. The basic mechanism of motivation is to satisfy the needs and desires of each individual. Thus, any individual behavior or action has its causes. People direct their energies, actions, behavior towards achieving the objectives offered by the environment.

1. Employee Motivation

Motivation is the process of selecting, guiding and maintaining human behavior, a process in which people choose different forms of behavior to achieve personal goals.

In company management, the meaning of employee actions and behavior cannot be understood without knowing the reasons that generated them (Blaga, 2025). In order to motivate employees, the manager in senior management must create a climate in which people can motivate themselves to achieve something because they want to achieve it (Rozi, 2020).

The best motivation is self-motivation. Since human beings do nothing for nothing, motivation is related to objectives. The existence of objectives presupposes the existence of a mechanism of success, which works and produces the driving force to do.

An important role of a manager is to have frequent discussions about success and objectives and find out what each employee really wants, thus helping to create self-motivation at the individual level. A manager must always be perceived as a very well-motivated person, as a boss worth working for.

A manager cannot ask his employees to be motivated, but he can create a motivating climate in the company. Although the organizational climate is difficult to measure, observing its symptoms (staff turnover, attendance, work relationships) indicates the emergence of problems that are also signs of low staff motivation.

The manager must ensure that each individual employee is motivated, because in this way, he will know that the employee is also productive. In other words, the idea that employees have different motivations/needs that must be satisfied is accepted from the beginning.

An employee's motivation to achieve performance at work and his morale are closely linked. If morale is high, there are premises for the person to be motivated in what he does (Blaga, 2025). Low morale means that motivation cannot be long-lasting.

For short periods, employees can be motivated by various material or moral incentives, but only a good organizational climate, which translates into a high morale of employees, can

support their motivation in the long term. The true motivation of the staff comes from their self-motivation, which must result from the manager's efforts to create an appropriate climate in the organization.

These efforts consist of acting on three factors that determine employee motivation: the ability to work, the desire to work and the rewards received.

- *Work capacity*. An employee who knows and can perform the tasks of the job is more motivated than another who, although not lacking the desire and reward, does not have the necessary skills to perform those tasks. Often, the interests and needs of the staff do not coincide with those of the manager. It is important for the manager to find ways to motivate the staff to induce their desire to work effectively for the organization (Blaga, 2020).
- *Reward.* The employee's reward represents the totality of material and monetary income, present or future facilities and advantages, determined directly or indirectly by the quality of employee and the activity carried out by him. Rewards are the results desired by individuals (Cahyanugroho et al., 2016). Although attractive from a theoretical and practical point of view, salary incentives have a number of potential problems when not applied properly:

- Unequal opportunities – when workers have unequal chances to produce at a high level, the wage incentive system is threatened.
- Reduced cooperation – wage incentives that reward individual productivity may reduce cooperation among workers.
- Incompatible job design – in some cases, the way jobs are designed can make it difficult to implement wage incentives. In these situations, incentive systems can be designed to reward team productivity.
- Productivity constraints – when material incentives are introduced, workers reach an informal agreement about what constitutes fair work and artificially limit production inappropriately. This happens because workers feel that increased productivity as a result of the incentive will lead to workforce reductions.

- *Job design – element of motivation.* The usual goal of job design is to identify in the design the characteristics that make certain tasks more motivating than others and to include these characteristics in the jobs (Blaga, 2020). The job characteristics model shows that there are five essential dimensions of jobs that have a particularly active potential for influencing worker motivation:

- Skill diversity – the ability to perform a variety of work-related activities using different skills and talents.
- Autonomy – the freedom to schedule one's own work activities and decide on the procedures for doing them.
- Task importance – the impact that the work has on other people.
- Task identity – the degree to which a job involves performing a complete work activity, from start to finish.
- Feedback – the information someone receives about the effectiveness of their work.

- *Communication within the organization.* Communication within organizations is a key element in the success and achievement of that organization. Starting from knowing people, the manager must aim to have satisfied and productive subordinates. Only through discussions with the employee is the manager able to understand his personality, his specific needs and aspirations, only then can he motivate him. Effective motivation programs consider two fundamental variables: satisfaction and productivity (Rozi, 2020). To motivate employees, a balance must be achieved.

Communication and manager-subordinate relationships developed over time allow for the correct identification of the specific needs of subordinates, what is important to them, how they perceive the various rewards granted.

Managers can help employees satisfy their self-image needs in two ways: by communicating to them their real importance to the organization and by recognizing their value as individuals. To create the necessary framework to satisfy these needs, participative management is very useful.

In addition to determining and ensuring the appropriate reward for the effort made, it is also important for the subordinate to have a clear and correct connection between expectations, reward and performance. This connection is controlled by communication and is affected by the subordinate's previous experiences, organizational policies and manager-subordinate relationships.

- *Setting goals – a motivating element.* Goals are motivating when they are specific, stimulating and accepted by the members of the organization. Feedback on the progress made in achieving the goals must also be provided.
- *Action plan on ways to motivate employees.* It must be taken into account that a single motivating factor will not be able to stimulate employees at work. Motivation is generally determined by a set of needs. The following steps can be followed:
  - Analyze employee behavior. Employees are not motivated by the same types of rewards. The factors that motivate each employee must be determined. Each person is a unique and complex combination of needs, experiences, and reactions.
  - Determine for each employee (or group of employees) the needs that are characteristic of them at that moment (consider the five needs identified by A. Maslow: physiological needs, safety needs, social needs, esteem needs, and actualization needs).
  - Formulate plans to satisfy (motivate) these needs (Arsić et al., 2015).

2. Factors that maintain employee motivation

In order to maintain motivation, the possible causes of employee demotivation must first be recognized. Demotivating factors include:

- job insecurity;
- unfavorable or even dangerous working conditions;
- low salary;
- unfairness in terms of salaries paid to staff;
- different treatment of employees in the organization;
- acute personal problems (health, long distance between work and home, living conditions, etc).

Eliminating demotivating factors prevents employee dissatisfaction and actually maintains their motivation. This measure ensures an average involvement of employees in work in terms of time and effort.

Factors that maintain staff job satisfaction do not increase employee motivation, but their lack creates their dissatisfaction and demotivation. These include:

- *Economic factors* – refer to salaries or other material benefits offered to employees: food, clothing, safety can be obtained with money; money facilitates many work relationships, gives confidence and self-satisfaction and is a way for management to recognize the employee's professional achievements (achievement of objectives).
- *Working conditions* – Unfavorable working conditions (unattractive location, existence of risks of illness or injury, problems related to brightness, heat, ventilation) distract attention and fuel employee frustration. Irreproachable working conditions allow the

normal expression of employees' potential. However, the results of the activity do not always increase proportionally with the improvement of working conditions.

- *Job security* – refers mainly to the privileges offered to employees with seniority in the organization, but also to the way in which the policies, regulations and procedures in the company are stated and applied. When employees have doubts about the willingness of management to continue to keep them in the organization, they become extremely demotivated at work.
- *Social factors* – refers to: the status occupied in the organization, the job title, the degree of supervision exercised, the existence of their own office. The employee who perceives that his status in the organization has been diminished feels a strong dissatisfaction that will demotivate him at work.

Satisfying all these factors will prevent the demotivation of employees, but will not lead to their active motivation.

3. Factors that increase employee motivation

Factors that increase motivation are psychological factors: they bring that additional satisfaction that employees seek in their work. These factors are mainly focused on the content of the jobs held by employees and, when they are present, employee job satisfaction tends to increase. The main motivating factors are:

- *Attractive salary.* The level of salary is seen as a measure of an employee's importance in the organization. Especially for employees at lower hierarchical levels (workers, civil servants), the main source of motivation is the prospect of higher salaries (Cahyanugroho et al., 2016).
- *Attractive benefits.* Where salary ceases to motivate, an attractive benefits package can take over the role of stimulating work effort. If his and the organization's results entitle an employee to anticipate a large salary increase, and the increase is below his expectations, he will feel demotivated.
- *Salary increases.* A salary increase will not be able to motivate much if it is known that all employees have had their salaries increased. Of course, the lack of this increase would have caused great dissatisfaction among employees, but granting it does not ensure an increase in their satisfaction. In general, employees quickly get used to the new salary level and tend to perceive it as normal.
- *Good performance at work.* The job itself can provide the most important and motivating rewards. Training is a powerful motivating factor. The more trained employees are, the more likely they are to perform well at work and, implicitly, to be motivated (Blaga, 2014). Climbing a hierarchy (promotion) is a form of recognition of professional development and motivates the promoted person.
- *Professional development.* Employees must be given the opportunity to develop professionally. They are provided with an appropriate training program, their participation in advanced training courses is facilitated, they are co-opted into work projects that attract them and demand their potential.
- *Performance recognition.* Achieving good results motivates, but recognizing the performance achieved and rewarding it appropriately are the real motivating factors. Sometimes a simple thank you is enough!
- *Responsibility and control.* Each employee prefers to control the way they carry out their work, as well as the decisions they make, and to be accountable for their results. If team members have individual responsibilities, their work will be more effective.

4. Practical solutions for motivating employees

Some practical solutions for motivating employees in an organization can be highlighted:

– Creating an employee-job match:
- Formulating detailed job descriptions. An employee who knows what to do is motivated at work.
- Facilitating the promotion of the organization's high-performing employees

– Recognizing work achievements:
- Programs for appreciating individual achievements
- Using the motivational potential of promotions

– Offering training programs
– Offering subordinate staff increased responsibilities
– Paying appropriate salaries
– Ways to get to know our employees better:
- Support for employees
- Developing an empathetic attitude towards each employee

– Showing flexibility in establishing company policies
– Resolving conflicts from the early stages, so that they do not develop into demotivating situations.
– Providing positive feedback, telling employees where they are wrong
– No unfounded promises are made
– The manager - an example for employees
– Flexible compensation:
– Designing a flexible reward system
- Rewarding according to performance
- Offering interesting jobs

– Adapting benefits to each employee.

5. Advantages and roles of employee motivation

It is worth making efforts to have motivated employees, because they will ensure:

– increased quality of products and services offered;
– greater effort to solve problems;
– positive attitude towards the organization;
– closer compliance with deadlines;
– reduced staff turnover;
– low rates of absenteeism;
– creativity and assumption of responsibilities.

Among the roles of employee motivation, we can mention:

– *The managerial role* – consists, essentially, in determining the content and effectiveness of the training function, which, in turn, decisively conditions the realization of the other managerial functions – forecasting, organizing, controlling and control-evaluation.
– *Organizational role* – refers to the major impact that motivation has directly and through other managerial elements on how the company functions and its performance. As a result of the fact that motivation sets in motion the skills, know-how and energy of the most important resource of an organization that mobilizes other resources, its effects on the organizational level are particularly strong (Blaga, 2021).
– *Individual role* – refers to the strong dependence of the satisfactions and dissatisfactions of each employee in the company, of his or her evolution, on the motivation exercised in the organization.

- *The economic role* – refers to the indirect, but substantial conditioning of the economic performance of each country, by the motivation that prevails in each company operating on its territory.
- *The social role* – represents the synergistic effect of the other roles in terms of the psycho-sociological elements that characterize the population of a country. The social climate in a country, social relations are determined to a large extent by the multiple effects, mostly indirect and propagated, of the motivation within the organizations where the population carries out its activity.

Conclusions

To ensure the survival of an organization and to maintain its competitiveness, it is necessary for the organization to invest in people. Thus, the motivation process is an important one, being the most important factor for the implementation of modern quality improvement systems in organizations. In this regard, managers must adopt a series of motivation strategies to determine productive and high-performance behavior of employees, to determine them to act to achieve objectives and thereby help the organization to develop.

BIBLIOGRAPHY:

1. Aldi Cahyanugroho, Musa Hubeis, Hari Wijayanto, *The effect of remuneration on motivation that implicates employee's performance in xyz company.* Indonesian Journal of Business and Entrepreneurship (IJBE), Vol 2, No 2, 2016, p. 112-121, DOI number: 10.17358/IJBE.2.2.112, P-ISSN 2407-5434, E-ISSN 2407-7321
2. Achmad Rozi, *The Effect of Leadership and Motivation on Employee Performance at PT Bumi Rajawali in Tangerang*, Jurnal Ilmiah Ilmu Administrasi Publik: Jurnal Pemikiran dan Penelitian Administrasi Publik, Indonesia, vol. 10, No 1, pp. 165-172, 2020, p-ISSN 2086-6364, e-ISSN 2549-7499, DOI: 10.26858/jiap.v10i1.13574
3. Blaga P., *The strategy of training human resources within an organization.* The Proceedings of the International Scientific Conference Communication, Context, Interdisciplinarity (CCI 3). Studies and Articles, volume 3: Economy and Management, 23-24 octomber, Tg.Mureș, Romania, 2014, p. 24-31, ISSN 2069-3389
4. Blaga P., *Considerations on the importance of ergonomics in human resource management in workplaces design.* The Proceedings of the International Conference Communication, Context, Interdisciplinarity – CCI 6th Edition, volume 6: Social Sciences, Tg.Mureș, Romania, 2020, p. 40-47, ISBN 978-606-8624-00-6
5. Blaga P., *Human Resources – One of the Most Important Investments of an Organization.* The Proceedings of the International Conference Literature, Discourse and Multicultural Dialogue – LDMD 9th Edition, Tg.Mureș, Romania, 2021, Section: Social Sciences, p. 264-270, ISBN: 978-606-93691-9-7
6. Blaga P., *Activities that can optimize human behavior to improve organizational performance.* The Proceedings Of The International Conference Globalization, Intercultural Dialogue And National Identity – GIDNI 12th Edition, Tg.Mureș, Romania, 2025, volume 12: Social Sciences, p. 404-410, ISBN: 978-606-8624-23-5
7. Sanela Arsić, Isidora Milošević, Živan Živković, *Motivating Strategy for Increasing Business Performance.* International May Conference on Strategic Management – IMKSM 2015, Book of proceedings, University of Belgrade, Serbia, 2015, p.

PUCIOASA, BALNEOCLIMATERIC RESORT – OUTLOOK TO THE FUTURE

Raluca Leotescu
Prof., PhD, "Ion Luca Caragiale" National College, Ploiești

Abstract:*Well known as one of the most significant balneoclimateric resort in our country, but also who has the potential to compete with the most important and similar resorts in the world, Pucioasa, is located in the depression area with the same name, in the north of Dâmbovița county, in the pre-mountain area of Ialomița valley, about 21km north from the city of Târgoviște. Over the years, Pucioasa developed more and more due to the favorable natural conditions, such as the relief, climate, mineral waters and other soil and subsoil resources. An important network of underground water, mineral spring waters and sulfurous waters exists in this area. They represent the most important resource of the locality, having exceptional qualities comparing with the others mineral waters in the country and they are used for intern and extern treatment. The water qualities are similar with the famous worldwide resorts, being used in rheumatic treatments of the locomotor or respiratory system, dermatological diseases, etc.Another geographical element of most importance for the city is the accumulation lake on Ialomița, an extremely valuable construction both in terms of size and for the regulation of the water flow, and last but not least for its landscape and leisure value.Documented on September 26, 1649, the old fancy retreat in which the tourists found their well-being in both health and culture, still keeps till this day the charm of the good old days.Some landmarks disappeared over the years, but the people are trying to bring back to our days some of their former glory.The biggest project in the history of the city "restauration and recreational areas and construction of the treatment base and recovery of extensive sulfurous water in the area", on the Moțăianca hill and in the source area, with an area of 19.393m² is estimated to be completed in the next few years.The water qualities as well as the landscape, with an evidential recreational and recuperative potential, made from Pucioasa a resort whose name will resonate for a long time now in the minds of people who will find peace and health in these lands now and especially in the future.*

Keywords: *mineral waters, balneoclimateric resort, long-lasting development, European projects, environmental elements*

1. INTRODUCERE

Cunoscută drept una dintre cele mai importante stațiuni balneoclimaterice din România și având potențialul de a concura cu stațiuni similare de renume internațional, Pucioasa este situată în depresimea omonimă, în partea de nord a județului Dâmbovița, în zona premontană a văii Ialomiței, la aproximativ 21 km nord de municipiul Târgoviște.

Localitatea este amplasată într-o poziție geografică strategică, la distanțe aproximativ egale, de circa 100 km, față de principalele centre urbane București, Pitești și Brașov, și la 67 km de municipiul Ploiești. Teritoriul administrativ se desfășoară pe o lungime de 8,75 km de-a lungul Văii Ialomiței, între localitățile Moțăieni și Brănești, și pe o lățime de 7,375 km între Vulcana-Băi și Valea Lungă. Suprafața totală este de 4.239 ha, dintre care 939,5 ha reprezintă teren intravilan.

În septembrie 2025, orașul Pucioasa a marcat 487 de ani de la prima atestare documentară și 197 de ani de la descoperirea și valorificarea primului izvor de sulf, eveniment ce a determinat transformarea așezării modeste din secolul al XVIII-lea într-o stațiune balneoclimaterică de importanță națională.

Evoluția Pucioasei de-a lungul timpului a fost favorizată de condițiile naturale excepționale: relief, climă, resurse minerale și alte elemente ale solului și subsolului, care au contribuit în mod decisiv la dezvoltarea și consolidarea profilului balneoclimateric al localității.

2. MATERIALE ŞI METODE

- Stabilirea limitelor Depresiunii Pucioasa, din punct de vedere morfologic a necesitat investigaţii multiple, bazate pe observaţii şi cartări directe, cât şi pe interpretarea unor materiale documentare.
- În scopul cunoașterii factorilor naturali care au determinat dezvoltarea acestei stațiuni, se impune studierea reliefului, climei, hidrografiei, vegetației și faunei, solurilor dar și influența antropică.
- Cercetarea este aprofundată prin analiza comprehensivă a datelor referitoare la istoria locului, populația, resursele naturale disponibile și activitățile economice care s-au dezvoltat în urma exploatării acestor resurse.

3. OBIECTIVELE CERCETĂRII:

1) Identificarea principalilor factori geografici care au determinat dezvoltarea stațiunii Pucioasa;
2) Analiza evoluției istorice a stațiunii balneoclimaterice Pucioasa în vederea identificării factorilor care au influențat dezvoltarea sa de-a lungul timpului și formulării unor direcții strategice, sustenabile, pentru valorificarea potențialului său balnear și turistic în viitor.

4. REZULTATE ŞI DISCUŢII

4.1.Cadrul natural

4.1.1. Aşezare şi limite

Depresiunea este localizată strict pe valea Ialomiței și în zona confluenței cu pârâul Bizdidel. Limita nordică este constituită de dealurile Bezdeadului, care se prezintă sub forma unor trepte de nivel ce coboară de la aproximativ 400m la 300m altitudine. În est, un aliniament de dealuri puternic fragmentate delimitează spațiul depresionar prin abrupturi împădurite și prin suprafețe ocupate de livezi. Limita vestică este marcată de Plaiurile Vulcanei, forme de relief prelungi, dar abrupte către valea Ialomiței. În sectorul sudic, Depresiunea Pucioasa este închisă de pinteni deluroși relativ coborâți, însă mai înalți decât nivelul culoarului Ialomiței cu 150–200 m, diferență explicată prin acumulările masive de aluviuni de la confluența Ialomiței cu Bizdidelul.

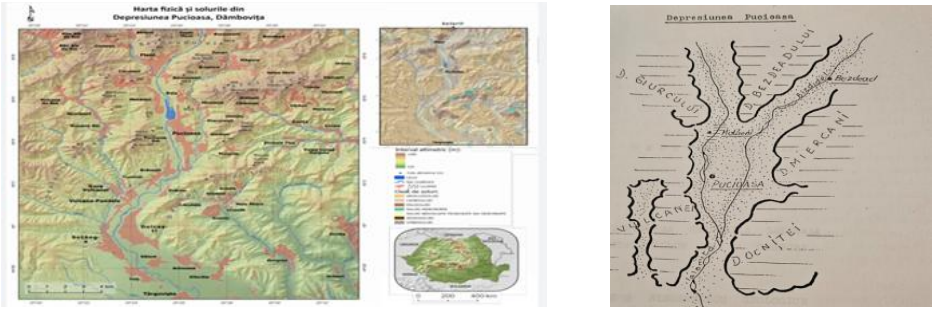

Figura nr.1 Depresiunea Pucioasa așezare și limite

4.1.2. Relieful şi alcătuirea petrografică

Analiza reliefului Depresiunii Pucioasa ne permite să distingem complexul de vale, versanții și complexul de interfluvii. Culoarul Ialomiței și al Bezdeadului, așa cum arată Nicolae Pop în teza sa de doctorat, este însoțit de terase. De fapt, terasele alcătuiesc formele de relief cele mai caracteristice în această depresiune.

Terasele Ialomiței sunt dispuse în trepte, sub trei nivele, astfel: terasa a III a situată la aproximativ 350 m formează o bordură a versanților depresiunii, fiind puternic fragmentată de torenți și deformată de alunecări. Terasa situată la cea mai mare înălțime față de cursul apei este populată, în trecut fiind o zonă cu arbori, pomi fructiferi și fâneață. Zona a fost supusă zeci de ani riscurilor alunecărilor de teren, îndeosebi datorită exploatării gipsului pe versantul dealului Spătărelu. În prezent zona s-a stabilizat.

Terasa a II a are o dezvoltare centrală fiind desfășurată la altitudinea medie de 320 de metri, corespunzând terasei de confluență Bezdead – Ialomița. Are o lungime de 4 km iar lățimea variază între 300 și 700 de metri. Aici sunt amplasate zonele locuite, fabricile, atelierele, magazinele, școlile, bisericile și instituțiile publice

Terasa I, la 300 m înălțime, se insinuează în lungul Ialomiței și înregistrează o cădere continuă, confundându-se în aval cu Câmpia piemontană a Târgoviștei. Fiind cea mai joasă terasă, cu desfășurare și în lunca Ialomiței, este utilizată ca bază de agrement, de exploatare a pietrei, a apei și a cultivării pământului.

Foto 4.1.2.1 – Terasele Ialomiței (foto, Raluca Leotescu)

Netezimea și foarte larga dezvoltare a acestor terase a permis extinderea continuă a localității care în prezent este de aproximativ 13.000 de locuitori.

Versanții alcătuiesc zonele în care au loc cele mai multe degradări de teren. La sud de Moțăieni apar rupturi de pantă în versant la altitudini superioare terasei a III a. Racordarea poate fi extinsă și pe rețeaua aferentă Ialomiței, în dreptul căreia se disting rupturi de pantă la aproximativ 500 m.ceea ce revine unui nivel subcarpatic care poate fi urmărit în Subcarpații interni până la contactul cu muntele.Treapta înaltă este formată din dealurile Stârmina, Beja, Brezeanca, Mușa, Pătrana, Băloiu, Curpeniș, Cornetu, Spătărelu-Mitropolie și Măldăreanca, cu înălțimi variind între 500 și 700 de metri.

Interfluviile, alcătuiesc spațiile dintre Vulcana și Ialomița, dintre Ialomița și Bezdead și dintre Bezdead și Cricov. Ele au aspectul unor pinteni care înaintează către sud și care pot fi racordate, așa cum menționează Nicolae Popp (1939) cu suprafețele Talea și Similea.

Din punct de vedere geologic, în lungul lalomiței se întâlnesc depozite cuaternare. Acestea sunt dispuse sub forma unor cuverturi de pietrișuri și bolovănișuri sau apar sub forma unor orizonturi torențiale. Pietrișurile sunt alcătuite din particule mari și rotunjite de calcare, strate de Sinaia, conglomerate implantate într-o masă nisipoasă. Nisipurile provin în cea mai mare parte din descompunerea gresiilor. Agentul modelator care a transportat aceste depozite are ca sursă de alimentare Masivul Bucegi. Astfel, din conglomeratele de Bucegi- formațiune caracteristică pentru acest masiv- sunt preluate pietrișuri cristaline și calcaroase, iar nisipurile au la originea lor gresiile tot din Bucegi, fie din intercalațiile de conglomerate fie din faciesul marnos, grezos al senonianului.

4.2.Clima

Pucioasa beneficiază de un climat de adăpost, specific depresiunilor subcarpatice, cu veri răcoroase și ierni lipsite de geruri puternice. Caracteristicile climei sunt generate de factorii locali – altitudinea, gradul de fragmentare a reliefului, expunerea versanților, covorul vegetal etc. Datorită așezării, orașul Pucioasa se află la adăpost de curenții din nord, iar cantitatea de precipitații este mai mare decât în alte localități. Temperatura medie anuală este de +8,5°C, cu minime de până la -28°C şi maxime ce au atins și +40°C. Izohieta de 700 mm traversează zona aproximativ central, fiind specifică pentru Depresiunea Pucioasa. Cea mai mare cantitate de precipitații s-a înregistrat în data de 02.06.1994, când în 5 minute s-au strâns 17,4 mm precipitații, cu o intensitate de 3,48 mm/minut. Adăpostul oferit de dealurile subcarpatice se resimte în calmul relativ specific depresiunii. Predomină circulația vestică – nord vestică (65%) și estică (10%). Viteza medie anuală a vântului, variază între 8-10 m/s. Specific localității este climatul benefic ”de cruțare”.

4.3.Hidrografia

Perimetrul analizat este drenat de Ialomița și Bizdidel, artere permanente și de o rețea intermitentă. Densitatea rețelei hidrografice este cuprinsă între 0,1 -3,5 km/km².

Râul Ialomiţa este principala resursă hidrografică a oraşului, care, prin construirea barajului, a dat naştere lacului Pucioasa. Obărșia sa este considerată sub Mecetul Turcesc, la peste 2300 m, în M-ții Bucegi, unde sunt localizate două circuri glaciare.

Pârâul Bizdidel este afluentul principal al Ialomiței în Subcarpați. Are un bazin hidrografic cu dimensiuni reduse – aproximativ 92 km² și o lungime de aproximativ 26 km. Valea Bizdidelului este alimentată din ploi care acționează o rețea intermitentă, aceasta imprimând colectorului un caracter torențial. Ceilalți afluenți ai Ialomiței sunt formați dintr-o rețea intermitentă dezvoltată pe frunțile de terasă sau pe versanții afectați de alunecări de teren. La nord-vest de oraș au fost exploatate zăcăminte de gips pentru fabrica de ciment de la Fieni încă din anul 1942. Extinderea continuă a exploatărilor a favorizat, pe fondul precipitațiilor mai bogate, declanșarea unor curgeri noroioase care a degradat terenurile agricole din zonă și a dus la poluarea râului Ialomița. Alunecările de teren s-au produs în principal în anii ′40 şi ′70 ai secolului trecut, datorită extinderii carierei de gips în valea izvoarelor cu pucioasă. Alunecările au afectat vegetația de arbori, au provocat degradări ale reliefului prin tendința de barare completă a albiei lalomiței, periclitarea puțurilor de captare a izvoarelor sulfuroase și a unei conducte de apă potabilă (Rătei-Tîrgoviște), deprecierea generală a calității cadrului natural al orașului Pucioasa În prezent cariera a fost închisă. Pe locul ei se v-a construi o importantă zonă de agrement iar în acest sens a fost deja construită o șosea asfaltată care face legătura între Moțaieni și Vulcana Băi.

În 1975, relieful a suferit modificări prin construirea lacului de acumulare de pe Ialomița, o construcție extrem de valoroasă atât prin anvergură – lungime de 2,7 km, lățime medie de 400 m, adâncime de până în 30 m, suprafață de 115 ha, volum 3,5 mil. mc, cât și pentru regularizarea debitului de apă și nu în ultimul rând prin valoarea peisagistică și de agrement.

În zonă există o importantă rețea de ape subterane, izvoare minerale şi ape sulfuroase, poate cea mai importantă resursă a localităţii, având calități excepționale în raport cu celelalte ape minerale din țară. Aceste ape sunt utilizate pentru cură internă și externă și folosirea lor se realizează printr-o serie de instalații moderne care permit zilnic peste 2000 de tratamente în 26 de proceduri diferite. În trecut, băile se făceau în căzi de lemn iar apa era încălzită cu o piatră încinsă în foc. Astăzi vorbim despre hoteluri moderne, piscine cu apă sulfuroasă și cele mai eficiente tratamente.Calitățile apelor sunt similare cu cele ale unor renumite stațiuni pe plan mondial. Afecțiunile cele mai des tratate sunt cele de natură reumatismală, ale aparatului locomotor sau respirator, boli dermatologice care se pretează la băi cu apă sulfuroasă în bazine și căzi, aerosoli cu apă sulfuroasă, la care se pot adăuga hidroterapia, electroterapia, masajul și gimnastica medicală.

Foto 431- Valea Ialomiței

Foto 432-Lacul de acumulare

Foto 433- Valea Bizdidelului

4.4.Flora și fauna

Activitatea economică şi ritmul accelerat de construire au redus semnificativ arealul natural al diverselor specii de vegetație și faună, al căror număr este într-o scădere continuă. Vegetaţia zonei este cea specifică Subcarpaţilor, cu păduri de stejar, fag şi gorun, la care se adaugă alte foioase (carpen, ulm, tei). Pădurile de amestec de cvercinee cu alte foioase cunoscute și sub denumirea de șleauri sunt frecvente în Subcarpații lalomiței unde ocupă spații situate între 200-500 m. Șleaul cu gorun pătrunde și în lunca lalomiței, unde, în alcătuirea stratului ierbos intră flora de mull. In arboret

se asociează: teiul, frasinul, fagul, alunul, cornul, etc. In lunca lalomiței și a Bizdidelului apar zăvoaiele, în care vegetează în special aninul negru în asociere cu salcia, plopul, ulmul. Arbuștii sunt alcătuiți din: alun, arțar, păducel,etc.

Pe suprafața lacului de acumulare, urmare a colmatării puternice, se formează o vegetație de deltă. Pădurile sunt bogat populate și prezintă un interes cinegetic deosebit. Astfel,se întîlnesc frecvent exemplare de căprioare, jderul de scorbură, iepuerele, veverița și pisica sălbatică . În zonă mai sunt exemplare de urşi, lupi, vulpi. Păsările întrunesc și ele condiții optime de habitat. Sunt reprezentative: găinușa de mesteacăn, cinteza de iarnă, mierla, turturica, scorțarul, pițigoiul, ciuful de pădure și mai rar cocoşul de munte dar și rațe și gâște sălbatice, pescărușii și alte specii de păsări specifice unei delte în formare. Ihtiofauna este reprezentată mai des în Ialomița de lipan, clean, mreană, scobar, caras.

Lumea peştilor mici este dominată de oblet, pietroşel şi molan

Foto 441- Delta în formare

Foto 442 –Vegretație de zăvoaie

Foto 443 –Păduri de foioase

4.5.Solurile

În formarea solurilor un rol important îl au roca, relieful, clima, vegetația, apa și timpul. Acestor factori li se adaugă și omul prin activitatea sa productivă. Modul de asociere, frecvența și intensitatea lor, explică diversitatea solurilor din Depresiunea Pucioasa.

Au fost identificate următoarele clase de soluri: cernisoluri, luvisoluri, cambisoluri, hidrisoluri și protisoluri.

Clasa cernisoluri (molisoluri) - faeoziom calcaric - FZka (pseudorendzinele-PR)

Clasa luvisoluri (argiluvisoluri**)** – **luvosol -** LV (soluri brune luvice BP)

- Luvosol albic-LV- (luvisoluri albice SP)

Clasa cambisoluri – **Eutricambosol** EC - (soluri brune eumezobazice BM - BA)

- Districambosol DC - (soluri brune acide BO)

Clasa Hidrisoluri – (solurilor hidromorfe**) - faeoziom clinogleic** FZcl – (solurile negre clinohidromorfe RP)

Clasa Protisoluri – (solurilor neevoluate)- **aluviosol entic** (protosol aluvial) **– aluviosol** (sol aluvial) – **aluviosol coluvic** (coluvisol)- **erodosol** (erodisol)

Principalele tipuri de soluri, din punct de vedere al fertilității dar și ca pondere, pot fi caracterizate astfel: solurile aflate sub vegetația lemnoasă, foarte răspîndite în regiunea studiată au un orizont superior, foarte bogat în humus, dar scurt (10-15 cm), deoarece resturile organice rămân în cea mai mare parte la suprafața solului, unde formează litiera. In .general, între vârsta solurilor și formele de relief există o strînsă legătură. Astfel, în Depresiunea Pucioasa cele mai noi soluri se întâlnesc în lunca lalomiței, dar apar și pe versanți, unde procesele de eroziune împiedică evoluția procesului pedogenetic. Cele mai evoluate soluri sunt brune, luvice și luvisoluri albice. Acestea reprezintă aproximativ 63% din solurile depresiunii.

L**uvosolurile** se întîlnesc în partea de N, acolo unde terenurile mai slab drenate și materialele parentale mai sărace în Ca sau în alte elemente bazice, favorizează formarea acestora. Ca urmare se manifestă un proces de eluviere, ceea ce determină formarea unui orizont Bt iar deasupra acestuia un orizont El. Succesiunea orizonturilor este Ao-El-Bt-C sau Cca. Au conținut mic de humus (2%) și de calitate slabă, fertilitatea fiind mica.

Luvosolurile albice apar rar pe terasele mai vechi sau pe interfluviile plane. Alcătuirea profilului; Ao,- Ba- Bt-C. Aceste soluri, cu structură slabă, aproape nestructurate în partea superioară, regim aerohidric defectuos, conținut de humus mai mic (sub 2%), cu procentaj mai mare de acizi

fulvici, pH=4, grad de saturație în baze foarte mic, fac parte din categoria celor mai puțin favorabile soluri din punct de vedere al fertilității. Necesită lucrări agrotehnice speciale (mobilizare intensă și profundă a solului), lucrări hidroameliorative mixte de irigare și drenare, încorporare masivă de îngrășăminte chimice cu azot, fosfor, potasiu, dar mai ales organice, amendamentele calcaroase se aplică obligatoriu.

Faeoziomurile calcarice reprezintă aproximativ 1,3% din solurile specifice zonei studiate și se găsesc numai în sudul Depresiunii Pucioasa, acolo unde materialul parental, bogat în argilă și carbonat de calciu, precum și vegetația de fag, specifică acestei zone, au creat condiții favorabile formării lor. Ele fac parte din categoria solurilor, cu fertilitate mijlocie. Sunt folosite pentru pajiști și păduri

4.6.Populaţia și economia

Situația economică destul de precară a județului Dâmbovița și-a pus amprenta și asupra orașului Pucioasa determinând o scădere a populației stabile prin emigrarea forței de muncă. Cei aproximativ 13000 de locuitori sunt români în proporție de 94,6%, pentru 4,35% din populație, apartenența etnică nu este cunoscută. Evoluţia structurii pe vârste a populaţiei relevă atât scăderea ponderii populaţiei tinere, cât şi apariţia unui proces lent, dar constant de îmbătrânire demografică.

Orașul Pucioasa a înregistrat cea mai severă scădere a numărului total de salariați din județul Dâmboviţa, ajungând în 2019 la 45% din nivelul anului 1992, pe fondul unei scăderi demografice de doar 7%. Industria rămâne un sector important de activitate, ocupând 46% din salariați. Totuși, ramura economică principală este turismul balnear, orașul având un statut de stațiune balneoclimaterică de interes naţional. Din păcate, din cei 3416 salariați înregistrați în diverse activități ale orașului, doar 64 sunt în HORECA, ceea ce înseamnă că acest sector trebuie dezvoltat cât mai curând. Dintre celelalte ramuri economice sunt reprezentate industria textilă, industria chimică, industria alimentară, industria lemnului și a mobilei, construcții, prestări servicii.

Agricultura este specifică zonei de deal, existând livezi de pomi fructiferi: pruni și meri, peri, cireși, nuci, vișini, caiși și zarzări, piersici, duzi etc. Importantă este şi legumicultura. Creșterea animalelor ocupă de asemenea un loc semnificativ în agricultura orașului, în special în ceea ce privește bovinele, ovinele, caprinele și porcinele, dar și păsări și albine.

4.7.Obiective turistice

Pucioasa deține câteva obiective turistice valoroase, dar insuficient valorificate**.** Cel mai important este lacul de acumulare, creat prin închiderea văii Ialomiței, dat în folosință în anul 1974. Peisajul este de vis, cu vegetație și faună specifică unei delte în formare dar și cu o regiune montană înconjurată de păduri de foioase și conifere care întregesc atmosfera peisagistică. Alte obiective importante sunt: Biblioteca Orășenească ”Gheorghe N. Costescu”, o spectaculoasă capodoperă arhitecturală din secol al XIX-lea amplasată central chiar în imediata vecinătate a Primăriei orașului, recent renovată; Biserica "Sf. Mare Mucenic Gheorghe” amplasată în plin centrul stațiunii, un lăcaș ortodox care este datat la jumătatea secolului al XIX-lea, mai exact din anul 1855; Biserica "Sfinții Voievozi”, din cartier Șerbănești datată 1894 și purtând hramul Marelui Ierarh Nicolae, înscrisă de asemenea în Lista Monumentelor Istorice din România; Cetatea Sfântă Noul Ierusalim din Glodeni Vale, un foarte interesant și controversat locaș de cult ortodox, cu o arhitectură deosebită și foarte spectaculoasă; Crucea din deal o interesantă cruce amplasată pe dealul de pe celălalt mal al râului Ialomița, loc de unde veți avea o panoramă asupra stațiuni și unde se ajunge trecând prin fosta carieră de gips; Gara, o impresionantă clădire utilitară datată încă din anul 1894 și înscrisă în Lista Monumentelor Istorice din România, Monumentul eroilor orașului Pucioasa căzuți în Primul Război Mondial amplasat în plin centrul stațiunii; Monumentul eroilor orașului Pucioasa căzuți în Al Doilea Război Mondial, Muzeul de Etnografie, o foarte atractivă și inedită radiografie a istoriei stațiunii Pucioasa de la atestare și până în zilele noastre; Parcul Independenței care datează încă din secolul al XIX-lea și se află amplasat undeva în apropierea bazelor de tratament (cca. 300 – 400 m.) o oază de

verdeață în plin centrul stațiunii; Podul de Cale Ferată amplasat la ieșirea spre Fieni și construit în perioada 1908 – 1912, înscris de asemenea în Lista Monumentelor Istorice din România; Tabăra de sculptură în lemn, amplasată chiar în parcul central o inedită și atractivă incursiune în lumea artei.

Foto 4.7.1.1 Lacul Pucioasa

Foto 4.7.1.3 Primăria

Foto 4.7.1..7 Piata Cartaxo

Foto 4.7.1.8 Zona de agrement Dealul Motăianca

Foto 4.7.1.5 Monumentul eroilor din primul război mondial

Foto 4.7.1.9 Hotel Ceres, baza tratament

Foto 4.7.1.2 Hotel Turist

Foto 4.7.1.4 BBiblioteca

Foto 4.7.1.3 Muzeul

Foto 4.7.1.6 Monumentul eroilor revoluției din 1989

5. Trecut, prezent și viitor

Harta austriacă din 1790 menționează penru prima dată numele satului Puchezi – Pucioasa, localizat corect pe malul drept al Ialomiței, pe drumul vechi care lega satele văii, sat care a fost mutat pe partea stângă a râului abia în a doua jumătate a secolului trecut, în urma masivelor alunecări ce întrerupeau accesul pe vechiul drum. Față de celelalte sate intrate în componența sa; Bela, Diaconești, Glodeni, Podurile și Șerbănești, așezarea este relativ nouă. Apele sulfuroase și depozitele de sulf nu au fost menționate pe harta din 1700 a Stolnicului Constantin Cantacuzino, însă dovezi ale locuirii pe aceste teritorii apar în documente mult mai vechi. Terasa de la piciorul dealului Băloiu, aflată acum în vatra satului Glodeni, a fost locuită încă din comuna primitivă. Acolo s-au descoperit câteva ciocane din piatră șlefuită și o măciucă de luptă aparținând perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului. In teritoriul administrativ al orașului s-au descoperit monede romane imperiale din sec I- III dar și alte dovezi care atestă o veche activitate de schimburi negustorești pe această vale încă din vremea civilizației geto- dacice și a stăpânirii romane.

Toponimul „Pucioasa” apare pentru prima dată la 20 septembrie 1649, când este nominalizat ”Piatra Pucioasa”, toponim care a dat numele așezării, fiind pomenit și într-un document din anul 1701, pentru ca ulterior să fie cunoscut într-o hotărnicie sub denumirea de ”Vâlcelul Fântânelor Pucioasa”. După anul 1828, când izvoarele sulfuroase au fost descoperite de un medic militar rus ajuns aici în timpul ocupației țariste a Țării Românești, Pucioasa s-a dezvoltat ca stațiune balneoclimaterică, luând denumirea de „Pucioasa”, datorită apelor minerale sulfuroase concentrate de aici, numite popular pucioasă. Prima dovadă despre folosirea acestor izvoare datează din 1832,

când soldații ruși erau trimiși la cură la apele sulfuroase de aici. Primul care a descris izvoarele minerale a fost dr. Ștefan Vasile Episcopescu în 1837, când „existau 6 izvoare de ape minerale cu acțiuni terapeutice foarte importante. J.A Vaillant în lucrarea sa La Roumanie – 1844 oferă date asupra amenajării de la Pucioasa. In 1853 se arată ca băile de la Pucioasa „au fost suferitoare de mari stricăciuni din pricina repejunei apelor de la munți în învecinatul lor râu de aceea izvorul vinei de pucioasă își pierde de tot acea putere terapeutică. Pentru a nu se pustia asemenea izvoare de mântuire ale omenirii pătimașe s-a reușit să se descopere o altă vână mult mai bună atât calitativ cât și cantitativ''. În 1863 Carol Davilla recomandă „să se facă toate îmbunătățirile și analizele apelor minerale, în vederea dezvoltării stațiunii''. Băile au devenit cunoscute și în Europa după 1873 cînd dr. chimist Bernarth Lendway Alfred a trimis mostre de apă la expoziția de la Viena, obținând locul I pentru cea mai mare mineralizare. La sfârșitul secolului al XIX-lea s-au efectuat, la inițiativa lui Ion Ghica, foraje care au condus la darea în funcțiune a 14 puțuri. Astăzi discutăm despre cel puțin 30. Beneficiind de factori de cură unici, apele sulfuroase de aici au cea mai mare concentrație din țară, stațiunea și-a dezvoltat profilul în domeniul curei interne – afecțiuni digestive, hepatice, renale, dermatologice. Analizele periodice ale acestor ape, ce țâșnesc de sub coasta Dealului Mitropoliei, confirmă și astăzi bogăția lor în sulf și iod. De fapt, aceste ape extrem de valoroase sunt considerate ca fiind asemănătoare cu cele renumite pe plan internațional de la Vichy. În perioada interbelică ambele stațiuni deveneau cunoscute în plan european. Dar apoi, lucrurile au evoluat diferit! În timp ce Vichy a devenit un adevărat paradis al parcurilor exotice, un centru cultural istoric și de cercetare în care fiecare picătură de apă minerală este valorificată, la Pucioasa, după o evoluție importantă în perioada interbelică, timpul pare că s-a oprit. Orașul încă deține un patrimoniu balnear ce ar putea fi valorificat, format din vilele și casele elegante care au supraviețuit demolărilor din perioada comunistă. Vechea stațiune cochetă în care turiștii își regăseau starea de bine atât în doza de sănătate cât și în cea de cultură, mai păstrează și astăzi câte ceva din farmecul de odinioară. Unele repere au dispărut dar oamenii încearcă să readucă în zilele noastre câte ceva din strălucirea de odinioară.

Strada principală, numită cândva și „Regală", împreună cu piața, erau considerate „Lipscanii" Pucioasei, negustorii dând o adevărată luptă pentru obținerea unor vaduri în care să-și amplaseze prăvălii de tot felul. Se crease o densitate așa de mare de prăvălii și locuințe în centru, încât multe dintre clădiri se construiau în calcan. Existau numeroase clădiri destinate tratamentului balneoclimateric, unele renumite pentru eleganță precum casa Grigorescu sau vila Aurelia, despre care se spune că ar fi fost construită de Carol al II-lea, orșul purtând și acum amprenta familiei regale.

Prințesa Elena Donici Cantacuzino împreună cu sora sa Bălașa Cantacuzino au fost alungate din conacul lor din Galați si au avut domiciliu forțat la Pucioasa. Ele nu și-au permis să locuiască într-o asemenea casă elegantă dar au supraviețuit dând lecții de engleză, franceză și pictură unor copii din oraș, și împărtășind acestora povești despre trecut, artă, literatură, călătorii, noblețe, morală, etică, eleganță și multe altele, formând caractere și construind cariere și principii de viață

Foto 6.1 – Arhitectura actuală a orașului Pucioasa

Îmbrăcați în haine de gală, locuitorii au știut dintotdeauna să aprecieze frumosul, arta, să dea valoare culturii și tradițiilor noastre care se păstrează intacte și astăzi. Sala de spectacole pe a cărei scenă au urcat cei mai mari actori ai acelor timpuri, ne invită și astăzi, renovată, elegantă, să îi trecem pragul pentru a asista la momente de cultură autentică. Sala de cinema a cărei boltă pictată de Grigorescu te făcea încă de la intrare să trăiești importanța momentului, devenea mult prea mică pentru mulțimea de turiști dornici să vizioneze filme renumite. Construită în mare parte din lemn, în

stil clasic, cu lojă, a fost multă vreme un reper de cultură pentru oraș. Din păcate, prin neglijență umană a ars în întregime, nu a mai rămas decât în amintiri, așa cum s-a întâmplat cu multe alte clădiri importante.

În trecut locuitorii orașului puteau folosi apele termale, acest lucru contribuind din plin la crearea a numeroase locuri de cazare private. In prezent, Pucioasa este singura stațiune în care locuitorii nu au acces direct la tratament. Acest lucru se va schimba într-un viitor apropiat. Cel mai mare proiect din istoria orașului - Refacere Zonă de Agrement și construire bază de tratament și valorificarea apei sulfuroase extinse în zonă, pe dealul Moțăianca și în zona „la sursă'' cu o suprafață de 19.393 m² se estimează a fi realizat până în 2028. Investiția de peste 130 de milioane lei aduce un suflu nou orașului creând premisele renașterii adevăratului turism în Pucioasa. Finanțarea s-a făcut prin Masterplanul de Turism al României, lansat în anul 2017.

Se vor realiza următoarele obiective: structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare, bază de tratament, restaurant, parc cu amfiteatru în aer liber, utilități, birouri administrative, magazine, bob cu pistă sintetică montat pe acoperiș, piscină „infinity pool'', o grădină senzorială etc.

Prinsă în vârtejul istoriei, între războaie, răscoale și revoluții, poate că nu a avut până acum destinul altor stațiuni la fel de bogate în resurse, dar acum este sigur! Pucioasa va fi, pentru că privește îndrăzneață spre viitor!

Calitățile apelor precum și peisajul, cu un evident potențial recreativ și recuperator, fac din localitatea Pucioasa o stațiune care trebuie să rămână importantă.

Și totuși astăzi privim spre viitor cu fața spre trecut. Încercăm să reparăm ce se poate, să aducem un suflu nou și să punem iar în valoare ceea ce natura ne-a dăruit. Nu este Vichy, este Pucioasa și acest nume va rezona multă vreme de acum înainte în mintea oamenilor care își vor găsi liniștea și sănătatea pe aceste meleaguri în prezent dar mai ales în viitor.

BIBLIOGRAPHY:

1. **Bugă Dragoş şi Ion Zăvoianu (1974)**, Judeţul Dâmboviţa, Ed. Academică, Bucureşti
2. **Coteţ Petre** (1971), Geomorfologie cu elemente de geologie, Ed. Pedagocică, Bucureşti
3. **Ielenicz M. (**1996), Dealurile şi podişurile României, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir'', Sibiu
4. **Ispas Ştefan, Leotescu Raluca, G. Murătureanu şi S.Ciulei** (2006) Cercetarea solului pe teren, – manual practic, Ed. Domino, Târgovişte
5. **Mihăilescu Vintilă (1966) –**Dealurile şi câmpiile României. Studiu de geografia reliefului, Ed. Ştiinţifică Bucureşti
6. **Popp Nicolae** (1938), Subcarpaţii dintre Dâmboviţa şi Prahova, Studiu geomorfologic, Bucureşti
7. **Puiu Ştefan, Ispas Ştefan** (1997), Pedologie – manual practic, Ed. Domino, Târgovişte
8. **Primăria Pucioasa** -Strategia privind Dezvoltarea Durabilă a orașului Pucioasa, perioada 2021 – 2027

VENERABLE EUSTATHIUS THE PROTOPSALT AND THE MATHEMA FOR SAINT PARASKEVA

Ștefan-Iulian Apopei
PhD Student, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *The present study examines the personality and contribution of Eustathios the Protopsaltes, founder of the Musical School of Putna Monastery and arguably the most important composer of Byzantine music in the medieval Romanian lands. The research highlights his decisive role in shaping an autochthonous musical idiom through the composition and adaptation of chants in Slavonic and Greek, integrated into a coherent liturgical system informed by Late Byzantine tradition and by Bulgarian-Serbian influences. The focal point of the investigation is the analysis of a calophonic matima composed by Eustathios in honour of Saint Parascheva, preserved in the 1511 Anthologion. This unique piece—lacking any known Byzantine or Slavonic prototype—is interpreted as the response to a concrete liturgical need and as evidence of the School of Putna's capacity to generate original creations within the context of the adaptation of the Jerusalem Typikon. The study underscores the significance of this matima as an expression of the synthesis between Byzantine musical tradition, local consciousness of sanctity, and the Moldavian liturgical identity.*

Keywords: *Eustathios the Protopsaltes; Musical School of Putna; Byzantine chant; matima; Saint Parascheva*

1. Eustatie Protopsaltul, Cucuzel al Moldovei

1.1.Cine a fost Eustatie Protopsaltul?

Încă de la întemeiere, Mănăstirea Putna a fost considerată necropolă domnească și centru de referință în viața bisericească din Moldova. După finalizarea lucrărilor fizice, a început cea mai importantă perioadă, anume, formarea unei obști și înfrumusețarea cu obiecte de cult și toate cele necesare unei mănăstiri. Astfel, s-a luat drept model cea mai importantă mănăstire a vremii, anume Mănăstirea Neamț, pe care a depășit-o ulterior, cultural și artistic[1]. La acea vreme, în Mănăstirea Neamț s-a atins apogeul artistic în muzică psaltică, dar și în caligrafie. Aceasta se demonstrează prin primul manuscris muzical din Moldova, păstrat în biblioteca Mănăstirii Putna și astăzi. La întemeierea mănăstirii, Domnitorul Ștefan cel Mare nu a neglijat nici un aspect, ci a acordat o deosebită atenție realizării unei ambianțe duhovnicești. Din acest punct de vedere, muzica bisericească ocupa un loc central. Slujbele obișnuite, dar și marile sărbători erau acoperite de fastul cântărilor bisericești bine executate. Cu toate acestea, cele mai frumoase cântări erau scrise de compozitori greci, iar cum limba greacă era necunoscută de popor, era nevoie de oameni pricepuți în traduceri și adaptare la cultul liturgic local. Psaltichia se preda din generație în generație. Această categorie de oameni era foarte restrânsă, greu de găsit și cu multă muncă de învățat. Această ascultare avea o dublă slujire. Pe de o parte, înfrumusețarea sfintelor slujbe prin voci, cântări și compoziții înălțătoare, iar în același timp, formau cântăreți pentru a-i trimite în parohiile și mănăstirile din jurisdicția mitropoliei. La felul cum a fost gândită Mănăstirea Putna, era neapărată nevoie de un protopsalt care să formeze o școală de cântăreți și să adune ucenici în jurul său. Aceste calități s-au găsit omogenizat perfect în monahul Eustatie. „Fericitul Eustatie ducea o nevoință cu totul aleasă, în post, în rugăciune și în negrăită bucurie a Duhului Sfânt. Din această duhovnicească bucurie a călugărilor și au împodobit slujbele din biserica Mănăstirii Putna aproape o jumătate de secol. Acest vestit protopsalt avea și multă învățătură de carte. Cunoștea limbile greacă și slavonă și știa toate cântările compuse de marii sfinți și protopsalți bizantini și atoniți, ca: Ioan Damaschin, Roman Melodul, Ioan Cucuzel și mulți alții"[2]. Școala muzicală de la Putna poartă amprenta sa. Această școala

[1] Anne E. Pennington, *Șapte antologii de la Putna*, în: „Cuvioasul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna", Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, p. 113.
[2] Arhim. Ioanichie Bălan, *Patericul Românesc*, Editura Mănăstirea Sihăstria-2005, p. 139.

muzicală de la Putna a stat la temelia muzicii bisericești din Moldova vreme de peste 250 de ani. Odată cu venirea în țară a cuviosului Paisie Velicicovski, la Mănăstirea Neamț, s-a reorganizat școala de muzică psaltică după duhul athonit. Antologhioanele apărute la Putna au fost singurele cărți de muzică bisericească autohtone apărute în întreg Evul Mediu în spațiul moldovenesc. Ele au fost folosite atât în marile centre monahale din țară, precum Secu, Slatina, Dragomirna, Probota și Bisericani, dar și în Grecia sau Bulgaria. Din această perioadă ne-au rămas până astăzi 20 de antologhioane complete, dar și fragmente, scrise în limba greacă și slavonă în notația specifică Sfântului Ioan Cucuzel. Până la epoca brâncovenească nu s-a mai scris nimic în materie de muzică bisericească. În ierarhia valorică, aceste antologhioane ocupă locul al treilea după broderii și tetraevangheliarul ilustrat[3]. Numai interpretarea după cuviință și solemnitatea slujbelor pot inversa această ordine valorică.

Printre cele mai importante slujbe pe care le-a cântat monahul Eustatie a fost înmormântarea măritului Voievod Ștefan cel Mare,[4] la data de 2 iulie 1504. Aceste odoare de mult preț ale Moldovei trebuie prețuite la adevărata lor valoare pentru a evidenția munca, strădaniile și lacrimile monahilor compozitori.

1.2.Cele mai importante lucări ale lui Eustatie

Cuviosul Eustatie protopsaltul este autor a peste 200 de cântări și cel mai important compozitor român din perioada medievală[5]. Totodată, el poate fi socotit între cei mai importanți creatori de muzică bisericească din întreg spațiul ortodox[6]. Deși informațiile biografice sunt foarte restrânse, Anne E. Pennington îl descrie ca fiind „una dintre cele mai remarcabile figuri din viața culturală a Moldovei timpului său”[7]. Acesta s-a născut în satul Cristești la jumătatea secolului al XV-lea. De mic copil s-a îndrăgostit de strana bisericească și a început să-și înmulțească talantul, dar pe cât era dorința de mare, pe atât erau posibilitățile de reduse. Turcii ocupaseră majoritatea centrelor de muzică bisericească creștină. Tânărul Eustatie avea nevoie de un dascăl care să-l inițieze în arta psaltichiei. În urma analizei operelor sale, s-a constatat că, cel mai probabil, ar fi ucenicit într-una dintre mănăstirile isihaste din despotatul Serbiei. Un argument fundamental îl reprezintă unele asemănări izbitoare între creațiile lui Eustatie și creațiile lui Isaia ieromonahul, protopsaltul Mănăstirii Matejce, Macedonia de astăzi. Datorită experienței acumulate, la Putna a primit o îndoită slujire. A fost rânduit protopsalt al mănăstirii și domestic[8]. Demnitatea de protopsalt îi conferea întâietate între toți cântăreții, cu unele intervenții solistice, iar atribuțiile din ascultarea de domestic includeau formarea de noi cântăreți, organizarea și conducerea corului mănăstirii și o activitate didactică constantă în acest sens. Această demnitate mai fusese îndeplinită de monahul Paisie, autor al Mineiului de la 1504, destinat Mănăstirii Dobrovăț, ultima ctitorie a lui Ștefan Voievod.

Opera cuviosului Eustatie se concretizează în două Antologhioane autografe în care se cuprind toate genurile muzicii psaltice: papadic, stihiraric și irmologic. Scrierile sale sunt scrise în limbile greacă și slavonă. Aceste antologhioane sunt de două feluri: mari, pentru strană, ca să poată vedea tot corul și mici sau personale folosite de protopsalți la chilie sau în deplasări. Odată cu Eustatie, la Putna s-a născut o tradiție ca fiecare protopsalt să își alcătuiască propriul antologhion, atât de strană cât și personal. „Chiar titlul de protopsalt pe care și-l dă Evstatie este un indiciu că pevții (cântăreții de strană) alcătuiau un corp organizat, cu o ierarhie bine stabilită”[9]. Primul antologhion publicat, cel din anul 1511, reprezintă un unicat în istoria muzicii bisericești. Acesta însumează mai multe stiluri

---

[3] *De veghe în casa Măriei Sale, File de pateric de la Mănăstirea Putna,* Editura Mitropolit Iacob Putneanul, 2017 p. 85.

[4] Arhim. I. Bălan, *Patericul românesc...*, p. 140.

[5] Arhid. Avraam Bugu, *Cuviosul Eustatie Protopsaltul-primul compozitor român*, în: „Antologhionul de la 1511, Studii și facsimil,” Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2024, p. 104.

[6] Gheorghe Ciobanu, *Descrierea manuscrisului*, în Antologhionul de la 1511, Studii și facsimil, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2024, p. 62.

[7] Anne E. Pennington, *Muzica în Moldova Medievală (secolele XV-XVI).* Ediție bilingvă îngrijită de Titus Moisescu, București, Editura Muzicală, 1985, p. 101.

[8] Diac. Drd. Ioan Popescu, *Învățământul muzical în Biserica Ortodoxă Română*, în BOR, LXXXVII, 1969, 9-10, pp. 1027-1061.

[9] Pr. I. Ionescu, *Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna*, în M.O. 1963, nr. 3-4, p. 271.

muzicale specifice zonei grecești si slave. Celălalt antologhion, personal, finalizat în anul 1515, conține un repertoriu calofonic în care sunt cuprinse câteva opere personale. Munca lui Eustatie se vede în compunerea de cicluri muzicale pentru cele opt glasuri pentru toate genurile irmologice și papadice. Dintre acestea amintim: *Troparele Învierii și ale Născătoarei, Prochimenele, Stihurile, Aliluia, Heruvice și Chinonice*. Pe lângă toate acestea, scrie chinonice pentru toate Praznicele Împărătești de peste an și completează cu celelalte cântări din cadrul Sfintei Liturghii. Tot el compune un ciclu complet de stihiri pentru toate sărbătorile însemnate de peste an. În acea perioadă, puțini protopsalți erau capabili de o astfel de lucrare însemnată. Ultimul protopsalt al catedralei Aghia Sofia din Constantinopol, Manoil Hrisaf, a compus ceva asemănător, dar nu pentru toate glasurile. În mod practic și concret, Eustatie continuă și finalizează lucrarea lui Hrisaf și o extinde în tot spațiul slav, el fiind primul compozitor care a scris astfel de lucrări în limba slavonă[10]. Eustatie nu doar a compus, ci a și valorificat ceea ce au lăsat înintașii săi. Astfel, în Rusia, la Muzeul-Rezervație de Stat de Istorie și Ahitectură din Smolensk, nr. 9927[11] se regăsește un manuscris, anume Liturghierul de la 1569. Acesta a fost copiat după un Liturghier mai vechi, scris pe la 1532 de către monahul Spiridon. Acest Liturghier copiat de Eustatie este deosebit de important pentru noi deoarece el reprezintă o capodoperă a cărților medievale românești. Până astăzi nu se cunosc date cu privire la felul cum acest Liturghier a ajuns în Rusia.

Opera lui Eustatie conține unele aspecte originale. Compune în stilul calofonic noi cântări și adaptează operele altor compozitori la stilul locului. Compune și în stilul asmatic, de catedrală, dar nu lasă deoparte nici vechile psalmodii. Acestea sunt omogenizate și se naște un stil nou adaptat necesităților liturgice ale vremii, practicat în parohii și mănăstiri. Acest nou stil muzical a fost preluat de Eustatie din tradiția bulgaro-sârbă. A fost șlefuit și perfecționat de către protopsalții putneni, în frunte cu Eustatie, iar apoi cu ușurință a fost implementat în viața liturgică din Moldova. Din această zonă a fost preluat de românii din zona actuală a Ucrainei iar de acolo a fost adoptat de Biserica Rusă sub denumirea de cântare bulgărească[12]. Acest stil se caracteriza prin simplitate și frumusețe, fapt pentru care era cu ușurință de practicat. Cântările erau ușor de memorat fiind deseori executate de toată lumea din biserică, după modelul psalților. Eustatie a simplificat interpretarea evitând salturile mari și oferind cântării fluență, moderație și sobrietate. Ethosul românesc se caracterizează prin echilibru, simplitate și frumusețe. Se căuta ca toată suflarea să laude pe Domnul. „Din manuscrisele păstrate de la Putna se remarcă trei figuri mari de profesori: Eustatie, Antonie și Lucaci. Primul este socotit om de înaltă cultură, cunoscător al celor patru arte: gramatica, muzica, retorica și filtele, lucru atestat de el însuși într-o criptogramă din manuscrisul de la Moscova[13]. Faptul că folosește în textul slavon cuvinte sau terminații românești[14]: aliluiarele, filtele, etc, dovedește că era român”[15].

Mănăstirea Putna și-a asumat rolul de centru muzical, înfluențând muzica tradițională a vremii[16]. Mirean sau monah, acesta era inițiat în principiile corecte ale psalmodierii. „Faptul că la Putna a existat un centru muzical puternic, înființat și condus de Evstatie Protopsaltul, că aici și-au manifestat măiestria numeroși alți psalți și copiști, că ne-a rămas un fond compact de manuscrise ce se derulează în timp pe o perioadă de mai bine de o sută de ani și că aceste manuscrise au în structura și grafia lor o unitate clar determinată, toate acestea ne-au convins să recunoaștem existența, în acest centru de

[10] *De veghe în casa Măriei Sale...*, p. 88.
[11] Alexandru PASCAL, *Un manuscris al cărturarilor Spiridon și Eustatie de la Putna*, în AP 11-2015-1, p. 207.
[12] Arhid. Avraam Bugu, *Cuviosul Eustatie Protopsaltul-primul compozitor român*, în Antologhionul de la 1511, Studii și facsimil, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2024, p. 104.
[13] Anna Eliseeva, *Deux anthologies de chant du Monastere de Putna: Nouvelles decouvertes dans les archives du musee historique d`etat de Moscou*, în Cuvioasul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp. 139-157.
[14] Gheorghe Ciobanu și Cr. Ghenea, *Un creator de muzică la începutul sec XVI*, în „Muzica”, nr. 5-6/1964, p. 60.
[15] Diac. Gr. Panțiru, *Manuscrise muzicale inedite de la Mănăstirea Putna*, în BOR, 1969, Nr. 11-12, p. 1258.
[16] Dimitri E. Conomos, *The Monastery of Putna and the musical tradition of Moldavia in the sixteenth century*, Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University-2009, p. 15.

artă și cultură medievală românească, a unei școli muzicale, cu valențe și caracteristicile pe care le presupune o astfel de instituție”[17].

Muzicologul acad. Octavian Lazăr Cosma îl decalară pe Eustatie „întâiul mare creator român de muzică”[18]. De remarcat este faptul că, pe primele file ale Antologhionului mare, de strană, sunt oferite câteva informații de bază cu privire la gramatica muzicii psaltice. Aceste antologhione au stat la baza tuturor cărților de cântări psaltice apărute în Moldova în secolul al XVI-lea. Exista o tradiție nescrisă ca fiecare mănăstire nou înființată, dar și cele vechi să aibă protopsalt școlit la Putna și cărți de muzică bisericească din care să oficieze sfintele slujbe. Cei mai importanți ucenici ai școlii de la Putna sunt[19]: Macarie de la Dobrovăț, Isachie de la Râșca, Vasile de la Slatina, Ieromonahul Vasile și monahul Isachie[20] etc. Cu toate că era un învățat al muzicii din Moldova, Eustatie era mereu conștient că la un moment dat va trece la Domnul, așa că a zidit ucenici vrednici de a continua opera începută de el. În general, marile personalități ale artei, din toate timpurile, au lăsat ucenici vrednici, capabili să le ducă opera mai departe. Dată fiind evoluția ulterioară a școlii putnene, este de la sine înțeles că și Eustatie a avut cel puțin un astfel de ucenic. Moștenirea muzicală lăsată de el este enormă și reflectă marea sa personalitate, care numai din iconomie divină a fost trimis în Moldova acelor vremuri spre a reorganiza și pune temelia unei istorii muzicale autentice[21]. Eustatie, ca și ceilalți părinți ai muzicii psaltice au fost monahi, ulterior canonizați: Ioan Damaschin, Roman Melodul, Ioan Cucuzel[22], etc.

„Era o vreme când Bucovina era într-adevăr ca o grădină duhovnicească, plină de cântec și de miros îmbătător”[23]. Școala muzicală de la Putna reprezintă un nucleu de muzicologie bizantină, des studiat de cercetători de renume precum: Titus Moisescu[24], Vasile Vasile[25], Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu, Nicolae Gheorghiță[26], Arhid. Avraam Bugu[27], etc., iar manuscrisele putnene se află printre cele mai importante izvoare ale muzicii românești. Acest lucru nu a putut trece neobservat, iar unii cercători de rang internațional și-au aplecat atenția asupra muzicii medievale din Moldova. Dintre aceștia amintim pe Anne E. Pennington[28] și Dimitri Conomos[29], Svetlana Kujumdzieva[30] și alții. Centrul de Studii Bizantine de la Iași, în secolul al XXI-lea, a acordat o deosebită atenție lucrărilor muzicologice ieșite din Școala de la Putna. Cu toate acestea, o întrebare definitorie încă persistă, la care nu putem găsi un răspuns concret, ci trebuie să ne bazăm strict pe tradiție și fidelitate: Cum se interpretau aceste partituri din vremea Sfântului Ștefan cel Mare? Cum ar fi sunat interpretarea acestora dacă ar fi fost înregistrate? Calofonia din Bizanț și Moldova este reprezentată de două piscuri, Sf. Ioan Cucuzel și Eustatie Protopsaltul[31]. Muzica creată de cel de-al doilea se altoiește pe

---

[17] Titus Moisescu, *Prolegomene Bizantine, Muzică bizantină în manuscrise și carte veche românească*, Ed. Muzicală, București-1985, p. 29.

[18] Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești, I. Epoca străveche, veche și medievală*, București, 1973, p. 166.

[19] Titus Moisescu, *Manuscrisul de la Dobrovăț. Ms. 258/Leimonos*, în colecția Izvoare ale muzicii românești, XI, București, 1994, p. 20.

[20] Arhid. Avraam Bugu, *Doi muzicieni necunoscuți ai școlii medievale putnene: Ieromonahul Vasile și monahul Isachie*, în Cuvioasul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp. 279-286.

[21] Dimitri Conomos, *The Significance of the Moldavian Monastic Contribution to the Tradition of Post-Byzantine Psalmody*, Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University- 1982, p. 39.

[22] Arhid. Avraam Bugu, *Cuviosul Eustatie Protopsaltul-primul compozitor român*, în Antologhionul de la 1511, Studii și facsimil, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2024, p. 103.

[23] Pr. Dr. Petru Rezuș, *Vechea școală teologică de la Putna,* în A.B.-1945-NR3-4, p. 151.

[24] Titus Moisescu, *Evstatie Protopsaltul Putnei*, în Cuvioasul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp.163-192.

[25] Vasile VASILE, *Istoria muzicii bizantine şi evoluţia ei în spiritualitatea românească*, II, Bucureşti, 1997, p. 30–50.

[26] Nicolae Gheorghiță, *De la neumă la inerpretare sau despre procesul compoziţional în muzică bizantină*, în Cuvioasul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp. 25-44.

[27] Arhid. Avraam Bugu, *Prima menţiune onomastică în istoria muzicii de cult din Moldova, în Cuvioasul Eustatie Protopsaltul şi Şcoala muzicală de la Putna*, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp. 159-163.

[28] Anne E. Pennington, *Muzica în Moldova Medievală...*, p. 102.

[29] Dimitri E. Conomos, *The Late Byzantine and Slavonic Communion Cycle: Liturgy and Music*, Dumbarton Oaks, 1985.

[30] Svetlana Kujumdzieva, *The Significance of the Putna Music School in the History of Orthodox Church Music*, în Cuvioasul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp. 93-108.

[31] Un studiu remarcabil, care îi analizează comparativ pe cei doi compozitori și merită studiat: Maria Alexandru, *Calofonia de tradiție bizantină în școala muzicală de la Putna: Sf. Ioan Cucuzel și Evstatie Protopsaltul*, în: „Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna”, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2023, pp. 45-92.

trunchiul primului din Bizanț. „Exighisirea cântărilor genului papadic, căruia îi aparţin în întregime cântările Şcolii de la Putna, nu este numai o tehnică fină, ci şi o înaltă artă ermeneutică. Cântarea formei exighisite a compoziţiilor muzicale, tehnoredactarea acestora, iar apoi transcrierea şi analiza lor, pot forma un itinerar muzicologic spre cunoaşterea melosului bizantin. Ulterior, se pot efectua încercări de exighisire a unor cântări din repertoriul Şcolii de la Putna, care s-au transmis numai în Vechea Sistimă”[32]. Sfântul Ioan Cucuzel a fost unul dintre maeștrii bizantini ai muzicii psaltice. Viețuind la începutul secolului al XIV-lea, ne-a lăsat o moștenire imensă. În manuscrisele putnene era supranumit adesea dascălul dascălilor sau maestrul maeștrilor. Acesta și-a dedicat întreaga viață lui Hristos, părăsind Constantinopolului cu toate desfătările lui, și intrând în cinul monahal și-a afierosit întreaga viață ishiei și studiului psaltichiei. Nici până astăzi nu este defintitivată o listă a tuturor creațiilor sale, ea fiind foarre amplă. A atins majoritatea punctelor de interes ale muzicii bizantine: paralaghie, octaihie, notație, metrofonie, intervale, hironomie, arta componistică, etc. Ceea ce este relevant pentru noi este faptul că pe filele manuscriselor putnene se regăsesc multe dintre lucrările sale. În mod logic, odată cu împrumutul partiturilor se realiza și preluarea interpretării. Eustatie Protopsaltul este, fără îndoială, cel mai prolific compozitor de muzică bizantină medievală în spațiul românesc, meritându-și din plin supranumele de Cucuzel al Moldovei. Antologhioanele sale de la Putna însumează 98 de compoziții în limba greacă și 87 în limba slavonă[33]. Astfel, Școala muzicală de la Putna reprezintă o filă importantă din istoria universală a muzicii bizantine. La scurt timp după căderea Constantinopolului, muzica psaltică din Moldova atinge un prim pisc, devenind totodată un nucleu ce lega poporul grec, de cel român și de cel slav. Cu toate acestea „în evul mediu românesc, creația muzicală s-a desfășurat în trei mari direcții: muzica religioasă bizantină, muzica georgiană și muzica populară[34]. Toate aceste trei mari filoane au apărut și au evoluat într-un paralelism clar diferențiat, fiind consemnate în vechi codice muzicale și păstrate în biblioteci și arhive românești sau străine”[35]. Comparația celor trei stiluri, medio-bizantină, hrisantică și kieveană, ar putea aduce la lumină noi compoziții muzicale românești.

1.3.Cuviosul Eustatie și matima închinată Sfintei Cuvioase Parascheva de la Iași

1.3.1. Ce este o matimă și de ce e importantă

Termenul *matimă*[36] provine din tradiția bizantină muzicală și desemnează o cântare festivă, amplă, caracterizată printr-un stil melismatic și o alcătuire imnografică de laudă, menită să preaslăvească virtuțile sfinților și lucrarea lui Dumnezeu în viața lor. În practica liturgică ortodoxă, matima este o cântare „pe larg”, destinată momentelor solemne, în special slujbei de seară (*Vecernia*), în cadrul litiei, atunci când are loc ieșirea la Litie. Aceasta corespunde de obicei primei stihiri, fiind compusă în stil papadic pentru a însoți procesiunea până în Naosul Bisericii acolo unde se săvârșea Litia.

Stilistic, matima se încadrează în repertoriul calofonic bizantin târziu, fiind caracterizată prin:

- formule ornamentale complexe (*kratema, teretismata*),
- libertate interpretativă dirijată,
- repetiții melismatice și variațiuni pe teme liturgice prestabilite.

---

[32] Maria Alexandru, *Calofonia de Tradiție Bizantină în Școala Muzicală* de la Putna, în AP 11-2015-1, p. 488.

[33] Gheorghe C. Ionescu, *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiţie bizantină în România*, Editura Diogene, Bucureşti, 1994, p. 27–29, 127–130, 179, 211,269;

[34] Vezi și Sorin Alexandrescu, *Tipicul Mănăstirii Putna. Contribuții la istoria cultului în Moldova medievală*, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2020, pp. 147–149.

[35] Titus Moisescu, *Muzica Bizantină în spațiul cultural românesc,* Ed. Muzicală a uniunii compozitorilor și muzicologilor din România, București-1996, p. 52.

[36] Mathimă (gr. μάθημα [mathima], „știință, studiu, cunoaștere, lecție, instruire”), cântare bisericească scrisă în stil* stihiraric (în „tactul” andante), servind drept lecție pentru cei ce se instruiau în arta cântării. Cele mai multe dintre aceste cântări îndeplineau și rolul de cântări calofonice* la diverse sărbători. V. calofonicon; *Dicționar de termeni muzicali* Academia Română, Institutul de Istoria Artei "G. Oprescu" Editura Enciclopedică, 2010, p. 321.

Kujumdzieva observă că „Stihira este inclusă în capitolul stihirilor melismatice praznicale […] al cărui scop este acoperirea timpului liturgic conform noii redacții a Tipicului Ierusalimitean”[37]. Cu alte cuvinte, matima este o creație adaptată ritmului liturgic extins al slujbelor reformate în sec. XIV, cu funcție teologică, muzicală și ceremonială clar definite.

Matima compusă de Eustatie este păstrată într-un manuscris de o importanță fundamentală pentru studiul muzicii liturgice ortodoxe din spațiul românesc: *Antologhionul lui Eustatie* (1511)[38], un codex reprezentativ pentru activitatea Școlii Muzicale de la Mănăstirea Putna. Cântarea apare între filele 153^{v}-157^{v}[39], în cadrul unui corpus imnografic dedicat sărbătorilor și sfinților cu o semnificație specială pentru comunitatea locală, fiind ultima din acest corp. Incipitul său slavon – „Преподобна мати дево девице Параскеви” („Preacuvioasă maică, tânără fecioară Parascheva”) – anunță caracterul solemn și teologic al cântării, în care sunt concentrate imagini scripturistice, atribute hagiografice și expresii de adâncă evlavie.

Importanța acestui manuscris rezidă nu doar în păstrarea unei cântări unice, ci și în apartenența sa la un program liturgic coerent, susținut de școala muzicală putneană. Manuscrisul nu este un unicat izolat, ci parte a unui corpus în care regăsim și alte compoziții atribuite lui Eustatie, dedicate unor sfinți, cum ar fi Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava – semn al unei conștiințe liturgice orientate către construirea unei „sfințenii locale” prin muzică.

În analiza Svetlanei Kujumdzieva, matima compusă de Eustatie reprezintă o parte a unui proces mai detaliat de adaptare a tipicului ierusalimitean în practica slavonă și moldovenească, cu accent pe elaborarea muzicii melismatice în funcție de contextul liturgic festiv: „Tradiția manuscriselor de la Putna a urmat elaborarea melismatică a cântării potrivit structurii praznicale”[40].

1.3.2. Argumentul unicității

Importanța acestei matime constă în caracterul ei de unicat în cadrul tradiției ortodoxe a vremii. După cum notează Kujumdzieva, „Această stihiră nu are un model cunoscut nici bizantin, nici slav”[41] – o observație fundamentală care ne permite să afirmăm că aceasta nu este o traducere sau adaptare, ci cu o creație originală, alcătuită special pentru contextul liturgic moldovenesc. Faptul că stihira nu apare în corpusul bizantin cunoscut, nici în textele slavone anterioare, nici în mineiele de la Putna sau Dragomirna, despre care am amintit mai sus, este un indiciu solid al caracterului său autohton.

Această unicitate nu este doar de ordin muzical, ci și liturgic: matima se înscrie într-o logică festivă specifică, fiind destinată ieșirii solemne la Litie în Naosul Bisericii cu icoane sau sfinte moaște[42]. Așa cum remarcă autoarea bulgară, „Această compoziție trebuie să fi fost creată dintr-o necesitate liturgică”[43] – o formulare care sugerează că practica locală a impus alcătuirea unui imn propriu, adaptat realităților evlaviei moldovenești.

Din punct de vedere muzical, structura calofonică, plasarea în glasul plagal 2 și utilizarea formelor ornamentale specifice bizantinismului târziu oferă cântării o sonoritate înaltă, destinată unui public format și sensibil la nuanțele teologice ale muzicii psaltice. Această alegere stilistică confirmă faptul că matima lui Eustatie a fost gândită pentru un context monastic cu educație muzicală avansată, nu pentru uzul comun.

---

[37] The sticheron is included in the chapter of the festal melismatic stichera […] whose goal is to cover liturgical time according to the new redaction of the Jerusalem Typikon”. Svetlana Kujumdzieva, THE SIGNIFICANCE OF THE PUTNA MUSIC SCHOOL IN THE HISTORY OF ORTHODOX CHURCH MUSIC, p. 100.

[38] Manuscris nr. P I 56.

[39] Paginile 333-342, conform unei numerotări ulterioare a paginilor.

[40] „The Putna manuscript tradition followed the melismatic elaboration of chant according to festal structure”. Svetlana Kujumdzieva, *The Significance of the Putna Music School in the History of Orthodox Church Music*, p. 102.

[41] „This sticheron has no known Byzantine or Slavic model”. Svetlana Kujumdzieva, *The Significance of the Putna Music School in the History of Orthodox Church Music*, p. 103.

[42] Cf. Grigorios Stathis, *Studies in Byzantine Music*, Atena, 1995, p. 161: „the kalophonic sticheron had a functional role in the liturgical flow, covering the movement of the clergy during processions with the relics or icons”.

[43] „This piece must have been created out of liturgical necessity”. Svetlana Kujumdzieva, *The Significance of the Putna Music School in the History of Orthodox Church Music,* p. 103.

Această stihiră calofonică, compusă de Eustatie, nu a fost alcătuită ca un simplu exercițiu imnografic, ci dintr-o necesitate practică a cultului. Potrivit rânduielii liturgice vechi, în cadrul slujbei Vecerniei, momentul Litiei presupune ieșirea clericilor în pronaos[44] sau în pridvorul bisericii, unde se rostesc ecteniile și se cântă stihirile specifice[45]. Pentru a acoperi procesiunea și a susține intensitatea sărbătorii, era nevoie de o cântare „pe larg", amplă, solemnă, cu desfășurări melismatice – ceea ce o simplă stihiră de strană nu putea oferi.

Această practică este atestată în tipicele bizantine și continuă astăzi doar în forma sa completă în Muntele Athos, fiind rareori păstrată în câteva mănăstiri din România care conservă rânduiala integrală a litiei[46]. Din acest motiv, matima lui Eustatie trebuie înțeleasă ca un răspuns liturgic contextualizat, înscris în fluxul viu al cultului, și nu ca o compoziție izolată[47].

Un argument suplimentar în sprijinul ideii că această cântare a fost alcătuită pentru o nevoie liturgică practică, în contextul desfășurării vechii rânduieli a Litiei, este faptul că în partea finală a stihirei, autorul introduce un terirem[48]. Această formulă muzicală – compusă din silabe fără sens lexical, de tipul *terirem, nerem, nerem*[49] – este specifică repertoriului calofonic bizantin, fiind utilizată pentru a prelungi cântarea, a susține atmosfera meditativă și a marca solemnitatea momentului. Includerea unui terirem indică fără îndoială că piesa nu era destinată unei simple lecturi sau execuții rapide, ci era gândită pentru interpretare festivă, probabil în procesiunea litiei, în momentul în care clericii, purtând cinstitele moaște, ieșeau din altar și traversau naosul.

Părăsirea naosului în timpul Litiei semnifică alungarea din Rai, iar rămânerea în tinda bisericii, în fața ușilor închise, devine o imagine a rugăciunii penitențiale „înaintea ușilor cerești". Această simbolistică este confirmată de referința la Simeon al Tesalonicului, care explică: „Facem Litiile în tinda bisericii... stând noi înaintea ușilor sfintei biserici, ne închinăm ca înaintea ușilor cerești [...] și mai cu seamă dumnezeiasca milostivire, pe care rău o am închis"[50]. Mai mult, teriremul funcționează și ca o punte între textul teologic și contemplația tainică, deschizând un spațiu sonor în care comunitatea participă prin ascultare la o formă de laudă care transcende cuvântul[51]. În tradiția muzicală bizantină, acest tip de ornament este asociat cu imnografia de înaltă clasă, destinată unor prăznuiri mari sau unor momente de apogeu duhovnicesc.

Astfel, caracterul inedit, neextrapolabil și festiv al acestei matime susține ipoteza că ne aflăm în fața primei compoziții muzicale complete dedicate Sfintei Parascheva în tradiția ortodoxă slavonă și românească. Este o creație care reflectă, în același timp, fidelitate față de canoanele bizantine și capacitatea de creație liturgică a unui mediu monastic de excepție.

1.4.Concluzii

Matima compusă de Eustatie pentru Sfânta Cuvioasă Parascheva reprezintă o realizare de excepție a muzicii liturgice moldovenești. Ea este, din câte cunoaștem până în prezent, prima stihiră complet notată muzical dedicată acestei sfinte în întreaga tradiție ortodoxă slavonă și românească. Compoziția sa nu are model bizantin cunoscut și nu este o simplă traducere, ci o creație originală, elaborată în

---

[44] Cf. *Typikonul Mănăstirii Marea Lavră*, edițiile secolelor XIII–XIV, unde litia este oficiată în afara naosului, cu revenire solemnă în biserică.

[45] Pr. Prof. Ene Branișteː *Litia – Studiu comparativ al rânduielii ei în diferite Liturghiere și Manuale de Tipic*, în *Studii Teologice*, 1956, p. 376.

[46] Ierom. Macarie Simonopetritul, *Rânduiala slujbelor în tradiția athonită*, Editura Evanghelismos, București, 2004, pp. 219–224.

[47] Evelina Mineva, *The Byzantine Hagiographic and Hymnographic Texts on St Parasceve of Epibatae*, Sofia, 2017, pp. 52–53.

[48] Teriremul este o formulă muzicală ornamentală, compusă din silabe neumastice fără sens lexical, utilizată în muzica calofonică bizantină pentru a prelungi și înfrumusețа cântările. Grigorios Stathis, *Introduction to the Kalophonic Sticherarion*, Atena, 1975, pp. 85–88.

[49] Maria Alexandru, *Calofonia bizantină între oralitate și notație*, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iași, 2008, p. 196: „teriremul marchează momentele de intensitate contemplativă și oferă psaltului spațiul expresiv de a articula prin melos ceea ce cuvântul nu poate exprima".

[50] Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Vohodul și partea finală a Vecerniei, slujba Litiei și a Miezonopticii*, în *Glasul Bisericii*, 1961, p. 586, n. 11, citând pe Sf. Simeon al Tesalonicului: Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni*, cap. 333, P.G. t. GLV, col. 605-608; în traducere română, București, 1865, p. 342.

[51] Potrivit studiilor lui Dimitri Conomos, teriremul „served to allow for movement within the church space and to prolong the act of praise beyond the limits of text", cf. D. Conomos, *The Late Byzantine and Slavonic Communion Cycle*, Brookline, 1985, p. 102.

contextul unei practici liturgice vii, în care cultul sfintei se dezvoltă pe fundalul unui program spiritual, artistic și identitar susținut de Școala Muzicală de la Putna[52]. Această cântare nu trebuie să fie percepută doar ca o manifestare a artei psaltice, ci ca expresia unei sinteze între teologia ortodoxă a sfințeniei și vocația muzicală a comunității monastice moldovenești, aflată la răscrucea influențelor bizantine, slavone și autohtone[53].

Prezența teriremului, alegerea glasului plagal 2, poziționarea în cadrul Litiei, precum și transmiterea piesei în mai multe manuscrise, sunt toate elemente care întăresc ideea că matima lui Eustatie nu este doar un imn de laudă, ci o afirmație sonoră a memoriei ortodoxe moldovenești. Într-o epocă a presiunilor confesionale și politice, ea devine un act de mărturisire – muzicală, teologică și națională.

BIBLIOGRAPHY:

1. *Manuscris Putna nr. P I 56.
2. Alexandrescu, Sorin. *Tipicul Mănăstirii Putna. Contribuții la istoria cultului în Moldova medievală.* Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2020.
3. Alexandru, Maria. „Calofonia de tradiție bizantină în Școala muzicală de la Putna: Sf. Ioan Cucuzel și Evstatie Protopsaltul." În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.
4. Alexandru, Maria. „Calofonia de Tradiție Bizantină în Școala Muzicală de la Putna." *AP* 11 (2015).
5. Bălan, Ioanichie (Arhim.). *Patericul românesc*. Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005.
6. Bălan, Ioanichie (Arhim.). *De veghe în casa Măriei Sale. File de pateric de la Mănăstirea Putna*. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2017.
7. Bugu, Avraam (Arhid.). „Cuviosul Eustatie Protopsaltul – primul compozitor român." În *Antologhionul de la 1511. Studii și facsimil*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2024.
8. Bugu, Avraam (Arhid.). „Doi muzicieni necunoscuți ai școlii medievale putnene: Ieromonahul Vasile și monahul Isachie." În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.
9. Bugu, Avraam (Arhid.). „Prima mențiune onomastică în istoria muzicii de cult din Moldova." În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.
10. Ciobanu, Gheorghe. „Descrierea manuscrisului." În *Antologhionul de la 1511. Studii și facsimil*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2024.
11. Ciobanu, Gheorghe și Cr. Ghenea. „Un creator de muzică la începutul sec. XVI." *Muzica* 5–6 (1964).
12. Conomos, Dimitri E. *The Late Byzantine and Slavonic Communion Cycle: Liturgy and Music*. Dumbarton Oaks, 1985.
13. Conomos, Dimitri E. *The Monastery of Putna and the Musical Tradition of Moldavia in the Sixteenth Century*. Dumbarton Oaks, 2009.
14. Conomos, Dimitri E. „The Significance of the Moldavian Monastic Contribution to the Tradition of Post-Byzantine Psalmody." Dumbarton Oaks, 1982.
15. Eliseeva, Anna. „Deux anthologies de chant du Monastère de Putna: nouvelles découvertes dans les archives du musée historique d'État de Moscou." În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.

[52] Svetlana Kujumdzieva, *The Significance of the Putna Music School in the History of Orthodox Church Music*, p. 103.
[53] Vezi și Sorin Alexandrescu, *Tipicul Mănăstirii Putna. Contribuții la istoria cultului în Moldova medievală*, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2020, pp. 147–149.

16. Ionescu, Gheorghe C. *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România.* Editura Diogene, 1994.
17. Ionescu, I. (Pr.). „Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna.” *M.O.* 3–4 (1963).
18. Kujumdzieva, Svetlana. „The Significance of the Putna Music School in the History of Orthodox Church Music.” În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.
19. Lazăr Cosma, Octavian. *Hronicul muzicii românești. Vol. I: Epoca străveche, veche și medievală.* București, 1973.
20. Mineva, Evelina. *The Byzantine Hagiographic and Hymnographic Texts on St Parasceve of Epibatae*. Sofia, 2017.
21. Moisescu, Titus. *Prolegomene Bizantine. Muzică bizantină în manuscrise și carte veche românească.* Editura Muzicală, 1985.
22. Moisescu, Titus. *Muzica Bizantină în spațiul cultural românesc.* Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1996.
23. Moisescu, Titus. *Manuscrisul de la Dobrovăț. Ms. 258/Leimonos.* Izvoare ale muzicii românești XI, 1994.
24. Moisescu, Titus. „Evstatie Protopsaltul Putnei.” În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.
25. Panțiru, Grigore (Diac.). „Manuscrise muzicale inedite de la Mănăstirea Putna.” *BOR* 11–12 (1969).
26. Pascal, Alexandru. „Un manuscris al cărturarilor Spiridon și Eustatie de la Putna.” *AP* 11 (2015).
27. Pennington, Anne E. „Șapte antologii de la Putna.” În *Cuviosul Eustatie Protopsaltul și Școala muzicală de la Putna*, ed. Avraam Bugu. Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2023.
28. Pennington, Anne E. *Muzica în Moldova Medievală (secolele XV–XVI).* Editura Muzicală, 1985.
29. Rezuș, Petru (Pr. Dr.). „Vechea școală teologică de la Putna.” *A.B.* 3–4 (1945).
30. Simonopetritul, Macarie (Ierom.). *Rânduiala slujbelor în tradiția athonită.* Editura Evanghelismos, 2004.
31. Stathis, Grigorios. *Introduction to the Kalophonic Sticherarion.* Atena, 1975.
32. Stathis, Grigorios. *Studies in Byzantine Music*. Atena, 1995.
33. Vasile, Vasile. *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească.* Vol. II. București, 1997.
34. Vintilescu, Petre (Pr. Prof.). „Vohodul și partea finală a Vecerniei, slujba Litiei și a Miezonopticii.” *Glasul Bisericii* (1961).

THE ROLE OF THE OMBUDSMAN INSTITUTION IN MONITORING THE RESPECT OF THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF VULNERABLE PERSONS

Alina-Georgiana Nedea (Pangrate)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: *The Ombudsman institution is a unipersonal authority whose main purpose is to defend the rights and freedoms of individuals in their relations with public authorities. This defense can manifest and be exercised in several areas of activity, action plans or even strategies, through specific, institutional means. This paper aims to analyze the recent activity of the institution in the field of defending the rights of vulnerable persons, namely the elderly and women subjected to domestic violence, aspects that were the subject of study of the special reports issued in 2025. By analyzing the institutional activity, but also the recommendations issued to the authorities with competences in the field, the paper argues that an increased involvement of the Ombudsman in public policies and at the legislative level would constitute a real guarantee of respect for the fundamental rights of individuals.*

Keywords: *autonomous institution, vulnerability, special report, legislative levers, constitutionality,*

Instituția Avocatului Poporului (Ombudsmanului) reprezintă un mecanism fundamental al democrației constituționale, fiind concepută pentru a asigura protecția drepturilor și libertăților fundamentale prin intermediul unui control necontencios asupra administrației publice. Ca instituție autonomă, Avocatul Poporului oferă un instrument suplimentar de corecție a disfuncționalităților administrative, constituind un garant al respectării drepturilor individuale în fața autorităților statului, în mod special al persoanelor vulnerabile, expuse în mod tradițional riscului de abuz administrativ. Pornind de la principiul separației puterilor în stat, profesorul Dan Claudiu Dănișor propune încadrarea Avocatului Poporului, cu statut de autoritate autonomă în raport de prevederile constituționale, în puterea neutră a statului. Această calificare presupune situarea autorităţilor neutre în afara separaţiei puterilor în stat, atât prin raportare la caracterul lor politic reactiv (nu activ), dar şi prin raportare la rolul lor de echilibrare a puterilor separate ale statului sau de echilibrare a raporturilor dintre stat şi societatea civilă[1].

Secțiunea 1. Scurtă introducere și descrierea modului de organizare

Instituţia Ombudsmanului a fost înfiinţată la nivel constitutional pentru prima data în Suedia, în anul 1809, când Parlamentul a introdus Biroul Ombudsmanului Parlamentar. Acesta reprezenta avea rol de instrument care să poată permite Parlamentului să exercite un anumit control asupra exerciţiului puterii de către executiv, prin monitorizarea modului în care autorităţile publice respectă legile[2]. Modelul suedez era caracterizat prin anumite trăsături particulare, respectiv independență totală față de guvern și autoritățile administrative, acces nelimitat la documente și proceduri administrative, capacitatea de a formula critici, recomandări și chiar acțiuni disciplinare, legitimitate derivată din Parlament, dar cu autonomie deplină.

Următorul Ombudsman Parlamentar a fost înfiinţat în Finlanda, prin Constituţia din 1919. Ideea a atras atenţia în afara Scandinaviei, după reglementarea Instituției Ombudsman în Danemarca, în anul 1954. În ultimele decenii, instituția Ombudsmanului a devenit o instituție centrală a arhitecturii globale de protecție a drepturilor fundamentale. În peste 140 de state, Ombudsmanul

[1] Dan Claudiu Dănișor, ”Autoritățile autonome ca putere neutră”, Revista Dreptul nr. 8 din 2018,
[2] https://www.jo.se/en/about-jo/history/#pll_switcher

funcționează fie ca instituție constituțională, fie ca mecanism legal de supraveghere a administrației publice.

Dinamica internațională a dezvoltat modele distincte, adaptate structurilor politice, culturale și juridice ale fiecărui stat, ceea ce face din instituția Ombudsmanului unul dintre cele mai diverse mecanisme de protecție a drepturilor fundamentale.

1.1.Modelele internaționale dominante pot fi grupate în trei mari familii instituționale: modelul nordic, modelul anglo-saxon și modelul latino-european. Acestea stau la baza evoluțiilor ulterioare din statele democratice nou consolidate, inclusiv România.

În ceea ce privește *modelul* initial apărut, respectiv *cel nordic* (suedez) menționăm faptul că se caracterizează printr-o poziționare puternic independentă față de executiv și prin atribuții extinse de control administrativ. Trăsăturile definitorii constau în: competențe largi de investigare, inclusiv inițierea anchetelor din oficiu, acces deplin la documente administrative, autoritatea de a recomanda sancțiuni disciplinare, supravegherea respectării legalității de către administrație, raportarea directă către Parlament. [3]

Modelele din Finlanda, Danemarca și Norvegia păstrează caracteristicile esențiale ale prototipului suedez, adaptându-le la propriile sisteme constituționale[4].

Modelul nordic se remarcă prin eficiență sporită și prestigiu instituțional, având un nivel ridicat de cooperare interinstituțională și o cultură administrativă bazată pe transparență.

În referire la *modelul anglo-saxon,* introdus în Noua Zeelandă în 1962 și ulterior în Marea Britanie, constatăm faptul că prezintă trăsături distincte față de cel nordic[5]. Ombudsmanul britanic este caracterizat prin: proceduri formale de petiționare, rol predominant investigative, limitări ale competenței în raport cu domeniile exceptate (securitate națională, prerogative ale Coroanei), necesitatea unui filtru parlamentar („MP filter") în unele sisteme (abrogat ulterior în UK).

Modelul anglo-saxon se concentrează în special asupra protecției cetățenilor în raport cu maladministrația („maladministration"), fiind axat mai puțin pe dimensiunea la scară largă a drepturilor fundamentale și mai mult pe rezolvarea individuală a plângerilor administrative.

Deși față de cel nordic, acest model este mai limitat ca puteri, el se remarcă prin profesionalizare, neutralitate și o tradiție juridică puternică a responsabilității administrative.

Modelul *latino-european,* s-a dezvoltat în statele din Europa de Sud și America Latină și pune accent pe protecția drepturilor fundamentale, adesea atribuind Ombudsmanului competențe semnificativ extinse. Acest model este prezent în Spania (Defensor del Pueblo), Portugalia, Italia și ulterior în statele latino-americane (Argentina, Mexic, Columbia). Caracteristicile sale dominante rezidă în următoarele aspect: mandat constituțional solid, autonomie instituțională și bugetară, atribuții în domeniul drepturilor omului, capacitatea de a introduce acțiuni în justiție sau sesizări de constituționalitate, rol proactiv în politicile publice și funcție de monitorizare a locurilor de detenție.

În multe state, tendința dominant este aceea că Ombudsmanul a devenit o instituție de „primă linie" în protecția persoanelor vulnerabile, inclusiv a copiilor, persoanelor cu dizabilități sau vârstnicilor.

Pornind de la modelul instituțional preluat de fiecare stat, dar și în funcție de atribuțiile dominante, în literatura internațională rolul instituției a fost amplu analizat, astfel că s-a constatat faptul că natura Ombudsmanului este una adaptabilă, evolutivă și are capacitatea de a se transforma în funcție de contextul socio-politic, fiind una dintre cele mai flexibile instituții constituționale moderne[6].

[3] Olof Petersson,"The Swedish 1809 Constitution". articol publicat în The Swedish Research Institute in Istanbul, 2009, https://olofpetersson.se/_arkiv/skrifter/rf1809.pdf

[4] Annual raport 2022, https://www.jo.se/app/uploads/2023/03/annual-report-2021-22-webb.pdf

[5] Defensor del Pueblo – *Informe Anual 2021*. Madrid https://www.defensordelpueblo.es/informe-anual/informe-anual-2021/

[6] Reif, L.C. (2004). The Ombudsman: Democratic Accountability and Good Governance. In: The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System. International Studies in Human Rights, vol 79. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-5932-8_3

1.2.În ceea ce privește **instituţia Avocatul Poporului în România**, aceasta a fost creată prin Constituţia din 1991, revizuită în anul 2003, ca o noutate în viaţa juridico-statală. instituţia Avocatul Poporului a fost înfiinţată practic şi a început să funcţioneze după adoptarea legii sale organice, în anul 1997. Avocatul Poporului este organizat şi funcţionează în România exercitând un mandat general de apărător al drepturilor şi libertăţilor persoanelor fizice în raporturile acestora în special cu autoritățile publice, valorificând tradiţia şi experienţa clasicului Ombudsman vest-european. Acesta acționează ca mediator în conflictele ivite între persoane și autoritățile publice.

Avocatul Poporului, este numit în şedinţa comună a Camerei Deputaţilor şi Senatului, pe o durată de 5 ani, are ca scop apărarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor fizice, și pe durata mandatului său, nu poate îndeplini nici o altă funcţie publică sau privată, cu excepţia funcţiilor didactice din învățământul superior. Totodată, Avocatul Poporului are competența de a efectua anchete, dreptul de acces la orice informații de interes public, obligația de a coopera cu autoritățile și atribuția de a sesiza Curtea Constituțională[7].

Potrivit legii sale organice[8], Avocatul Poporului este asistat de adjuncţi, numiţi de către birourile permanente ale Camerei Deputaţilor şi Senatului, specializaţi pe domeniile de activitate. Aceste dispoziţii legale creează premisele creșterii eficienţei activităţii instituţiei Avocatul Poporului şi sunt în concordanţă cu reglementările din alte ţări unde este organizat şi funcţionează Ombudsmanul.

Așezarea Avocatului Poporului în Capitolul IV, Titlul II al Constituției, conferă acesteia trăsături juridice particulare. În aprecierea naturii sale juridice, trebuie examinate prevederile legale, care extind dispoziţiile constituţionale (art. 2 din Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului, republicată), potrivit cărora: este o autoritate publică autonomă şi independentă faţă de orice altă autoritate publică, în condițiile legii, în exercitarea atribuțiilor sale, Avocatul Poporului nu se substituie autorităţilor publice, Avocatul Poporului nu poate fi supus niciunui mandat imperativ sau reprezentativ, nimeni nu îl poate obliga pe Avocatul Poporului să se supună instrucțiunilor sau dispozițiilor sale, are buget propriu care face parte integrantă din bugetul de stat, Avocatul Poporului şi adjuncţii săi nu răspund juridic pentru opiniile exprimate sau pentru actele pe care le îndeplinesc, cu respectarea legii, în exercitarea atribuţiilor prevăzute de lege.

Toate acestea sunt rezultatul poziției constituționale aparte a instituției și explică de ce, în fapt, Avocatul Poporului răspunde numai în fața Parlamentului, răspundere ce se materializează prin obligația prezentării de rapoarte[9]. Acestea pot conţine recomandări privind modificarea legislaţiei sau măsuri de altă natură pentru ocrotirea drepturilor şi libertăţilor persoanelor. Prin rapoartele speciale înaintate Parlamentului, Avocatul Poporului are ocazia să evidenţieze lipsurile şi disfuncţiile grave din administraţie şi să atragă atenţia decidenților asupra acestora.

Secțiunea 2. Rolul Avocatului Poporului în cadrul modelării politicilor publice prin intermediul rapoartelor speciale

Avocatul Poporului, prin mandatul său constituțional dar și legal, are un rol activ în modelarea și monitorizarea politicilor publice, precum și în exercitarea controlului asupra respectării Constituției și a drepturilor fundamentale. Această abordare transformă instituția într-un actor strategic, capabil să influențeze legislația, să identifice disfuncționalitățile sistemice și să propună măsuri de consolidare a statului de drept.

Avocatul Poporului poate influența politicile publice prin mai multe mecanisme, respectiv prin rapoarte anuale și speciale, prin recomandările emise autorităților, urmărirea modului de implementare a acestora, dar și prin parteneriatele cu organizațiile nonguvernamentale.

În ceea ce priveste mecanismul de modelare și monitorizare a politicilor publice prin intermediul rapoartelor speciale, am constatat faptul că la nivelul anului 2025, au fost emise mai multe

[7] Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea Avocatului Poporului
[8] Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea Avocatului Poporului
[9] Idem 3

astfel de rapoarte, însă ne vom apleca asupra celui ce vizează violența domestică și a celui privind persoanele vârstnice care sunt expuse unui risc mai mare de sărăcie și excluziune socială[10].

2.1.Raportul special privind violența domestică[11], menționează faptul că începând cu anul 2023, instituția Avocatul Poporului s-a implicat în mod constant în problema cazurilor de violență domestică și de gen, demersurile realizate concretizându-se în majoritatea cazurilor, în sesizări din oficiu, care au vizat atât aspecte sistemice, cât și cazuri individuale.

Din perspectivă metodologică, evaluarea modului în care autoritățile naționale își exercită competențele s-a realizat prin raportare atât legislația internă, cât și și prin luarea în considerare a standardelor rezultate din jurisprudența constantă a Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) care, în repetate rânduri, a condamnat România în cauze privind fapte circumscrise violenței domestice[12], iar prin considerentele invocate a stabilit linii directoare în materia avută în vedere.

Veritabilele standarde ce trebuie urmărite de autoritățile naționale în gestionarea, în sens larg a acestui fenomen, vizează: obligația pozitivă a statelor de a se asigura că persoanele aflate sub jurisdicția lor sunt protejate împotriva tuturor formelor de rele tratamente, inclusiv a celor cauzate de persoane de drept privat, vulnerabilitatea deosebită a victimelor violenței în familie și nevoia unei implicări active a statului în protejarea acestora, obligația statelor de a lua măsuri rezonabile pentru a preveni relele tratamente despre care autoritățile știau sau ar fi trebuit să știe, obligația procedurală de a efectua o anchetă oficială eficientă în cazul în care o persoană formulează o plângere întemeiată referitoare la relele tratamente la care este supusă, pentru a oferi o protecție adecvată victimei, obligația statelor de stabilire și aplicare în mod eficace a unui sistem de sancționare a tuturor formelor de violență în familie și de a oferi suficiente garanții victimelor, interpretarea și aplicarea normelor naționale în concordanță cu standardele internaționale în materia violenţei împotriva femeilor și a violenței în familie în special, justa apreciere a gravității și complexității fenomenului violenței domestice precum și a particularităților acestuia, atenta analiză a situației victimelor, implicarea reală a autorităților pentru a lua măsuri corespunzătoare de combatere a violenței în familie, diligența autorităților în tratarea plângerilor privind violența domestică.

Astfel că în urma analizei și evaluării efectuare, raportul subliniază o serie de disfuncții majore în sistemul de prevenire și combatere a violenței domestice, dintre care cele mai relevante sunt:

- prevalența ridicată a fenomenului și neraportarea sa în mod sistematic (o parte importantă a victimelor nu sesizează autoritățile, din teama de stigmatizare, lipsa încrederii în instituții și „normalizarea" violenței în anumite familii), dar și pe fondul convingerii că violența domestică reprezintă un aspect al vieții private, astfel că fenomenele de violență sunt deseori minimalizate în practică, fiind percepute ca dispute de familie și nu ca încălcări ale drepturilor fundamentale ale persoanei.
- funcționarea insuficientă a sistemului de prevenire (fiind identificate carențe în aplicarea unitară a legislației, în cooperarea interinstituțională, în prevenirea primară și secundară, în protecția imediată a victimelor prin măsuri efective).

Raportat la acest context au fost emise recomandări în vederea îmbunătățirii sistemului de protecție referitoare la creșterea accesului victimelor la servicii specializate, consolidarea cooperării interinstituționale, adoptarea unei perspective centrate pe victimă, dar și sporirea camapniilor de educare a populației cu privire la drepturi, mecanisme de raportare și pericolul violenței domestice.
Suplimentar recomandărilor, s-au întocmit și detaliat și propuneri de ajustare a cadrului legislativ și administrativ, fiind solicitat clarificarea și eficientizarea ordinului de protecție, introducerea unor standard minime de calitate pentru serviciile sociale, crearea unei baze de date integrate, dar și o

[10] https://avp.ro/index.php/activitatea-avp/rapoarte-speciale/
[11] https://avp.ro/wp-content/uploads/2025/04/Raport-special-violenta-domestica.pdf
[12] Hotărârea pronunțată în cauza Bălșan împotriva României, definitivă la 23 august 2017, paragraful 57, hotărârea pronunțată în cauza Buturugă împotriva României, definitivă la 10 iunie 2020 paragraful 60, 61, hotărârea pronunțată în cauza P împotriva României, din 12 decembrie 2023, paragraful 17

instruire obligatorie a personalului, care are atribuții și competențe directe în cazurile de violență domestică.

În lumina acestor recomandări și propuneri, raportul Avocatului Poporului are potențialul de a genera modificări legislative semnificative în domeniul violenței domestice, respectiv

1. *Impactul asupra legislației privind ordinul de protecție*

Raportul evidențiază necesitatea unei: proceduri accelerate pentru emiterea ordinului, puneri în executare eficiente, monitorizări electronice a agresorului.

Având în vedere standardele europene și presiunea instituțională exercitată de Avocatul Poporului, propunerile din raport pot contribui la: introducerea brățărilor electronice pentru monitorizarea agresorilor, extinderea situațiilor în care poliția poate emite ordin de protecție provizoriu, simplificarea procedurii de reclamare pentru victimele aflate în pericol.

Astfel de modificări ar reduce timpul dintre incident și protecția efectivă, întărind obligația statului de a preveni repetarea actelor de violență.

2. *Impactul asupra legislației sociale și administrative*

Sugestiile privind standardele minime de calitate și instituirea unui mecanism coerent de cooperare pot conduce la: adoptarea unor norme metodologice actualizate care să reglementeze: intervenția echipelor multidisciplinare, atribuțiile serviciilor publice locale, finanțarea adăposturilor și programelor de consiliere, și la reorganizarea sistemului de servicii sociale.

Propunerile pot determina revizuirea legislației privind serviciile sociale, prin extinderea obligațiilor autorităților locale, asigurarea finanțării continue pentru centrele de sprijin pentru victime, introducerea unui mecanism național de audit.

3. *Impact asupra politicilor penale*

Recomandările privind instruirea personalului și abordarea centrată pe victimă pot genera: revizuirea procedurilor de audiere a victimelor, introducerea unor măsuri suplimentare de protecție în procesul penal, creșterea sancțiunilor pentru încălcarea ordinului de protecție.

4. *Impact în zona de prevenție și educație publică*

Raportul pune accent pe prevenție și pe modificarea mentalităților. Impactul legislativ poate include: obligativitatea includerii educației privind violența domestică în programele școlare, campanii naționale finanțate prin lege, reglementarea unor programe obligatorii de consiliere pentru agresori.

Față de aceste considerente, apreciem că raportul special privind violența domestică al Avocatului Poporului constituie un document strategic, cu valoare normativă indirectă, care identifică deficiențe majore ale sistemului actual, formulează recomandări coerente și aplicabile, stabilește direcții clare pentru reforme legislative și consolidează obligațiile statului față de victime și grupurile vulnerabile. Astfel, aplicarea propunerilor din raport ar conduce la **o** creștere substanțială a protecției juridice, la o intervenție administrativă mai eficientă și la o armonizare a practicilor cu standardele europene privind prevenirea violenței domestice.

2.2.*Raportul privind persoanele vârstnice care sunt expuse unui risc mai mare de sărăcie și excluziune socială*[13], menționează că rațiunea întocmirii acestuia l-a constituit prezentul context socio-economic, care plasează persoanele de peste 65 de ani din România în situație de risc de sărăcie și excluziune social în procent semnificativ mai mare față de media Uniunii Europene.

Factorii care favorizează acest risc sunt în primul rând veniturile adesea insuficiente pentru a acoperi cheltuielile de bază (locuință, hrană, utilități, medicamente — ceea ce pune în pericol

[13] https://avp.ro/index.php/activitatea-avp/rapoarte-speciale/

standardul minim de viață și autonomia persoanelor vârstnice), și în al doilea rând accesul la servicii sociale și medicale adecvate, care este grav deficitar.

Cu ocazia întocmirii raportului s-a constatat pe de o parte faptul că în multe situații, serviciile de îngrijire pe termen lung — cămine, centre de zi sau asistență la domiciliu — lipsesc, sunt insuficient finanțate sau inaccesibile din perspectiva resurselor umane (personal specializat), logisticii sau acoperirii teritoriale. Dar și faptul că sistemul de protecție socială și de asistență a vârstnicilor suferă de incoerență legislativă și administrativă. Există suprapuneri, norme nearmonizate, interpretări variabile la nivel local, lipsă de personal și resurse.

Deosebit de gravă este situația de îngrijire a persoanelor vârstnice dependente, motivate de faptul că instituțiile responsabile, autoritățile locale și serviciile sociale nu reușesc să identifice și să acopere nevoile reale, ceea ce expune o parte semnificativă a vârstnicilor la risc de abandon, marginalizare, boală sau excluziune socială.

Pe marginea analizei realizate, a cazuisticii examinate în cadrul verificărilor efectuate prin intermediul sesizărilor din oficiu derulate, au fost emise o serie de recomandări pentru autoritățile publice, în vederea protejării efective a drepturilor persoanelor vârstnice, care vizează mai multe planuri, respectiv asistența socială, prin dezvoltarea și extinderea serviciilor sociale și de îngrijire pe termen lung, crearea unui pachet integrat de măsuri sociale, medicale și administrative, consolidarea resurselor umane și calificarea personalului, asigurarea tranparenței și planificării locale adaptate nevoilor comunității, coerență legislativă și armonizarea reglementărilor:, dar și adoptarea de politici publice care să asigure un nivel de trai decent și incluziune socială pentru persoanele vârstnice.

Pe baza concluziilor și recomandărilor formulate, raportul Avocatului Poporului are potențialul de a influența semnificativ legislația, regimul serviciilor sociale și politicile publice privind persoanele vârstnice, respectiv

1. *Reformă a sistemului de servicii sociale și de îngrijire pe termen lung*

Recomandarea privind dezvoltarea de centre, servicii de zi, asistență la domiciliu și rețele de îngrijire ar putea conduce la adoptarea unor acte normative - legi, hotărâri de Guvern sau acte normative subsecvente - care să reglementeze organizarea, standardele, finanțarea și responsabilitățile serviciilor sociale dedicate persoanelor vârstnice. Aceasta ar putea transforma sistemul actual, fragmentat și inegal, într-un sistem integrat, coerent și accesibil.

2. *Clarificarea și armonizarea cadrului normativ*

Identificarea incoerențelor legislative în raport poate impulsa revizuirea reglementărilor existente — de exemplu, clarificarea definiției de „persoană dependentă”, stabilirea standardelor minime de calitate pentru cămine și servicii de asistență, reglementarea obligațiilor autorităților locale, definirea resurselor și responsabilităților, consolidarea mecanismelor de control și monitorizare. O legislație armonizată ar facilita protecția vârstnicilor și reducerea discrepanțelor dintre județe sau localități.

3. *Politici publice de protecție socială și incluziune*

Raportul furnizează date și argumente pentru adoptarea de politici publice centrate pe persoanele vârstnice: sprijin financiar direct, facilități medicale, acces la medicamente și asistență medicală, programe de socializare, prevenirea izolării, susținerea persoanelor singure sau dependente. Acest lucru ar putea determina elaborarea sau actualizarea strategiei naționale privind îmbătrânirea, cu prevederi concrete pentru protecția socială, sănătate, locuire și servicii comunitare.

4. *Creșterea responsabilității autorităților locale și descentralizarea serviciilor*

Prin recomandarea ca autoritățile locale să identifice nevoile la nivel teritorial și să planifice servicii adaptate, raportul poate stimula descentralizarea planificării și furnizării serviciilor sociale, cu responsabilități clare la nivel județean sau local. Aceasta ar putea conduce la o distribuție mai echitabilă a serviciilor, accesibilitate crescută și reducerea disparităților între mediul urban și rural.

5. *Consolidarea protecției sociale pentru vârstnici — precum categorie vulnerabilă*

Raportul reafirmă obligația statului de a proteja persoanele vârstnice ca grup vulnerabil, ceea ce poate duce la recunoașterea explicită — într-o lege sau politică publică — a statutului special al vârstnicilor, cu drepturi dedicate, garanții și măsuri de sprijin. Acest demers ar întări protecția grav afectată în prezent.

6. *Fundament pentru monitorizare independentă și transparență*

Datele, constatările și recomandările raportului pot fi utilizate de legislativ sau de guvern pentru a instituționaliza mecanisme de monitorizare a respectării drepturilor vârstnicilor — audituri, rapoarte periodice, implicarea societății civile. Aceasta ar spori transparența și responsabilitatea instituțiilor publice.

7. *Potențial de presiune publică și de mobilizare socială*

Publicarea raportului și mediatizarea datelor pot genera o presiune socială asupra decidenților politici pentru a acționa. Opiniei publice, ONG-urilor și media le sunt oferite argumente clare pentru advocacy în favoarea vârstnicilor, ceea ce poate accelera adoptarea unor reforme legislative sau administrative.

Dacă sunt asumate de către entitățile cu compențe legale în materie, aceste măsuri ar putea contribui la reconstrucția politicii sociale în România, transformând-o într-o politică de incluziune reală, adaptată realităților demografice și nevoilor persoanelor vârstnice. În contextul unei populații care îmbătrânește rapid și al presiunilor economice și sociale, raportul Avocatului Poporului oferă o perspectivă critică, dar și un instrument practic de intervenție, capabil să modeleze viitorul social și legislativ al României[14].

Concluzie

În raport de cele expuse, considerăm faptul că instituția Avocatului Poporului reprezintă un mecanism constituțional esențial pentru protecția drepturilor fundamentale, în special a persoanelor vulnerabile. Analiza doctrinară, comparativă și jurisprudențială relevă faptul că Ombudsmanul îndeplinește trei roluri principale: protecție individuală, monitorizarea sistemică, cât și rol strategic în politici publice și legislație. Aceste funcții, consolidate și aliniate la bunele practici internaționale, transformă Avocatul Poporului într-un actor proactiv al statului de drept.

Implicarea instituției în prevenirea violenței domestice și protecția persoanelor vârstnice este esențială pentru conformitatea internă, națională cu standardele europene.

Mecanismul specific de întocmire de rapoarte speciale, dovedește faptul că implicarea Avocatului Poporului în procesul de elaborare și monitorizare a politicilor publice reprezintă un element de stabilitate legislativă, de armonizare a cadrului de reglementare, dar și a asigurării protecției efective a drepturilor fundamentale a persoanelor vulnerabile.

[14] https://avp.ro/wp-content/uploads/2025/10/Raport-special-situatia-persoanelor-varstnice-expuse-unui-risc-mai-mare-de-saracie.pdf

BIBLIOGRAPHY:

1. Constituția României (Republicată),
2. Legea nr. 35/1997 (Republicată, cu modificările și completările ulterioare),
3. Convenția Națiunilor Unite (ONU) privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (ratificată de România prin Legea nr. 221/2010)
4. Dan Claudiu Dănișor, ”Autoritățile autonome ca putere neutră”, Revista Dreptul nr. 8 din 2018,
5. Muraru, I. (2004). *Avocatul poporului: instituţie de tip ombudsman*. București: Editura ALL Beck.
6. Duculescu, V. (1998). *Instituția Avocatului Poporului în România și în lume*. București: Lumina Lex.
7. Iancu, G. (2001). *Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Instituţia Ombudsmanului*. București: Rosetti.
8. Muraru, I., & Tănăsescu, E. S. (coord.). (2008–2020, ediții succesive). *Drept constituțional și instituții politice*. București: C.H. Beck.
9. Ionescu, C. (2014). *Instituţii politice şi drept constituţional*. București: Lumina Lex.
10. Toader, T. (2015). *Drept constituțional și instituții politice*. Iași: Editura Hamangiu.
11. Vedinaș, V. (2017). *Drept administrativ*. București: Universul Juridic. (secțiuni privind mecanismele de control administrative și Ombudsmanul)
12. Iancu, G. (2012). „Rolul Avocatului Poporului în protecţia drepturilor omului”. *Revista de Drept Public*, 2, 11–26.
13. Tănăsescu, E. S. (2013). „Ombudsmanul și constituționalismul contemporan”. *Revista Curtea Constituțională*, nr. 1.
14. Fuerea, A. (2010). „Protecţia europeană a drepturilor omului și Ombudsmanul european”. *Revista Română de Drept European*, 4, 34–47.
15. Vrabie, G. (2008). „Despre Avocatul Poporului în sistemul constituțional românesc”. *Pandectele Române*, 3.
16. Vida, I. (2001). *Contencios constituţional*. București: All Beck
17. Dragoman, D. (2015). *Drepturile omului și mecanismele de protecție*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
18. Bălan, E. (2018). *Instituții administrative și mecanisme de responsabilizare*. București: CH Beck.
19. Rowat, D. C. (1965). *The Ombudsman: Citizen’s Defender*. Toronto: University of Toronto Press.
20. Rowat, D. C. (1985). *The Ombudsman Plan: The Worldwide Spread of an Idea* (2nd ed.). Lanham: University Press of America.
21. Gellhorn, W. (1967). *When Americans Complain*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
22. Anderson, S. (1972). *Ombudsman Papers: American Experience and Proposals*. Berkeley: University of California Press.
23. Reif, L. C. (2004). *The Ombudsman, Good Governance, and the International Human Rights System*. Leiden: Martinus Nijhoff.
24. Seneviratne, M. (2002). *Ombudsmen: Public Services and Administrative Justice*. London: Butterworths.
25. Gregory, R., & Giddings, P. (Eds.). (2000). *Righting Wrongs: The Ombudsman in Six Continents*. Amsterdam: IOS Press.
26. Ayeni, V. (2001). *The Ombudsman in the Developing World*. London: Commonwealth Secretariat.
27. Melin, M., & Hjertén, S. (1999). *The Swedish Ombudsman System*. Stockholm: Riksdag Press.

28. Diamandouros, N. (2010). *The Ombudsman and Accountability*. European Ombudsman Publications.
29. Creutzfeldt, N. (2018). *Ombudsmen and ADR: A Comparative Study of Informal Justice in Europe*. London: Palgrave.
30. O'Brien, N., & Seneviratne, M. (2017). *Ombudsmen at the Crossroads: Dispute Resolution and Accountability*. Palgrave Macmillan.
31. Buck, T., Kirkham, R., & Thompson, B. (2011). *The Ombudsman Enterprise and Administrative Justice*. London: Routledge.
32. A Manifesto for Ombudsman Reform. (2020). Springer.
33. Hertogh, M. (2018). *Nobody's Law: Legal Consciousness and the Rule of Law in Dutch Society* – capitole relevante despre Ombudsman ca instrument de justiție informală.
34. Olof Petersson,"The Swedish 1809 Constitution". articol publicat în The Swedish Research Institute in Istanbul, 2009, https://olofpetersson.se/_arkiv/skrifter/rf1809.pdf
35. https://www.jo.se/en/about-jo/history/#pll_switcher
36. https://www.jo.se/app/uploads/2023/03/annual-report-2021-22-webb.pdf
37. Reif, L.C. (2004). The Ombudsman: Democratic Accountability and Good Governance. In: The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System. International Studies in Human Rights, vol 79. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-5932-8_3
38. Siteul instituțional avp.ro

MANAGERIAL FLEXIBILITY AS A DRIVER OF ORGANIZATIONAL RESILIENCE: RECONCEPTUALIZATION, MECHANISMS, AND INTEGRATION INTO MANAGEMENT SUBSYSTEMS

Marina Denisa Ciutoiu (Ion)
PhD Student, "Valahia" University of Târgovişte

Abstract: *The rising frequency of systemic disruptions requires organizations to strengthen their adaptive capacities and redesign managerial processes. Managerial flexibility emerges as a critical antecedent of organizational resilience, consistent with dynamic capability theory, which argues that firms survive by continuously adapting to environmental turbulence [1].*

This conceptual article provides an integrated reconceptualization of managerial flexibility, proposing that it operates through the optimization of key management subsystems—decision-making, information, organizational structure, methodology, motivation, and communication—and therefore enhances organizational resilience, defined as the ability to anticipate, absorb, and adapt to disruptions [2], [3].

The proposed FM–OR conceptual framework positions managerial flexibility as a systemic mechanism shaping organizational structures and behaviours. This article contributes to the literature by consolidating the theoretical relationship between flexibility and resilience and by identifying relevant directions for developing measurement tools and empirical validation in future studies [4].

***Keywords*:** managerial flexibility, organizational resilience, dynamic capabilities, adaptability, management subsystems.

JEL Classification: O32 Management of Technological Innovation and R&D M12

Introduction

The accelerated pace of environmental volatility, global interdependence, and technological discontinuities has positioned organizational resilience as a strategic imperative rather than an optional attribute. Organizations not only face sudden disruptions such as pandemics, geopolitical conflicts, cyberattacks, or supply chain collapses but also enduring structural transformations generated by digitalization, climate change, and socio-economic polarization. These highly interdependent forces produce what scholars refer to as a "polycrisis environment," where disruptions cascade across sectors and amplify one another at unprecedented speed [1].

In this landscape, the limitations of traditional risk management approaches become evident. While resilience research initially focused on post-shock recovery, contemporary perspectives define resilience as a multi-phase, dynamic capability involving anticipation, absorption, adaptation, and transformation. Managerial agency plays a decisive role in each phase, raising the importance of understanding the cognitive and behavioral underpinnings driving organizational responses.

Within this context, managerial flexibility emerges as a central theoretical construct. It encapsulates the decision-maker's ability to reinterpret evolving conditions, reconfigure resource portfolios, adjust strategic commitments, orchestrate cross-functional coordination, and manage temporal pacing under uncertainty. Yet despite its centrality, managerial flexibility remains insufficiently integrated within resilience theory, particularly with regard to multilevel mechanisms and cross-functional implications.

The objective of this expanded literature-based article is to offer a deep conceptual synthesis of managerial flexibility as a driver of organizational resilience. Specifically, the article seeks to:

A. Reconceptualize managerial flexibility by elaborating on its historical evolution, multidimensional nature, and relationship with adjacent constructs.
B. Provide an extended exploration of the mechanisms cognitive, behavioral, structural, relational, temporal through which managerial flexibility enhances resilience.
C. Deliver an expanded framework for integrating managerial flexibility into strategic, operational, human resource, learning, and governance subsystems, emphasizing actionable and scalable pathways.

The resulting analysis offers a substantive contribution to resilience literature by articulating managerial flexibility as both a foundational antecedent and a systemic capability that permeates the entire organizational architecture.

1. Reconceptualizing Managerial Flexibility

1.1.Extended Historical Evolution of the Construct

The conceptual roots of managerial flexibility can be traced across several scholarly domains:

Classical organizational theory (1960s–1980s): Flexibility was initially linked to structural contingency, where organizations must align structures to environmental characteristics (e.g., mechanistic vs. organic designs) [2]. Managers were seen as moderators between internal configuration and environmental demands.

Strategic choice and strategic entrepreneurship (1980s–1990s): Researchers argued that managerial discretion shapes strategic latitude. Flexibility became associated with maintaining strategic options, diversifying resource commitments, and enabling innovative responses to competition [3].

Real-options theory (1990s–2000s): This perspective formalized flexibility as the ability to defer, expand, contract, or abandon strategic moves based on evolving conditions, highlighting decision reversibility and optionality [4].

Cognitive and behavioral strategy (2000s–present): Scholars shifted attention to managerial mental models, cognitive biases, sensemaking, and interpretative flexibility. This emphasized decision-maker psychology as the foundation of adaptability [5].

Dynamic capabilities (2000s–present): Managerial flexibility became embedded within higher-order capabilities such as sensing, seizing, and reconfiguring, linking flexibility to resource orchestration, routine modification, and strategic renewal [6].

Understanding this evolution reveals a progressive broadening of the flexibility construct from structural adaptation to optionality, to cognition, and finally to systemic capability.

1.2.Managerial Flexibility as a Multidimensional Meta-capability

In its contemporary form, managerial flexibility is best conceptualized as a meta-capability comprising three interconnected dimensions:

1. Cognitive Flexibility: mental agility, openness to alternative interpretations, tolerance for ambiguity, capacity to shift between analytical and intuitive reasoning.
2. Behavioural Flexibility: variability in action repertoires, willingness to adjust behaviours dynamically, ability to shift leadership styles based on contextual needs.
3. Structural/Procedural Flexibility: leveraging organizational design to enable rapid resource recombination, using modular processes and decentralized autonomy, creating strategic options and slack resources.

These dimensions interact recursively. Cognitive flexibility shapes behavioural choices; behaviour influences structural mechanisms; structures either support or constrain managerial cognition and action.

1.3.Expanded Distinction from Related Constructs

A deeper examination reveals clearer conceptual boundaries:

Versus Strategic Agility: Agility emphasizes speed and responsiveness, whereas managerial flexibility prioritizes optionality, reversibility, and evaluative variance [7].

Versus Ambidexterity: Ambidexterity focuses on parallel exploitation and exploration. Flexibility emphasizes switching capability, not simultaneous duality [8].

These dimensions interact recursively. Cognitive flexibility shapes behavioral choices; behavior influences structural mechanisms; structures either support or constrain managerial cognition and action.

2. Mechanisms Through Which Managerial Flexibility Enhances Organizational Resilience

2.1.Deepened Cognitive Mechanisms

Managerial cognitive flexibility supports resilience by enabling:

Meta-cognitive monitoring: the ability to assess and revise one's own cognitive processes.

Cognitive decoupling: separating entrenched beliefs from current interpretations to avoid path dependency.

Cognitive elasticity: adjusting mental models rapidly to match changing realities [11].

Enhanced anticipation: identifying weak signals, discontinuities, and emergent risks before they escalate.

Such cognitive processes underpin proactive resilience and strategic foresight.

2.2.Expanded Behavioural Mechanisms

Behavioural flexibility enhances resilience by fostering:

Sequential experimentation: managers test multiple small-scale interventions before committing resources [12].

Contextual leadership shifts: adapting leadership style (directive, participative, delegative) based on situational demands.

Dynamic prioritization: adjusting the hierarchy of organizational objectives as crises unfold.

Micro-adaptations: rapid, real-time behavioural adjustments that prevent escalation of operational problems.

These behavioural processes translate cognitive agility into practical action.

2.3.Enhanced Structural and Resource-Based Mechanisms

Structural flexibility supports resilience through:

Organizational modularity: enabling rapid recombination of processes, technologies, and teams.

Fluid resource allocation: removing bureaucratic barriers that inhibit resource redeployment [13].

Hybrid organizational forms: combining decentralized autonomy with centralized coordination mechanisms.

Digital integration: using real-time data systems, predictive analytics, and decision support tools to adapt resource flows.

This structural infrastructure enables organizations to scale and direct flexible managerial decisions.

2.4.Extended Relational and Social Mechanisms

Relational flexibility strengthens resilience by enabling:

Collaborative problem-solving: integrating diverse expertise during crises.

Network brokerage: rapidly leveraging external partners, suppliers, and institutional actors [14].

High-trust climates: accelerating communication and reducing resistance to rapid changes.

Divergent thinking processes: because psychologic al safety encourages challenging dominant interpretations.

Relational mechanisms support resilience across the entire shock cycle.

2.5.Deepened Temporal Mechanisms

Temporal flexibility contributes by: Recalibrating tempo: accelerating decisions during acute disruption, slowing pace during reflection periods.

Temporal layering: managing multiple temporal horizons simultaneously—immediate response, medium-term stabilization, long-term redesign [15].

Paced improvisation: balancing spontaneity with strategic coherence.

These temporal dynamics are crucial for managing crises with nonlinear escalation patterns.

3. Integrating Managerial Flexibility into Management Subsystems (Extended Version)

3.1.Strategic Management

Extended integration includes:

Continuous strategy-making: ongoing strategic dialogues replacing inflexible annual planning cycles [16].

Strategic real-options portfolios: enabling rapid shifts among strategic trajectories.

Preemptive strategic pivoting: identifying discontinuities sufficiently early to pivot before competitors.

Resilient strategy maps: integrating resilience metrics into the strategic scorecard.

Adaptive strategic governance: boards supporting experimentation and tolerating controlled risk.

3.2.Human Resource Management

HRM can institutionalize flexibility through:

Adaptive skill architectures: developing multi-skilled managers capable of shifting across roles.

Resilience-oriented selection processes: emphasizing traits such as ambiguity tolerance and learning agility [17].

Development of meta-cognitive capacities: using simulations, crisis scenarios, and reflective practices.

Flexible psychological contracts: encouraging autonomy and role expansion.

Team-based flexibility interventions: rotating team leaders, cross-functional training, and collaborative learning.

3.3.Operations and Process Management

Operational flexibility includes:

Agile operations ecosystems: integrating lean stability with emergency reconfigurability.

Real-time adaptive contr ol loops: linking operational data with managerial decision systems [18].

Scenario-based operational templates: predefined flexible responses for supply chain breakdowns, labor shortages, or technological failures.

Networked operations: enabling distributed production or service delivery.

3.4.Knowledge Management and Learning Systems

Knowledge systems integrate flexibility through:

Dynamic knowledge flows: open networks and transparent information architectures.

Exploratory learning routines: hackathons, innovation labs, rapid learning cycles [19].

Unlearning mechanisms: explicitly challenging obsolete practices.

Learning transfer hubs: ensuring rapid diffusion of emergent successful practices.

3.5.Governance, Control, Culture

Enhanced governance integration involves:

Adaptive control systems: balancing compliance with flexibility.

Decentralized authority: empowering local decision-makers to act autonomously.

Cultural embedding of flexibility: creating shared norms favourable to experimentation, constructive dissent, and reflection.

Governance resilience audits: assessing vulnerability of decision structures [19].

4. Expanded Discussion

4.1.The Flexibility–Stability Paradox

Managerial flexibility must be balanced with structural stability. Excessive flexibility risks eroding consistency, diluting strategic identity, and creating confusion. Future studies should explore mechanisms for optimizing this balance.

4.2.Contextual Moderators

Managerial flexibility may be more or less effective depending on:

- environmental turbulence intensity,
- degree of regulatory pressure, cultural norms toward uncertainty,
- digital maturity levels,
- industry complexity.

4.3.Need for Multimethod Research

Future investigations should apply:

- longitudinal case designs,
- behavioral experiments,
- cognitive mapping,
- crisis simulation analytics,

4.4.Managerial and Policy Implications

Organizations should:

- invest in leadership development focusing on flexibility-enhancing competencies;
- redesign management systems to allow for reversible decisions and rapid resource reallocation;
- build cultures that reward learning and adaptive thinking;
- engage in inter-organizational networks to expand their flexibility envelope.

5. Conclusion

Managerial flexibility is a cornerstone of organizational resilience. It equips organizations to navigate uncertainty by enabling anticipation, rapid adjustment, resource reconfiguration, relational coordination, and strategic transformation. When integrated across management subsystems, flexibility becomes a systemic capability, enhancing adaptability at every organizational layer. As global disruptions intensify, developing managerial flexibility will remain an indispensable strategic priority for resilient, future-ready organizations.

BIBLIOGRAPHY:

1. Teece, David J., Gary P. Pisano, and Amy Shuen. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. Strategic Management Journal. Wiley, Chichester (UK).
2. Weick, Karl E. (1995). Sensemaking in Organizations. SAGE Publications, Thousand Oaks, CA (USA).
3. Argyris, Chris. (1999). On Organizational Learning, 2nd edition. Blackwell Publishers/Wiley-Blackwell, Oxford/Chichester (UK).
4. Eisenhardt, Kathleen M., and Jeffrey A. Martin. (2000). Dynamic Capabilities: What Are They? Strategic Management Journal. Wiley, Chichester (UK).
5. March, James G. (1991). Exploration and Exploitation in Organizational Learning. Organization Science. INFORMS / University-press association (articol clasic; jurnal: Organization Science).
6. Nonaka, Ikujiro, and Hirotaka Takeuchi. (1995). The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. Oxford University Press, New York, NY (USA).
7. Senge, Peter M. (1990). The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization. Doubleday/Currency, New York, NY (USA).
8. Walker, Brian, and David Salt. (2006). Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. Island Press, Washington, DC (USA).
9. Zolli, Andrew, and Ann Marie Healy. (2012). Resilience: Why Things Bounce Back. Simon & Schuster, New York, NY (USA).
10. Heifetz, Ronald A. (1994). Leadership Without Easy Answers. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA (USA).
11. Heifetz, Ronald A., and Donald Linsky. (2002). Leadership on the Line: Staying Alive through the Dangers of Leading. Harvard Business School Press, Boston, MA (USA).
12. Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. Annual Review of Ecology and Systematics
13. Chesbrough, Henry W. (2003). Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Harvard Business School Press, Boston, MA (USA).
14. Garud, Raghu, Cynthia Hardy, and Steve Maguire (eds.). (2007). Institutional Entrepreneurship in Emerging Fields: Global Perspectives. Emerald Group Publishing
15. Crossan, Mary M., Henry W. Lane, and Roderick E. White. (1999). An Organizational Learning Framework: From Intuition to Institution. Academy of Management Review
16. Linsky, Ronald, Heifetz, Ronald A., Grashow, Marty. (2009). The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World. Harvard Business Press, Boston, MA (USA).
17. Sutcliffe, Kathleen M., and Timothy J. Vogus. (2003). Organizing for Resilience. In Positive Organizational Scholarship (eds. Cameron, Dutton, Quinn). Berrett-Koehler Publishers, San Francisco, CA (USA).
18. Argote, Linda. (2013). Organizational Learning: Creating, Retaining and Transferring Knowledge (2nd ed.). Springer, New York, NY (USA).
19. O'Toole, Laurence J., and Kenneth T. Meier. (2015). Public Management: Organizations, Governance, and Performance. Cambridge University Press, Cambridge (UK).